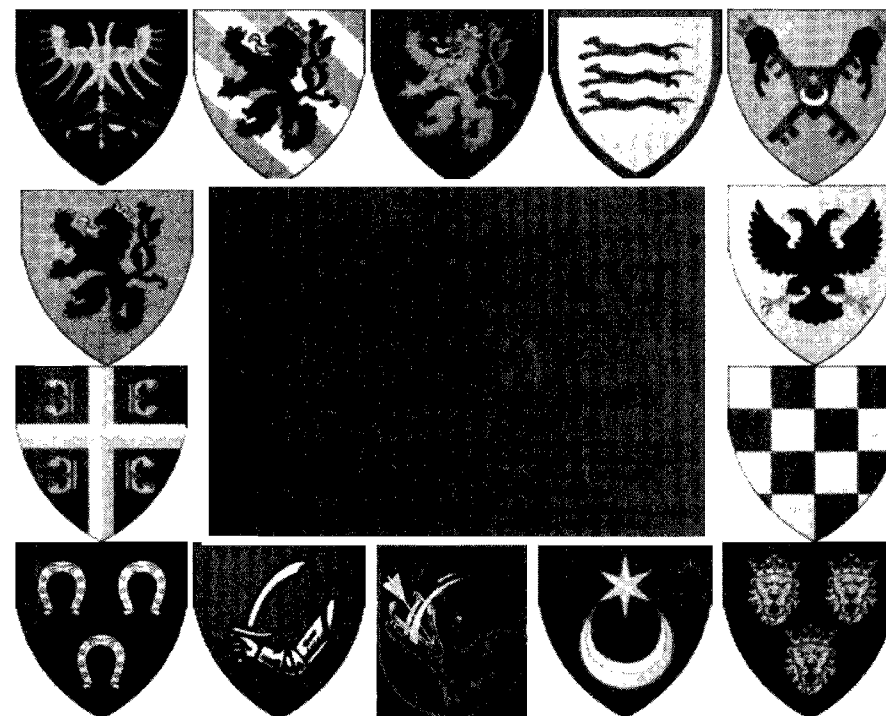

Мавро Орбини

КРАЉЕВСТВО СЛОВЕНА

Приредио и написао уводну студију

Драгољуб П. Антић

Ганеша клуб
Београд, 2016. године

**Мавро Орбини
КРАЉЕВСТВО СЛОВЕНА**

Приредио и написао уводну студију

Драгољуб П. Антић

**редовни члан Петровске академије наука и
уметности (ПАНИ) из Санкт Петербурга**

**Издавач
Ганеша клуб**

**За издавача
Јован Тимотијевић**

**Штампарија
Пи пресс, Пирот**

**Тираж
1000**

**Београд
2016. године**

САДРЖАЈ

Уводна реч	5
Реална димензија Краљевства Словена Мавра Орбинија (уводна студија приређивача издања Драгољуба П. Антића)	7
КРАЉЕВСТВО СЛОВЕНА МАВРА ОРБИНИЈА	89
Објашњења читаоцу	91
КРАЉЕВСТВО СЛОВЕНА	93
Посвета Марину госпара Андрије Бобаљевића	95
Дон Мавро Орбини читаоцима	99
Аутори цитирани у овом делу	102
ОПИС СКАНДИНАВИЈЕ КОЈА ЈЕ БИЛА ДРЕВНА ДОМОВИНА СЛОВЕНА	107
ПОРЕКЛО СЛОВЕНА И РАЗВОЈ ЊИХОВОГ ЦАРСТВА	109
Дон Мавро Орбини читаоцима	283
Ауторов предговор његовој његовој Историји краљева Далмације	284
ИСТОРИЈА КРАЉЕВА ДАЛМАЦИЈЕ И ДРУГИХ ОКОЛНИХ ИЛИРСКИХ КРАЈЕВА ОД ЛЕТА ГОСПОДЊЕГ 495. ДО 1161.	285
НАСТАВАК ВЕЋ ПОМЕНУТЕ ИСТОРИЈЕ КРАЉЕВА ДАЛМАЦИЈЕ	320
Орбинијев попис важнијих речи (Индекс појмова)	523

УВОДНА РЕЧ

Када је пре два века уобличавана модерна карта Европе, сваки од великих европских народа је на бази одабраних историјских извора уобличио своју националну историју у складу са одабраним методолошким приступом који је у то време наметнут модерном свету као „критички приступ“. Српски народ је у том тренутку располагао значајним делима Мавра Орбинија и Јована Рајића, али уобличавање националне историје је ова два извора врло мало користило, па су чак и проглашени само интересантним, али недовољно научно заснованим и „некритичним“.

Разлози за такав приступ леже у подељености српског народа између две моћне империје – Турског и Хабзбуршког царства, потпомаганом верским поделама на православце, муслимане и римокатолике и великим културним и економским разликама. Веома јака жеља за ослобођењем и националним уједињењем, праћена панславистичким и југословенским идејама, уз новије идеологије, водила је ка стварању жеље за превазилажењем подела и разлика кроз уобличавање наднације у складу са праксом генерисања европских колонијалних нација. Та идеја ће играти пресудну улогу током наредна два века и довешће до настанка Југославије.

Нажалост, процес уобличавања југословенске наднације био је последица вишевековног растакања древног српског рода и уобличавања нових народа из његовог стабла. Важну улогу је играло игнорисање древности Срба и описивање српске етногенезе стапањем разнородних племена, по угледу на настанак западноевропских нација после распада Римског царства. Југословенска идеја је у томе била само средство за убрзавање процеса, као и старији Панславизам и Илирски покрет. Нове нације су настајале на верској основи, на основу неких локалних карактеристика и нарочито много на основу политичких програма, у суштини усмерених ка затирању Срба.

Бројни „виши циљеви“ су удаљили српске историчаре, политичаре и носиоце националног и културног идентитета од уочавања овог проблема. Резултат је уследио током XX века, када је српски народ изложен вишеструким геноцидима, у коме су водећу улогу одиграли одрођени делови српске нације. Историјска наука код Срба није током протекла два века одиграла своју природну улогу, па се чак може сматрати и озбиљним кривцем што многи уочљиви процеси нису правилно сагледани и није створена основа да буду спречене касније трагичне последице.

Важно дело за српску историју – „Краљевство Словена“ Мавра Орбинија није добило одговарајућу улогу код српских историчара, али су зато историчари нових нација максимално користили сваки податак који би био погодан за уобличавање неке своје особености и истицање некакве самосвојности. Српски историчари су све то ћутке прихватили, а што је још горе – многи су испољавали велику маш-

товитост у потпомагању такве методологије. Због тога је лако преовладавала конструкција о досељавању некаквих аморфних Срба на данашње просторе у VII веку, о ништавности древне српске историје, о примању Хришћанства и описмењавању после свих значајних европских народа и о потреби да се некаква духовна светлост тражи у модерној Европи уз много самопонижавања.

„Краљевство Словена“ Мавра Орбинија је било дело које је сметало таквом циљном растакању српског народа, уобличавању нових нација и територијалним претензијама спољних центара моћи. Због тога није ни преводено на српски језик, а и када је преведено у периоду социјалистичке Југославије, учињено је то само за много мање битнију другу половину, а суштински део дела је потпуно омаловажен и описан кратким приказом, уобличеним као набрајање и истицање некаквих бесмислица.

Пред српским читаоцима се најзад појављује комплетно Орбинијево дело на српском језику. Читалац ће се лако уверити да је оно врло студиозно, засновано на чињеницама из најцењенијих историјских студија познатих у Орбинијево време, али и да оцртава сасвим другачију слику древне историје Срба и других Словена, него што то описују данашњи званични историчари. Сви они, који су током последњих 20-30 година отворили ум према новим сазнањима из великог броја наука и према данас лако доступним старим историјским изворима, лако ће се уверити да је Орбинијева историја у великој мери одржива и у светлу тих нових чињеница.

Данас Срби живе поново подељени између неколико држава и кроз заперке новонасталих народа, уз велико оптерећење трагичним историјским збивањима током протеклог периода дугог читав век. Ипак, природно заједништво нико не може да негира, макар то негирање било суштинска основа за идентитет неких од данашњих заперака српског рода. Идентитет тих заперака је онолико јак и има шансе за опстанак, колико је јака припадност ширем српском роду и то се не може превазићи својатањем неких одабраних карактеристика и проглашавањем само својим (макар то признали и подржавали српски интелектуалци и институције).

Боље разумевање сопствене историје и традиције пружа сваком народу основ за боље сналажење у модерном свету, у коме се под окриљем глобализације и наводне демократизације систематски поништава идентитет већег дела света, првенствено хришћанског. Срби спадају у мали број народа у данашњем свету са јаким основама за очување идентитета и заузимање посебне улоге у свету, јер имају моћно средство за самоодржање – свој језик, ћирилицу, Православље и величанствену историју и укоренењу народну традицију. Ту могућност имају и сви заперци српског рода у мери колико буду спремни да прихвате улогу таквих заперака без самопоништавања. Орбинијева историја у комплетном облику пружа читаоцу основ за боље разумевање старе српске историје и за лакше уочавање корена многих проблема у савременом свету.

Драгољуб П. Антић

РЕАЛНА ДИМЕНЗИЈА КРАЉЕВСТВА СЛОВЕНА МАВРА ОРБИНИЈА

После 415 година од њеног објављивања у Пезару 1601. године на италијанском језику¹, прва историја Словена „Краљевства Словена“ Дубровчанина Мавра Орбинија долази пред српског читаоца у комплетном облику. Скраћени превод овог дела на руски, сачињен од другог Дубровчанина – грофа Саве Рагузинског и објављен 1722. године у Санкт Петербургу² био је на располагању словенских историчара у време склапања данас важеће слике о историји Европе и месту словенских народа у њој, али није много помогао да се избегне преовладавање ништавне улоге Словена у слици древног и средњовековног света. У светлу тада неприкосновених погледа на историју југословенског простора, половични превод на српско-хрватски, објављен у Београду 1968. године³, садржао је само другу половину Орбинијевог дела. На тај начин је читалац ускраћен за први део књиге, односно, поштеђен је „заморног читања овог поглавља“, како то чланови редакције овог издања истичу у краткој уводној напомени. Комплетно дело објављено је тек у хрватској верзији у Загребу 1999. године⁴. Превод комплетног дела на руски објављен је 2009. године, а већ 2010. године уследило готово идентично друго издање (коришћено приликом припреме текста овог издања на српском језику)⁵. У међувремену се 2015. године јавља издање на бугарском

„Краљевство Словена“ Мавра Орбинија спада у јако коришћене историјске изворе, па ипак су многе његове тврдње коришћене врло селективно – једне уз поштовање овог дела и позивање на њега, а друге као романтичарске конструкције без историјске вредности. На југословенским просторима су по правилу аргументи у корист древности српске историје сврставани у ову другу групу, док су све специфичности и аргументи за историју других народа и крајева без

¹ Don Mavro Orbini: „Il regno de gli Slavi“, Pesaro, 1601.

² Книга историография початия имени, славы и разширения народа славянского. Собрана из многих книг исторических, через господина Мароурбина Архимандрита Рагужского. Переведена с итальянского на российский язык и напечатана... в Санкт-Петербургской Типографии, 1722, августа в 20 день

³ Мавро Орбини: „Краљевство Словена“, *Српска књижевна задруга*, Београд, 1968.

⁴ Mavro Orbini: „Kraljevstvo Slavena“, *Golden Marketing i Narodne novine*, Zagreb, 1999.

⁵ Мауро Орбини: „Славянское царство“, второе издание, *Олма Медиа Групп*, Москва, 2010.

резерве сврставани у прву групу. Читалац се из овог издања комплетног Орбинијевог дела може лако одредити у вези са тим дилемама, уз упуштање у поменуто „заморно читање“, највероватније уз закључак да је тај „замор“ имао пуно смисла, па је то и био циљ припреме овог издања.

Други циљ овог издања био је и једноставно утврђивање места Орбинијевог „Краљевство Словена“ међу студијама те врсте тога времена. Наметнула се и једноставна логика да снага аргумената извора на којима је заснована Орбинијева студија мора бити третирана на исти начин како су ти извори третирани приликом израде студија других европских народа. Прецизније речено, ако се неки узајамно сагласни извори сматрају поузданим изворима за историју неких народа, нема никаквог разлога да буду омаловажавани у деловима који се односе на историју других народа.

Биографија Мавра Орбинија

Дубровчанин Мавро Орбини, монах бенедиктанског реда и писац прве велике историје Словена, познат је под овим итализираним именом, док му је права (дубровачка) верзија имена била Мавар Орбин. Могуће је да му је ово било монашко име, јер би према једној од две постојеће опције његовог породичног порекла био рођен као Франо, други син Вицка Орбина, највероватније 1563. године⁶. Нажалост, ни најисцрпнији дубровачки биографи нису о њему оставили довољно података.

Познато је једино да је први Орбин који је у Дубровнику засновао породицу био Вицко Николин Орбин, који је у Дубровник дошао из Котора, негде педесетих година XVI века⁷. Безбројни документи који су о њему сачувани бележе његово презиме на разне начине (Orbini, de Orbino, Urbini, de Urbinis, Urbino, Urbinus) и дуго не пропуштају да назначе његово которско порекло. Углавном постоје две опције Мавровог сродства са њим – по једној верзији он је његов син, а по другој брат. Због тога се углавном сматра да је рођен средином XVI века.

Уколико је Вицко Орбин био његов отац, у Вицковом браку са Пером, кћерком Франа Радовога, женом скромног порекла, није могао бити рођен пре 1563. године и у том случају је вероватно крштен именом Франо према деди по мајци⁸. Овој верзији историчари дају предност, мада би то значило да је важне дужности у опатији преузео пре 30. године живота и да је своје дело „Краљевство Словена“

написао са 35-38 година, што није немогуће, али и не делује баш много вероватно.

Као Вицков брат, који се заједно са њим преселио у Дубровник из Котора, Мавро Орбин би сигурно био око 15 година старији (највероватније рођен око 1540. године) и то делује реалније као старост аутора овог обимног дела, које се ослања на обимну литературу. Према писању доминиканца Серафина Марије Цријевића-Церва⁹, питање порекла Мавра Орбинија више одговара овој другој опцији, јер према Цријевићу мајка Мавра Орбинија потиче из породице Флорио, из које је, Мавров ујак Шимун Флорио, чувени ратник, који је својим ратним подвизима у Француској стекао титулу „војводе од Аленсона“ и чија ратничка дела је опевао и дубровачки лекар и песник португалског порекла Дидак Пир (Исаија Коен). Ову тврдњу о ујаку Шимону износи и сам Мавро Орбини на 197. страници „Краљевства Словена“. Називање Шимуна Флорија италијанским изразом који може значити ујак, али и другачије сродство, отвара могућност обеју теорија о сродству Мавра Орбина са Вицком. У сваком случају, врло је необично да дубровачки хроничари нису детаљније описали његову биографију.

Мавро се у младости замонашио, приступивши бенедиктаницима у опатији Св. Марије на Мљету, о чему сам пише у „Краљевству Словена“ на 200. страници оригиналног издања¹⁰. Забележено је да је монах Мавро Орбини био 1592. године приор манастира Св. Андрија на истоименом острвцу, а у том истом манастиру су пре њега самотњачки живели учени дубровачки писци и научници Лудовик Цријевић Туберон (1459. – 1527) и Мавро Ветрановић Чавчић (1482. – 1576). Такође је забележено да су 1593. године монаси манастира Св. Миховила Арханђела у Пакљеном на острву Шипан бирају Мавра Орбина за опата. Даља Орбинијева биографија није много јасна и углавном се његово име спомиње у записима о различитим несугласицама унутар Мљетске бенедиктанске конгрегације. Сукоб између Мавра Орбинија и опата манастира Св. Јаков из Вишњице и предстојника Мљетске бенедиктанске конгрегације Ивана Орсата Ђурђевића траје 1596. и 1597. године, а папа Клемент VIII поставља Мавра Орбина 1597. године за опата бенедиктанске опатије Св. Марије у Бачком војводству, које је тада било под турском влашћу. Такође се зна да Орбини борави у лето 1599. године у Пезару. Зна се да је у септембру 1601. године био опат манастира Св. Миховила у Пакљеној, као и да је 1604. године био у манастиру Св. Јакова у Вишњици код Дубровника, одакле је премештен у манастир Св. Миховила на Шипану. Наредних година, све до смрти 30. новембра 1610. године (није јасно да ли је умро у Дубровнику), Мавро Орбини краткотрајно борави у више манастира, али из постојећих записа се

⁶ Мирослав Пантџић: „Мавро Орбин – живот и рад“, предговор књизи Мавро Орбини: „Краљевство Словена“, с. XI-CVIII, *Српска књижевна задруга*, Београд, 1968.

⁷ Исто.

⁸ Н. Радојчић: „Српска историја Мавра Орбинија“, Београд 1950.

⁹ S. M. Crijević: „Bibliotheca Ragusina“, sv. II-III, s. 447.

¹⁰ Franjo Šunjek: „Povijesni pogledi Mavra Orbinija“, uvodna studija za knjigu Mavra Orbini: „Kraljevstvo Slavena“, s. 7-54, *Golden Marketing i Narodne novine*, Zagreb, 1999.

види да има и значајан статус у Дубровачкој Републици. То се нарочито односи на његове активности 1608. године, када учествује у разрешавању политичких проблема насталих због покушаја да се Дубровачка Република увуче у ратни конфликт са Турском.

„Краљевство Словена“ Мавра Орбинија

„Краљевство Словена“ Мавра Орбинија штампано је у Пезару 1601. године, код издавача Ђиролама Конкордије, под пуним насловом: „Краљевство Словена, данас искварено званих Скјавони Историја дон Мавра Орбинија Дубровчанина опата мљетског, из које се види порекло готово свих оних народа који беху језика словенскога, уз многа и различита њихова ратовања у Европи, Азији и Африци, развој њихова царства, стародревна веровања и раздобље њиховог преобраћења у хришћанство, а на крају су изложени успеси краљева који су владали у Далмацији, Хрватској, Босни, Србији, Рашкој и Бугарској“ (Il Regno de gli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni / historia di Don Mavro Orbini Rauseo abbate melitense, nella quale si vede l'origine quasi di tutti i popoli, che furono della lingua slava con molte, & varie guerre, che fecere in Europa, Asia, & Africa, il progresso dell'imperio loro, l'antico culto, & il tempo della loro conversione al Christianesimo, e in particolare veggonsi i successi de're, che anticamente dominarono in Dalmatia, Croatia, Bosna, Servia, Rassia, & Bulgaria). Краћа верзија имена је уобичајена: *Il Regno De Gli Slavi Hoggi Corrottamente Detti Schiavoni*, али се углавном цитира као: Don Mavro Orbini: „Il regno de gli Slavi“, Pesaro, 1601.

„Краљевство Словена“ садржи три целине. У првом делу се говори уопштено о Словенима почев од најстаријих времена (позног старог века) и између осталог, о њиховој прапостојбини Скандинавији. Други део представља превод на италијански *Летописа попа Дукљанина*, који је Мавро Орбини схватио као историју српске државе преднемањихког периода. Трећи део говори о осталим земљама (Босна, Хум, Хрватска, Бугарска) и њиховим владарским кућама, са генеалогijом сваке од њих.

Орбинијево дело је настало уз потпору Марина Бобаљевића, угледног дубровачког племића и припадника чувене породице, чију помоћ и особине велича у уводном обраћању. Та помоћ је била велика, јер је обухватала трошкове путовања у Италију ради прикупљања података и штампу са врло квалитетном техничком опремом, уз илустрације, које је у бакрорезу израдио непознати уметник.

У своме уводу, Мавро Орбини истиче да је у неколико наврата обилазио Италију, да би у библиотекама сакупио податке, као и да је студију коначно уобличио пошто је од 1599. године прикупио највећи број извора у веома богатој библиотеци војводе Франческа Марије II Дела Ровере од Урбина у Пезару. Та библиотека се данас у највећем делу налази у ватиканској библиотци. Орбини истиче да је она била „најбогатија и најлешпе опремљена између свих других“,

захваљујући старању и огромном труду самога војводе. У њој су се чували кодекси, ретки и чувени по садржини и лепоти. Ту је Мавро Орбини видео и имао у рукама већину књига које је унео у дуги списак, који је по обичају аутора ставио на почетак студије.

„Краљевство Словена“ је настало је на темељима великог броја извора (око 280 аутора наведених у Орбинијевој листи, али из текста се јасно види да је користио дела још најмање 20-30 аутора). Орбини гради своје приповедање на основу бројних античких и средњовековних дела и студија историчара њему блиских времена. То је чињеница коју ни критичари његовог приступа не могу да занемаре. Комплетан текст је обрађен у складу са тадашњом „модом“ обраде историјских студија – у приповедачкој форми, али са изношењем чињеница са позивом на извор из кога потичу. Врло су чести детаљни цитати из коришћене литературе. Пажљиви аналитичари су учили да постоји више описа преузетих из извора без навођења.

Без обзира на то, може се сасвим поуздано сматрати да су Орбинијеви описи засновани на изворима и да нису резултат његових произвољних конструкција. Увидом у кључне изворе, лако се утврђује да у тим изворима стварно постоје наведене чињенице, тј. да Орбини није измислио све те небројене догађаје. Није измислио ни сродство међу народима и племенима које наводи. Ипак, нешто јесте урадио: све те народе је објединио под словенским именом. Посматрано са гледишта времена у коме је дело настало, није Орбини у томе превише одступио од више других католичких монаха историчара XV века, јер је он направио само кратак избор чињеница, којима су биле препуне те студије, углавном све засноване на старијим изворима, које нису довођене у питање (ни тада, ни касније).

У посебном одељку на крају ове уводне студије биће приказана Орбинијева оригинална листа аутора коришћених историјских извора, допуњена неким ближим подацима. Данас су такви подаци, као и већина комплетних цитираних дела, лако доступни на *Интернету*, што није био случај у време ранијих анализа историчара. Читалац данас може врло лако да и сам стекне увид у озбиљност Орбинијевог научног метода и на бројне узајамно сагласне и цењене изворе које је користио, али и на веома бледе аргументе новијих историчара, који су покушавали да умање вредност његовог дела и да различитим аршинима одмеравају Орбинијеве текстове за тумачење историје Срба и других јужнословенских народа.

Из уводних страница Орбинијевог дела ја сасвим јасно да је материјал сакупљан и да је дело објављено уз благослов Ватикана (на насловној страници је на дну јасно истакнуто *con licenza de' Superiori*). Видећемо у наредном делу ове студије да је врло вероватно да је његов задатак представљао један од више сличних, код којих су римокатолички монаси историчари обрађивали историју словенских племена и држава. Па ипак, Орбинијева историја је већ 1603. године, само две године по објављивању доспела на *Index Librorum Prohibitorum*, уз напомену да то важи док се не избришу јеретички аутори

које је користио (Орбини такве ауторе у списку има обележене одредницом *dannato autore*, што значи „проклети аутор“).

Mauro Orбини Raguseo Il Regno delli Slavi, hoggi correttamente detti Shiaconi, stampato in Pesaro 1601. usquequo prodeat, deletis Hæreticorum nominibus, qui ræsum citantur.

Слика 1. Фрагмент „Index Librorum Prohibitorum“, који бележи „Краљевства Словена“ Мавра Орбинија¹¹

Дубровачки властелин, доминиканац и теолошки писац Амброзије Гучетић, нешто млађи од Орбинија, извршио је налог да „Краљевство Словена“ очисти од јеретичких аутора, цитираних у њему веома често, отишао је у својим интервенцијама далеко, па је брисао заједно са овима и сва Орбинова размишљања о срећи и судбини, чијим су ђудима и чијој несталности подложени сви смртници, сматрајући, без имало сумње, да су та размишљања јеретичка и опасна исто толико колико и ти аутори.¹² Гучетићеве интервенције су видљиве на сачуваним примерцима.

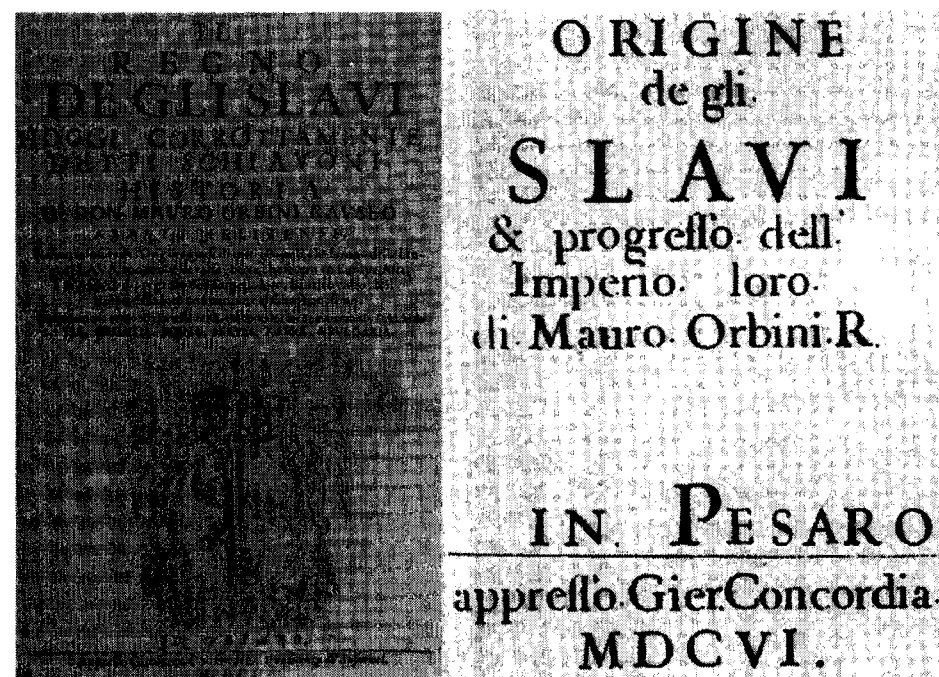
Према коментару Јурија Куприкова¹³, преводиоца издања Орбинијевог „Краљевства Словена“ на руски (2009,2010), приликом припреме руског превода коришћено је друго издање књиге, прештампано у Пезару 1606. године под насловом *Origine de gli Slavi & progresso dell'Imperio loro / di Mauro Orбини R. - in Pesaro, 1606*. Куприков наглашава да се примерак овог издања чува у Одељењу ретких књига Руске државне библиотеке. Овакав наслов овог (практично непознатог) издања је дослован наслов најобимнијег Орбинијевог поглавља (странице оригинала 5-203), што можда значи да ово издање обухвата само тај део? Насловна страница овог издања (узета из наведеног руског издања) дата је на слици 2.

Стављање Орбинијеве књиге на *Index Librorum Prohibitorum* и њено свођење на ретке примерке у библиотекама се углавном много и не разматра у анализама историчара, уз задовољавање званичном кратком квалификацијом, стављеном уз ово дело у *Indexu*. Међутим, осим чињенице да је дело после Гучетићеве интервенције могло да буде много више коришћено код историчара, постоје чињенице, које указују на битнији узрок таквог односа према Орбинијевом делу. За разумевање тих чињеница неопходно је осветлити неке процесе.

¹¹ Index Librorum Prohibitorum, INNOC.XI.P.M, Jesu Editus, Usque ad Annum 1681. Eidem accedit in fine Appendix, p. 189, Rome, Typis. Rev. Cam. Apost. 1704.

¹² Мирослав Пантић: „Мавро Орбин – живот и рад“, предговор књизи Мавро Орбини: „Краљевство Словена“, с. XI-CVIII, *Српска књижевна задруга*, Београд, 1968.

¹³ Мауро Орбини: „Славянское царство“, второе издание, с. 8, *Олма Медиа Груп*, Москва, 2010.

Слика 2. Насловна страница издања Орбинијеве књиге из 1601. године (лево) и прештампаног мало познатог и ретког издања из 1606. године (десно)

Научни рад Мавра Орбинија није могуће разумети, уколико се не упореди са древним историјским изворима и делима аутора његовог времена. У тим делима је слика старе историје знатно другачија од оне која данас важи као званична, а то се нарочито односи на Хелмско (Балканско) полуострво, чија је улога у тим изворима далеко значајнија. Историчари новијег времена избегавају такве чињенице, јер се оне у данас важећој историјској науци сматрају „некритичним“, али и површном анализом се јасно уочава да су оне доминантне у старијим (и по природи ствари релевантнијим) изворима, као и да Орбинијева научна озбиљност и бројност коришћених извора нису спојиви са данас уобичајеним сликама о његовом делу.

Посебно светло на Орбинијево дело бацају једно суштински темељно улажење у важан извор за стару српску историју (*Летопис попа Дукљанина*) и једно готово неприметно дотицање писања ромејског цара Константина VII Порфирогенита, чија је улога у уобичавању српске историје у данас доминантну форму започета десет година после објављивања Орбинијевог „Краљевства Словена“, а постала доминантна тек у XIX веку у процесу уобичавања историјске слике света у оквирима историјских школа западноевропских коло-

нијалних сила. Улога Ватикана и његове стратегије ширења према словенском свету и православним народима нераскидиво је везана са тим. Мавро Орбини је у једном периоду био важан учесник тих процеса, али је веома брзо постао непотребан, па чак и контрапродуктивним, јер су то била времена великог убрзавања ширења Римокатоличке цркве према Словенима и време убрзаног нарастања политичких апетита, који ће већ у наредном веку довести и до све интензивнијег посезања за фалсификовањем историје.

Панславизам Мавра Орбинија

У древним историјским изворима и делима аутора Орбинијевог времена слика старе историје је знатно другачија од оне која данас важи као званична, а то се нарочито односи на Хелмско (Балканско) полуострво, чија је улога у тим изворима далеко значајнија, а међу древним народима, који још у предантичко и античко време постоје на тим просторима, налазе се Срби са својим бројним племенским именима, које је модерна историја „од ока“ прогласила изумрлим народима, а Србе и друге Словене дошљацима на својим садашњим просторима. Многи новији резултати истраживања у различитим наукама показују веома јасно да је та стара слика била далеко исправнија. Штавише, обимна студија (чоји је коаутор аутор ове уводне студије) са спрезањем великог броја чињеница из разнородних наука, али и из огромног броја историјских извора и студија (од античких, преко средњовековних хроника, језуитских студија током неколико векова, све до студија модерних европских историчара)¹⁴, показује да је Балканско (Хелмско) полуострво и Подунавље колевка европске цивилизације и европског пранарода, који је у континуитету очувао све цивилизацијске карактеристике до данашњих најдиректнијих баштиника – Срба и Руса.

За изучавање првих векова нове ере на Хелмском (Балканском) полуострву, постоји обиље података у делима античких писаца и записи бројних средњовековних летописаца и повесничара¹⁵, укључујући и оне које је користио Мавро Орбини. Ти подаци су у великој мери сагласни са чињеницама које је Орбини одабрао и уврстио у своје „Краљевство Словена“. Међу бројним именима племена европског пранарода, пониклог и увек присутног на историјски познатим српским етничким просторима, која прекривају већи део античке Европе, нема имена Словена – оно се јавља јавља врло касно – тек у VI веку, а велики број историчара је сагласан да је име Срби (Сарби, Сарбати, Сармати) било старије опште име за будућа сло-

венске народе. Од тих племена и бројних племена, називаних од старих писаца Скитима, Хетима, Келтима, Гетима, Готима, Вендима, Венедима, Вандалима итд. настају језгра каснијих европских држава и народа насталих на рушевинама Западног Римског царства уз помоћ ратничких полуномадских племена и дружина из свих тих сродних племена. Током наредних векова у „котловима за стапање народа“, у оквиру држава под патронатом Римокатоличке Цркве, настају данашњи моћни европски народи.

Због свега наведеног, провејава дух узајамне везе свих тих старих племена и народа у изворима које користи Орбини, јер то јасно уочавају и истичу историчари чија је дела користио (а и он припада том широко распрострањеном народу и тога је свестан). На листи извора се налази и велики број католичких монаха, свештеника и теолога, као и бројни историчари из европских несловенских народа. Зато, нема основа за уобичајено приписивање националромантичарских обележја. Националромантизам је у време коначног уобличавања европских народа (XVII и XVIII век) био нормална појава и код припадника данас доминантне германске историјске школе, али веома често је баш код њих то био основни разлог за негирање тврдњи које иду у корист припадника српске (словенске) аутохтонистичке школе.

Ипак, постоји у позадини Орбинијевог научног приступа једна доминантна идеја и јасан циљ студије – он јасно изједначава све те бројне народе и племена и подвлачи их под заједничко име *Словени*. Врло је јасно да он то ради у сагласности са смерницама из Ватикана и да то није плод његовог националромантичног и родољубивог заноса. Напротив, то је водећа идеја *Панславизма*, који посебно узима маха у XV и XVI веку. То је време већ уништеног РOMEЈСКОГ царства и сталних надирања Турака ка Европи. Главни бедем заштите Европе од турског надирања чине Срби под покровитељством римокатоличких држава. То је праћено интензивним католичењем Срба и кроз војну хијерархију претварања у Хрвате и Мађаре. Нарочиту улогу у тим процесима имао је „Илирски завод Светог Јеронима“, који се од оснивања у Ватикану 1453. године систематски бави католичењем Срба на Хелмском полуострву, које су тада у ватиканским и аустријским државним установама чешће звали Илирима, све до XX века, када су се већ стекли услови за грубље фалсификовање и да се ти Срби (Илири) принудно прогласе Хрватима.¹⁶

То је и период настанка бројних студија историје словенских народа, које су израдили угледни католички историчари, а у читавом том процесу је уочљива јасна намера да се словенски свет стави под контролу Ватикана и постепено утопи у католичка европска

¹⁴ Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић: „Историја Срба и Руса – пранарода Европе, прва и друга књига“, *Ганеша клуб*, Београд, 2013.

¹⁵ Стара српска реч *повест*, *повијест* (која се данас безразложно сматра „хрватизмом“) на веома леп начин описује суштину историје – то је извештавање и повезивање података о неком догађају или појави.

¹⁶ Детаљније о овом питању види у:

Никола Жутић: „Вјерско-национална и политичка злоупотреба илирског имена“, округли сто САНУ *Методолошки проблем изучавања порекла Албанаца*, 21. јуни 2007. године, у зборнику „Албанци – Лажни Илири“, с. 165-192, *Пешић и синови*, Београд, 2007.

царства. Да би се то постигло, потпомагало се конструисање посебног националног идентитета за што већи број српско-руских племена, да би се касније кроз идеју Панславизма радило на њиховом припајању утицајној сфери Ватикана. Такав сценарио је касније дао приметне резултате код Хрвата, Мађара, Чеха и Пољака.

Политичке амбиције Ватикана према словенском свету представљају основни мотив за подршку Мавру Орбинију у изради његове историјске студије. С обзиром на то да је у XV веку настао велики број историјских студија чији су аутори били католички монаси, очигледно је да је Орбини био ношен истим таласом. Јасно је и да је његово дело инспирисано идејом Панславизма, а историјске студије које је Орбини користио обиловале су подацима у прилог таквих ставова. Отуда је и настао концепт и суштински допринос студије. Искоришћене чињенице и дати коментари су засновани на стварним чињеницама из коришћених извора и на логично заснованој историјској слици уобличеној на основу њих, а Орбинијево мишљење није одударало од мишљења историчара његовог времена.

Ширење Панславизма прати ширење једне приче из историје античког света. То је прича о „Граматике Александра Великога“, детаљније обрађеној у нашој анализи разлога за њен настанак и ширење.¹⁷ Историчари су забележили чињеницу да је млади Александар на почетку своје владавине склопио споразум са племенима северно од Македонског царства, чиме је створио потребне услове за окретање на Исток и поход на Азију. Тај догађај је највероватније представљао стварну историјску подлогу за трајни споразум између племена европског пранарода (са израженим карактеристикама очуваним код данашњих Срба и Руса) ван Македонског царства и Александра Великог, чија се рефлексија после више векова јавља код бројних историчара, као чувена „Грамата (даровница) Александра Македонског Словенима (Илирима, Гетима, тј. Србо-Расима)“.

Стари руски спис „Приповедање о Словену и Русу и граду Словенску“¹⁸ садржи опис сусрета Александра Македонског и руских кнежева Великосана, Асана и Авесхасана са Александром Великим и о граматике (даровници, мајестату, повељи), коју им је Александар том приликом дао. Овај текст се појавио у европској јавности XVI веку и постоји око 100 његових верзија, углавном из друге половине тога столећа. Најпознатија и највише коришћена је руска верзија из „Хронографа“ за 1679. годину, а познате су и верзије „Летописног зборника“ Патријарха Никона 1652-1658, Новгородског III летописа, Мазуринског летописца Исидора Сназина, новгородски Забјелински и Пагодински летописи итд. Историчари сматрају да је овај текст на руском саставио новгородски митрополит Кипријан 1626-1634. го-

дине, мада се неки делови о сеобама Руса препознају и у персијским изворима са почетка XII века.

Ова даровница, под именом „Грамата Александра Македонског Словенима“, појавила се три века раније у јавности у Прагу 1348. године, приликом оснивања Емауског манастира, када је прочитана од стране чешког краља и немачког цара Карла IV и њена је копија предата монасима на чување. Њу је први пут објавио¹⁹ Вацлав Хајек 1541. године, приликом описа збивања из 1348. године у својој „Чешкој хроници“²⁰. Њену копију на латинском језику је, са Варшавског универзитета, набавио чешки историчар Јосиф Перволф 1516. године. Потом је 1551. године овај документ штампан на пољском, 1596. на немачком, а 1601. године на италијанском у „Краљевству Словена“ Мавра Орбинија. Латински превод „Грамате Александра Македонског“ је преведен са грчког језика са оригинала, који је пронађен у Константинопољу. Зато А. С. Миљников сматра да не треба одбацити чињенице из њеног садржаја, јер се његов оригинал налази, или се барем налазио у Константинопољу. Миљников такође наводи тврдњу Матеја Стријковског, пољског историчара друге половине XVI века, да се Александрова грамата још увек налази у Константинопољу, као и да је аутор необјављене „Историје руске државе“ Василиј Крашениников написао средином XVIII века, да је тај документ у Царској библиотеци у Константинопољу пронашао царски секретар Јулиј Балтазар²¹.

Текст „Грамате Александра Великога“ из „Хронографа“ за 1679. годину доста се разликује од превода за које је познато да су рађени са латинских преписа, а највероватније је његова сличност са изворним документом умањена повезивањем са некаквим легендама. Текст из „Чешке хронике“ Вацлава Хајека сличан је тексту из „Краљевства Словена“ Мавра Орбинија. Превод на савремени руски језик А. С. Миљникова је такође у великој мери сличан са њим. Према свим верзијама текста, грамата је издата 324. године пре Христа у Александрији на Нилу, тј. у време када је Александар завршио са освајањем читавог тадашњег цивилизованог света на истоку и преостало му је још да се окрене дивљој периферији цивилизације на западу у Африци и Европи. По већ препознатљивој методологији, како ћемо већ видети касније у нашим анализама Александровог похода, после сваке од етапа, Александар је могао да користи прилику за увођење реда у држави, па би издавање оваквог документа, којим се регулише мир са северном страном света, било нешто са-

¹⁹ Ольга Акимова: „Славянские древности в трудах Юрия Крижанича“, с. 46, *SLOVO*, sv. 56-57 (2006-07), s. 39-56, Zagreb, 2008.

²⁰ W. Hagek; „Kronyka Česka“, лист 319, Praha, 1541.
Václav Hájek z Libočan: „Kronyka Czeská (Kronika Česká)“, CCCXIX, *Rytíř Jan Ferdynand z Ssenfeldu*, 1819.

²¹ А. С. Мыльников: „Картина славянского мира: взгляд из Восточной Европы: этногенетические легенды, догадки, протогипотезы XVI- начала XVIII века“. С. 80, *Петербургское Востоковедение*, Санкт Петербург, 1996.

¹⁷ Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић: „Историја Срба и Руса – пранарода Европе, прва књига“, с. 586-594, *Ганеша клуб*, Београд, 2013.

¹⁸ Сказание о Словене и Русе и городе Словенске (из *Хронографа* 1679 года). Публикуется по *Полному собранию русских летописей*. Т. 31. Ленинград, 1977..

свим разумљиво. Јасно је и да овакав документ, какав се јавља у каснијим латинским и руским верзијама, не може бити веран некаквом јединственом оригиналу, већ је резултат бројних преписивања и прерада, највероватније на бази више различитих стварних историјских докумената.

Ипак, неспорна је чињеница, да иза ове легенде стоји нешто сасвим реално. Александар Македонски је, још пре поласка у освајање Персијског царства, после краткотрајног рата са Трибалима, са краљем Сербом (Сремом) и са Гетима са леве обале Дунава, сачинио договор са племенским поглаварима. За разлику од бројних вероломних споразума са другим народима, овај споразум је остао на снази све време. Сродна племена северно од Александровог царства нису никада током наредних 12 година његових похода упадали на територију Царства. Сасвим логично је да је такав договор био записан језиком и писмом тог народа (наша наведена обимна студија показује и да је таква писменост постојала и да је настала још у неолитском Подунављу, као свеопшти извор светске писмености, што је сажето дато у нашој малој сажетој студији²²). Касније су могли настати грчки преписи и и модификације тог документа, са основном идејом да се Грци и Ромејско царство прогласе наследницима права Александровог царства и да, на основу тог споразума, имају стабилан мир са српским и сродним племенима ван своје државе (у којој Срби чине већину и до времена Мавра Орбинија). Било како било, такав облик коегзистенције између племена северно од Саве и Дунава и уређене државе јужно од те границе, уз сталан осећај заједничке припадности, остао је на снази и више наредних векова, осим упада ратничких група, или већих досељавања ратничких група са породицама уз сагласност Ромејског царства.

У прилог оваквом закључку и улози Панславизма говори и анализа Србина католика Јурија Крижанича (1617-1683), језуите послатог у Русију да ради на унији цркава и ширењу идеје Панславизма, који је изучио „Приповедање о Словену и Русу“ још у ранијој верзији из 1652. године и анализирао „Александрову грамату“. Он наводи да је у XVI веку италијански историчар Доминик Циленијус произвео варијанту ове грамате „превођењем на латински са грчког“ и „илирским подацима“ („datum illyricis“), односно „Далмата, Либурна и свих осталих истојезичника, који живе на Дунаву и у суседним земљама“ („...illustri prosapiae Illyricum populorum, Dalmatiae, Lyburniae, ceterarumque eiusdem idiomatis et linguae gentium, ad Danubium, et medias regionum sedes incolentium“²³). Крижанич је, због жестоког залагања за унију цркава, био послат у Тоболск, где је провео 16 година. Његово дело обилује позитивним анализама историје Руса, али је он истовремено уложио велики труд у ширење Панславизма у оквирима римо-католичке цркве. Он је имао негативан став

²² Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић: „Српско писмо – дар човечанству“, Ганеша клуб, Београд, 2013.

²³ D. Cyllenius: „De vetere et recentiore scientia militari“, p. 66, Venetia, 1559.

о поменутом „Приповедању о Словену и Русу“ и о „Александровој грамату“, сматрајући их продуктом легенди. Ипак, он даје јаке аргументе у корист закључка да иза латинских верзија „Александрове грамате“ стоји стварни споразум између Александра Великог 335. године пре Христа и племена са леве обале Дунава²⁴. Крижанич наводи и мишљење пољског историчара из XVI века Станислава Сарницког²⁵, који основ за „Александрову грамату“ повезује са Александровим ратом са Трибалима на почетку своје власти (Трибале и многа друга древна племена Сарницки сматра Словенима).

Каснији преписи и адаптације текста „Александрове грамате“, нису могли да избришу јасну логику, на којој је она заснована. Из неких података се може закључити да су и германски владари западноевропских држава (Француске, Немачке, Аустрије) претендовали на права дефинисана овим документом, што има и неке логике, јер је српско (словенско) порекло тих нових нација у стварању било још увек приметно. Наше анализе показују да су Гети увек представљали ратнички staleж, а не народ²⁶. Исто важи и за Келте (постоји јасна узајамна веза између Хета, Келта и Гета), који такође учествују у договору са Александром на Дунаву 335. године пре Христа. Суштина „Александрове грамате“ обухвата и њих, а из историјских извора знамо да ће, после времена Александра Великог, Келти играти велику улогу у организовању државних заједница на северу и западу Европе. Ако закључимо да су се у то време узајамно сродни српско-руски Гети и Келти већ раслојили у две сличне групе ратничких племена, онда је „Александрова грамата“ представљала и правно регулисано разграничење интересних сфера северно од Дунава.

Изложени обимни приказ разјашњава суштинске разлоге Орбинијевог укључивања „Грамате Александра Великог“ у своје дело на с. 168-169. Интересантно је да Орбини у опису овог документа наводи да је „Даровница“ дата Илирима, што стоји и као издвојен поднаслов на маргини, а у самом тексту помиње Словене. Да би се ово разумело, треба имати у виду да Орбини наводи у истом делу и комплетан текст тзв. „Барског летописа“ (познатог и као „Летопис попа Дукљанина“).

Летописа попа Дукљанина у делу Мавра Орбинија

Превођење српског имена у словенско, систематски спроведено у „Краљевству Словена“ Мавра Орбинија, проширено и на северна племена, не представља прву кампању те врсте. Још у време максималне експанзије Римског царства и нарочито после његове

²⁴ Ольга Акимова: „Славянские древности в трудах Юрия Крижанича“, с. 46-47, SLOVO, sv. 56-57 (2006-07), s. 39-56, Zagreb, 2008.

²⁵ S. Sarnicus: „Descriptio veteris et novae Poloniae“, p. 43-44, Sracoviae, 1585.

²⁶ Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић: „Историја Срба и Руса – пранарода Европе, прва књига“, с. 586-594, Ганеша клуб, Београд, 2013.

поделе и током процеса распадања Западног Римског царства, настао је манир код римских и ромејских писаца да се бројна племена северно од Саве и Дунава третирају уз игнорисање битније везе са сродним племенима јужно од те границе. Разлози за такав поступак и нису били злонамерни, већ су одражавали суштинску разлику међу тим племенима. Иако су били сродни по језику, вери и нарочито обичајима и митологији, јужна племена су одувек претежно земљорадничка, а северна племена су у сталном покрету са јаком сточарско-номадском компонентом и ратничком организацијом. Током неколико векова су ова племена стални генератор најамничких војски за Римско царство, што касније прераста у систем федерата и зачетак нових држава. Ромејски извори праве јасну разлику код коришћења назива за ова племена, тако да Србе јужно од Саве и Дунава називају завичајним и племенским именима (Пеласти, Илири, Далмати, Пеони, Панони, Македонци, Трибали, Мези, Гети, Даки, Сарби, Сарди, Ардијеји, Трачани, Рашани), док северне ратничке групе називају Сарматима, Скитима, Дакима, Дацијанима, Гетима, Готима, Германима, Вендима, Вандалима, Верлима, Ругијцима, Свевиима, Обрима, Аварима итд. Када помињу Словене (почев од VI века), увек се може јасно уочити да се ради о номадско-ратничким племенима, чиме се разликују од земљорадничких племена унутар Царства.

Било би логично да се код изучавања историје Срба озбиљно уважава спис по имену „Летопис попа Дукљанина“, али то није случај, јер његов садржај није задовољавао конструкције касније прављене наводне хрватске историје, а нарочито није био у сагласности са наводном причом Константина VII Порфирогенита, са којом су по сваку цену прављени компромиси већ од друге половине XVIII века, а то је започето тако што је намерно прављено мешање династија преднемањих Србије и династије великих жупана Рашке, која је била велика жупанија у оквиру шире српске државе²⁷. Овом збрком је прављен привид постојања некакве Хрватске државе у том периоду, иако се у *Летопису попа Дукљанина* јасно види да је Хрватска била територијално мала бановина у оквиру те исте државе и да њени управљачи углавном и нису били Хрвати.

Изворни рукопис *Летописа попа Дукљанина*, према уводнику списка какав нам је данас познат, морао је бити написан на српском језику и писан старим српским писмом. Име Срби је приликом превођења на латински систематски замењено са Готи, највероватније по тадашњим смерницама из Ватикана. Орбини поступа по новим смерницама из Ватикана – све називе Готи амењује називима Словени. Једноставно речено, овде је очигледан континуитет и стални раст апетита Ватикана: у првим вековима после Шизме, циљ је био да се прошири утицај на Хелмско (Балканско) полуострво, а како су Срби били истрајни у свом непризнавању те јурисдикције (као ни грчке доминације), именом Готи је требало постепено бри-

сати српску историју и идентитет. Касније је то постало недовољно, па је већ наметнуто име Словени постало погодно да се читава методологија поново искористи и да се употреби као образац за минимизацију историје свих Словена и њихову парцијализацију на више народа и проглашавање за дошљаке на својим просторима.

Сматра се да је „Летопис попа Дукљанина“ настао у другој половини XII века. Сам аутор у уводу наводи, да је превео са „словенског“ на латински постојећи „Спис о Готима“ (*Libellum Gothorum*), који се на латинском назива „Regnum Sclavorum“²⁸. У овој изјави треба уочити веома важну чињеницу: *Спис о Готима* се „на латинском назива“ *Regnum Sclavorum*, тј. постоји знак једнакости између назива *Готи* и *Словени*. Изјава садржи и податак, да је изворни текст постојао пре тога и на „словенском“ језику, али аутор овај језик не назива „готским“. Са гледишта новијих историчара, ова тврдња не садржи никакву битну информацију и резултат је стилског обликовања увода у спис, односно, применом читаве менталне акробатике они покушавају да обезвреде овај податак. Са гледишта наше студије, Дукљанинов увод је врло информативан и потврђује да се код латинских аутора под појмовима „Готи“ и „Словени“ подразумевају номадски ратници, који упадају са севера, међу истородно становништво, које се код ових аутора уобичајено називају „Илирима“ и „Далматима“.

Очигледно је да је у време настанка тог списа ово изједначавање назива *Готи* и *Словени* било нормално. Тибор Живковић у коментарима упоредног издања овог списка, под називом „Gesta regum Sclavorum“, уочава ову појаву изједначавања назива државе Гота и Словена и указује на још неке занимљиве чињенице. Он наводи натпис, који је постојао у Познању на гробу пољског краља Болеслава Храброг (умро 1025. године), истичући да је то једини такав познати запис, осим уводне реченице код Дукљанина. Тај натпис гласи: „...tu possedisti, velut athleta Christi, Sclavorum, Gotthorum seu Polonorum“²⁹. Живковић такође наводи интересантну чињеницу, наведену у енглеском извору, према коме се у титули данских краљева назив Словена и Гота држе заједно – на примеру писма шкотског краља Џемса IV данском краљу Јохану 1506. године, у коме он каже: „Illustrissimo... principi Johanni, Dei clementia Daciae, Sueciae, Norvegiae, Sclavorum et Gothorum Regi, Slesuiatiae...“³⁰

„Летопис попа Дукљанина“ се код новијих историчара, поборника теорије о досељавању Срба на Хелмско полуострво, сматра непоузданим извором и омаловажава се на разне начине. Типичан је пример хрватског историчара Ферда Шишића, који у комента-

²⁷ Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић: „Историја Срба и Руса – пранарода Европе, друга књига“, с. 525-530, Ганеша клуб, Београд, 2013.

²⁸ Летопис попа Дукљанина, с. 107, *Просвета – Српска књижевна задруга*, Београд, 1988.

²⁹ „Gesta regum Sclavorum“, уредник Тибор Живковић, Извори за српску историју књ. 7, Латински извори књ. 1, Том II: Коментар (Тибор Живковић), с. 65, *Историјски институт – Манастир Острог*, Београд, 2009.

³⁰ Исто

рима издања овог списка³¹ на српском језику, што детаљно цитира и приређивач најновијег *Просветиног* издања, већ у првој реченици Дукљаниновог списка „открива нелогичност“, констатујући да папа Гелазио *Други* живи у XII веку и није савременик ромејског цара Атанасија. Тиме на самом почетку дискредитује Дукљанинову озбиљност, јер он, ето, себи временски блиског папу премешта у више од седам векова дубљу прошлост. Ова Шишићева анализа је предмет праве мале студије аутентичности тог навода у оригиналном рукопису, изведена од стране приређивача најновијег *Просветиног* издања³². Међутим, једноставним погледом на листу римских папа и године њиховог столовања, уочава се да се овде ради о стварном савременику цара Атанасија, папи *Светом Гелазију*. Простом грешком у преписивању скраћенице Sancto – Scto, могла је без икакве зле намере настати замена скраћеницом за *Други*, Secundo – Scdo. Напоменути још и да је неправедно занемарени Милош С. Милојевић исправно навео да је овај папа, кога он назива Гелалие, „постао папа 491. а умро 496. године“³³, што указује на постојање тачног податка у доступној литератури и на злонамерност сумњи у идентитет папе, са циљем дискредитације Дукљаниновог списка.

Најновије упоредно издање „Летописа папа Дукљанина“ Историјског института САНУ и Манастира Острог на српском језику, под називом „Gesta regum Sclavorum“³⁴, представља озбиљан искорак у озбиљном научном приступу, неуобичајен код српских модерних историчара. Упоредни текст два латинска извора, као и хрватски и српски превод, пружају истраживачу могућност за озбиљно упоређивање појединих реченица. Усто, коментари нису уобичајено обојени омаловажавањем овог извора. Тако је исправно констатовано име папе Гелазија, уз опаску да се грешка јавља у старим латинским преписима, а посебно је анализиран рад хрватског историчара Ферда Шишића и указано је на његове грешке и погрешна указивања на фалсификате, као и превише труда око доказивања да „Летопис“ потиче из XII века (Живковић сматра да је данас позната верзија из XIV века и да је дело барско-дукљанског архиепископа Рудгера, чешког порекла). Овде се нећемо више упуштати у детаље ове анализе „Летописа папа Дукљанина“, односно „Gesta regum Sclavorum“, јер већина детаља не игра битну улогу за ову анализу.

³¹ Фердо Шишић: „Летопис папа Дукљанина“, *Посебна издања САН*, књига LXVII, Београд – Загреб, 1928.

³² Летопис папа Дукљанина, с. 149-150, *Просвета – Српска књижевна задруга*, Београд, 1988.

³³ Милош С. Милојевић: „Одломци историје Срба и српских-југославенских земаља у Турској и Аустрији“, II свеска, с. 14, *Државна штампарија*, Београд, 1872. (постоји и фототипско издање из 1994. године)

³⁴ „Gesta regum Sclavorum“, уредник Тибор Живковић, Извори за српску историју књ. 7, Латински извори књ. 1, Том I: Критичко издање и превод (приредила и превела Драгана Кунчер); Том II: Коментар (Тибор Живковић), *Историјски институт – Манастир Острог*, Београд, 2009.

Приликом писања „Краљевства Словена“, Мавро Орбини је могао имати на располагању више верзија преписа „Летописа папа Дукљанина“. Један од њих је 1510. године приредио Дубровчанин Марко Марулић, на основу ранијег (данас изгубљеног) преписа свог рођака, сплитског племића Доминика Папалића. Други препис је 1546. године у Омишу приредио Јеролим Калетић, користећи такође, како сам наводи, Папалићев текст, настао на основу „писма“ које је пронашао у Крајини („у Марковић“) „у једне књиге писане харвацким писмом“³⁵. Крајем XVI века је настало још неколико преписа овог текста³⁶. Ипак, анализе Тибора Живковића указују на чињеницу да тих преписа није било много и да је практично Орбинијев текст прва комплетна верзија овог списка.

Овде треба истаћи, да са гледишта наше анализе, доста необично звучи навод приписан Калетићу о некаквом „харвацком писму“, јер се то не уклапа у стил католичких аутора тога времена. Било би природније да је употребљен израз „словенско писмо“, или „готско писмо“, како је то тада било уобичајено, уместо израза који је ушао код хрватских историчара у оптицај много касније. Нагласимо и важну чињеницу, да Марко Марулић такође тврди да је превео текст на основу Папалићевог преписа, о чему говори у писму Папалићу 1510. године (које Лучић наводи у уводном делу Марулићеве хронике): „Commentariolum a te in Craina nuper repertum inter vetustissimas gentis illius scripturas, dalmatico idiomate compositum, tuo rogatu latinum feci, Croatiae Dalmatiaeque regum gesta continentem; res certe digno relatu et quam non solum nostrae vernaculae linguae gnari, sed etiam Latini intelligant“³⁷. Из овог писма се јасно види да се ради о „далматском језику“, па је прилично јасно да је термин „харвацко писмо“ накнадно приписано Калетићу. Ако стварно постоји овакав навод у оригиналу из 1546. године, било би коректно да је Фрањо Рачки назвао Калетића „праоцем хрватске повијесне знаности“, јер овакав текст са помињањем „далматског језика“ цитира сам Иван Лучић, „отац хрватске повијесне знаности“ према Рачком.

На бази чињеница из наше студије³⁸, показује се да се код Дукљаниновог списка ради у веома важном историјском извору, који ни бројним превођењима, дорадама, измена назива за народе и језике није изгубио суштинску информацију. То потврђује и каснија употреба овог списка код Мавра Орбинија и низа католичких аутора. Сви они покушавају да овај спис искористе за појачавање неких својих идеја, али не споре његову исправност у погледу тачности описивања историјских чињеница, иако сви они располажу обиљем

³⁵ Летопис папа Дукљанина, с. 10, *Просвета – Српска књижевна задруга*, Београд, 1988.

³⁶ Исто

³⁷ Joannes Lucius: „De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex“, p. 303, Amstelaedami, apud Joannem Blaev, 1666.

³⁸ Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић: „Историја Срба и Руса – пранарода Европе, друга књига“, с. 525-530, *Ганеша клуб*, Београд, 2013.

других историјских извора. Многи закључци припадника српске аутохтонистичке школе су засновани на истим изворима, које су током више векова користили бројни језуитски аутори – свакако по плановима Ватикана. Њима није био циљ да подстичу национални препород код Словена, али нису могли сасвим занемарити неке очигледне чињенице о Србима и Словенима. Зато су њихови текстови проткани доказима које износе и словенски историчари.

То је имало своје разлоге и у већ анализираном процесу подвођења свих Словена под јурисдикцију Ватикана, кроз контролисани национални препород *Панславизам* покренут у XVI веку и интензиван крајем XVIII и почетком XIX. Тек у последњих 200 година је снага извртања и фалсификовања историјских чињеница почела да даје осетне резултате – на штету Срба и Руса и других Словена. У ту сврху су римокатолички историчари користили старије фалсификате и новије радове – засноване на тим фалсификатима. Истовремено су уклањали сопствене старије студије, у којима је улога Срба у историји Европе била знатно реалније приказана.

Сенка Константина VII Порфирогенита над „Краљевством Словена“ Мавра Орбинија

Југословенски аутори XX века су имали велики проблем са „Краљевством Словена“ Мавра Орбинија, јер се ово дело није уклапало у тада већ дефинитивно затворену конструкцију о наводном досељавању Срба и других Јужних Словена на данашње просторе у VII веку у време (и по дозволи) ромејског цара Ираклија, која је проглашена „једином историјском истином“ и догматизована. Изузетно је важна чињеница да спис „*De Administrando Imperio*“, приписан ромејском цару Константину VII Порфирогениту³⁹ из X века, представља једини писани историјски извор у коме се тврди да су се Срби уопште икада доселили на Хелмско полуострво. Том документу се од стране данас важеће историјске школе даје чак и снага „сведочења савременика“, иако је написан 330 година после тог наводног догађаја.

Уз обиље контрадикторности у самом спису и неслагање са другим историјским изворима пре, за време и после живота наводног аутора, историја самог списка је врло тајанствена и указује на врло озбиљно фалсификовање. Детаљна студија комплетног списка и његових појединости (уз поређење са великим бројем других историјских извора) указала је на озбиљну могућност прераде изворног списка и фабриковања сасвим другачије обликованог списка, који је

приписан Константину VII Порфирогениту⁴⁰. Новије анализе афирмисаног византолога Тибора Живковића, које ћемо овде поменути, показују да је фалсификовање могло да се деси и много раније, чак и у време настанка списка, када је данас недоступни латински текст коришћен као извор, или је механички придодат (као радни материјал, можда и од стране самог цара, или му је придодат и при изради каснијег приписа унет у текст, што је могло да се деси и непосредно после цареве смрти, или током наредних 100-120 година).

Питање Порфирогенитовог списка на први поглед нема много везе са Орбинијевим делом, али то питање је од изузетног значаја за однос историчара према Орбинију, јер је Орбини у оштрој супротности са њим. Они то чине покушавајући да по сваку цену одбране Порфирогенитов спис као „једину историјску истину“, јер је он кључна и суштинска једина тачка ослоња данас важећег мишљења о досељавању Срба на садашње просторе у VII веку. Оваквој догми се озбиљно противе многе чињенице из историјских студија и из бројних других наука, а Орбинијево дело спада међу најзначајније студије, које су о озбиљној колизији са таквим конструкцијама.

Од тренутка када је спис *De Administrando Imperio* први пут штампан 1611. године, почиње његов несумњив и предимензиониран утицај на историчаре. После готово читавог века беспоговорног прихватања свих његових навода, уз ретке критичке коментаре неких несагласних и нејасних навода, тек последње деценије доносе и озбиљније анализе, које указују на суштинске проблеме у вези са њим, чак и ако сама анализа то није имала за првенствени циљ. Да би се боље разумело Орбинијево дело и однос историчара новијих времена према њему, треба скренути пажњу на неке основне чињенице из древне српске историје, које постају врло јасне приликом мултидисциплинарног повезивања резултата великог броја наука (нарочито природних и егзактних), које се потврђују кроз многе археолошке налазе и записе у античким, средњовековним и каснијим историјским изворима и студијама.⁴¹ Са гледишта тих анализа, Орбинијеве тврдње добијају сасвим другачију димензију, што је и логично, ако се узме у обзир велики број извора које је користио.

Ромејски цар Константин VII Порфирогенит (Κωνσταντῖνος Ζ' Πορφυρογέννητος), живео је од 905. до 959. године. У политичком смислу, спада у мало значајне владаре Ромејског царства, јер су од његове 6. године живота непрекидно 34 године у његово име владали намесници, а самостално је владао само 14 последњих година живота. У том смислу, бесмислена је свака идеја о некаквој „потреби“ да своме сину „пренесе искуство у владању државом“, што је навод-

³⁹ Constantini Imperatoris Porphyrogeniti De administrando imperio: ad Romanvm F. Liber nunquam antehac editus. Ioannes Mevrsivs primus vulgavit, latinam interpretationem ac notas adjecit, Ex officinâ typographicâ Iohannis Balduini, Impensis Ludovici Elzeviri, Lugdunum Batavorum, 1611.

⁴⁰ Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић, Слободан М. Јарчевић: „Измишљено досељавање Срба“, *Еколошки покрет града Новог Сада*, Нови Сад, 2008; друго неизмењено издање: *Сардонија*, Београд; треће кориговано и допуњено издање: *Ганеша клуб – Едиција*, Београд, 2012.

⁴¹ Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић: „Историја Срба и Руса – пранарода Европе, друга књига“, с. 579-606, *Ганеша клуб*, Београд, 2013.

на сврха његовог најважнијег списка, за који се успут наглашава да није рађен као историјска студија. Константин VII Порфирогенит је написао своје дело *De Administrando Imperio* (О управљању царством) између 948. и 952. године. Према анализи Џона Бјурија из 1906. године, која је указала на низ неразјашњених питања, поглавља нису обрађивана у континуитету, већ у различитим периодима између 948. и 952. године, а 20. глава, веома важна за историју Срба, обрађена је после свих других глава посвећених Хелму (Балкану)⁴².

Најстарији сачувани препис Порфирогенитовог списка потиче из времена ромејског суладара цезара Јована Дуке (династија Дука је владала 1059. – 1081. године) и сачинио га је царев поверљиви секретар Михаило, како је то на њему забележено. Претпоставља се да је у периоду после смрти Порфирогенита 959. године до овог периода могло бити и других преписа⁴³. Овај рукопис је почетком XVI века преко Крфа стигао у Италију и једно време је био у власништву француске краљице Катарине Медичи. У Париску краљевску библиотеку је доспео 1599. године и од тада је обележен као *Codex Parisinus gr. 2009*. У историјској науци се овај *Париски препис* скраћено назива „P“⁴⁴. Према овом препису је 1509. године на Крфу Антонио Епарх (1491-1571) сачинио препис, који се преко Хајделберга 1623. године нашао у Ватиканској библиотеци, где је заведен као *Codex Vaticanus-Palatinus gr. 126*, односно скраћено рукопис „V“⁴⁵. Млађи препис, који је остао некомплетан, израдио је Андреа Дармари између 1560. и 1589. године и данас се чува у Модени. Познат је као *Codex Mutinensis gr. 179*, односно рукопис „M“⁴⁶. Постоји и препис *Codex Parisinus gr. 2967*, познат као рукопис „F“, који је преписан према рукопису „P“. Преписивање је започео Антоније Епарх, али је посао завршио пре 1529. године Михаило Дамаскин са Крита⁴⁷.

Прво штампано издање Порфирогенитовог списка *De Administrando Imperio* приредио је Јоханес Меурсијус 1611. године у Лајдену, према рукопису „V“, који се у то време још увек налазио у Хајделбергу. Меурсијус је дело издао са преводом на латински језик и дао му назив *De administrando imperio*, који се касније усталио. Ово издање је још једном прештампано 1617. године⁴⁸. Касније издање приредио је монах из Дубровника Анселмо Бандури 1711. го-

дине у Паризу⁴⁹. Бандури је кориговао грчки текст у складу са најстаријим рукописом „P“.

Бандуријева редакција је доживела и два репринта, 1729. године у Венецији⁵⁰ и 1864. године⁵¹. Најзначајније издање у XIX веку приредио је 1840. године немачки филолог Имануел Бекер и издао га у чувеном *Бонском корпусу византијске историографије и књижевности*⁵². Редакција грчког текста почела је у Великој Британији крајем XIX века, уз велики допринос Џона Бјурија, а читав пројекат су завршили Џенкинс и Моравчик 1949. године⁵³. Уз редиговани грчки текст, уређивачи су овом издању додали и превод на енглески језик, а после издања у САД 1967. године, ово је постало данас највише коришћено студијско издање⁵⁴.

За анализу „Краљевства Словена“ Мавра Орбинија, веома је интересанта новија анализа Тибора Живковића, која показује да дубровачки аутори наводе податке из овог списка и пре његовог првог штампаног издања, па тако постоји његово помињање у Орбинијевом делу, објављеном десет година пре Меурсијусовог издања Порфирогенитовог списка⁵⁵. Живковић је показао да Орбини не користи исте податке, какви се налазе у Меурсијусовом издању у 29. глави, већ цитира Порфирогенитово дело *De Foedera, iura ac societates imperii Romani*, према Арпонтаху из Бордоа и његовом навођењу дела *Trattato delle mutatione de gli Stati*, што потврђује да се ради о документу познатом касније као *De Administrando Imperio*. Ова

⁴² J. B. Bury: „De treatise De administrando imperio“, *Byzantinische Zeitschrift*, B. XV, S. 517-577, 1906.

⁴³ Constantine Porphyrogenitus *De Administrando Imperio* by, greek text edited by Gyula Moravcsik and english translation by Romilly J. H. Jenkins, p. 32, Harvard University *Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies*, Washington D. C, 1967.

⁴⁴ Исто, pp. 15-17

⁴⁵ Исто, pp. 21-22

⁴⁶ Исто, p. 23

⁴⁷ Исто, pp. 22-23

⁴⁸ Constantini Porphyrogenetae Imperatoris Opera. In quibus Tactica nunc primum prodeunt. Ioannes Mevrsivs collegit, coniunxit, edidit. Ex Officina Elzeviriana. Lugdunum Batavorum, 1617.

⁴⁹ Imperium Orientale sive Antiquitates Constantinopolitanae in quatuor partes distributae ... Opera et studio Domni Anselmi Banduri Ragusini, Presbyteri ac Monachi Benedictini e Congregatione Melitensi. Tomus primus. pp. 53—157, Typis et sumptibus Joannis Baptistae Coignard, Regis et Academiae Gallicae Architypographi, Parisiis, 1711.

⁵⁰ Imperium Orientale sive Antiquitates Constantinopolitanae in quatuor partes distributae ... Opera et studio Domni Anselmi Banduri Ragusini, Presbyteri ac Monachi Benedictini e Congregatione Melitensi. Tomus primus. pp. 45—127, Ex Typographia Bartholomaei Javarina, Venetiis, 1729.

⁵¹ Patrologiae cursus completus... Series Graeca posterior... accurate J. P. Migne, t. CXHL, pp. 158-422, Parisiis, 1864.

⁵² Constantinus Porphyrogenitus De thematibus et De administrando imperio. Accedit Hieroclis Synecdemus cum Banduri et Wesselingii commentariis. Recognovit Immanuel Bekkerus, Corpus scriptorum historiae Byzantinae, Volume III, pp. 65-270, recognovit Immanuel Bekker, Impensis ed. Wberi, Bonnae, 1840.

⁵³ Constantine VII Porphyrogenitus (Emperor of the East): „De administrando imperio“, Volume 29 of Magyar-görög tanulmányok Volume 2: Greek text edited by Gy. Moravcsik; English translation by R.J.H. Jenkins, *Pázmány Péter Tudományegyetemi Görög Filológiai Intézet*, Budapest, 1949.

⁵⁴ Constantine Porphyrogenitus *De Administrando Imperio* by, greek text edited by Gyula Moravcsik and english translation by Romilly J. H. Jenkins, Harvard Univ. *Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies*, Washington D. C, 1967.

⁵⁵ Tibor Živković: „Constantine Porphyrogenitus and the Ragusan authors before 1611“, *Historical Review*, vol. LIII (2006), pp. 145-164

разлика и Орбинијева тврдња да је *De Foedera, iura ac societates imperii Romani* настала 959. године указују на могућност да је Порфирогенит пред крај живота прерадио овај спис, како то закључује Живковић. Ово питање је јако важно као озбиљан аргумент за преиспитивање односа према Порфирогенитовом спису, а читалац се у овом издању лако може упознати са тим обимним цитатом (који се лако налази према страницама оригинала⁵⁶). Порфирогенитов спис се међу данашњим историчарима сматра за поверљив тајни документ, јер га каснији ромејски извори не спомињу. Приређивач класичног издања и преводилац на енглески Ромили Џенкинс ово објашњава помињањем неких података о Арменији и царевом критиком таста и сувладара Романа Лакапина, због чега га ни каснији ромејски извори не спомињу⁵⁷. У тим анализама се не сумња у аутентичност сачуваних преписа, али Бјуријева анализа и предговор Моравчика и Џенкинса указују на потребу да се нека питања у вези са овим списом детаљније размотре.

Без упуштања у анализу тачности навода Константина VII Порфирогенита, нити у анализу Орбинијевих аргумената против, неопходно је уочити да постоји доказ о постојању неке касније верзије Порфирогенитовог списка, односно из 959. године. Тај документ, настао на самом крају његовог живота (или посмртно приписан препис неке раније верзије), био је познат дубровачким ауторима и цитиран је и пре Орбинијеве студије. Разлоге за уважавање ове чињенице пружају, осим претходно наведене референце, новије објављене анализе Тибора Живковића⁵⁸.

Новија истраживања Тибора Живковића указују на једну веома чудну чињеницу: ромејски цар је, по свему судећи, користио за израду овог списка латински извор, уобличен у Ватикану од стране високог црквеног достојанственика. Живковић је анализирао термине којима Порфирогенит у спису *De Administrando Imperio* обележава десетине градова од Италије до Кавказа⁵⁹ и утврдио да они означавају градове који припадају хришћанском свету, тј. Екумени; односно градове са старом црквеном организацијом. Живковић у закључку анализе каже: „Ново тумачење поменутих Порфирогенитових израза упућује на важан закључак да је његов главни извор за

најстарију историју Срба и Хрвата, а најпре за приповест о покрштавању и досељавању, био спис писан латинским језиком и црквене провенијенције. Аутор овог списка, будући да показује добро познавање црквене доктрине и теринологије, није био обичан свештеник или монах, већ припадник највише хијерархије римске цркве.“⁶⁰ У даљим истраживањима могућег старијег латинског извора Порфирогенитовог списка у вези са Србима и Хрватима, Тибор Живковић је уочио сличности између појединих навода у *De Administrando Imperio* и једном ватиканском латинском спису из времена око 878. године – *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*⁶¹, Постоји висок степен корелације у ова два списка на појединим мјестима према структури и заступљеним темама⁶², чак се скоро сасвим поклапају, иако су protagonisti и простор другачији. У светлу укупних анализа, Живковић налази потврду о постојању латинског извора, који је Порфирогенит користио. Тај нестали извор он назива *De conversione Croatorum et Serborum*⁶³. У детаљнијој анализи⁶⁴, Живковићев закључак о времену и месту настанка овог несталог извора, кондензовано је наведен у сажетку хрватског издања овог рада⁶⁵: *У хисториографији прихваћено знање потврђује да је Константин Порфирогенет користио податке о Хрватима, Србима и другим Славенима из архива Царске палаче као и из усмених приопћења бизантских дужносника намјештених у Далмацији. Рашчламба најстаријег повијесног текста о Србима и Хрватима садржаног у 30, 31. и 32. поглављу DAI показала је да усмена предаја није могла бити извор података о Хрватима и Србима, већ да је Константин користио писани извор којег је могуће датирати око 878. године. Особит стил тог извора усредоточен је на покрштавање (Conversio Croatorum et Serborum) и блиске везе Хрвата и Срба с Римом. Тај стил, или литерарни жанр – De conversione – није постојао у сувременом Бизанту, но био је до-*

⁵⁶ Don Mavro Orbini: „Il regno de gli Slavi“, p. 181-182, Pesaro, 1601.

⁵⁷ R. J. H. Jenkins: „General Introduction“, pp. 13/14, in

Constantine Porphyrogenitus *De Administrando Imperio* by, greek text edited by Gyula Moravcsik and english translation by Romilly J. H. Jenkins, Harvard University *Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies*, Washington D. C., 1967. (first edition Budapest, 1949)

⁵⁸ Тибор Живковић: „Легенда о Павлимиру Бели“, *Историјски часопис, књ. L (2003)*, с. 9-32

Tibor Živković: „The Foundation of Ragusa: The Tradition vs. Facts“, *Historical Review, vol. LIV (2007)*, pp. 9-25

⁵⁹ Tibor Živković: „Constantine Porphyrogenetus' *Kastra Oikoumena* in the Southern Slavs Principalities“, *Historical Review, vol. LVII (2008)*, pp. 9-28

⁶⁰ Тибор Живковић: „*Kastra oikoumena* Константина Порфирогенита у јужно-словенским кнежевинама“, *Историјски часопис, књ. LVII (2008)*, с. 28 (апстракт на српском претходно наведеног рада)

⁶¹ Milko Kos: „*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*“, v zbirki *Razprave znanstvenega društva v Ljubljani 11, Historični odsek 3*, Ljubljana, 1934.

⁶² Tibor Živković: „The Sources of Constantine Porphyrogenitus Concerning the Earliest History of Serbs and Croats“, *BYZANTINA SYMMEIKTA, 20 (2010)*, pp. 11-37

⁶³ Tibor Živković: „De conversione Croatorum et Serborum: Izgubljeni izvor Konstantina Porphyrogenita“, Међународни зnanstveni skup *U početku bijaše De administrando imperio: Konstantin Porphyrogenet i percepcije najranije hrvatske povijesti*, 18. veljače 2010. godine, Zagreb.

⁶⁴ Tibor Živković: „Constantine Porphyrogenetus' Source on the Earliest History of Croat and Serbs“, s. 117-131, *Radovi Zavoda za Hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, knjiga 42 (2010)*

⁶⁵ Сажетак на хрватском претходно наведеног рада, s. 131

Tibor Živković: „Izvor Konstantina Porphyrogeneta za najstariju povijest Hrvata i Srba“, s. 131

бро познат у раноме средњем вијеку на Западу. Рашичламбом наведених поглавља DAI утврђен је велик ступањ језичних подударности с текстом познатим у историографији под именом *De conversione Bagoariorum et Carantanorum*. Везе између *De conversione Bagoariorum et Carantanorum* и 30. 31. и 32. поглавља DAI лако је препознатљива у концепцији дјела као и дијеловима које је аутор додао. Закључак овог рада јест да је могуће потражити нови пут у разматрању најраније повијести Хрвата и Срба; очито је да је Константин Порфирогенет користио податке које је преузео од анонимног скупљача који је, врло вјеројатно, дјеловао као високи дужносник Римске Цркве.

Радови Тибора Живковића указују на необично порекло изво-ра Порфирогенитовог списка *De Administrando Imperio*, а чињеница да ромејски цар средином X века користи терминологију Ватикана за описивање области и становништва свога царства у најмању руку необична. Чињеница да је и Орбини користио неку од данас непознатих верзија овог списка показује да је овај спис био важан за ватиканске ауторе.

Ради бољег разумевања, треба се потсетити да се и Орбинијево дело и прво штампано издање Порфирогенитовог списка јављају у време максималних напора Ватикана да словенске државе и народе доведе под своју јурисдикцију, при чему је уобличен и током XVI века јако подржаван *Панславистички покрет*. Логична идеја да је овај спис током своје историје циљно дописиван и прерађиван од стране римокатоличких историчара високог ранга, добија још једну снажну потврду у открићу Тибора Живковића да је чак у самом процесу стварања списка остварен суштински утицај латинских аутора из Ватикана. Заправо, постоји озбиљна могућност да су преправке списка обављене још у његовом недовршеном облику.

Анализе Тибора Живковића нису усамљене међу новијим историчарима. Данијел Џино, професор историје са Универзитета у Сиднеју, учествовао је 2010. године у Загребу на скупу посвећеном питању Порфирогенитовог списка *De Administrando Imperio*⁶⁶. Џинов рад је носио интересантан наслов: „Причам ти причу: идеолошко-наративни дискурси о доласку Хрвата у *De Administrando Imperio*“. У приказу закључака овог научног скупа, Томислав Бали констатује⁶⁷ да је Џино Порфирогенитов спис окарактерисао као „бизантски колонијални наратив“ и истакао да је реч „о спису који је прије свега ауторско дјело, а не знанствена студија“, констатујући и: „На темељу ових тврдњи, аутор је покушао скицирати идеолошке наративно-дискурзивне цјелине чије се контуре називају кроз виђења прошлости, а представљена су у *De Administrando Imperio*. Према томе, 29, 30. и 31. глава списка доносе „романску“, „хрватску“ и „бизантску“ приповијест. Џино закључује да су покушаји трагања за повијесном исти-

ном у Порфирогенетовим ријечима „помало узалудни“. Као закључак истакнуто је мишљење да је хрватска историографија уважавањем списка *De Administrando Imperio* заправо прихватила постмодернизам прије постмодернизма.“

Живковићева анализа даје допунске аргументе закључцима анализе наведеног Порфирогенитовог списка, која је показала да он никако не може бити третиран као релевантан историјски извор за доказивање досељавања Срба на данашње просторе⁶⁸. Уз врло необичну историју његовог настанка, откривања и објављивања тек 1611. године, он обилује узајамним контрадикторностима у самом спису, његове наводе не подржава ни један историјски извор из времена наведеног аутора, али ни пре ни после њега. Тврдње су у сукобу са мотивима и природно-физичком изводљивошћу описаног процеса досељавања. Обиље спорних чињеница указује на озбиљну могућност циљних прерада овог списка. Живковићева анализа показује да је он од почетка тако и конципиран, тј. садржи латинске додатке који не би могли да потичу од ромејског цара, нарочито не одмах после Шизме, када је настао једини сачувани препис.

Ова конструкција, приписана Порфирогениту, заправо и није извршила своју историјску улогу у обликовању историје Срба и Хрвата у својој објављеној интегралној форми, већ кроз касније обраде и углавном кроз неке њене издвојене делове. Немац историчар Јохан Готхилф Стритер (Штритер) је у Русији издао велику историју словенских и источноевропских народа, у којој за период од 610. до 641. године преноси Порфирогенитову тврдњу о досељавању Срба⁶⁹. Део Стритерове књиге под насловом „*Svmmarivm de Serviis*“ почиње текстом са насловом „*Seguiorum genus*“⁷⁰, у коме цитира Лаоника Халкокондила и његов познати цитат о старости и распрострањености Срба (које он назива Трибалима), из кога потиче крилатица „Срби – народ најстарији“. Стритеров навод се разликује од оригиналног Халкокондиловог⁷¹ по томе што он Халкокондилово називање Срба Трибалима, наводи директно под именом Срби. Почетак овог навода је практично крилатица „Срби – народ најстарији“, коју је први лансирао Иван Стритер готово 200 година пре Олга Луковић-Пјановић, која га је према тумачењу Халкокондила употребила за наслов своје студије.

⁶⁸ Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић, Слободан М. Јарчевић: „Измисљено досељавање Срба“, *Еколошки покрет града Новог Сада*, Нови Сад, 2008; друго неизмењено издање: *Сардонија*, Београд; треће кориговано и допуњено издање: *Ганеша клуб – Едиција*, Београд, 2012.

⁶⁹ Ioann Gotthilf Strittero; „*Memoriae populorum olim ad Danubium, Pontum Euxinum, Paludem Maeotidem, Caucasum, Mare Caspium et inde magis ad septentriones incolentium, e scriptoribus historiae Byzantinae erutae et digestae*“, Т. II, p. 113-114, *Impensis Academiae Scientiarum, Petropoli*, 1774.

⁷⁰ Исто, p. 113

⁷¹ Laonici Chalcocondilae *Historiarum Libri Decem*, ed. I. Bekker, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, p. 26-27, *Impensis Ed. Weberi, Bonn* 1843.

⁶⁶ Međunarodni znanstveni skup *U početku bijaše De administrando imperio: Konstantin Porfirogenet i percepcije najranije hrvatske povijesti*, 18. veljače 2010. godine, Zagreb.

⁶⁷ <http://www.historiografija.hr/prikazi.php?id=180000>

Иван Стритер је много утицао на историчаре током наредних век и по, који су по правилу истицали кратки опис Порфириогенитове приче и превиђали Халкокондиласове тврдње у Стритаровој обради. Објашњење за овај феномен је релативно једноставно – у време док је (1771 – 1780) припремао свој четвортотомни преглед историје на латинском језику⁷² на бази ромејских извора, Стритер је паралелно објавио пре комплетирања латинског издања (1770 – 1775) такође четвортотомну упрошћену верзију на руском⁷³. Како то немачки извори тумаче, то је урадио „да би се резултати његових истраживања проширили на већи круг читалаца“. Јохан Готхилф Стритер је по завршетку теологије на Универзитету у Халеу отишао у Русију, где је сарађивао са Августом Лудвигом Шлецером и Герхардом Фридрихом Милером. Милер и Шлецер су засновали германистичку историјску науку у Русији. Ако се још зна да је Шлецер био нарочито заинтересован за Порфириогенитов спис, сасвим је разумљиво како је дошло до тога да Стритер направи упрошћену верзију своје студије на руском језику – „ради проширења круга читалаца“. У његовом првом тому је практично 1770. године успостављен темељ касније историје Срба и Руса, према Порфириогенитовој причи, коју је већ 1666. године Иван Лучић прилагодио за Хрвате.

Обликовање српске историје у временима после Мавра Орбинија

Већ у првим вековима хришћанства, а нарочито са распадом Западног Римског царства, настаје жеља Ватикана да се кроз црквену организацију успостави својеврсна реконструкција Римског царства, макар у смислу постојања главног ауторитета изнад државе. Успостављањем главних центара Хришћанске Цркве, почиње интензивније одвајање Римокатоличке Цркве у односу на остаде центре Хришћанске Цркве, који остају на принципима Православља и древне традиције. Срби и Хелмско (Балканско) полуострво током више векова представљају озбиљан предмет амбиција Рима, али практична аутокефалност Цркве у Сирмијуму, Солину и Јустинијани Прими и потом аутокефалност нових архиепископија и нових патријаршија (српске и бугарске), тај простор више векова остаје ван суштинског утицаја Ватикана, чак и у периодима формалне јурisdикције на деловима ових простора.

⁷² „Memoriae populorum olim ad Danubium, Pontum Euxinum, Paludem Maeotidem, Caucasum, Mare Caspium et inde magis ad septentriones incolentium, e scriptoribus historiae Byzantinae erutae et digestae“. Petropoli 1771, 1775, 1778, 1780.

⁷³ Izvestiya vizantiyskich istorikov obyasnyayushchiya rossiyskuyu istoriyu drevnih vremen i preseleniya narodov; sobrany i hronologicheskimi porjyadkom raspolozheny Ivanom Shtritterom. Tom I: O slavyanah, Imp. Akad. nauk, Sankt Peterburg 1770.

Распад Западног Римског царства је представљао процес дуг читава два века, током кога су Империју браниле и нападале војске различитих ратнички организованих полуномадских или номадских племена, описиваних различитим именима, где углавном доминира име Гети, које се претвара у Готи. Истраживања показују да сва ова племена следе древне традиције првог европског пранарода, формираног у Подунављу и на Хелмском (Балканском) полуострву и потом раширеног на огромне просторе. Такође се показује да су сва та древна племена имала висок степен сличности у језику, вери и другим карактеристикама. Њихово претварање у нове европске народе настаје тек са развојем нових држава на западу и северу Европе, уз велику улогу Римокатоличке цркве и систематско наметање новолатинског језика и под његовим утицајем уобличаваних нових језика, У том процесу су настале најпре нове државе, а потом њихови народи и језици. Агресивно спровођење такве политике условило је каснији отпор таквој Цркви и настанком Протестантизма.

Приликом распада Западног Римског царства у Илирику је настала српска држава заснована на древној традицији, уз привремену јачу везу са „готском“ државом у Италији. У анализама тог периода утврђено је да је српска држава, логично названа Илирском Србијом, била правни следбеник Западног Римског царства, јер се цар Јулијус Непот из Рима повукао у Солин. Ову државу и владаре који наслеђују Јулијуса Непота забележили су бројни историјски извори, а у њима се јасно уочава да је она била призната од Источног Римског, тј. Ромејског царства⁷⁴, али и од Одоакара, који оснива готску државу у Италији (до своје смрти он не узима титулу римског цара, а кује новац са Непотовим ликом). Ову чињеницу новији историчари уопште не уочавају (ни језуитски на њој не инсистирају, али је бележе), па чак и не помињу њене владаре и династије, све уз омаловавање „Летописа попа Дукљанина“, као наводно непоузданог извора. Међутим, као што је врло лако уверити, податке које износи поп Дукљанин, наводе и многи католички историчари из времена пре и после Мавра Орбинија, без сумње у њих.

Ромејски цар Јустинијан у VI веку покушава да обнови јединствено Римско царство, али у томе не успева трајно, па се тај процес завршава формирањем Светог Римског царства и претварањем Рима (тј. Ватикана) у неку врсту реконструисане Римске Империје, која функционише кроз деловање Римокатоличке цркве. Ромејско царство истовремено успешно одржава јединство Царства такође уз важну помоћ Православља, али са високим степеном аутономије и у државном и у црквеном смислу.

Настанком Мађарске, Римокатоличка црква започиње вишевековну експанзију на исток, а са Реформацијом и верским ратовима са протестантима, амбиције према Србима и другим Словенима постају све јаче. Тако у Далмацији и Хрватској постепено јачају цен-

⁷⁴ Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић: „Илирска Србија“, с. 181-204, Ганеша клуб, Београд, 2014.

три Римокатоличке цркве, који постепено потиру постојање претходне црквене организације. У том процесу се користи методологија брисања српског имена у писаним изворима, тако што се Срби, који су углавном и раније (а и све до почетка XX века) називали Илирима, у писаним изворима систематски називани Готима, Далматима, Панонцима, па и Словенима. Суштина ове идеје је била у стварању услова за што масовније превођење православних Срба у Хрвате, па потом у Мађаре. Апетити Рима су ишли и даље на исток са циљем да читав словенски свет стави под своју сферу утицаја, а они никада нису нестали.

Наша детаљна студија даје јасне доказе, који оповргавају могућност сценарија о насељавању Хелмског полуострва и Средње Европе на начин како је то представљено код Порфириогенита⁷⁵ (у данас познатом облику његовог списка). Мултидисциплинарним истраживањем, излагањем егзактних бројки које описују физичко-техничке карактеристике једног таквог пресељавања читавог народа током једне године, показује се да је масовна сеоба земљорадничких Срба у VII столећу, од некуд „иза Карпата“, била физичко-технички неизводљива⁷⁶. Мултидисциплинарним повезивањем резултата више од 25 наука и научних дисциплина (укључујући природне и егзактне) показује се да је на просторима Подунавља и Хелмског (Балканског) полуострва у време неолитских култура Лепенског Вира, Старчева и Винче уобличена прва европска цивилизација и њен пранарод. Ширење тог пранарода и његове цивилизације у предантичко и античко доба може се пратити помоћу података многих наука, али и кроз археолошка открића и историјске списе. Уочава се јасан генетски, лингвистички, културни, социјални, и верски континуитет, као и континуитет свих цивилизацијских карактеристика и знања овог пранарода, све до данашњих Срба и Руса, који су остали најближи том изворном пранароду⁷⁷.

Неспорна је чињеница да бројни језуитски аутори од XV до XIX века потврђују већину навода „Летописа Попа Дукљанина“ – у вези са старим српским династијама и о присуству Срба на Хелмском (Балканском) полуострву у време Римског царства и пре њега. Они, често, препишују и цитирају наводе из Орбинијевог „Краљевства Словена“, па то упућује на закључак да ово дело обилује чињеницама, које у ватиканским круговима нису могли да оспоре. Оно што мора да имамо у виду је и настојање ватиканских и западно-европских писаца да упуштају „Словене“ тамо где би требало да стоји

⁷⁵ Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић, Слободан М. Јарчевић: „Измешљено досељавање Срба“, *Еколошки покрет града Новог Сада*, Нови Сад, 2008; друго неизмењено издање: *Сардонија*, Београд; треће кориговано и допуњено издање: *Ганеша клуб – Едиција*, Београд, 2012.

⁷⁶ Драгољуб П. Антић: „Природнофизичка генеза Срба“, *Пешић и синови*, Београд, 2007.

⁷⁷ Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић: „Историја Срба и Руса – пранарода Европе, прва и друга књига“, *Ганеша клуб*, Београд, 2013.

„Срби“, или „Илири“. Сличан поступак је, највероватније, примењен неколико векова раније – тада је српско име у списима замењивано именом „Готи“ (изразито коришћен код *Летописа попа Дукљанина*).

Основна линија овог списка се задржава у обрадама (уз додатне податке) других аутора све до XIX века (наведимо пример кратке историје Срба Павла Јулића из 1765. године⁷⁸), када почиње да преовладава процес „кројења“ хрватске историје, започет интензивније XVII века, па те новије студије користе претежно уводни део Дукљаниновог списка, на који покушавају да надовежу некакве „хрватске родослове“ и да све то уобличи на принципима теорије о досељавању Срба и Хрвата на Хелмско полуострво у VII веку и дизањем на ниво догме контроверзног списка „De Administrando Imperio“.

Тако крајем XVII века још један католички историчар, бенедиктански калуђер – историчар и преводилац из Венеције (француског порекла и службеник Хабзбуршке монархије) Казимир Фрешот (1640 – 1720), објављује 1687. године у Болоњи историју Далмације⁷⁹. Ово дело се већ наредне године објављује у Напуљу, без јасног навода имена аутора, са посветом адмиралу Онорату Бонифаћу Палаћину и са назнаком да је податке „прикупио D. C. F. V.“⁸⁰. Већ наредне године се у Франкфурту објављује превод ове књижице на немачки⁸¹. У овом делу се даје комплетан приказ српских владара (назива их „краљевима Јужне Далмације, која се још назива Србијом“) од 490. године до Стефана Немање⁸² и надаље до Твртка и Стефана Томашевића⁸³.

Француски лингвиста и историчар језуитског образовања из XVII века Шарл (Карол) ди Фресн, сир ди Канж (Диканж)⁸⁴ (живео од 1610. – 1688. године), написао је обимно дело о историји Илирика, које је објављено тек 1741. године од стране Јосипа Кеглевића. И он је, као наведени претходници, у своју историју укључио владарске родослове. Тако у 3. глави (Caput III: Priurum Dalmatiae et Serviae Regum)⁸⁵ наводи листу владара од Свевлада до Стефана Немање.

Трогиранин Иван Лучић (1610-1679) је школован у католичким школама – најпре у Риму у *Seminarium Romanum*, а потом је студирао у Падови. Био је члан папског „Завода Св. Јеронима“ у Ри-

⁷⁸ Павле Јулић: „Краткоје введеније в историју происхожденија славено-србског народа“, 1765.

⁷⁹ Casimir Freschot: „Memorie storiche e geografiche della Dalmazia raccolte da D. Casimiro Freschot Benedettino“, *Giacomo Monci*, Bologna, 1687.

⁸⁰ D(om) C(asimiro) F(reschot) B(enedettino)

⁸¹ Casimir Freschot: „Des Königsreichs Dalmatien historische und geographische Vorstellung“, *Job. Friederich Gleditsch*, Leipzig, 1689.

⁸² Casimir Freschot: Onorato Bonifacio Papacino: „Memorie storiche, e Geografiche delle Dalmazia“, т. 22-79, *Antonio Parrino e Michele Luigi Mutij*, Napoli, 1688.

⁸³ Исто, р. 80-97

⁸⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_du_Fresne_sieur_du_Cange

⁸⁵ Caroli Du Fresne Domini Du Cange: „Illyricum vetus & novum“, р. 36-63, *Haeredum Royerianorum*, Posonii, 1746.

му и његов председник⁸⁶. Хрвати га данас сматрају „оцем хрватске повијесне знаности“⁸⁷, како га је 1879. године назвао Фрањо Рачки. Објавио је 1766. године у Амстердаму дело „О kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske“⁸⁸, које представља полазну тачку свих хрватских историчара, у коме обилно користи спис Константина VII Порфирогенита. У својој историји Далмације и Хрватске, Иван Лучић наводи као посебна поглавља Орбинијеву верзију *Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum*⁸⁹ и Марулићеву верзију тзв. *Хрватске хронике Marci Maruli patritii Spalatensis Regnum Dalmatiae et Croatiae gesta*⁹⁰. Лучићево дело се истиче изразитим коришћењем навода Порфирогенитовог списка, па је оно претеча каснијих студија, у којима се инсистира на овом спису и он се користи као доказ о досељавању Срба и Хрвата.

Италијански језуита Даниеле Фарлати (живео од 1690. до 1773. године)⁹¹, аутор огромне осмотомне историје цркве у Илирику *Illyricum Sacrum* средином XVIII века пише детаљно о доласку династије Свевладовића⁹². Пре преласка на описивање, изводи темељну студију извора и анализира „Летопис попа Дукљанина“, варијанту Марка Марулића и цитира Диканжове наводе⁹³. Он при томе анализира и Порфирогенитове податке, али ипак задржава приступ континуитета Срба, односно Илира. Ово јасно показује да ни до почетка XIX века (када излазе последњи томови *Illyricum Sacrum*) у редовима добро образованих католичких језуитских историчара (са богатим изворима), који сигурно нису битно наклоњени Србима, не влада теорија о дисконтинуитету становништва у Далмацији и некаквом досељавању Срба и Хрвата.

Дубровчанин Андрија Качић-Миошић (1704-1760), такође фрањевачки калуђер из манастира у Заострогу, објавио је 1759. године своје дело „Разговор угодни народа словинског“⁹⁴, у коме истиче континуитет „народа словинског“ у Далмацији још од V века пре Христа. У хронолошкој листи догађаја наводи и све чињенице у вези са династијом Свевладовића, а у описима догађаја из VII века назива Аваре Словенима и практично описује војне упаде, без икакве теорије о некаквом првом досељавању Срба. Нешто млађи од Фарлатија и Андрије Качића-Миошића, фрањевац из реда *Мале браће* Ђанантонио (Иван Антун) Боман, у својој историји Далмације, Хр-

⁸⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Johannes_Lucius

⁸⁷ http://it.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Lucio

⁸⁸ Joannes Lucius: „De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex“, Amstelodami, apud Ioannem Blaev, 1666.

⁸⁹ Исто, p. 287-302

⁹⁰ Исто, p. 303-311

⁹¹ http://it.wikipedia.org/wiki/Daniele_Farlati

⁹² Daniele Farlati: „Illyricum Sacrum“, t. II, p. 147, Sebastian Coleti, Venetia, 1753.

⁹³ Исто, t. II, p. 140-147

⁹⁴ Po Fra Andrii Kacichiu Razgovor ugodni naroda slovinskoga, U Mleczi 1759.

Andrija Kačić Miošić: „Razgovor ugodni narod slovinskoga“, 21. izdanje, Dionička tiskara, Zagreb, 1899.

ватске и Босне из 1775. године, писаној на бази дела Гашпара Вињалића, такође наводи исте податке о владарима⁹⁵. Иван Каталинић у својој историји Далмације такође наводи долазак Свевладовића на власт у складу са другим поменутих ауторима⁹⁶, али у каснијим описима прелази на верзију тзв. *Хрватске хронике*.

Донат Фабијанић (1808-1890) је рођен на Пагу, школовао се најпре на Пагу у школи „Мале браће“, а потом код фрањеваца у Задру. Завршио је студије философије и теологије, стекао свестрано образовање. а 1836. године се заредио. У гимназији у Задру је предавао земљопис, историју, математику, музику, латински и италијански језик. Изучавао је историју цркве у Далмацији и писао на италијанском. Његова студија⁹⁷ првих пет векова хришћанства у Далмацији, објављена у Задру 1874. године, заснована је на богатој литератури католичких калуђера историчара, па за њу мора важити све исто као и за бројне студије католичких монаха, тј. мора се прихватити чињеница да се ради о чињеницама које у континуитету више векова нису довођене у питање. Са гледишта модерније фалсификоване историје такви ставови су проблематични, јер су фалсификати довели до радикалног помака у корист вештачки формиране историјске слике, па отуда и цитирани навод да Фабијанићеве анализе „данас не задовољавају повијесну критику“. Фабијанићеве детаљне и обимне анализе периода распада Западног Римског царства, времена Диоклецијана и Јустинијана, као и питање цркве у Салони, потврђују закључке који се у фрагментима налазе код других аутора. Данашњи хрватски историчари сматрају Фабијанића „хрватским историчарем“, што се никако не може прихватити, јер је Задар све до 1919. године припадао Италији, његово становништво је било претежно српско, а некаквој форми Хрватске (југословенској Бановини Хрватској) прикључен је тек 1939. године.

Француски дипломата и писац Клод-Шарл де Пејсонел (Claude-Charles de Peyssonnel) XVIII века (живео 1727-1790), који је био француски конзул у Смирни и на Криму написао је дело: „Историјско и географско разматрање варварских народа који живе у хордама на Дунаву и Понту Еуксинском“⁹⁸. У овој студији је већ у првој реченици уводног поглавља „Dissertation sur l'origine de la langue Slavone prétendue Illyrique“ истакао да је предмет анализе⁹⁹: „l'origine de la Illyrique ou Slavone; le but de l'Auteur étoit de prouver qu'on doit regarder cette Langue comme l'ancienne Langue Illyrique ou

⁹⁵ Gianantonio Bomann: „Storia civile ed ecclesiastica della Dalmazia, Croazia e Bosna“, Tomo I, p. 74, Antonio Locatelli, Venetis, 1775.

⁹⁶ Giovanni Cattalinich: „Storia della Dalmazia“, t. I, p. 87, Fratelli Battara, Zara, 1834.

⁹⁷ Donato Fabianich: „La Dalmazia ne' primi cinque secoli del cristianesimo: studii dei minori osservanti“, Vitaliani & Jancovich succ. Battara, Zara, 1874

⁹⁸ Charles de Peyssonnel: „Observations historiques et géographiques sur les peuples barbares qui ont habité les bords du Danube et du Pont-Euxin“, Ed. N.M.Tilliard, Paris, 1765.

⁹⁹ Исто, p. vii

Dalmate; qu'elle est née en deça du Danube et n'a pas été introduite par les Barbares“, тј. „извор илирског или словенског језика; циљ пишчев је да докаже да је тај језик исти као стари илирски или далматински, који је настао испод Дунава и нису га донели варвари“. Потом је посведочио да се истим језиком говори у 60 словенских области у Европи и Азији и да се тих 60 говора незнатно међусобно разликују¹⁰⁰. Написао је, да се говори и у Мађарској, али да га, државним мерама Аустрије, полако замењује мађарски језик, као и да се говорио на турском двору¹⁰¹. Пејсонел разматра Св. Јеронима и каже¹⁰²: „Suivant l'opinion de Guillaume Postel, les Serviens se servent des caractères de Saint Jerome, ou des Dalmates, don't la Langue étoit commune aux Illyriens, aux Panoniens & aux Mysiens.“, тј. „по мишљењу Гијома Постела, Срби или Далматинци користе слова Св. Јеронима, чији је језик био уобичајен код Илира, Панонаца и Мизијаца“. Овде се ради о Гијому Постелу (1510-1581) француском философу-мистику, хуманисти, лингвисти, кабалисти.

Валентино Лаго, аустријски „консиљере“ за финансије за Далмацију, написао је тротомну студију о Далмацији (која је у то време била под управом Аустрије), објављену у Венецији 1869. – 1871. године. Готово је излишно наглашавати, да је ова Лагова студија рађена за службене потребе Беча, чији је он високи службеник у Далмацији. Ова његова констатација, која је у складу са вековима дугим континуитетом навода наведеног низа римокатоличких монаха-историчара, јасно показује да ни око 1860. године у највишим државним круговима Беча није преовладала конструкција о наводном досељавању Срба на Хелмско (Балканско) полуострво и да се њихова древност на својим савременим етничким просторима не доводи у питање. Валентино Лаго чак истиче да је то тако „не узимајући у обзир мање миграције“.

Овде су наведени неки од аутора, али постоји велики број аутора из времена пре Мавра Орбинија и после њега, који чињеницама потврђују исправност навода које даје Орбини. Нарочито значајан допринос дају аутори који у озбиљним анализама, заснованим на великом броју извора, изучавају питање илирског језика и повезују га са српским, уз много систематизованих аргумената. Без улажења у превише детаља, навешћемо неке од њих.

Питање илирског језика је изучио дубровачки фрањевац XVIII века Себастијан Сладе-Долчи у својој студији¹⁰³ „О старости и распрострањености илирског језика“. Још на почетку свог школовања усмерен је на изучавање старине српског („илирског“) језика од стране младог дубровачког клерика Николе Приписалића. Та чињеница, као и чињеница да је Себастијан Сладе-Долчи касније постао

¹⁰⁰ Исто, р. viii (Пејсонел ту наводи да су за ову тврдњу извор Gesnerus & Roccha, вероватно Conrad Gessner из XVI века, аутор речника)

¹⁰¹ Исто, р. ix

¹⁰² Исто, р. xi

¹⁰³ Sebastiano Dolci: „De Illyricae linguae vetustate et amplitudine“, Venetis, 1754.

римокатолички калуђер, јасно показује више од два века континуитета прихватања старих корена Срба на Хелмском (Балканском) полуострву и њихову истоветност са Илирима и другим староседеоцима. Тај континуитет иде од Винка Прибојевића, преко Мавра Орбинија, Игњата Ђурђевића, до Долчија, Апендинија и Андрије Качића Миошића. Сви они користе римокатоличке библиотеке и цитирају бројне несловенске римокатоличке историчаре, који износе исте тврдње: Фарлати, Карол Дифрен Диканж, Иштван Силађ, Гебхарди и нарочито Станислав Сестренцевич-Богуш¹⁰⁴, који је био католички кардинал, бискуп Вилњуса, епископ Маљски, архиепископ Могиљева и први митрополит римо-католичке цркве у Руском царству, носилац бројних свештеничких звања, члан малтешког реда, почасни члан Руске царске академије наука итд. и који потврђује аргументима и наводима из литературе многе од Орбинијевих навода.

Дубровачки фрањевац Јоаким Штули (Штулић) објавио је у Будиму „Латинско-италијанско-илирски лексикон“ 1801. године¹⁰⁵, а 1806. године објављује илирско-италијанско-латинску верзију овог дела под именом „Рјечосложје“¹⁰⁶. Ово издање има предговор, који је написао Франческо Марија Апендини, италијански професор и историчар књижевности, досељеник у Дубровник (родом из околине Ториноа)¹⁰⁷. Ускоро, 1810. године је објављена нова верзија овог Штулићевог дела, овога пута италијанско-илирско-латинска¹⁰⁸. Предговор и овом издању је написао Апендини, тада већ директор дубровачке гимназије (1808-1834). Овај текст садржи ширу анализу распрострањености „илирског“ језика у време антике, са посебним освртом на Малу Азију¹⁰⁹.

Апендини је 1802. и 1803. године објавио двотомну студију о дубровачкој литератури¹¹⁰, у чијем првом тому је обрадио историју Илира и илирског језика, а у другом тому дела дубровачких аутора;

¹⁰⁴ Stanislave Siestrzencewicz de Bogusz: „Recherches Historiques sur l'origine des Sarmates, des Esclavons et des Slaves“, t. I, Pluchart et com., St Petersburg 1812.
Stanislave Siestrzencewicz: „Presis des recherches historiques sur l'origine des Esclavons ou Slaves et des Sarmates“, p. 34, De l'imprimerie de l'Academie Russe Imperiale, St. Petersburg 1824.

¹⁰⁵ Joachimi Stulli Ragusini: „Lexicon latino-italico-illyricum“, Budae, 1801.

¹⁰⁶ Joachim Stulli Dubrochanin: „Rjecsoslòxje“, Dubrovnik, 1806.

¹⁰⁷ Franciscus Maria Appendini: „De prestantia et vetustate linguae illyricae eiusque necessitate ad plurimarum gentium populorumque origines, et antiquitatem investigandas“ ad Joachimum Stullium illyrici lexicum auctorem „Rjecsoslòxje“, p. v-xxxii, Dubrovnik, 1806.

¹⁰⁸ Gioachino Stulli Raguseo: „Vocabolario Italiano-illyrico-latino“, Ragusa, 1810.

¹⁰⁹ Francesco Maria Appendini: „Dell' la analogia della lingua degli antichi popoli dell' Asia Minore con la lingua dei popoli antichi e recenti della Tracia e dell' Illyrico“ prefazione ad Gioachino Stulli Raguseo: „Vocabolario Italiano-illyrico-latino“, p. 5-40, Ragusa, 1810.

¹¹⁰ Francesco Maria Appendini: „Notizie storico-critiche sulle antichità storia e letteratura de' Ragusei“ t. 1; t. 2, Ragusa, 1802; 1803.

1808. ће Апендини објавити прво, а 1828. године друго издање илирске граматике¹¹¹. О старости илирског и других њему сродних језика Апендини каже: „Трачки језик је најстарији, првобитни и матични... Сматра се, нема сумње, тај језик је исти онај којим су се служили, ако не сви јафетовски потомци, а оно већина њих, као што су Трачани, Македонци, Илири, Скити, Гети, Дачани, Келто-Скити и други народи античког доба. Себастијан Долчи доказао (у дисертацији о старости и распрострањености илирског језика) – не само на основу историје, него и на основу речи и сведочанстава на тим језицима.... Уистину, тај језик је био у употреби некада у Тракији у правом значењу, која се, по сведочанству Плинијевом (IV, 11.), Мелином (II, 1) и других, граничила са Руским морем, Дунавом, Егејским морем и Илиријом, (што) несумњиво показују изрази старих Трачана, које, упоређене с данашњим илирским речима – непосредно и одмах наводимо, без икаквог апарата одговарајуће учености, будући, да настојимо, да будемо кратки.“

У својим лингвистичким анализама из 1846. године Казимир Шулц је утврдио везе између древних племена на Хелмском (Балканском) полуострву¹¹². Ову анализу Шулц завршава констатацијом да су називи Трачанин и Илир два имена једног истог рода, чије су име различито употребљавали Грци и Римљани. Читаву северну земљу, у којој су живели Трачани и Илири, стари су називали Тракијом, док су исту ту земљу други касније називали Илиријом.¹¹³ Шулц доказује јединственост трачко-илирског језика, коме прикључује дијалекте свих трачких и илирских области, па и Македонију, уз позивање на бројне античке писце. Шулц, на основу Страбонових сведочанстава и Николе Дамаскина¹¹⁴, даје и закључак о једнакости племена са различитим именима (Трачани, Илири и Дако-Гети, Панони, Норици, Винделики и Рети)¹¹⁵. Свим тим побројаним племенима језик је, према Шулцу, био илиро-трачки, или, како је Полибије написао, илирски језик је био дијалект трачког – *linguam Illyricam fuisse dialectum Thracicae*, односно, према Јустину, Дакијци су потомци Гета – *Dacos soboles Getarum esse*¹¹⁶.

На основу бројних позивања на античке изворе, од којих је део наведен у претходном тексту, Казимир Шулц завршава своју студију закључцима¹¹⁷: „(1) Илири и Трачани били су истог порекла и

истих обичаја. (2) Истог порекла као они била су племена, која су настањивала Алпе, источну Италију, особито Венети, Норици, Винделици и становници Реције. (3) Трачко-илирска племена заузимају су и области око горњег Дунава и то: јужну и источну Германију од давнине. (4) Илиро-Трачани се нису појавили тек од Биребистовог и Декеваловог времена, већ су живели од највећих давнина почев од Карпата, па по васколиким северним областима, почев од Херцинских планина, па све до Балтичког мора. (5) Словени се нису појавили јужно од Дунава тек у VI веку, већ су онде обитавали од најстаријих времена као Илиро-Трачани. Тако су у време римске владавине, за време Јустинијановог, северни Словени дошли и оснажили староседеоце у њиховим седиштима, задржавши обичаје, уређење и сачувавши језик предака.“

Чак и римокатолички писци са јасном оријентацијом ка превођењу српских одредница у хрватске и произвођењу Хрвата од некадашњих Срба (почев од Ивана Лучића) не могу да заобиђу већину тих чињеница. Српским и хрватским историчарима са краја XIX века су сви ти старији извори били доступни. Отворено омаловажавање Долчијеве анализе од стране Ватрослава Јагића¹¹⁸ се може и разумети у оквиру хрватског националног програма присвајања делова српске историје, али сличан „преписивачки“ однос српских аутора¹¹⁹ се не може разумети, нити оправдати.

Било би нелогично стављати под сумњу овакве усклађене наводе католичких историчара – језуита. Он најчешће не пише историје држава и народа, већ црквену историју Далмације. То су по правилу добро школовани људи у језуитским школама, које су у то време представљале најбоље могуће образовање. Такође се добро зна да они за своје анализе располажу огромним фондом ватиканске и других библиотека, као и да се њихове тврдње континуално јављају у више студија током више од четири века, без ичијег оспоравања.

На ово треба придодати и чињеницу, да те исте студије обилно користе заговорници циљно модификованих теорија тзв. „критичког историјског приступа“, свуда где им њихови наводи одговарају. На основу тога је веома упутно користити ово богатство од историјске литературе, а свака чињеница у корист спроведених анализа истовремено је и јак аргумент за добру заснованост методолошког приступа. Многе злонамерне историјске студије, са основним циљем да минимизирају историјску прошлост Срба и других Словена, обилато користе циљно обрађене чињенице из студија ових аутора. То је онда, сасвим без сумње, важан мотив за тражење корисних информација у њима (а разлог је једноставан и врло логичан – чак и жестоко фалсификована студија мора да користи огроман број тачних чињеница, како би циљни фалсификат био замаскиран).

¹¹¹ Francesco Maria Appendini : „Grammatica della lingua illirica“, Ragusa, 1808.

¹¹² Casimirus Szulc: „De origine et sedibus veterum Illyriorum“, *Academia Viadrina Vratislaviensi*, Posnaniae, 1846.

¹¹³ Casimirus Szulc: „De origine et sedibus veterum Illyriorum“, p. 16, *Academia Viadrina Vratislaviensi*, Posnaniae, 1846.

¹¹⁴ Nicolaus Damascens de institutionibus Caes. Aug. I.

¹¹⁵ Casimirus Szulc: „De origine et sedibus veterum Illyriorum“, p. 28-29, *Academia Viadrina Vratislaviensi*, Posnaniae, 1846.

¹¹⁶ Justinus XXXII.

¹¹⁷ Casimirus Szulc: „De origine et sedibus veterum Illyriorum“, p. 77-78, *Academia Viadrina Vratislaviensi*, Posnaniae, 1846.

¹¹⁸ Vatroslav Jagić: „Slovensko jezikoslovje“, s. 90, *Književnik* knj. Druga, Zagreb, 1865.

¹¹⁹ Мирослав Пантић: „Себастијан Сладе-Долчи“, с. 173-182, *САН*, Посебна издања к. 288, Одељење литературе и језика к. 7, Београд, 1957.

Додајмо још на крају овог кратког прегледа да је суштина истинитости првих поглавља „Летописа попа Дукљанина“ (без улажења у појединачне непрецизности) потврђена и археолошким налазима. Археолог Ђорђе Јанковић је почетком деведесетих година XX века вршио бројна ископавања на територији Републике Српске Крајине и Републике Српске. Резултат је био откриће погребних остатака сахрањених Срба, тзв. *громиле* још из IV века и њихова очигледна веза с римским војним путевима.¹²⁰ Ове громиле не би могле да постоје према ставовима званичних историчара, међутим оне постоје и показују да се ради о војницима који се распоређују у близини најважнијих путева Империје. То и археолошки потврђује закључке наше обимне мултидисциплинарно засноване студије, према којима су у то време Срби, аутохтони становници Хелмског (Балканског) полуострва, били и носиоци војне моћи Римског царства.

Трајање Мавра Орбинија

Тзв. „критични или научни приступ“ представља само празну декларацију, а у пракси се ради о циљном произвођењу закључака на основу повољно одабраних извора и чињеница и на њима спроведених анализа. Овакав метод по својој дефиницији делује коректно, али свако откриће нових чињеница представљало би, са гледишта сопствене научне методологије, обавезу да изведени закључци буду преиспитани и потврђени и у светлу нових чињеница. Наравно, такав приступ није примењен при конструисању историје европских колонијалних држава и њихових народа. Није примењен ни у бројним фазама редеофинисања историје Срба и других Словена.

То се на примеру Срба састојало у систематском потискивању реалне историје и минимизирању улоге Срба. Насупрот томе, сваки иоле употребљив податак је искоришћен за појачавање значаја историје Хрвата, уз систематско занемаривање чињенице да је тај народ практично вештачки производ, настао католичењем Срба. Сви такви закључци су успостављени још пре око једног и по века и догматизовани, претварањем у „једину историјску истину“. Српски историчари су све то прихватили у име разнородних идеологија и „виших циљева“, али на велику жалост, они то настављају по инерцији и данас, када за то више нема реалних образложења. У међувремену стално расте интензитет присвајања српске историје од стране одрођених делова, који имају на то право, реално гледано, само у оноликој мери колико признају своје неспорно српско порекло.

Данашњи српски историчари веома мало обрађују период после наводног досељавања Срба у VII веку. Најчешће се подразумева да су Срби били под ромејском и касније и бугарском влашћу. У свему томе се нешто већа пажња посвећује великој жупанији Рашкој,

па се чак описују и периоди владавине династије Вишеславића, при чему се Вишеславићи повезују са записом Константина VII Порфирогенита. У таквом резонувању, подаци из старе литературе нису били погодни, па су преправљани, или још чешће игнорисани. Повезивање приче из „Летописа попа Дукљанина“ и Порфирогенитове конструкције није било реално изводљиво, јер се јавља период прекида и нејасних веза. При томе се углавном нико и није трудио да раздвоји питање Рашке од питања општинске српске државе, иако то „Летопис попа Дукљанина“ „Краљевство Словена“ Мавра Орбинија и бројни католички извори јасно дефинишу. Редак изузетак у томе је Реља Новаковић, који је јасно показао¹²¹ да у периоду од VII – XII века језгро српске државе треба тражити у тзв. Загорју, односно у копненом делу Хелмског (Балканског) полуострва између Саве, динарског планинског масива и у Рашкој.

„Краљевство Словена“ се најзад налази пред читаоцем у својој интегралној верзији на српском језику и он се може уверити да је засновано на коришћењу чињеница из обилне и јасно наведене литературе. Оно јасно потврђује оно што је о стварној српској историји данас већ сасвим сигурно извучено из намерно нанетих наслага заборава. Читалац се може уверити да је Орбини систематски сабрао чињенице из српске историје, обједињујући под именом Словена (према јасном задатку политике Ватикана) безбројна имена за Србе, који су у огромном броју извора називани: Трибалима, Илирима, Трачанима, Спорима, Зирбима, Вендима, Венедима, Гепидима, Дуљбима, Јазигима, Далматима, Бесима, Дачанима, Гетима, Готима, Готословенима, Антима, Рашанима, Рацима, Расијанима, Мизима, Хунима, Унима, Панонцима, Пеонима, Скитима, Сарматима, Симбрима, Цимбрима, Кимврима, Сабирима, Сафирима, Северима, Сардима, Сердима, Скордима, Скордисцима, Вандалима, Виндилима, итд. За историчаре колонијалних сила су сва ова имена доказ да Срби нису ни постојали на својим исконским територијама, па тврде да су те територије германске. Ипак, бројни припадници словенске аутохтонистичке школе су оставили обиље анализа и доказа да се иза ових имена крију Срби – односно Словени, у ширем смислу.

Овај приказ се неће упуштати у битније анализе тврдњи из Орбинијевог „Краљевства Словена“, поготову не у вези са другим делом студије, за који постоје детаљнији и квалитетнији извори од оних које је Орбини користио. Суштински део студије – његова прва половина је стављен пред читаоце, чиме је најважнији циљ за припрему овог издања постигнут, а он указује на изузетно дубоке корене српске историје (детаљно обрађене у студијама у којима је учествовао и аутор ове уводне студије о Орбинијевом делу¹²²). Некаква полемика са ауторима ранијих коментара била би беспредметна.

¹²⁰ Ђорђе Јанковић: „Српске громиле“, *Свесловенски савез – НИП Књижевна реч*, Београд, 1998.

¹²¹ Реља Новаковић: „Где се налазила Србија од VII до XII века“, *Историјски институт у Београду и Народна књига*, Београд, 1981.

¹²² Јован И. Деретић, Драгољуб П. Антић: „Историја Срба и Руса – пранарода Европе, прва и друга књига“, *Ганеши клуб*, Београд, 2013.

Преглед коришћених извора Мавра Орбинија

Мавро Орбини на почетку „Краљевства Словена“ даје обимну листу коришћених извора (с. IX-XI), насловљену са „Аутори цитирани у овом делу“. Листа је својом дужином (286 наведених имена) и ауторитетом аутора са ње доводила у непријатну прилику све новије историчаре, који су улазили у анализе са намером да нађу аргументе за замерке научној методологији и исправности навода Мавра Орбинија. То није био лак подухват, поготову што је требало прегледати великој броја старих књига, од којих многе нису ни биле доступне у библиотекама са којим се располагало. Објективно речено, сваки од истраживача је могао да размотри само ограничен број тих књига, а за остатак је имао могућност прихватања исправности навођења (на основу утиска у вези са навођењем чињеница из књига које је прегледао), или да без устезања призна да није успео да дође до њих. Неки су одабрали некоректну методологију – проглашавање да не постоји оно у шта се нису лично уверили, без признавања реално ограничених могућности за тај увид.

Полазна основа за листу која следи биле су две обимне листе Орбинијевих извора приређене за српско-хрватско издања 1968.¹²³ и хрватско издање 1999. године¹²⁴. Ћирковићева листа је рађена под тежим условима за налажење старих издања књига са Орбинијеве листе, што је сасвим разумљиво. Она је представљала олакшање за израду листе Шуђека и Шишка, која, не само због тога, представља озбиљан искорак у проналажењу додатних података и садржи коректније указивање на уочене проблеме. Ћирковићев став да је Орбини стварно могао читати дела само око 10% аутора са листе, код Шуђека и Шишка је поменут уз оgradu да је то „тешко потврдити или оповргнути“. Такође су ређи коментари да Орбини неки од извора није могао да чита, или да је аутора навео у листи преко индиректног сазнања. Неки од „тајанствених“ аутора су на листи Шуђека и Шишка идентификовани, а посебно је аргументовано истакнут проблем неуспешне идентификације Јеремије Руса (уз указивање на уочене правце трагања за њим), који је раније чак отворено проглашаван измишљеним аутором код неких историчара, циљно усмерених ка дискредитовању Орбинијевог научног приступа. Аутори обеју листа нису благонаклони према Орбинијевим наводима и идентификације бројних народа и племена са Словенима, али су обе листе (нарочито ова друга) у великој мери чињеницама показале да је листа Орбинијевих извора врло обимна и да се ради о ауторима који су важни извори за историјске периоде које обрађују.

¹²³ С. Ћирковић: „Извори Мавра Орбина“, у Мавро Орбини: „Краљевство Словена“, с. 379-428, *Српска књижевна задруга*, Београд, 1968.

¹²⁴ Franjo Šanjek, Marinko Šišak: „Orbinijevi izvori (bilješke)“ prilog u Mavro Orbini: „Kraljevstvo Slavena“, s. 535-576, *Golden Marketing i Narodne novine*, Zagreb, 1999.

Приликом израде листе која следи, претходно описане листе су искоришћене као полазни материјал, али без мотива за Орбинијеву дискредитацију. Напротив, аутор ове уводне студије је учесник у изради обимних студија историјских периода (наведених у претходном делу ове уводне студије), рађене уз мултидисциплинарно повезивање огромног броја чињеница и коришћење огромног броја историјских извора, који чине основ за изучавање етногенезе и старе историје најмоћнијих данашњих европских народа (Немаца, Француза, Енглеца) и важе за поуздане изворе. Такве анализе су резултате темељно измењеном сликом древне историје Срба и других Словена. У формирању те слике узети су у обзир многи од Орбинијевих извора, па је и дело Мавра Орбинија у великој мери у складу са њом.

Због тога су подаци из наведених листа Ћирковића и Шањека и Шишка подвргнути провери и кориговани су неки коментари превише обојени омаловажавањем или негирањем Орбинијевог научног приступа. Израда овако модификоване листе у данашњим условима је вишеструко олакшана доступношћу значајног дела Орбинијевих извора у електронској форми и бројним подацима о ауторима и њиховим делима на *Интернету*. Уз дужно поштовање великог труда аутора претходних анализа, употребљени су њихови подаци у великој мери, али уз корекције за неке примере на основу сагледањих нових доступних података.

Нажалост, неки аутори са Орбинијеве листе морали су остати неидентификовани и у овом приказу, делом зато што су били ретки и у Орбинијево време и потом су уклоњени или ненамерно уништени (нарочито руски летописи, који су својевремено прошли темељну Шлецерову „чистку“), делом због Орбинијевог специфичног система навођења имена (чак и међу највише коришћеним изворима), због чега их је данас готово немогуће препознати. У сваком случају, нема никакве логике да су ти извори измишљени, нити таквом логиком може да се оспори суштина Орбинијевог дела, јер углавном сваку његову битнију историјску сцену покрива више аутора (довољан број њихових дела је доступан) и њихове тврдње узајамно не одударају.

Листа Орбинијевих извора дата је према редоследу из оригинала, при чему је у првом реду закошеним (италикованим) словима истакнут Орбинијев начин навођење имена аутора. Испод тога следи кратки приказ података о томе аутору, чије је име према српском изговору истакнуто масним (болдованим) словима. Следе подаци о његовом имену у оригиналу и најчешће на латинском, основни подаци из биографије и указивање на објављена дела. За неке ауторе су дати допунски детаљи и важни подаци. Коментари о некаквом постојању или непостојању наведеног аутора су избегнути. За неке од аутора је једноставно напоменуто да није утврђено како је Орбини искористио тај извор, што свакако не значи да га он није стварно користио.

Ауторе са листе, окарактерисане као јеретичке ауторе, Орбини обележава у списку одредницом *dannato autore*, што значи „проклети аутор“, тј. анатемисни, изопштени аутор.

Abbate Tritemio

Abbate Tritemio је необично плодан хуманиста, писац XVI века Јоханес Тритхајм, опат из Вирцбурга. Није утврђено да га Мавро Орбин наводи или без навођења користи.

Abbate Vrspargense

Бурхард од Урсберга (Burchard von Ursberg), немачки историчар (1177-1230/31) опат манастира Урсберг у Баварској, аутор *Chronicon abbatis Urspergensis a Nino rege Assyriorum magno usque ad Fridericum II Romanorum Imperatorem* (издато 1515), састављеног од списка више аутора (Екехарда од Ауре, Конрада од Лихтенауа и др.). Орбин га цитира на с. 111-112 говорећи о Готима и на с. 130 и 162, где прича о борбама Хенрика, сина Отона херцега Саксоније са Далматинима.

Ablabio

Ablabio (Аблабиус), Аблавио је први писац готске историје (вероватно из V-VI века), писац кога Орбини вероватно цитира према Јорданесу, који га средином VI века спомиње као историчара Гота. Шањек и Шишак ово такође истичу, пошто су га претходно погрешно идентификовали као монаха Абона опата манастира Флери (945-1004) близу Орлеана у Француској (!). Орбини га цитира посредно, као (59 – *надаље овакав број означава страницу оригинала*) где се наводи *Gioanni Magno Gotho*, који опет цитира: *Giornando per l'auttorita d'Ablauio*. Цитира га још и на с. 97, 106, 111, 114 кад говори о Готима. На с. 174 наводи да се код Аблавија могу читати словенске речи: *Grapsa i Coritta*.

Abraam Ortelio

Abraam Ortelio је фламански географ, картограф и математичар Abraham Ortelius (Oertel) (1527—1598), пријатељ Герарда Меркатора. Орбини га цитира на више места на начин који показује да је непосредно користио његова дела. *Tesoro geografico* је његов атлас *Theatrum Orbis Terrarum* (Антверпен, 1570), који се једном наводи због Далмата у Италији (164), а други пут се цитира чланак о Епидауру (184). Каталог топонима старих аутора *Synonymia geographica* (Антверпен, 1578), се цитира поводом имена Сулана (94), тврђења да су Авари Словени (103) и код Епидаура (180). Орбини цитира Ортела више пута не наводећи одређено дело: (33), где идентификује римске градове, (42), где спомиње Тимочане, (59), где говори о идолу племена Обгоријана, (76), где говори о Аркони, (104), где тврди да се Нормани називају Руси.

Adameo Sasione, M. Adamo

Адам Бременски (Адам Саксонац), који се налази у Орбинијевом списку и као M. Adamo и цитира једном као доказ да су се Словени некад називали Винделици. При томе се Орбини позива на другу књигу dell'Historia Ecclesiastica, из чега се препознаје Адам Бременски (Adam von Bremen), свештеник и хроничар из Бремена (пре 1050-1081/85), аутор историје епископа хамбур-

шке цркве *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum seu Historia ecclesiastica*. Ћирковић не верује да га је Орбини непосредно користио, а Шуњек и Шишак, пак, да је се из његовог дела упознао старе писце Тацита, Салустија, Овидија, Солина и друге, као и Сакса Граматика и Олауса Магнуса.

Agatia Smirneo, Scolastico Smirneo

Агатија из Мирије у Малој Азији (536-582), познат и као **Агатија Схоластик** се цитира на с. 106 и 107, где је реч о Готима, са исквареним атрибутутом *Smirneo*, иза чега стоји Агатија, историчар Јустинијановог времена. На с. 116 се каже да је *Scolastico Smirneo* описао после Прокопија Велизарове ратове, што се такође односи на Агатија, који је имао надимак *Scolasticus*. Описивао ратове са Готима, Вандалима, Францима и Хунима. Агатија је био преведен на латински и штампан више пута до Орбинија.

Agostino Dottore

Св. Августин, Августин Блажени Аурелије (Augustin Aurelie, Aurelius Augustinus Hipponensis), северноафрички хришћански теолог, теоретичар музике и филозоф, један од црквених отаца, епископ хипонски (354-430). Родоначалник хришћанске философије историје и аутор велике историје човечанства *De civitate Dei* (О граду Божијем), на које се Орбини позива кад говори о Јафетовим потомцима (6), а на спис против Јулијана кад велича Св. Јеронима (176).

Agostino Morauo

Аугустин Моравски (Augustinus Moravus, Augustinus Käsebrot), назван и Augustinus Olomucensis. Чешки свештеник хуманист (1467-1513). Орбин наводи његову историју оломуцких бискупа, спомињући Ћирила (45).

Aimone Monaco, Ammiano Monaco, Annonio Monaco

Аимон из Флерија (Aimonus monachus Floriacensis), француски бенедиктански монах (945-1004), аутор дела *Historia Francorum seu Libri V de gestis Francorum* (до 653. али са продужецима до 1135. и 1165). Било је више верзија наслова као и више облика ауторовог имена. У издању из 1567. спис се наводи као *Aimoini monachi qui antea Annonii nomine editus est*. Због тога се јавља на Орбиновом списку под Annonio Monaco. Цитира много пута и увек у овом облику (Annonio). Преко Анонија Орбини је упознао изворе за најраније односе Словена и Франака. Ћирковић уочава да се на свим местима где се цитира Аноније осећа поуздана изворна подлога. Наведен је на с. 34, 35, 36, 42, 65, 67, 69, 70, 71, 72, 76, 96, 400, 417, 419.

Alberto Crantio

Алберт Кранц (Albert Krantz), професор теологије у ректор Универзитета у Роштоку, дипломата у име Хамбурга (1450-1517). Орбини наводи наслове Кранцових дела: *Suetia, Vandalia, Sassonia*, мислећи на *Vandalia, sive Historia de Vandalorum item origine, etc.* (Келн, 1518); *Saxonia* (Келн, 1520), *Chronica regnorum aquilonarium Daniae, Sueciae, et Noruagiae* (Стразбур, 1546). Цити-

ра различите теме из историје Западних Словена на стр. 7, 11, 61, 71, 76, 77, 98, 102, 104, 111, 115, 126, 137, 144 и 399.

Aiberto Stadense

Алберт из Штадеа (Albertus Stadensis), опат бенедиктанског манастира Св. Марије у Штадеу (живео приближно 1187-1264), касније фрањевац. Аутор опште хронике *Annales Stadenses* (до 1256). Орбини га цитира на с. 120, кад говори о Вандалима.

Alessandro Guaino

Александар Гвањин (Alessandro Guagnini), италијански историчар из Вероне (1538-1614) који 1561. одлази у Пољску, где ступа у војски (био је командант гарнизона у Витебску). Умро у Кракову. Изучавао историју и географију Пољске, Русије и околних земаља. Аутор студије *Sarmatiae Europaeae descriptio* (Краков, 1578), из кога је Матеј (Мађеј) Стријковски, Гвањинов потчињени из гарнизона у Витебску, превео делове и објавио као Гвањиново дело *Chronique de la Pologne, de la Lithuanie, de la Russie, de la Prusse, de la Moscovie et de la Tartarie* (1582). Орбин наводи само последње дело и цитира га говорећи о пореклу Словена од Јафета (6), о словенским ратничким врлинама (8), о веровањима самоједских сељака (57), о имену Словена (96), као и о Вандалима (125).

Alessandro Sculeto

Алесандро Скулето, писац из XVI в. Орбин цитира његов спис *Cronographia sive Annales* (1545) као извор за упаде Словена у Византију (26), а наводи се и код прича о Словенима у Енглеској (72). Шањек и Шишак сматрају да се можда ради о Бартолу Шулцу (Bartol Schuly, Sculetus) немачком картографу, астроному и летописцу (1540-1614), који је цртао карте за Ортела.

Altamero

Андреас Алтамер (Andreas Althamer, Andreas Altheimer), немачки хуманиста и реформиста (око 1500 – око 1539), студент Мартина Лутера и свештеник, писац Коментара уз Тацитову *Германију*. Није утврђено шта је од њега Орбини искористио.

Andrea Angelo Durazzino

Андрија Драчки (Andrea Angelo Durazzino), доминиканац, надбискуп дубровачки 1387-1393. Оснивач Збора дубровачких свештеника (Cathedra Sancti Petri, 1391) се такође јавља само у списку аутора. На с. 194 се цитира Paolo Angelo, arcivescovo di Durazzo apresso Marino Barletio, као сведок за великодушно пружање азила у Дубровнику. Није јасно да ли је Орбин погрешно име у списку или у тексту. Ћирковић истиче да се Paulus Angelus се као писац почетком XVI века (уп. G. Göllner, Turcica. Die europäischen Türkendrucke des XVI Jahrhunderts I, Bucuresti-Berlin 1961, № 30 и 513). Исто име и презиме је имао један драчки надбискуп у време Скендербега. За његово име су везане неке Конституције издате 1462, свакако неаутентичне у облику у коме су сачуване. Како из Орбиновог текста излази да Барлеције преноси речи овога Анђелија, још је вероватније да је реч о Павлу.

Andrea Cornelio

Андреас Корнелиус (Andrea Cornelius Stauriensis), фризијски историчар. Аутор *Фризијске хронике* (1597). Орбини га цитира као *Andrea Cornelio* на с. 121, где је реч о Вандалима у Фризији. Из контекста излази да њега цитира Suffrido Pietro Misnense.

Andulfo Sagace

Ландолфо Сагаче (Landolfus Sagax, Landolfo Sagace), писац („сагаче“ значи „експерт“), ломбардијски писац из времена око 1000. године, који је направио извод из дела Павла Ћакона *Historia Romana* и додао свој наставак. Његовој *Historia miscella* треба приписати околност да се код Орбинија Анастасије Библиотекар доследно цитира као Павле Ћакон. У поменутој историји, која се приписује Ландулфу, Павловом спису је додат Анастасије. Иначе га Орбини нигде у тексту не цитира.

Annali di Frisia, Annali di Olanda

Фризијски (Холандски) летописи се код Орбинија наводе једном, из друге руке, на с. 120, говорећи о Вандалима, који су ратовали под Александром Великим, Орбини наводи Пјетра Суфрида, који се позива на низ аутора и списа међу којима су и *Annali di Frisia* – види под *Suffrido Pietro Misnense*. *Annali di Olanda* су коришћени на с. 11, где се по њима прича како су Словени, протерани из Британије, нашли уточиште на обалама Доње Саксоније „која се данас зове Фризија“. Спис се на истој страници назива и *Historia d' Olanda*.

Annali di Rausa

Дубровачки анали, које Орбин изричито цитира једном, али их користи на више места. Према Ћирковићевој анализи, у очуваним верзијама дубровачких анала тав. Анонима и Николе Рањине (*Annales Ragusini anonymi item Nicolai de Ragnina*, ed. S. Nodilo, Zagrabiae, 1883) не налази се све оно што говори Орбини, тј. или је врло широко тумачио вести *Анала* или је имао неку другу, данас непознату верзију. Орбини је користио дубровачке *Анале* говорећи о рату с Немањом (246—248), о уступању Стона Дубровнику (261,352), о рату с Венецијом (300), наводећи порекло властелинских породица (301), спомињући Косовску битку (319), бана Кулина (350), херцега Стефана (386,388), пад Новог (389). Ћирковић уочава да изгледа да су и Гундулићеви анали, које је прерадио Растић, били у некој старијој верзији приступачни Орбину. То се опажа по оном месту где се говори о састанку Твртка и Ђурђа Балшића (291). Орбини посебно спомиње дубровачке анале Еусебија Каборе (200), који нису објављени. Кабогин спис је садржао и животе дубровачких надбискупа (il quale scrisse nella lingua latina gli Annali di Rausa et le vite de' suoi Pontefici).

Annali di Russia

Руски анали се спомињу на с. 99, где се говори о Рјурику и његовој дружини, а други пут кад је реч о Олги и примању хришћанства (91). Орбини руске летописе, којих има више, није познавао непосредно, него преко Херберштајна, као што то и сам

каже. Увидом у дела више Орбинијевих аутора (нпр. Магнус Олајус, Кромер, Гвањини) примећује се да је да се ти извори често називају Annales Ruthenorum.

Annali de Tutchi

Турски анали – према Ћирковићу се ради о више извора, најчешће из Леунклавијевог превода.

Annal di Venetia

Венецијански анали, под којима се могу крити бројни текстови, а Орбини даје премало елемената за идентификацију.

Antonio Bofinio

Антонио Бонфини (Antonius Bonfinius), италијански хуманиста и песник (1427—1502), по наруџбини Матијаса Корвина написао историју Угарске *Historia Pannonica: Sive Hungaricarum Rerum Decades IV* (1497). Ово дело Орбини доста користи и у више махова цитира. У општесловенском делу се веома мало користи: једном за Хуне (103), други пут за Бастарне (133) и трећи пут за податак да име града Агрије долази од словенских Агријана. Највише Орбини цитира Бонфинија у излагању српске (рашке) историје. На њега се позива говорећи о положају Косова (318), о деспотским поседима у Угарској (327), дубровачком гостопримству деспоту Ђурђу Бранковићу (328), турском нападу на Србију 1454 (338), Вуку Гргуревићу (342). У историји Босне се јавља само као аутор који с још неким другим тврди да је Мехмед II одрао Стефана Томашевића (376). У прегледу дубровачке историје Мавро Орбини се позива на Бонфинија када говори о улози Матка Таловца (196-7), а у глави о Бугарској када говори о краљу Теодерику (400). Како је у својој анализи утврдио Ћирковић, Орбини користи Бонфинија и на местима где га не цитира. У излагању времена деспота Ђурђа он је читаве странице преводио и у целини уносио у свој текст (326-327, 330, 333, 334, 336, 337-338, 339).

Antonio Geufreo

Антоан Жофруа, писац врло популарног у XVI веку дела *Estat de la court du grant Turc* (1542). Орбин га цитира преписано од Леунклавија (325).

M. Antonio Sabellico

Марко Антонио Сабелико (Marcantonio Coccio, назван Sabellico), италијански историчар (1436—1506), службени историчар Млетачке Републике крајем XV века. Орбини много пута наводи његово дело *Enneades sive Rhapsodia historiarum*, а ниједном историју Венеције (*Rerum veneticarum ab urbe condita libri XXXIII*). Орбин у више наврата с њим полемише, наводећи да Сабелико неки пут више замрачује него што осветљава "cose de' Venetiani". На Сабелика се позива за врло различите ствари, нарочито из античке историје и историје раног средњег века и цитира га на с. 27, 29, 30, 31, 32, 73, 90, 109, 110, 112, 114, 115, 116, 119, 154, 159, 161, 162, 171, 172, 174, 175, 176, 181, 182, 185, 190, 229, 354, 360, 473.

Antonio Sconcouio

Антонио Сконковно, издавач и писац дела дела *Commentatio Epistolica de origine et sedibus Francorum* (1532). Орбини га цитира једном на с. 178, где говори о уређењу провинције Илирика.

Antonio Viperano

Антонио Виперано је био историограф краља Филипа II. Није познато да га Орбини игде у тексту цитира.

Appiano Alessandrino

Апијан Александријски (Appianus), римски историчар из II века (95-165). Орбини га цитира више пута на местима где говори о Илирима и Илирику. Његово дело *Римска историја* наводи као *trattato dell' Illirico*. Цитира га на с. 146—148, 154, 155, 158, 160, 162, 168, 173, 185, 199.

Arnoldo Abbate

Арнолд из Либсека, немачки хроничар, бенедиктанац из Брунсвика (око 1150 - око 1211-14). Његово дело *Chronica Slavorum libri VII* (*Arnoldi Chronica Slavorum*) се наставља на Хелмолдову хронику. Орбини га помиње једном међу ауторима који употребљавају име Слави (96), а други пут кад говори о проласку Фридриха Барбаросе кроз Србију у друштву с још два аутора. Он сигурно није нашао код сва три аутора о томе догађају, него их је заједно преузео од једног међу писцима, који наводи и остала два.

Arpontaco Burdegalense

Арпонтах из Бордоа (Arpontaco Burdegalense, Арнолд Понтак Бордоский) је за Ћирковића непознат аутор, а то тврде и Шањек и Шишак. Ћирковић тврди: „По цитатима код Орбина дело му је *Tratato delle mutationi de gli stati*.“ Наведен је први пут због податка о далматинским женама које су убијале децу и бацале на непријатеља (145), што се односи на опис збивања у граду Ардуби у време Батоновог устанка 9. године (о томе пише Дион, а Орбини напомиње да то тврди и Арпонтах из Бордоа). Други навод је још важнији и избегаван у анализама – Ћирковић истиче да Орбинијево цитирање Арпонтаха из Бордоа представља „тврђење да је Константин Порфирогенит владао године 959“. Међутим, у том цитату на с. 181 крије се један врло озбиљан проблем у вези са списом Константина Порфирогенита: Орбини јасно наводи да Арпонтах из Бордоа цитира Порфирогениново дело *Tratato delle mutationi de gli stati* (значи, то није Арпонтахов текст, већ Порфирогенинов), у коме се налази тврдња да су Словени срушили Солин „пре петсто година“ и основали потом Рагузу. Овај навод озбиљно доводи у питање веродостојност Порфирогениновог списка и његове тврдње о досељавању Словена готово два века касније. Тврдња званичних историчара да овај Орбинијев навод утврђује када је Порфирогенит владао представља бежање од проблема, јер је тај податак добро и са много више детаља познат из других извора. По свему судећи, у питању је **Арнолд де Понтак из Бордоа** (1530-1605), француски бискуп из Базаса у Гаскоњи (1572-1605), познавалац оријенталних језика. Проуча-

вао је библијску хронологију, аутор једног од бројних прорачуна године стварања света (његов прорачун даје резултат 4088. годину пре Христа) и аутор је, сарадник и покровитељ великог броја студија. Има неколико објављених верзија његових хронологија, од првог издања 1567. до 1600. које је Орбини могао видети, али у њима се врло кондензовано набрају догађаји. У тим књигама је уобичајено да се на врху страница налази ауторово име Арнолд Понтас написано као *Ar. Pontac*, што је практично Орбинијева ознака за овог аутора. По свему судећи, текст који помиње Орбини и који се односи на Порфириогенитов спис је неки посебан спис. У сваком случају, Орбинијев *Arpontaco Burdegalense* је био високи црквени службеник и врло угледан.

Arriano di Nicomeda

Аријан (II век), историчар Александра Великог. Орбини га користи на два места кад говори о Александру Великом (106, 167), а једном га наводи као ауторитет за историју готских ратова (110).

M. Aurelio Cassiodoro

Флавије Касиодор (Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus), римски историчар, политичар (Касиодор Сенатор) и философ (490-583). Орбини га на с. 399 узима за доказ да су Бугари ратовали с Римљанима у време цара Теодосија I.

S. Aurelio Vittore

Секст Аурелио Виктор (Septus Aurelius Victor), римски историчар IV века, кога Орбини спомиње због царских биографија. На с. 174 га наводи уопште као ауторитет за историју римских царева, а на с. 175 се позива на њега као доказ да је цар Проб из Далмације и да су Галерије и Максимин из Сирмија.

Baldasar Spalatino

Балтазар Спалатини (XV/XVI век), писац из Далмације, чије је дело изгубљено. Орбин цитира његово дело *Origine di Spalato*, у коме је била прича о томе како дубровачки морнари, савезници Роберта Гвискарда, умало нису убили цара Алексија Комнина (191). На с. 297 он је извор информације о томе да су Романи стари Котор називали *Ascriuio* а домаћи људи *Gurdouo*. На истој страни се на Балтазара позива када говори о становницима Аскривија који су напустили град из страха од војске из Босне. На с. 306 Балтазар је сведок да су се Пераштани некад називали *Pertani* и да су најстарији становници оних места. Орбини га употребљава када је реч о почецима градова, па се претпоставља да је имао текстове и о другим градовима.

Beato Renano

Билде фон Рајнау (Beatus Rhenanus, Bilde von Rheinau), немачки хуманиста и историчар (1486—1547), аутор дела *Rerum germanicarum libri III* (1531). Орбини га цитира говорећи о Словенима у Моравској и Саксонији (44, 65) и о Вандалима (126).

Beroso Cassteo

Бероз Халдејац, историчар и свештеник из Вавилона (340-270. пре Христа) из времена хеленизма, који је писао на грчком ис-

торију Вавилона (Халдеје) *Babyloniaka* или *Chaldaika*. Издање под именом *I cinque libri de le antichita de Beroso sacerdote Caldeo* (Венеција, 1550) могао је користити Орбини, али и многе наводе на основу других дела. Коментаре уз наведено издање написао је Аније из Витерба (1432—1502), што је инспирисало Ћирковића да Бероза прогласи писцем кога је Аније измислио. У сваком случају, Беросове тврдње нису непознате историчарима – оне се могу наћи и у другим изворима, а Орбини га наводи на с. 146 као сведока да су Илири називани по Илирију, сину Истрову, а то помиње и са другим сведоцима.

Bernardo Giustiniano

Бернардо Ђустинијани (Bernardo Giustiniano), млетачки државник и историчар (1408—1489). Његово дело *De origine urbis gestisque Venetorum* обухвата само најранији период млетачке историје (до 809). Орбини га цитира на с. 73 поводом пораза Словена од цара Отона, на с. 96 доноси одломак из кога се види Ђустинијанијев став да су Словени оружјем стекли славно име, а због ратничке славе Далматинаца Орбини га цитира на с. 172.

Bilibaldo Pirc Kiameno

Вилибалд Пиркхајмер (Bilibaldo Pirckiamero, Wilibald Pirkheimer), историчар из Нирнберга (1470—1530), познат под надимком „Нирнбершки Ксенофонт“. Превео је више списа са грчког, а Ћирковић није видео његово дело *Germaniae exvariis scriptoribus perbrevis explicatio* (Нирнберг, 1530), па је тврдио да је објављено тек 1610. године и да је „залутао“ на Орбинијеву листу.

Bonifacio Simoneta

Бонифачио Симонета (Bonifacio Simoneta), писац друге половине XV века, аутор списа *De persecutione christiane fidei et Romanorum pontificum* (1492). Орбини га цитира на с. 106, где се говори о Готима.

Bulla d'oro

Златна була цара Карла IV из 1356. године. Орбин је наводи због тврдње да су тим царским актом кнежеви великаши били обавезни да своје синове науче латинском, словенском и италијанском језику (377).

Busbequio

Оже Гислен де Бузбек (Auger Ghislain Busbecq), фламански енциклопедиста, дипломата и путописац (1522—1592), који је оставио значајне податке о нашим крајевима у спису *Itinera Constantinopolitana et Amasiana* (1581). Није утврђено како је Орбини користио овај Бузбеков спис.

Calfurino Sura

Ђовани Калфурино (Giovanni Calfurnio), критичар и лингвиста хуманиста из Бреше (1443-1503). Није утврђено шта је од њега Орбини користио.

Gallimaco appresso Plinio

Калимах, полихистора из III века пре Христа. Оваквом ознаком Орбини бележи писце које користи из друге руке (нашао је код

Плинија податак о племену Певцета, где се овај позивао на Калимаха).

Carlo Sigonio

Карло Сигонио (Carlo Sigonio), италијански историчар из Модене (1523-1568), писац историје Италије (565. до 1268. године), историја Римског Царства, ране хришћанске цркве и др. Није утврђено како је Орбини искористио Сигонија.

Carlo Vagries

Карло из Вагрије (Carlo Vagries, Carlo della Vaglia), један од највише цитираних писаца код Орбина, али није утврђено о коме се ради. На основу цитираних места може се закључити да су у спису *О Венедима* употребљавани бројни старији извори. Био је то свакако аутор из северне Немачке који је деловао у XVI веку. Орбини га цитира на с. 35, 36, 57, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 94, 99, 102, 103, 126, 133, 134, 142, 163, 344, 346.

Celio Donato

Елије Донат (Aelius Donatus), познати граматичар из IV века. Није утврђено шта је од њега Орбини искористио.

Cerilliano, Fabio Celeriano

Фабије Церилијан (Fabius Celerianus), римски историчар из III века, биограф царева Кара, Каријана и Нумеријана. Орбини га је познавао посредно, преко Флавија Вописка. Обојица су му служила као доказ да је цар Клаудије био Илир, по Орбинију Словен (с. 175).

Cesare Baronio

Чезаре Барони (Cesare Baronio), католички историчар цркве, кардинал (1538-1607). Орбини га наводи само у списку аутора, док његове *Annales ecclesiastici* (1588) у тексту не спомиње.

M. Cicerone

Марко Тулије Цицерон (Marco Tullius Cicero), римски политичар, писац и највећи говорник (105-43. пре Христа). Орбини цитира његово дело *Epistolae familiares*, када говори о ратничким врлинама Далмата (159).

Cornelio Tacito

Публије или Гај Корнелије Тацит (Publius или Gaius Cornellus Tacitus), римски историчар (56-117), аутор чувене *Германије* (*De origine et situ Germanorum*), *Историја* (*Histories*) и *Анала* (*Annals*). Био је познат Орбину, али га је ипак користио из друге руке. Први пут је споменут у једном цитату Јохана Авентина о Венедима (59), затим је као доказ да су *Sulani* Словени призван *Melantone sopra Tacito* (94). Остала три цитата се тичу Маркома-на (104, 137-8, 141).

Costantino Porfirogenito

Константин VII Порфирогенит, ромејски цар (913-959), једини историјски спис у коме се наводи да су се Срби (и други Јужни Словени) уопште досељавали на садашња станишта, као што је анализирано у овој уводној студији, због чега се овде нећемо много задржати на њему. Поред тога Орбини га цитира и на с.

32, када говори о преласку Словена у друштву са Дубровчанима у Апулију, где су ратовали против Сарацена. При томе се позива *Lodouico Tuberone nell' Origine di Rausa e Giorgio Cedreno nella vita d'esso Basilio Imperadore*. На с. 182—183 налазимо дуги цитат о арабљанској флоти, византијској помоћи, рату у Јужној Италији. И ту цитира Кедрина. Прича о нападу арабљанске флоте поновљена је и у оквиру излагања историје Котора на с. 297, када се опет позива на Кедрина.

Costantino Spandugino, Teodoro Spandugino

Орбини га цитира на с. 308 као извор обавештења о Которанину који је постао Мустафа-паша и био за време Сулејмана намесник у Каиру.

Corrado Brugense

Орбини га цитира на с. 163 говорећи о Карлу Великом и Ободритима са: *come narrano il Piteo et Corrado Brugense ne gli Annali di Francia*.

Corrado Peutingero

Конрад Појтингер (Conrad Peutinger), познати аугсбуршки хуманиста, дипломата, политичар и економиста (1465-1547), познат по касноантичким мапама *Tabula Peutingeriana*. Орбин га помиње, вероватно из друге руке, говорећи о Аланима (132).

Crisippo

Крисп, вероватно филозоф стоичар из III века. Није утврђено за шта га је Орбини користио.

Cronica de Frati Minoriti

Хроника Мале браће, највероватније се ради о *Chronica fratrum minorum de observantia provinciae Boznae et Hungariae* Блажеја од Салке (Blažej ze Salky, Blasius de Szalka) из XV века. Орбини је за податке из XV века. Наводи је за деловање Јакова Маркијског (368) и за податак да је босанска краљица Катарина сахрањена у цркви Арачели у Риму (371).

Q. Curtio

Квинт Курције Руфус (Quintus Curtius Rufus), римски историчар из I века, аутор историје Александра Великог – *Historiae Alexandri Magni*. Орбини га цитира више пута због племена Александровог доба које сматра словенским (с. 11, 106, 167, 169).

Christofano Varseuiccio

Кшиштоф Варшевицки (Krysystof Warszewicki), каноник краковски, аутор списа *De origine Polonorum* Орбин. Од њега је Орбини добио усмена обавештења о повећи Александра Великог за Словене (378).

David Chitreo, dannato Autore

Давид Хитреј (David Chytraeus), евангелистички теолог, историчар и петоструки ректор Универзитета у Роштоку (1530-1600) настављач Алберта Кранца. Орбин цитира његову књигу о Саксонији *Chronicon Saxoniae* за неке врло опште податке, нпр. да су Словени највећа нација (7), да су преплавили неке области (60), наводи га као писца који употребљава име Словена (96) и кад

говори о доласку Словена на Балтик (15). Од Хитреја преузима Орбини и један детаљ из босанске историје: анегдоту о Хрвоју Вукчићу и Павлу Чупору (364—5). По томе Ђирковић сматра да је Орбин непосредно користио *Vandaliae et Saxoniae Alberti Cranzii continuatio* (Витемберг, 1586).

Descriptione del mondo

Опис света, овај наслов се налази само у списку аутора и није познато на које дело се односи.

Diodoro Siculo

Диодор Сицилијски (Diodoro Siculo), славни грчки историчар из I века пре Христа. Орбини га цитира у вези с Александром Великим (171).

Diogene Laertio

Диоген Лаертски (Diogene Laertio), биограф античких филозофа из III века. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Dione Niceo

Дион Касије Кокејан (Dion Casius Cocceianus), римски конзул и историчар (155-235), аутор *Римских историја*, који је службовао на Хелмском (Балканском) полуострву, добро га је упознао и те чињенице наводи у својим *Историјама* Орбини га назива и *Dione Greco* и *Dione Bisantino* и цитира као ауторитет за Готе (106), Маркомане (142) и Илире (172). Користи га више пута за поједине конкретне догађаје на с. 106, 144, 145, 156, 157, 158, 162, 184-5, 345.

Dionisio Punico

Дионисије Перијегет, песник и географ из II века. Орбин наводи један његов дистих у италијанском преводу (162). Наводи га још једном (159) као доказ да су *Peucetii* називани и *Peucetini*.

Dithmaro Mersapurgese

Дитмар Мерзепуршки (Dithmaro Mersapurgese), немачки хроничар и бискуп Мерзепурга (976—1018), писац *Хронике* (*Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon*), која садржи и значајне податке о Словенима. Орбини га нигде не наводи осим у списку.

Domenico Mario Nigro

Доменико Марија Негри (Domenico Maria Negri) из Венеције је споменут у прегледу историје Котора (297) како у шестој књизи своје *Географије* преноси један податак из Плинија, и у расправљању о Скордисцима (157).

Egesippo

Хегесип се не спомиње у тексту. Име се може односити на више писаца. Један Хегесип је био црквени писац кога цитира Еусебије. Под Именом Хегесипа је био познат и латински превод Флавија Јосифа.

Egidio Tschudio

Егидијус Чуди (Glareanus Aegidius Tschudi), швајцарски историчар (1505—1572), писац дела *Chronicon Helveticum*. Орбини га не спомиње нигде у тексту.

Eginharto Monaco

Ајнхард (Einhard), франачки научник, дворјанин и службеник Карла Великог и његовог сина Лудвига Побожног и биограф Карла Великог (775-840) и писац франачких анала *Vita Caroli Magni*. Орбини га у своме избору чињеница у вези са историјом времена Карла Великог изричито наводи само једном због племена *Unscrani* (104) а податке који потичу из Ајнхарда наводи по Анонију и другима.

Elio Cordo, Giunio Cordo

Елије Јуније Корд (Aelius Junius Cordus), римски биограф царева из III века. Орбини га помиње код готских ратова (110).

Elio spartiano

Елије Спартијан (Elio Spartiano), римски историчар из IV века, едан од аутора који се рачунају у *Scriptores historiae Augustae*, од којих је остао зборник биографија римских царева од Хадријана до Нумеријана (од 117. до 284. године). Орбини га помиње у вези са животом цара Антонина (88).

Emanuelo Manasse

Конетантин Манаса, византијски историчар, који је чак био преведен на латински: *Annales Constantini Manassis primum in lucem prolati, graecis latini facti per Leuvenclaium* (Базел, 1573). На њега је Орбин највероватније мислио, али га није користио директно, него из неког индиректног извора и при томе је вероватно направио грешку у имену.

Epitome di Strabone

Страбон ће бити касније детаљније поменут под *Strabone*.

Erasmus Stella

Еразмо Стела је аутор дела о Пруској *De Borussiae antiquitatibus libri 2* (1518).

Eudocio Panegirista

Можда је то **Евдоксије из Кизика** (Eudoxe de Cyzique), поморац из II века, чије податке користи Помпоније Мела. Орбини га не спомиње у тексту, Није познато како га је Орбин искористио.

Eugippo Monaco

Еугип Редовник, опат манастира Лукуланум у близини Напуља (умро после 533. године), писац биографије светог Северина, важан извор за пропаст римске власти у V веку. Није утврђено како га је Орбин искористио.

Eusebio

Јевсевије (Еузебије) Цесарејски, познат и као **Јевсевије Памфил**, чувени историчар цркве (275-339), епископ Цесареје и саветник цара Константина. Латински преводи његових дела били су штампани до времена Орбинија, који га у тексту цитира два пута (107, 109).

Eustachio

Евстахије, може бити неки од бројних писаца са именом *Eustathio*. Орбини га цитира на с. 146 (Илири су названи по Илирију, сину Кадмовом).

Eutropio

Евтропије (Eutropius), римски историчар и државни чиновник из IV века. Орбини га цитира више пута када је реч о римским ратовима са Готима и другим племенима (107, 109, 110, 114, 121, 133, 135, 140, 156, 174, 345). На њега се Орбини позвао доказујући Јустинијаново словенско порекло (175).

Farasmano Greco

Фарасман, аутор кога Орбини налази код Диона и Амијана Марцелина (144). Код Диона је Фарасман краљ Ибераца, који је ратовао с Аланима, о којима Орбин на томе месту прича.

Fascicolo de'tempi, Vernerio Rolenuick

Вернер Ролевик (Werner Rolewick), картузијански монах из Келна (1425-1502), аутор дела *German Carthusian monk Fascicolo dei tempi*, које садржи више хроника. Има издања са истим насловом код којих није наведено име аутора. Отуда се, вероватно, у Орбинијевом списку јављају и *Fascicolo de'tempi* и *Vernerio Rolenuick*. Орбини га цитира само као доказ да су цар Карло IV и његови синови Жигмунд и Венцеслав Словени.

Filippo Callimaco

Филип Калмак (Philippus Bonacursius звани Callimachus Experiens), историчар XV века (умро 1496. године у Кракову), значајан за нас по својој историји Владислава Јагелонца и битке на Варни. Орбин не спомиње то његово дело, него говор папи Иноћентију VIII о рату против Турака, који цитира због острва Нова земља, откривеног од Руса (94).

Filipo Lonicero dann. Aut.

Филип Лонцерио, аутор једне историје Турака, штампане више пута током XVI века. Орбини га цитира на месту где говори о заробљавању и погубљењу кнеза Лазара (318).

Flavio Vopisco

Флавије Вописко (Flavius Vopiscus), римски историчар из IV века, који спада у *Scriptores historiae Augustae*. Орбини га навоу вези са Илирима (172) и историјом римских царева (88, 174), пребацује му пристрасност кад говори о Готима (111). Цитира га још кад говори о рату Аурелијана с Маркоманима (140) и кад тврди да су родитељи цара Клаудија Илири (175).

L. Floro, Lucio Floro

Луције Анеј Сенека Флор (Lucius Annaeus Florus), римски историчар (70-130), почетком II века сакупио, углавном по Ливију, кратак прелед историје Рима. Многи га погрешно повезују са песником Публијем Анејем из времена цара Хадријана. Орбини га цитира се на с. 145 уз податак да су илирске (у Ардуби у време Батонових устанака) жене убијале своју децу и бацале на непријатеља, о Трачанима (146), Илирима (148) и Мезима (165).

Francesco Bisio

Франческо Бизио (Francesco Bisio, Franciscus Bissius), песник и говорник из Палерма (умро 1598. године). Орбини га помиње као Francesco Bisio da Bergamo ili quale stette alquanto tempo nella

Russia et scrisse le cose di quel Regno (90). Наведен као ауторитет за Русију на кога упућује читаоце.

Francesco Baldillo

Франческо Балдило (Francesco Baldillo) је италијански књижевник и преводилац старих аутора са грчког и латинског језика из друге половине XVI века. Орбини га цитира на с. 184 као „модерни писац Francesco Baldelli“ уз податак да су Партини живели пре Словена у околини Дубровника.

Francesco Irenico

Франческо Иренико је заправо **Франц Фридрих** звани **Иреникус** (Franciscus Irenicus, Franz Friedlieb), немачки историчар (око 1495—око 1559), аутор дела *Germaniae exegesis* (Нирнберг, 1518). Орбин једном наводи овај наслов (126), а много пута га цитира говорећи о германским племенима, која сматра да су словенска (7, 44, 97, 102, 103, 104, 119, 126, 132, 398).

Francesco Serdonati

Франческо Сердонати (Francesco Serdonati) је италијански хуманиста из Фиренце (1540-1603), неко време професор у Дубровнику. У Фиренци је издао спис Лудовика Цријевића Туберонија *De Turcarum origine*. Орбини га цитира због својих додатака al 1 libro de' casi de gli huomini Illustri di Gio. Vercaccio (*De casibus virorum illustrium*) (187) у којима спомиње дубровачког властелина Дамјана Јуду.

Gasparo Hedione, dannato aut.

Каспар Хедио (Caspar Hedio, Heyd, Bock или Böckel) немачки теолог реформиста и историчар из Етлингена и Стразбура (1494-1552). Објавио је више дела старијих писаца – опата од Урсберга, Еузебија Памфила итд. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Casparo Peucero

Каспар Певкер (Caspar Peucer), сорабског порекла, лекар и реформатор (1525-1602) из витембершког реформаторског круга. Зет Филипа Меланхтона, чија је дела издавао и наставио допуну *Карионове Хронике*. Иако је био реформатор, није наведен као dannato autore. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Gasparo Tigurino dan. aut.

Каспар Волф (Caspar Wolf), лекар из Цириха (1532-1601) који је преводио старе грчке философе, нпр. природњака Теофраста. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Geremia Russo

Јеремија Рус, непознати аутор који је највише коришћен за дискредитацију Орбинијевог научног приступа. Из увида у више хроника Орбинијевог доба, ради се о аутору неке од хроника које се у изворима наводе као *Annales Ruthenorum*, *Annali di Russia*, *Annali di Moscouia* итд. Орбини наводи да је Јеремија писао своје *Annali di Russia* 1227. године и доноси из њих одломке у преводу, а у навођењима користи бројне тврдње о словенству разних племена (проглашених касније за Германе) и античких Маке-

донаца. Наводи су превише јасни да би било сумње да је Орбини имао то дело у рукама, а подаци се превише добро слажу са бројним сличним подацима других аутора, да би се радило о циљном измишљању аутора. Руски стари летописи у форми која је преостала после Шлецерове обраде (укључујући и летописца Нестора) не дају довољно чињеница да се утврди његов идентитет.

Gerrardo Rudingero

Герхард Рудингер (Gerhard Rudinger) је аутор једне *Географије* (код Лукаревића се назива *Козмографија*) коју Орбини цитира (298) због имена Vesecastro, како се у неким изворима називао град Котор у Босни (код Лукаревића налазимо облик Vissikotor).

Gioanni Aubano

Јохан Беме (Johann Boehme, Johannes Aubanus), немачки аутор из прве половине XVI века, писац дела о обичајима разних народа (1538). Преведено је на италијански: *I costumi, le leggi et l'usanze di tutte le genti*. Орбини га цитира кад је реч о идолопоклонству Обгоријана (59) и у причи како је Карло Велики послао колоније Немаца у Дакију и тако основао Седам градова (135).

Gioanni Auentino, dannato aut.

Јохан Турмајер (Johann Johann Georg Turmair or Thurmayr) звани **Авентин** по месту рођења Абенсбергу, баварски историчар, хуманиста и филолог (1477-1534), аутор *Баварске хронике* – *Annals of Bavaria* (1523). На то дело Орбини мисли и на другим местима кад цитира само 2, 3. или 4. књигу. Авентин је употребљаван непосредно и цитиран много пута за догађаје из римске, германске и словенске историје на с. 12, 15, 32, 33, 34, 40, 41, 44 (спомињесе *libro di carta pecorina nel monasterio de' Monaci posto all' Ilmo, dove si trovano ancor molte altre guerre degli Slauui*), 46, 59, 65, 67, 69, 74, 89, 96, 120, 177, 403, 407.

Gioanni Battista

Ђанбатиста Ђустинијано (Giovanni Battista Giustiniano), млетачки племић који је био на инспекцијском путовању по Далмацији, после чега је написао дело *Itinerario* (1553) са описима.

Gioanni Botero

Ђовани Ботеро (Giovanni Botero) италијански свештеник, писац и филозоф (1544-1617), аутор политичко-географског трактата *Relazioni universali* (1591) у коме даје податке о Словенима и спев за краља Анрија од Валуа са епизодама из пољске историје. Орбин помиње његово дело dell'Euroпа (132). Позива се на њега причајући да је Јустинијан I из Призрена (175) и да је Стефан Томашевић постављен као мета стрелцима и тако убијен (376). Два навода се тичу римске историје (132, 140).

Gioanni Cocleo

Јохан Добнек Кохлеус (Johann Dobneck Cohlaeus, Johannes Cochlaeus), немачки хуманиста, теолог и критичар Мартина Лутера из Нирнберга (1479-1552). Осим тих критика, написао *Vita Theoderici Regis Quondam Ostrogothorum et Italiae, Brevis Germaniae descriptio tum a rebus gestis moribusque populorum tum a locorum*

situ, Historia Hussitarum. Орбини га цитира на с. 140 о прадомовини племена Квада.

Gioanni Curopalato

Јован Скианца, по свом чину на Ромејском двору називан и **Куропалата** (надзорник двора), ромејски дворјанин и историчар из XI века. Аутор хроника о ромејским царевима (*Кратка историја*) сачуваних преко компилација непознатог настављача и потом Георгија Кедрена.

Gioanni Dubravio

Јан Дубравски, Јован Дубравнј (Jan Skála z Doubravky a Hradiště, Johannes Dubravius), чешки хуманиста и писац (1486-1553), бискуп оломуцки и аутор чешке историје *Historia Bohemica*. Орбини га више пута цитира говорећи о Чесима и Западним Словенима, нпр. о причи Чеху и Леху (47), као и на с. 7, 45, 46, 49, 50, 51, 54, 68, 87, 95, 103, 134, 140.

Gioanni di Essendia

Јохан фон Есен (?-1456), немачки монах доминиканац, историчар, писац *Historia belli a Carolo Magno contra Saxones gesti*. Орбини га цитира на с. 120 где говори о Вандалима, свакако из друге руке, јер је његов спис штампан тек у XVIII веку.

Gioanni Herburto

Јан Хербурт из Фулштајна (Herbert de Fulstyn, Jean), пољски посланик у Паризу и писац дела *Cronicon historiae polonicae* (Базел, 1571). Орбин га наводи само као писца који употребљава име Slauui.

Gioanni Laziardo

Жан Лазар (Johannes Laziardus), француски фратар (?-1467), аутор *Habes candide lector fratris Laziardi necnon Huberti Velleii conserta Epitomata a primaeua mundi origine ad tempora nostra* (Париз, 1521). Није утврђено како га је Орбини искористио.

Gioanni Magno Gotho

Јохан Монсон, звани **Магнус** (Johannes Magnus), брат Олајуса Магнуса, шведски историчар (1488—1544), надбискуп Упсале и примас Шведске, писац дела *Historia de omnibus Gothorum Sueuorumque regibus* (1554). Орбин га цитира говорећи о Венедима (59) и кад тврди да су Вандали и Словени један народ (97).

Gioanni Leunclauio, dannato aut.

Јохан Леунклавије (Johann Löwenklau, Johannes Leunklavius) Немачки хуманиста, историчар и правник (1533-1593, познаги оријенталист и познавалац Ромејског царства. Од његових дела Орбини помиње само *Historiae de' Turchi*, тј. спис *Historiae musulmanae Turcorum de monumentis ipsorum exscriptae, libri XVIII*, али далеко више користи *Annales sultanorum Othmanidarum a Turcis sua lingua scripti*, нарочито тумачења и коментаре додате овом делу. И Леунклавије је наведен као писац који употребљава име Slauui (96). На њега се Орбини позива код идентификације Горње Мезије и Србије (165). Коришћен је за генеалогiju српских владарских породица (276), око Косовске битке (312, 313, 315, 319), о

томе да ли је Мехмед II син Маре Бранковић (325), о поступању Мехмеда II са Стефаном Томашевићем (376), о турском бројању ратних година (377) и о Вуку Гргуревићу (342).

Gioanni Nauclero

Јохан Вергенханс, звани **Науклер** (Johannes Vergenhans, Nauclerus), немачки историчар (1430-1510), познат по делу *Chronicon universale* (1516). То дело цитира Орбини по генерацијама. Тако се за Словене у Британији позива на 31 генерацију (11), за упад Скира у Мезију у време Атилиних синова на 16. генерацију (134). Помиње га и кад говори о времену кад је свети Јероним превео Библију (174).

Gioanni Villano

Ђовани Вилано је добро познати фирентински дипломата и хроничар (умро 1348. године), аутор *Storie fiorentine*. Орбини се позвао на њега говорећи о унутрашњим борбама у своме родном граду у време Дамјана Јуде. Као што су Фирентинци у време својих неслога позвали на владу Лукезе, што прича Вилани, тако су Дубровчани узели кнежеве из Млетака (189). Назив terra del re Stefano, који употребљава Орбини, налази се и код Виланија.

Gioanni Stadio

Орбини га помиње због тога што је у својим Коментарима Луција Флора говорио о Јаподима (158). Није тачно утврђено о коме се писцу ради.

Gioanni Goroppeio

Јохан Горопиус, **Јан Бекан ван Горг** (Jan Gerartsen van Gorp, Johannes Goropius Becanus), холандски лекар, химаниста и познат као лингвиста (1519-1572) по изучавању старих језика (почев од Вавилонске пометње). Аутор књиге издате 1569. године *Ioan. Goropii Becani Origines Antwerpianae, sive Cimmericorum Becceselana novem libros complexa: Atuatica I. Gigantomachia II. Niloscopia III. Cronia IV. Indoscythica V. Saxsonica VI. Gotodanica VII. Amazonica VIII. Venetica & Hyperborea IX*. Орбини се позива на његову осму књигу о Амазонкама (105,142), које су жене Сармата Словена.

Gioanni Gobellino

Јохан Гобелин (Johannes Gobelinus de Lins), немачки клерик преписивач дела папе Пија II *Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt*, које је после диктирања уредио Johannes Campanus. Због белешке са Гобелиновим именом на крају рукописа први издавач је оване клерику приписао папине мемоаре. Орбин је користио овај спис знајући да потиче од папе Пија II (види под Pio Secondo), а податак о томе да се сви босански краљеви зову Стефан (369) узео је вероватно од некога ко је уместо Пија II цитирао Гобелина.

Gioanni Monaco

Јован Монах је име које су носили бројни писци у Византији и Западној Европи. Орбини га помиње на с. 115 уз друге ауторе о

последњим данима Римског Царства на Западу, што није довољно да би се утврдило на ког аутора се стварно мисли.

Gioanni di Thurucz

Јован (Јанош) Туроци (Thuróczy János, Ján z Turca, Johannes de Thurocz), угарски хроничар (1435-1489), аутор дела *Chronica Hungarorum* или *Chronicon rerum Hungaricarum*, које Орбини користи углавном посредно. Неке податке је користио преко Бонфинија, док Туроција непосредно цитира само три пута – кад преноси причу о Словенима из Липне који су тек за време Лудовика Анжујског примили хришћанство (174), кад прича о рату Угра с Бесима (346) и кад преноси причу о угарском боју с Турцима у Босни 1415 (365).

Gioanni Tigurino

Јохан Штумпф (Johannes Stumpf), швајцарски историчар из Цириха (1500—1576), писац једне хронике Швајцарске. Није утврђено како га је Орбини користио.

Gioanni Pineto

Хуан де Пинеда (Juan de Pineda), шпански теолог XVI века и коментатор Библије. Орбини га цитира на месту где објашњава да је Либурнија крај око Задра (159).

Giacomo Castaldo

Ђакомо Касталдо (Giacomo Castaldo), познати венецијански географ и картограф (1500—1565). Орбини по њему тврди да се Топлица у старо доба звала Tricornesii (330) и да су Скордисци живели у Рашкој (157).

Giacomo Meiero

Јакоб Мајер (Jacob Meyer), фландријски хроничар (1492-1551) аутор дела *Annales rerum Flandricarum, Antverpiae* 1561. Орбини је преко њега упознао писмо краља Жигмунда у коме говори о измирењу с краљем Остојом (362). Спомине га говорећи о Русима (88).

Giacomo Vifelingio

Јакоб Вимпфелинг (Jacob Wimpfeling), немачки филолог и теолог (1450-1528). Његово дело *Epitome rerum Germanicarum* Орбини цитира говорећи о чешком краљу Отокару (50).

Giacomo Spiegelio

Јакоб Шпигел (Jacob Spiegel), немачки хуманиста (умро 1547. године), краљевски секретар Максимилијана I. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Giacomo Zieglero, dannato autore

Јакоб Циглер (Jacob Ziegler), бечки професор (1470—1549), аутор списа *Germaniae Encomia* (1541). Орбини га наводи на с. 4 уз помен имена Scandia.

Giorgio Gedreno

Георгије Кедрин, ромејски монах историчар из XI века, аутор светске хронике – компилације Јована Скилице. У XVI веку су оба писца преведена на латински, а њихов међусобни однос није био запажен. На једном месту Орбини га наводи као ауторитет

за Илире (173), други пут као писца који употребљава словенско име (96). Највише је коришћен у глави посвећеној Бугарима. На неколико места се изричито цитира (399, 404, 411, 417, 420, 429, 435, 437), а у ствари су многе странице испуњене буквалним само местимично скраћеним преводом из Кедрина. Читава историја цара Самуила састављена је из великих извода из Кедрина, прошараних ту и тамо неким другим извором (427-443).

Giorgio Fabritio, dannato autore

Георг Фабрициус, немачки историчар и издавач текстова из XVI века. Аутор *Rerum Misnicarum libri VII* (1569) и *Originum stirpis Saxonicae libri VII* (1597). Није утврђено како га је Орбини иско-ристио.

Giorgio Pachimero

Георгије Пахимер, ромејски историчар (умро почетком XIV века). Орбини га цитира са наводом књиге (al X libro) говорећи о Симониди (256) и у глави о Бугарима кад говори о Лаханасу (463). (На претходној страни је донео мали извод не спомињући да је из Пахимера.) Како је Пахимеров спис објављен тек 1666—1669, постављало се питање како га је могао употребити. Орбини у ствари није ни познавао читав Пахимеров текст, него један кратки преглед садржаја појединих књига и глава, који је по једном оштећеном рукопису приредио Јероним Волф. Упоредивањем Орбинијевих навода са тим текстом који му је био приступачан у збирци: *Historia rerum in Oriente gestarum ab exordio mundi et urbe condito ad nostra haec usque tempora*, Francoforti 1587, Ћирковић утврђује је да се Орбини свакако служио Волфовим изводом. Ово питање има сличности са коришћењем неке непознате верзије Порфириогенитовог списка, који такође није био објављен у време Орбинија.

Giorgio Tirio

Григорије Турски (Grégoire de Tours), галско-римски светитељ, историчар (око 538—594) и епископ града Тура. Његова *Црквена историја Франака* (*Historia ecclesiastica gentis Francorum*) у 10 књига представља историјски извор за рану епоху Меровинга. Орбини га цитира међу осталима који спомињу град Justiniana Prima (176).

Giorgio Vuerenhero

Јохан Георг Вернер (Johannes Werner) немачки математичар, картограф и географ (1468—1528), преводилац *Географије* Клаудија Птолемеја. Орбини га цитира код врло уопштене тврдње да су Словени највећа нација (7), а други пут међу писцима који употребљавају име Словена.

Giornando Alano

Јорданес или **Јорнанд** (Jordanes, Jornandes), историчар Гота из VI века. Орбини наводи оба његова дела: *Libro de Geti* и *Successione dei Regni e tempi* (*Historia de Gothorum sive Getarum origine et rebus gestis* и *De summa temporum vel origine actibusque gentis Romanorum, seu de regnorum et temporum successione*). Цитира га

много пута, нарочито где је реч о Готима (7, 59, 94, 95, 97, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 120, 135, 142, 143, 146, 165, 345, 398).

Girolamo Dottore

Св. Јероним Стридонски (Hieronimus Sophronius Eusebius, црквени високодостојник, писац и лингвист (340-420) родом из Стридона код Грахова у Босни, кога Орбини помиње као црквеног оца преводиоца Библије (173), али и као аутора, настављача Еусебијеве историје (113, 135, 148), као и на месту где тврди да Трачани потичу од Јафета (146).

Girolamo Bardi

Ѓироламо Барди (Girolamo Bardi), италијански историчар (1544-1594). Орбини га цитира неколико пута: због године напада Словена на Тракију (25), код приче о сукобу Неретвљана и цара Отона III (31), за упад Словена у Италију 650. године (36), рат Словена и цара Хенриха (73) и ратове римских царева са Далматима (163).

Girolamo Ruscelli

Ѓироламо Рушелли (Girolamo Ruscelli), италијански писац (1520-1566), настављач Павла Ћовија и редактор италијанске верзије Птолемејеве географије. Није утврђено како га Орбини користи.

Giulio Faroldo

Ѓулио Фаролдо (Giulio Faroldo) је историчар Венеције. Његове *Annali Veneti* Орбин наводи говорећи о Неретвљанима (27, 28) и о млетачком освајању Котора 1378. године (300).

Giustino

Јустин (Marcus Iunianus Iustinus), римски историчар са краја II века, повadio је из изгубљеног дела Помпеја Трога интересант-није моменте и обрадио их у облику епитома. Орбини га цитира више пута спомињући племена (106, 107, 133), Амазонке (143) и македонске краљеве (154, 165, 171).

Giunio Cordo

Елије Јуније Корд (Aelius Junius Cordus), римски историчар из III века, биограф царева. Орбини га помиње у вези са готским ратовима (110).

Godifredo Monaco

Готфрид Монах, кога Орбини на једном месту спомиње као Gothfrido (109). Његово дело би требало да буду *Croniche d'Austria* (249) у којима се говорило и о пролазу цара Фридриха I Барбаросе кроз Србију. Међу бројним Готфридима није утврђен ни један аутор аустријске хронике.

Gothfrido Viterbiente

Готфрид Витербски (Godofredus Viterbiensis), немачки истори-чар из XII века, каноник из Пизе, а потом више деценија у Витербу. Овог плодног аутора више дела Орбини цитира на с. 399: *Gotfredo Viterbiense nella 17. parte*, говорећи о нападу Бугара на лангобардског краља Агелмунда. Вероватно је то *Pantheon seu universitatis libri qui Chronici appellantur usdam* у Базелу као *Chronicon universale* 1559.

Gregorio Dottore

Гргур Велики, римски епископ Гргур I, Српска Православна Црква га слави као Св. Григорија Двојеслова (540—604). Орбини га спомиње као San Gregorio (25), кад цитира његово писмо а *Giovio prefeto di Mauritio imperatore*.

Gulielmo Cantero

Гиљермо Кантеро (Gulielmo Cantero) из Утрехта (1542-1575), аутор низа књига о античким темама и ауторима ми није познат. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Gulielmo Frisio

Гема Фризиски (Gemma Frisius), картограф XV века. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Gunthero Poeta

Гинтер Паришки (Guntherus von Pairis), немачки монах цистеријанског реда (1150-1220), аутор *Historia Constantinopolitana* и спева *Ligurinus* о владавини цара Фридриха I Барбаросе. Орбини наводи да он пише да су Руси непокориви ратници (89).

Hartmann Schedel, Hermann Schedel

Хартман Шедел (Hartmann Schedel), немачки хроничар из Нирнберга (1440—1514). Његову хронику *Liber Chronicarum*, у верзији на немачком *Buch der Chroniken und Geschichten* (1493) Орбини цитира као *Cronica historiata* за податак да су амазонке жене Гота (143), а позива се на његово дело *Annali de Turchi*, говорећи о двојици Которана који су постали турске паше (308).

Helmoldo Prete

Хелмолд из Либера, свештеник (1125-1177), писац дела о освајању словенских подручја од Карла Великог до 1172. године *Chronica Slavorum sive Annales Slavorum libri II*. Орбини његов спис зове *Cronica de gli Slavi* (50). Цитира га више пута на с. 50, 61, 62, 65, 74, 76, 82, 83, 93, 96, 103.

Henrico di Eruordia

Хенрик од Херфорда (Heinrich von Hervord, Henricus de Hervordia), немачки доминиканац из манастира Сент Паул у Миндену (око 1300-1370). Његов спис *Liber de rebus memorabilibus sive chronicon* (до 1355) није био штампан све до XIX века, тако да га је Орбини цитирао из друге руке с. 120 говорећи о Вандалима.

Hermann Contratto

Херман фон Рајхенау, звани и Херман дер Ламе, Контрактус и Аугиенсис (Hermann von Reichenau, Hermannus Contractus), немачки монах бенедиктанац (1013-1054). Написао је светску хронику *Chronicon de sex aetatibus mundi* (до 1054). Орбини га наводи два пута када се труди око хронологије за годину борбе Александра Великог с Трибалима (166) и за годину Јеронимовог превода Библије (174).

Hermann Hamelmann

Херман Хамелман (Hermann Hamelmann), немачки реформиста лутерански теолог и историчар (1525-1595). Аутор дела *Historia*

ecclesiastica renati evangelii per inferiorem Saxoniam et Westphalam. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Herodiano

Херодијан је писац једне римске историје од краја II до средине III века. Орбини га спомиње говорећи о рату Рима против Маркомана (140).

Herodoto Alicernateo

Херодот из Халикарнаса у малоазијској Карији, најпознатији антички историчар – „отац историје“ Херодот, који је живео у V веку пре Христа, аутор чувене *Историје*, цитиран у Орбиновом делу два пута: због тога што спомиње Готе у Египту (106) и Бесе у Тракији (344).

Huldrico Mutio, dannato autore

Хилдериц Муцијус (Huldericus Mutius), немачки историчар (1476-1591), аутор хронике *De Germanorum prima origine moribus, institutis, legibus, & memorabilibus pace & bello gestis omnibus omnium aeculorum usque ad mensem Augustum anni trigesimi noni supra millesimum quingentesimum, libri Chronici XXXI. ex probatoribus Germanicis scriptoribus in Latinam linguam tralati, etc.* На њу се Орбини позива код ратовања Словена са царем Отоном (73).

Hunibaldo

Хунибад Франачки, франачки хроничар из усменог предања, чије приче је обрадио и издао Јохан Тритхајм у *De origine gentis Francorum compendium* (1514). Орбин га је свакако нашао у списку аутора у неком туђем делу.

Joachimo Curco

Јоахим Куреус (Joachim Kuraeus), немачки лекар, теолог и историчар (1532-1573), Меланхтонов ученик и пријатељ, писац шлеских хроника *Gentis Silesie Annales* (1571). Њега је цитирао у ствари Леунклавије, а Орбини га је заједно са одломком из коментара уз *Annales sultanorum* преузео.

Isacio Tzetze

Исак Цецес је старији брат **Јована Цецеса**, ромејског грама-тичара грчко-арменског порекла (1110-1185) по оцу Грку и мајци Јерменки, прави аутор списка *Хилиадес* (хиладе) често од каснијих историчара грешком приписиваног његовом брату Исаку, који се и код Орбинија наводи као *Isacio interprete di Lico-frone*. Овде се мисли на схолије уз Ликофронову поему о цару Александру Великом, које такође потичу од Јована. Орбини га цитира кад кад објашњава положај Туле (3) и кад говори о Далматинима у Калабрији (164).

Isidoro Hispalense

Исидор Севиљски (San Isidoro de Sevilla), визиготски црквени писац (560-636), надбискуп Севиље и председавајући Црквеног сабора у Толеду 633. године. Аутор историја Гота, Ванда и Свева (*Historia de regibus Gothorum, Vandalorum et Suevorum*). кога Орбин није читао, али га је ипак навео на месту где описује величину Тракије (146).

Isigonio appresso Plinio

Исигонио, грчки парадоксограф из Никеје. Орбини га цитира према Плинију Старијем, када наводи причу да су Трибали могли убијати погледом (167).

Kiriaco Spangebergio

Киријак Шпангенберг (Cyriacus Spangenberg), немачки евангелистички теолог, аутор црквених песама и црквени историчар (1528-1604), Орбинов савременик и аутор неколико хроника. Није утврђено из кога од његових дела потиче податак који Орбини цитира у причи о двојци Которана који су постали турске паше (308).

Lamberto Schaffnaburgense

Ламберт фон Херсфелд (Lambertus Hersfeldensis), немачки хроничар (1028-1085), чије је дело *Annales* (од створења света до 1077) било врло популарно. Штампано је под различитим насловима неколико пута током XVI века. Орбини по њему цитира како су Руси од цара Отона тражили да им пошаље бискупа, али одмах и исправља свој извор тврдећи да се то односи на становнике Ругије (93). На другом месту га цитира говорећио Бугарима (403). Наводи да је Лаамберт живео пре 500 година.

Laonico Calcondila, dannato aut.

Лаоник Халкокондил, ромејски историчар из Атине (крај XIV века-1464), сведок пада Ромејског царства и аутор цењених *Историјских слика у десет књига* о ширењу Турске. Орбини је читао Халкокондила у латинском преводу Конрада Клаузера, који је објављен неколико пута у XVI веку и користи га знатно више него што га изричито цитира. Употребљава га у делу књиге где се бави Словенима уопште. Наводи га као сведока за везе између Сораба и Трибала (Срба) у Горњој Мезији (67), кад описује Илире и Далмате (173). Највише га употребљава у главама о Србији и Босни кад говори о цару Душану (267), Маричкој бици (276, 278), *Топијама* (288), Косовској бици (315), Мари Бранковић (325), Ђурђевим поседима (327), Новом Брду (338), херцегу Стефану (382, 383) и освајању Бугарске (472). Поред тога је Халкокондил употребљен у облику обимнијих извода на месту где се говори о односима Ђурђа Бранковића и Мурата II (330-331), хватању Хуњадија 1448 (335-336), Србији после Лазара Бранковића (341), одбијању харача од стране Стефана Томашевића (371-372), паду Босне (374-377).

Laurentio Suro

Лаврентијус Суриус (Laurentius Surius), немачки аскетски писац и историчар, настављач хронике Науклера за године 1500-1564 и приређивач једног великог зборника живота светаца (1570-1575). Цитиран је међу писцима који тврде да су Словени највећа нација (7).

Leonardo Aretino

Леонардо Бруни или **Аретино** (Leonardo Bruni, Leonardo Aretino), хуманиста и државник из Тоскане (1370-1444), апостола

секретар четворице папа, који се сматра најважнијим историчарем хуманистичке ране ренесансе. Писац познатих дела *Historia Fiorentina seu Historia del popolo Fiorentino* и *Rerum in Italia suo tempore gestarum commentarius*. Према наводима код Орбинија се може закључити да је употребљавао спис *De bello italico adversus Gothos gesto libri IV* (487-556), јер се односе на Готе (116, 117). Орбини није благонаклон према Аретину, коме пребацује да преглуткује многе ствари о блиставим подухватима Гота, а описује само њихову пропаст (119).

Libro delle Cognitioni

Није утврђено о ком се спису ради, а на њега се Орбини нигде не позива.

Libro delle parti di Pregadi di Rausa

Записници *Већа умољених* или *Reformationes* или *Acta Consilii rogatorium*, како су ове књиге у Дубровнику обележаване.

Lodouico Ceruino

Лудовик Цријевић Туберон (Ludovicus Aloysius de Cerva, de Cerva, Cervarius, Tubero), добровачки племић, бенедиктански монах и опат манастира Св. Јаков у Вишњици код Дубровника. Велико његово дело *Commentariorum de rebus, quae temporibus eius in illa Europae parte, quam Pannonii et Turcae eorumque finitimi incolunt, gestae sunt libri XI*, објављено је тек 1603. године, после Орбинијевог списка. Обиман део о Турцима био је објављен већ 1590, а по начину како Орбини цитира може се закључити да је већ био издвојен у посебну целину и велики екскурс о историји Дубровника, који је посебно штампан тек 1790. На с. 32 Орбини наводи: *come narra Lodouico Tuberone nell' Origine di Rausa*. Орбини је *Коментар* могао читати у рукопису, али их не користи много. Цитира га у вези са догађајима на галији у време рата с Котором на с. 304, и о родоначелнику Косача на с. 380, при тврђењу да су Беси Босанци (345) и да су *Uchri* Словени (134). Не спомиње, а обилно користи Туберона у потпуном облику приликом описа Косовске битке (313-315, 318) и боравка деспота Ђурђа у Дубровнику (328-329).

Lucano

Марко Енеј Лукан (Aeneus Marcus Lucanus), историчар римског грађанског рата између Цезара и Помпеја (39-65). Орбини га цитира спомињући Либурне (159).

Lucio Faunno

Лучио Фауно (Lucio Fauno), италијански историчар, археолог и филолог (1544-1588), Аутор књиге о антиквитетима Рима и преводилац Флавија Бјонда и Платине са латинског на италијански. Орбини га цитира се цитира кад је реч о учешћу Словена у опсади Падове (33), о освајању Истре (34) и о пореклу Гота (97).

Luigi Contarino

Луиђи Контарнино (Luigi Contarino), млетачки историчар XVI века, проучавао стари Рим. Није утврђено шта је од њега Орбини искористио.

Lupoldo Bambergio

Луполд фон Бебенбург (Lupold von Bebenburg), немачки правник, бискуп Бамберга (1297-1364). Аутор дела *De Veterum Principum Germanorum Zelo Et Fervore In Christiana*. Орбини га цитира кад говори о крштењу Бугара (120).

Luitprando Ticiniense

Лутпранд из Кремоне (Luitprando Ticiniense), назива се у тексту још и Luitprando Pauese (133). Лангобардски племић, историчар и бискуп Кремоне (920-972). Аутор дела *Antapodoseos seu Rerum per Europam gestarum libri VI*.

Marcelino Conte

Марцелин Комес, ромејски историчар VI века, настављач Еусебија и Јеронима, писац једне хронике до првих година владавине Јустинијанове. Орбини га у тексту не спомиње. *Marcelino* у тексту је Амијан Марцелин, којег нема у списку.

Mariano Scotus

Маријан Скот (Marianus Scotus), монах из Мајнца ирског порекла (1028-1082), аутор једне хронике до 1082, продужаване до 1155. године. Орбини га цитира на месту где се говори о рату Словена и цара Отона (73) и на месту где преноси тврђење да је Мојсије рођен 2606. од стварања света (180).

Marino Barletio

Марин Барлетти (Marino Barletio), хуманиста, историчар и католички свештеник из Скадра (1450-1512), биограф Скендербега. Орбини га цитира како преноси мишљење Паола Анђела, надбискупа драчког, о широкогрудости Дубровчана код пружања азила (194), кад говори о манастирима које је подигла краљица Јелена Анжујска (251) и трећи пут када тврди да је Карло Топија рођен у Беневенту. Поред тога Орбин употребљава његов спис о опсади Скадра не помињући аутора и дело. Од Барлетија потиче одломак о погибији Балше II (292).

Marino Benchemio

Марин Биџемије (Marino Benchemio), други Скендербегов биограф. Није утврђено како га је Орбини користио.

F. Martino

Мартин из Фулде (Martinus Fuldensis), францискански монах из Фулде, аутор хронике о папама и царевима до 1379. године. Орбини га цитира кад говори о Готима (97).

Martino Abbate

Није јасно о ком се аутору ради.

Martino Cromero

Мартин (Марцин) Кромер (Martino Cromero) познати пољски историчар (1512-1589), дворски секретар краља Жигмунда, аутор добро познате пољске историје. Орбини га цитира као писца о Чесима и Пољацима (49), у прегледу словенских божанстава је споменуто само како он преводи Погоду (53), наведено је како Кромер мисли да име Словена долази од Слово (95), уз покушаје Дубравија и других. На с. 45 наведен је опет заједно с Јаном

Дубравијем и Регином од Прима код податка да су Словени ратовали с Печенезима.

Martino Vescoio Cossentino

Мартин Опавски, Пољак (Martinus Polonus de Tropau, Frater Martinus Ordinis Praedicatorum), пољски монах, хроничар и бискуп. Аутор *Chronicon pontificum et imperatorum*. Орбини га цитира уз податак да је мученик Гај био *Dalmatino*, тј. Словен (176).

Martino Segonio

Није јасно о ком се аутору ради.

Martino Vagneto

Није јасно о ком се аутору ради.

Marziano Capella

Марцијан Капела (Marziano Capella), римски писац (360-428), аутор једне енциклопедије.

Matthia Meccouita

Матија Мјеховита (Mathia Meccouita), краковски каноник (1457-1523), писац дела: *Chronica Polonorum a Lecho usque ad a. 1506* (1521); *De vetustatibus Polonorum libri III* (1521); *Tractatus de duabus Sarmatiis, asiana et europiana, et de contentis in eis* (1517). Мјеховита се наводи као писац о Чесима и Пољацима (49), затим на месту где се говори о Татарима и пољском краљу (52), где се тврди да су Алани, Вандали и Свеви Словени (102), кад је реч о имену Висле (120), Вандалима (126), Бургундима (127), Аланима (133), за податке да је Стефан Томашевић убијен стрелама (376), Од њега Орбини наводи рефрен старих песама: lada, lada, ileli, ileli, poleli, poleli (53).

Mazochio

Ћовани Мазохио (Giovanni Mazochio) издавач и штампар из Болоње 1492. године. Орбин га наводи кад пише да је Салона била колонија *Martia Giulia secondo che si trova in un antico Epigramma appresso Mazochio al foglio 28*.

Metello Tigurino

Метеллијус фон Тегернзе (Metellus von Tegernsee), баварски монах из манастира Тегернзе из XII века, писац житија Св. Квирина, мученика из Сиска.

Metodio Historico

Метод, Методиј Олимпијски (Methodius), епископ патарски, свештеномученик (260-312), у Орбинијевом тексту назван и *Metodio Martire* (7). Орбини га наводи кад је реч о Скандинавији као колевци народа (7,398) и о Готима (107,108,112).

Michel Riccio

Микеле Ричо (Michael Ritijs), напoлитанац француског порекла (1455-1515), правник и историчар. Аутор читавог низа историја држава и династија (*De regibus Franciae a Marcomiro ad Ludovicum XII libri III, De regibus Hispaniae libri III, De regibus Hierosolymitanis libri I, De regibus Neapoli et Siciliae libri III, De regibus Ungariae libri II*). Орбини га наводи с. 119 као извор информације о томе да Готи све до најновијег времена владају Шпанијом.

Michel Salonitano

Михајло Миха Солињанин, аутор чије дело је изгубљено. Осим Орбинија, цитира га иу Лукаревих. Орбини наводи два његова списа: *Trattato dell' Illirico* и *Trattato della Dalmatia*. Цитира га кад говори о Неретвљанима (28-29,182), почецима Дубровника (180-182), почецима Котора (298), односима Дубровника и Венеције (186,198), о словенском језику (174), доласку Словена у Мезију (89), о Илирима и Александру Великом (169).

Modesto

Флавио Модесто (Flavio Modesto), римски конзул из IV века. Орбини га помиње на с. 146 где се говори о Трачанима.

Nazario Mamertino

Није утврђено о коме се аутору ради. Орбин га цитира уз податак да су Чеси увек били добри стрелци (50).

Niceforo Gregora

Нихифор Григора, ромејски историчар (1295 - после 1359), који је Орбинију био приступачан у латинском и италијанском преводу (првих 11 књига). Користи га причајући о удаји Симониде за Милутина (255), о односима Милугина и његове таште (256-257), о турским најамницима у Милутиновој служби (261), о граду Јустинијана Прима (176), као и обилно, али не спомињући, у глави о Бугарима (458,460,461,464, 467-470).

Nicete Coniato

Никита Хонијат, ромејски историчар (друга половина XII – почетак XIII века) раније погрешно називан и Никита Акоминат. Орбинију је био приступачан у латинском преводу (Ј. Волфа) и у италијанском преводу, али се вероватно служио Волфовим преводом. Обилно коришћен у историји Бугара – текст од Петра и Асена, па све док не почне да наводи и Григору (444-460). Орбини га изричито помиње само неколико пута (444,446,448, 459). У српској историји је наведен само код податка да је Немања опседао Котор (299).

G. Nicolo Doglioni

Ђовани Николо Дољони (Giovanni Nicolo Doglioni), млетачки историчар (1548-1629). Орбини га цитира на с. 105 у вези са Готима и дуждевима IX века (28).

Nicolo Marscalco

Николаус Марескалус (Nicolaus Marescalus), Тиринжанин (умро 1525, године), аутор дела *Annales Herulorum et Vandalorum*, које није било штампано све до XVIII века. Орбини се не позива на њега у тексту.

Nicolo Stobeo

Стобеј (око 400), састављач збирке фрагмената из списка античких филозофа. Орбини га помиње код тврдње да су се Дарданци прали три пута у животу (165).

Olaao Magno

Олаф Монсон, звани **Магнус** (Olaus Magnus), шведски историчар, картограф, географ и дипломата (1490-1557), надбискуп Уп-

сале. Аутор *Historio de gentibus septentrionalibus* (1555) са картама Скандинавије и суседних области. Отуда Орбини цитира његову карту која илуструје простирање Словена (с. 3). Наводи га још спомињући жену која је основала гусарство (144).

Onesimo

Тит Флавије Онезим (Titus Flavius Onesimus), ромејски историчар кога је читао Флавије Вописк и који доказује да су родитељи цара Клаудија били Илири (175).

Origine de'Gothi

Види **Јорданес**

Ottone Frigigense

Отон Фрижанин, биограф цара Фридриха I Барбаросе Ото, бискуп фрајзиншки (умро 1158. године). Аутор *Gesta Friderici I Imperatoris* и *Chronicon seu rerum ab initio mundi ad sua usque tempora 1146 libri VIII*. Орбини га наводи говорећи о Александру Великом (106), рату Гота и Франака (114), паду Римског Царства (115), Јустинијановим ратовима у Италији (116,117) и о гепидском пореклу Авара (129).

P. Ouidio Nasone

Публије Овидије Назон (Publius Ovidius Naso), римски песник (43. пре Христа – 17. после Христа). Орбини га цитира за илустрацију ратоборности Сармата (8-9) и за обавештење о Гетима (107-108). На Овидија се Орбин позивао тврдећи да су Беси живели близу Дунава (345).

Paolo Barnefrido, Paolo Diacono

Павле Ђакон (Paulus Warnefried), историчар Лангобарда (740-790), професор грчког, најбољи историчар раног Средњег века. Орбини га много пута цитира за врло различите теме. Као Павла Барнефрида наводи га 4 пута и то, по свој прилици, из друге руке (97,98,117,135). Када цитира Павла Ђакона, Орбин много пута наводи у ствари Анастасија Библиотекара, преводиоца Теофановог. То долази отуда што је *Historia Romana* Павла Ђакона у неким издањима проширена текстом Анастасија (в. под Andulfo Sagaco). По томе и по веома ошиирним изводима на почетку историје Бугара судим да је Орбин читао ово дело Павла Ђакона. Цитира га на стр. 7, 26, 34, 37, 59, 111, 126, 128, 129, 132, 174, 399, 400, 401, 413.

Paolo Emilio

Павле Емилије (Paulus Aemilius), париски каноник (умро 1529. године), аутор дела *De rebus gestis Francorum libri X*. Орбини га цитира кад говори о Карлу Дебелом (50) и спомиње два пута у глави о Бугарима (399,412).

Paolo Niuemontano

Није утврђено о ком се аутору ради.

Paolo Gioiio

Павле Јовиј Новокомијски (Paulus Iovius Novocomensis), хуманистички историчар (1483—1552). Орбинију је могла бити корисна његова историја Турске (*Commentarii delle cose de' Turchi*), али

је он нигде не спомиње. Као доказ да су Словени највећа нација Орбини међу осталима наводи и *Paolo Giouio nelle leggi di Moscouia* (7).

Paolo Langio

Лангнус Паул Сигнеус (Langius Paulus Cygnaeus), умро 1536. године, писац севернонемачких хроника које нису објављене до Орбинијевог времена, па није утврђено како га је искористио.

Paolo Orosso

Павле Орозије (Paulus Orosius), галицијски теолог и историчар (385-420), аутор дела *Historiarum adversus paganos libri VII*, веома популарног у средњем веку. Орбин га у своме приповедању спомиње више пута говорећи о древним племенима Трачанима (107, 146), Готима (112, 114), Вандалима (126), Бургундима (127), Дачанима (133), Маркоманима (139), Скордисцима (157), Дарданцима (165) и Трибалима (166).

Paolo Paruta

Паоло Парута (Paolo Paruta), политичар и службени млетачки историчар Венеције (1540-1598). Његова *Istoria vineziana* 1513-1553 остала је недовршена. Орбини цитира његово дело *Discorsi* говорећи о тешкоћама Венеције у односима са Далматинцима (163-164).

Paolo Scaligero

Павле Скалић из Загреба, теолошки писац који се историјом бавио доказујући старо порекло своје породице (1534-1575). Орбини га је користио у глави о Босни и Хрватској (346, 394).

Petancio

Феликс Петанчић, Дубровчанин, канцелар, дипломата, минијатурист и писац (1455—1517). Орбини га наводи на месту где се бави положајем Горње Мезије (165). До Орбинијевог времена је био штампан само Петанчићев спис *De itineribus in Turciam libellus* (1522), па вероватно отуда потиче наведени податак.

Pier Francesco Giambulari

Пјерфранческо Ђамбулари (Pier Francesco Giambulari), италијански писац (1495-1564), чија се *Istoria dell' Europa* много читала. Орбини га је непосредно користио и преко њега, изгледа, чак, упознао неке друге словенске ауторе. На њега радо позивао у више случајева (с. 29, 30, 44, 49, 73, 74, 86, 89, 91, 98, 102, 104, 136, 140).

Pietro Artopeo, dannato autore

Петер Бекер, Артопеус (Peter Beker, Petrus Artopeus Pomerano), померански аутор (1491—1563). Он је за Себастијана Минстера израдио карте Помераније. Орбини га цитира тврдећи да су Вандали Словени (99), говорећи о Венедима (59) и односима Хенриха Лава са Словенима (85).

Pietro Bellonio

Пјер Белони (Pietro Belonio), француски научник и путописац XVI века. Орбини га наводи на почетку главе о Босни где се обашњава име реке Нестос (344).

Pietro Bizaro

Пјетро Бизари (Pietro Bizzari), италијански историчар (1530-1580) је ушао у Орбиново дело јер у другој књизи говори о спасавању млетачке галије у дубровачкој луци 1570. године (195).

Pietro de Castro Pera

Непознати аутор који се не спомиње у Орбинијевом тексту.

Pietro Crusber

Петар Крузбер (Pietro Crusber), непознати аутор кога Орбини назива Холанђанином (Olandese) (6), а наслов његовог дела наводи као 1. 2. 3. 5. и 6. libri de' Settentrionali. Није утврђено ништа ближе о коме се аутору ради, а Орбини га наводи скоро увек у вези са Словенима (с. 6, 57, 70, 73, 75, 79, 102, 104, 105, 130).

Pietro Echilino

Петрус де Наталибус (Petrus de Natalibus), аутор каталога светаца из XVI века. Орбини га наводи и као Pietro Vescoiuo Echilino и наводи га као ауторитет за историју римских царева (174). Спомиње га и кад спомиње мученике из Далмације (175, 178).

Pietro Giustiniano

Пјетро Ђустинијано (Pietro Giustiniano), историчар Венеције. Прву књигу његове *Historie Venete* Орбини цитира кад говори о страдању Котора 1378. године (299) и борбама Неретвљана (27).

Pietro Liurio

Пјетро Лиurio (Pietro Liurio, Pietro Liurio Veronese), млетачки аутор са краја XVI века. Орбини га наводи као извор обавештења о пореклу јереси босанских патарена (353).

P. Piteo

Пјер Питу (Pierre Pithou, Pietro Piteo), француски правник и писац (1539-1596). Орбин, додуше, на стр. 163 каже secondo che riferisce P. Piteo ne gli Annali Francesi, али ти Анали су у ствари збирка старих текстова: *Annalium et historiae Francorum ab. a. Chr. 708—990 scriptores coetanei XII* (Paris 1588). Место које Орбини ту наводи потиче из Анала манастира Фулде.

Pio Secondo

Енеја Силвије Пиколомини (Enea Silvio Piccolomini), који је као папа носио име Пије II (1405-1464). Орбини помиње његова дела: *Europa* (De statu Europae или за Descriptio Asiae Europaeque), *Boemia* (Historia Bohemica seu De Bohemorum origine ac gestis historia), *Commentario sopra Biondo* (Decadum Flavii Blondi epitome ab inclinato Romano imperio ad annum 1440).

Plinio

Плиније Старији (Gaius Plinius Secundus Maior), чувени римски писац и природњак (23-79), аутор дела *Naturalis historia*. Орбини га наводи говорећи о местима у Далмацији (с. 31, 107, 122, 134, 164, 180, 184, 194, 202, 360), и о племенима (с. 68, 88, 141, 170, 172).

Plutarco

Плутарх, старогрчки историчар (46-127), наведен као ауторитет за Илире (173), као и кад се говори о Дачанима (133), Илирима (154), Филипу Македонском (171) и краљу Дромакету (107).

Polibio

Полибије, велики старогрчки историчар (203-118. пре Христа). Орбини га цитира само кад је реч о Илирима (с. 144, 148, 153, 154, 173).

Porfirio

Публије Оптатијан Порфирије (Publius Optatianus Porphyrius), префект Рима из IV века, аутор панегирика Константину Великом. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Pomponio Leto

Помпоније Лето (Pomponius Laetus), хуманиста и писац, познат по својим издањима и коментарима Аристотелових дела (1425-1497). Орбини га цитира само кад говори о римским ратовима против Гота.

Priuilegi di Cataro

Из **повеље краља Твртка за Которане** види се, каже Орбини, да је Хрвоје Вукчић рођен из брака Вукца Хрватинића и дубровачке властелинке из породице Лукаретића (364). Списак Душанових великаша на с. 268 потиче из которских повеља.

Procopio di Cesarea

Прокопије из Цезареје (Procopius Caesarensis), сиријски историчар (500-554), правни саветник Јустинијановог војсковође Велизара, кога Орбини помиње и као Procopio Greco (116). Орбини га помиње као: il quale innanzi 1070 anni scrisse la guerra, che Giustiniano Imperadore hebbe co i Gothi (94). Цитира га на с. 3, 16-18, 19-24, 95, 97, 102, 114, 116, 119, 126, 129, 142, 172, 180.

Prospero Aquitano

Просперус Аквитанус (Prosperus Aquitanus) (умро 463. године), настављач Св. Јеронима. Наведен је само као аутор о Готима (113).

Rafaello Volaterano

Рафаел Волатерано (Rafaello Maffei, Volaterano), италијански историчар прве половине XVI века, аутор дела *Commentariorum Vrbanorum octo et triginta libri*. Два податка о Босни (354, 368) потичу, у ствари, од папе Пија II, којег је Волатеран користио у своме спису. Наведен је још уз податак о Русима (88), Дарданцима (165) и о цару Михаилу Палеологу и црквеној унији (463).

Reginone Abbate

Регинон из Алтрипа (Regino Prumiensis, Regino von Prüm), немачки бенедиктавац (умро 915. године), забележен у тексту и као Reginone Pruniense (400) и abbatе Pruniense (7). Орбини на с. 137 упућује онога ко би желео више да зна о Норманима: *veda l'Abbate Reginone, et il Pruniense, i quali essattissimamente scrissero le cose de Normanni* (137). Орбин наводи његово дело *Croniche* и цитира на с. 7, 41, 44, 45, 70, 72, 132, 137, 400.

Registro del Croniche

Непознат текст – хроника подељена на „доба“, јер видимо да се о рату Александра Великог са Трибалима могло читати nel Registro

delle Croniche alla 5 eta del mondo (166). Други пут је овај извор споменут код покрштења Бугара (420).

Reinnero Reinacio, dannato aut.

Рајнер Рајнек (Reiner Reineck), протестантски писац и издавач текстова, бенедиктански опат у Приму (1541-1595). Цитиран је на месту где се расправља о имену Словена (96). На другом месту (325) је споменут у једном одломку који је Орбин преузео од Леунклавија.

Ricardo Bartolino

Рикардо Бартолино (Ricardo Bartolino), италијански историчар, теолог и хуманиста из XVI века, који је оставио за собом већи број списа, а међу њима и спев *Austriados libri XII*. Орбини га цитира говорећи о имену Slezi (становници Шлеске) (141).

Rinaldo Britanno

Риналд Британски (Rinaldo Britanno). По наводу код Орбинија написао је Хронику у којој се говори и о нападима Словена на Енглеску (10).

Roberto Gagiuno

Роберт Гоген (Robert Gaguin), француски писац (1433-1501). Дело му је *Compendium super origine et gestis Francorum a Pharamundo usque ad a. 1491, sive Rerum Gallicarum Annales*. Орбини га наводи говорећи о имену Словена (96) и о односима Франака и Гота (114).

Roberto Valturio

Роберто Валтурно (Roberto Valturio), из Риминија, аутор списа *De re militari* (1472), збирке анегдота о ратној вештини и ратним лукавствима. Спомиње се на месту где је реч о ратоборности Трачана (146).

Sassone Grammatico

Саксон Граматик (Saxo Grainmaticus), познати дански хроничар (1140-1216), аутор дела *Gesta Danorum seu Historiae Danicae libri XVI*. У његовом спису има доста података значајних за историју Словена, које Орбини у своме избору података наводи (с. 65, 73, 74, 76, 77, 135).

Sebastian Munstero, dannaro aut.

Себастијан Минстер (Sebastian Münster), немачки картограф, космограф и хебрејиста (1488-1552), аутор познате *Космографије* (1544). Од њега је Орбини преузео неке грбове. На Минстера се Орбини позива тврдећи да је Јустинијан био из Призрена (175) и да су Вандали Словени (99). Из Минстера је податак о рату краља Лудовика I Анжујског са Татарима (355). Наводи га када прича о Херулима, Ободритима итд. (64, 65). Поред *Космографије*, Орбино цитира и Минстеров спис *Descrittione di Basilea* (197) говорећи о кардиналу Ивану Стојковићу.

Scipione Ammitrato

Сципионе Амитато (Scipione Ammitato), италијански историчар (1531-1601), аутор *Istorie fiorentine*. Орбини га наводи у тексту говорећи о Цапини-Псеудошишману (287).

Seruiο

Сервије, грчки историчар, аутор *Историје Троје*. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Sidonio Apollinaro

Сидоније, Гај Сидоније Модест Аполинарио (Gaius Sollius, Modestus, Apollinaris Sidonius), гало-римски песник и дипломата (430-489). Није утврђено како га је Орбини искористио.

Sigiberto Gemblacese

Сигиберт из Жемблоа (Sigebertus Gemblacensis), француски монах, епископ Клермона (1030-1112), аутор дела *Chronographia* 381—1112, које је много читано у средњем веку, продужавано и штампано у XVI веку више пута. Орбин га цитира говорећи о Конраду II и Словенима (74), Норманима (104) и Вандалима (120). Занимљив је навод на с. 38 према коме је Сигеберту приписана епизода о Ингу, која потиче из списка *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*.

Sigismondo Herbersteino

Сигисмунд Херберштајн (Sigismund Herberstein), аустријски дипломата и писац (1486-1566) из чијих је дела Европа упознала Русију и руску историју. *Moscouia*, коју Орбини цитира, је италијански превод Херберштајновог латинског списка *Rerum moscovitarum commentari* (*Commentari della Moscouia et parimenti della Russia*). Преко Херберштајна је Орбини упознао старе руске летописе. По томе се може закључити да је Херберштајна много више користио него што га је цитирао. Орбини наводи Херберштајна као ауторитет за руске ствари (90), спомиње како он употребљава име Словени (96), преузима од њега титулу руских владара (93), а на осталим местима преузима преко њега податке из руских летописа (88, 89, 90, 93).

Silberto Genebrardo

Жилбер Женебран (Gilbert Genebrande), бенедиктански бискуп Екс-ен-Прованса (1537-1597), аутор *Хронографије*. Орбини га цитира као писца који употребљава име Словена (96).

Socrate Historico

Сократ Сколастик, ромејски писац црквене историје (*Historia ecclesiastica*), настављач Еузебија Цесарејског (380-450). Био је преведен на латински и штампан у првој половини XVI века. Цитира се на месту где је реч о победи цара Валенса над Готима (112).

Solino

Гај Јулије Солин (Caius Julius Solinus), римски географ (III век). Орбини га цитира је код приче о слању девица из Скандинавије Аполону Делском (4) и на месту где је реч о Тракији (146) и о Бесима (344).

Sozimenο

Салминије Ермија Созомен (Salminius Hermias Sozomen), палестински црквени историчар (око 400 – око 450). Његова *Historiae ecclesiasticae libri* јавља се са сродним списима Сократа и

Теодорета као *Historia tripartita*. Цитира се као и Сократ поводом ратова Римског Царства са Готима (113).

Speccio de Sassoni

Саксонско огледало (Sachsenspiegel), правни зборник који је саставио ритер Ајке фон Репгов (Eike von Repgowe) 1224—1235. Преведен на латински од стране Конрада, нотара у Сандомиру и до Орбинија је, вероватно, дошао посредно, преко пољских аутора. *Саксонско огледало* је наведено у низу извора (120) у којима се могло читати да су Вандали ратовали под Александром Великим и после његове смрти дошли у земљу коју су касније запосели Саксонци. У 44. глави *Саксонског огледала* се каже да су се преци Саксонаца борили у његовој војсци против Дарија.

C. Statio Poeta

Папиније Публије Стације (Publius Papinius Statius), римски епски песник из Напуља. Саставио епове Тебаида, Ехилеида и Германски рат. Орбини га цитира, и то за податак да су Дачани у доба цара Вителија (68—69. г. н. е.) били на обали Дунава (135).

Stefano Bizantino

Стефан Византинац, константинопољски филозоф неоплатоник из VI века. Од њега је остао спис *Етника* заснован на старијим ексерптим. Орбин га је, по свој прилици, познавао из друге руке. Поменуо га је говорећи о Тули (3), месту Lysimachia (107) и о становницима земље између Балкана и Родопа (169).

Strabone

Страбон, антички географ из I века. Орбин га цитира много пута, а понекад доноси и веће изводе: с. 8, 88, 106, 107, 133, 141, 146, 154, 156, 383, 157, 159, 164-5 (преко Ортелија), 173, 175, 344.

Suffrido Pietro Misnense, Suffrido Misnense

Петри Суфриди (Suffridus Petrus Leovardiensis Frisius) немачки историчар и филолог (1527-1597). Орбини помиње имена Suffrido Pietro Misnense, Suffrido, Pietro Suffrido Leovardiense, а помиње се и његово дело *Origine de' Frisi* (11). У оваквој ситуацији врло је тешко одвојити наводе код Орбина који се односе на једног или другог писца. Петру Суфриду припада цитат о протеривању Словена из Британије где је и наведен као Leovardiense (11). Њему треба, по свој прилици, приписати и оне наводе где се цитира број књиге и где увек стоји име Pietro (65, 98, 120, 121, 137).

Suida

Суда, ромејска енциклопедија (лексикон), према имену ромејског аутора средине X века. Била је доступна Орбинију, који код историје Бугара доноси у преводу већи одломак (405) позивајући се на *ditione Bulgari*, дакле чланак „Бугари“, није ценио ово дело, налазећи да писац прећуткује оно што би смањило славу Грка (117). Помиње га говорећи о ратовима Марка Антонија (139).

Soplimento di Euttropio

Настављач Еутропија, Павла Ђакона и Ландулфа. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Suetonio Tranquillo

Гај Светоније Транквила (Gaius Suetonius Tranquillus), римски адвокат и писац биографија римских царева (око 70—160), који је потписао из витешког сталежа и био секретар цара Хадријана, због чега су му била доступна важна државна документа. Писањем биографија је почео да се бави по престанку обављања ове функције. Његова најзначајнија сачувана дела су биографије *Дванаест римских царева* и *Биографије знаменитих ретора и граматицара*. Орбини га цитира код Илира (172) и користио је податке из биографија Октавијана (345) и Тиберија (138, 139, 140, 161).

Symmaco

Квинт Аурелије Симак (Quintus Aurelius Symmachus), римски државник и говорник (с. 345 – 402). Није утврђено како га је Орбини искористио.

Teoderico

Теодорет Кирски, раноромејски теолог и епископ из Кира у Сирији (393 – између 458. и 466. године), писац треће црквене историје (*Historia ecclesiastica* 325—427), у тексту називан и Teodorico Vesouo. Орбини га цитира на истим местима где и Сократа и Созомена, кад се говори о цару Валенсу и Готима (112, 113) и о готском бискупу Улфили (112).

Teodoro Spandugino

Теодор Спандушки (Theodoros Spanduginos), по мајци од Кантакузена, ромејски сабрао вести о Турцима и балканским хришћанским владарима. Орбини га цитира на с. 325 да је Мара Вранковић кћи Јерине Кантакузине. Од њега потиче и прича о Тамерлановом поступању са Бајазитом и његовом женом (319), у глави о Косачама у одломку о бекству Стефанове жене (383).

Teorotro Chio

Теопомп са Хиоса, грчки историчар из IV века пре Христа, писац дела о Филипу Великом. Није јасно како га Орбини користи.

Teodolo

Тома Магистер, ромејски писац с краја XIII и почетка XIV века, који је као монах носио име Теодул. Монашко име се често јавља у рукописима и издањима његових списа. Његово дело *Еклога* је садржало разноврсне старе текстове и изреке, намењене да помогну код учења грчког језика. Орбини га помиње на месту где се прича да је цар Аурелијан убио за један дан 48 непријатеља (176), али не непосредно, него вероватно преко Сабелика.

Tito Liuiio

Тит Ливије (Titus Livius), велики антички историчар (59. пре Христа – 17), писац римске историје. Орбини га цитира више пута када је била реч о племенима на Балканском полуострву, на с. 107, 122, 148, 154, 155, 168, 172, 174, 185, 344.

Tolomeo Alessandrino

Толомеј Александријски, Клаудије Птоломеј (Klaúdios Ptolemaĩos), познати антички географ II века, аутор чувене Географије.

Орбини га цитира кад је реч о античким градовима, локалитетима или племенима – с. 3, 7, 15, 88, 94, 107, 130, 133, 156.

Toma Ebendorffio

Тома Ебендорф (Thomas Ebendorfer de Haselbach), аустријски теолог, универзитетски професор и историчар (1388-1464), писац *Annali di Austria*, кога Орбини у тексту једном зове Haselbuchio (327). Како је ова хроника до Орбиновог времена била у рукопису, он је очигледно цитирао из друге руке, вероватно преко Леунклавија, нпр. о деспотовим поседима у Угарској (327), а цитира га и о имену Срба (68) према неком немачком писцу.

Trebellio Pollione

Требеллије Полнион (Pollion Treuelius), римски историчар који спада у *Scriptores historiae augustae*. Иако га доста пута наводи, Орбин га је, изгледа, само посредно познавао. Цитира га говорећи о односима Царства с варварским народима (с. 106, 109, 110, 133, 172, 174). и као сведок за словенско тј. далматско порекло цара Константина Великог (175).

Trogo Pompeo

Гнеј Помпеј Трог (Gnaeus Pompeius Trogus), римски историчар I века. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Tugenone Patauino

Тагено Падовански (Tageno Patavinus), историчар Фридриха I Барбаросе (умро 1190. године). Орбини га цитира уз још два писца на месту где се говори о састанку Фридриха I Барбаросе и Немање (249).

Valerio Massimo

Валерије Максим (Valerius Maximus), римски историчар I века. Није утврђено како га је Орбини искористио.

M. Varone

Марко Теренције Варон (Marcus Terentius Varro), римски историчар из I века пре Христа. Једино место где га је Орбини споменуо узето је од Плинија (31).

F. Vegetio

Ренат Флавије Вереције (Flavius Vegetius Renatus), познати римски писац из V века о војној вештини (*Epitome rei militaris*). Орбини га цитира кад говори о Либурнама (159) и илирским легијама (171).

C. Velleio Pateruclo

Марко Велеј Патеркул (Marcus Velleius Paterculus), римски историчар (19. године пре Христа – 31). Орбини га наводи говорећи о Далматима (код њега су увек Далматини) (с. 141, 161, 162, 172).

Venceslauo Boemo

Вацлав Хајек (Václav Hájek z Libočan, Wenceslai Hagecii), чешки свештеник и историчар (умро 1553. године), аутор дела *Kronika česká (Annales Bohemorum)*. Хајеково дело је штампано на чешком 1541. године, на немачком 1596. године, а на латинском тек у XVIII веку. Орбини га цитира говорећи о покрштавању Морав-

ске (49), о паганетву Чеха (54), а наводи га уопште као писца који говори о Чесима (49).

Vettore Vticense

Виктор Витенски (Victor of Vita, Victor Vitensis), афрички бискуп и историчар из V века, аутор историје *Historia persecutionis Africanae Provinciae, temporibus Geiserici et Hunirici regum Wandalorum*. Није утврђено како га је Орбини искористио.

Vgo Fuluonio

Уго Фулвонио, неидентификовани писац, кога Орбини помиње писцима који употребљавају име Словена (96).

Vitichindo Olandese, Vitichindo Vagriese

Неидентификовани писци, које Орбини помиње, али није јасно да ли су и у каквој вези са Видукиндома Саксонцем.

Vitichindo Sassone

Видукинд Саксонац (Widukind von Corvey), бенедиктански опат из Корвеја у Вестфалији (925-973). Аутор дела *Widukindi monachi Corbeiensis rerum gestarum Saxoniarum libri tres*. Орбини га назива и *Vitichindo monaco* (104), као и причајући о Маркоманима у области Трира (*referisce Vitichindo nella vita d'Henrico et Ottone*) (138), као и на с. 120 где је реч о Вандалима.

Vnefrido Inglese

Св. Бонифације, апостол евангелизатор Германа, надбискуп Мајнца из VIII века, кога Орбини описује: *Vnefrido Inglese che poi fu chiamato Bonifatio e fatto Arcivescovo di Maguntia*. У спису *Epistola ad Edoaldo Principe d'Inghilterra* (66) причао је како се код Словена удовице саме бацају на ломачу на којој се спаљује мужевљево тело.

Vuolgfango Lazzio

Волфганг Лац (Wolfgang Laz, Wolfgang Lazzius), бечки лекар и професор универзитета (1514—1565), који је оставио неколико дела о античкој историји и античким споменицима. Орбини више пута цитира његов спис *Transmigrationne delle genti* (*De gentium aliquot migrationibus, sedibus fixis, reliquiis, linguarumque initiis libri XII*, 1537), који је управо пружао податке за које се Орбини интересовао. Наводи га такође кад одређује положај неког античког града, с. 33, 37, 42, 44, 99, 104, 115, 126, 137, 142, 158, 165, 167, 327.

Vuolgfango Olandese

Неидентификовани писац, за кога се не зна како га је Орбини искористио.

Zacaria Lilio

Захарија Анлио (Zacharia Lilio), италијански аутор XV века. Дело му је *Orbis breviarium* (1493). Наведен је код Орбинија на месту где се тврди да Авари, Бастарни, Пеуцини и Фини припадају Словенима.

Zonara

Јован Зонара, ромејски хроничар и теолог из XII века. Био је штампан и преведен на латински од стране Јеронима Волфа

(1557) и прештампаван у разним зборницима ромејских писаца. Постојао је и италијански превод (1560), али се по тексту види да је Орбин преводио с латинског. Орбин највише користи Зонару у историји Бугара, где из њега преписује читаве странице, али га понегде наводи и у оном делу где се бави свим Словенима (26, 89, 91, 140, 175). Зонара чак важи као ауторитет за Илире (173). У глави о Бугарима се цитира доста пута, а преписује још више. Наведен је на стр. 399, 407, 408, 409, 416, 425, 426, 433 и на страни 454 свакако погрешно јер је реч о догађају с краја XII века, који није описиван код Зонаре. Употребљен је а није наведен на стр. 400, 406, 418, 421, 427, 428, 432, 441—442.

Zosimo

Зосим, раноромејски историчар из V века, чија је римска историја била преведена на латински од Јохана Леунклавија и штампана 1581. и 1590. Орбини га назива и *Zosimo autore greco* (126). Из њега је већи цитат о Стилихону (126) и други о Далматима (172). Наведен је и као ауторитет за Илире.

Аутори које Орбини цитира, али их нема у списку:

Мавро Орбини користи и наводи у своме делу и неке ауторе које није навео у списку коришћених извора, па и њих треба, као и ауторе из листе, овде навести.

Alessandro Durante

Алесандро Дуранте, неидентификовани аутор, кога Орбини цитира на с. 52 због тога што је правдао свирепи чин грофице Матилде тиме што је била чешке крви.

Alessandro II papa

Александар II (Anselmo da Bagio), *papa reformatore* (1061-1073), кога Орбини помиње (247) због свога *бревеа* упућеног дубровачком надбискупу Виталу.

Atti del concillio Constantiense

Acta concillii Constantiensis штампана већ 1500. Текст је цитиран због облика *Sirfi* за име Срба. Тај облик се налази у немачком тексту хронике о сабору у Констанци од Улриха Рихенгала.

Ammiano Marcelino

Амијан Марселин, добро познати касноримски писац (IV век). Од његове историје остао је само део који описује период 353. до 378. године. Орбини га цитира на местима где је реч о Аланима, Илирима и Маркоманима (130, 132, 138, 140, 144, 157). Као и на с. 138 и 140 где је споменут само као *Marcellino*.

Annali dei Bulgari

Поменути су на с. 420 сасвим индиректно, али на начин који показује да је Орбини веровао да су постојали. Говорећи о покрштавању Бугара он се позива на Луполда Бембершког и каже да је

ближи од других Аналима Бугара (*Annali de' Bulgari*) и грчким писцима (*Autori Greci*).

Annali di Francia
Рукопис који је садржавао генеалогiju Карла Великог. О том оштећеном кодексу Орбин је читао код Волфганга Лаца (142).

s. *Antonino*
Антонио Фирентински, Пјероци (*Antonius Firentinus, Antonio Pierozzi*), фирентински надбискуп (умро 1459) који је канонизован почетком XVI века. Орбини га наводи у низу писаца који говоре о римским царевима и папама.

Cesare Campana
Чезаре Кампана савременик Мавра Орбинија (1540-1606), аутор двеју историја света. Орбини га цитира једном због податка о Чигалиној флоти (157), а други пут је наведен и наслов *Oratione Ratisponense* (107), и то у вези са Готима.

Claudio Poeta
Клаудије Клаудијан, писац на прелазу из IV у V век. Орбини га цитира два пута говорећи о Готима (114, 120).

Clusio
Шарл дел' Есклуз (*Charles de l'Escluse*), географ и путник по западној Европи, чије су карте репродуковане код Ортелија. Орбини га наводи због једног облика имена Картагине (122).

Corrado Myconio
Непознати аутор једне географије. Споменут је поводом античког Епидаура (180).

Corrado Suencseldio
Корода Свенселдио, писац дела које Орбини цитира као *Teatro delle citta* говорећи о почецима Шибеника (360).

Dacio Vesouio
Дације, непознати бискуп, чије име Орбини везује уз једну миланску хронику XI века и цитира га на месту где се говори о Јустинијановом војсковођи Велизару (117).

David Hotomano
Непознати аутор који се јавља и на списку Лукаревића, географ цитиран због античког Епидаура (180).

Deussipo Greco
Публије Хереније Дексип, чија дела спомињу антички и средњовековни аутори. И Орбини га је упознао код других. Цитира га на с. 109, 110 и 120.

Digestae
Споменуте на с. 176 са још неким деловима **Јустинијановог кодекса** као ерудитски украс. Све је, изгледа, узето од Сабелика.

Docleate
Летопис Попа Дукљанина (Барски родослов) који је Орбини превео и штампао на с. 206—241 *Краљевства Словена*. Цитира се на месту где је реч о покрштавању Словена (32), постанку Дубровника (182), а ћутке га употребљава причајући о Самуиловом спаљивању Котора (298).

Eusebio Caboga
Еузебије Кабоцић (Кабога), наведен као писац дубровачких анала (200).

Filippo da Bergamo
Филип из Бергама, *Jakopo Foresta* (*Jacopo-Filipo Foresti*). Орбини наводи његов *Supplemento* (*Supplementum cronicorum orbis ab initio mundi usque ad a. 1482 libri XV*) који је много пута штампан и настављан. Споменут је на местима где се говори о Бургундима (127), о папама и мученицима из словенских крајева (176, 177), на месту где се тврди да су Македонци Словени (170) и код почетака Дубровника (181).

Flavio Biondo
Флавио Бјондо (*Flavio Biondo*), добро познати италијански хуманистички историчар и археолог (1392-1463), чије *Decadi* (*Historiarum decades III ab inclinatione imperii Romani 400—1440*) Орбини много пута цитира за различите теме. Цитира га око историје Илира (172) и римских царева (174), на с. 24, 25, 26, 32, 38, 89, 94, 97, 107, 108, 109, 110, 114, 115, 120, 126, 133, 172, 174, 299, 420 и 473.

Francesco Petrarca
Франческо Петрарка, чувени песник, споменут због *Compendio in lingua italiana delle vite de pontefici e de gli imperadori* (174), вероватно списа *De viris illustribus*. Наведен је кад се говори о папама пореклом из Далмације (176).

Francesco Sansouino
Франческо Сенсовино, издавач текстова и писац XVI века. Познат је његов зборник текстова о Турцима. Орбини га помиње у једном одломку преузетом од Леунклавија због имена Косова поља (318).

Gilberto Lansbergio
Јохан Јуст Лансберг (*Johannes Justus Lanspergius*), аутор дела о римским колонијама. Цитиран је због Епидавра (180).

Gioanni Boccacio
Ђовани Бокачо, чувени песник, споменут због својих *Casi dei homini illustri*, односно због допуна тих биографија од Франческа Сердонатија у којима се говори и о неким Дубровчанима (187).

Gioanni Cuspiniano
Јохан Шпеизхамер, звани **Куспинијан** (*Johannes Spiesshamer Cuspinianus*), бечки дворски историограф (1473—1529). Цитиран је на месту где је реч о Дарданцима (165). У историји Бугара се два пута цитира његова биографија цара Лава (407, 409).

Gioanni Dlugosso
Јан Длугош (*Johannes Longinus, Dlugossius*), пољски историчар XV века и краковски каноник, хроничар, војник и дипломата. Аутор дела *Annals or Chronicles of the famous Kingdom of Poland*. Орбини га није много користио у свом одабиру података – спомену га је само због тога што је негде потврдио да се до његовог времена одржао један стари словенски обичај (53).

Giossefo

Јосиф Флавије, јеврејски војсковођа и историчар (37-100), аутор историјских дела важних за античко доба. Орбини спомиње његова дела *Antichita dell'Giudei* (144) и *Guerre de Judei* (132), свакако из друге руке.

Giulio Baldasar

Ђулио Балдасар, *secretario imperiale* у Цариграду. Он је открио повељу Александра Великог за Словене (168), о чијем садржају и значају за *Панславизам* и временски период у коме је настало Орбинијево дело је било више речи у претходним одељцима ове уводне студије.

Giulio Capitolino

Јулије Капитолијски, писац који спада у *Scriptores historiae Augustae*. Цитира се у вези са Готима (108), Маркоманима (140, 238, 239), пореклу неких царева (175) и Словенима (174).

San Gregorio

Папа Гргур I Велики (590—604), како се види из цитата у коме је споменуто писмо а *Giulio prefetto di Maurilio Imperadore nell'Illirico* (25).

Guidone da Ravena

Гвидон из Равене, писац XIII века који је сачувао анонимног Равенског географа. Цитиран због Јустинијанових ратова (116).

Historie delli gentili

Наслов споменут у нејасном пасусу на с. 75.

Luciano nel Dialogo

Лукијан из Самосате из II века, који је говорио о Александру Великом (138).

Maratondi moderni

Географски атласи Орбинијевог доба. Цитирани су због имена *Nova Zemglia* (94).

Mela

Помпоније Мела, римски географ из I века. У Орбинијевом избору података из историјских извора, цитиран је у вези са Тулом (3), сеобом Словена (8), сарматским женама (51) и Партинима (184).

Melantone

Филип Меланхтон (*Melanchton Philipp*), чувени немачки хуманиста и црквени реформатор (1497-1560), који је цитиран због својих коментара уз Тацита. На с. 103 је наведен као доказ да се читав низ племена убраја у Словене, а на с. 94 да су Фини Словени.

Niceforo Calisto

Ниффор Калист Ксантопул, ромејски писац XIV века. Поред црквене поезије оставио је за собом и једну општу историју цркве. Био је издат и преведен на латински и италијански у току XVI века. Орбини га цитира говорећи о Готима (172), Илирима (172) и на месту где тврди да је цар Јустинијан био из Охрида и да је тај град Јустинијана Прима (175).

Persa

Непознати аутор, можда се мисли на Аула Персија Флака (умро 62. године), писца сатира. Орбини га цитира уз име Лепида конзула поводом напада Бастарна на римску државу (133).

Pietro Marcello

Пјетро Марчело, италијански историчар крајем XV века, цитиран због дела *Origine de' barbari* у вези с племеном Сулана (94) и Херула (128).

Platina

Бартоломео де Сакки (*Bartolommeo de' Sacchi*) (умро 1481. године), биограф римских папа. Орбин га цитира: *Platina in Siricio* (174), о папама (175, 176, 420, 473), и кад је реч о римским царевима (174, 175) и Готима (113).

Privilegi che anchora si trouano in casa de Bobali a Rausa (354)

Повеље које је бан Стјепан II Котроманић издао Домањи Бобаљевићу.

Privilegio... alla famiglia de Giupranouicchi (362)

Повеља краља Дабише из које је списак босанских великаша.

Sesto Ruffo

Секст Руф (*Sextus* или *Festus Rufus*), римски посац из средине IV века, цитиран на местима где се говори о Маркоманима (138, 140) и Илирима (172).

Sofiano

Николас Софијанос са Крфа, писац прве половине XVI века, који је израдио и карте Грчке, цитиран због тога што Моглен назива Воден (245).

Teocrito Greco

Непознати грчки аутор који говори о цару Аурелијану (111).

Tolomeo Lago

Толомеј Лагнх (Лагидес), споменут као писац о Гетима (107). То је блиски дружинар Александра Великог, владар писац, оснивач династије Лагића из Египта после Александрове смрти. Шуњек и Шишак у свом приказу га карактеришу као „непознат“, што је условљено њиховим основним историјским погледом, у коме нема места за присуство Срба и других Словена у антици, српско порекло древних Македонаца итд, иако то све код Орбинија јасно постоји описано, уз много цитирања бројних извора.

Tomaso di Spalato

Тома Архиђакон (Сплитски), архиђакон сплитски, аутор сплитске историје *Historia Salonitana*. Орбини га цитира говорећи о Татарима (52).

Vincenzo di Belloua

Венсан од Белоа (*Vincentius Bellovacensis*), енциклопедиста из XIII века. Наведен је на месту где се говори о Татарима (52).

У датом приказу нема много упуштања у полемику са два поменути приказа Орбинијевих извора, који су у овом приказу максимално уважени. Аутори та два приказа су Орбинија разматрали са

гедишта важеће историјске школе, у којој је његов метод окарактерисан као „некритичан“, али су истовремено морали и да се суоче са чињеницом да је Орбини углавном само сакупио чињенице бројних својих савременика и старијих историчара и да су сви ти извори узајамно сагласни. Стављање ознаке „некритичан“ свим тим изворима, који чине основу историје најмоћнијих европских народа, није било изводљиво. Због тога је Ћирковић повремено дозирао овакве дисквалификације, а Шуњек и Шишак су то чинили далеко умереније и минимално дозирају.

Детаљније упуштање у квалитет Орбинијевих извора и интерпретација историје средњовековних држава на Хелмском (Балканском) полуострву овде је свесно избегнуто, јер Орбинијево „Краљевство Словена“ има неупоредиво већу важност за древну историју Срба и других Словена, него што је то период развијеног Средњег века, за чије проучавање има много квалитетнијих извора. А што се тиче древне историје, ново сагледавање чињеница показује да је Мавро Орбини иза себе оставио једно грандиозно дело посвећено историји свога народа, засновано на врло озбиљној методологији и на огромном броју чињеница из великог броја историјских извора, чији аутори у континуитету имају велики углед код историчара.

Историјски извори које је користио Мавро Орбини коришћени су у његово време и касније за уобличавање студија националних историја свих данас моћних европских народа и налазе се у основи тзв. „критичког приступа“. Због тога и његово дело мора имати исти статус у оцењивању са данашње тачке гледишта методологије изучавања историје. Његово омаловажавање је било засновано у великој мери на слабој доступности старих историјских извора и на привидној супериорности конструкција историјских школа колонијалних држава. У новом светлу разнородних повезаних истраживања, све се јасније види да је прошло време потискивања и фалсификовања древне историје Срба, Руса и других Словена, а у коректнијем приступу је Орбинијево дело изузетно важно и то не само као извор података (они су доступни из много других извора и више се не могу скривати), већ много више као доказ континуитета свести о националној историји код Срба.

Основни циљ овог издања интегралног текста Орбинијевог чини указивање на његов значај за изучавање древне историје, оне историје која је практично избрисана приликом наметања историје Србима и другим данашњим словенским народима од стране историјских школа европских колонијалних сила. Враћањем свих тих чињеница у жижу анализе оваквим комплетним издањем, уз многа новија открића разнородних наука последњих деценија, добија се основ за уобличавање сасвим другачије слике старог света и уочавање места Срба у њој. Због тога је полемика са ранијим коментарима апсолутно беспредметна. Мавро Орбини и његово „Краљевство Словена“ у коригованој слици старог света и древне историје Срба добијају закаснело признање и тако овај учени Дубровчанин заузима своју заслужену улогу у изучавању историје свога рода.

КРАЉЕВСТВО СЛОВЕНА МАВРА ОРБИНИЈА

ОБЈАШЊЕЊА ЧИТАОЦУ

За приређивање текста комплетног дела „Краљевства Словена“ Мавра Орбинија на располагању су били оригинални текст из 1601. године на италијанском¹²⁵, скраћени превод на руски грофа Саве Рагузинског из 1722. године¹²⁶, половични превод на српско-хрватски из 1968. године¹²⁷, хрватска верзија комплетног дела из 1999. године¹²⁸ и превод комплетног дела на руски из 2010. године (друго руско издање; прво је у готово истом облику издато 2009. године)¹²⁹.

Нови хрватски превод је изузетно веран оригиналу не само по значењу, већ и по приповедачком стилу, типичном за историјска дела онога времена, а прати и оригиналну структуру прелома текста. Ипак, осим класичне ијекавштине и неких типичних хрватских термина који одударају од природе српског језика, преоптерећен је многим новохрватским конструкцијама, приликом чијег фабриковања је зарад некакве „кроатофоније“ жртвована суштина језика, а врло често су одабрани архаични и ређе употребљиви српски термини, понекад и са погрешним значењем. Превод на српско-хрватски из 1968. године, у делу који обрађује (а обрађује само другу половину Орбинијевог дела), суштински се веома мало разликује од новијег хрватског превода из 1999. године (ако се занемаре ијекавштина и „кроатизми“). Хрватски превод има израженију приповедачку интонацију, уз чешћег коришћења имперфекта и аориста. Међутим, српско-хрватски превод такође садржи неке типичне „кроатофоне“ термине, очигледно промакле преводиоцу и лектору приликом приређивања издања (на екавици). Нови руски превод нема тако изражену приповедачку интонацију (која постоји у скраћеном преводу грофа Саве Рагузинског) и има мало више слободе у доста верном преводу, али је био врло користан због бројних наведених имена историјских личности, имена аутора историјских дела, топонима и специфичних термина у руској и италијанској верзији.

¹²⁵ Don Mavro Orbini: „Il regno de gli Slavi“, Pesaro, 1601.

¹²⁶ Книга историография початия имени, славы и разширения народа славянского. Собрана из многих книг исторических, через господина Мароурбина Архимандрита Рагужского. Переведена с итальянского на русский язык и напечатана... в Санкт-Петербургской Типографии, 1722, августа в 20 день

¹²⁷ Мавро Орбини: „Краљевство Словена“, *Српска књижевна задруга*, Београд, 1968.

¹²⁸ Mavro Orbini: „Kraljevstvo Slavena“, *Golden Marketing i Narodne novine*, Zagreb, 1999.

¹²⁹ Мауро Орбини: „Славянское царство“, второе издание, *Олма Медиа Групп*, Москва, 2010.

При компилацији овог текста максимално је задржан визуелни изглед оригиналне странице са пратећим сажетим изводима на маргини, укључујући и неке од вињета и илустрација. Приређени текст је прилагођен српском језику, уз задржавање приповедачког архаичног стила. Због тога је и први део приређеног текста, под утицајем јако верног хрватског превода, израженије приповедачки интониран, док је друга половина текста по интонацији негде између ове две опције постојећих превода. Постојећи преводи су искоришћени уз праћење оригиналног текста и новог превода на руски, уз корекције уочених пропуста и поменуто „превођење“ на српски. Избегавано је упуштање у непотребне и ирационалне авантуре уобличавања некаквог сопственог превода текста (изузев проверавања појединих чињеница) за који већ постоје врло верни преводи. Тако је основна пажња посвећена компилацији текста у целину, која би била на српском језику, очишћена од језичких бравура новохрватских језичких лутања, али и што вернија оригиналној форми по чињеницама, приповедачком стилу и термининологији. Нека имена, топоними и термини проверени су упоређивањем са руским прево-дом и из разних опција одабрана је форма најближа данашњем српском читаоцу, али и уз уважавање неких Орбинијевих посебности.

Оригинални текст има кратке изводе на маргини странице, који понекад нису само сажетак из одговарајућег текста, већ садрже допунске информације. У овом приређеном тексту су ти коментари приказани максимално верно Орбинијевом оригиналу. Неки од тих коментара користе имена и топониме у другачијој форми од основног текста уз који су дати, па то читалац треба да има у виду када уочи таква неслагања. У колонама са оваквим коментарима – сажецима дата је и оригинална Орбинијева пагинација. Болдовани и италиковани број означава почетак странице оригинала са тим бројем. Делови књиге, који се односе на поједине области и њихове владаре обрађени су уз приложене илустрације на почетку. Оригинална Орбинијева листа аутора коришћених извора дата је у изворном облику на почетку, а индекс појмова дат је као илустрација на крају текста, тачно онако како стоји у оригиналу. Бројеви страница у индексу појмова одговарају описаној оригиналној Орбинијевој пагинацији. Оригинални текст садржи неке правописне специфичности, које су сачуване, иако данас нису у употреби (нпр. тачка иза римског броја).

Краљевство Словена

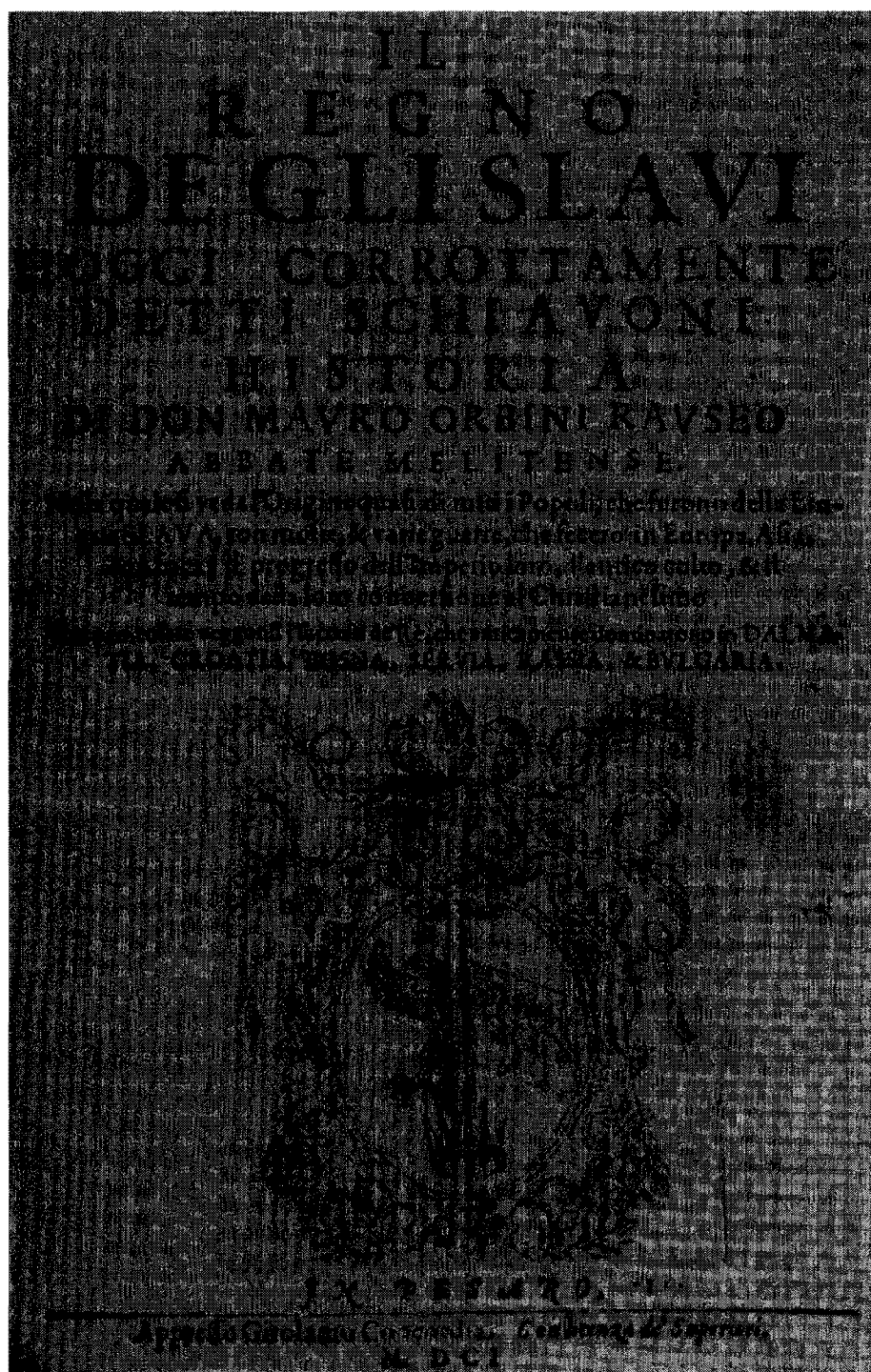
**данас искварено званих Скјавони
ИСТОРИЈА**

**дон Мавра Орбинија Дубровчанина
опата мљетског.**

**из које се види порекло
готово свих оних народа који беху
језика словенскога, уз многа и
различита њихова ратовања у Европи,
Азији и Африци, развој њихова
царства, стародревна веровања и
раздобље њиховог преобраћења у
хришћанство,**

**а на крају су изложени успеси краљева
који су владали у**

**Далмацији, Хрватској, Босни, Србији,
Рашкој и Бугарској.**

Са смерношћу
МНОГОПОШТОВАНОМ
господину моме највећем
госпару Марину
госпара Андрије Бобаљевића

Написавши ову историју Словена по налогу Вашег Господства и с многим удобностима, будући да сте ми Ви широке руке пружили све сврсисходно не бих ли је привео крају, чини ми се дужношћу мојом, сада кад под мојим именом треба бити објављена, Вама је по-светити, како би се Вашом могла звати и како би пронашла ослонац у особи која ће јој подарити углед својим достојанственим родом и другим личним врлинама, као и достојанством Ваших предака. Јер, желимо ли размотрити порекло и напредак породице Бобаљевић, открићемо да је она у време кад Готи разорише Епидаур, из којег је изграђен град Дубровник, дошла с првим његовим оснивачима лета Господњег 260. поставити му темеље, те од тог времена на овамо не-престано уживала највише положаје, обиловали богатством и муже-вима посвећеним општој благодати, зачетима и рођенима у зако-нитом браку, племенитима и с очеве и с мајчине стране, у складу са стародревним законима домовине који проглашавају доживотно не-подобним за поглаварства, заједно са свим његовим потомцима, би-ло којег од племића који се ороди с другим него с племством влас-титог града. Па будући, дакле, да Ваше Господство унатраг више од хиљадустотина година потиче од таквих прародитеља, може се са сигурношћу устврдити неискварена и ретка племенитост Вашег рода и старина породице. Премда су неки писали да Ваша породица

води порекло од Фабијеваца, својевремено тако угледних и на гласу у Риму, те оставивши то по страни, као ствар чија старост не јамчи поузданост, рецимо да без сваке сумње потиче из Епидаура, насеља Римљана у Илирику, града у то доба изразито племенитог и древног, те је (попут плодне биљке пресађене под окриље наклоњенијег јој неба) дала многе врле мужеве који су на разне начине били од користи домовини и њој на славу: час помажући јој у ратовима на копну и на мору, час пружајући помоћ њезиним пријатељима и савезницима који су више пута славили победу, утврдили поседе и владавину захваљујући успесима војске од среће благословљене и с разборитошћу и храброшћу од војсковођа Бобаљевића вођене, који су, готово као нови Фабијевци, уједно сачували поседе своје домовине и одбили и распршили охولة непријатељске снаге и кад су се оне чиниле страшнима и несавладивима. А због мудрости и спретности њихове, кад се домовина користила њима у својим посланствима и преговорима, тим су поузданицима додељене краљевске почести. И сами су краљеви њиховом увек спремном и поузданом служби чували свој живот и краљевство. Мужеви те срчане и срећом благословљене породице били су делоима својим и саветима на корист Републици, како у домовини тако и у туђини, а нарочито онда кад је, такмичећи се можда са славом Брутовом или Дионовом, ослободише страховладе и повратише јој древно достојанство и слободу. Други, пак, отишавши још даље, готово као да би њиховој врлини било скучено поље војног и грађанског деловања, постали су пример по својој побожности и светости живљења. Међу њима, неко се посветио разматрању и проучавању светих списа, превео нам је са грчког на латински дела светог Василија, једнога од првака Католичке цркве; неко је, пак, напустивши удобност и благостање свога дома и посветивши се монашком животу, узнатредовао толико и би уздигнут у такве висине духа да прими (као што више пута изађе на видело) пророчки дар. Но, превише бих одужио када бих о том тако опширном предмету хтео овде призвати сећању све оно што би се могло о њему рећи, те бих могао којим случајем понегде исувише оптеретити дело, будући да сам о томе разлагао у овој историји на прикладним местима. Додаћу радије како Ваше Господство није хтело изневерити врлине својих предака. Будући да сте у цвету младости наследили највећа богатстава која се памте за једнога дубровачкога господара, пружили сте јединствен пример, јер уз толике благодати, младић од шеснаест година, љупког и угодног изгледа, усред наслада Фиренце, Напуља и Венеције, које могу бити снажна побуда и подстицај да се скрене с правога пута, понели сте се увек и у свему скромно, разборито и умерено. Стога, спомен на Вашу прошла дела и уочљивост садашњих наводе оне који су Вам склони, а присиљава злонамерне, ако их има, да хвале и одају почаст Вашој врлини, која се у зрело доба још више исказује у достојанственим делима, мудрим и великодушним, као и у добротворству према љубитељима племенитих студија. Обилно сведоче о томе све оне силне књиге посвећене Вашем имену, које су у поменутих градовима, те у Пе-

сару и Дубровнику, угледале светлост дана. Но, оно што надмашује сва друга Ваша дела и што заслужује, не знам да ли бих рекао хвалу или дивљење, великодушна је потврда љубави и милосрђа према домовини, које сте показали 1588. године. Наиме, тешко болестан, примивши с нежношћу човечног срца и сталоженошћу мужевног и хришћанског духа вест о смрти господара Јунија, брата Вашег (покој му души) чији сте наследник постали, те глас што се пронесе да се исто догодило у Фиренци с другим братом, господаром Михом, и уверен да нећете успети одупрети се тешкој болести (а истога су мишљења били и лекари), тестаментом одредисте Дубровачку Републику наследником Ваших добара. Поврх небројених добротворних задужбина, одредисте да се изгради и Исусовачки завод, знајући од какве ће благодати бити младежи и целога граду. Објависте потом да желите да се подигну домови и самостани за племкиње и за сиромашне девојке, те за жене које би пожелеле повући се и оставити се нечаснога живота, доделивши домовима изванредне и издашне приходе довољне да се прехране изузетно велик број штићеница. Сваке године прибависте такође доличан мираз многим од њих, како би се могле удати. Не заборависте при томе обезбедити сваке године средства за студије права, филозофије, медицине и теологије многим младим племићима, који сами не би имали те могућности, те многим који већ бејаху свршили студије, како би задржали стечени наслов. Изразисте потом жељу да се уз помоћ посебне потпоре многи могу посветити сликарству, вајарству и архитектури. Додасте томе друге одредбе, које приличе милосрђу и величини Вашег духа. Нешто касније, године 1594, када се у Дубровнику страховало од Чикалиног војног похода, показасте како није ослабило Ваше родољубље; штавише, великодушно се понудисте домовини на службу са свим својим имањем, што Сенат, племство, град и читава држава примише с онаквом љубављу и захвалношћу какве и заслужује тако добронамеран дух, одважан и одан општој добробити. Ја бих део тога стрпљиво прећутао, као што прећуткујем много другог, да се из врло разумљивих и јасних разлога није глас о томе тако пронео; стога, као што скромности Вашој можда неће бити по вољи призвати то у сећање, тако бих ја, прећутавши то, могао бити обележен као злобан или у најмању руку слабо упућен и равнодушан према општој добробити. Може се дакле учинити сасвим очигледним да из свих наведених разлога и многих других које напамет изостављам, ово дело није имало наћи уточишта на другом месту, до под окриљем Вашег господства, којем ће се, како се уздам, свидети због онога стоји у њему садржано и зато што је је настало под утицајем који ћете на мене увек вршити; надам се, стога, да ћете с уобичајеном благошћу опростити безбројне мане стила и вештине којима је написано. Једно, међутим, знам да могу са сигурношћу и одважношћу тврдити, а то је да сам у ономе што се тиче истинитости био савестан и брижљив највише што сам могао. Изволите стога примити искрене изразе моје наклоности. као што Вас живо молим свим срцем. Уједно покорно молим Бога Свевишњег да Вам сваким даном

подари срећу и бољитак, а мени милост да Вам могу исказати што јасније знакове поштовања које за Вас гајим. Љубим Вам руке. У Песару, првог марта 1601. године.

Пресветлога господства Вашег
слуга одан и захвалан
дон Мавро Орбини

ДОН МАВРО ОРБИНИ ЧИТАОЦИМА

Није никакво чудо, милостиви читаоци, што слава словенског народа, данас искварено званог скјавонским, није данас на таквом гласу међу писцима, као што би с пуним правом морала бити и што су његова часна дела и славни подухвати помрачени густом маглуштином, готово покопани у вечној ноћи заборава, будући да тај народ није имао учене мужеве образоване у истој мери у којој је обиловао ратоборнима и вештима на оружју, а који би својим списима подарили бесмртност имену словенском. Други народи, који су заостајали далеко за овим, нису данас ни због чега другог толико слављени, но зато што имадоше учене мужеве, који их својим списима прославише. Хебреји (којима бисмо, дакле, започели) имадоше Филона, Хегесипа и Јосипа, писце изузетне славе, који овековечише тај народ у својим делима. Били би то учинили и многи други врло учени грчки мужеве, да им је било допуштено одавати странцима и обзнањивати тајне Истине, као што пише Лактанције у IV. Књизи, поглављу 11. *Божанских Институција*. Теопомп, наиме, желећи да уврсти хебрејске тајне у своје *Историје Мистерија*, ослепи и (према другима) беше мучен грозницом пуних четрдесет дана, те опоменут у сну одустаде од тог подухвата, као што Деметрије сведочи Птоlemeју. Теодат, трагичарски песник, спомињући Хебреје ослепи, но спознавши погрешку оздрави, као што пише Еузебије у расправи о времену. Дела Грка једнако тако прославише многи и небројани писци, међу којима бејаху Анаксимандар из Милета, Хекатеј из Милета, Демокрит, Еудоксо, Дикеарх, Ефор, Ерастотен, Полибије и Посејдоније. Збивања у вези са Римљанима и читавом Италијом описаше Аристид из Милета, Теотим, Клитоним, Неарх, Теофил, Доротеј, Аристокло и Хризип. Тебанце проолави Ктесифон, а Епирце Критолај. Збивања на Пелопонезу описашу Крисермо, Доситеј и Теофил. О Тускуланима је писао Созистрат, о Аркадији Деморат, а о Беотији Мери. Све њих Плутарх наводи у својим *Паралелним животописима*. Хеларик, Ктесија из Книда, Мегастен, Артемидор, Ефезије, Калистен, који је се прославио

Хебрејски
писци.

Грчки писци..

Римљани.

Тебанци.
Писци
Пелопонески.
Тускулански.
О Аркадији.
О Беотији

О Индији,
Персији и
Египту.
О Галији,
Тракији и
Либији...

у Теопомпово доба, те многи други, које наводе Страбон, Полибије, Солин и други, описао збивања у Индији, Персији, Египту и многим другим крајевима. Једнако тако ни Галији не узмања њезин писац Диафор, Тракији Сократ, а Либији Хесионах. Теокал Хунибалд с више од тридесет својих књига, Васталд, Хелигасто, Аребалд, Ритхимер, Ветан, Дорак, Карадак и Рутвик пронео глас о Францима, данас званим Французима. Сви су ти народи, дакле, које смо навели, на гласу у читаву свету јер су се, као што рекосмо, намерили на учене људе, који много зноја пролише, не би ли их својим списима прославили.

VII Народ словенски, међутим, беше у томе једини лоше среће. Од самога се почетка, наиме, лати сталних ратовања и дела достојних вечног спомена, нимало не марећи за то да их неко забележи у књигама. Мало је писаца оставило спомен на Словене, а и оно што су оставили тиче се углавном ратовања с разним народима и није основ да би се подарила слава том племену, које својом војском зада много муке готово свим народима овога света. Насрну на Персију; завлада Азијом и Африком; поведе борбу с Египћанима и Александром Великим; покори Грчку, Македонију и Илирик; заузео Моравску, Шлеску, Чешку, Пољску и обале Балтичког мора; пређе у Италију, где поведе дугу борбу с Римљанима, оставши који пут пораженим, други пут осветивши се и побивши много Римљана, а другом приликом ратујући оста у окршају једнаким њима, те покоривши на крају Римско Царство заузео многе његове покрајине, разори град Рим и обвеза римске царе на данак, што није успело ни једном другом народу на свету. Завлада Француском; учврсти владавину у Шпанији и од њихове крви се родише породице високога племства, а зна се да римски писци нису дарезљиви похвалама према варварима (како их они зову) као према својима. Због тога сам се ја, из осећаја дужности који ме веже за мој словенски род, драге воље намучио како бих разјаснио порекло и развој његовог царства, прикупивши све оно што се расуто налазило записано код разних аутора, не би ли тако било лакше дознати како славно и знаменито увек бејаше то племе. Из његовог крила изађоше у прошло време многи и врло моћни народи – Словени Вандали, Бургунди, Готи, Остроготи, Визиготи, Гепиди, Гети, Алани, Верли или Херули, Авари, Скири, Хири, Меланхлени, Бастарни, Печенези, Дачани, Швеђани, Нормани, Фени или Финци, Укри или Ункрани, Маркомани, Квади, Трачани и Илири. Затим су Венеди, односно Хенети, запосели обале Балтичког мора, а били су подељени на многе огранке: Померанци, Вилци, Рујанци, Варнави, Ободрити, Полабљани, Вагири, Лингони,

Народ
словенски
није имао
своје писце.

Толенци, Редари или Риадуре, Цирципани, Кизини, Херули односно Хевелди, Леубуци, Вилини, Стодерани и Бризани, уз многе друге које наводи свештеник Хелмолд, а који сви бејеху један и исти словенски народ, као што ће се овде даље видети. Не би ли се ово дело што више приближило савршенству, нисам жалио труда: више сам пута пропутовао Италију да прегледам књижнице у потрази за потребним књигама, а највећи сам део пронашао у Песару у књижници пресветлога госпара војводе од Урбина, која је, верујем, најбогатија и најотменија, а тај је кнез одржава и чува врло брижљиво и марљиво. Својим изванредним познавањем различитих наука и својом вештином у војним питањима, разборитошћу, праведношћу, побожношћу и небројеним другим врлинама којима се истиче, тај кнез по свим заслугама надмашује и само обиље свога иметка. Прикупивши коначно најпознатију грађу која се налази расута у многим књигама, хтео сам је обелоданити на понос свег словенског народа, који молим да добронамерно прими тај мој труд као успомену и доказ величине својих предака, као јасан знак њиховог јунаштва и коначно као нешто што му припада. А ако се нађе неко, ко би мој труд пакосно и незахвално хтео покудити, дужност ће словенскога племена бити да га својом разборитошћу одбрани, очува и одржи му углед. Онај, пак, којем ће се можда причинити да ово дело није у потпуности довршено, присетиће се како су се разборити људи увек знали смиловати и опростити писцу, који се први латио некаквог градива или предмета. Наћи ће се можда други (будући да је лако додавати већ готовим стварима) који ће и обилније и речитије писати о истом предмету. До тада вас, милостиви читаоци, молим да примите с благонаклоношћу оно што вам засад имам подарити.

VIII

АУТОРИ ЦИТИРАНИ У ОВОМ ДЕЛУ

Скрећем пажњу читаоцу да се међу овим ауторима налази неколико њих које је Света Римска Црква осудила, а које смо посебно означили; њих смо цитирали једноставно као историјски извор о стварима о којима други сведоче.

Abbate Titemio
Abbate Vrspergenſe
Ablabio
Abraam Otrello
Adameo Salsone
M. Adamo
Agatia Smirneo
Agostino Dottore
Agostino Morano
Aimone Monaco
Alberto Crantio
Alberto Stradenſe
Alessandro Guano
Alessandro Sculetto
Alramero
Ammiano Monaco
Andrea Angelo Durazzino
Andrea Cornelio
Andulfo Sagaco
Annali di Frisia
Annali di Olinda
Annali di Rausa
Annali di Russia
Annali de' Turchi
Annali di Venetia
Annonio Monaco
Antonio Bosinio
Antonio Geufreo
M. Antonio Sabellico
Antonio Sconcouio
Antonio Viperano
Appiano Alessandrino
Arnoldo Abbate
Arpontaco Burdegaleſe
Arriano di Nicomedia
M. Aurelio Cassiodoro
S. Aurelio Vittore.
Baldasar Spalatino
Beato Renano
Beato Caldeo
Bernardo Giustiniano
Bilibaldo Pirekiameno
Bonifacio Simioneta
Bulla d'oro
Busbequo

Calpurino Sura
Callimaco appreso Plinio
Carlo Sigonio
Carlo Vagnieſe
Celio Dgnato
Cerialiano
Cefare Baronio
M. Cicerone
Cornelio Tacito
Costantino Porfirogenito
Costantino Spandugino
Corrado Bragenſe
Corrado Peutingero
Crisippo
Cronica de' Frati Minoriti
Q. Curtio
Christofano Varſeuiccio.
Dauid Chitreo, danna-
to Autore.
Deſcriptione del mondo
Diodoro Siculo
Diogene Laertio
Dione Nicco
Dionisio Punico
Dithmaro Merſapurgeſe
Domenico Mario Nigro

Egeſippo
Egidio Tichudio
Eginharto Monaco
Elio Cordo
Elio ſpartiano
Emanuelo Manafſe
Epirome di Strabone
Eralmo Stella
Eudocio Pancgirista
Eugippo Monaco
Eusebio
Eustachio
Eutropio

Fabio Celeriano
Farafmanno Greco
Faticolo de' tempi
Filippo Callimaco

Filippo Lonicero, dan. aut.
Flauio Vopifco
L. Floro
Francesco Biſio
Francesco Baldillo
Francesco Irenico
Francesco Serdonati

Gasparo Hedione, dan-
nato aut.
Casparo Peucero
Gasparo Tigurino, dan. aut.
Geremia Ruſſo
Gerrardo Rudingero
Gioanni Aubano
Gioanni Auentino, danna-
to aut.
Gioanni Battista
Gioanni Botero
Gioanni Cocleo
Gioanni Curopalato
Gioanni Dubrauo
Gioanni di Eſſendia
Gioanni Herburto
Gioanni Laziardo
Gioanni Magno Gotho
Gioanni Leunclauio, dan-
nato aut.
Gioanni Nauclero
Gioanni Villano
Gioanni Stadio
Gioanni Goroppeio
Gioanni Gobellino
Gioanni Monaco
Gioanni di Thvuocz
Gioanni Tigurino
Gioanni Pinero
Giacomo Caſtaldo
Giacomo Meiero
Giacomo Viſſelingio
Giacomo Spiegelio
Giacomo Zieglero, danna-
to autore.
Giorgio Geſſeno
Giorgio Fabritio, danna-
to aut.
b t t Gior.

Giorgio Pachimero
Giorgio Tino
Giorgio Vercenhero
Giornando Alano
Girolamo Dottore
Girolamo Bardi
Girolamo Ruſcelli
Giulio Faroldo
Giustino
Giunio Cordo
Godifredo Monaco
Gothfrido Viterbienſe
Gregorio Dottore
Guilhelmo Cantero
Guilhelmo Fritio
Gunthero Poeta

Hartmanno Schedel
Helmoldo Prete
Henrico di Eruordia
Hermanno Contratto
Hermanno Hamelman-
no
Hermanno Schodel
Herodiano
Herodoto Alicernaſeo
Huldrico Mutio, dannaro
autore.
Hunibaldo

Ioachimo Curco
Iſacio Tzetze
Iſidoro Hiſpalenſe
Iſigonio appreso Plinio

Kiriaco Spangebergio.

Lamberto Schaffnabur-
gente
Laonico Calcondila, dan-
nato aut.
Laurentio Suro
Leonardo Aretino
Libro delle Cognitioni
Libro delle parti di Pregadi
di Rausa
Lodouico Ceruino
Lucano
Lucio Faunno
Lucio Floro
Luigi Contarino
Lupoldo Bambergio
Luitprando Ticinienſe

Marcelino Conte

Mariano Scoto
Martino Barlerio
Marino Benchemio
F. Martino
Martino Abbate
Martino Cromero
Martino Veſcouo Coſcenti
no
Martino Segonio
Martino Vagnero
Marziano Capella
Matthia Meccouita
Mazochio
Metello Tigurino
Metodio Hiſtorico
Michel Riccio
Michel Salonitano
Modesto

Nazario Mamertino
Niceforo Gregora
Nicete Coniato
G. Nicolo Doglioni
Nicolo Marſcalco
Nicolo Strobeo

Olao Magno
Onesimo
Origine de' Gorhi
Ottone Frigigenſe
P. Ouidio Naſone

Paolo Barnefrido
Paolo Diacono
Paolo Emilio
Paolo Niuemontano
Paolo Gioiio
Paolo Langio
Paolo Oroſio
Paolo Paruta
Paolo Scaligero
Perancio
Pier Francesco Giambula-
ri

Pietro Artopeo, danna-
to autore
Pietro Bellonio
Pietro Bizaro
Pietro de Caſtro Pere
Pietro Crusber
Pietro Echilino
Pietro Giustiniano
Pietro Liuiio
P. Pitro
Pio Secondo

Plinio
Plutarco
Polibio
Porfirio
Pomponio Leto
Priuilegi di Catara
Procopio di Cefarea
Proſpero Aquitano.

Rafaello Volaterano
Reginone Abbate
Registro delle Croniche
Reinnero Reineccio, dan-
nato aut.
Ricardo Bartolino
Rinaldo Britanno
Roberto Gaguino
Roberto Valurio

Saſſone Grammatico
Sebastian Muſtiero, dan-
nato aut.
Scolastico Smirneo
Scipione Ammirato
Seruio
Sidonio Apollinara
Sigiberto Gemblaceſe
Sigismondo Herberſteino
Silberio Genebrardo
Socrate Hiſtorico
Solino
Sozimenno
Specchio de' Saffoni
C. Statio Poeta
Stefano Bizantino
Strabone
Suffrido Pietro Miſneſe
Suida
Sopplimento di Eutropio
Suetonio Tranquillo
Suffrido Miſneſe
Symmaco

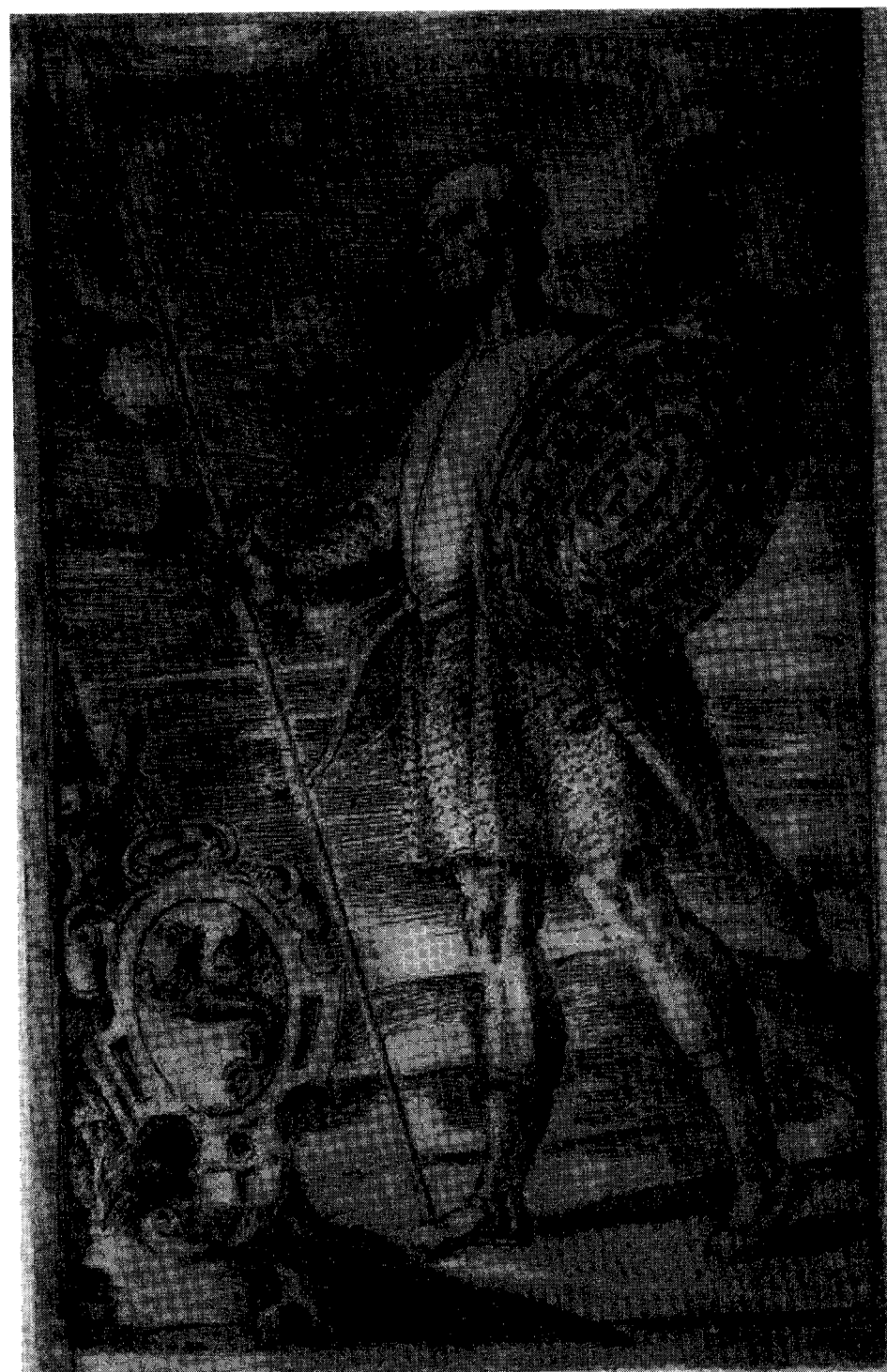
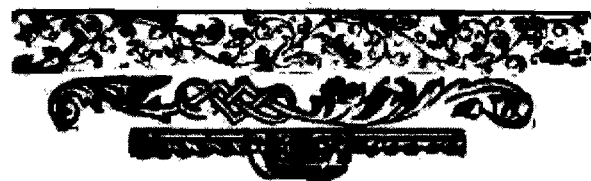
Teoderico
Teodoro Spandugino
Teopompo Chio
Teodolo
Tito Liuiio
Tolomeo Alessandrino
Toma Ebendorſio
Trebellio Pollione
Trogo Pompeo
Tugeneo Paraquino
Valerio Maſſimo
M. Varone

F. Va-

F. Vegenio
C. Velleio Patruelo
Venceslao Boemo
Vernero Roienuck
Vettore Vuccase
Vgo Fuluonio

Virichindo Olandese
Virichindo Sassone
Virichindo Vagriele
Vnefrido Inglese
Vuolfgangio Lazzio
Vuolfgangio Olandese

Z Acana Liliu
Zonara
Zosino.

ОПИС СКАНДИНАВИЈЕ КОЈА ЈЕ БИЛА ДРЕВНА ДОМОВИНА СЛОВЕНА

Собзиром на то да готово сви писци вични перу, који оставише сведочанства о словенском народу за будућа поколења, тврде и закључују да они потекоше из Скандинавије, хтео сам на почетку овога дела укратко рећи нешто о њеном положају, како би они који данас припадају том народу, пре свега становници Далмације и Илирије, знали с које су стране света дошли њихови преци. Скандинавија дакле, коју многи зову Сканицја, други пак Сканданија, Скандија, Скондија и Скандизона, смештена је у северним пределима. Стари Латини и Грци готово да је нису познавали, а опште је мишљење било да се тамо налази ледени појас Земље, осуђен на вечни снег и ненасељен животињама; мало њих је спомиње, а неки сместише у те просторе срећне земље и људе дуговечне и врло праведне међу свим смртницима, док други пак повераваше да се ради о великом острву. Но Плиније, међутим, кад у IV. књизи спомиње острва Балтичког мора, овако о њој говори: »Међу тим је острвима Скандинавија посебно племенита и неупоредиве величине«. А Солин у поглављу 32. о чудима овога света каже: »Скандинавија је стрво веће од свих осталих острва Германије, тамо нема ничега чудесног до самог острва«. Но затим се сазнало да Скандинавија није острво, него врло велико полуострво, тако велико да га Јорданес Алан сматра посебним светом, ковачницом народа и колевком нација. Дужина му је од југа на север око 1.800 миља, а ширина не много мање од половине тога. Окружено је са свих страна Балтичким морем, које други називају, како пише Алтхамер у коментарима Тациту, разним именима – Германско, Свевско, Британско. Балтичко, Барбарско, Померанско, Арктичко, Бореално, Северно, Ледено, Коданско, Венедско, осим што се с истока, готово на крајњем северу, налазе Скрифинци и Карелијци на граници с Московљанима, како показује Олаус Магнус у свом земљопису. Осим тога, учени људи сматрају да је то славна Тула, а разлози које наводе темеље се на овоме: Помпоније Мела смешта Тулу насупрот доње Германије; Птоlemeј јој

2
Скандинавија
носи разна
имена.

Ковачница
народа.

Разна имена
Балтичког
мора.

3

Скандинавија
је славна
Тула..

одређује положај на седамдесет и три степена ширине и двадесет и шест дужине: Прокопије пише да је настањује тринаест разних народа и да њоме влада исто толико краљева, те да је десет пута већа од Британије. Стефан Византинац назива је великом и смешта тамо народе Скрифитанаца, који се данас зову Скрифинцима. Исак Цеце, тумач Ликофрона, каже да се Тула налази источно од Британије. Све су то ствари које одговарају Скандији и ни једној другој. Додај томе да се један део Скандије и дан-данас зове Тулска марка. Балтичко море које је заплускује није подложно плими и осеци, али је узбуркано и врло опасно. Када струја гоњена ветром долази са севера, вода је тако слатка да је морнари користе за кување, а узрок је томе мноштво река и језера који тамо утичу. Супротно се томе догађа када струја долази са запада. Зими се заледи преко сваке мере, тако да се површином креће неком врстом колица, која тамошњи људи зову слеитен (санке), а каткад читаве војске прелазе пешице са скандинавског континента на острва. Јакоб Циглер, одбацивши све друге називе, задржа назив Скандије што, како он каже, значи љупкост, то јест лепота. То је зато што благошћу поднебља, плодношћу тла, добрим положајем лука и тржница, поморским богатством, обиљем риба својих језера и река, ловиштима племените дивљачи, неисцрпним налазиштима злата, сребра, бакра и олова, мноштвом градова и грађанских установа не заостаје ни за једном богатом покрајином. Из Скандинавије су често по провереним девицама одашиљани (како наводи Солин у 25. поглављу о Северњацима) први плодови жетве као завет Аполону Делском. Но како се оне, због злобе непријатеља, нису враћале нетакнуте, одустало се од заветних путовања и богопоштовање је било ограничено унутар граница Скандинавије. Данас она обухвата три краљевства – Норвешку, Шведску и Готску с делом краљевине Данске, те многе друге покрајине, као што су Ботнија, Финнмарк, Лапонија и Финска коју је, како пише Минстер у IV. књизи Космографије, у прошлим временима настањивао словенски народ, говорило се његовим језиком, а у време владавине Московљана био је на снази грчки обред. Још је много других покрајина у Скандинавији из које су, како ће се касније показати, потекли Словени с многим другим моћним народима који покорише и завладаше затим Азијом, Африком и Европом.

Скандинавија
пребогата
свиме
неопходним
човеку за
живот.

Скандинавске
девице иду на
заветни пут
Аполону
Делском..

Финска
настањена
Словенима.

ПОРЕКЛО СЛОВЕНА И РАЗВОЈ ЊИХОВОГ ЦАРСТВА

Понекад је лако дознати порекло многих народа, или због тога што су оставили траг делима и културом или због ога што су, премда сами по себи необразовани и варвари, имали за суседе народе посвећене науци, којима није недостајало ни слободног времена ни ревности да истраже и запишу порекло и дела не само својих суседних, већ и најудаљенијих народа. Но није тако лако дознати по нешто о пореклу и развоју словенског царства, пошто су Словени, осим што су одувijek мало држали до науке и до научника, не остајући им никада времена да се посвете студијама и науци, сами по природи варвари, живели међу народима једнако тако окрутним и варварским, с којима су непрестанце ратовали. Па како су од самога почетка живели су сасвим непознати у пространој усамљености варварских народа, појавише се први пут у време када Грци и Римљани, код којих су углавном највише цветале студије и наука, изгубише уједно и књижевност и вештину говорништва, након што су их нападе, измучиле и готово па уништиле војске Парта, Гота, Вандала, Алана, Лангобарда, Сарацена, Хуна и на крају Словена. Нашавши се притиснути властитим невољама и недаћама, не посветише се, нити им оста времена да истраже и забележе у књигама порекло и успехе туђинаца, нарочито оних које с разлогом замрзише. Како морам укратко описати порекло и успехе тога врло племенитог словенског народа, подухватићу се тако тешко схватљиве грађе, износећи радије туђе но своје властито мишљење, јер ми се чини да неће бити лако мени неуком открити оно што је било скривено најмарљивијима међу истраживачима истине.

Према Светом писму Старога завета и општем суду писаца, јасно је да се Јафет, старији син Нојев од којега потече словенски народ, како сведоче Холанђанин Петар Крузбер у трећој књизи о Северњацима, Витикинд из Вагриена у првој књизи о Германији и Александар Гвањини у својој Сарматији, након општег потопа склонио најпре у Азију, а затим његови потомци

Када се први
пут јављају
Словени.

6

Словени
потомци
Јафетови

одоше у Европу на север, у земљу данас звану Скандинавија. Тамо се размножише у великом броју, као што сведочи свети Аугустин у 6. књизи *О Божјој држави*, где каже да су синови и потомци Јафетови имали двеста завичаја и населише крајеве који се пружају од планине Таур у Киликији на северу, преко Севернога мора, половине Азије и читаве Европе, све до Британскога мора. То је био доказ, како тумачења по којем име Јафетово значи ширење, тако и оне Нојеве заклетве срећнога исхода; отац Јафетов, наиме, знајући да нужно морају постојати три стања људскога живљења и додељујући свакоме од синова звање које би приличило склоностима свакога од њих, саопшти им ову своју одлуку: »Ти ћеш, Семе, као свештеник држати Божју службу. Ти ћеш, Хаме, обрађивати земљу и посветити се занатима. Ти, Јафете, владај и брани земљу као краљ и буди вичан оружју као војник«. Ту заповест или заклетву Нојеву, како се касније видело, потомци његових синова никада нису погазили. Стога Словени, потекли од Јафета, бејаху одувек одважни на оружју и покорише многе народе. Будући, дакле, да је број Јафетових потомака нарастао и да су се намножили у тој мери да их ни велика Скандинавија није више могла све примити, запутише се из те земље (како пишу Метод Мученик, опат Прима у својм Летопису, Јордан Алан у I. Књизи о Гетима, Павле Ђакон, као и Франциско Иреник у I. књизи, поглављу 46), те напустивши у великом броју очинска гнезда, покорише читаву европску Сарматују која је (према Птоlemeју) с истока омеђена мочваром Меотидом и Танаисом [река Дон], на западу јој је граница Висла, на северу Сарматско море, а на југу Карпати. Прво исељавање Словена из Скандинавије догодило се, како пише Алберт Кранц у 2. поглављу о Шведској, за време владавине хебрејског судије Отонијела, пре времена Краљева. Он је, наиме, наследио Исуса Навина, Мојсијевог наследника године 3790. од постанка света или 1460. године пре доласка Христа, а у то време напустише Скандинавију Готи, а под њиховим именом такође и Словени јер, како читамо код Витикинда из Вагриена у I. књизи о Германији и код Иреника у I. књизи, поглављу 8, били су тада Словени (како ћемо касније показати) исти народ у заједници с Готима. Након што је словонски народ покорио и под власт свога царства привео читаву Сарматују, подели се на више огранака под разним именима. Како пише Јан Дубравиј у I. књизи о Чешкој, назваше се Венеди, Словени, Анти, Верли или Херули, Алани или Масагети, Хири, Скири, Сирби, Еминхлени, Дачани, Швеђани, Фени или

Крајеви
запоседнути
Јафетовим
потомцима.

Значење
имена
Јафетовог..

Словени
одувек
одважни на
оружју.

Напусте
Скандинавију.

Покоре
европску
Сарматују.

Када Словени
напустише
Скандинавију

Словени од-
лазе из Скандинавије под
готским
именом.

Деле се на
многе огранке
под разним
именима

Финци, Пруси, Вандали, Бургунди, Готи, Остроготи, Визиготи, Гети, Гепиди, Маркомани, Квади, Авари, Печенези, Бастарни, Роксолани, то јест Руси и Московљани, Пољаци, Чеси, Шлезии и Бугари, а сви они бејеху од истога словенскога народа. Тај је род још и дан-данас (према тврдњама које Давид Хитреус износи у III. Књизи о Саској, Паоло Јовио у Законику Московије, као и Јоханнес Вернер и Лаврентиј Суриј) највећи од свих народа. Народу и језику словенском не припадају, наиме, само они који настањују Далмацију, Илирију, Истру и Карпате, већ и многи други знаменити и моћни народи, као што су Бугари, Раси, то јест Рашани, Срби, Босанци, Хрвати, Петогорци, то јест становници оближњих пет планина, Руси, Подољани, Московљани и Черкези, а такође и Померанци и они настањени у Венедском заливу, све до реке Лабе. Оне који су преостали од њих, Германи и данас зову Словенима и Вендима или Виндима; на крају, ту су Лужичани, Кашуби, Моравци, Пољаци, Литванци, Шлезии и Чеси. Укратко, подручје се словенскога језика протеже од Каспијског мора све до Саске, те од Јадранског до Германског мора, где свуда налазимо род словенски. У време кад настанаше Сарматују, тај се народ показује срчаном, ратоборним и увек жељним славе. Пише Помпоније Мела да им беше древни обичај да се никада не заустављају на једноме месту, него како би их мамили бољи пашњаци или како би гонили непријатеља у бекству или би их пак непријатељске снаге притиснуле, тако би се они селили на нова бораишта носећи са собом сва своја добра и станујући стално под шаторима као слободни и неукротиви ратници. Зато не чуди што су још у време Цезара Августа, како пише Страбон, живели измешани међу Трачанима, па затим оружјем освојише готово целу Европу и велики део Азије и Африке. Наиме (како пише Александар Гвањин у својој Сарматуји), ко би хтео пажљиво проучити народ словенски, неће наћи ни у једном прошлом времену ратоборнијега народа. Словени су с лакоћом подносили хладноћу, мраз, врућину и све остале ратне тегобе, а да би стекли славно и бесмртно име, нису много марили за властити живот, излажући га безбројним опасностима. Право је чудо што је Овидије Назон, прогнан од Римљана у Тауриду, о тој изванредној снази, срчаности и пожртвовању непобедивог сарматског духа известио римске сенаторе у својим списима. Између осталог, он пише Максиму у I. књизи, II. елџији:

Словенски
род је највећи
међу
народима.

Крајеви
тренутно
настањени

8

Словенима.

Напусте
Скандинавију

Древни обичај
Сармата.

Усред непријатеља и погељи,
Ја сам: к'о да мије с завичајем

Овидије
описује
Сармате.

И сам мир одузет. Не би ли
Удвостручили узроке смрти моје
Ранама својим, шиљак сваки
Гујиним је отровом натопљен.
Око зидина ових сред пустоши
Одреди су коњаника к'о вукови
Кад око затвореног тора круже.
С тврђаве видиш уоколо као шуму
Од копаља уперених, а од врата
Силовито се оружје не одмиче.

9

Исто. Елегија II.

Шта Сармати чине и смиони
Јазон и земља Таурида, одана
Божици Орестеји, шта други
Народи чине где
Истар се леди,
Река којој по чврстом хрбату
Коње своје хитро гоне: а тај
Највећи део људскога рода, Риме,
Не хаје за те и твоју лепоту и оружја
Аузонијевих одреда се не боји.
Храброст му уливају лук и пун
Тоболац, и коњ свикнут дугом трку.
Јер научише се издржати дуго
Жеђ, и са жеђу велику глад
С којом непријатеља гоне
Неће наћи никад реке, ни извора.

Весталису. Елегија VII, књига IV.

И сам добро видиш како страшни
Волар Јазон натоварена кола вози
Над водом Истра, и видиш под
Свинутим мачем отров, и два
Узрока смрти, а једно оружје.

Из ових се Овидијевих речи може схватити колико беху
одувек ратоборни Сармати, те како никада не под-
легнуше Римском Царству, када каже: »Не хаје, Риме,
за те и твоју лепоту.« Штавише, за време владавине ца-
ра Максимиана Сармати прегазише реку Истар те уђоше
у Илирик, у Панонију и Мезију и опљачкавши све што
им се нађе на путу. Не оставивши ни камен на камену
(како пише Авентин у II. књизи), насрнуше и на римске
кохорте, којима више пута зададоше велике муке. Рим-
ско Царство је увек избегавало рат против Сармата,

10
Ушли су у
Илирик и
Панонију.

сматрајући успехом већ и само опирање њиховој жес-
тини и одбијање њихових напада. Витикинд из Вагри-
ена, међу осталима, описао је ратовања древних Сар-
мата и изложи све што их се тиче. Зато ћемо ми то
прећутати, да бисмо се посветили Словенима, који још
у време када насељаваху Сарматiju дадоше себи то
заиста посебно име – Славени (Словени), то јест славни.
Они потекоше од Винда или Венета, сарматског народа
са мноштво племена, како пише Јорнанд (Јордан) Алан
у своме делу о Гетима, где каже: »Унутрашњост Дакије
је утврђена и опасана као круном великим Алпима, с
чије се леве стране, која гледа на север, те од извора
Висле преко непрегледних пространстава настанише
Винди, народ који има пуно племена. Њихова имена,
премда измењена од рода до рода и од места до места,
ипак одговарају највише именима Словена и Анта. Сло-
вени живе на простору од Новгорода и Славина Ру-
мунског (Slavino Rumunense) и језера званог Мусијан
све до реке Дњестра и на север до Висле. Пребивалиш-
те Анта, најснажнијег међу народима око Црнога мора,
протеже се од Дњестра све до Дунава, а од једне до
друге реке дуг је вишедневан пут.« Мало потом написа:
»Венети, потекавши од истог рода, данас су познати
под три имена: Венети, Анти и Словени, а свуда, с
Божјим допуштењем због наших грехова, показују не-
измерну суровост.« Витикинд Холанданин у II. књизи о
Венетима и Јеремија Рус у Московском летопису пишу
да су Словени, још док су живели у Сарматiji, увидев-
ши да у сталном ратовању с разним народима увек из-
лазе као победници, наденуше себи то име – Славени
(Словени), под којим (како пише Риналд Британски у I.
књизи Хроника) окупише на Венетском мору моћну
морнарицу, којом потом нападоше Енглеску, где су их
због њиховог високог стаса сматрали дивовима. Исто
тврди Петар Суфрид Леовардијски у I. књизи о пореклу
Фрижана каже: Сви писци који забележише збивања у
Британији, деле мишљење да Брут, који по себи назва
Британијом земљу која се раније звала Албион, протера
с острва Дивове називане Словенима, који, како се чи-
та у Холандским хроникама, пошто су били протерани
из оних крајева и у потрази за новим стаништем, при-
спеше на обале доње Саске, данашње Фризије, те се не
затекавши никога искрцаше; но убрзо их становници
тога краја присилише изненадним нападом да се пову-
ку натраг на своје лађе. Отпловише потом према уну-
трашњости, на запад, све до ушћа реке Меусе. Зауста-
вивши се тамо, недуго потом и недалеко од места у
близини древне Улардинге, саградише моћну тврђаву

Римљани су
се увек уздр-
жавали од
ратовања са
Сарматима

Словени
потичу од
Венета.

Словени
Анти и
њихово пре-
бивалиште..

Када Словени
наденуше
себи то име.

Словени
нападну и
освоје
краљевство
Енглеску.

11

Словени уте-
мељитељи
Славенбурга.

Словени
одолевају
Александру
Великоме.

Наносе пораз
заповеднику
Александрове
војске
Менедему.

Двадесет
словенских
изасланика
долази
Александру.

Беседа
Словена
Александру.

коју по себи назваше Славенбург, у доба Самуела, краља израелског, 900 година пре Христа. На ту се историју Холандије још и данас позивају сви суседни народи. Нешто даље Суфрид додаје: »Ти који отераше Словене, беху Свеви, који пре тога отераше такође и Алане, те настањиваху читав крај на потезу од реке Флево до реке Свево.« Јохан Науклер у 31. поглављу спомиње владавину Словена над Енглеском, те каже да је Брут, који протера Словене из Енглеске, био син Силвијев и потомак Енејин. Остали Словени, који за то време бејеху остали у Сарматији, храбро се и срчано одупреше Александру, који се због силовних својих дела назва Великим. Александар Велики се трудио свим силама да лиши Словене урођене им слободе, но они, приметивши борбу, убише заповедника Александрове војске Менедема и исекоше на комаде две хиљаде пешака и три стотине коњаника македонских. Тај потез Квинт Курције приписује Скитима, по обичају и заблуди других италијанских писаца који, кад не познају име некога народа, истог трену, како то каже Алберт Кранц, прибегавају скитском имену. Али, Јохан Авентин у 1. књизи о Баварцима јасно показује како се радило о Словенима, те овако каже: »Дођоше Александру Великом у походе такође и изасланици источних Германа, које ондашњи писци називају Сарматима и Скитима, а ми Венедима, док се они сами зову Словенима; поразивши током дана Александрове људе, послаше к њему двадесет изасланика, који Александру овако зборише.« Квинт Курције у седмој књизи каже: »Све потребно за смотру беге већ спремно, када двадесет изасланика Скита на коњима прође логором и најави своје посланство краљу. Уведоше их у шатор и понудише им да седну, а они не одвајаху поглед од краљева лица. Верујем да је то зато што им се, процењујући дух према стасу, он чинио ситан и несразмеран толикој слави. Скити нису припросите памети и сасвим неуми попут других варвара, а каже се да неки од њих прикупе мудрости колико је већ може пригрлити народ вичан оружју. То што рекоше тада Александру, знатно се разликује од обичаја наших и оних људи племенитијега духа и образовања. Па, иако би се могло расправљати о њиховим речима, успркос томе морамо сачувати веру у то, и оно што рекоше, тачно пренети. Један од њих, најстарији, по причању је овако говорио: „Да су богови хтели да ти величина тела буде сразмерна похлепи душе, запремнина света не би ти била довољна, ти би једном руком додиривао исток, а другом запад; а кад би то постигао, прохтело би ти се открити где се толики сјај божански крије, јер толика

је твоја жеља за стварима које не можеш постићи. Ти из Европе идеш у Азију и из Азије прелазиш у Европу. И кад будеш победио читав људски род, са шумама и са зверима, са снегом и с рекама, ти ћеш ратовати. Но зар не знаш да велика стабла дуго расту, да би затим у трен била ишчупана? Луд је ко само њихов плод мотри, а не мери им висину. Пази да, желећи до врха стићи, не паднеш заједно с гранама за које ћеш се држати. Лав зна који пут скончати као храна малих птица, рђа једе гвожђе. Нема ствари тако постојане, да јој не би претила погибија од неке друге слабе. Шта ми имамо с тобом? Ми никада нисмо ступили на тле твоје земље. Како знаш где си дошао? Зар нам није допуштено да останемо непознати, живећи сред ових великих шума? Ми се никоме не покоравимо и не желимо никоме подарити. Предајемо вам овде своје дарове, како бисте могли упознати народ скитски: пар волова, плуг, стреле, копља и пехар. То су ствари којима се служимо, с пријатељима, а против непријатеља. Летину стечену радом волова дарујемо пријатељима и с њима у пехарима вино као жртву боговима приносимо, а непријатеље издалека стрелама и изблиза копљем ударамо. Тако смо победили краља Скитије, краља Медије и исто тако краља Персије. Пут нам се све до у Египат отворио. Но, ти који се толико дичиш свуда где си стигао да си дошао прогонити разбојнике свих народности, ти сам ниси ништа друго, него разбојник. Заузео си Лидију и запосео Сорију: држиш у својој моћи Персију, под твојом су влашћу Бактрији, у Индију желиш отићи, а већ пружаш своје лакоме и незаситне руке према нашим стадама. Чему сва та богатства, кад изазивају у теби све већу глад? Ти си тај коме је више него иком другом изобилије донело глад, те што више имаш, то жељније жудиш за оним што немаш. Зар се не спомињеш колико је већ времена прошло откако опседаш Басијане желећи силом победу? Согданци су наново заратили. Теби рат из победе измиче. Премда те сматрају већим и снажнијим од других, ипак нико не трпи туђинца за господара. Прећи ћеш Тану [тј. Дон], па ћеш схватити ширину простора којим се протеже. Ските ти никад нећеш покорити. Наша ће сиротиња бити бржа од твоје војске која са собом носи плућник многих народа, а кад будеш веровао да смо далеко, угледат ћеш нас у свом табору. Истом брзином прогонимо и бежимо. Чујемо да је код Грка скитска пустош пословично извргнута руглу, но нама су драже ненастањене и необрађене шуме него градови и богати поседи. Држи стога чврсто у рукама своју срећу, јер је пролазна и не може се против

13

Словени не
могу никоме
робовати.

Дају дарове
Александру.

Треба приме-
тити да
изасланици
нису Скити.
Словени
савладају
краљеве
Медије и
Персије и
стижу до
Египта.

14

Срећа је
пролазна.

Шта
Словени
мисле о
срећи.

Чврсто
пријатељст
во међу
једнакима.

Између
господара и
слуге нема
прија-
тељства.
Словени се
заклињу
поштујући
веру.

Словени се
потуку с
Александром
Великим.

Словени
одлазе из
Сарматије
одевши се
на два дела,
један део
њих запо-
седне обале
Балтичког
мора.

њезине воље задржати. Будеш ли следио тај корисни савет, као и онај што ти га време садашње пружа, боље ћеш своју срећу зауздати и лакше ћеш њоме управљати. Код нас се каже да срећа нема ноге, него само руке пернате, те кад пружа руке, не да перје дотаћи. Коначно, ако си ти Бог, људима мораш поделити благодати, а не одузимати им оне које већ имају. Но ако си човек, имај увек на уму то што јеси. Глупо је држати увек на уму ствари због којих себе самога заборављаш. С ким не будеш заратио, тај ће ти бити пријатељ, јер чврсто је пријатељство само међу једнакима, а како изгледа – једнаки су међусобно они који нису опробали своје снаге. Не веруј да су ти пријатељи они које си покорио, јер не може бити пријатељства између господара и слуге. И у миру нам је обичај на рат мислити. Немој мислити да Скити заклетвом потврђују милост, они се заклињу поштујући веру. Грцима је обичај да буду на опрезу, те све бележе и призивају богове. Ко не поштује људе, обмањује богове, а ни теби нису потребни пријатеља у чију добру намеру сумњаш. У нама ћеш сигурно пронаћи чуваре Азије и Европе. Дотичемо Бактрију тамо где је

15 Танаис дели, а иза Танаиса, па све до Тракије, глас се проноси да се Македонија с трачким брежуљцима и брдима спаја. Ти размисли желиш ли нас на границама оба своја царства за пријатеље или непријатеље.“ Те речи изговори Варварин. Александар им одговори да се жели послужити срећом у коју се неизмерно узда, а тек онда саветом оних који га наводе да не учини ништа непромишљено.“ Ухвативши се потом у коштац с тим Словенима, заједно с читавом својом војском, Александар изгуби много људи, док непријатељима нанесе тек мало штете. Увидвши да их Александрова војска, наоружана свакаким оружјем, притиска са свих страна, Словени се по свом обичају повукоше у унутрашњост Сарматије. Да је неко пожелио забележити од почетка сва њихова дела у Сарматији, племените и славне подвиге које подузеше и које срећно и успешно приведоше крају, верујем да му не би био довољан читав живот. Тај ратоборни словенски народ није мировао ни тренутка, већ стремећи увек најбољем, одлучи напустити сарматске пустоши. Запутивши се, разделише се на два дела. Једни одоше на север и запоседнуше обале Балтичког мора, како пише Давид Хитреус у 3. књизи о Саској, где овако пише: Балтичко море започиње од луке Либек, код ушћа реке Драве [Лабе], и протеже се две стотине педесет германских миља између Немачке, Пруске, Ливоније, Русије и обале насупрот Данској, Готске и Финске, све до Виборга. Хенети, односно

Венеди, које Германи зову Виинден, а Италијани Слави, док се код нас називају такође Вандалима, запоседнуше читав тај део Балтичког приморја. Јохан Авентин у 4. књизи каже: Крајеви у близини Венедијског мора насељени су људима велике суровости, односно Естијцима и другим словенским народима на југу. Птоlemeј пак у 3. књизи, 5. поглављу, каже: Венеди, народ изузетне величине, држе велики део Сарматије дуж целог Венедијског залива. Но, о тим ћемо Словенима Венедима говорити касније, кад за то дође време. Други део Словена, који се бејаху запутили на југ, запоседне обале Дунава. Покушаше потом освојити и Римско Царство, стално пустошећи његове земље и покрајине, коначно многе од њих и покорише, како пише Прокопије из Цесареје, први који је, колико ја знам, писао о тим Словенима и о ратовима које су водили с Римљанима. У првој књизи о Готима, наиме, овако пише о Словенима: У међувремену Мартин и Валеријан дођоше Белизару водећи са собом хиљаду шесто војника, међу којима су већина били Хуни, Словени и Анти, који живе с оне стране Дунава, недалеко од речне обале. Силно се обрадовавши њиховом доласку, Белизар одлучи потући се с непријатељем. У другој пак књизи: Белизар настојаше (каже се даље) на сваки начин заробити некога од непријатељских јунака, како би му тај посведочио у што се то Варвари уздају, кад подносе тако тешке невоље. Док се Белизар бавио том мишљу, Валеријан му обећа да ће се побринути за то, будући да у његовој чети има Словена вичних прикривању иза каквог камена или грма, да би тако из заседе заробили кога год желе из непријатељских редова, у чему бејаху стекли искуство и на Дунаву, где су им боравишта, и у Риму против других Варвара. Белизар, дакле, будући да му се та беседа силно свидела, сместа заповеди Валеријану да се побрине да се то изведе. Овај тада изабра једнога Словена који је стасом и снагом надмашивао многе, осим тога изразио храбар и врло вешт у томе, те га посла не би ли ухватио којег непријатеља и довео му га, а заузврат му обећа брда и долине, само да успешно изврши задатак. Тај Словен, дакле, кренувши још пре свитања, попне се на брег где су се свакодневно водиле борбе како би се покосила трава за храну коњима, те легавши на земљу и покривши се трњем, оста тако скривен. Кад већ беше свануло, један Гот дође да сакупи траву и, не слутећи опасности из шикаре где се Словен скривао, погледаваше често доле према пољу да га који непријатељ не би дошао уграбити. Тада Словен, изашавши из заседе, одмах заскочи Гота страга, обгрли

Германи
зову Словене
Винден.
Словенски на-
род изузетне
суровости и
величине.
Венеди народ
изузетне
величине.

16 Други део
Словена за-
поседне обале
Дунава и по-
куша освоји-
ти Грчко
Царство.
Прокопије из
Цесареје први
је писао о
делима и
ратовима
Словена.
Словени се
под заповед-
ништвом Бе-
лизара боре у
Италији про-
тив Гота.
Белизар иска-
зује велику
радост због
доласка Слове-
на у
Италију.

Словени врло
вешти у
постављању
заседе..

Јунаштво
једног
Словена.

га по средини, подигне на руке, те га сместа однесе у римски табор и преда Валеријану. А у трећој књизи: Беше, каже, на Јустинијанову двору човек из његовог рода по имену Хилдибије, муж стварно искусан и вешт у ратовању, који презираше новац до те мере да сма-траше самога себе пребогатим свиме, иако није имао нигде ничега. Четврте године своје владавине цар га постави за начелника читаве Тракије за надзор Дунава, како би га штитио тако да га Варвари убудуће не могу прећи. Пре тога, наиме, како Хуни, тако и Анти и Словени, прегазивши реку бејаху нанели Римљанима непо-прављиве штете. Од тог доба, међутим, Хилдибије зада варварима толико страха, да током три године његове управе ниједан варварин није могао прећи реку и напасти Римљане; штавише, Хилдибије је са својим Римљанима, прегазивши реку много пута, исекао на комаде безброј Варвара, а многе је заробио и одвео у робље. Па и пак, након три године проведене с оне стране Дунава са шачицом људи, насрну на њега читав народ словенски. Заметнувши бој, Хилдибије погине заједно с многим Римљанима. Након тога, завадише се Анти и Словени, те се на крају и потукоше, при чему су Анти побеђени. Додаје потом и каже: Народом антским и словенским не управља, међутим, један једини човек, већ од давнине тај народ живи у свенародној и свеопштој слободи, те о свему, било да се ради о чему корисном или којим случајем тешким, већају сви заједно. Све остало је једнако и сасвим слично у оба народа.

18

У шта верују
Словени..

Осим тога, закон тих варвара налаже, а преци њихови их уче да међу свим боговима верују у громовника као јединога господара свих ствари, да му жртвују говеда и друге животиње, а да се ни на који начин не уздају у судбину, па тврде како она нема никакве моћи над људима. Но будући да им од болести у кући или пак у рату прети смрт, дужни су по закону, ако којим случајем оздраве, чим избегну смртној опасности, испуни-ти завет и обећања и принети жртву, те чврсто верују да су захваљујући жртвама оздравили. Осим тога, пош-тују Шуме и Виле с другим демонима, којима приносе жртве и током жртвовања изричу пророчанства. Живе у лоше саграђеним јадним колибама, на великој удаље-ности једне од друге, а често мењају пребивалиште, ка-ко је обичај. У рату већином пешаци иду на непријате-ља, наружани штитом и копљима; не носе оклоп, а неки чак ни одећу, нову или похабану, него плаштеве који им досежу до бедара: такви стоје наспрам непријатеља. Језик им је варварски, а стасом се међусобно не разли-кују, јер сви су врло високи и велике телесне снаге. Што

Словени се не
уздају у
судбину.

Словенски
култови.

Словени иду у
рат углавном
као пешаци.
Оружје
Словена.
Словени су
високи и
велике те-
лесне снаге.

се пути и боје косе тиче, нису ни претерано ни сасвим риђи, док нипошто нису црномањасте, него ипак нагињу риђем. Живот је њихов врло тежак и дивљи и, као код Масагета, на малој је цени; хране се неукусном и нечистом храном. Па ипак, нису злонамерни, нити опаки. Кад наносе штете, харају и пљачкају, чине то попут Хуна. У давнини су Словени и Анти носили сли-чан надимак, јер стари их прозваше Спори, што значи разасути, стога што, како мислим, живљаху одвојено сваки за себе у својој колиби. Имају много земље, попут оних који су насељавали крајеве с оне стране Дунава. Иако силно поносни и окрутни, ипак су јако поштовали своје свештенике. О вери ових Анта пише Јеремија Рус у Московском летопису, те каже да, између осталих богова, поштоваху идола под чијим ногама лежаху јед-на људска и једна лавља глава, док он у десној руци др-жи стрелу, а у левој сребрну куглу. Звали су га Јакобог. односно јаки Бог. Треба га разликовати од идола које поштоваху Словени. О овима последњима, Прокопије у 3. књизи у наставку каже: У то доба словинска војска, прешавши Дунав, нанесе велике штете и тешке невоље свеколиким Илирима све до Драча. Део њих сасекоше на комаде, а друге, које су могли, не обазирјући се на пол ни на узраст, заробише, те се, односећи им сву имовину, посвуда показашу неизмерно окрутнима. Зау-зеше потом у оним крајевима многа снажна упоришта, те харајући унаоколо, како им је већ било по вољи, све опљачкаше. Илирски кнежеви, премда скупише мно-штво од петнаест хиљада бораца и премда кренуше сместа следити траг непријатељев, не могаху се никако одважити да му се и приближе. А на другом месту ка-же: У то време словенска војска с не више од три хиља-де ратника, прешавши Дунав с лакоћом и не наишав-ши ни на какав отпор, подели се на два дела, сваки с хиљаду петсто бораца. Заповедници римске војске, ухвативши се с њима у коштац, неки у Илирику, а неки у Тракији, буду у бици потучени и поубијани с много својих људи. Преживели се спасише бекством. Будући да ти заповедници падоше у бици од руке Варвара, бројно знатно слабијих, бивши царев оружар Асбад, а тада заповедник једне коњичке чете, сукоби се с једном варварском четом. Пошто његови људи бејеху натерани у бекство и убијени, он жив паде у руке непријатељима. Словени му с леђа одраше кожу у траке и бацише га живог у ватру. Након тога, Словени опљачкаше све што им дође под руку све до приморја и заузеше такође и поморски град. И поред његове снажне војне посаде и упркос томе што беше престоница свих градова на

Живот им је
тежак.

Нису опаки..

Древно име
Словена на
грчком.

19
Словени јако
поштују своје
свештенике.

Јакобог идол
Анта.

Словени
наносе ште-
ту читавом
Илирику.

Словени по-
туку римске
војске.

Асбад поту-
чен од Слове-
на и спаљен.

20
Словени осво-
је приморски
град Римског
Царства.

Ратно
лукавство
Словена.

Словени побију
петнаест
хиљада људи.

Начин мучења
који су измис-
лили Словени.

мору, удаљена од Константинопоља дванаест дана пу-
та; а освојише град лукавством. Многи су се Варвари,
наиме, сакрили око градских зидина и на тешко до-
ступним местима, док неколицина њих, пробивши се до
источних градских врата, задаваше тешке муке Римља-
нима размештеним на одбрани зидина. Стога војници
из посаде смештене у граду, не помисливши да би Вар-
вара могло бити више него што се види, латише се од-
мах оружја те, наваливши силовито из града, насрнула
се Римљани осмелише и кренуше у потјеру за њима,
удаљујући се од града. Тада Варвари који су чекали у
засадама искоче изненада пред Римљане у потери за
њиховим друговима, пресекоше им пут и мачевима их
све до једног посекоше. У јуришу насрнуше затим на
град. Грађани, увидевши да су их војници напустили и
не знајући што друго да чине, узму велике количине
смоле, помешају је с уљем и пусте да закипи на ватри,
те је баце на непријатеље који су се пењали уз зидине.
Засипаху их уз то таквом кишом камења, да на тај
начин готово избегоше погибију. Но, Словени их потом
натераше да се повуку с бедема, стално одапињући на
њих стреле, те прислонивши мердевине о зидине, при
првом налету заузму град и побију петнаест хиљада љу-
ди, опљачкају све живо, а децу и жене одведу у роп-
ство. Осим тога, још од самога почетка кад су почели
јуришати на римске земље, нису штедели никога, без
обзира на узраст, убијајући свакога на кога би наишли,
у толиком броју да земља Илира и Трачана бејаше пре-
кривена несахрањеним телима. На кога би наишли, не
би га мачем, копљем или којом другом од уобичајених
врста оружја усмртили, него забијајући у земљу заши-
љено коље, на њих би наболи бедне смртнике провлаче-
ћи врх оштрог колца одоздо кроз стидне делове тела и
гурајући га све до у утробу, те би их тако стављали на
велике муке. Пронашли су још једну врсту мучења. На
четири велике мотке добро забијене у земљу привезати
би ноге и руке робова, које би затим батином ударали
по глави као да се ради о псу или змији, све док они не
би у великим мукама умрли. Друге би пак, које због
старости или какве друге сметње не би могли са собом
повести, затворили у какав скучен простор заједно с
говедима и овцама, те би их тамо спалили без трунке
самости. Поубијавши тако све на које би наишли,
Словени се коначно међусобно завадише, те се опијени
морем проливане крви вратише својим домовима пре-
пуњени сваковрсним пленом. Нешто даље додаје: У
међувремену, док Герман бејаше заокупљен прикупља-
њем бораца и припремама не би ли све потребно било

на најбољи могући начин спремно за будуће ратовање,
Словени у броју већем него икад раније пређоше Дунав
и дођоше до Наисуса [Ниш]. Неколицина њих, који су се
одвојили од осталих и лутаху оним крајевима, падоше у
руке Римљанима. Ови их подвргоше мучењима и ис-
питивањима не би ли дознали разлог преласка Дунава.
Словени издржаше, тврдећи да ни због чега другог
нису дошли у те крајеве, него из жеље да заузму град
Солун и оближња места. Дознавши то, цар у великом
страху пред страшном опасношћу посла Герману писмо
у коме га моли да одложи пут у Италију и дође у помоћ
Солуну и другим градовима те покрајине и да свим
снагама одбије словенске нападе. Герман се тада, одло-
живши све остало, заустави тамо где га затекоше царе-
ва писма. Словени, опоменути од робова како се Гер-
ман налази у Сардици силно се препадосе, јер Гер-
маново име бејаше код њих већ на гласу. Наиме, по-
четком владавине његовог стрица Јустинијана, Анти,
који су блиски Словенима, прегазише Дунав у великом
броју те нападоше римске земље, а Герман, који је
кратко пре тога именован префектом Тракије, ухвати
се са њима у коштац и потукавши их до коначног по-
раза, готово их све поубија. Захваљујући тој победи
стече велику славу и име се његово прочу међу свим
смртницима, а нарочито међу варварима. Они, дакле,
уздрмани силним страхом од Германа и верујући да
води са собом велику војску, попут оне коју цар бејаше
послао у Италију против Тотиле и других Гота, оним
путем који води равно у Солун, сместа закренуше на
другу страну, па како се никада нису одважили сићи у
равницу, продреше у Далмацију, прешавши Илирско
горје. Они Словени, који у прошлости напали цареве
земље, а за њима и други исте народности, прегазише
Дунав и сместа се придружише онима који мало пре
тога у силној разузданости прокрстарише Далмацијом,
харајући и пљачкајући. Многи мисле да је Тотила те
Варваре подмитио великом количином новца и послао
их у ту римску покрајину, са циљем да онемогући цара
да убудуће тако лако зарати против Гота, пошто је био
присиљен да подели своје снаге и одупре се Словенима.
Да ли су они дошли на Тотилину молбу, или пак своје-
вољно, не знам о томе ништа што бих са сигурношћу
могао тврдити. Словенска војска, дакле, подељена на
три дела, од којих сваки крену на другу страну, почини
у Европи ненадокнадиве штете. Не пљачкаху, наиме,
како је обичај, упадајући у насеља и односећи плен,
него се зауставише презимити као да су код своје куће,
нимало не стрепећи пред непријатељем. Цар зато посла

Словени
прелазе
Дунав и
нападају
Римљане.

Настоје
заузети
Солун.

22

Словени
продире у
Далмацију и
све пљачкају.

Тотила
подмићује
Словене.

Разарају
широм
Европе.

на њих бирану војску под заповедништвом, између осталих, Константина, Арација и Назара, као и својих на-
 23 месника Јустина и Јована. Свима њима постави на чело генерала, неког Схоластика Евнуха. Тако уређена војска одмах сустигну део Словена код Хадрианополиса, града смештеног у унутрашњости Тракије на пет дана пута од Константинопоља. Не могавши кренути напред, нити заокренути у другом смеру, а носећи са собом велик плен робова, оваца и многих других ствари велике вредности, зауставише се на том месту и улогорише се на једном брегу, док се Римљани улогорише у равници у близини непријатеља. Заузевши тај положај, Словени настојаху наћи начин да изненада нападну Римљане. Док тако и једна и друга страна чека повукавши се и укопавши се, прође много времена. Римским војницима беше то већ досадило, те озлојеђени показиваху велико нестрпљење. Оптуживаху стога жестоко своје начелнике да непријатељ обилује залихама, док заповедници римске војске уопште не снабдевају своје војнике, који трпе у недостатку свега нужнога. Из истог разлога често говораху да би и против воље заповедника приметили бој с непријатељем. Суочивши се с узјогуњеним војницима, заповедници се против своје воље сукобе са Словенима. Срчано се војевало, но Римљани коначно бејеху надјачани и натерани у бекство, а многи храбри мужеви падоше у бици. И самим заповедницима запрети опасност да падну у руке непријатељу, но спасише се бекством. У тој се бици Словени дочепаше Константинова знамења, те слободно идући уоколо како им је по вољи, похараше Астик (Астинг), који је све дотада остао нетакнут. Похаравши дакле и опљачкавши све римско, стигоше и до места Лонгемура, удаљеног од Константинопоља дан пута или чак нешто мање. Но, убрзо пошто се римска војска оправила након бекства и поновно се окупила, крену за Словенима, те насрнувши изненада на део њих, нагна их у бег, немало их поубијавши и ослободивши ропства много Римљана. Римљани потом повратише и Константинова знамења изгубљена у бици. Словени који утекоше заједно с другима из свога народа, повукоше се сместа у своје домове. Наново кренувши отуда у великом броју, насрнуше на Илире и нанеше им такве штете, да се то речима не да описати. Цар посла на њих војску која, међутим, будући бројно знатно слабија, није могла приметити битку истог дана, него крену следити непријатеља ос позади, ранивши и усмртивши многе Словене из заштитнице. Неколицину их заробише живе и послаше цару у Константинопољ. Но успркос томе,

Римљани
потучени од
Словена.

Словени се
дочепају
Константино
ва знамења.
Опљачају
Астик.
Стижу све до
Лонгемура.

Римљани
поврате
изгубљена
знамења.

Словени
наносе велике
штете
Илирима.

Барвари нису сасвим спречени да нанесу велике штете. Током много времена у пљачки, свуда испунише путеве мртвим телима, а како се не наджђе нитко тко би им се супротставио, коначно се вратише кући здрави и читави са свим својим пленом. При преласку Дунава Римљани им нису могли поставити заседе нити отворено их напасти, јер би Гепиди притекли у помоћ и у одбрану својих словенских савезника. Цар беше јако нестрпљив, а највећа му мука беше немоћ да спречи Словене да прелазе Дунав, који нису ни због чега другог прелазили него да пљачкају Римско Царство. До тада говори Проконије о словенским упадима у римске земље и напади на Римљане. Спомине то такође и Бјондо, новији аутор, али савестан истраживач давнине. Он, наиме, написавши неколико речи у I. Декади у књизи 8, додаје затим: Иако Гргур Велики не пише више ништа о тој провали и словенским упадима у Истру, знамо сигурно да тај народ који је, како смо показали, боравио с оне стране Дунава и којем се таст и син цара Маврикија бејеху супротставили, заузео тада први пут десну обалу Јадранског мора и тамо се настани, тако да све оно што се раније зваше Истром и Далмацијом, сада називамо Славонијом. У следећој књизи, где обрађује догађаје из времена цара Фоке, наследника Маврикијева, овако пише: У то време, када се Римско Царство нашло у невољама због буна у Азији и Африци, Словени, за које смо већ рекли да су се зауставили на обалама Истре и Далмације, провалише у оближње покрајине и разорише све римско што тамо затекоше. У једном изненаданом јуришу поубијаше све војнике из посада које је Фока разместио за заштиту, те покорише све далматинске и илирске покрајине уз Јадранско море. За разлику од наведених аутора, Ђироламо Барди је забележио време и годину словенских похода у Тракији и Илирику. У другом делу пише да су Словени 548. године напали Далмацију и продрли све до Драча. Године 549. похарали су Тракију, а 550, прешавши грчке границе, потукли тамо цареву војску. Године 552, напустивши поновно своје земље и ушавши у Македонију, нанели су тамо неизмерне штете, те зауставивши се коначно назову по себи те крајеве Славонијом. Године 554. надјачају заповеднике и остатке Гота и опљачкају Сицилију, одакле их истера Герман, заповедник војске цара Јустинијана. Године 585. прокрстаре земље све до Константинопоља и опљачкају читаву Тракију. Пише Гргур Велики Јовију, намеснику цара Маврикија у Илирику, да 591, тј. седме године Маврикијеве владавине, Словени прелазе Дунав и пустоше Илирик. Како пише

Гепиди
савезници
Словена.

Словени
харају
Истром.

25

Истра и
Далмација
названи су
Славонијом.

Словени
поубијају
римске
војнике и
запоседну
Далмацију и
Илирик.

Време
словенских
настаја на
Далмацију.
Похарају
Тракију.
Надјачају
цареву
војску.
Освоје
Македонију.
Опљачкају
Сицилију.

Бежећи пред Словенима Илири се повуку на острва.. наведени папа, људи се тада, не би ли избегли њихову окрутност, склоне на острва. Исте године цар Маврикије дигне војску на Хуне, који још од времена врло крутног краља Атиле насељаваху Панонију са оне стране Дунава. Посла с војском таста и сина, који тако на-
26 мучише Хуне, да су они већ размишљали да се врате на своја првотна боравишта. Коначно одлучише позвати у помоћ суседне Словене, који удружени с Хунима нагрнуше на Римљане и зададоше им такве муке, да се ови и те како чуваху директног окршаја. Следеће године Словени ударише на Римско Царство и нанесоше му силне штете, те (како пише Алесандро Скултето у свом Летопису) прокрстарили плачкајући земље све до Трачког Боспора, тамо се коначно зауставише. Маврикије 594. године посла на њих јаку војску, но (како пише Павле Ђакон у 18. књизи и Зонара кад говори о Маврикију) би поражен. Ојачавши своју војску, заподене бој с непријатељем, над којим однесе крваву победу. Четири године касније, удружени с Хунима и Аварима, нападоше земље Римског Царства. Маврикије диже на њих војску под заповедништвом Галиника, кога посла на место римске срамоте, но ни од тога не би никакве помоћи. Шта више, Словени тиме још више расрђени, поновно упадоше у римске покрајине и тек Приск, који беше кренуо на њих, однесе победу. Но Словени, ипак поновно окупивши војску, притиснуше Маврикија тако да га (како пишу Ђакон у књизи 18, Зонара и Бјондо у 1. Декади књизи осмој) држаху стално под оружјем. Затим године 600. године, док су харали земљама Царства, римски им заповедници нанеше тешке поразе. Но успркос томе било је нужно (према писањима Ђаконовим и Зонариним на поменутом месту) да се цар задовољи тиме да им уступи само Илирик, који они потом назваше Славонијом. Део их заузео крајеве уз море, други њихов део се запути у смеру горње Паноније, док остали под водством Чеха и Леаха продрише такође и у Моравску, Чешку и Пољску. Они који заузеше далматинске обале не одустајаху, међутим, од тога да прошире своју власт, те њихова војска зада силне муке не само суседима, него чак и најудаљенијим народима. Тако за време владавине Ариоалда, краља лангобардског (како пише Павле Ђакон у трећој књизи, поглављу 46. Историје Лангобарда), Словени окупише силну војску, уђоше у Апулију и утаборише се код града Манфредоније. Насрну тамо на њих Рионе, војвода од Беневента, но би поражен и у бици изгуби живот. Дочувши то, његов брат Радоалд оде Словенима, пријатељски им се обрати на њиховом језику и донекле их умири, те они

Словени при-
скачу у помоћ
Хунима.

Харају зем-
љом све до
Трачког
Босфора.

Војска цара
Маврикија
поражена од
Словена.

Словени
потучени од
Приска.

Због Словена
је цар увек
под оружјем.

Цар би приси-
љен уступи-
ти Словенима
Илирик, који
је затим
назван
Славонијом.

Словени са
војском улазе
у Апулију.

27
Поразе Рионеа
војводу од
Беневента.

обуставише борбе. Видевши то. Радоалд одмах навали на њих и затекавши их неспремне, поубија их у великом броју. Преживели су били присиљени напустити те крајеве, но на повратку у Далмацију затекоше да се готово цела Далмација ујединила против њих и окупила силну војску на ушћу Неретве, не би ли им спречили приступ реци. Словени се тада претвараше да се хоће вратити назад, а Далматинци кренуше за њима, но кад се спусти ноћ, изгубише их из вида. Словени, склонивши се иза Корчуле, остану тамо притајени читавог следећег дана, да би увече испловили из луке и кренули према далматинским бродовима. Након изненаданог словенског напада, заподену се дуга битка, а Словени коначно оружјем прокрчише пут, те продрише Неретвом све до места која су већ раније заузели. Завладавши, дакле, неретвљанским крајем, којег од старине назваху Нарона, посташе велика сила на мору и дуго задаваху муке Млечанима, који заједно с Далматинцима плаћаху данак овим неретвљанским Словенима, како у књизи другој наводи Сабелико, млетачки писац, који каже: Млечани заједно с другим Далматинцима плаћаху данак Неретвљанима, који су се током сто седамдесет година с променљивом срећом борили с Млечанима за превласт на мору. А Пјетро Ђустиниани, историчар млетачки, у 1. књизи каже: Неретвљани, вечни, охоли и мрски непријатељи имена млетачког, дуго водише борбе у разним и често крвавим биткама с Млечанима. Потврђује то и Ђулио Фаролдо у Млетачком летопису, кад каже: Неретвљани задаваше Млечанима невоље готово непрекидно током сто седамдесет година. Бејеху то Славонци, негда звани Словени (Славини), који (како се чита у Константинопољским коментари-ма) намучише током дугих година Источно Царство и оружјем освојише оне његове покрајине, које Римљани називаху Илириком и који потом по њима доби име Славонија. Рат између неретвљанских Словена и Млечана започео (како се закључује из Фаролдова дела) за време владавине Ивана Партичипатија, дужда млетачког, што се по Николи Дољонију зби године 829. Наследник његов Петар Граденико склопи мир с неретвљанским кнезом Муијсом (Миславом). Недуго након тога Неретвљани раскинуше мир и у војном походу похараше земље све до Каорла, те дужд посла на њих силну флоту под заповедништвом свог сина Ивана, с којим је делио дуждевску част, но не подuze ништа друго. Следеће године, кренувши на Муијса с новом флотом, би од њега поражен у поморској бици уз страшне губитке бродова, те се врати у Венецију да распусти

Радоалд
изненада
навали на
њих.

Млечани пла-
ћају данак
нерет-
вљанским
Словенима.

Словени се
сто седам-
десет година
боре са
Млечанима
за превласт
на мору.

28

Освајају Или-
рик оружјем.

Када започе
рат између
Неретвљана
и Млечана.

Муијс
(Мислав) кнез
Неретвљана.

Дужд Петар
Граденико
побеђен од
Неретвљана.

Беше то 838. године. посаде. Није познато место где се то збило, него само то да дужд поражен. Не изгубише Млечани само у том сукобу, већ (како каже Фаролдо) и у многим другима које поведоше током следећих година. Пошто је у Венецији унапређен у дуждевску част Петар I. Кандиано, и он готово одмах би присиљен зграбити оружје против Неретвљана. Но исход не беше повољан по њега, како пише Михо Солињанин у расправи о Далмацији, где о рату Неретвљана с Млечанима говори на следећи начин: Неретвљани (каже он), род словенски, беху страх и трепет како места у унутрашњости, тако и свих далматинских поморских градова, а понајвише Млечана, будући да током двеста година наставише до смрти их прогањати, премда им Млечани за све то време плаћаху данак како би могли слободно пловити Јадранским морем, на које Неретвљани полагаху право и над којим имаше потпуну власт. Ко год је онуда пловио, захтевали су да плати царину, односно пролаз, што је и био разлог учесталим окршајима. Неретвљани, наиме, задржаваху често млетачке лађе како би наплатили данак неисплаћен на време, као и надокнаду у роби коју потраживаше у случају прекршаја или кашњења у исплати. Прогањаху Млечане пре свега зато што су сваким даном бивали све снажнији на мору у тежњи да присвоје Далмацију, која пак са своје стране, како јој дозлогрдише силни безобразлуци Неретвљана, прижељкиваше њихову пропаст. Млечани су намерно подстицали то њихово потајно непријатељство, не би ли лакше уграбили прилику да између двеју завађених страна извуку своју корист. Увидевши ту млетачку подмуклост, Неретвљани их замрзеше, те их сурово прогањаху, тако и толико да више не једном доведоше град Венецију до крајње беде и очаја. Ухвативши се више пута у коштац, млетачке флоте готово увек изгубише битке и претрпеше велике штете, а нарочито за време владавине дужда Петра Кандиана. Он (попут других дуждева), лично се придруживши флоти у другом походу, те приметивши битку код Каво Микуло у Далмацији, у почетку показиваше препој, те неретвљански кнез Муијс већ бијаше спреман на бег. Но притекне му тада у помоћ остатак неретвљанских бродова под водством Вита Бобаљевића Дубровчанина, који у то доба суделоваше често у војним походима поменутог неретвљанског кнеза, као војсковођа прослављен и искусан у заповедању словенским војскама на копну и на мору. Кнез се тада поновно суочи с непријатељем, који након храбре одбране изгуби битку, а дужд живот. Млечанима то зада много страха, па очекујући да их непријатељ, желећи још јачу

Неретвљански Словени су страх и трепет Далматинцима.

Држаху Јадран под својом влашћу.

Зашто насртаху на млетачке бродове.

У ратовању с Млечанима Словени увек побеђују.

Вито Бобаљевић прослављени војсковођа.

победу, нападне у њиховој властитој кући, затворише великим ланцима улазе у луке којима се приступа граду и поставише мноштво људи на стражу. Готово исто то приповедају Сабелико у првој књизи девете Енеаде и Ђамбулари у првој књизи, те кажу да Петар Кандиано, пошто би унапређен у на дуждевску функцију и с обзиром на то да су Јадраном харали Неретвљани, посла на њих флоту, која се врати кући ништа не постигавши. Зато он лично крену с дванаест бродова и затекне Неретвљане код Каво Микуло у Далмацији, где приметнуше бој уз почетну препој дуждеву. Но будући да је тамо било много Неретвљана, уништише млетачку флоту, а дужд, петог месеца своје владавине, паде у бици, храбро се борећи. Његово тело склонише Истрани, те га однесоше у Градо и тамо га сахранише. Уз слику његову у млетачком Сенату би постављен натпис:

Док сам против Неретвљана ратовао
Храбро приметну бој, сред
Свијетлог оружја због побожности мужевно падох.

Људи који се спасише бекством кући, унесоше у град такву пометњу, да би Венеција, узнемирена новостима, запала у нереде да Иван Партиципатус не преузе поновно, за добро Републике, напуштени положај и да не задржа достојанство усред толиког страха грађана. Пошто је узбуна стишана на тај начин и страх растеран, градски оци изабраше за новог дужда Петра Трибуна, који утврди град на више места и огромним га ланцем осигура од ненаданих напада оних који би му хтели нашкодити. Беше то у време папе Ивана (VIII, око године осамсто осамдесете. Но, Неретвљани и даље не одустајаху од плачке и пустошења, те за владавине Петра Санута, деветнаестог млетачког дужда, готово опколише град Венецију. Ђамбулари овако пише у седмој књизи: За владавине тог дужда народ Далмације, а нарочито неретвљанског краја, који стари називаху Ерона [Нарона], прешавши Јадранско море готово у потпуности опколи Венецију, спречивши јој снабдевање морским путем, било храном или којом год другом робом, која није могла проћи а да, издалека или изблиза на очи граду, не би била заплена и одузета уз велике губитке и штете не само за превознике, него можда још и веће за мноштво што их ишчекиваше у граду. Претрпе Венеција то више пута, према извештајима Сабеликовим у књизи првој, где каже да године 976. Неретвљани задаваху такве муке местима на мору, да Венеција готово не бејаше у положају бољем од положаја градова под опсадом, те срамота и срџба подстицаше свачији

Млечани за-
тварају пред
Словенима
улазе у луку
ланцима.
30

Дужд Петар
Кандиано
губи живот
од словенске
руке.

Венеција је
узнемирена
поразом
својих.

Млечани
огромним
ланцем
осигуравају
град.

Венеција под
словенском
опсадом.
31

дух на освету. Грађани су зато говорили да се то не може трпети, да Млечани, који се до тада прославише на мору, морају подносити дрскост шачице разбојника. Не могу се довољно начудити, како је Сабелико нашао храбрости и образа написати да Неретвљани у то време бежаху тек шачица разбојника, кад је веома добро познавао оно што пише у Марка Варона (као што се види код Плинија у књизи 3, поглављу 20), а то је да насеље Нарона, која је била престоница неретвљанска, бејаше тако велика и знаменита, да на њезин савет бејаше упућено других осамдесет девет градова, те да касније први краљеви и цареви настојаху придобити неретвљанско пријатељство. Међу њима би и цар Отон III, који, сазнавши да су иступили из његова савеза, године 980. поведе против њих војску и (како каже Барди у 2. делу) зада им много муке. Сабелико је осим тога знао, а и сам тако пише, да су Неретвљани током сто осамдесет година водили с Млечанима борбе за превласт на мору и ни због чега другог. Такође не може рећи да су Млечани у то време имали тако мало снага да не би могли (да се радило о шачици разбојника) одолети Неретвљанима, јер он сам тврди да су дотад били увек прослављени на мору. Не ваља стога рећи, нити у потпуности поверовати, да су Неретвљани били тада шачица разбојника (како би то хтио Сабелико), већ народ силан и изузетно племенит. Кад им Млечани ускратише данак, који су им тако дуго плаћали, наоружаше се против њих. Сабелико у другој књизи, спомињући то, каже: Дужд Петар Орсеоло стече наклоност владара Египта и Сирије захваљујући својим поклисарима, као и потпуно пријатељство свих италијанских сила захваљујући услугама и даровима, те кад му се учини да је прави тренутак да се Млеци лако освете Неретвљанима за све старе и нове увреде, ускрати им данак исплаћиван толико година за сигурну пловидбу Далмацијом. Неретвљански варвари, срдити на Млечане, сместа почеше зостављати приморска места те, не задовољивши се тиме, на копну уништише околину Задра, чији становници бежаху тада једини Далматинци подчињени Млечима. Беше то око године 996, и до тада говори Сабелико. Управо у том раздобљу (каже Млетачки летопис) Млеци увелико обуздаше охолост Неретвљана. Ови, наиме, преузеше хришћанство за време владавине Светопелека [Сватопулка] или (како га називају латински писци) Сферопила краља њиховога, кога је на веру у Христа преобратио Метод Филозоф, касније назван Ћирило (према писању Попа Дукљанина, Бјонда, Сабелика и Јоханнеса Авентинуса у 4. књизи).

32
Словени се поново наоружавају против Млечана кад им ови ускрате данак.

Неретвљани пустоше околину Задра.

Ћирило их преобрати у Христову веру.

Пошто су постали хришћани, бежаху од велике помоћи Италији, коју у време цара Василија Македонца заузеше Сарацени код планине Гаргано у Апулији. Неретвљани, дакле, здружени с Дубровчанима и другим суседним Словенима (како пише Лудовик Туберон у Погреку Дубровника и Георгије Кедрен у биографији цара Василија), пређоше с великом флотом у Абруцо, који се тада називао Тиети. Показаше тамо своју древну храброст, истеравши Сарацене из Италије и побивши их у великом броју, на вечну славу словенску. О тим ћемо Словенима говорити касније, а сада ћемо се вратити онима за које смо рекли да су продрли у горњу Панонију и у доњу Баварску. Освојише они такође Штајерску, Корушку, Крањску и многе друге оближње крајеве, те увелике прославише своје име. Наиме, Словени (према писању Авентинуса у трећој књизи) у време цара Анастасија Дикороса, око године петсто осамдесете, уђоше с војводом Гизалоном у доњу Баварску, где се налазе место и планине названи Венеди по управи венедских Словена. Прегазивши Истар код ушћа реке Исар, освојише градове Пизон, данас (према Волфгангу Лацу) Позонију (Пожун), Аугсбург, Ацилију, Мацелију, данас звану (како је по вољи Абрахаму Ортелу) Монцинг, у близини обале Дунава с десне стране. Заузеше такође и Старе Дворе, место удаљено од Регенсбурга 15 миља на исток, које данас зову Пфер; а на крају и Летње Дворе. Удружени с Бојима разбише обалске страже римске војске на Дунаву. Кренувши освајати Регенсбург, убрзо постадоше господари и тога града. Словени, наиме, који бежаху врло вешти у напињању лука и бацању копља, преплавише зидине таквом количином стрела да поскидаше с њих све до једнога браниоца. Исти тај Јохан Авентинус затим наставља и каже: Римљани су се без успеха сукобили с баварским краљем Теодоном и са Словенима толико пута да коначно изгубише сваку наду да би могли задржати Межију, Панонију и остатак Норика, те их напустише и побегоше у Италију, отприлике године петсто петнаесте. Управо у то време Словени, данас тачније звани Крањци, освојише онај део Норика који је смештен код планине Таур и гледа на исток, а обухваћен је простором између река Муре, или Мураве, Драве и Саве, све до подручја Аквилеје, коју још увек поседују, под именом Карантанци или Корушани, према имену заузетог места. С обзиром на њихову славу, стечену многобројним победама над разним народима, отприлике године петсто деведесет и треће, Агилуф краљ лангобардски, који тада ратоваше у Италији и држаше под опсадом Падову, не могавши

Дубровчани удружени са другим Словенима прелазе с флотом у Италију против Сарацена.

Словени заузимају Панонију, Баварску, Штајерску, Корушку и Крањску.

33

Гизалон војвода словенски.

Словени освајају градове Пожун, Аугсбург и многе друге.

Поразе Римљани и освоје Регенсбург.

Словени врло вешти у одапињању стрела.

Римљани се често без успеха боре са Словенима.

Када Словени заузимају Норик.

Агилулф краљ
Лангобардски
уз помоћ
Словена заузе
Падову и Рим.

је никако заузети, позва у помоћ (како пише Лучио Фауно у књизи 6.) Словене, те је захваљујући њима коначно освоји. Кренувши затим са Словенима у освајање Рима, поста господаром града у року од годину дана. Десет година потом, исти се тај краљ Агилулф завади с

34 Римљанима, јер једна његова кћи бејаше заробљена, те напустивши Милано, затражи помоћ од аварског краља Хакана, који му посла Словене у великом броју (како пише Павле Ђакон у трећој књизи, поглављу 29, Историје Лангобарда). Агилулф крену с њима у поход на Кремону и разруши је до темеља дана 21. августа године 603. На повратку кући, Словени су харали земљама Хилдеберта, краља франачког и германског, који посла на њих снажну војску под заповедништвом Тасила, кнеза баварског, чије су се земље на истоку граничиле са Словенима. Заметнувши бој с њима, Тасило их надјача и подчини Хилдеберту, но тек што се вратио кући, Словени се побуне. Зато две хиљаде Бавараца уђе у непријатељству у словенске земље, а ови, заједно с краљем својим Хаканом, разбивши баварске редове, све их до једнога посекоше, не оставивши у животу ни једног јединог (како пише Јохан Авентинус у трећој књизи) који би о томе посведочио у домовини. Ушавши затим у Баварску, опљачкаше је и потукоше до ногу си-на Тасиловог Херолда, који им се супротставио с војском. Поубијавши римске војнике, заузму Истру коју су већ раније (каже Фауно у осмој књизи), у време цара Теодосија, више но једном опљачкали. Године 617, не могавши више трпети аварску суровост, Словени се наоружају против њих, те из битке изађоше као победници (како читамо у монаха Аимона, у 4. књизи, поглављу 9, о франачким згодама). У тој бици, између осталих муж по имену Само показа велико јунаштво, у тој мери да га Словени прогласе краљем. Задржа он то достојанство тридесет шест година, исказавши велику мудрост и срчаност у свим својим небројеним ратним походима и подухватима против Авара, из којих увек (како каже Аимон) изађе прослављен. Узе дванаест словенских жена и с њима изроди исто толико синова и петнаест кћери. У неколико окршаја жалосних за краља

35 франачког Дагоберта, Само га више но једном потуче до ногу, побивши (према ономе што пише Карло из Вагриена у седмој књизи о Венедима) много врских војсковођа и неколико хиљада Франака. Групи Франака, који путоваху из Новог Рима са својом робом, успут је одузета сва имовина, а оне који се одупреше Словени убише. Дознавши то, Дагоберт посла краљу Саму једнога свог изасланика по имену Сихар, затраживши од

Словени
разоре
Кремону.

Словени хара-
ју франачким
краљевством.

Поражени су
од Тасила.

Словени
раскомадају
две хиљаде
Бавараца.

Опљачкају
Баварску и
потуку
Херолда.

Освајају
Истру.

Словени
надјачају
Аваре.

Дагоберт
шаље
изасланика
краљу Саму.

њега да истражи правду. Изасланик, увидевши да га краљ Само не жели примити, заогрну се словенском одећом, како га овај не би препознао, те тако прерушен једнога дана иступи пред њега и изложи што му господар његов бијаше наложио, додавши како Само не сме подцењивати Франке, кад зна да је заједно с тим истим народом поданик Краљевства Франачког. Само беже јако огорчен тим речима и одговори како би он, заједно са својим народ, био одан Францима кад би Дагоберт и његови хтели одржати пријатељство са Словенима. Сихар му одговори да је немогуће да Христове слуге склопе савез или икакво пријатељство с псима, на што Само рече: Ви сасвим сигурно исповиедате веру Христових слугу, а ми смо његова псета. Стога оно што ви против његове воље грешнога чините, нама је допуштено осветити се угризима зуба, те то изрекавши, сместа га отера. Дагоберт се на то страшно увреди. Окупи тада бирану војску и удари на Словене. А они (како каже Аимон у четвртој књизи, поглављу 23) разбише најбољи део франачке војске и одведоше много робља. Одмах потом појурише у помоћ својој словенској браћи која је била под опсадом франачком у каштелу Вогастру, те насрнувши на непријатеље, натераше их у бекство и неколицину побише, отевши им сву опрему и шаторе. Још више осокољени том победом, Словени у великом броју навалише у Тирингију и у друга места у франачком суседству. На то војвода Дерван, под чијом управом бејаху они словенски градови који дотад бежу одржали пријатељство с Францима, видевши плодне и велике словенске успехе и да су Франци свакако надвладани, побуни се и приступи Словенима. Они се неко време задржаше у пустошењу Краљевства Франачког, но затим се окренуше против Италије, те ушавши у земљу године 640. или пак 650, како тврди Барди, починише велике штете, а потом се, надвладани од Гримоалда, повукоше својим кућама. Но, не остадоше тамо дуго мирни, већ поновно заратише с Дагобертом. Сукобивши се с Амором, који након Кубокара постаде владар дунавских Словена, Дагоберт изађе из првог окршаја као победник, но поновно се сукоби са Словенима и би побеђен (како пише Карло из Вагриена у седмој књизи). Видевши то, Словени који су били под Самом насрнуше на Франке и окупно опустошише њихове земље. Дагоберт тада одлучи осветити се Словенима за сва нанесена му зла, те изабравши најврсније борце краљевства, крену на њих. Путем му изађу у сусрет саски гласници, уз обећање и понуду да ће они над Словенима извршити дужну освету, али уз погодбу

Дагоберт
поведе војску
на Словене и
буде
поражен.

Словени
харају
Тирингијом.

36
Дерван
Словен.

Словениуђу у
Италију и
наносе
штету.

Амор, кнез
дунавских
Словена,
ратије с
краљем
Дагобертом.

Словени
пустоше
франачке
земље.

и услов, међутим, да их Дагоберт ослободи годишњег данка од пет стотина крава које су плаћали франачким краљевима још од времена Хлотара, првога франачког краља тог имена. Дагоберт прихвати и ослободи их данка; но, успркос свему томе, није било помоћи. Наиме, Словени (према извештајима Аимоновим у четвртој књизи, поглављу 26), наваливши у Тирингију следеће године, а то је била једанаеста година Дагобертове владавине, опустошише читав крај. Дагоберт је био зато присиљен поставити на власт у Аустрији сина Сигберта с краљевским звањем, како би чувао те границе од Словена. Па и уз све то, они су и даље наносили штету франачким земљама, тако да Дагоберт, до-
37 веден готово до очаја, скупиле три војске, сваку од педесет хиљада бораца, те их посла на Словене краља Сама. Сукобивши се с непријатељем у Агунту, краљ Само би надјачан захваљујући не толико храбрости непријатељевој колико великом његову броју. У том се раздобљу ти Словени преобратише на Христову веру, кад свети Колумбан дође међу њих проповедати Јеванђеље. Након смрти Самове, наслиједи га Борут или, како га зове Волфганг Лац у 6. књизи, Борух који, каже Лац беше први покрштени краљ карантанских Словена. Прими он крштење од блаженог Донинга, ученика узвишеног Руперта, бискупа јуванског и просветитеља крањског. Као гаранте верности своје даде краљу Дагоберту за таоце свог Караста (Горазда) и унука Котемира (Хотимира). Сукобивши се затим с Хунима, који хараху Боротовим земљама, скрши их, порази и посече. Након смрти Боротове, завлада Словенима Норика или Карантаније споменути Хотимир, а према Лацу, међутим, Горазд. За време владавине његове Мајоран, муж учен, проповедаше ономе народу Христову веру, те их њој поучи. Словенски се племићи тада побунише против Хотимира, јер је одбацио древну веру својих предака и пригласио нову. На то Тасило Други, кнез баварски, дође у помоћ Хотимиру и присили поданике његове на послушност свом владару. Након његове смрти, међутим, словенски племићи напустише хришћанство и отераше свештенике у Баварску. Ушавши у Фурланију, сукобише се тамо с војводом Фердулфом те, усмртивши га у боју, извршише страشان покољ његових људи, како пише Павле Ђакон (у трећој књизи, поглављу 23), који каже да живот изгубише војвода Фердулф и Аргаит, намесник његов који га је подстакао на тај окршај. Услед спора и неразборитости Фердулфових и Аргаитових, паде коначно толико снажних и храбрих мужева колико би их било довољно, само да су били вођени

Пустоше
Тирингију.

Надјачани од
Франака.

Борут
наследник
краља Сама.

Словени
понише Хуне.

Хотимир кнез
карантанских
Словена.

Словенски
племићи се
побуне
против
Хотимира.

Истерају
хришћанске
свештенике и
одбаце веру.

савјетом мудрим и разборитим, да свладају хиљаде и хиљаде противника. Кад у споменутој покрајини Фурланији војвода поста Пенмон. отац Рача (Ратка) и Раче (Ратке), Словени га без имало поштовања присилише на склапање мира. Кад Рачо наслиједи титулу војводе, не-промишљено раскиде тај мир и упаде у Крањску, домовину словенску, пустошећи читаву земљу. Но, за то прими заслужену казну, јер Словени наоружани навалише у његове земље и нанеше велику штету, како то Павле Ђакон каже у поглављу 52. Тај се аутор, где год да говори о Словенима, не показује много наклоњен том народу, те умањује што год више може њихову снагу и храброст. Разлог томе је што Словени (како пише Бјондо у 1. Декади, књизи 10) заратише много пута с Лангобардима, чијем роду Ђакон припада. Будући да Словени, дакле, како је речено, беху одбацили хришћанство, Тасило, ојачавши своју војску, поновно упаде у њихову земљу и након неколико окршаја их порази, те им додели војводу, а то је био Валдунг. Свештеници Хемон и Региналд, а са њима Мајоран, Готар, Ериноберт, Регинард, Аугустин и Гинтер проповедаху Словенима реч Божју, од које великаши, а они бежаху витезови, у потпуности зазираху. Но, Ингон, наследник Валдунгов, преобрати их на хришћанство приредивши гозбу, на наговор Арна, бискупа салцбуршког. Будући да Валдунг, кога Сигеберт из Жамблуа зове Ингон, не успе преобратити на хришћанство великаше онако како је учинио са сељацима, позва једнога дана на гозбу све своје поданике, те племиће одвоји од сељака. Сељаке постави за свој сто те их уз почаст послужи јелима у сребрним и златним посудама, док су племићи удаљени од њега послужени у земљаним посудама. Упитан за разлог, Валдунг одговори да је одредио да столови буду послужени према квалитету узваника, јер сељацима је, пошто су хришћани и прочишћени пречистом крвљу Исусовом, душа чиста и неокаљана, док је племићима идолопоклоницима душа окаљана и грешна. То потстакну словенске племиће да сви посташе хришћани. Отуд потиче и онај свечани обред који се упражњава при избору војводе у Карантанији. Будући да војвода прима знамење свога достојанства на начин прилично чудан и различит од свих других, обред заслужује (барем за забаву ономе тко чита) да буде описан најкраће што се може, занемарујући појединости. Дакле, не-далеко од каштела Светог Вида, у једној долини, још се данас налазе рушевине древнога града, тако старог, да му је и древно име изгубљено. Покрај рушевина, на великој ливади, лежи огромна и висока мраморна плоча.

Рачо (Ратко)
војвода
фурлански.
38

Словени
харају
Фурланијом.

Павле Ђакон
непријатељ
словенског
имена.

Проповед-
ници каран-
танских
Словена.

Како се
карантански
Словени
вратише
хришћанству

39
Свечани
обред избора
карантанско-
г војводе.

Пустоше
Тирингију.

На том мрамору, при крунисању новог кнеза, седи сељак коме тај положај припада према стародревном праву првенства његовог рода. С десне своје стране држи црну краву, а с леве јаку мршаву и ружну кобилу. Око великог камена стоји мноштво народа, а највише сељака, у ишчекивању новог владара. Кад се тај појави у дну ливаде, приступи у раскошној пратњи богато одевених племића и великаша. Пред свима ступа гроф горички, мајордом кнежева двора, носећи између два наест мањих знамења велику заставу надвојводину. Иза владара следе великодостојници и државни достојанственици и они, попут читаве дружине, одевени у најбољу одећу која се може наћи. Међу свима њима, само је кнез одевен попут сељака, заогрнут грубом сељачком одором, те тако приступа оном мрамору. Но сељак који на њему седи, угледавши војводу, пита на језику словенском из свег гласа: Ко је тај, који долази у тако великој раскоши? А народ који стоји уоколо одговара му: Наш је то нови владар, који долази преузети државу. Сељак тада поновно запита: Је ли он праведан судија? Тежи ли он добробити домовине? Је ли он слободан и срчан човек, достојан и частан, прави хришћанин, бранитељ и ширитељ свете вере? А на свако од тих питања пук одговара: Да, да, он то јесте и тако ће чинити. Коначно сељак дода: Из којег ме он то разлога жели уклонити с овог седишта? На то му гроф

40 горички овако одговара: За седамдесет денара ће откупити од тебе то место, а животиње ће ове, кобила и крава, бити твоје. Добићеш одећу коју кнез на себи носи и бићеш слободан ти и дом твој, без плаћања икаквог данка. Пучанин тада каже кнезу, лагано му лупивши руком лице, нека буде праведан судија, односно нека по праву суди. Сиђе тада с оног мрамора и хитро напусти то место с кравом и кобилу. На то се кнез попне на велики камен те извукавши мач из корица, строга израза, замахне њиме и окрене се учинити то исто са сваке стране камена, не би ли на тај начин, како се чини, обећао праведан суд. Наложивши да му се донесе воде, јавно пије из сељачког клобука (шешира), ваљда у знак трезвености, тј. те да се неће дати подмитити варљивим удобностима толиких драгоцености. Сишавши потом с камена, с читавом се дружином запути у оближњу цркву, те одслушавши тамо најсвечанију отпевану службу која се замислити може, скине сељачку одећу, преда их сељаку с мрамора, те се пресвуче у владарску одору. Седнувши затим за сто са свим племићима и великашима, часно обедује и врати се на ливаду, где на судишту за то приправљеном дели

правду ономе ко је затражи или пак, у складу с обичајима те земље, дарује поседе и лена, како му је већ згодније. Опширније о томе у својој Европи приповеда Енеа Силвио, касније [папа] Пио II, који бејаше присутан том обреду у Карантанији. Учврстивши дакле своје краљевство, Словени се сукобљаваху често с Францима. Ови окупише велико мноштво људи под вођством Анхиза, оца Пипина најмлађег, који бејаше дворски управитељ франачког краља Теодорика, те године 667. приметнуше са Словенима бој из којег изађоше поражени, а Анхиз (како сведочи Јохан Авентинус у четвртој књизи) изгуби живот у бици. Након неког времена, завадише се Словени с Хаканом, краљем Авара, иако и ови бејаху народ словенски који у својој власти држаше Баварску, па хараху пустошећи њихову земљу, тако да Хакан на крају беше присиљен напустити је. Стога године 805. (како тврде Петар Суфриди и опат Регинон у другој књизи свог летописа) Хакан дође цару Карлу Великом, тражећи од њега место између Сабарије и Карантаније где би се настанио, јер да, према његовим тврдњама, не може више пребивати на првобитном свом боравишту због сталних непријатељских упада у његову земљу, из које га Словени коначно истераше заједно с Хунима. Словени се, наиме, тада под вођством Примислава, Чемикаса, Стоимира и Отогера, настанише око реке Драве, од баварских граница даље. Недуго након тога они Словени који настањавашу крајеве око Дунава и у Норичу, удруживши се с Баварцима, насрнуше на горњу Панонију која, према римским описима, обухвата простор између Дунава, Саве и Драве. Кренуше затим оружјем на Дакију с друге стране Дунава, где разбише, потукоше и сасекоше остатке Авара и Хуна. Покоривши земље све до ушћа Саве, према причању Јохана Авентинуса у четвртој књизи, утемељише тамо насеобине Бавараца и Словена. Исти аутор затим каже како готово истовремено константинопољски цар Никефор посла Карлу Великом изасланике, Петра бискупа и Калиста. Двојица владара склопише тако мир [812. године] те би закључено како Карлу припадају Панонија, Дакија. Истра, Либурнија и Далмација, изузев свега неколико приморских градова препуштених Никефору. Недуго након тога, будући да Далматинцима бејаше већ мрска превртљивост Грка, послаше Карлу Великом своје изасланике Павла, намесника задарског, и Доната, бискупа истога града, с поруком да се покоравају круни франачкој. Дознавши за побуну Далматинаца, Никефор погази мир с Карлом и посла с војском у Далмацију Никету Патриција који,

Панонци
поражени од
Словена, а
Анхиз изгуби
живот у
бици.

41

Словени
истерашу
Хуне из
њихове
земље.

Словени
нападају
горњу
Панонију.

Сасеку
остатке
Авара.

Словенска
насеља у
Дакији.

Илирик је
подељен
између два
цара.

Далматинци
шашу изасла-
нике Карлу и
буне се про-
тив Грка.

Подела
Далмације
између царева
Лудовика и
Лавла.

убрзо након свог доласка, не само да поврати оно што у Далмацији беше грчко, него и много више од тога. Но, након смрти Карлове и Никефорове, а беше то године осамсто осамнаесте, Лудовик Побожни, син Карлов, подели Далмацију с константинопољским царем Лавом. У то се време Људевит Словен, господар доње Паноније, која се данас зове Пожега, побуни против цара Лудовика будући да му тај ускратио плаћање. Изазва страшну разјареност у источној Баварској, придобивши за себе Бугаре, Карантанце и део Крањца, те заузео велики део горње Паноније. Све то натера Лудовика да сазове у Ахену земаљски сабор, где између осталог би одређено да војска из Италије крене у Панонију против Људевита. А Људевит, изашавши из окршаја с непријатељем као победник, поста (како пише Аимон у књизи 2, поглављу 106) још охолији него раније. Успркос томе, по својим поклицарима затражи од цара мир уз одређене услове, уз обећање да ће, ако они буду испуњени, учинити све што му буде наложено. Цар пак, не прихвативши погодбу коју му је Људевит нудио, одасла своје поклицаре нудећи другачију погодбу уз друге услове. Људевит их одби и одлучи истрајати у свом ратовању, те покуша придобити суседне народе и подићи их на ноге. Тунучани (Тимочани), народ настањен у близини Бугарске (према тврдњама Абрахама Ортелеа), побуни се против Бугара у жељи да пристане уз цара, но Људевит их својом вештином наговори да напусте цара и да се приклоне њему. На повратку царева војске из Паноније, фулранског војводу Кадалоха спопаде грозница и он премину, а на његово место дође Балдерик. Њему се, пак, на уласку у покрајину Карантанаца, који потпадаху под његову управу, супротстави Људевитова војска, но Балдерик га, јуришајући на њега дуж реке Драве, натера у бекство. Далматински војвода Борна скупилу силну војску и насрну на Људевита код реке Колапије, коју Словени (како каже Лац) зову Купа. На самом почетку битке Борну напустише Гудушчани, народ такође настањен у близини Бугарске, но успркос томе, уз помоћ телохранитеља из своје гарде, војвода се спаси тога да падне у руке непријатељу. У тој бици паде Људевитов таст Драгомуж, који у почетку Људевитове побуне бежаше напустио зета и приступио Борни.

43 Док се Гудушчани враћаху кући, Борна их поновно потчини. Но Људевит искористи ту прилику и уђе у Далмацију са снажном војском, жарећи и палећи све пред собом. Борна, увидевши да му се не може равноправно директно супротставити, склони на сигурно у тврђаве сва своја добра, те с неколицином најхрабријих

Пустоше
Тиригину.

својих људи стаде мучити Људевитову војску, час с бока, час из позадине. Побивши на тај начин три хиљаде непријатељских војника и одузевши им три стотине камила, примора их да изађу из његове земље. У месецу јануару Лудовик сазва још један земаљски сабор у Ахену, где би одлучено да се скупе три војске на три различита места и да се истовремено пошаљу да пустоше Људевитове земље и да се тако обузда његова храброст. Прва војска уђе у Људевитове земље прешавши Алпе у Норику, друга из Карантаније, а трећа преко Баварске и горње Паноније. Две од те три војске, односно она здесна и она слева, пристиглоше с поприличним закашњењем, јер бежаху нападнуте при преласку Алпа. Но она у средини, која је пролазила кроз Карантанију, беше боље среће, јер је три пута сваладала непријатеља и прегазивши реку Драву коначно стиже на одредиште. Упркос свему томе, Људевит се није припремао, нити покуша склопити мир с противником. Три се војске спојише и стадоше жарити и палити Људевитовом земљом. Но војска која се беше пробила кроз горњу Панонију, при преласку се реке Драве разболи од загађеног ваздуха те многи борци поумираше. Те три војске бежаху здружене војске Саске, источне Француске, Немачке, Баварске и Италије. А након што су се војске вратиле кући, Кармоланци, настањени у околици реке Саве готово уз фулранске границе, предадоше се Балдерiku, што учини и онај део Карантанаца који беше пришао Људевиту. Он пак, видевши да из Италије долази у Панонију снажна војска, напусти град Сисак и оде далматинским Сорабима. Пребивајући тамо, сазна да га један од тамошњих кнежева жели издати, те га зато једнога дана усмрти и загосподари његовим градом. Поручи потом цару да жели разговарати с њим на неком сигурном месту. Будући да му је то одбијено, пресели се к Лади Словену, ујаку Борнином којег је након Борнине смрти цар Лудовик поставио за намесника у Далмацији. Боравећи тамо неко време, Људевит коначно паде као жртва Ладине издаје. Тако напусти овај свијет славни Људевит. Његова су ратовања против разних народа и многи његови подухвати забележени (како каже Јохан Авентинус) у пергаментској књизи која се чува у манастиру на Уму, где се такођер налазе подаци о многим другим словенским ратним походима. Управо ти Словени, дакле, за време владавине франачког краља Арнулфа, уђоше у то краљевство, те због неких неправди које су им нанете починише такве силне штете у неколико покрајина да Арнулф лично крену на њих. Но његова

Словени
улазе у франачке земље,
где наносе велике штете.

Поразе и са-
секу војску
франачког
краља
Арнулфа.

Словени
заузимају
Моравску.

Истерају
остатке
Маркомана.
Колико се
протеже
Моравско
Краљевство.
Нарав Руса,
Пољака,
Моравца и
Чеха склона
оружју.
Моравски
Словени дуго
ратоваху с
Францима,
Германима и
Сасима.

До када
потраја
Моравска
Краљевина.
Моравска
постаје
хришћанска
земља.

Живот
Ћирила
просветите-
ља Словена.

војска би разбијена истрпевши силна злостављања, како се чита код Регинона у 2. књизи. Аутор тај пише како Арнулфу, цару и краљу франачком, кад се године 891. затекну унутар баварских граница не би ли сузбио словенске нападе, би дојављено да су непријатељи извршили страшан покољ његових људи и однели победу. Губитак верних људи га силно растужи, а затим уздишући започе тужалку своју, надуго нижући франачке победе, захваљујући којима су до тог времена били готово непобедиви, да би тада први пут били натерани у бекство пред словенским противницима. Словени пак, кренувши даље у својим походима, заузеле земљу која по реци Марахави. односно Морави, бејаше прозвана Мараванија, а затим Моравска (како пише Беатус Ренанус у првој књизи своје Германије). Истеравши остатке Маркомана, настанише се у тим крајевима проширујући увелико своје царство. Наиме (како пише Франциск Иреник у 12. књизи), краљевство моравских Словена обухваташе такође Угарску, Чешку и Русију и оста таквим све док владаше Сватоплук, претпоследњи моравски краљ. О њему Пјерфранческо Ђамбулари овако пише у 1. књизи: Држао је он не само мирнима, него и мирољубивима, Русију, Пољску, Моравску и Чешку, покрајине природно привржене оружју и богате људством којим би се могле смело послужити и у највећим подухватима. Ти моравски Словени (према извештајима Волфганга Лаца у књизи 9) поведоше многе ратове с Францима, Германима и Сасима. Задаше такође велике муке Половцима, данас Татарима (како пише Регинон у 2. књизи). Мартин Кромер и Јан Дубравиј опширно писаху о том краљевству, које потраја до године 991, када га, након смрти краља Свевлада, за-
поседнуше Угри, Пољаци и великим делом Чеси. Моравска поста хришћанска земља, како тврди Вјенцеслав Чех, за време владавине моравског краља Сватоплука, с престоницом у Велеграду, који са својим народом прими хришћанство од филозофа Ћирила. Раније званог Константин. Будући да он беше просветитељ код Бугара, Рашана и осталих Словена из Далмације и Моравске, помислио сам како је нужно укратко исприповедити његов живот на темељу тврдњи Попа Дукљанина, Јана Дубравског, као и Августина Моравског у биографијама надбискупа из Оломоуца. Ћирил бијаше родом Грк, а роди се у Тесалоники, данас Солуну, од оца Лава из племићке породице. Испрва се звао Константин Филозоф. Године 887. поста поглаваром велеградске цркве одлуком Хадријана, трећег римског папе тог имена. Бејаше такође први надбискуп

моравски, поучивши пре тога хришћанској вери Бугаре, Србе и даалатинског краља Светопелека, те након њих моравског краља Сватоплука, заједно с читавим његовим народом, којем се границе протезаху дуж тока реке Висле, Дунава и Вага. Након петогодишњег управљања Моравском црквом, Ћирил се одрекну тог достојанства, те уз наговор папе Стефана, наследника Хадријанова, постави на тај положај свог брата Метода, према којме се краљ Сватоплук Млађи врло лоше понео. Наиме, отишавши једном у лов, наложи надбискупу Методу да не служи мису пре његова повратка. Метод причека до поднева, но нагрижен сумњом како би Божија служба могла тиме бити омаловажена, те видевши да народ, који се окупио у великом броју, почиње напуштати цркву, не хтеде дуже чекати нити поштовати налог краљев, те стаде служити службу. Кад он већ беше за олтаром, стиже краљ окружен мноштвом ловаца и чопором паса, те сместа уђе у цркву уз топот и лавез паса и маши се оружја. Једва се суздржи од тога да рани и самога надбискупа, али зато побаца на земљу све што беше на олтару. Метод отпутова без одлагања и пређе у Чешку, те изопшти краља и забрани богослужење у читавом краљевству. Задржи се накратко у Чешкој и оде у Рим, где затекну свог брата Ћирила. Недуго га потом поновно позову у Моравску, но видевши како је краљ, човек охол и opak, силно окрутан према свештенству и не могавши поднети толики губитак и пропаст свога стада, врати се у Рим, где премину године 907. Сахранише га тамо у цркви Светог Клемен-та, чије тело брат Методов, свети Ћирил, бејаше пренео с Кримског полуострва, данас званог доња Татарска. Причају Јан Дубравиј и Енеа Силвио како Словени, које Ћирил бејаше преобратио на веру Христову и којима бејаше превео на њихов словенски језик Стари и Нови завет, хтедоше да се миса и богослужење држе и служе на њиховом језику. Примивши ту словенску молбу, римски је папа изнесе пред збор кардинала, где у почетку бејаше приговора, но одмах се потом зачуо глас који рече: Све душе нек славе Господа и сви језици нек исповедају веру у њега. Тада сместа би удовољено словенској молби упућеној папи, те њихови свештеници, а нарочито они од либумских Словена, који су поданици норичког надвојводе, и данас служе мису и друга богослужења на свом материњем језику, будући да не знају ни речи латинског. Штавише, и сами кнежеви Норика (како пише Јохан Авентинус у 4. књизи) усвојише словенско писмо у јавним списима, као што се то може видети у цркви Светог Стефана у Бечу.

Метод, брат
Ћирилов и
надбискуп
моравски.

Краљ
Сватоплук
наружи
Метода.

46
Метод бежи
у Чешку и
забрањује
богослужење
у Моравској.

Браћа се у
Моравску.

Ћирило
преводи
Свето писмо
на словенски
језик.

Словени
служе мису
на свом
матерњем
језику.

Словенски народ користи две врсте писма, а што не чине ни Грци ни Латини. Једно је писмо пронашао Ћирило и зове се ћирилица; друго је смислио свети Јероним, зове се буквица, а изгледа овако:

47 a b n g d e x z z i z . i . p . e . l m n o
 m p w q r n , x x A x x { z o b m e e
 p r s t u f s o e s e i e s i e i a m k
 p b p o o s f v w y r z w , x y

Ћирилица се пак пише овако:

Et la chumulea sa con.
 as. bua. viede. glagolje. dobro. ier. neuieni. nielo. semglic.
 q. or. 60. p. 74. e. 70. sz 2
 ue. i kako. ludi. misli. nasc. on. pokoi. arzi. slow.
 H. H. CC. A. M. N. O. Π. P. C
 uan'. ue. si. hir. pri. o. od. zi. aava. chieru. scai. scii.
 π. η. ϕ. ρ. ψ. ω. ω̂. ζ. v. t. III. II

Те две врсте писма осмислише (како је речено) свети Јероним и Ћирил, на које вечни спомен чувају Словени, а нарочито Чеси и Пољаци. Та два краљевства потекоше од дичнога словенског народа који, загосподаривши Илириком, крену оснивати своја насеља и на северу, односно у данашњој Чешкој и Пољској. Зби се то (према записима Јана Дубравског у 1. књизи) на следећи начин. Хрват по имену Чех беше муж племенит и међу својима увелике поштован. Нехотице или пак намерно, убије једнога од својих, човека велика угледа. Кад га због тога оптужише и хтедоше му судити, он се нипошто није хтео појавити на суду. док његови противници никако не одустајаху од свакодневних прогањања. Стога највећи део Хрватске уста на оружје у одбрану и заштиту својих закона против оглушења Чеховог. Схватавши колика је срџба народа, Чех не почека више ни тренутка, него да би избегао погибељ, на савет пријатеља отпутује на време, одлучивши потражити ново пребивалиште уместо првобитне своје домовине. Крену

тако у потрагу за сигурним уточиштем и удобним боравиштем где би се настанио, а придружи му се брат његов Лех с родбином, пријатељима, слугама и с много других људи. Запутише се оним путем који их је преко Валерије, смештене између Дунава и Саве и тада под влашћу Хрвата, водио у горњу Панонију, у близини Моравске. Скренувши дакле у Моравску и откривши да се она, као и велики део Саске, налази у поседу Словена неко се време тамо задржаше. Моравци их, дознавши повод њихова путовања, поучише што им је чинити те им објаснише како се недалеко налази земља коју Германи зову Бохемија и коју су они некада насељавали, а тренутно је пуста и у потпуној изолована, изузев шапице Вандала, такође рода словенскога, који разасути пребивају на неколико места у јадним насељима, те како се то чини прикладним местом за нови стан Чехове дружине. Чех то прихвати, тим радије што му би јасно да се налази у положају да нема никакве користи расправљати о понуђеним предлозима. Кренувши дакле поновно на пут и запутивши се превојем Херцинског горја, идући свуда мирољубиво и не дирајући ни у кога, спусти се Чех у Бохемију. Куд год кренуо, могаће видети својим очима оно што му је било исприповедано, односно да је Бохемија необрађена, пуста и настањена стадима оваца и крдима говеда више него људима, којих беше врло мало, док животиња беше безброј. Људи које тамо затекоше не бејаху ни мало уљуђени, него дуге косе и листом пастири. У почетку, кад угледаше Чехове људе, никад пре виђене, престрашише се; но схвативши да су они њихове народности и пријатељи, сместа разменише поздраве грлећи се, те доносећи поклоне којима обичаваху даривати пријатеље и госте, а то су млеко, сир и месо. Дадосе потом Чеховој дружини водича да их одведе у доњу Бохемију. Стигоше тако до планине што се уздиже између река Лабе и Влтаве, а тамошњи је људи зову Ржип, што значи видик, јер се одатле виде околна велика и пространа поља. Чех се попе на планину, те гледајући свуд око себе. Проматраше задивљен час небо и чист ваздух, час плодно тле, шуме и гајеве погодне за испашу, па бацаше поглед на бистре воде и реке богате рибом. Не могавши више крити радост у души, уздигнутих руку према небу стаде захваљивати боговима на толиким благодатима. Уби тада жртве које беше понио са собом, те принесе жртву боговима, како беше обичај тог народа. Вративши се својима доле у равници, унесе у све ново весеље, објавивши им да је дошло време да се оконча њихово дуго и бесциљно лутање, те потичући их да на том месту

48
Чех сусреће
Словене у
Моравској и
Саској

Вандали
Словени.

Планина
Ржип

Чех приноси
жртву
боговима.

саграде куће и нарочито да обрађују земљу, како не би били присиљени живјети само од лова и на месо попут звери. Хрвати бејаху вешти како градњи, тако и ратарству, те стога свако од њих радосно и спремно обећа тако учинити. Но Чех настављаше соколити их и потицати на тај подуват. Становништво тог краја се повећа и силно умножи доласком како Вандала, тако и Далматинаца, који се сливаше у Бохемију као место спокојно и далеко од свих буна и сталних ратовања. Лех тада, пожелевши и он постати зачетником једног народа и краљевства, приступи свом брату Чеху с молбом да га пусти у потрагу за новим боравиштима и новима крајевима, заједно са свима онима који га желе следити. Обећа брату да ће се, не пронађе ли случајно то што тражи, вратити к њему. Лако измоливши то од брата, пређе планине на северу те стиже у крајеве који се тренутно налазе деломце у поседу шлеском, а делом пољском. Лех, управо попут свог брата Чеха, беше у свом подухвату срећне руке и насели те крајеве новим народом, показујући се увек крајње скромним према свеколикој својој чељади, а никад честољубивим или охолом, управо онако како је то чинио и његов брат Чех. Стога нараод њихов сачува вечни спомен на обојицу те се, препознајући у њима своје зачетнике, прозваху по њима тако да се све до данас Бохеми по Чеху зову Чеси, а Пољаци по Леху Леси. Та два народа имају писце славне и људе учене, међу којима Вјенцеслав Чех, Матија Мјеховита, Јан Дубравски (Дубравиј) и Мартин Кромер и многи други, који су опширно писали о чешким и пољским ратовањима и победама. Ко жели упознати развој тих двају краљевстава, може проучити наведене писце, јер ја ћу се задовољити тиме ако кажем, следећи ученог Ђамбуларија, да Чешка и Пољска бејаху увек природно привржене оружју и богате људством којим би се могле смело послужити и у највећим потхватима. Чеси пружилише често доказе томе у прилог, те задаше муке не само суседима, него и најудаљенијим и најмоћнијим владарима, како пише Паоло Емили. Он у 3. књизи, причајући о ратовањима цара Карла Дебелог, овако говори: Карло син упусти се у тај подухват у корист Хуна с истим прегнућем с којим се пре тога бејаше против њих борио, но његове га наде изневерише. Откри наине, да су Чеси људи силно храбри, духа нипошто лупешког, него тврдокорна попут истинских противника, а сукоб између Чеха и Франака, који су укротили хунску охолост, беше подухват несигурнији и опаснији од претходног сукоба између Хуна и Франака. Најпознатији и најславнији чешки краљ беше

Зауоставља се у Бохемији.

Далматинци пристижу у Бохемију..

Лех напушта брата.

Чеси потичу од Чеха, а Пољаци од Леха.

Чешки и пољски писци.

Чеси силно храбри.

50

Отокар V. Према причању Јакоба Вимпфеллинга у Германским цитатима, бејаше он по нарави предан сталном војевању, муж срчан и жељан тешких и славних подухвата. Прошири своје царство од Балтичког мора све до Дунава и Јадрана. Пише Назарије Мамертински да Чеси бејаху одувијек одлични стрелци, а свештеник Хелмолд их у 5. поглављу Словенских хроника назива ратоборним пуком. Но, шта то говорим о мушкарцима, кад и жене и девојке из оних крајева бејаху једнако тако ратоборне по нарави, а умеле су, како пише [папа] Пио Други у својој Чешкој историји, јахати коња и увежбавати га за трк, заокренути на коњу, борити се копљем, носити оклоп и лук, одапињати стреле и бацати копље, ићи у лов, не занемарујући нити једну од ствари уобичајених за доброг војника или витеза. Баш то би узрок што жене својевремено завладаше тим краљевством (према извештајима опата Регинона у 2. књизи, Пија Другог и Јана Дубравског). Наине Валаска, пратиља Либуше, жене Примислава краља чешког, готово попут нове Пантасилеје Амазонке, клонећи се заједно с другарицама мушкога друштва, на крају поубија мушкарце у земљи и оста на власти у Чешкој седам година, а у једном дану уби седам противника. Бејаше то жена врло мудра и домишљата, која тамо где од силе не би помоћи прибегаваше варкама. Поучи тој вештини и друге жене из дружбе, а нарочито Сарку, жену посебне љепоте, а још веће лукавости и окрутности. Да би усмртила Стирада. младића снажног и највећег прогонитеља тих Чехиња, искористи ово лукавство и варку. Нареди да јој вежу руке и ноге за једно стабло и поставе покрај ње ловачки рог и посуду са зачараним напитком од којег би онај ко би га испио изгубио памет. Наложити потом другима својим да се сакрију недалеко у шуми. Тек што су отишле жене, кад ето ти Стирада који идући у лов приспе на место где бејаше везана лукава Сарка. Видевши је онако свезану, смилова се и упита је зашто је осуђена на такве муке. Домишљата девојка му одговори: Валаска је тако наредила, јер је покајавши се за злодела што бејаш заједно с њом против мушкараца починила, одлучили прекинути с таквим животом и отићи од ње. Дознавши то, даде ме свезати како бих умрла у хиљаду мука. Но зачувши лавез твојих паса и њисак коња, утекла је спасити се, с намером да се врати видети моју смрт. Молим те и заклинџем у име племенитости твоје, да ме ослободиш или да ме својим рукама усмртиш, само да не паднем поновно њој у руке. Стирад је. обузет колико самилошћу, толико и љепотом њезином, одвеза. Приупитавши је за сврху посуде и рога, она му

Краљ Отокар, 1278. године
Коликим под-
ручјем вла-
даше краљ
Отокар.
Чеси
ратоборни.
Чешке жене
по нарави
склоне
оружју.

Жене
завладају
чешким кра-
љевством.

Девојка
Валаска
владаше
Чешком
седам година.

Сарка жена
лукава.

51
Чех сусреће
Словене у
Моравској и
Саској

одговори: Напитак је био припремљен да дуже поживим и да моје муке тако дуже потрају, а рог су ми хтјеле обесити око врата у знак да сам била ловац. Изрекавши то, отпи из посуде део напитка који њој не могаде нашкодити, а остатак даде Стираду који од тога изгуби памет. Затим принесе рог уснама, уз речи: Желим засвирати њима у инат, а звук се разлегну зраком и шумом. Чувши звук рога, Валаска изађе с другима из заседе, те ухватише и свезаше несретног младића. Одведоше га у вишеградску тврђаву и погубише пред краљем Примиславом и читавим народом. О том устанку чешких жена Пио Други пише у својој Чешкој хроници, као и Јан Дубравски, који у другој књизи каже: Како неко не би помислио да је рат жена против мушкараца у Чешкој пука измишљотина, ваља знати да у Сарматији био древни обичај да се жене боре против мушкараца, како пише Помпоније Мела. када каже да дужности сарматских девојака бејаху гађање луком и стрелом, јахање и лов, а одраслих жена рањавање непријатеља, те кад год то не би учиниле, казна би им била губитак девичанства. Такву срчаност показу такође Матилда која, како каже [папа] Пио Други, беше чешког рода. Она дарова римској Цркви читаву земљу која се простире од места Радикофано Кастел Санесе [Бандено ди Ронконе] до Чепарана и која се данас зове баштина светог Петра. Жена племенитог једног кнеза, роди му сина који кратко поживе, а због страшних болова при порођају одлучи не лећи више с мужем. Уздрман тиме, муж крену оружјем на жену, која му се храбро супротстави и уз помоћ добре војске отера га од себе, па као побеђеном нареди да му одрубе главу. И не хтеде се никад више удати. Алесандро Дуранте, оправдавајући Матилдин поступак, у другој књизи каже: Две ствари оправдавају Матилдин окрутни чин: једна је велика дрскост њеног мужа и неразборитост његова, док је друга њено порекло, јер потиче од ратоборног и поносног народа чешког. Не заостаје нимало за њим, ни по слави, нити по срчаности, народ пољски. Пређутавши безбројне њихове победе, споменућу само Жигмунда, краља пољског, који више пута потуче до истребљења снажне војске под вођством Тамерлана и Бату-кана, како пишу Винко из Бовеа, Тома архиђакон сплитски и Мјеховита. Тај народ бејаше пропаст људског рода, те натера у бекство такође и силну војску војводе московског, посекавши осамдесет хиљада људи. Изашавши из рата с господарима Ливоније и Помераније као победници, силно се узохоловши, присилише их следећих година на плаћање данка. Уза све то се Турци, уз помоћ

Валаска
ухвати и
погуби
Стирада.

Древни обичај
сарматских
жена.
Дужност
идевојака и
одраслих
жена у
Сарматији.

52

Дарује Цркви
баштину Св.
Петра.

Матилда
нареди да
њеном мужу
одрубе главу.

Тамерлан
скршен и
поражен од
Пољака.

Ливонија и
Померанија
савладане од
Пољака.

савезника својих Влаха, бејаху осмелили изазвати рат с Пољацима, но они их не само присилише да напусте границе Пољске уз губитак највећег дела својих људи, него шта више упадоше у влашке земље, жарећи и палећи све око себе. Толикој снази великог кнеза какав бејаше Жигмунд, ваља придодати изузетну срчаност Пољака у рату, будући да им је, следећи у томе древни пример врлих својих прадедова Словена, крвава погубија дража од срамног бекства. Због сталних ратовања поставши охоли и окрутни, врло касно прихватише хришћанство. Бејаху преко сваке мере предани идолопоклонству и поштовању неколиких својих посебних кумира: Јупитер, Марс, Плутон, Церера, Венера и Дијана. Јупитера прозваше на свом словенском језику ЈЕСЕ (Јез) и сматраху га свемоћним. Марсу наденуше име ЛЕДА, а бејаше бог рата и доносилац победе. Плутону име бејаше НИЈА, а молили су се најбоље место у његовом краљевству након смрти. Венеру прозваше ДЗИ-ДЗИЛЕЉА. а њој су се молили за плодност, насладе и обиље деце. Дијани дадоше име ЖИВАНА (Дзевана) или ЖИВЕНИЈА, а њу заклињаху да им подари умереност и доб'ар лов. Цереру прозваше МАРЗАНА. тражећи од ње плодност њива и засада. Обожаваху ветар што фијуче изнад класја жита и крошања стабала, а зваху га ДОГОДА (Погода) или ПОХВИСТ. Мартин (Марцин) Кромер тумачи Погоду као ведро, док Поквист, или Поквишел, како каже Мјеховита (Меховски), код Мазова значи невреме. Исто тако обожаваху ЛАДУ, мајку Кастора и Полукса. Сећање на то задржа се све до Мјеховитиног времена, јер он каже да они што певаху древне стихове, понављаху речи ЛАДА ЛАДА, ИЛЕЛИ ИЛЕЛИ, ПОЛЕЛИ ПОЛЕЛИ. Кастора, наиме, зваху Илељи, а Полукса Полељи. Пише Јан Длугош да су у његово време у Чешкој и Пољској китили венцима кипове Марзане и Зјевоније, те их ношаху у свечаној поворци уз тужно певање, да би их потом бацили у мочвару или у реку. Радили су то четврте недеље Великог поста у спомен на седми дан месеца марта, када краљ Мјечислав јавним прогласом нареди да се разбију сви кумири. Њима Пољаци посвећиваху храмове и посебна места, затим кипове, свештенике такође, у њихову част одређиваху празничне дане уз плес, славље, песму и разне игре. Такав се обред у празничне дане, прича Длугош, редовно одржаво у Пољској све до његових дана, неколико векова по примању хришћанства. Наиме, сви заједно, мушкарци и жене, стари и млади, имали су обичај окупити се у дане које ми зовемо Духовима и славити уз игре и пљескање. То своје окупљање зваху стадо, уз

Пољаци жаре
и пале
Влашком.

Пољска касно
прими Хрис-
тову веру.

Кумири
Пољака.

53

Јез.
Леда.

Нија.
Јан Длугош
пише да се у
Гнијезну на-
лази храм
посвећен
Нији.
Дзидзилија.
Живана.
Марзана.
Погода.

Лада.

Илељи.
Полељи.

54

Стадо.

Чешка
прелази на
хришћанство
900. године.
Пољска
прихвати
хришћанство
965. године.

Повод
преобраћења
пољског
краља
Мјечислава.

Дамбровска
жена краља
Мјечислава.

У Пољској раз-
бијају кумире.

Вера
Литванаца.

Знич

Перкун.

исто значење које та реч и данас има код нас. Руси и Литванци, нарочито на селу, и дан данас имају обичај, док играју и плескају рукама, понављати певајући име Ладоне. Греха идолопоклонства Чеси се оставише по (мишљењу Вјенцеслава Чеха и Јана Дубравског) и примише хришћанску веру захваљујући моравском краљу Сватоплуку, за време владавине чешког краља Боривоја и жене му Људмиле око године 900. Пољаци, међутим, истрајаше у свом незнабоштву, те га се одрекоше тек 965. године заслугом њиховог краља Мјечислава. На преобраћање био је поттакну поводом кји ћемо сада изложити. Преузевши након очеве смрти власт у Пољској, узео он, како то већ обичаваху незнабошци, седам жена, но успркос томе не доби ни једног јединог наследника коме би оставио краљевство. У исто доба многи Пољаци на повратку кући из Чешке и Моравске доносили су са собом хришћанску веру, а било је хришћана и у Пољској, од којих неки у служби владара, док су се други бавили трговином. Бејаху ту и они који, како би се могли спокојно посветити духовним стварима, живљаху повучено на осамљеним местима. Они саветоваше и подстакнуше Мјечислава да се остави заблуда незнабожаца и прими Христа, који је заштитник потомства и тешитељ свих душа. Убедише га да се здружи с једном једином женом хришћанком у правом и законитом браку, на што он посла изасланике у Чешку да испроси кћер војводе Болеслава, а то је онај који беше убио свог брата, касније проглашеног свецем. Болеслав му не ускрати руку своје кћери, уз услов да се просац остави незнабоштва и постане хришћанин. Мјечислав са задовољством приста и учинити то. У једном једином дану, а беше то године 965, Мјечислав прими у Гнијезном свето крштење и ожени девицу Дамбровку. Изда потом проглас, којим наложи да у свим градовима и другим местима у његову краљевству буду разбијени кумири и да свако буде крштен. Тако дуго док оста у животу, настојаше свим силама увести, а потом одржати хришћанску веру у читавом свом краљевству. Литванци, иако словенскога рода и истовремено уједињени с пољским краљевством, бејаху врло истрајни, те задржаше пусто своје празноверје у лажне богове дуже чак и од самих Пољака. Обожаваху бога ватре, којег на свом језику зваху ЗНИЧ, те на неким местима и у највећим градовима одржаваху сталан и вечан пламен, никада га не гасећи. Одаваху почастии громовима, које зваху ПЕРКУНИ, као божанствима. Свети пламен, предмет њихова обожавања, свештеници из храма непрестано одржаваху, како се и на трен не би угасио.

Пријатељи болесних долазили су свештеницима по савет, а ови су ноћу прилазили светом пламену и јутром давали одговор да су у ватри видели болесникову сенку. Осим тога, биле су тамо дубраве и бирана стабла у шумама посвећени њиховим боговима, те никоме не бејаше допуштено дотакнути их мачем, а ако би случајно неко то и учинио, не би прошао некажњено. Наиме, изазвавши тиме срџбу злодуха или би на месту пао мртав или би пак остао осакаћен изгубивши неки део тела. Вероваху још да отровнице и друге змије носе у себи део божанске природе, те су их хранили по кућама и у породици као кућна божанства, приносећи им жртву у млеку и кокошима. Било је опасно и погубно за читаву породицу убити неку од тих змија или јој нанети неко зло. Сваке године првог дана октобра, након жетве и бербе, приносили су свечане жртве, у чему су суделовали многи са женама и децом, па су се три дана узастопце гостили онима што бејаху заклали и понудили боговима као жртву. По повратку из рата, спаљивали су уместо жртвене животиње део ратног плена и неког ратног заробљеника. Будући дакле да Литванци живеше у таквом греху, велики војвода литвански Јагелон, знајући да Пољском влада девица Хедвига, године 1385. посла два своја брата испросити њезину руку. Доведени пред краљицу, овако јој се обратише: Ако се Ви, мудра девице достојна тако узвишена положаја, удостојите узети за мужа господара нашега Јагелона, он обећава да ће постати хришћанином заједно с читавом Литвом, да ће ослободити све Пољаке које држи у заробљеништву и да ће заувек ујединити своје земље с краљевством пољским; понуди се такође да поврати земље Померанију, Кулмек, Шлеску и сваку другу која бејаше отргнута од краљевства пољског. Та порука не бејаше по вољи краљици, али се свиде бискупима и племићима, јер увидеше да би на тај начин пољско краљевство било сигурније од упада туђинаца, а при томе би велико мноштво људи било ослобођено из Сотониних руку и приведено Христу. Ствар је, ипак, препуштена вољи угарске краљице, мајке Хедвигине. Она одговори да би јој задовољство било кад би великаши пољски прихватили оно што је на корист хришћанском свету и пољском краљевству. Стога Јагелон дође у Краков с браћом и у пратњи бројне дружине литванских племића, те ступивши пред краљицу, преда јој краљевске дарове, а беше то године 1386. Недуго потом, поучен учењем вере хришћанске, би крштен новим именом Владислав. Такође и имена браће његове бејаху крштењем измењена, јер Вигонт беше прозван

Приношење
жртве код
Литванаца.

Литвански
војвода
Јагелон проси
руку пољске
краљице
Хедвиге.

Обећа да ће
постати
хришћанин.

56

Јагелон се
крсти и
промени име
у Владислав
године 1386.

Александар, Коригалон поста Казимир, а Свитригалон Болеслав. Истога дана њихова крштења, одржи се венчање краљичино, а пољском краљевству бејаху заувек припојене Литва. Самоједа и Русија. Након тога Владислав би помазан и окруњен краљем Пољске, године 1387. Желећи да преобрати на хришћанство литвански народ, поведе са собом жену своју краљицу, војводу од Мазовије и многе бискупе и друго свештенство. Стигавши у Литву, одврати народ од идолопоклонства, угаси свети пламен, сравни са земљом храмове и олтаре посвећене кумирима, посече у корену шуме и поби змије које Литванци обожаваху. Но кад позва народ у сечу његових светих шума и стабала, нико се не одважи гвозденом оштрицом дотакнути свето дрво, све док их проповедник не охрабри пруживши им и сам пример својих речи. Затрвши у потпуности незнабоштво, поучаваше пук учењу вере и речи Господњој, да би га затим и покрстио. Побожни краљ сваког пучанина који беше приступио крштењу, дариваше новим оделом израђеним од тканине донесене из Пољске, а том својом брижном љубазношћу постиже то да народ, и великаши и сиротиња, који се дотад бејаху задовољили платненом одећом, кад се пронесе глас о том даривању, похита листом са свих страна да се покрсти, не би ли добио вунено одело. Но они из Самоједе, премда по Литви бејаху припојени краљевини Пољској, не покорише се Христу, него заједно с Обгорјанцима остадоше огрезли у нез-набоштву. Те су две покрајине (по сведочењу Петра Крузбера у 2. књизи и Карла из Вагриена у 7. о Венедима) настањене словенским народом, ратоборним и преко сваке мере смелим, о чему често бејаху пружили доказе у окршајима са својим суседима, које увек држаху под оружјем. У пустошењима и пљачкањима, наиме (каже Крузбер), надмашиваху све остале.

Самоједи (Жемајти) такође, поводећи се за осталим Словенима, поштоваху кумире, а вера њихова беше врло слична вери Литванаца. Били су, наиме, привржени предзнацима и прорицањима. Изнад свега, ипак, обожаваху ватру, коју сматраху пресветом и вечном, те је држаху затворену у кули на врх брда, а свештеници је непрестано одржаваху додавањем дрва. Имадоше такође и своје посвећене шуме, које обожаваху попут светиња и пребивалишта својих богова. А бејаху обузети таквим духовним слепилом, да вероваху како су свете не само те шуме, него чак и птице и звери које у њима пребивају, и све оно што зађе у шуму. У тим светим шумама одржаваху пламен на огњиштима подељеним према кућама и родовима, где спаљиваху тела

Крунисан је краљем Пољске.

Враћа се у Литву и сатира идолопоклонство.

Владислављев дар новим хришћанима.

57

Обгорјанци и Самоједи, Словени ратоборни и срчани..

Самоједи верују у предзнаке.

својих драгих и родбине, заједно с коњима, седлима и најскупочијом одећом. Покрај тих огњишта постављаху столиће од храста плутњака, а на њима јела припремљена од хлеба у облику сира, док над пламеном сипаху слад, обманути у својој лаковерности да ће душе покојника, чија тела бејаху тамо спаљена, доћи ноћу и ојекити се јелом. Сељаци из Самоједе (према извештајима Александра Гвањина у његовој Сарматији) прехраниваху по кућама некакве змије с четири ножице попут гуштера, црне и крупна тела, које на свом материјем језику зваху ЖИВОЈТИЈИ, а сматраху их за кућна божанства. За прочишћавања домова те би змије излазиле јести припремљену храну, а док би оне јеле, читава би се породица окупила око њих с великим страхопоштовањем и чекала да се сите врате на своје место. Ако би случајно некаква несрећа задесила породицу, вероваху да је то зато што са змијоликим својим кућним божанством нису добро поступали и што се није до сита најело. Сваке године крајем октобра, након жетве и бербе, приређиваху на следећи начин јавну свечану гозбу. Сви се са женама својим, децом и послугом скупљаху на место одређено за гозбу и постављаху сто на сену, а посред стола хлеб и уз њега пар крчага сладовине. Доводили су затим теле, вепра и крмачу, петла и кокошку и друге домаће животиње у паровима мужјака и женке. Пре но што би их убили за жртву, дошао би гаталац те би, изговоривши неколико речи, започео туђи животињу батином, чему би потом прионули и сви присутни, тукући је по глави, ногама и трбуху, говорећи: Ово су ти дарови, боже ЗЈЕМЕНИЧЕ (јер ти сељаци тако зваху демона), захваљујемо ти што си нас ове године одржао у здрављу и што си нам дао обиље свега; а сад те молимо, да нас и следеће године помажеш и заштиш од ватре, мача, куге и од свих непријатеља. Затим би јели месо жртвованих животиња, а пре но што би почели јести, од сваког би јела одрезали комад и побацали их на земљу у сваки кут куће, говорећи: Ово је теби жртва, о Зјемениче, прими је и поједи у сласт. Тада би сви прионули јелу у весељу. Та празноверја Самоједа потрајаше до године 1413, кад пољски краљ Владислав, Богом надахнут, крену на њих и савлада их. Спали тада кулу светог пламена, угаси пламен, посече шуме у корену, не без великог чуђења тамошњег народа, који нје могао веровати својим очима да пољски војници, који бејаху посекали шуме, нису нимало озлеђени, како се њима самима више но једном догодило. Заповеди потом краљ Владислав да сви постану хришћани и крсте се, а подиже прекрасну цркву

Живојтији, кућна божанства Самоједа.

58

Гозбе њихове.

Жртвовања.

Кумир Зјеменик.

Самоједа постаје хришћанска 1413. године.

Уништено идолопоклонство у Самоједи. Подижу се цркве у Мједниху.

Кумири и веровања Обгорјанаца.

Не зна се време преобраћања Обгорјанаца.

Венеди су рода словенскога.

Вандали и Словени се разликују само по имену.

Словени древни народ из Германије.

Постају бројнији и снажнији.

Словени продиру све до крајњих обала Западног океана.

Аварски краљ Хакан шаље Словенима гласнике и тражи помоћ. Словенски поглавари.

у Мједнику. Обгорјанци обожаваху кумира по имену ЗЛАТАБАБА, односно Златна бака, чији кип стајаше уз рјеку Обоу, држећи у крилу детенце за које се говорило да јој је унук. Кумир тај бејаше опремљен инструментима, која попут труба испуштаху снажан звук. Када би нешто хтео учинити или кренути на пут, свештеник би тражио савјет од тог кумира. Право је то чудо јер (како каже Абрахам Ортел у свом Театру) кумир дава-ше тачне и сигурне одговоре о ономе шта треба да чине. Нико се не би усудио проћи покрај њега, а да не остави некакав дар, па кад ништа друго не би имао, свукао би са себе кожух, пао ничице на земљу и (како каже Јохан Аубанус) понудио му кожух на дар. Нисам нашао записа о времену преобраћења Обгорјанаца ни код једног аутора, па ћу прећи на друге Словене, тачније, на оне који заузеше читаво приморје које се протеже од Олзације до Ливоније. У тим крајевима (по сведочењу Петера Артопеуса) живљаше словенски народ по имену Венеди или Венети. Слаже се с тиме и Јохан Магнус Гот у 6. књизи, поглављу 21, где овако говори: Ко су били Венети, Јорданес је изложио поводећи се за ауторитетом Аблабијевим и тврдећи да се ради о племену словенскога рода. Наиме, подељени како већ бејашу на разне народе (а тако је и данас), Словени добише различита имена. И уистину, пук се словенски не разликује од Вандала ни по чему другом, до по имену. Јохан Авентинус пак у 2. књизи каже: За време владавине цара Марцијана, око 453. године, народ Венед, који себе саме називају Словенима, а који су древни народ из Германије (како пише Тацит), продревши у својим упадима у шуме и планине смештене између подручја Пеучана и Фена, због греха наших (како каже Јорданес) постадоше окрутни, бројнији и снажнији, у толикој мери да мало по мало преплавише и заузеше читав крај смештен између река Лабе и Тане, као и целом дужином и ширином између Коданског и Јадранског мора. Продреше затим све до крајњих обала Западног океана, као што се види код Павла Ђакона у 17. књизи, где овако каже: Но следећег дана Римљани ухватише три словенска мужа, који не носеше са собом ништа гвозденога осим штитове у рукама. Цар Маврикије их упита откуда долазе и где су им боравишта. Они му одговорише да су рода словенскога и да живе крај обала Западног океана, те да је аварски краљ Хакан послао њиховим кнежевима гласнике с даровима, тражећи помоћ против Римљана. Стога су их поглавари њихови послали Хакану да му објасне како је то због удаљености земаља немогуће, јер су они сами провели

на путу осамнаест месеци. Штитове су носили, како објаснише, будући да нитко од њих није видео оклоп, јер земља њихова не познаје гвожђе. Цар, дакле, зачуђен њиховим животом и уједно задивљен крупним њиховим стасом, посла их у Хераклеју. По тим је Словенима Венедима море Венедско добило име, јер они, прегазивши прво реку Вислу и стигавши у свом походу све до Лабе, нападоше оне који настањавашу обале Коданског мора. У то доба бејашу ти крајеви настањени снажним и врло моћним народима, као што су Свеви, Лангобарди. Рујанци и Свитонци који, након пораза од Словена, кренуше у смеру Дунава. Давид Хитреус у 3. књизи, где говори о тој провали Словена, каже: Народ Хенети или Венеди, које Нијемци зову Венден, Талијани Слави, а у код нас им је име Вандали, заузеше, након кобних тих сеоба народа, читаву обалу Балтичког мора, око љета Господњег 500. Од Балтичког мора па све до Лабе, од извора, односно једанаест потока који се у њу сливају пре но што се спусти низ чешке планине, готово све до речног ушћа, живљашу они неколико векова. Проширише силно краљевство своје, док их Хенрик Аукуп и силини Отон не потукоше први пут на рекама Лаби и Хавелу. Након њих и Хенрик Лав, шесто година након њихова доласка у те крајеве, делом их у сталним ратовима поубија, а делом порази и подјарми. Уз увођење хришћанства, изникнуше у тим крајевима и насеља Немаца. Но успркос томе, и дан данас се остаци Словена налазе уз обале Лабе, у Лужици и на другим местима. Премда у почетку, у време заузимања балтичке обале, имали јединствено име Словени, потом су им наденута разна имена, те се неки од њих овако зваху:

ПОМЕРАНЦИ. ВИЛЦИ и РУГАНЦИ.

Острвљани њима насупрот.

ВАРНАВИ.

ОБОДРИТИ.

ПОЛАБИ.

ВАГИРИ.

ЛИНГОНИ.

ПОМЕРАНЦИ, још увијек познати под древним именом, тумаче се као приморци, јер померие на словенском језику не значи ништа друго до земљу уз море, поморје или приморје. У прошлости Померанија има границе много шире но што су то данас. Померанци (како пише Алберт Кранц у 1. књизи, поглављу 16) заједно с Кашубима настањавашу те обале већ у раздобљу пре Христа. ВИЛЦИ и Љутићи, односно Лужичани, бејаше име које обухвата ова четири народа: ТОЛЕНЦИ,

Ваља запознати велику удаљеност доловине Словена. Словени у својој земљи не познају гвожђе. Венедско море добија име по Словенима Венедима. Многи снажни народи претрпе пораз од Словена. Саси зову Словене Вандалима. У које доба заузеше балтичке обале. Словени силно прошире своје краљевство. Боре се против Хенрика Аукупа и силног Отона.

Разна имена Словена са Балтичког мора.

61

Померје код Словена значи земљу крај мора.

Померанци и Кашуби насељавашу Померанију у време пре Христа.

РЕДАРИ ИЛИ РИАДУРИ,
ЦИРЦИПАНИ,
КИЦИНИ.

ВИЛЦИ добише то име (како пише Хелмолд у 3. поглављу) због велике своје снаге.

ТОЛЕНЦИ и Редари су по Хелмолду један те исти народ, а чини се да су ови други то име добили по граду Ретри, док они први по реци Толенс, уз коју се налазише њихова бора-вишта. Редари живљаху у границама Стетињана између река Пан и Вјадра.

ЦИРЦИПАНИ дугују име реци Пан, а њихова боравишта бејаху смештена у крају око Грипсалдије, Волгаста и Сондија.

КИЦИНИ (ХИЖАНИ) пребиваху у близини града Гучеговија, а можда му по њима и оста име.

РУЈАНЦИ, односно Рани, зову се тако по острву Рујан, исто као што се Чеси из Бохемије по њој зову Бохеми.

ВАРНАВИ бејаху тако названи по реци Варнави на подручју Ростока.

ОБОДРИТИ држаху у поседу земље Мекленбуржана.

ПОЛАБИ, верујем, узеше то име по тамошњој равници. Главни град њихов беше Рацебург. познат прво по кнежевини, а затим по бискупији.

62 ВАГИРИ настађаваху крај код Олденбурга, града својевремено славног по бискупији. Наиме, потом бискупу Геролду успе да бискупија буде премештена у Лиибек. Између Лингона и Лина не правим разлике. Њих спомиње Хелмолд у 1. књизи, једне у 1. поглављу, а друге у 38. поглављу. Луне и Лунебург чувају још увијек спомен на њих, јер каже се да им тамо бејаху пребивалишта.

Имена других словенских народа који се зауставише (како каже Хелмолд) у Источној Слатвији, што значи између реке Лабје и Вјадра, односно у Бранденбуршкој крајини, јесу следећа:

ЛЕУБУСИ,
ВИЛИНИ,
СТУДЕРАНИ,
БРИЗАНИ.

ВЕРЛИ или (Х)ЕРУЛИ, те многи други који се налазе код Хелмолда. Верли или Хјерули настађаваху крајеве уз реку Халвел, а име њихово оста све до дана данашњега граду Верлу, смештеном у границама Ободрита. ви који владаху Верлима ту су ниже записани.

ПОПИС КНЕЖЕВА И ВОЈВОДА

Словена Верла или [Х]ерула.

адаше у време цара Карла Великог Словима и Рујанцима с Балтичког мора. Његова

свастика, односно сестра његове жене, по имену Хилдегарда, здружи се у браку са Свеноном, краљем Шведске и Готске.

БИЛУНГ, син Арипертов, покори суседне народе и прошири своју власт од Висле до Везере и од Данске до Олзације (Голштиније). Живео је у Мекленбургу, седишту и престоници својих предака. Био је господар неколико поморских градова великога угледа због поморске трговине и промета, односно Јулина (Ивлина), Винете, Ретре, Старгарда или Стариграда, Волгаста, Куцина (Гистина), Кисина, Демина и Малхова (Мелковра).

МИСЛАВ или МИЗИСЛАВ и МИСТИВОЈ, браћа и синови Билунгови, владаху Словенима Верлима, а бејаху жестоки непријатељи и прогонитељи имена хришћанског. Од њих двојице, Мистивој узео за жену Маргариту, кћер цара Хенрика I. Аукупа и с њом добио три сина. Уда (Удона), Анадрага и Гнеја. У старости, заслугом своје жене, пригласи веру Христову и оде на покајање у Бардовик.

ГОТШАЛК око године 1040. подигну посед у рибарском насељу, тамо где се данас уздиже Либек, велики град на тамошњој обали, а који се у прошлости звао Буте или Вагриен. Тог кнеза преобрати на хришћанство Маркон, бискуп Олденбурга.

УДО (Удон), син Мистивоја, првог хришћанина у оним крајевима, измучен сталним ратовањима од Теодорика Бранденбуршког и од неког Бернарда, маркиза од Шашке, напусти хришћанску веру. Свети Ортолф му више не једном посла многе свете људе, не би ли га одвратио од рата који бејаше потрајао без прекида дванаест година, но све би узалуд. Удон не само да не учини како га убеђиваше, него чак неке од оних светих људи, који долазише њему, стави на муке, а међу њима беше и бискуп Бремена, Хамбурга и Мекленбурга.

АПРИБИОН се поведе за очевим примером у прогонима хришћана.

Готшалк, син Удонов, вративши се вери Христовој, не само да је следио верно учење хришћанско, него и сам често проповедаше и утврђиваше веру код тамошњег народа. Због тога га његови убише, лета Господњег 1060. Бејаше оставио иза себе два сина, по имену Хенрик и Бутеу. који проширише град Либек. Но Хенрика потом свргну с власти Критон, краљ Рујанаца, а Бутеуа убише неверници у Олзацији (Голштини).

*Билунг јако
прошири
своје
краљевство.*

*Мекленбург,
средиште
верлских
кнежева.*

63

*Град Верл
називан по
Верлима.*

*Кнежеви
Словена
Верла.*

ХЕНРИК, син Готшалков и брат Бутеуов, истеран из очинског краљевства од Рујанца Критона, коначно уби непријатеља захваљујући својој жени Словенки. Имаде с њом три сина, Канута, Сандополка и Сувина, но сва тројица умреше без потомака, те се с њима сконча род кнежева Словена Верла. Канута, наиме, уби његов брат Сандополк, а њега пак један дански племић године 1100. За време владавине Хенрика, Рујанци се и Верли вратише незнабоштву, успркос напорима кнеза њиховога, који их на све могуће начине настојаше одвратити од тога. Канут, син Хенрика, краља Данске, будући да је усахло колено кнежева верласких, прими потврду власти над Верлима и Мекленбургом од цара Лотара, који у Шлесвигу држаше у заробљеништву праве и законите наследнике, потомке кнеза Удона, а бејаху то Никлета, којег други зову Никлет и Прибислав. Беше то отприлике љета Господњег 1130.

ПРИБИСЛАВ, пуштен на слободу, загосподари краљевством својих преда, кад се његови поданици вратише поновно незнабоштву. Узалуд се саски војвода Хенрик Лав помучи, не би ли их склонио од тога сталним ратовањем, као и бискуп Бамберга Отон, који оде међу њих проповедати, а они га ставише на муке.

- 64 ПРИБИСЛАВ и ВРАТИСЛАВ, синови Никлетици с неограниченом влашћу над Верлима. након многих и сталних окршаја с војводом саским Хенриком Лавом беху поражени. Тај војвода призва Верле натраг вери Христовој, а Вратислава осуди да буде распет на крсту, јер одбијаше прихватити хришћанство, лета Господњег 1170. Прибислава пак поведе са собом у Африку ходочастити на гроб Господа нашега. Вративши се 1179. године. Прибислав изгуби живот у Линебургу током витешког турнира, кад коњ паде под њим. Сахранише га у Дубину уз овај натпис: Прибислав Божјом милошћу краљ Верла, Вагра, Цирципана, Полапских Словена, Ободрила, Кисинара и Вандава.

**PRIBISLAVS DEI GRATIA VVERLO-
RUM, VUAGRIORVM, CIRCIPANORVM,
POLABORVM, OBRODITORVM, KTSSL
NORVM, ET VANDALORVM REX.**

То су, дакле, кнежеви што у прошлим временима владаху Словенима Верлима у покрајини званој Верлија, а данас је то војводство или кнежевина Мекленбург. У тој кнежевини беше у прошлости неколико градова славних по трговини са северним крајевима: Винава, Ивлин

и Верлија, прозвана тако по народу верлеском. Себастијан Минстер у 3. књизи Космографије, говорећи о народу тих крајева, овако пише: Први се тамошњи становници зваху Херули и Ободрити, а заједничким именом Вандали. Додаје затим и каже: Народ бејаше слободан и храбар, никад подчињен Римљанима, а свикнут ратовању. Међу Готима беше то онај пук који најчешће узнемираваше ратним походима Рим, Италију, Француску, Шпанију, Африку, Европу и Азију. Карло Велики, борећи се са Сасима, не дирну у Херуле. То је оно што пише Мунстер.

ЛЕУБУСИ дадоше име граду Леубузији, познатом по бискупији.

ВИЛИНИ и Студерани (према мишљењу неких новијих аутора) настањавашу крајеве код Берлина и Бранденбурга.

СТУДЕРАНЕ и Бризане (Брижане) Хелмолд смешта на подручје Хавелберга. Градови Брицен и Бриц до данас су задржали име бризанско. Други словенски народи, то јест Предеценти, Сораби, Тетмази, Олзаци, Стермари и Нордалбинги, настањваху обале Венедског мора и бејаху страх и трепет не само суседима него и најудаљенијим народима. Намучише у оружаним походима краљевство Данаца, с којима се (каже Хелмолд) хватаху у коштац из забаве, а никада (према извештајима Сакса Грамматикуса и Петра Суфридија у 2. књизи) не уђоше у борбу с Данцима за Херсонес, већ бејаху увек у завади и ратоваху за круну и за краљевство. Опустошише исто тако и Саску, Тирингију. Француску и Германију. Насрнуше такође на Аквитанију, Британију, Умбрију, Саландију и Холандију. Јохан Авентинус пише у 3. књизи да Словени почеше јачати у унутрашњости Германије године 480. и не престајаху врло окротно поступати са суседима. Аларик, тадашњи краљ Свева, не могаше то више трпјети, те са свим својим Баварцима оде на запад, напустивши Шлеску, Лужицу и оближње крајеве на истоку и североистоку, те се потом удаљи према крајевима око Дунава, Рајне, Црне Реке и Мајне. Словенски краљеви Чех и Лех заузеше потом крајеве напуштене од Свева и Бавараца, а држе их у свом поседу и данас. Ушавши затим у Саску, силно је уништише, те загосподаривши неким од тамошњих места, још увијек живе тамо, како пише Беатус Ренанус у 1. књизи о Германији. Монах Аимон у 4. књизи, поглављу 23, каже да Словени пређоше у Тирингију и да настањавашу Меровесбург, градећи бројна насеља и

65

*Билунг јако
прошири
своје
краљевство.*

*Мекленбург,
средиште
верлских
кнежева.*

*Словени ра-
товаху с кра-
љем Данске
из забаве.
Словени ха-
рају Саском,
Тирингијом,
Француском
и Германи-
јом.*

*Нападају
Аквитанију,
Британију,
Умбрију,
Саландију и
Холандију.
Словени по-
чињу јачати
у унутраш-
њости
Германије.
Отерају свев-
ског краља
Аларика и
заузму Шлес-
ку, Лужицу и
оближње кра-
јеве.*

*Уништавају
Саску.
Словени
настањавашу
Тирингију..*

66

Обичај
Словена из
Тирингије при
сахрани
покојника.

Саски војвода
покушава
одупрети се
Словенима.
Сукоби се са
њима и буде
поражен.

Саси и Данци
претрпе
пораз од
Словена.
Звјездодраг
словенски
војвода.

Дански краљ
погине у боју
од словенске
руке.
Словени се
окрећу про-
тив Франака.
Белослав кнез
словенски.

Белослављева
беседа
војницима.

Словенима
није допуш-
тено бекство
у рату.

67

изван града, то јест у шуми званој Хирсбрулис. затим Тунехдорф, Тугебрахтештет, Невухенрот, Хохдорф, те на многим другим местима. Обичај им беше (како у Епистоли енглеском принцу Едуарду пише Винфред Енглеа, касније назван Бонифације и постављен за над-бискупа у Мајнцу) да се по мужевљевој смрти жена ба-ци на ломачу на којој је тело њезиног мужа изгорело. Године 590. саски војвода покуша свим снагама одупрети се Словенима, те окупи војску од педесет три хиљаде бораца. Ухвативши се у коштац с непријатељем, код града Лухте у Саској, претпе пораз (према извештајима Карла из Вагриена у 3. књизи). Та словенска победа ули такав страх свим Сасима, да њихов војвода би присиљен обратити се краљу Данске, заклинајући га за помоћ у тим злокобним временима, као и да удружи своје снаге са Сасима. Успе му с лакоћом то постићи, будући да дански краљ беше у страху да би Словени након победе над Сасима могли окренути војску и на њега. Поређаше стога своје људе, којих (према Карлу из Вагриена) беше око осамдесет седам хиљада бораца. Ухватише се у коштац с непријатељем у околини Лаупена, те приметнуше храбар и крвав бој, који потраја од јутра па све до двадесет и другог сата у дану. Победа се на крају приклони Словенима, којима тада заповедаше војсковођа Звјездодраг. Дански краљ изгуби у тој бици живот, а војвода од Саске, нашавши се у невољи, баца с коњем у реку и тако спаси. Словени се потом окренуше против Франака, те харајући њиховим краљевством показаше сву своју окрутност. Тадашњи франачки краљ Хилдеберт посла Адулфа, једнога од најбољих својих војсковођа, да се супротстави Белославу (јер тако се зваше кнез словенски) који се, затекавши се у непријатељској земљи и увидевши како мало има Словена у поређењу с бројним франачким снагама, поколеба у свом науму. Опазивши то, Адулф му препречи пут и затвори све пролазе. Белослав се на то повуче са својима у подножје једног брда, те се оваквом беседом обрати својим људима: Видите, борци и другови моји верни, да нас је непријатељ тако опколио да се не можемо друкчије него снагом својих руку спасити. Побећи се не може; па све и кад би се могло, закони нам предака наших не допуштају то. Будући, дакле, да спас и сву наду своју полагамо у снагу руку наших, кренимо дакле драге воље у борбу за спас и част себе самих. Не треба нас уплашити бројност непријатеља, кад знамо да смо више но једном надјачали најсилније саске, данске и франачке војске. Ако нам је сада у борби с Францима погинути, погинимо славно, да се непријатељ има

мало чему радовати, а да синовима и потомцима својим, шта више читавоме свету, пружимо редак пример снаге и срчаности. Изговоривши то, нареди да се сви построје у борбене редове. Адулф, пак, не почека дуго, него одмах даде знак за почетак битке, у коју се Франци, поуздајући се у своју бројност, радо упустише. Словени им, настојећи искористити свој положај, с једнаком храброшћу одолеваху; шта више, готово без наде у спас, један другог потицаху на освету. На крају се тако разјарише у свом бесу, да се Франци почеше повлачити и гинути један за другим. Видевши шта се догађа, Адулф се покаја што се уопште упустио у битку, но ни за кајање му не оста много времена, јер паде и он с великим делом своје војске. Погинуше такође и многи Словени, а војсковођа њихов Белослав би смртно рањен те недуго затим на повратку кући напусти овај свет. Дерван, кнез словенски и брат Болеслављев, у жељи да освети братову смрт, крену на краља Дагоберта, који је наследио Хилдеберта на франачком престолу; потукавши се с Дагобертом и с његовом бираном војском Франака и Аустријанаца, потуче их до ногу. Ушавши потом у Тирингију и у крајеве уз франачке границе (како пише монах Аимон у 4. књизи, поглављу 23), нанесе велике штете и однесе са собом неизмеран плен. Словени Сораби, осокољени том победом, упадоше такође у непријатељском походу у Тирингију и Саску, те опљачкавши те две земље, на крају све уништише и спалише. Ти Сораби припадају онима које Лаоник Халкокондил смешта у древну покрајину Трибала у северној Мезији. Према томе, дошавши са севера, заузеше велик део Далмације (како извештава Аимон у 4. књизи, поглављу 1). За време владавине цара Константина, дакле у IV. веку, настањавашу доњу Панонију, где се побунише против цара. Но он им се (како каже Авентинус у 2. књизи) обрати беседом с проповедаонице, те их прихвати на мир и на крају их умири. Древно пребивалиште Сораба (према Плинију) беаше крај око мочваре Метид. Један њихов део се запути отуд у смеру Дунава и горње Мезије, док други део крену на пут преко непрегледних пространстава Сарматике, то јест Пољске, да би на концу продрли у германске земље недалеко од Пољске, које се данас зову Лужица. Распршивши се по околним крајевима, зауставише се између река Сале и Лабе. Стога Јан Дубравски с разлогом смешта тамо Сирбе, по којима су названи градови Сербек и Сербест. Нека нас не забрињава што је слово О замењено словима И и Е, јер то се у дотичном имену или речи (како смо опазили) често догађа. Аустријски летопис Томе

Адулф,
војсковођа
краља
Хилдеберта,
сукоби се са
Словенима.

Погине са
много својих
људи.

Умире
Белослав
Наслеђује га
брат његов
Дерван.
Словени
потуку
франачког
краља
Дагоберта.
Улазе у
Тирингију и
наносе ве-
лику штету.
Словени
Сораби пус-
тоше Тирин-
гију и Саску.
Крајеви
првобитно
настањени
Сорабима.
Заузму
велики део
Далмације.

68

Древно пре-
бивалиште
Сораба.

Крајеви које
заузимају
Сораби.

Сербек и
Сербест,
градови
Сораба.

Сораби, Сирби, Сирвијанци и Србијанци један су те исти народ.

Земље Србијанаца у Илирији.

Призрен, завичај цара Јустинијана.

Карло Велики бејаше често у рату са Словенима.

Словени потуку Карлову војску.

Погину словенски кнез Љубидраг.

Тридесет две хиљаде Франака погине у бици са Словенима. Ушавши у војводство Мекленбург и у Саску, Словени пале све пред собом. Карло се поново дигне на оружје против Словена.

Словени поново потуку Карлову војску.

Ебендорфа назива их Сирвијанцима, а у том летопису Ебендорф каже: Својевремено Изабела, кћи римског цара Фридриха Аустријског, беше удата за чешког краља Јана Луксембурговца, који је остави под образложењем да је немоћан. Кад је потом затражише да узме за мужа краља Сирвије, она то одби, јер да јој се не свиђа што је расколник који је пригласио грчки обред. У Историји Саске зову се Сорабима, што је код Лаоника искривљено у Сорабри. У списима Цариградског сабора називају се Сирфима, што је име којим их дан-данас називају суседни Корушани, Крањци, Штајерци и Угри, док они сами себе зову Сарбљи или Сербљи. Њихове се земље у Илирији простиру од Смедерева, града на Дунаву, све до Ниша, где почиње Бугарска. Најпознатија су места у Србији престоница Стони Биоград [Београд], затим Призрен, родни град цара Јустинијана, па неосвојива тврђава Новагора и Црнагора (Ново Брдо), где се налазе пребогати турски рудници злата и сребра. Дакле, с тим Лужичким Сорабима цар Карло Велики беше готово непрестано у рату, те и он лично крену много пута у борбене походе на њих. Наиме, први пут, не би ли их покорио, посла он (како пише [Карло] Вагриенски у 2. књизи) снажну војску под заповедништвом најбољих својих војсковођа, но не успе у свом науму, јер Сораби изађоше из земље и кренуше усусрет непријатељској војсци, храбро насрнувши на њих, те се заметну жестока и окрутна битка, у којој паде много племенитих и славних франачких мужева. Погину тамо и кнез Словена Сораба Љубидраг, односно Љубидраг, с мноштвом својих људи. Каже Вагриенски да за франачко краљевство то беше најпогубнија битка, пошто у њој изгуби живот тридесет две хиљаде Франака и око четрнаест хиљада Словена. Беснији но икад, сви се Словени (како пише Јохан Авентинус у 4. књизи) ујединише против Франака, па ушавши у земље Ободри-та, данас војводство Мекленбург, и у Саску, похараше и спалише све пред собом. То нагна Карла [Великог] да поновно окупи војску, много већу од претходне, те предавши заповедништво свом војсковођи Лиутпранду, упадне у земљу Сораба. Но Лиутпранд не узнатредова много у свом походу, кад би присиљен вратити се натраг. Наиме, уходе му дојавише да му непријатељи уједињени са Словенима Вилцима долазе усусрет с великом војском, те се он заустави и не хтеде кренути даље. На то Словени опколише Франке са свих страна и у нападу код реке Лабе извршише страшан покољ, да би затим упали у Саску и Тирингију и тамо уништили и спалили неколико места. Примивши гласе о томе, Карло

позва к себи тројицу својих војсковођа, Аделгиза постельника, Геилона и Ворада дворјанина. Нареди им да окупе источне Франке и Сасе и да што пре крену на Словене Сорабе. Док они извршаваху цареве налоге, примише вест (како пише Аимон у 4. књизи, поглављу 74) да се Саси бејашу побунили и устали на оружје против Карлових људи. То присили Франке да одустану од похода против Словена, а ови се још више осоколише и већ слободно хараху царевим земљама. Цар, увидевши да му у таквим приликама нема друге но ухватити се у коштац с њима, и то лично, уместо да шаље на њих своје војсковође, нареди да се у читавом царству окупе нови људи, не би ли коначно покорили Словене. Дознавши за то, Словени се ујединише како би им се одупрли. Монах Аимон, приповедајући о том царевом рату са Словенима, у 4. књизи, поглављу 81, каже: У Германији живи један ратоборни словенски народ, настањен на обалама океана, који се на властитом језику назива Велетаби, а на франачком Вилци или Вулци. Народ тај бејаше Францима вечни непријатељ, те никако не престајаше у оружаним походима мучити своје суседе подложне франачком краљевству или у савезу с њим. Не могавши више трпети њихову безочност, Карло Велики окупи војску и лично крену на њих. Нареди да се саграде два моста на реци Лаби и тако пређе у земљу непријатељску. Словени на то, како се не би изложили погibeљи, склопише с царем мир. Овде Вагриенски додаје да Карло држаше много до тог мира, да словенском кнезу Драговиду преда мноштво краљевских дарова. Други део Словена, при чему мислим на Сорабе, упадне у Карлово царство (како приповеда Вагриенски), те без имало поштовања жарише и палише његовим земљама. Цар посла на њих из Ахена си-на Карла с војском. Царев син се сукоби с непријатељима и однесе победу, а (како пише Аимон у 4. књизи, поглављу 92) Миледох (Милодух), владар Сораба, паде у боју. Но успркос свему томе, никад не би могуће обуздати Словене, те они настављаху пустошити франачким краљевством, држећи цара готово стално под оружјем, што се види и из његове биографије из пера редовника Ајнхарда, који каже да се цар лично дуго борио с Велетабима, најбољим међу Словенима. Потврђује то и опат Регинон у 2. књизи, те такођер Петар Суфриди (Мајсенски) када каже: Словени се често хватаху у коштац с Карлом Великим, који се грдно намучи не би ли неке од њих покорио, а кад коначно склопише мир с царем, окренуше се, по свом древном обичају, против Данске. Наиме, у 3. књизи о Венедима Петар

Карло опрема нову и већу војску против Словена.

Ратоборни Словени. Вечни непријатељи имена франачког.

Карло Велики лично крене на Словене.

Склапа мир са њиховим кнезом Драговидом.

Словени поново улазе у рат с Карлом.

Драговидов наследних Милодух погине у боју.

Словени непрестано држе цара под оружјем.

Карло Велики се грдно намучи не би ли покорио Словене.

Склопивши
мир с Карлом,
Словени
окрећу оружје
на Данце.

Драшко кнез
словенски.

Словени
освајају град
Смелдинг.

Драшко
мучки убијен.

Словени
сравне са зем-
љом тврђаву
Хохбух.

Потуку кра-
ља Данске и
освоје Јуцију.

Цар Лудовик
Побожни
поражен од
Словена.

Крузбер Холанђанин пише да Словени не бејаху никада мирни, а кад не бејаху у рату с германским царевима, окретаху оружје на Данце. Стога, склопивши око године 804. мир с Карлом Великим, ступише у рат с данским краљем Годифридом. Ушавши са снажном војском у земљу Словена Ободрита, Годифрид заузео неколико тврђава, но успркос томе, врати се из тог похода (како пише Аимон у 94. поглављу 49. књиге) уз велике губитке у људству. Наиме, премда натера у бекство кнеза Драшка, који бејаше утекао са свог положаја не поуздајући се у помоћ својих, и премда потом усмрти и војводу Годалаиба, Годифрид ипак при томе изгуби најбоље своје борце и синовца Регинолда, братовог сина, који изгуби живот заједно с многим дичним Данцима у нападу на једну тврђаву. Да му у том рату не бејаху притекли у помоћ Словени Вилци, можда би чак и он сам с читавом својом војском нашао тамо смрт.

71 Само зато што Вилци (како каже Аимон), због древних својих свађа с Ободритима, притекоше својевољно да би се здружили с данском војском, Годифрид однесе победу. Но недуго потом, Драшко се помири с Годифридом, те скупи војску с којом насрну на своје словенске суседе жарехи и палећи све око себе. Поређавши поновно своје борце и неколицину Саса, освоји велики град Смелдинг. Плодним тим својим успесима постигну да сви они који се бејаху побунили против њега поновно склопе с њим савез. Недуго након тога, затекавши се у трговишту Рерик, би мучки убијен од издајничке руке Годифридових људи. Након његове смрти Ободрити нападаше утврду Хохбух на реци Лаби, у у којој тада пребиваше покликсар цара Карла и источних Саса. Кад је коначно и освојише, потпуно је уништише. У прошлости се ухватише у коштац и с данским краљем Сирардом. Заметнувши бој с њим, потукоше га код Фионије. Но он се, окупивши поновно војску, сукоби с непријатељима у покрајини Јуцији, но и тамо би поражен и натјеран у бекство. Загосподаривши Јуцијом. Словени проширише своје царство. У том рату (како извештава Алберт Крантз у 1. књизи, поглављу 13. о Вандалији) заробише Јармерика, сина Сирардова, заједно с две његове сестре; једну од њих продадоше норвешком краљу, а другу дадоше Германима с којима након Карлове смрти Словени много пута ратоваху. Наслиједивши око године 818. године оца на престолу, Лудовик Побожни се, наиме, сукоби са Словенима, те (како читамо у Карла из Вагриена у 6. књизи) би у боју поражен, а много његових људи погине. Аимон, причајући о тим догађајима у 5. књизи, поглављу 11, каже да Словени

након преласка реке Лабе хараху Саском, те да Лудовик поасла на њих довољан број ратника и натера их да одустану од тога. Но они потом године 839. усташе на оружје против дотичног цара, који би присиљен да се непрекидно две године лично бори против њих, да би коначно у том рату претрпио велике штете од Словена. Ратоваху они такођер и с његовим сином Лудовиком, другим царем тог имена. Наиме године 869. Словени, који насељаваху крајеве насупрот Сасима, упадоше у Саску и нанеше велике штете. Удруживши се, дакле, са Сасима, Лудовик лично крену на њих, те заметнувши бој однесе тек условну победу, утолико више што битка (каже Аимон у 5. књизи, поглављу 23) беше крвава и с обе стране паде велики број бораца. Словени ипак не одустајаху од сталних напада на његово царство. У сукобу с њима 874. године Лудовиков син Карло затекну у таквој невољи да његовом оцу поручише како би, не притекне ли што пре у помоћ сину, могао и не видети га више. Лудовик лично крену на пут и, ослободивши сина, посла покликсаре Словенима којима владаху разни кнежеви, те (каже Аимон у петој књизи, поглављу 31) склопи с њима мир како најбоље могаше. Страшан и дуг баше, међутим, Лудовиков рат с Радиком или (како га зове опат Регинон у 2. књизи) Растином, кнезом словенским. Не могавши га никакo другачије савладати, ступи у тајне преговоре с његовим нећаком, не би ли га се дочепао. Кад захваљујући издаји то и оствари, даде му ископати очи и затворити га у манастир. Након тог успеха силно се гордио, тражећи да га поштују још више него раније. Па иако му успе свладати Словена Радика, ипак никад не могаде спречити словенска племена да харају његовим краљевством наносећи велике штете. Пише Карло из Вагриена у 4. књизи о Венедима да се тај цар и брат његов Карлман често сукобљаваху са Словенима, а да међу свим њиховим окршајима три бејаху највећа: онај код Горингена у Тирингији, други у Родвиху у Саској, а трећи између река Фулде и Везер. У тим биткама Франци изгубише многе своје војсковође и више од педесет хиљада бораца, уз занемариве губитке противника својих Словена. За време владавине те двојице царева (према тврдњама неких аутора) део Словена, односно они што насељаваху балтичке обале, скупише снажну флоту и кренуше у напад на Енглеску, задавши страшне муке тамошњем краљу Хересперу. Но Хереспер на крају изађе из једног окршаја као победник и зароби Рача или (како га зове Алесандро Скултето) Раста, краља Словена и ослепи га. Преостали се Рачови људи тада вратише

Две године се
лично бори
против њих и
претрпи ве-
лике штете.

72

Шаље
Словенима
покликсаре и
трежи мир.

Дуго ратује
са Словеном
Радиком.

Педесет
хиљада Фра-
нака погине
од Словенск
е
руке.

Рачо краљ
Словена.

73

Словени на-
падају острво
Фионију.

Словени држе
Хенрика
непрестано
под оружјем.

Словени зара-
те са царевима
Хенриком I
и Отоном I.

Пустоше
Германију.
Цар Отон претрпи
пораз од
Словена

Словени
иду у помоћ
Италијанима
против цара.

Ратују с
Отоном II.

Овај их
надјача.

Словени
помажу цару.

Словенски
кнез Мисах
убије
Викимана.

Словени
ратују с
Отоном III. и
убију много
његових људи.

74

кући. Опремивши поновно флоту, нападоше Фионију, најважније острво у Балтичком мору. Нанесоше тамо такве штете и извршише такав покољ тамошњег становништва, да би острво, да се то још једном догодило, остало потпуно пусто, без и једног јединог становника, како пише Саксо Грамматикус у 14. књизи. Исто то пише и Вагриенски у 4. књизи, но гледе времена збивања не слаже се у потпуности са Саксом. Словени ратоваху затим и држану дуго под оружјем и Хенрика Саксонца, који (према тврдњама Пјерфранческа Ђамбуларија) беше први германски војвода с потпуном влашћу над земљом. Заратише затим (како прича Ђироламо Барди у 2. делу) с царем Хенриком године 934, а 957. сукобише се с царем Отоном Првим. Упадоше тада у Германију (како пишу Вагриенски и Хилдерикус Мутиус у својим Хроникама), те је опустошише, наносећи велике штете. Жудећи за осветом, Отон скупилу војску пешака и коњаника, но приметивши бој у Турингу би поражен и једва се спаси с неколицином својих. Недуго након тога, Словени на позив Италијана усташе на оружје против истог цара. Кад га наслиједи Отон II, ратоборни га тај пук словенски натера да се маши оружја и зада му велике муке. Но коначно, након што бежаху заратили с њим, Отон II. их у два окршаја (како пишу Бернардо Ђустиниани у првој и Сабелико у трећој књизи 3. дела) тако премोћно победи, да се повукоше својим кућама. Након што бежаху склопили мир с царем, притекоше му више но једном у помоћ против непријатеља и побуњеника. Тако и Викиман, након двогодишње побуне против Отона, нађе смрт од руке Мисака, кнеза словенског и пријатеља царева. Мариан Скот у 3. књизи приповеда то исто, али не слаже се у потпуности с Вагриенским, јер тврди да се то збило за време владавине Отона I, коме су Словени служили у ратовима. Но зато задаше силне муке Отону III, с којим ратоваху године 989. и затим 999. Пре но што однесе коначну победу над њима, изгуби хиљаде и хиљаде својих људи на реци Лаби. Петар Крузбер, говорећи у 3. књизи о последњем окршају Отона III. са Словенима, пише овако: Отон не могаше трпети (каже он) да Словени толико пута устану оружјем на њега и да их он не успијева савладати. Стога приметивши поновно бој, започе битка крвава и још оштрија и жешћа од прве. Иако Словени падоше у великом броју, Отон ипак изгуби понајбоље своје борце. Заиста, никад никоме не успе у потпуности покорити тај народ, како уосталом пише и Пјерфранческо Ђамбулари у 3. књизи, када каже: Ушавши у Саску и уставши против Словена, Отон

намучи, опљачка и спали њихову земљу. Но ни то не бејаше довољно да би их подвргао својој вољи, јер Словени стављају слободу испред свега другога до чега држе, те ће радије изабрати смрт, него да служе цару или икоме другоме. Након што се на престо попео Конрад II, Словени насрнуше на њега четврте године његове владавине, односно лета Господњег 1029, како тврди Сигеберт из Жамблуа који, међутим, прећуткује штете које тај народ нанесе Конраду. Вагриенски, напротив, одлично то описује у 4. књизи када говори о поразу који цар претрпе у једном окршају са Словенима. Ухвативши се године 1055. у коштац с војском цара Фридриха, Словени (према причању Сигеберта из Жамблуа) изађоше из окршаја као победници и извршише страшан покољ над противницима. Будући да се слава њихова бејаше тада већ пронела читавим светом, Харалд, краљ Данске и Норвешке, заративши с разним народима, прихвати за савезнике у том подувату (како пише Саксо Грамматикус у 3. књизи о Данској) словенске кнежеве Дука и Дала у пратњи великог броја својих људи. Захваљујући њиховој срчаности. Харалд покори Аквитанију, па прешавши у Британију усмрти тамо краља Хумбра. Након тога Словени саставише флоту од многих, да не кажем баш безбројних лађа и нападоше источне крајеве Саландије, где приметивше многе и жестоке окршаје с краљем Рохилдије и однесоше огроман плен. Поново скупивши још једну флоту од 1500 бродова, нападоше Халандију. но због олује (каже исти тај Сахо у 14. књизи) што се подигну једне ноћи. Највећи их се део потопи. Након тога, у рат против Словена крену дански краљ Свен, но претрпе пораз и (како пише Граматикус у 15. књизи) поста њихов роб. Прича Хелмолд (у 1. књизи, поглављу 24) како саски војвода Ордулф ратоваше са Словенима непрекидно дванаест година, а да притом ни једном не изађе из боја као победник, него увек побеђен, све до коначног пораза године 1066, односно осме године владавине цара Хенрика IV. Никога то не би смело зачудити, јер (како пише Јоханс Авентинус у 4. књизи) велик бејаше углед тако славног словенског пука, поштованог и због своје бројности. Исти аутор у 1. књизи каже: Народ који Немци зову Венедима, а на њихову властитом језику име им је Словени, подељен је на много огранака, будући да за владавине цара Јустинијана I. прегазише Дунав и заузеше Далмацију, Либурнију, Илирик, Панонију и део Норика, који се и дан-данас по њима зове Славонија. Довољно ће бити рећи о њима да су нација силна и снажна. Зато Јохан Авентинус говори о народу

Словени се
рађају сло-
бодни и не
могу никоме
служити.

Цар Конрад II
претрпе
пораз од
Словена.
Сукобивши се
са војском ца-
ра Фридриха,
Словени извр-
ше страшан
покољ.
Словенски
кнежеви Дук
и Дал пома-
жу данском
краљу
Харалду.
Словенска
флота
напада
Саландију.
Воде многе
окршаја с
краљем
Рохилдије.
Словенска
флота беше
састављена
од 1500 лађа.
Дански краљ
Свен пора-
жен пада
Словенима у
ропство.
Саски војвода
Ордулф бори
се са
Словенима
12 година.
Велики углед
Словена.

75
Подељени
на много
огранака.

Силна
нација.

Шта је помра-
чило славу
словенског
народа..

словенском. А да је тај народ имао истинољубиве своје писце који би забиљежили све његове древне потхвате, кудикамо би славније сад било његово име. О. колика му је слава вероватно ускраћена, само зато што му тијеком дугих љета узмањкаше мужеви који би будућим покољењима понудили на читање безбројна дична дела словенска! Ако је понегде и записано нешто о њима, изашло је то готово нехотице из пера аутора који припадаху супарничкој страни, док мишљаху како би увеличали дела властитог рода. Стога су дела словенска тако шкрто или чак нетачно описана да, будући да већина историје незнабожаца вуче све симпатије на своју страну, нећеш ни на трен довести у сумњу да говорећи о Словенима говоре о непријатељима, свикнутим на борбу изблиза мачем, али не и речима. Још нешто, међутим, помрачи и увелике ослаби снаге и царство Словена, а бејаху то неслога њихова и међусобни ратови. Да није тога било, нема сумње да би постали господари (како кажу Петар Крузбер и [Карло] Вагриенски) не само обала Балтичког мора него и читаве Германије и Француске. Па кад се, дакле, и догоди да се код неког аутора чита како је тај и тај краљ или цар савладао Словене, не ваља то схватити, нити веровати, као да је свладао читав словенски народ уз Балтичко море, него само један његов део, будући да су Словени били подељени на многе снажне народе под влашћу различитих кнежева. Истина је да нећемо нигде наићи на тврдње како се читав тај народ икад ујединио, нити да је икада било који краљ или цар ратовао са свима њима одједном. Да нису били тако разједињени, било би их свих заједно довољно да се одупру не само једном франачком краљу или цару, него и многима удруженима међусобно. Схватише то и кнежеви суседних земаља, па се свим силама трудише не би ли их ослабили њиховим властитим снагама. Неће се стога никад наћи да је било који краљ или цар ратовао с народом словен-

Словенске
никад не
ујединише
међу собом у
борби против
непријатеља.

76 ским, а да му на помоћи није био велики број управо Словена. Служили су у рату различите кнежеве и борили се против властитог народа, једнако као што су то у прошлости чинили и још и сад чине Швајцарци или становници Грисонса. Ко се жели савршено упознати с тиме, нека чита свештеника Хелмолда, Сакса Граматикуса, Алберта Кранца и Аимона редовника, а мени ће бити довољно навести овде као пример Рујанце, најмоћније од свих Словена. Краљевство њихово не пропаде никад, осим кад кренуше оружјем један на другог. Бејаху они најмоћнији те (како каже Хелмолд) уживаху највећи углед међу свим Словенима. Настађаваху не

Рујанци
уживају
велики углед
код осталих
Словена..

само обале Венедског мора. него и усред самог мора. имаху властитога краља, а храм њихов бејаше посвуда на гласу, те и стога полагаху право на првенство у крилу читаве словенске нације. У њиховом поседу бејаше острво Рујан у Венедском мору, дуго седам немачких миља и једнако тако широко, плодна тла, те је данас житница Седунаца, као што је Сицилија житница Римљана. Главни град Рујанаца, по имену Аркона, чије се данас ни рушевине не виде, бејаше смештен (по мишљењу неколицине) на високом рту чије обале с истока и с југа оплакује море, опасаном тако високим зидинама да би стрела одапета из лука једва досегла врх њихов. Са запада град бијаше заштићен великом и снажном тврђавом. Саксо Граматикус међутим смешта Аркону на друго острво, звано Витора, удаљен од Рујана за ширину реке, а њега уништише Харалд, краљ Гота, и Хеминг, краљ Данаца. Абрахам Ортел тврди да на месту Арконе у давнини бејаше смештен словенски град Винета, а бејаше то град (како пише Хелмолд) највећи од свих европских градова и најпознатији по трговини између разних народа. Бејаше настањен Словенима који примаху и друге народе, којима међутим, за време њиховог боравка у граду, не допуштаху живети према хришћанским законима. Све до коначног свог уништења, тај град дакле устраја у незнабоштву. Но не би људи честитијих обичаја ни веће гостољубивости и доброћудности од Словена који настађаваху Винету. Хелмолд смешта тај град другачије, наиме између ушћа реке Одре и града Камина, где се још и дан-данас виде његови остаци. Узрок пропасти Винете није било ништа друго до неслога међу њеним грађанима, чиме потакнут краљ дански, у жељи да опљачка тако богат град, састави велику флоту с којом насрну на град, заузе га, опљачка и савири са земљом. Рујанци, становници острва Рујан, имаху бродове у великом броју, те крстарећи оним обалама чинише велике штете, а понајвише данским краљевима с којима се често сукобљаваху. Витикинд Холанђанин у 3. књизи пише да Рујанци лета Господњег 809. саставивши флоту од 830 лађа, нападоше краљевину Данску и источну Фризију, а уз остала зла која тамо починише, заузеше и спалише градове Олденбург и Нисен, те однесоше огроман плен у домовину своју Рујан. Беше то разлог због којег се Карло Велики око године 810. маши оружја против њих, те их у два жестока и крвава окршаја надјача и приведе Христу. Покоривши их (како пише Витикинд) захваљујући њиховој разједињености више но војсци франачкој, нареди да сви постану хришћани и следбеници римског

Имају
властитог
краља.

Опис острва
Рујан.

Винета,
главни град
Словена.

Узрок
пропасти
Винете.

77

Словени
често напа-
дају Данску.
Словенска
флота беше
састављена
од 830 лађа.

Словени
спали Олден-
бург и Нисен
и харају
Данском и
источном
Фризијом.
Карло Велики
ратије с
Рујанцима.

Победи их и
приведе
Христу.
Након Кар-
лове смрти
Словени се
побуне и на-
пусте хриш-
ћанску веру.
Подигну храм
кипу идола
Сватовита.
Плаћају данак
Сватовиту.

Опис кумира
Сватовита.

Балтички
Словени нису
носили браду.

78

Део плена
дарију
Сватовиту.

обрета, те да заједно са Сасима, које нешто пре тога бејаше преобратио на веру Христову, плаћају данак и исказују посебно поштовање светом Виду, који у то доба бејаше међу оним пуком изнад свега поштован. Рујанци плаћаху данак све док поживе Карло Велики, но након његове смрти одбише плаћати данак и придржавати се вере хришћанске. Саградише у свом граду Аркони храм у који поставише кип Сватовита или (како га назива Кранц) Звантовика, који није друго до свети Вид, те сваке године мушкарци и жене доносише у тај храм данак од једног динара по глави. Кад би их суседи питали за данак, одговараху да их у дому њихову довољно задовољава Вид и ово је данак његов. Вративши се тако незнабоштву, обожаваху кумира тог Сватовита, који бејаше израђен од дрва и велики попут дива, а имаше, као и Јан (Јанус) код неких других народа, четири главе, како би улазећи с било које стране храма човек могао видети и уживати у погледу на кумиров образ. Идол бејаше голобрад, а дуга му коса бејаше са свих страна добро подрезана, те се чињаше (како каже Саксо Грамматикус) као да опонаша словенске навике у подрезивању косе. Бејаше одевен у хаљине дугачке све до пода, у десници држаше ковани рог, а у тај рог свештеник, једини који међу Словенима носаше браду, уз бројне свечане обреде улеваше вино. Вино би остало у рогу до следећег дана, па према томе да ли би остало на истом нивоу или би опало, свештеници би просудили каква ће бити следећа година, тумачећи опадање нивоа као оскудицу, а његову постојаност као обиље. Љевицу држаше Сватовит ослоњену о бок, а недалеко се од њега могле су се видети узде и седло његова коња, као и велики и богато украшен маћ. Тај се и такав кумир налазио у капели с четири лука смештеној у великом храму, премда без икаква ослоња о зидове храма, а са свих страна капела бејаше окружена завесама од богато украшене пурпурне тканине. У капелу беше забрањен приступ свима осим свештенику, а ни њему увек и кад год му се прохте, него само у претпразничке дане како би све почистио и углачао. Па ни самом свештенику не бејаше допуштено дисати унутар затворених завеса, него кад би хтео узети дах, потрчао би на врата и промолио главу како дах смртника не би ни на који начин додирнуо божанство, јер сматраху то превеликим грехом. Свом идолу даваху увек трећину ратног и свакога другог плена, а имаде Сватовит и својих 300 коња и посебну стражу од 300 људи који идоше у рат за њега и сву добит предаваху свештенику, да би затим била склоњена у ризницу из

које ју није било допуштено изнети ни на који начин и ни из којег разлога. Пише Саксо Грамматикус да истог тог идола обожаваху не само Словени, него да га дариваху и странци и краљеви суседних земаља. Међу овима последњима бејаше и дански краљ Само, који му посла на дар златни пехар врхунске израде, за шта прими и награду. Не прође, наиме, много времена, а краљ Само умре бедном и окрутном смрћу и Сватовит му не би ни од какве помоћи. Идолу бејаше посвећен и један бели коњ крупна стаса, коме нико осим свештеника не сме чупати длаку из репа или гриве, нити јахати га или китити, јер Словени бејаху чврсто уверени како га Сватовит јаше у својим походима на непријатеље кадгод му се прохте. Вероваху како је доказ томе што, оставивши навечер коња у уобичајеном његовом стану, истимаренога, чистог и везаног, често га следећег јутра налазише блатњавог и знојавог, као да те ноћи бејаше превалио дуг пут. По ходу тог коња прорицаху успех или неуспех започетих ратова, а желећи дознати то пре но што се оствари, прибегаваху следећем поступку: У земљу пред храмом забијаху усправно шест мотки у паровима једну пред другом и на једнаком размаку. Затим би преко тих парова привезали попреко још једну мотку, тако близу тлу да коњ може сасвим лако прећи преко, а да не скочи. На дан утврђен за тај догађај, свештеник би након дугих и величанствених молитви повео свечаним кораком коња за узде, све до оне три препоне од мотки; ако би коњ уредно, једну за другом, прекорачио све три препоне, увек десним копитом и не заменивши ниједном десну с левом страном, Словени би били сигурни у победу, а ако би коњ учинио супротно од тога, одузео би им веру у победу. Сваке године након жетве жртвоваху свом идолу велики број животиња, а понекад би свештеник узео и којег хришћанина и убио га за жртву, тврдећи да је крв хришћанска боговима и те како угодна. Након тога би пред вратима храма приредили свечану гозбу и донели на сто округлу погачу припремљену од киселог теста а тако велику, да би се иза ње могао сакрити одрастао човек. Свештеник би заиста стао иза погаче, те се сакрио покривајући се њоме, па упитао могу ли га видети. Кад би сви углас одречно одговорили, стао би молити свог да им даде да га се следеће године још мање види. Рујанци истрајаху у тим својим заблудама готово пуних триста педесет година, а за то време (према писању Витикинда Холанђанина у трећој књизи и Петра Крузбера у шестој) поведоше безброј ратова с многим народима, харајући не само приморјем и приобалним

Дански краљ
Само шаље
дарове
Сватовиту.

79

При
жртвовању
убије једног
хришћанина..

Погача од
киселог
теста.

Рујанци
истрају у
идолопоклонс-
тву током
350 година.

Дански краљ
Валдемар
удружен с
многим
словенским
кнежевима.
надјача
Рујанце.

80

Срушен
Сватовитов
кип.

Спомен на
Сватовита
одржа се дуго
међу
Словенима.

Крштење
Тетислава,
краља
словенског.

Проповеда
својим
поданицима
реч Божију.

градовима, него продирући све до у унутрашњост Германије и задајући велике муке ондашњим краљевима и царевима. Но Бог, чије су нам намере скривене, не хтеде да тај народ ратоборни остане у мраку незнабоштва, те осоколи краља данског Валдемара да устане оружјем на њих. Валдемар скупи снажну војску у намери да их покори, но увидевши како саме његове снаге нису довољне, удружи се с померанским кнежевима Казимиром и Богуславом, као и с Прибиславом, владаром Словена Ободрита. Кренувши заједно с њима у поход, Валдемар године 1167. надјача срчане Рујанце. Након победе, наложи да се Сватовитову кипу свже омча око врата, те га војници потезаху тлом у присуству Словена. На крају претестерисаше кип на комаде и јавно га спалише, да би потом уништили храм и све у њему и опљачкали ризницу. По Валдемаровој заповести сви се мораху одрећи идоло-поклонства и пригрлити веру у јединога и истинскога Бога, а дански краљ их настави непрекидно потпомагати у томе, те о свом трошку сагради дванаест цркава у земљи некад Рујанаца, а сад његовој. Упркос свему томе, празноверје у Сватовита руганског оста на снази и дуго се одржа меду Чесима, све док блажени Вјенцеслав, кнез чешки, не преда свом народу мошти светог Вида које бејаше добио од цара Отона, како би им јавно исказивали поштовање. Истину говорећи, ни на тај начин не избриса Чесима сасвим из сећања спомен на Сватовита, јер наиме и дан-данас нема у Чешкој свечанијег ни распрострањенијег поздрава од онога који призива његово име. Кад примају неког госта или пријатеља који им долази из далеких земаља, понављајући кажу витеи, витеи, у знак радости због сачувана здравља, као да је то заслуга Сватовитова. Јанимар, муж племенит и брат Тетиславов, уложи све своје снаге не би ли искоренио празноверни култ Сватовита. Краљ Тетислав, који владаше Рујанцима у време њиховог пораза, тек што бејаше подучен вери католичкој с великом живошћу и спремношћу приступи светом крштењу, те наложи и свима својима да потраже духовну своју обнову у тој светој крстионици. Ни након тога не преста никад проповедима јачати њихову веру у Христа, готово као нови свети Павле Апостол послан од Христа. Вршећи дакле службу просветитељску, делом лепим речима и наговорима, а делом претњама, покрштаваше народ суровији и окрутнији од било које звери и још у покушају преобраћења тврдокорнији од свих других балтичких Словена. Како се мењаху времена, тако се измењиваху и кнежеви народа руганског, а који се налазе ниже пописани.

ПОПИС СЛОВЕНСКИХ КНЕЖЕВА који у давнини владаху острвом Рујаном

ВИТИСЛАВ владаше Рујаном лета Господњег 938, а након своје смрти остави два сина, Тетислава и Јаромира. Од њих двојице, Јаромир ступи на престо краљевине Данске и пригрли хришћанско учење, те утемељи бискупије сундску, хелденаменску и кашилдску.

КРИН бејаше господар Рујана у време цара Конрада II, оца Хенрика III. Крин имаше два сина, Лубемира или Љубемира и Критона. Његовом сину Љубемиру град Либек дугује име. Критон победи у боју Готшалка, кнеза Верла, те зароби његове синове Хенрика и Бутеа, за владавине цара Хенрика IV.

СВАНТОПОЛК, син Јаромира, краља Данске који је (како је речено) као кнез ругански ступио на дански престо, наследи од оца власт над Рујанцима лета Господњег 1217.

ВИТИСЛАВ, брат Свантополков, наследи кнежевску власт на Рујану, будући да брат његов бејаше умро без наследника. Он пак остави иза себе три сина, Витислава III, Јаромира II. и Борислава.

БОРИСЛАВ након очеве смрти завлада Рујаном око године 1250. Премину без наследника.

БАРНИМО трећи син Јаромира I, након смрти све своје браће и нећака, преузе власт на Рујану. Након смрти остави иза себе два сина, Ивана и Дјебислава. Овај други године 1260. утемељи манастир у Кампу.

ЈАРОМИР, други владар тог имена и син кнеза Витислава, дуго времена живеше далеко од владарског положаја. Но будући да су изумрли сви од његовог рода, наследи он власт над Рујаном око године 1300. Након смрти остави иза себе два сина, Јаромира III. и Витислава III., а овај последњи прошири хришћанство све до Ливоније.

ВИТИСЛАВ, трећи кнез тог имена, који (како је речено) прошири хришћанство све до Ливоније, наследи оца на престолу Рујана. Имаше три сина. Јаромира IV, Витислава IV, кога убише Сундци, као и Самбора и кћер Ану, која постаде жена Богослава, војводе од Штетина.

ЈАРОМИР IV, будући да његова браћа умреше без наследника, сам владаше Рујаном. Но и он умре без синова, па Вратислав, војвода од Штетина и Помераније,

81

Словен
Јаромир
краљ Данске

Либек назван
по Словену
Љубемиру.

82

син Ане, сестре Витислава и Јаромира IV, наследи ру- гански престо по закону крвнога сродства. Стога и дан- данас померански кнежеви носе такође и наслов владара Рујанеа. А то острво Рујан беше готово прави расадник идолопоклонства у словенском народу уз Бал- тичко море.

Но Словени не имаху идоле јединственога облика, већ међусобно различите, као што различита бејаху и њихо- ва веровања. Уз безброј других кумира који су се налазили на пољима и по кућама, бејаху ту и они смеш- тени у храмовима, људскога обличја, попут ПОДАГЕ. Тај Подага (како пише Хелмолд у 1. књизи, поглављу 84) бејаше бог Словена. Други пак бејаху смештени у по- свећеним шумама, а међу њима беше ПРОВЕ, бог оних из Олденбурга. без лика, нити на било који други начин изражена облика. Полапски Словени и Лабони обожа- ваху ТЕУТОНА. који бејаше њихов Меркур и којему приносише људске жртве. Једнако тако обожаваху и једну богињу коју на свом језику зваху СИВА. Она има- ше обличк крепке и стасите девојке која у десници држаше лук и стрелу повезане великим венцем. Беше то оном пуку знак да ће онај, ко буде вешто и храбро руковао тим оружјем, бити овенчан руком богиње Сиве, која није друго до њихова Јунона. Идол РАДИГАСТ или РАДИГОСТ бејаше предмет обожавања код Ободрита настањених у граду Ретри, а приказиваху га у лику храброг ратника с великим мечем у руци, док крај њега стајаше човек одевен као туђинац. Беше то израз обичаја по којем се Словену који не прими под свој кров госта или странца, има мечем одрубити глава, док се, према мишљењу неких других, тиме давало Слове- нима допуштење да мечем прибаве храну не само за себе него и за госта. Словени поштоваху такође двогла- ве кумире, па затим оне с три или чак четири главе. Но успркос томе, ипак исповедаху веру у једнога јединог бога на небу моћнијег од свих других и којем се остали богови покоравашу. Будући да власт на небу бејаше у његовим рукама, други, његове крви, вршили су службе

83 за које бејаху задужени, при чему најсавршенији међу њима бејаше онај најближи богу богова. Својим богови- ма Словени жртвовашу не само животиње него им по некад приносише и људске жртве, а посвећиваху им храмове и олтаре заједно са свештеницима, које пош- товаху чак и више него краљеве. У част богова одређи- ваху посебне дане свечаности, током којих приређи- ваху јавне гозбе. На тим гозбама су носили у круг пехар пун вина, над којим позвани изговараху проклињања и

клетве, у име добрих и у име злих божанстава. Веро- ваху они, наиме, да добра срећа долази од доброг бо- жанства, а зла срећа од злог, те их стога на свом језику називаху (како каже Хелмолд) Диабол или ЧРНИБОГ односно црни бог, односно БЕЛБОГ, бијели бог. Бејаше код њих добрих закона и обичаја достојних одобрава- ња. Држаху много до тога да потомци поштују своје старе и покоравашу им се. Не беше код њих сиромаша ни просјака, јер кад би неко онемоћао због болести или ороноу од старости, давали би га на старање наслед- ницима, како би га они милосрдно неговали и хранили. Бејаху увијек више него спремни угостити путника (према сведочењима Хелмолдовим, те Ивана из Цириха у 1. књизи о древним гозбама), тако да ко год би се затекао у њиховој земљи, не би уопште морао тражити уточиште, будући да би му сви одмах пожурили у сусрет, такмичећи се ко ће му пружити гостопримство. Све што би тај народ сакупио трудом својим на њиви, ловом и риболовом, трошио би на своје госте и на дарове, славећи као најснажнијег и најмоћнијег онога ко бејаше у томе великодушнији, да не кажемо баш расипнији. Управо то бејаше често разлог њиховим пљачкањима и гусарењу морем. Сматраху то опрости- вим пороком, наводећи као оправдање гостољубивост на коју бејаху на сваки начин обвезни. Словенски за- кони, наиме, налагаху да све што је отето ноћу, ујутро буде подељено гостима. Ако би којим случајем (што се зби тек врло ретко) неко ускратио странцу гостоприм- ство у својој кући, сваком бејаше допуштено спалити му дом са свиме што је у њему, а сви би устали на њега и прогласили га недостојним и подлим, те забранили да се прими у друштво онога ко бејаше одрекао хлеб и гостољубивост туђинцу. Заклетва им бејаше у потпу- ности забрањена и сматраху да је заклињањем, исто као и кривоклетством, могуће навући на себе осветнич- ки бес богова. Починитеље тешких злочина разапинаху на крижу, тврдећи како криж и не служи ничему дру- гом до ударању на муке злотвора и не желећи послу- шати проповедање светости крижа. Многи свети људи и хришћански кнежеви муку намучише не би ли их преобратили на веру у Христа, јер у Магнополу, Бран- денбургу, на Рујану, у Померанији, Пруској и Ливонији владаху разни господари који настојаху уништити хришћанску веру. Па и кад бејаху присиљени при- хватити је, свеједнако се често враћаху незнабоштву. Цар Хенрик I. науми привући вери суседне народе, а затим син његов Отон I. присили неке од њих на пла- ћање данка и на прихватање вере, те много народа би

Чрнибог.

Белибог.

Хвале вредни словенски закони.

Словенско госто- примство.

Разлог који више пута подстакну Словене на гусарење.

Казна ономе ко не би примио странца на стан.

84 Код Словена је забрањено заклињати се.

Словени не признаваху светост крста.

Враћаху се често незнабоштву

Јулинци из Помераније последњи прихватише хришћанство.

Билинг, први хришћански словенски краљ.

Војвода од Саске и маркиз од Бранденбурга изазову побуну Словена против хришћана.

Не би довољно ратовати са Словенима.

крштено, нарочито у Бранденбуршкој крајини и на подручју Мекленбурга. Тако се за време владавине трију царева, свих истога имена Отон, и захваљујући њиховој подршци, ти крајеви у општем процвату испунише црквама, свештеницима и калуђерима. Но становници приморских крајева, најсуровији од свих, не прихватише хришћанску веру. У Померанији Јулинци забра- нише странцима да проповедају нову веру. Бејаху стога међу последњима који приступише хришћанству, иако ни становници унутрашњости не бејаху постојани у ве- ри. На истоку, за време владавине Отона III, пољски војвода Болеслав, који бејаше приступио Отоновом цар- ству и признао његову премоћ, потчини Славију све до Одре и покристи тамошњи народ, те тако и на истоку поче продирати светлост Јеванђеља. Билунг или Би- линг, први хришћански краљ Словена, премину године 980, а син његов јавно исповедаше веру у Христа, док је потајно прогањао. Билунг владаше у време Отона I. у приморској Славији од реке Висле све до Кимбрије: на том подручју доживеше процват престоница Винета, Ретра, Јулин, Стариград, Волгаст, Демин. Куцин, Мел- хин и Хижин. Након његове смрти, синови поделише међу собом поседе. За време њихове владавине Бер- нард, војвода од Саске, потстакну племство на буну против цара Хенрика и тако поступаше са Словенима, да се они готово вратише незнабоштву. Исто то је чи- нио и маркиз од Бранденбурга, поступајући с новим хришћанима тако оштро, да они бејаху присиљени оружјем бранити своју слободу. Ти племићи, дакле, у свом презиру према хришћанској вери, бејаху окрутни према хришћанима до те мере да спалише њихове цркве и поубијаше њихове свештенике. Тако се Слове-
 85 ни настањени између Лабе и Одре, који бејаху провели седамдесет година живећи као хришћани, вратише незнабоштву, за шта војвода од Саске није марио, бри- нући се само о том да добије дужни данак. Не би до- вољно, усталом (како каже Петер Артопеус), ратовати с тако моћним народом. Хенрик Лав ипак постиже одређени успех у тој буни. Словенски кнежеви бејаху, после Мистивоја, његови синови Анадраг, Гнеј и Удон, страшно лош човек кога због окружности и убише. Син његов Готшалк надмаши у окружности чак и оца, но касније се покаја и остави се зла. По повратку с двора данскога краља у домовину, потруди се на сваки начин повратити тамо хришћанство, те често и лично подсти- цаше народ да посећује цркву; успе му призвати хриш- ћанству готово трећину тамошњег народа који се за време Мистивоја вратио незнабоштву, но коначно га

властити његови људи убише, а за њим оста син Хен- рик. Словени се вратише незнабоштву, а оне који ис- трајаху у вери убијаху. Време тих општих немира бејаше 1066, осма година владавине цара Хенрика IV. У страху да би им се Готшалкови синови могли осве- тити за очеву смрт, Словени изабраху за свог кнеза Критона, великог непријатеља хришћана, који се као господар Ободрита уз силне напоре одбранио од саског војводе Магна само да не би постао хришћанин. Наиме, из мржње према плаћању данка, Словенима беше мрс- ко и хришћанство. Бејаху им од помоћи Хенрик IV. и син његов Хенрик V, који намучише Сасе уплетене у црквене послове. Но Болеслав, праћен пољским кнеже- вима, нагна суседне померанске Словене да прихвате хришћанство, те стога источни Словени постаху хриш- ћани пре од западних. Критона, уз помоћ његове жене Славине, пијаног уби Готшалков син Хенрик, који по- том узе исту ту Славицу за жену и задоби очинску кне- жевину. Словени, увидевши да их кнез њихов жели привести хришћанској вери, наоружаше се против ње- га, но Хенрик их, уз помоћ саскога војводе Магнуса, потчини и не спомињући им веру, јер је знао колико им је мрско хришћанство. Победи затим (како је речено) Рујанце у љутом боју, те потчини и њих заједно с Ваг- рима, Полапским Словенима, Ободритима, Кицинима, Цирципанима, Померанцима и свим осталим Словени- ма све до Пољске. Стекне тако наслов краља Словена, но не хтјед га примити из скромности. Премину године 1126. Дански краљ Канут преузе тада власт над држа- вом за рачун Хенрикових синова. Хенрику припадаше такође покрајина с ове стране реке Пана, где кнез ис- точне Славоније Вертислав допусти Св. Отону. Бискупу Бамберга, да проповеда хришћанство, те и сам, заједно са својим племством и свим својим градовима, при- хвати веру у Христа. Јеванђеље се одржа тамо све до Хенрика Лава, војводе од Саске, који при ходочашћу на гроб Господина Нашега у Јерусалим поведе као сапут- ника Прибислава, кнеза народа словенског. Исти тај народ у прошлости држаше у свом поседу и Пруску, те их зваху Прусима. Не знам када се населише у тим крајевима гоњени нуждом и бедом свога завичаја, који се налази северније, према истоку, много више од из- вора реке Танаис, коју савременици наши зову Тана. Они, дакле (како пише Ђамбулари у 4. књизи), бежећи од снега и леда завичаја, пристигоше у ту земљу, те је затекавши ненасељеном, након што је бејаху напустили Готи (како се види из Историје), бејаху врло задовољни, толико да се тамо зауставише и населише. Не пређоше,

86 Кнез источних Словена Вертислав допусти Св. Отону да проповеда међу његовим народом.

Пруска у поседу Словена.

Раније насељена Готима.

међутим, Вислу, где бејаше Немаца, него се раширише од реке Кром коју неки данас зову Пергул, а налази се источно од Пруске, па све до Висле, која раздваја Сарматiju од Германије. Премда заузеше читаву земљу, у дужини од око двеста педесет миља и у ширини од сто четрдесет миља, уопште не приступише обрађивању земље, него оставише све под пашњацима, можда зато да се не би морали борити за њу с другим народима, када би се прочула њезина плодност, или можда зато јер не бејаху свикнути земљорадњи, с обзиром на то да се прехрањиваху искључиво месом, и то најчешће сировим, а жеђ гасише млијеком, чистим или каткад помешаним с коњском крвљу, како то често и данас чине Татари. Не подизаху зидане куће, већ становаху у пећинама и шупљинама или дупљама стабала, штитећи своју децу и себе од хладноће и од падавина само њиховом кором. Како се може закључити из историјских дела, бејаху то људи познати по смелости више него по ратоборности. Током многих векова не имаху своја божанства нити познаваху вере, да би их на крају обузело такво лудило да за своја божанства признаше звери, змије и дрвеће (како каже па-па Пио II), следећи у томе заблуду осталих Словена. Бејаше код њих један храст подељен на три дела, у коме држаху своја божанства. С једне стране стајаше кумир ПЕТУН или (према другима) ПЕРКУН, што значи муња. У његову част храстовином потпаљиваху и одржаваху ватру дању и ноћу, а ако би се се који пут због немара послужитељева угасила, кривца би снашла смртна казна. С друге стране бејаше кумир ПАТРИМПО. Потовање тог идола се састојало у томе што држаху живу змију коју, како би јој живот био што угоднији, хранише млеком. С треће стране бејаше смештен кумир кога зваху ПАТЕЛ, а њему у част чуваху главу неког преминулог. Имаху и многа друга божанства, којима одаваху поштовање и почаст, а уз то им стално приносише жртве у храстовим шумама. Колико ствари имаху, толико бејаше њихових заштитника и божанстава. Но, врховно божанство бејаше оно које називаху ВУРХАЈТ, коме се највише клањаху, а бејаше уједно кућно божанство и заштитник укупне њихове покретне имовине и стоке, односно коња, говеда, оваца, коза и свиња. Друго једно божанство, по имену СНЕЈБРАТ, бејаше претпостављено гускама, кокошима, паткама, голубицама и пауновима. Треће кућно божанство бијаше ГУРКО, коме припадаше брига за сву храну што се једе у кући. Осим тога, будући да не познаваху и немаху никаква писма нити слова, не вероваху када би им неко рекао како човек користећи

Пруски Словени воде тежак живот.

Смели су људи.

87

Перун бог Пруса и његово обожавање.

Кумир Пател.

Вурхајт, врховно божанство пруских Словена.

Кумир Снејбрат.

Кумир Гурко.

слова може другоме отворити душу и исказати своју вољу. Из свих тих разлога око године 1000. прашки бискуп Адалберт би послан у Пруску проповедати веру. Но како не имаше чиме платити прелаз реке Осе, ударише га веслом, што он стрпљиво отрпи. Ушавши у земљу, поче проповедати веру у Христа, обећавати бесмртност и доказивати како Сунце, Месец, ватра, вода и шуме, које тамошњи људи поштоваху, нису сами по себи никаква божанства, него су тек створења. Пише Јан Дубравски у 6. књизи да се тај свети човек, кад увиде да ти неверници не желе чути ни речи од његових проповеди, окрену стаду оваца и поче њима проповедати реч Божју, а оне се (засигурно чудом од Бога) зауставише, те га начуљених ушију стадоше слушати, непрестано држећи погнуту главу пред њим. Свештеници идолопоклоници схватише да им Адалбертова проповед квари посао, те га спалише у близини мора, недалеко од краја познатог под именом Фелсхаузен. Седам га пута прободоше мачем, а затим му одрубише главу и обесише труп о стабло. Но његов домаћин скупи све делове тела и сахрани их. Године 1226. велики мајстор њемачких (тетонских) витезова насрну на пруске Словене и победи их у боју, након чега у покрајину Пруску би први пут уведено хришћанство, а исто тако и немачки језик, док готово потпуно одумре језик пруских Словена. Будући да се овде нема што друго рећи о њима, прећи ћемо на Словене из Русије, који се данас обично називају Московљанима. У доба кад други Словени кренуше из Сарматije, да би отишли неко према Германском мору, а неко пут Дунава, руски Словени остадоше у својим првобитним боравиштима, а код старијих аутора их налазимо под разним именима. Елије Спартијан и Капитолијски у Пијовој биографији, те Флавије Вописко у биографији Аурелијана, зову их Роксолани; Плиније их у 4. књизи, поглављу 12, зове Тосолани; Птоlemeј пак Тросолани; Страбон им у 7. књизи даје име Раснали и Росани; Рафаел Волатерано, као и многи други, зове их Рутенима. Данас их обично називају Русима, односно Разасути, јер на руском или словенском језику росена и не значи ништа друго доли разасипање, а име им Руси или разасути не би наденуто без разлога. Наиме, кад словенски народ заузео читаву европску Сарматiju и део азијске, словенска се насеља проширише и разасуше од Леденога мора до Средоземља и Јадрана, те од Великога мора до Балтика. Штавише (како пише Јакоб Мајер у 1. књизи), руски Словени послаше своје људе да утемеље насеља и у Фландрији, где их данас зову Рутенима. Грци их пак бејаху

Прашки бискуп Адалберт проповеда међу Прусима.

Неразумне животиње на Адалбертову беседу погну главе.

88 Адалберт погине од руке свештеника идолопоклоника.

Пруска постаје хришћанска и уводи се немачки језик.

Писци зову Словене из Русије разним именима.

Етимологија имена Руса.

Руска насеља у Фландрији.

Колико је велико руско краљевство.

89 Хајнша семла.

Атилини Хуни бејаху поданици Словена. Руси по природи ратоборни. Помажу Помпеју Великом против Митридата.

Руски кнез Тасовац.

Орушје Руса.

Руси сасеку римске чете и убију конзула Агрипу. Када се Руси зауставише у Илирију.

Руси удружени с Готима разоре Европу.

Нападају царство Грка с 15 хиљада лађа.

назвали (како тврди Прокопије из Цезареје) Спори, тј. разасут народ. Настајаваху одувек европску Сарматiju, онај њен део који и данас заузимају, након што ратовањем бејаху увелике проширили своје царство. Њихово царство досегну толику величину (како пише Сигисмунд Херберштајн) стога што све друге тамошње народе или протераше или их нагнаше да живе на њихов начин и према њиховим обичајима. Руско краљевство се, захваљујући томе, данас простире од источних граница на реци Тани и мочвари Меотид и од северних граница у Литви и на реци Пеуке, док је друга река, по имену Поима, раздваја од Финске, коју (каже Херберштајн) Руси на свом језику зову Хаинша семла (Кајанска земља), па све до Ливоније, Пруске и Пољске на западу, те на југу до Сарматских гора и до реке Тире, којој је данас име Дњестар. Ти крајеви обухватају такође покрајину Југарију или (како је зову Руси) Југру, из које у прошлости потекоше Хуни, да би затим освојили Панонију и под Атилиним вођством покорили многе европске земље. Стога се Руси диче да су поданици њихови у прошлости подјармили велике европске државе. Руси, становници Сарматије, бејаху познати (како пишу Ђамбулари и Гинтхер у 4. књизи) као мужеви по природи ратоборни и неукротиви. У прошлим временима пружише помоћ такође и Римском Царству, кад Помпеј Велики бејаше у рату с црноморским краљем Митридатом, с којим Руси наставише још дуго ратовати. У то доба заповедник им беше кнез Тасовац, кога Страбон и Бјондо зову Тасије. Руси су се служили следећим оружјима (према Страбону, књига 7): мачем, луком, копљем, оклопом и штитом од говеђе коже. Користише то оружје не само против суседа него и против најудаљенијих народа, краљевстава и царстава. Тако за време владавине цара Вителија (како пише Јохан Авентинус у 2. књизи) прегазише Дунав и сасекоше две чете римских војника, а затим провалише у Мезију и убише конзула и управитеља Агрипу. У то време (каже Михо Солињанин) настанише се у илирској Мезији и добише име Рашани. Бејаху удружени с Готима кад у војном походу разорише Европу и друге земље, но (каже Херберстеин) под заједничким именом Готи, будући да они управљаху походима. Починише велике штете и у грчком царству. За време владавине цара Леона Лакапена окупише на Великому мору флоту од петнаест хиљада једрењака с посадама од толико људи да им је број (како каже Зонара у 3. свесци) тешко и замислити, те насрнуше на Константинопољ, а поновише напад и за 90 време владавине цара Константина Мономаха. Врло је

добро позната величина и снага словенскога народа, који у кратко време опреми силне бродове, што досад није забележено нити у једном другом царству. Упркос томе што грчки аутори, у настојању да узвисе подухвате властитога народа, пишу да се Руси вратише кући незадовољни. Летопис Јеремије Руса говори управо супротно, наиме да се Руси након великог покоља Грка вратише кући крцати пленом. Године 6886. од постанка света (према руском календару или 1378. по Христу) велики војвода од Русије Деметрије победи у боју моћнога татарског краља званог Мамај. Три године касније, поновно се сукобивши с тим Татарином, тако разби, порази и сасече његову војску (према Херберштајну) да земља уокруг више од тринаест миља беше прекривена лешевима људи погинулих у бици. Прећуткујем ту друге дичне и славне подухвате тог моћног народа, јер ми није циљ ни намера испредати историје или летописе, него тек укратко споменути најзнаменитије ствари које се тичу словенског народа. Ако их неко којим случајем жели у потпуности упознати, пронаћи ће све што жели дознати код Јеремије Руса, Сигисмунда Херберштајна и Франческа Бисиа из Бергама, који је неко време проборавао у Русији и оставио забелешке о том краљевству. Сабелико такође у 3. књизи спомиње Русе. Најзад, и један је писац из Кракова оставио врло тачна сведочења о обе Сарматије. У те књиге, дакле, нека завири знатижељни читалац, јер на тај ће начин бити у потпуности обавештен о свему што се тиче Руса или Московљана, данас познатих подједнако под оба имена. Док још бејаху незнабошци, Руси имаху и обожаваху посебне своје кумире којима наденуше (како каже Мјеховита) следећа имена: ПИОР (Перун), односно муња, те СТРИБ (Стрибог), КОРСО (Хорс) и МОКОСЛО (Мокош) Ко их је први извео из те заблуде и преобратио на хришћанство, не зна се са сигурношћу и у вези са тим мишљења су различита. Руси се у својим летописима хвале и отворено кажу да Русија прими благослов и прихвати хришћанство по светом Андрији, Христову ученику, који, како се каже дође у Русију из Грчке. Упловивши у ушће Бористена, крену узводно реком све до планина где се данас налази Кијев, те тамо подели свој благослов, покрсти читав крај и постави свој крст проповедајући да се тамо уз милост Божију имају саградити цркве у великом броју. Напустивши тај крај, стиже до извора Бористена на великом језеру Волох, те се затим реком Ловат спусти до језера Иљмен. Запутивши се реком Волхов, која извире из наведеног језера, стиже до Новгорода, а затим истом реком оде до језера

Позната је снага словенског народа

Руси изврше страшан покољ над Татарима.

Записи о Русији.

Идоли Руса: Пиор, Корсо, Мокосло.

Св. Андрија просветитељ проповеда међу Русима.

Германско море Руси на свом језику зове Варечоје. Св. Тадеј просветитељ проповеда међу Русима.

Чудо књиге Јеванђеља.

Руси се враћају хришћанству захваљујући краљици Олги.

Руски кнез Игор погине од руке древљанског кнеза Малдита.

Тако и они Словени које Квинт Курције зове Ски-ти, послаше двадесет изасланика Александру Великому.

Ладога и реке Неве. Отплови све до мора које Руси зову Варечоје, док је код других познато под именом Германско море, између Вуиланда (Финланда) и Ливоније, да би на крају стигао у Рим. Верују исто тако Руси да је међу њима боравио Св. Тадеј просветитељ, који им проповедаше и који их коначно преобрати на веру Христову, те је стога (како пише Ћамбулари) од свих светих на небу онај кога највише поштују. Чини се међутим да неки грчки аутори то ни-јечу и хоће да је Русија тек много стољећа након тога просветљења Христовом вером. Но и да је све тачно то што о себи кажу сами Руси, не може се ипак негирати да нису поновно запаали у незнабоштво. Наиме, цар Василије Македонац (како пише Зонара у 3. свесци) посла Русима бискупа Теофила од кога примише хришћанство, кад тај бискуп пред њима баци у ватру књигу Јеванђеља, а она оста неоштећена. У летописима тог народа налазимо затим записе, по којима руска краљица или војвоткиња Олга бејаше та која уведе у краљевство хришћанску веру. Како се то збило, овде ћемо укратко изнијети.

Руски кнез Игор узе за жену поменути Олгу из Плешкова, па затим са силом војском оде од куће у далеке земље и стигавши све до Хераклеје и Никомидије, беше поражен у боју. На повратку кући, погину од руке Малдита, кнеза древљанских Словена, у месту званом Корест, где и данас лежи сахрањен. Након очеве смрти, његов син Вратослав, будући још увијек дете у колевци, не бејаше у стању владати краљевством, те мајка Олга управљаше земљом уместо њега. Древљани послаше к њој двадесет изасланика, тражећи од ње да узме за мужа њиховог кнеза Малдита. Олга наложи да се заробе изасланици и покопају живи те, пре но што се прочу, глас о томе, посла одмах своје поклицаре Древљанима, с поруком да, желе ли је за своју кнегињу, не оклевају, него пошаљу још изасланика и племенитијега рода.

92 Древљани јој сместа послаше још педесет људи изабраних међу најславнијима и најплеменитијима из њиховог народа. Кад пристигоше к Олги, она нареди да буду затворени у тамницу и тамо их живе спалише. Сместа посла Древљанима своје поклицаре да их извезе о њеном доласку и да нареду да се припреми медовина и све друго нужно (према њиховим обичајима) за погребну свечаност њеном мртвом мужу. Стигавши у Древљанску, одене се у црнину и приреди за свога мужа свечане задушнице за време којих опи Древљане и поби их пет хиљада. Након тога се сместа врати у Кијев и построји своје људе, да би их затим повела у поход против Древљана. Заподенувши бој с њима, победи их,

а они који се успеше спасити бекством уђоше у град и тамо се затворише. Олга их држаше под опсадом читавих годину дана, но коначно постигоше споразум, по коме они из града обећаше Олги уместо данка дати три голубице и исто толико врабаца за сваку кућу у граду. Тек што јој би предан речени данак, Олга нареди да се под крила голубица и врабаца привежу жишке за ватромет и затим пусти птице на слободу. Оне се вратише својим домовима, а недуго потом они жишци изазваше ватру у којој изгојеше готово све куће. Људи-ма у граду не преоста друго него изаћи из града, те тако падоше у заробљеништво, а Олга одлучи да буду делом убијени, а део њих задржа као робове. Освојивши на тај начин све земље које бејашу у поседу Древљана и обилно им се осветивши за мужеву смрт, врати се у Кијев. Након неког времена оде у Константинопољ, за време владавине цара Јована Цимиска, те се тамо крсти и промени име Олга у Јелена. Цар је краљевски дарова, након чега се врати кући. Руси је успоређују са Сунцем, јер тако како Сунце својим зракама обасјава свет, тако мудра и разборита Олга хришћанском вером просветли краљевину Русију. Након Олгине смрти, за-влада њезин син Сватослав, који на мајчином трагу истраја у хришћанском милосрђу и поштовању Бога. Кад и он умре, наследи га син његов Владимир који одступи од заповеди Божијих и поновно уведе идолопоклонство подижући мноштво идола у кијевском крају. Први се од тих кумира зваше ПЕРО и имаше сребрну главу, док други бејашу начињени од дрвета, а имена им бејашу УСАД, ХОРС, ДАСВА (Даждбог), СТРИБ (Стрибог), СИМАРГЛ, МАКОШ и КУМИРИ. Владимир постаде господар читаве Русије. Владимир даде погубити своја два брата, Јерополка и Олега, те поста тако неограничени господар читаве Русије. Дођоше тада к њему изасланици разних народности и сваки га од њих нуђаше да приступи његовој вери. Упознавши разноликост вера, посла своје изасланике да виде и упознају својства и обичаје сваког обреда или вере. Одабравши на крају између свих вера хришћанство по грчком обреду и одлучан у намери да га прихвати, посла своје поклицаре у Константинопољ царевима Василију и Константину с обећањем да ће заједно са свим својим народом прихватити хришћанство и вратити Корсун и све грчко што држаше у свом поседу, у замену за царско обећање да ће му дати своју сестру Ану за жену. Постигавши што је тражио, би одређено време и место где ће бити склопљен уговор, те се обе стране састаше у Корсуну, где се Владимир покрсти и доби име Василије. Након

Олга обилно освети смрт свога мужа Игора.

Олга освоји земљу Древљана.

Крсти се и промени име.

Владимир уводи идолопоклонство у Русију.

Руски кумири.

93 Људи им приносише жртве.

Жели упознати разне вере и зато шаље изасланика.

Крсти се и промени име.

венчања врати Грцима Корсун и друга места, како је обећао, те одреди Кијев за престоницу, у Новгороду постави надбискупа, а другим градовима даде њихове бискупе, које бејаше посветио константинопољски патријарх. Од тог се времена Руси стално придржавају грчког обреда. Пише Ламбертус Херсфелденсис, који пре 500 година састави историју Германије, да први пут 960. године дођоше цару Отону покланисари рускога народа с молбом да им пошаље бискупа који ће учењем својим и проповедима раширити међу њима хришћанску веру, те им цар посла Адалберта, који затим једва утекну од њих спасавајући голи живот. Но ту се Ламбертус вара, осим ако не треба читати Риген или Рујан уместо Русија. Наиме. Адалберт не бејаше Чех, него Герман, први бискуп Магдебурга, којег Отон заједно с других пет бискупа бејаше одредио Словенима настањеним у то време у Саској и на Рујану, како пише свештеник Хелмолд. Да је међу Русима проповедао Адалберт, они би прихватили римски обред, а не грчки. Овог последњег се, међутим (како рекосмо) Руси још и дандана с придржавају. Њихов кнез данас носи (како пише Херберштајн) следећи наслов: Велики Господар Наш Милошћу Божјом Велики Краљ и Господар читаве Русије, Велики Војвода од Владимирије, Московје, Новгорода, Пскова, Смоленска, Твера, Југарије, Пермије, Вјатке и Бугарске итд., те Господар и Велики Војвода Нижњег Новгорода. Чернигова. Рјазана, Волохије, Рускова, Белаје, Ростова, Јарослава, Бјелозоре, Водање, Обдорије, Кодиније итд.

Руси из Кромере (како приповеда Вагриенски у 2. књизи), пловећи Северним морем, пре отприлике 107 година нађоше у оним морима острво дотад непознато, а настањено словенским народом. То је острво (како излаже Филип Калимах светом папи Иноценту VIII) поддожан и осуђен на вечну хладноћу и вечни лед. Зову га Филоподија, а величином надмашује Кипар. На новијим земљописима видима означавају га именом Новаја Земља. Након спомена овог острва, не преостаје нам (колико ја знам) више ни једна земља настањена Словенима коју нисмо већ споменули, ако не потанко, а оно барем уопштено. Но пре но што пређемо на друге народе, који сви припадаху истој словенској нацији, премда су изумрли, чини ми се нужним позабавити се пореклом и тумачењем имена Словени или Словини, а које није баш тако старо. Први који га спомиње (како забележише разни аутори) беше Прокопије из Цезареје, који пре 1070. године описа рат цара Јустинијана с Готима. Исто тако Јорданес Алан, готово Прокопијев

савременик, записа име Словени, јасно показујући како у његово доба то име бише ново, упркос томе што Бјондо стотину година пре пропасти Римскога Царства написа своју Историју у којој се бави збивањима која се смештају у време стотину година пре владавине Хонорија и Аркадија и у којој спомиње Словене. Но ја верујем да је први који је записао име Словени био Птоlemeј из Александрије, који у свој осми прегледни попис уврштава Словене, искварено их називајући Сулани, а смешта их у европску Сарматију крај Финанца, који такође бејашу словенскога рода, како тврде Меланхтон према Тациту и Абрахам Ортел у својој Синонимији. Пјетро Марчело у Пореклу Варвара назива их Сиани и каже да се ради о народима које савременици зову Скјавонима. У прошлости то име беше засигурно силно искварено и на различите начине писано. Наиме Грци. не могавши докучити значење имена Словени или Славини, искривише то у Склавини, а Италијани у Склави. Та се погрешка потајно увукла и у неке примерке Прокопија из Цезареје, Јорданеса и Бјонда. Верујем да је потекла, ако се не варам, од Талијана који (како пише Мартин Кромер), док настоје што милозвучније говорити и гнушају се грубог изговора, често изговарају И уместо Л, те кажу фиато уместо флатум и пиацере умесло плацере. Тако се догодило и са Славо, које је постало Сиаво. Осим тога, како код њих готово и нема разлике ако неко изговори Сиаво или Сциаво, убацујући слово Ћ и изговарајући Шаво, можда се догодило да су невешти језику, желећи да говоре или пишу латински, уместо да употребе и преведу то са Славо, употребили Сциаво. Није ми к томе тешко поверовати да се то догодило због ненаклоности Италијана, надасве оних који настањују обале Јадранског мора, будући да их Словени у прошлости силно намучише и готово уништише. Јан Дубравски сматра да бејашу прозвани Словени или Словини према слову, што код Сармата значи реч, а разлог је томе што сарматски народи бејашу распршени и разасути широким пространствима, а говораху сви истим језиком и изговараху готово исте речи, те стога наденуше свима то име Словини. Потврђује то и Мартин Кромер када каже да су Словини прозвани тако према слову, као да име њихово жели рећи да су истинољубиви, постојани и непоколебљиви у одржавању задане речи и обећања. Уистину, и дан-данас је у Пољака и Чеха за сваку осуду не испунити обећање задано (како они кажу) поштенном речју, тако да ће људи доброга рода радије отрпети све могуће невоље, па чак и саму смрт, него погазити реч,

Заблуда
Ламбертуса
Херсфел-
денсиса.

Наслов руских
кнежева.

94

Руси су
открили
Новију Земљу.

Птоlemeј из
Александрије
први записа
име
словенско.

95

Име словен-
ско искварено
код неких
аутора.

Мишљење
Јана Дубрав-
ског о имену
Словени..

Кромерово
мишљење.

Пољаци и
други
Словени
одржавају
своје обичаје.

Име Словени
потиче од
речи слава.

Мишљење
Рајнера
Рајнека о
словенском
имену.

Мишљење
Јеремије Руса.

Руси убијају
Крунослава.

Словени оруж-
јем заслужују
то име.

тим више што освета за ту неправду предвиђа не само ударце руком него и употребу оружја. Но, остављајући по страни наведена тумачења имена Словени, кажемо да оно није потекло ни од једне друге речи но од речи слава, те Славен или Славонац не значи друго до славан. Заслуживши поштовање честим својим славним победама над непријатељем (о чему сведочи много освојених краљевстава и покрајина), тај срчани народ приписа себи славно име наставком који потиче од слава, којим завршавају имена племића и великаша, као што су Станислав, Вјенцеслав, Ладислав, Доброслав, Радослав, Болеслав и друга имена исте конструкције. Потврђују то многи озбиљни аутори, међу којима и Рајнер Рајнек у свом делу о Хенетима, где каже да су Славени прозвани тако према слава, желећи се управо славом истакнути између осталих народа. Рајнера следи Јеремија Рус, који године 1227. написа Руски летопис, те описујући један окршај на руским границама 1118, овим речима казује: У доба кад Русија (каже он) бејаше измучена унутрашњим раздорима, дође на наше границе Крунослав са снагом војском Словена. Ухватише се они у коштац с нашим и изађоше из боја као победници, но упркос томе Крунослав и један његов син изгубише тамо живот, те их сахранише код тврђаве зване Војха. Тај народ више пута опустоши наше границе и показа велику окрутност, премда смо заправо ми и они један те исти народ. Носе име Славени (како верујем и како сазнајем из древног предања наших предака) због мноштва победа и славних својих подухвата. Монах Аимон и Јохан Авентинус деле то Јеремијино мишљење, јер не само да их називају славнима него, штавише, врло поштованима и најмоћнијим међу народима из Германије. Између осталих и млетачки писац Бернардо Ђустиниани отворено признаје да Славени заслужише то своје славно име оружјем. Наиме, у 3. књизи своје Историје Венеције овако пише: Срчани словенски народ продре тада први пут у Истру и све до врата Венеције. Тај народ скитскога порекла, у доба навале тога и других народа на Римско Царство, оружјем стече славно име. Храбри тај народ, дакле, треба звати словенским именом и ни једним другим, као што су то учинили и показали да тако треба чинити многи учени људи, међу којима свештеник Хелмолд, опат Арнолд, Јохан Вернер, Сигисмунд Херберштајн, Георгиј Кедрен, Јан Хербурт, Александар Гвањин, Роберто Гваино, Јохан Леунцлавиус, Гилберт Генебранде, Давид Хитреус и Уго Фулвонио. Сви они их у својим делима не зову другим именом до тим именом Словени. Иако се то чини

новином, слава заслужена оружјем и у крви природна је и наследна ствар код Словена. Уосталом, бејаху они прослављени у Азији. Европи и Африци, а бејаху то Вандали, Бургунди, Готи, Остроготи, Визиготи. Гепиди, Гети, Алани, Верли или Херули, Авари, Скири, Хири, Меланхлени, Бастарни, Певци, Дачани, Швеђани, Нормани, Фени или Финци, Укри или Ункрани, Маркомани, Квади, Трачани и Илири, који сви припадаху истом словенском народу и говораху истим језиком. Када у почетку изађоше из заједничке им домовине Скандинавије, имаху сви (изузев Илира и Трачана) јединствено име Готи, као што извештава Франциск Иреникус у 3. књизи, поглављу 10, где каже да су Анти, за које смо показали да су према Прокопијевом писању прави Словени, заправо Готи, при чему наводи као сведоке Аблабија и Јорданеса. У 1. књизи, поглављу 42, исти тај Иреник пише да од Гота потекоше Словени. Анти, Авари, Скири, Алани и други, што потврђују и Аблабио, Јорданес Алан и Павел Варнефрид. Прокопије у 1. књизи о Вандалима, пишући о Варварима (како их он зове) који у време Хонорија насрнуше на Римско Царство, каже: Готи бејаху подељени на много народа, од којих су неки ишчезли. Но највећи су и најмоћнији од свих Готи, Вандали. Визиготи и Гепиди. у прошлости познати под именом Сармати и Меланхлени. Не достаје ни оних који их зову Гетима, јер различита су им имена, док се у свему другом подударају. Светле су путе, дуге плаве косе, крупне грађе и угодна изгледа. Потују исте законе и сви припадају Аријевом обреду, говоре истим језиком, који се зове готски, а (како ми се чини) потекоше сви од једнога јединог народа, само што потом стекоше различита имена према појединим својим војсковођама. Нићифор Калист у четвртој књизи, поглављу 56, затим Ф. Мартин, аутор сажетка Римске историје и коначно Лучио Фауно у 8. књизи, следе у томе Прокопијево мишљење. Будући дакле да су Вандали прави Готи, не може се негирати да Словени нису такође један те исти народ с Готима, кад сви прослављени писци кажу да Вандали и Словени бејаху исти народ. Међу тим је писцима и Бјондо. који у 1. књизи I. Декаде каже: Вандали, којих име потјече од реке Ванда, бејаху затим прозвани Словени. Јохан Магнус у 1. књизи пише да Вандали и Словени бејаху исти народ, те да се не разликују ни по чему другом но именом. Адам Бременски у 2. књизи Црквене историје каже да Словени раније бејаху Вандали. Пјерфранческо Ђамбулари у 1. књизи пише: Варнефрид, Јорданес, Метод и Иреник на разним местима тврде да Вандали вуку из

97
Прослављени
су у Европи,
Азији и
Африци.
Разне народ-
ности словен-
ског рода.

Словени
напуштају
Скандинавију
под именом
Готи.

Готи прави
Словени.

Словени
потичу од
Гота.

Готи,
Вандали.
Визиготи и
Гепиди некад
се зваху
Сармати.

Поштују
исте законе.
Потекоше
сви од истог
народа.

Вандали су
Словени.

Вандали се од
Словена
разликују
само именом.
98

Првобитна
бонависта

Првобитна
боравишта
Вандали.

Вандали
отерају
Маркомане.

Чеси су
Вандали.

Вандалски је
народ највећи
у Германији.

Земље
заузете од
Вандали.

Руси због
међусобних
разилажења
прихватају
власт
Вандали.

давних времена порекло од Гота, иако затим, како се може закључити из историјских књига, посташе велики непријатељи Гота. Наставља затим и каже: Тврде такође да Вандали настађаваху онај део Германије где се данас налазе Моравска, Шлеска, Чешка, Пољска и Русија, као и северне обале Германије и јужно све до Истре и Славоније, а као доказ тим својим тврдњама наводе да се у свим споменутим покрајинама говори један те исти језик. Потврђују то и Алберт Кранц у предговору својој Саској (историји) и Петри Суфриди који у 2. књизи овако пише: Древне Баварце истераше с њихове земље Маркомани, односно Вандали, који и данас држе у својој власти Чешку. Чеси су, наиме. Вандали, а због древног имена покрајине називају се Баварцима они који раније бејаху Маркомани и уопште Вандали. Јединствен им језик доказује да се ради о једном једином народу. Нешто даље у истој књизи наставља и каже: Вестфалци и Остфалци бејаху Вандали, познати и под именом Вали, јер Вандали немаху једно једино посебно име, већ их зваху разним именима, то јест Вандали, Венеди, Венди, Хенети, Венети, Винити, Словени и коначно Вали. према Саксу Граматикусу. Хелмолду, Енеји Силвију, Кранцу, Иренику, Рајнеку, Лацу и многима другима. Посебна њихова имена, с обзиром на њихову бројност и разноликост, није нужно овде наводити, јер се могу наћи код поменутих аутора. Осим тога, ни један од народа настањених у Германији не беше тако велики попут вандалскога, који широким пространствима Азије, Африке и Европе разасу своја насеља. У Европи Вандали заузеше од севера према југу читав крај који се протеже између Германског мора и Средоземља. Стога Московљани, Руси, Пољаци, Чеси, Черкези, Далматинци, Истрани, Хрвати, Босанци, Бугари, Рашани и многи други, успркос разликама у имену, сви заправо припадају истом вандалском народу. Доказ је томе и њихов језик, који им је свима заједнички.

99 Ту се зауставља Суфридијева прича. Алберт Кранц, не би ли показао како су Словени и Вандали исти народ, не зове их другим именом него Вандали, што се види у његовој Вандалији и Саској. Доказ за то пружа такође Сигисмунд Херберштајн у својој Московији, када приповеда следећу згоду која се налази и у Руском летопису. Не могавши се никако сложити око избора новог кнеза, Руси послаше по намеснике у Вагрију. вандалски град и припадајућу му покрајину у прошлости на великом гласу, који су смештени у близини Либека и холштинског војводства. Вандали, у то време врло моћни, а уз то истога језика, обичаја и вере као Руси, послаше

овима три брата, одабрана између најбољих и најмоћнијих вандалских мужева. Бејаху то Рурик, Синав и Трувор; Рурик доби у посед Новгород, Синав (Синеус) се устолочи на Белом језеру, а Трувору припаде кнежевина Плесковија са седиштем у граду Свотцеху. Ни Петер Артопеус Померанац не одваја ни на који начин Вандале од Словена, те овако пише Миинстеру: Како рекосмо, у крају Мекленбургу, дуж обале на потезу од Холзације до Ливоније, живљаше један једини вандалски или словенски народ. Углед тако озбиљних и гласовитих писаца допушта нам да слободно закључимо како Готи, Визиготи, Гепиди, Вандали и Гети припадаху јединственому словенском народу. У сврху даљег поткрепљења тога, навежћу овде неке од речи које се налазе у 2. књизи Карла из Вагриена и у 11. књизи Лацовој, а које (како извештавају наведени аутори) бејаху коришћени код древних Вандали.

РЕЧИ*

(вандалске, словенске и италијанске верно према Орбинију, *превод додат од приређивача овог издања)

вандалске	словенске	италијанске	превод
ruzie	ruse	rose	руже
stal	stol	sede	сто, седиште
vuich	vik	perpetuo	век, вечан
pechar	pehar	bicchiero	пехар
cachel	cotol	caldara	котао
culich	kulich	calice	калеж (пехар)
kamora	camara	camera	соба
klach	klak	calcina	креч
baba	baba	ava	баба
ptach	ptich	ucello	птица
kobyla	kobyla	cavalla	кобила
krug	krug	cerchio	круг
lisy	plisy	calvo	ћелав
golubo	golub	colombo	голуб
klicz	kgliuc	chiave	кључ
zumby	zuby	denti	зуби
potokh	potok	torrente	поток
kastan	costagn	castagno	кестен
czysti	cisti	casto	чисти
koczka	mačka	gato	мачка, котка
czetron	cetrun	cedro	цитрон
klynoti	klonuti	chinare	клонути
kuchas	kuhač	cucinaro	кухар, кувар
šafraan	ciafran	ciafrano	шафран

scarlet	scarlat	scarlato	скерлет
scoda	scoda	danno	шкоди, штета
plamen	plamen	fuoco	пламен
dvuaziuo	duoiestuo	duoi	двоје
pflaster	implastar	impiastaro	пљоснарто
pust	pusto	eremo	пустош
brat	brat	fratello	брат
rabota	rabota	fatica	работа
milikno	mlickeo	latte	млеко, млечно
okruzij	kruzy	interiori	окружени
mlady	mlad	giovane	млад
volk	vuk	lupo	вук
teta	teta	zia	тета
kurvua	kurva	meretrice	курва
strach	strah	paura	страх
pero	pero	penna	перо
dynia	digna	anguria	диња
plyge	pluchia	pulmone	плућа
pakole	pachole	putto	дечак (поколење)
czerzi	četiri	quattro	четири
piet	pet	cinque	пет
korzen	korien	radice	корјен
razlog	raslog	ragione	разлог
kolo	kolo	rota	коло, точак
lopata	lopata	pala	лопата
trna	trna	tenebre	тама, утрнути
tepli	toplo	tepido	топли
boty	biecve	calzette	чарапе, обути
grom	grom	tuoni	гром
prosach	prosiak	mendico	просјак
brod	brod	barca	брод
tuti	tucchi	pestare	тући
chititi	htiti	volere	хтети
vule	voglia	volonta	воља
hora	gora	monte	гора
vuasate	vesati	ligare	везати
svuager	suak	cognato	шогор, својта
loter	lotar	codardo	кукавица
gladkhi	gladki	liscio	глатки
lechchy	lachscij	leggiere	лаки
levu	lav	leone	лав
libo	gliubau	amore	љубав
buchvuize	buchviza	libro	књига, буквица
vvedro	vedro	sereno	ведро
ssilhan	lihan	sguercio	разрок
mez	mac	spada	мач
mistr	meštar	maestro	мајстор
mule	mlin	molino	млин

sestra	sestra	sorella	сестра
maluasy	maluasia	malvasia	малвазија
dyl	dil	parte	дио, део
perla	perla	perla	перла
pavu	paun	pavone	паун
med	med	mele	мед
stati	stati	stare	стати
mogu	mogu	posso	могу
stuol	stuol	mensa	сто(л)
suuynie	suigna	porco	свиња
tele	tele	vitello	теле
ziena	zena	moglie	жена, супруга
chvaly	huala	gloria	хвала, слава
kila	kila	hernia	кила
zima	zima	freddo	зима
sledovuaty	sliedouati	imitare	следити
pitati	pitati	domandare	питати
chizipati	chihati	sternutare	кијати
matiti	mлатiti	battere	млатити
strossati	strossati	far al torno	стругати
mayti	myti	lavare	мити
klatiti	klatiti	crollare	клатити
dropati	darpati	radere	дрпати, дробити
pithi	piti	bevere	пити
lagithi	laiati	latrare	лајати
kriti	kriti	nascondere	крити
schergiti	siati	seminare	сијати
zalogi	zaloghi	insidie	залог
kost	kost	osso	кост
tobole	tobolaz	borsa	тоболац, торба
masdra	mesgra	intestini	мезгра, језгро
boy	boy	pugna	бој
koblanch	klobuch	capello	клобук
hruscha	kruscha	pero	крушка
plin	pun	pieno	пун
olobo	olouo	piombo	олово
lepsi	liepsci	pii bello	лепши
prut	prut	verga	прут
muy	moi	mio	мој
tisytz	tissuchia	mille	тисућа, хиљада
dyeliti	dieliti	dividere	дјелити
vuoliti	volieti	eleggere	волети
zvuati	zvati	chiamare	звати
tenczouuati	tanczouati	guidare balio	танцати
zhuchar	zuchar	zuccaro	захар, шећер
mincze	minza	moneta	новчић
myss	musc	giro	рућ
mucha	muha	mosca	мува

tanecz	tanaz	balio	плес
truhry	truhauo	malinconico	сетан
saumar	kramar	mulatiero	мазгар
lost	suietlost	luce	светлост
grob	grob	sepoltura	гроб
smitti	smiati	ridere	смијати се
vunach	vnuch	nipote	унук
gnysti	gnyesdo	nido	гнијездо
snych	snig	neve	снијег
novuy	nouy	novo	новији
nagy	nago	nudo	наг
vuoda	voda	acqua	вода
ztrevuicz	zrevic	scarpe	червуље
dar	dar	dono	дар
klap	hlap	famiglio	хлапец
plavuiti	plauiti	navigare	пловити
praczovuati	prazouati	attendere	одгајати
		alla prole	децу
plesati	plesati	calcare	гацати
tlaiziti	tlačiti	conculcare	тлачити
plachta	plato	lenzuolo	плахта, плашт
postdye	poslye	poi	потом
prositi	prositi	dimandare	просити
miziati	misciati	orinare	мочати
kada	kuda	coda	реп
boditi	bosti	ficcare	бости, боде
schornia	scorgne	stivali	чизме
vualiti	vuagliati	voltare	окренути се
sedil	sedlo	sedia	седало
siti	siati	seminare	сијати
vuitar	vietar	vento	ветар
dol	dol	valle	дол(ина)
bieda	bieda	infortunio	беда
placz	plaža	piazza	трг, плац
kuchinie	kuhinia	cucina	кухиња
lyd	gliudi	popoli	људи
mus	musc	marito	муж
poczvuati	pociuati	pausare	почивати
svuanti	sveti	santo	светац
pasti	pasti	pascere	пасти
tribuch	tarbuh	ventre	трбух
sobota	subota	sabato	субота
opuchh	opach	obliquo	кос
rozum	razum	ragion	разум
sechyra	sechyra	manarra	секира
sediate	sedieti	sedere	седети
teneta	tonoti	aguati	заседа
tenchhy	tanchy	sottile	танак

truba	trubgna	tromba	труба
vuidieti	vidieti	vedere	видети
vudovuecz	vdovaz	vedovo	удовац
vyuno	vyno	vino	вино
vncza	vncia	onza	унца
desna	desna	destra	десна
dum	dom	časa	дом
lug	lug	bosco	луг
pochoy	pochoy	riposo	покој
navuchyer	nauchyer	nocchiero	навигатор
navavu	novo	nolo	најам
nevuiesta	neviesta	sposa	невјеста
pogiti	poyti	abbeverare	напојити
pisati	pisati	scrivere	писати
nass	nasc	nostro	наш

То су дакле речи древних Вандала, а све су уједно и словенске, као што то и јако добро схватају они који познају језик. Стога се слободно може рећи и без сумње закључити како Готи, Остроготи. Визиготи, Гепиди, Гети и Вандали бејаху рода и језика словенскога. Усто, Прокопије из Цезареје, који је суделовао у Велизаровим походима против Гота и имао прилике разговарати са свим тим народима, признаје да су сви истог рода и истог језика који се, како он каже, зове готски. О пореклу Алана писао је и Петар Крузбер у свом делу о Северњацима; каже тамо да бејаху народ венедски или словенски. Исто тврди и Матија Мјеховита у 1. књизи, поглављу 13, када каже да Алани, Вандали, Свеви и Бургунди бејаху народи из Пољске и да говорили су истим пољским или словенским језиком. Потврђује то такође и Јеремија Рус у свом Летопису. Према Пјерфранческу Ђамбуларију и Франциску Иренику, Чеси потекоше управо од Алана, које Карло из Вагриена у 2. књизи назива словенским народом. Међу Словене се убрајају (како извештавају Крузбер у 1. књизи и Алберт Кранц у 1. књизи, поглављу 22) такођер и Верли. У 3. књизи Вагриенски пише да је у Франкфурту пронашао рукопис аутора који пишући о Германији јасно показује да су Верли Словени, а ради се о тако старом аутору, као што се може закључити из његовог дела, да је својим очима видео потомке Верла. Алберт Кранц у 1. књизи о Вандалији доказује мноштвом разлога како Херули или Верли бејаху словенски пук. Свештеник Хелмолд отклања сваку сумњу о томе, јер међу Словене с Венедског мора уврштава и Верле који, према Рајнеру Рајнеку настањаваху крајеве уз реку Халвел. Неки их писци

Алани су
Словени.

Верлису
Словени.

Порекло имена Верла. зову Херулима, но притом греше, јер право њихово име бејаше Верли, што на словенском језику означава људе смеле окрутне и поносите, а то су својства која историчари приписују Верлима (Врлима), као што ће још бити речено. Авари, Бастарни, Пеучани и Финци (како каже Захарија Лилио и Иреник у 2. књизи, поглављу 39, Абрахам Ортел у својој Синонимији и Меланхтон према Тациту) бејаху словенски народи. Аутор биографија француских краљева, односно Пипина, Карла Великог и Лудовика, отворено каже да Авари и Словени бејаху један те исти народ, а том аутору, калуђеру бенедиктинцу (према Ортелу) који је живео у време краља Лудовика и био му присан пријатељ, ваља веровати, јер у његово доба бејаше још увек Авара. Свога краља они зваху Хакан или Коган, баш као и Бугари Словени. Јан Дубравски убраја Скире и Хире такође међу Словене, те овако пише о њима у 1. књизи: Сарматија, која се (према Птолемеју) на истоку граничи с мочваром Меотид и с Таном, на западу с Вислом, на северу са Сарматским морем, а на југу с Карпатским горама, беше некад заједничка домовина свих народа које се данас назива Словенима, а којима бејаху даван различита имена. Неке од њих назваше Хирима, друге Скирима. Сирбима и Венедима. Потврђује то и Вагриенски у 1. књизи, где каже да Скири и Хири беху Венеди или Словени. Писци уопште деле мишљење да ови народи у прошлости настађаваху Дакију под именом Дачани и да пре провале Хуна (како пише Бонфини у 1. Декади, књизи првој) живљаху у тим крајевима заједно с Римљанима, а спомен на то сачувао се у Дакији све до данас. Наиме у Молдавији и у Влашкој, чији простори чине древну Дакију, у службеним се списима и у служби Божјој не користи други језик ни друго писмо осим словенскога.

104 Молдавци су по својствима свога говора ближи Русима или Московљанима. док се Власи више поводе за Рашанима. Швеђани или Свеви, што је исто, те Нормани и Бугари (како пишу Ђамбулари, Петар Крузбер и Франциск Иреникус у 1. књизи) словенски су народи, а Ђамбулари у 1. књизи овако говори о њима: Границе широких пространстава Скандинавије више су но једном прешле неизмерне војске и безбројна мноштва Алана, Словена, којима припадају Чеси и Пољаци, као и Швеђана, који су нам дали Нормане и Бугаре. Волфганг Лац пише да су Нормани потомци Маркомана, док норманским именом Сигеберт из Жамблуа, Ајнхард и други ондашњи писци називају, међу осталима, такође и Русе, као што, након Лаца, каже Абрахам Ортел у својој Данској: Укране спомиње редовник Ајнхард у

биографији Карла Великог и уврштава их међу словенске народе. Описујући разне те народе, редовник Витикинд (као што се види у Ортеловој Синонимији) назива неке од њих Укрима или Ункранима. Коначно и Маркомани и Квади, прослављени древним историјским записима, потекоше (према Алберту Кранцу у 1. књизи, поглављу 14. Вандалије, и према Корнелију Тациту) од непобедивог рода словенскога, будући да их наведени аутори у сваком случају називају Вандалима. Чини то такође и Јеремија Рус у Московском летопису, где тврди да су Маркомани прави Словени. У потврду тога свог уверења увршћује у свој летопис цитат за који каже да га је пронашао уклесан у камену у земљи Маркомана, у време када је био у пратњи једног поклисара кнеза Московције послатог бечком цару. Тај цитат гласи овако:

STTX OVVA VKLOPIEN BILIE JESTI MIRA
SGODE, KRVKOVUTE NAS MARKOMAN I BRA
TIE SLAVNOV, LITOU BOTA XASGA .: MARKO
MAN PROYDE NI SLAVNOV .: STYN .: POKOI
LITH VVIKA.

Нико не може рећи да речи из цитата нису све до једне словенске, будући да Словени готово на исти начин изговарају наведене речи, као што се види овде:

STINA OVVA VKLOPIENA BILIEG JEST MIRA
SGODE KRVKOVUTE, NAS MARKOMAN I BRA
TIE SLAVNOVIEH, LITABOYA NASCEGA .:
MARKOMAN PROYDE, NI SLAVNI .: STINA .:
POKOI .: LITH VVIKA.

У преводу то звучи овако: Овај је камен постављен у знак мира из Кракова нас Маркомана и браће Словена, након година ратовања нашега .. Нек' Маркоман прође, ни Словен .. Камен .. Покој .. У вијеке вјекова. Може се стога чврсто веровати и с правом устврдити да Маркомани бејаху Словени, јер се древним јединством језика обилно доказује јединство нације, а људима исте народности сматрамо оне којима је од самога почетка заједно с мајчиним млеком додељен дар међусобнога језичног општења. Осим угледним наводима толиких учених људи и прослављених писаца, којима смо показали да су сви поменути народи припадали словенској нацији, исто се то може доказати и проучавањем имена истих тих људи, која се читају код аутора дела о Готима и о другим северним народима. Мислимо на имена као што су Вујдимир, Валамир, Сижимир, Теодомир, Фригимир,

Украни или
Укри
Словени.
Маркомани и
Квади словен-
ски народ.

105

Алани су
Словени.

Верлису
Словени.

Лична имена
код наведених
народа јасно
су словенска...

Подухвати
Словена Гота.

106 Готи се
раздвајају
међусобно.

Подјарме
Египат.

Освоје
Скитију.

Словенска
краљица
Томира.

До када се
Готи зваху
Скитима.

Свевлад или, како други искривљено кажу. Сисвалд, затим Селимир, Гелмир, Радагаст или Радагазије, Рахи-мир, Рајмир и Санко, од којих један (према Дољонију) владаше у Шпанији око 823, а други око 1064. године. Ту су потом Сижисмир, Вујсумар, Витиша, Мизислав или Мислав. Отокар, Вижислав, Синцибан, Предимир и Обрад. Сва су та имена непобитно словенска. У славу и дику њихову, ваља још томе придодати, да не само мушкарци, него и жене њихове стекоше оружјем бесмртно име, управо попут Амазонки. Ове последње (како извештавају Петар Крузбер у 1. књизи и Иван Горопиус у 8. књизи о Амазонкама) бејаху жене сарматских Словена. Након што смо упознали разне словенске народе, сад ћемо се позабавити пореклом и успесима њиховим, почевши од Словена Гота. У древној прошлости, чак и пре но што се пронео глас о слави и имену римском, Готи у недостатку других непријатеља ступише у међусобне окршаје. По изласку из Скандинавије, првобитне своје домовине, најпре заратише с Улмеругима, те након што их протераше из њихових пребивалишта, заузеле ту земљу за време владавине краља Бериха. Потом се с краљем Филимиром запутише у Скитску звану Овин, како извештава Јорданес. Зауставише се затим у земљама народа Спали, те се након победе над њима, према Аблабијевим наводима, међусобно поделише. Део њих подјарми Египат, што спомиње и Херодот из Халикарнаса; други се део запути у смеру истока под водством Амала, док неки кренуше на запад водени Валтхом. Они који кренуше на исток протераше Ските и дадоше им нове краљеве. Краљ њихов Весос, од других зван Весор, објави рат египатском краљу Беториксу и побиједи га, као што се чита код Јорданеса, Јустина, Трога, Бонифација Симонетија и других. Наследи га краљица Томира, која ратовањима измучи перзијскога краља Ксеркса. Након тога се македонски краљ Филип здружи браком с Готилом, кћери скитскога краља, а његов син Александар им задаваше велике муке, но међусобно одмеривши снаге, склопише мир, као што се види код Страбона у 7. књизи, код Аријана Никомедијског у 4. књизи и код Отона Фрижанина, премда се Квинт Курције донекле разилази у мишљењу с осталима. Поставши персијски краљ, Дарије узе за жену кћи скитског краља Антрирегира. До тог времена Готе називаху Скитима, као што јасно показују Дион, Сколастик из Смирне, Агатија, Јорданес и други. Не бејаше им то име наденуто зато што би вукли порекло од Скита, како верују неки Италијани, већ стога што бејаху протерали Ските и запосели њихово

царство. Требелије Полион, наиме, рече да Скити бејаху део народа готског. Онај део тог народа, који крену у поход на запад, опљачка Грчку, пресели се у Азију и притекну у помоћ Тројанцима. Како пише Дион Грк, имена су њихових краљева Еурипил и Телеф, убица Касандрин којем Ахил одузе оружје. Касније, за време владавине Цезара Аугуста, уздигну се међу Гетима краљ Буребиста. У исто то време Елије Катон поведе с оне стране Дунава педесет хиљада Гета, како би се настанили у Тракији. Но краљ њихов, мало применом силе, мало трезвеношћу и законодавством, задоби власт над пространим царством и покори многе суседне народе. С великом смелошћу прегазе Истар и опљачка Тракију, Македонију и Илирик. Бејаше страх и трепет Римљана и однесе неизмеран плен отет суседним Галима, Трачанима и Илирима. Проузрокова такође потпуну пропаст Бавараца поданика Критазија, као и Теуриска. Аугуст стога би присиљен послати на њега војску од педесет хиљада бораца, како прича Страбон у 7. књизи своје Географије. Готово истовремено владаше готски краљ Дромахет, који се на Истру ухвати у коштац с краљем Лизимахом и зароби га живог, као што се чита код Кампане у Регенсбуршкој приповести, код Страбона у 7. књизи и код Плутарха у његовим Изрекама и у његовој биографији. Овим речима приповеда то Плутарх: Окрутни варварски војвода Дромахет, недуго пошто бејаше заробио Лизимаха, великодушно га пусти на слободу. Павле Орозије у 3. књизи назива Дромахета краљем Тракије и описује његову историју, што чине и Тит Ливије, Евтропије, Еузебије и други. Страбон и Јорданес кажу, међутим, да бејаше Гет [Гот], што је вероватније. Они пак који му приписују власт над Тракијом желе извести закључак да је Тракија била увек под Гетима, те кажу да се у Тракији још увек налази место звано Лизимахија, које доби то име по споменутој бици, а говоре о томе и Плиније у 4. књизи, Стефан Византинац и Птоlemeј. Готи ратоваху често и с Македонцима. Сасекоше тако Сопириона, намесника Александра Великог, с тридесет хиљада бораца, а нешто пре тога су савладали и краља Филипа, како каже Јустин у 27. књизи, где их назива Скитима, иако Јорданес и други приписују тај подухват Готима, које у давнини уврштаваху међу Ските. Александар Велики не презре мир с Гетима, нити га они одбише склопити с Александром, како извештавају Страбон, Аријан, Птоlemeј де Лаго и Кампана. Успркос томе, Јустин пише да Гети бејаху успешно свладани од Александра, премда то не потврђује ни један други писац историје Гота. Бејаху међутим

Готи присти-
жу у помоћ
Тројанцима.

Пљачкају
Тракију,
Македонију и
Илирик.

107

Сасеку Алек-
сандровог
намесника
Сопириона.

савладани (како прича Бјондо у 1. књизи о пропасти Римског Царства) од Лукула, што не спомињу ни Метод ни Јорданес. Кад Готи касније покушаше прећи Истар, спречи их у томе Агрипа, као што се види код Агатије и код Метода. За време владавине Августа Готи уништише све покрајине поданике Римског Царства, на што у 1. књизи Екс Понто указује Овидије Назон, који је у то доба живео земљи Гета, када каже:

108 Највећи део људскога рода, Риме,
Не хаје за те и твоју лепоту, а оружја
Аузнијевих одреда се не боји.
Храброст му уливају лук и пун тоболац.

као и у Елегији IX. посвећеној Северију:

На земљи огрејаној сунцем нема народа
Окрутнијег од Гота: стреле су њихове
Смртоносним отровом натопљене.

У исто доба Гети освојише многе римске градове и насеља, о чему Овидије на истом месту говори у следећим стиховима:

Стоји древни град уз реку Истар
Сто два имена носи; положај и зидине
Градске једва да дају приступа.
Каспије Егејски (ако је веровати
ономе ко о себи тврди) изгради га,
и даде свог имена делу име.
У боју ненаданом окрутни га Гет
Заузе, победи Одриси и на краља
У рату подигну грозовито оружје.

У Домицијаново доба Готи у читавом Римском Царству чинише страшне покоље. Бјондо каже да Корнелије Тацит не написа своју Историју само да не би морао признати колико је Римљана погинуло од готске руке. Након тога Басијан и Каракала (како се чита код Флавија и код Метода) претрпеше велике штете у рату с Готима. Трећи готски огранак, који дотад бејаше остао на острву Улмеруга, придружи се осталим Готима, те заузеше (каже Метод) и Панонију. Тада кнез њихов Ситалк у пратњи сто педесет хиљада људи крену у ратни поход на Атину, но схвативши у боју колика је снага Римљана, склопи с њима мир. Осташе у миру све до времена Домицијана, који први окрену друго Јанусово лице. Тада Готи, каже Јорданес, потукоше римску војску под вођством Помпеја Сабина Агрипе, убише самога Помпеја и одрубисе му главу. Готи се након тога

Напад Гота
на Атину.

Готи убијају
Помпеја.

поделише на два дела, од којих једни заузеше Мезију и Тракију, а из њихова се рода с очинске стране роди цар Максимин, као што сведоче грчки писац Симах, те Јулије Капитолијски и Јорданес. Други део Гота уста на оружје против римског цара Филипа, који сам бејаше кривац томе. Наиме, ускрати им плату коју им бејаше давао, те их тако изазва против себе и уђе с њима у рат. Посла у бој сенатора Деција, који тамо изгуби живот заједно са својим сином и с тридесет хиљада бораца, након чега Готи заузеше Мезију. О том Децијевом поразу и смрти сведочи олтар посвећен њему у Мезији. Тај рат спомињу Сабелико, Бјондо, Јорданес, Орозије, Готфрид и други, но Помпоније врло опширно препричава догађаје и показује како отац и син намерно безглаво јурнуше у жељи да се попут својих предака жртвују боговима за будућу победу. Еузебије и Сабелико у 7. књизи кажу да та двојица погинуше заједно у рату против Гота. А ти Готи за време владавине римског цара Гордијана опљачкаше Азију, Црноморје, Македонију и Грчку, како показују Бјондо, Еузебије, Евтропије и Сабелико. Требелије Полион опширно приповеда о тадашњим збивањима и противи се Еузебијевом мишљењу, јер каже да тада погibe царев син Макрин. Од Галијена власт над царством наследи Постум, а Готи загосподарише Тракијом, похараше Македонију и нанеше штете и у Тесалији. Након тога прокрстарише Азијом и зтим, како каже Требелије, поведоше бој за ефешки храм богиње Дијане. У то доба се престоница Визант (према извештајима Требелијевим, Сабеликовим и Бјондовим) силно напати. Препловивши затим потајно бродовима велико море, Готи уђоше у ушће Истра, где изненада навалише на тамошње становништво и починише многе покоље. Главешине Византа (Константинопоља) Клеокан и Атенеј донекле их обуздаше, но ипак паде у боју намесник Венеријан. Узохливши се, Готи насрнуше на Кизик и освојише Азију с читавом Грчком. Опширно је о томе писао оног времена грчки аутор Дексип, који каже да Готи похараше и Епир, Хемонију и Беоцију. Непријатељи цара Диоклецијана бејаху готски краљеви Гунтерик и Аргак, како пише Јорданес. Ти краљеви, потукавши Римљане и отевши им шаторе, освојише град Марцијанопол у Мезији, како налазимо код Бјонда и код Помпонија Лета. Волусијан након тога склопи мир с готским краљевима, а наследи га Галијен, за време чије се владавине римска република (империја) силно напати, јер Готи под вођством тројице војсковођа, Вендикона, Турона и Варона, харајући Азијом, Хелеспонтом, Ефесом,

Цар Макси-
мин бејаше
Гот, па дакле
Словен.
109

Готи убију
сенатора
Деција.

Готи пљач-
кају Азију,
Црноморје,
Македонију и
Грчку.

Освајају
многа места.

110

Готи униште
Анхијал.

Битинијом и Калцедонијом, уништише град Анхијал на гори Хемос, а спомињу то Сабелико, Бјондо и други. У истом се раздобљу Готи (према сведочењу Помпонија Лета) сви заједно заверише против Римског Царства. Приповедају то такође и Ћованни Калфурнио, Елије Корд, Дексип и Аријан с другима, а нарочито Требелије Полион у Мариану, где каже да Ахаја, Тракија, Македонија и Тесалија бејеху уништене, а да у Византу (Константинопољу) беше убијено толико људи, да се не може наћи нико од древног рода, јер нико није изнео живу главу, осим оних који се случајно не затекоше код куће. Видевши то, Максимијан се одлучи за мир, радије него за рат с њима, те бејаше први који заврбова Готе. У то време краљ Гота бејаше Гиберик, који (како тврди Јорданес) подјарми Ските, Туиде, Бубенгете, Васмабронте и Каде. За време владавине римскога цара Клаудија паде у боју триста двадесет хиљада Гота, а две хиљаде бродова би потопљено, као што се види код Требелија и у Помпонија Лета из Клаудијевих посланица Сенату, те као што је јасно такођер из посланице намеснику Илирика Јунију Бокусу, по којој се закључује да се Клаудије беше сукобио с Готима у Тесалији и Дакији, у Мезији крај Марцијанопола и у околини Византа (Константинопоља), као и да Готи огњем и мачем бежу уништили острва Кандију [Крит] и Кипар, да би их Клаудије на крају свладао. Као спомен на тако знамениту победу, Сенат наложи да се у Клаудијеву част у Сенату постави златни штит, а пред храмом на Капитолу златна статуа. Читалац по томе може видети колика је част указана и каква је награда додељена ономе ко беше савладао словенски народ. Требелије, међутим (како сведочи Сабелико), написа те ласкаве речи не би ли се додворио Клаудију. који рођењем припадаше Константиновој породици. Евтропије пише да том приликом паде двеста хиљада Гота, но осим њега, како каже Сабелико, ниједан други аутор никад не остави записа о томе. Мени је пак тешко поверовати шта неки аутори пишу о победи Клаудијевог наследника Аурелијана над Готима, када кажу да их он свлада код Никопоља, јер није познат број погинулих. Колико у то доба Готи намучише Римско Царство и колико захваљујући њиховим победама нарасте слава словенског народа, види се из тада искованих златника и може се дознати (као што се види код Флавија Вописка) из посланица Сената упућених споменутом Аурелијану, који због победе над Готима од Сената прими такву захвалност и награде попут ниједнога другог римског војсковође или цара. Пише Сабелико да у једном окршају

Велики покољ
у Византу.

Максимијан
беше први цар
који заврбова
Готе.

Готи спале
острва
Кандију и
Кипар.

Требелије
наведен као
удворица.

111

с Аурелијаном погину свега пет хиљада Гота. Угледајући се на грчког аутора Теоклита, Флавије Вописко такође каже да их толико паде у боју против Аурелијана и да погibe не више од 300 посадних војника. Даље каже да Сармати бејеху поражени у Илирику и да пет хиљада Гота, заједно са својим вођом Канабадом или Канабаудом, паде с оне стране Дунава и да многи бежу проведени у тријумфалној поворци, чиме Аурелијан стече назив повратиоца Галије и ослободиоца Илирика. Но ко год је прочитао Јорданеса, зна да је то више него нетачно. Види се да се Флавије додворава Аурелијану, настојећи уздигнути његову славу тако што наводи искључиво број погинулих Гота. Сам Вописко на почетку, кад говори о писцима, признаје даје то мана оних аутора који пишу о подухватима царева и настоје подарити већи сјај њиховој слави умножавајући број мртвих, да би затим управо то учинио описујући рат против Гота. Њих порази такођер цар Константин. према тврдњама Сабеликовим и Бјондовим, док Јорданес то отворено негира. Па ипак, сасвим је сигурно да се Готи, склопивши мир с Римљанима, примирише у раздобљу од готово седамдесет година, све до времена Валенса. Он им, стекавши њихово пријатељство и савезништво, допусти да живе у Трацији и чак да држе властито оружје. Готи се тада поделише на Визиготе и Остроготе, односно на горње и доње Готе. Наиме, код Словена, који говоре истим језиком као и Готи, висиј значи горњи, а остох или истох значи исток, те стога они смештени источније добише име Остроготи, а они на западу Визиготи. Аблабио тврди да се назваше тако према својој домовини, но Павле Ћакон, опат Бурхард из Уерсперга и Алберт Кранц кажу да следбеници Фридригерна бежу прозвани Визиготи, а приврженици Аталови Остроготи, будући да бејаху у неслози. Фридригерн се обрати цару Валенсу против Аталарика, те (како пише Сократ у 8. књизи, поглављу 14.) надјача свог противника. Валенс разби њихове редове у Тракији и зато Готи, због настраности Валенсове, посташе аријанцима. У то их време готски свештеник Улфила поучаваше (како каже Теодорет) настраном Аријевом учењу. Писци се око тих збивања увелико разилазе у мишљењима. Сабелико у 9. књизи 7. Енеаде пише да Готи, протерани од Хуна, дођоше Валенсу молити га да им допусти настанити се у Тракији, а потврђује то и Орозије. Међутим, Бурхард из Уерсперга и Јорданес кажу да од Валенса затражише Мезију и Дакију, но кад им понуди Тракију, тамо се зауставише, што потврђује и Сократ Сколастик. Метод ипак каже да Готи борбом посташе господари Тракије,

Флавије хоће
узвисити
Аурелијанове
подухвате.

Готи насељавају
Тракију.

Готи се деле
на Визиготе
и Остроготе.

112

Постају
аријанци.

те да им цар, у страху да би у будућности могли на-
пасти Римско Царство, против воље понуди Тракију.
Чак им додели двојицу својих војсковођа, Лупицина и
Максима, како би под њиховим вођством освојили и
друге и боље земље. Писци се не слажу ни око извора и
узрока раздора између цара Валенса и Визигота. Бур-
хард из Уерсперга и Сабелико кажу да до тога дође због
неразборитости Максимове и Лупицинове (кога Јор-
данес зове Лупиције), који угњетаваху Визиготе тако да
их више но једном измучише глађу. Други пак тврде да
Лупицин бијаше поставио заседу краљу Визигота Фри-
дигерну, у настојању да га отрује и тако га се реши.
Према другима, Визиготи се присиљени нуждом диг-
нуше на оружје против Валенса, те се под вођством
Фридигерна ухватише у коштац с Римљанима, пора-
зише их и извршише страшан покољ. У тој бици цар
Валенс би рањен стрелом; кад осјети да све више губи
снагу, његови га људи однесоше у једну колибу, где га
непријатељи спалише, потпаливши то место и не зна-
јући, како пише Јорданес, да је цар тамо. Бискуп Тео-
дорет пише да Визиготи најпре поведоше бој с Вален-
сом на Босфору, те да након победе (како каже Сократ
у 8. књизи, поглављу 33) у месецу мају стигоше све до
Константинопоља из којег протераше Римљане све до
Хадрианополиса, где их поубијаше у великом броју и
спалише цара. Беше то лета Господњег 382, године
113 1033. од оснивања Рима и четврте године Валенсове
владавине. Но Теодорет тврди да цар напусти овај свет
9. августа. Не догоди се то Валенсу (како каже Созомен)
без разлога, будући да управо његовом кривицом Готи,
народ који је могао бити од велике користи Светој Мај-
ци Цркви, посташе листом аријанци. Каже такођер да
му смрт беше наговештена од једнога католика, који му
рече да ће. не склопи ли мир с Визиготима, од њихове
руке погинути. Након погибије цара Валенса, Визиготи
кренуше на Константинопољ и држаху га под тешком
опсадом. Тада Доминика, жена покојног Валенса,
показа велику љубазност према том срчаном народу, те
им посла сваковрсне хране у изобиљу, како пишу
Сабелико, Бјондо и други аутори. Сократ пак каже да
Визиготи држаху Константинопољ под опсадом још за
живота цара Валенса. Друге подухвате које Готи
предузеше у истом раздобљу у Мезији и Тракији опшир-
но обрадише Платина у Силицију, Јероним у Еузебију и
Проспер у својим освртима, но мишљења им се разила-
зе. Ипак, као најпоузданијем ваља пре свега веровати
Јерониму, савременику свих тих збивања. Након Ва-
ленса, власт над царством преузе Валентинијан, који

Визиготи
убијају цара
Валенса.

Валентовом
кривицом
Готи
постадоше
аријанци.

Константи-
нопаљ под
опсадом
Визигота.

заједно с Теодосијем бранише римска добра. Због ве-
ликих својих дела бејаше тада на гласу готски краљ
Аталарик који, склопивши мир с Грцима, оде у Кон-
стантинопољ. Не беше то толико добро колико нужно,
јер да су се тада Готи покренули против Римљана, на-
нело би то велике штете њиховом царству. Из великог
дивљења и уљудности према цару Аталарик је говорио
за њега да је без сумње бог на земљи, те да се, ко год би
му којим случајем намештао замке, мора свакако и
сместа покајати за своју грешку. Кад Аталарик преми-
ну, Теодосије му приреди краљевски погреб, чиме задо-
би наклоност свих Гота. Они пак, након Аталарикове
смрти остадоше 25 година а да не изабраше новог
краља, јер беху задовољни римским царем, чији су били
плаћеници. Напустивши на крају Тракију, прогласише
краљем Аларика из рода Балта. Аларик се придружи
краљ Радагас, од којег, према сведочењу Клаудијана,
Евтропија, Орозија и Бјонда, не беше страшнијег чове-
ка. Пише Аблабио да се он изненада појавио с двеста
хиљада ратника, те кад им Аларик указа поверење,
кренуше плачкати и палити Тракију, Панонију, Илирик
и Норик. Узохоливши се због својих успеха, Радагас се
закле својим боговима да ће им, настави ли побеђи-
вати, жртвовати сву италијанску крв, уз претњу да ће
затрти римско име и од Италије направити Готску и уз
жељу да се цареви, тако како се према Августу и Це-
зару називаху Августима и Цезарима, по њему зову
Радагасима. Но Бог не отрпи толику охолост и обест, те
га преда у руке хришћанима. Они га поразише у брди-
ма код Фиесола, где га дочека једна смрт. Аларик беше
прешао у Шпанију, која оста у његовом поседу тринаест
година, након чега се готски краљ врати у Италију. Сва
тамошња његова дела могу се пронаћи код писаца који
се позабавише Готима, односно код Бјонда, Сабелика и
Отонa Фрижанина у 4. књизи. Готи дуго ратоваху и с
франачким краљевима, но беху истјерани из њиховог
краљевства, те се вратише поново у Шпанију. За време
владавине Марцела [Марцијана] нападоше Француску
под вођством Меровеја или Маравија и заузеше тамо
многе градове. Марцел посла на њих свога војсковођу
Лиутпранда који поведе борбу с њима. Истовремено и
франачки краљ Абдирам зарати с Готима, као што се
види код Гвањина у 3. књизи, а беше то пре Атилиног
доласка у Италију, јер након његова доласка Готи
остадоше увек у миру с Францима, како се чита код
Прокопија и у Аблабија. Након што смо укратко из-
ложили збивања везана уз Визиготе, осврнимо се сада
на Остроготе. Они се храбро одбранише од насртаја

Визиготи су
25 година без
краља.

Радагас, нај-
страшнији
краљ.

114

Радагасова
заклетва.

Радагас
поражен у
Фиесолу.

Шпанија 13
година у
поседу
Визигота.

Проваљују у
Француску.

Подухвати
Острогота.

Остроготи
истерали Хуне
из Паноније и
Мезије.

115

Словени
загосподаре
Римским
Царством.

За време
краља
Отокара
Словени
владаху у
Италији 15
година.

116

Хуна, те кад срећа окрену леђа Атилиним синовима, Остроготи их истераше из Паноније и Мезије, наносећи штете такође и у Илирику. Од цара Леона погодбом добише земље које беху оружјем освојили, дајући му за таоца Теодорика, који затим поста краљ Италије. У то доба град Рим бејаше у кратком периоду потлачен од многих господара и царева; пристигоше Рицимер, Вассилиск, Антеније, Зенон, Марко, Леон, Олимбрије, Глицерије, као и Орест и син његов Августул, који завладаше царством. Како то постигоше, тачно су описали Бјондо, Сабелико у 2. књизи 8. Енеаде, Помпоније Лето и Иван Редовник. Ја, будући да се бавим ониме што се тиче словенскога народа и тражим оно што је нужно овом делу, оканићу се испитивања других ствари које нису у директној свези с том темом. У време, дакле, кад Римским Царством владаше Августул, краљ Словена Рујанаца Отокар загосподари Италијом и опљачка Тревизо, Вићенцу и Брешу, те заузео град Павиу. Пише Сабелико да беше тада проливено римске крви као ни једном другом приликом од почетка пропасти Римског Царства. О другим подухватима може се видети у Отона Фрижанина у 4. књизи, поглављу 31. Орест и Августул јадно изгубише живот, за пример другима да нико не може олако присвојити царски наслов. Тако Рим у готово две године изгуби дванаест царева, од којих највећи део би убијен, а ни од једнога другог народа не прими теже ударце но од народа словенског. Након што беху затрли Римско Царство у Италији, Словени постадоше први туђински народ који загосподари том земљом, а ако у Италији не оста ништа од славе Римског Царства, то је стога што све то однесе са собом народ словенски. Па ако Кира величају јер је покорио Халдејце, Александра Великог јер је подчинио персијско царство, а Римљане јер су затрли грчку државу, онда изнад свега треба величати и славити Словене, јер су стали на крај охолости Римљана. Отокар, кога други зову Одокар, бејаше Словен Рујанац, као што пише Волфганг Лац на неколико места у својим Сеобама народа, као и Алберт Кранц у 1. књизи, поглављу 35. о Вандалији, а бејаше муж висока раста и задржа власт у Италији петнаест година. Престрављен његовом грозотом, читав град Рим му изађе у сусрет, одајући том словенском мужу веће почести но што се пристоји смртнику, а затим га поздрави краљ Римљана. Толике почести и величина Отокарова царства изазваше завист код Острогота и код цара Зенона, те они подстакоше краља Острогота Теодорика да устане на Отокара. Ухватише се у коштац на реци Пад, где Отокар

би свладан уз велике тешкоће. Заметнуше бој трипут, но коначно као победник изађе Теодорик, а Отокар побеже у Равену. Након трогодишње опсаде Равене, уз праведну се погодбу и услове предаде, но због Теодорикове преваре на крају изгуби живот. Теодорик, дакле, постаде господар читаве Италије, те тако Италија још једном потпаде под власт Словена. Тај Теодорик (како написа Прокопије Грк) подиже и поправи многе рушевине у Италији, а како би је боље држао у покорности, потруди се стећи велику наклоност. Умре након тридесет седам година владавине, а његовом смрћу би нарушен мир у Италији. Наиме, пошто загосподари земљом, свим својим снагама потруди се да обезбеди Италији, а нарочито граду Риму, мир и сваковрсну украшеност. Ко жели бити савршено упућен по том питању, нека чита посланице поузданог сведока Расиодора, из којих ће видети како овај кнез за све време своје владавине, изузев последњих година, бејаше предан величању и украшавању Италије, тако да ни Рим ни Италија не пожалише доба Октавијана Августа, Трајана, Хадријана или било ког другог од понајбољих владара. Након Теодорикове смрти, дакле, цар Јустинијан, намеравајући да поврати Италију и ослањајући се на храброст и верност Велизара који беше истјерао Вандале из Африке, зарати с Остроготима, а учини то тим више драге воље кад увиде да Италијом влада и да је брани краљ страшљив и малодушан, као што показују Прокопије, Отон Фрижанин у 5. књизи, Леонардо Аретино и многи други, а нарочито папа Пио II. у коментарима Бјонду. Писци за којима се морам поводити у приповедању о том Јустинијановом рату против Гота, јесу Прокопије Грк, који у четири књиге врло добро описа тај рат, затим Гвдон из Равене, Леонардо Аретино, Бјондо и Сабелико у 8. Енеади. Након Прокопија, Сколастик из Смирне најисцрпније се од свих позабавио Велизаровим и Нарзесовим ратом против Гота, вођеним за време конзулата Силенцијана и Македонија. Велизар би, дакле, први који истера Остроготе из Сицилије, натера у бекство њиховог краља Теодата и поновно освоји град Напуљ. Ухвативши се у коштац с Остроготима у близини Рима, по избор римски војници изгубише тамо живот, а други се спасише бијегом. Но Готи кренуше за њима све до врата Пинција и заметнуше тамо целодневну борбу, у којој се храброшћу и снагом истакну изнад свих других Урсида Гот. Римљани, увидевши да губе битку, повукоше се у град који се наде под тешком опсадом. По други пут паде око двеста хиљада Римљана. Поновно се сукобише, а у тој бици погинуше сви

Италија
дугује своју
украшеност
краљу
Острогота
Теодорику.

Велизар
истерала
Остроготе са
Сицилије.

Римљани
потучени од
Острогота.

117

Поновно падне
двеста
хиљада
Римљана.

Остроготи
униште
Милано.

Тотила осваја
многа итали-
јанска места.

Заузеше
Напуљ.

Постаје
господар го-
тово читаве
Италије.

Римљани
шаљу Тотили
изасланика
Пелагија.

118
Тотила
усмрти
двадесет две
хиљаде Грка.

Римски
брежуљци
Квиринал и
Авентин
сравњени са
земљом.

срчани римски војници. Коначно град Рим би опкољен и притиснут глађу, тако да жене, децу, старце и друге одведоше у Напуљ. Пишу то Прокопије и Аретино у 1. књизи. Након тога Готи спалише градове Комо и Римини. Заузеше Милано и потпуно га уништише, а беше убијено много становника оба пола. Разрушивши град готово до темеља, посуше га сољу, како пише Прокопије. Бискуп Дакије и Варнефрид, премда описаше невоље и јаде које Милано претрпи, ипак ову последњу не споменуше. Након тога краљ Аталарик сруши врата града Рима звана Салина. Под краљем Тотилом Готи покорише Беневент, Комо, Луку, Калабрију и Апулију. Заробише такођер бродове којим је Деметрије превозио намирнице у Рим, а присвојише и Максиминове лађе с посадама састављеним од Хуна. Заузеше затим Напуљ и разорише Аусим, данас Осим, као и Римини, па поновно освојише Сполето и Асколи. Отон Фрижанин у 4. књизи обрађује сва та збивања. Но Суида, врло поуздан аутор историјских дела, прећутао их је, премда бејаше споменуо Велизара, Нарзеса, Јустинијана, Аталарика, Теодорика и остале, а учини то како не би умањио славу и достојанство Грка. Тако због ма-на писаца подухвати словенског народа падају у заборав. Освојивши Равену, Тезену и град зван Пиетра и поставши господар готово читаве Италије, Тотила наметну Риму такву опсаду да становници бејаху присиљени јести корење, мишеве и траве уместо укусних јела. Тада папа Вигилије, смиловавши се њиховом великом јаду, нареди да им се одвезе жито, које му Тотила затим одузе. Римљани, дакле, увидевши у каквој су невољи, послаше Тотили свог изасланика Пелагија, у настојању да га на неки начин умире. Но ништа не постигавши, многи Римљани умреше од глади. У међувремену Тотила, пронашавши пут, уђе ноћу у Рим, те ујутро прокрстари градом исуканих и окрвављених мачева, убијајући свакога на кога би наишао. Тотила сасече двадесет две хиљаде Грка из обрамбених посада смештених у Италији, а који бијаху остали опкољени у Риму. Трећина градских зидина би порушена, Капитол спаљен, огњем и мачем уништене лепоте предграђа. Квиринал и Авентински брег беху сравњени са земљом и спаљени. Тако град Рим би сасвим опљачкан и уништен. На изласку, Тотила га остави празним. О Риму, господару народа, ко беше онај што те толико пута лиши свих твојих грађана отевши их од тебе? Не би то у прошлости допуштено ни Партима, ни Ханибалу Хамилкарову, чак никада никоме, изузев непобедивом народу словенском. Ти што си обично доносио спас и био

чувар других градова, не могаде спасити ни одбранити себе самога од Словена. Вратимо се сад нашем предмету. Након уништења Рима, Тотила поновно свлада становнике Луке, Абраца и Калабрије и усмрти више од двјеста војника грчког војсковође Јована, а тек их се неколицина спаси бекством у каштел у Рустикану. Након заузећа Рустикана и Перуђе, Тотила одузе Римљанима Кипар и Акарнанију. У међувремену Велизар приону радовима на утврђивању Рима најбоље што могаше. Но све би узалуд, јер се Тотила врати и поновно заузео град. Тако Тотила и Остроготи још једном проузроковаше пропаст Рима. Будући да загосподарише Сицилијом и читавом Италијом, осим Равеном, Анконом и Отрантом, цар Јустинијан није могао више трпети пропадање Царства. Посла стога ушкопљеника Нарзеса са свим његовим људима, а тај, повевши са собом пет хиљада Лангобарда, три хиљаде Верла или Херула и четири хиљаде Гепида, насрну на Остроготе и заметнуше дводневни бој. Но кад Остроготи увидеше да на крају не постижу друго осим непрестаног ратовања с Римљанима, одрекоше се поседа над Италијом, уз услов, међутим, да им буде допуштено изнети из Италије сва своја добра и однети их где им је воља. Како им је то одбијено, запретише да ће се борити до последњег човека. Добивши напокон тражено, напустише Италију. Али ко беше тај тко их присили да затраже наведене услове? Можда Грци, или Римљани? То се сасвим сигурно не може тврдити, јер колико год бејаше потпомогнут од Грка и Римљана, Велизар никад не однесе победу над Готима без помоћи Хуна и Верла. Исто их тако ни Нарсес не би могао надјачати без оружане помоћи Словена, односно Верла и Гепида. од истога рода као и Готи. Записе о томе остави грчки аутор Прокопије. Леонардо Аретино, напротив, прећута много тога што би подарило сјај подухватима Гота, пишући искључиво о њиховој пропасти и прикривајући многе несреће Италије. Без сваке сумње и сам Прокопије, присутан у споменутом рату с Јустинијанове стране, остави недореченим много тога што би потамнило врлине и снагу Грка, а прославило Готе. Да писци нису својим измишљотинама и ласкањима искривили историју, јасно је да бисмо сада читали и о словенским подухватима кудикамо достојнијим штовања, премда су довољни већ и они који су остали забележени. Аутори записаху само оно што не могадоше прећутати а да не навуку на себе грдне прекоре, будући да беше познато већ у целом свету: јер све и да Прокопије заједно са свим Грцима и Италијанима хтеде то прећутати, ипак

Тотила
осваја Кипар
и Акарнанију.

119
Остроготи
не могаше
бити надја-
чани без по-
моћи других
Словена.

Леонардо
Аретино
прећута
многе славне
подухвате
Гота.

би град Рим с читавом Италијом посведочио истину, а не би допустио да тама прекрије што за собом остави преплеменити народ словенски, који проли толико римске крви. Тај се Јустинијанов рат с Готима отегну све до последњих година његовог живота, па и након тога, будући да се Готи поделише, те се један део придружи Бургундима и Францима, који затим поновно усташе на Римљане. Други део се припоји другим народима у њиховим боравиштима, а трећи део, односно Остроготи који бејаху преостали након толиких ратова, оста тамо под италијанским именом, како пише Сабелико у 5. књизи 8. Енеаде. Стога произлази да Италијани, који су увек обично називали Готе и друге словенске народе Варварима, нису ништа друго до остаци Варвара, односно Гота, Вандала, Верла и осталих Словена. Рекавши дакле и показавши под којим се именом и којем народу прикључише Остроготи, позабавимо се сада осталима, то јест Визиготима, који беху други део Гота. Они пак одоше у Шпанију и преузеше име Шпањолаца, као што пише Иреникус у 6. књизи. Протеравши Вандале из тога краљевства, задржаше га у свом поседу током дугих година, као што отворено показује Михаел Ритиус. Краљеви и потомци рода њихова готово све до времена наших предака владаху Шпанијом храброшћу својом и војном снагом.

120 Оставивши Галију Францима, више пута загосподарише Шпанијом; три или четири пута освојише Галију, двапут Панонију, трипут Мезију, седам пута Тракију, те на крају завладаше читавим Истоком. Разборит чита-лац нека види учинише ли то икада Александар Велики, Кир или Ханибал. На који начин Готи постигоше толико тога, одлично показује песник Клаудијан који, премда велики непријатељ Гота, остави бројне записе о њиховој војној снази, а понајвише о Вандалима, народу (како смо показали) словенском. Напустивши Скандинавију, Вандали провелише на путу целу годину, пре но што стигоше до реке Висле, како извештава Јорданес Алан угледајући се на Дексипа Грка. Та река беше затим прозвана Вандал, по имену њихове краљице Вандале која се због пораза од непријатеља (како пише Мјеховита у 1. књизи, поглављу 12, баци у ту реку, а Вандалима даде име. Но Јохан Авентинус тврди у 1. књизи да бејаху прозвани тако по краљу Вандалу, који у доба Јоана Патријарха оста на престолу пуних четрдесет година, те име Вандали и Венеди потиче још од тог времена. Споменути народи беху одувек на гласу по ратној вештини, а славно им име беше и у време Александра Великог, у чијим подуватима увек суделоваху, како

Где завршише остаци Гота.

Подухвати Визигота.

Визиготи више пута завладаше Шпанијом. Четири пута освојише Галију, трипут Мезију, седам пута Тракију.

Вандали напуштају Скандинавију и путују годину дана до реке Висле. По коме река Вандал доби то име.

Вандали познати и у време Александра Великог.

извештава Петри Суфриди у 3. књизи, где овако каже: Вандали се борише под заповедништвом Александра Великог, а након његове смрти вратише се у свој завичај који затим заузеше Саси. Записано је то (каже сам Суфриди) и у Фризијском летопису, код Алберта Кранца у Саском прегледу, код Алберта из Штадеа, Витикинда Саксонца, Вернера Роленвика, у делима Јохана из Есена и Хенрика из Херфорда, а такође и француских писаца и код Сигеберта из Жамблуа. Пише Бјондо у 1. књизи 1. Декаде да осамдесет хиљада Вандала у време Цезара Августа заузе источну обалу реке Рајне, одакле их Друз и Тиберије натераше на повлачење у свој првобитни завичај, под којим се, верујем, подразумева онај који им Плиније додељује код Карпатских гора на границама са Сарматијом, односно Пољском. Управо отуда много пре тога кренуше насељавати обале Балтичког мора, те у почетку ратоваху често с Данцима и Сасима. Ратоваху против цара Марка Антонија у друштву с Маркоманима. како пишу Евтропије и Павле Орозије. Намучише сталним ратовањем читаву Германију, о чему Петри Суфриди у споменутој књизи овим речима каже: Налазим у нашим архивама да девет година након тог рата с Маркоманима, то јест лета Господњег 183, читава Германија би притиснута великим страхом пред Вандалима и Полонима, који на-срнувши на њу присилише многе људе да се повуку у врло мале и скучене просторе, док друге сасвим протераше из њихових пребивалишта, а они сами се зауставише на другој обали реке Везер. Напустивши те крајеве године 500. реком Везер одоше све до Фризије, те се зауставише на источној обали реке Амизије, како читамо код Андреаса Корнелиса Ставоренског. Но кад их нападе Тит Бојокал, брат војводе од Фризије Адебалда, претрпеше пораз и бејаху отерани с реке Амизије. До тада Суфриди говори о Вандалима. Сукобише се они такође с Визиготима, па кад изгубише битку и беше протерани с Дунава, продреше у Панонију над којом задржаше посед током четрдесет година. Године 382. пређоше у Италију под вођством краља Многасиле, којег други, не познајући вандалски или словенски језик, погрешно зову Модигисил и Модидиск. Године 415. продреше у Француску са својим војсковођом Кроском, те прокрстарише читавом земљом жарећи и палећи. Одатле их истераше од њих моћнији Визиготи, те се преко Пиренеја спустише у Шпанију, коју, загосподаривши земљом, по себи прозваше Вандалузијом, што је затим због уклањања првог слова постало Андалузија. Цареви Василиск и Рицимер потукоше их до

Нападну их Друз и Тиберије.

Насељаваху обале Балтичког мора.

121
Удружени с Маркоманим а ратују с Римљанима.

Вандали су страх и трепет читаве Германије.

Држе у поседу Панонију 40 година. Прелазе у Италију. Многасила краљ Вандала. Вандали нападају Француску. Прелазе у Шпанију. Вандалузија прозвана по Вандалима.

Вандали 30 година држе Битинију у свом поседу. Склопе мир са царем Валенсом. Освоје Картагину. 122 Постану господари Сицилије. Одју у Шкотску и Британију. Постану господари Рима. Гелимер беше последњи вандалски краљ. Вандали поражени од Грка.

ногу, након што беху напали Венецију и Истру. Коначно завладаше Битинијом, над којом задржаше посед пуних тридесет година. На позив да дођу у Африку, уз обећање великих награда, пређоше Гибралтарски мореуз, но затим не одржаше обећање комиту Бонифацију који их беше позвао, него освојише Бон (Боналика), Сале, Таманасиду, Банасу и Тингенди, све редом важна места. Цар Валентинијан на крају уз неке нужне услове склопи с њима мир, но након његове смрти поновно усташе на оружје и под вођством свога краља Гензерика освојише Картагину, која дотада бејаше под римском влашћу пуних 535 година; након тога је тај град тако гласовит и славан, који једино Римљани и то једва беху присилили на предају, потпао под власт словенског народа. Гензерик након тога, скупивши бродове, нападно и освоји острва Сардинију, Сицилију, Корзику и Ебузу, коју Тит Ливије и Плиније зову Питуз, а Клузије Ибиза. Заузе такође Мајорку и Минорку, како пише Виктор Витенски, бискуп Утике [Јужна Француска]. Сицилију препусти краљу Италије Отокару [Одоакару], који се обвеза на годишње плаћање данка Гензерику. Отишавши у Шкотску и Британију, држа те земље све док не сломи моћ силно окрутног Атиле. Кад Максим насилно преузе власт над Римским Царством, узе за жену царицу Евдоксију, удовицу Валентијанову. Жена узвишена духа, царица, у срџби што је присиљена узети тако подлог мужа и немајући другог начина да се освети, не би ли поновно стекла слободу, позва по тајним гласницима споменутога краља Вандала Гензерика, славног по бројним победама, да дође и заузме Рим, а њу ослободити тако одвратна брака. Гензерик скупил велику и моћну флоту с којом заузе Рим, где поступи с највећом окрутношћу, а и више би зла починио да папа Лав не ублажи охолост и жестину његову својом понизношћу и кроткошћу. Тако након што је четрнаест дана злостављао Рим, напусти град лета Господњег 457, одводећи са собом Евдоксију и Плацидију с много других заробљеника. Гелимер беше последњи краљ Ванда-ла. Кад га Велизар затече у Африци готово неспремног, Гелимер тако жестоко навали на непријатеља да би, да бејаше наставио путем победе, без сумње истерао Грке из Африке једном за сва времена. Но пропустивши ту прилику, даде Велизару времена да прикупи нове снаге. Сукобише се још двапут на бојном пољу и Гелимер се борио вешто и срчано, но срећа, којој је обичај мрким погледом одједном погледати онога коме се раније смешила, бејаше тако несклона Вандалима да Грци сасекоше Гелимеровог брата Зангона и велики део те

бројне војске вандалске, а сам Гелимер паде жив у руке непријатељу. Кад га изведоше пред цара Јустинијана и кад увиде како је након дугих година с великих висина пао у најгору беду и ропство, кроз смех рече: «Таштина над таштинама и све је таштина» (Проп 1,2). Будући да беше учен човек и познавалац класичних и филозофских дела, одмах потом додаде: Ја се не чудим, дични царе, што сам одједном из среће запао у несрећу, јер позната ми је нестална природа среће којој је обичај у шали уздизати и рушити смртнике, но и те како се чудим како ми је до сада било могуће одолевати њеној превртљивости. Не би то било тако да нисам ум свој снажним заклонима опасао и да нисам узео у обзир да је свако кога мајка роди подложен презирним поругама судбине, а тим више они који се налазе на челу држава и царстава, јер што се више истичу, то су лакша мета њезиних удараца. Стога сада, када сам и сам то искусио, сматрам да се они ниског положаја имају сматрати срећнијима од краљева, јер осим што уживају решени брига које повлаче са собом височанство и власт, у дубини душе, уз друге удобности које им доноси скроман положај, знају сигурно да ће, ако им је срећа противна, мало изгубити, јер много и немају. Краљевима се, напротив, који толико тога поседују, чини мучним с висока положаја пасти у најгору беду, као што могу за себе рећи ја који сам заповедао војскама, градовима, покрајинама, усред толиких наслада, уживања и задовољстава, живећи у изобиљу и уливајући страхопоштовање својим људима, да би ми недуго потом нестао чак и комад хлеба којим бих утолио глад, сунђер којим бих обрисао сузе и цитра која би ме утешила у мом болу. Стога ће, царе, ко буде разматрао твоју и моју победу, мене сматрати достојнијим победником од тебе. јер ти си однео победу над једним краљем, што свакодневно и толики други чине, а ја сам однео победу над никад ни од кога побеђеном срећом; ти си скршио оног који је од ње скршен, а ја сам оборио на тле њу која, премда ме скршила, није ме ипак победила; ти си се борио против човека који се борио с глађу, а ја против оне која се није могла заситити мојим јадима; ти против једнога земаљског кнеза, а ја против царице и краљице свих држава и царстава. А да је истина да сам је победио, погледај и увери се да сам још увек жив и да ме ни један њен ударац није срушио на земљу, већ јаде своје подносим неустрашивог духа. По моме је расуђивању то већа победа од оне коју си ти нада мноме однео покориши ме, јер својствено је оружју да побеђује, но није човеку својствено, ако није више од човека, срећу

Беседа Гели-
мерова цару
Јустинијану.

124 надјачати. Теби ће, дакле, припасти слава што си себи подчинио вандалско краљевство, а мени што сам се срећи покорио, против које ћу се убудуће моћи срчаније борити, јер ми нема више што одузети, осим овога живота. Знам ја, царе, да ти тај мој живот не желиш, јер кнез велики попут тебе не мора бити само моћан и непобедив на оружју, него ништа мање од тога и милостив. Па чак и кад би га желио, ни тада срећа не би могла рећи да ме победила убивши тело, али не и дух, који је сам по себи бесмртан и за којег знамо да у њему почивају бит и суштина човекови, будући да је ова спољашњост наша, на коју се прстом указује, тек сенка, а не права слика наша. Но није моје да се бојим премилостивог владара, који врлине своје увелико показује након што је савладао непријатеља, него борећи се против њега. Овом кнезу, дакле, побеђеном попут мене и победнику над срећом, од ње потлачену и тлачитељу њезином, предајем се и већ од овога тренутка признајем да су ме доброта и врлина његова победиле више но оружје, јер оно је савладало моје тијело, а оне дух, захваљујући оданости мојој Грцима, чији сам роб. Те Гелимерове речи изговорене из дубине душе гануше цара тако да му, промисливши о несталности среће, врло човечно одговори да може бити миран, јер да он има обичај више држати до људи великог и племенитог духа нег до било кога царства или краљевства, те да беше заратио с њиме не из државничког славољубља, већ да би очувао углед Римског Царства и потврдио његове поседе. Наиме, након победе над Картагинцима, над краљевима Сифаксом и Јубом, Африка бејаше остала под влашћу Римског Царства, те је хтео да је потврди као римску покрајину. Што се пак њега тиче, жали због његове несреће, а к томе Римљани не бијаху кренули оружјем на њега лично, него на читав народ вандалски, који у прошлости бејаше опљачкао Сицилију и друге покрајине Римског Царства, па и сам Рим: стога ће учинити тако да ће, иако неће заповедати војскама и краљевствима, ипак остати владар и сачувати краљевски положај, јер да му је дужност, баш као и његовим прецима, опраштати подчињенима, а покоравати охоче. Намера му је тако и с њиме поступити, будући да га је упознао као мужа по себи достојна високог положаја, **125** храбра, срчана и великих врлина, а што му се изнад свега свиђа, као човека изванредне постојаности и снаге. Утешивши га тако, цар му подари поседе у Француској, а Гелимер оде преузети посед, те тамо проведе остатак живота. Не оста друге успомене на Вандале осим у шпанском краљевству, где успоставише своју

Гелимер беше
јунак велике
храбрости.

државу и где оставише по себи, како пре спомену смо, име Вандалузија или Андалузија. Вандали владаху у Африци двеста година, а на концу изумреше на описани начин. Нема, наиме, тако моћне државе или царства тако постојаног и сигурног на овоме свету, да не би било подложно хиљадама невоља или несрећа. Кир, који некад владаше Персијанцима, Међанима и Халдејцима, након што бејаше прокрстарио великим делом Азије, опљачкао је и освојио негдашњи украс Азије град Вавилон, на крају се сукоби у боју с Томиром, женом масагетског рода, па дакле словенског, у чему га уз велику срамоту напусти срећа. Ханибал Картагинанин, освајач читаве Африке, након толиких победа над Иберима и Келтима, након преброђених тешкоћа на Апенинима и након чудесних победа над Римљанима, недуго потом не одоле навали једнога римског војсковође, и то у властитој домовини; потпуно поражен, луташе из прогонства у прогонство или, другим речима, срећа се окрутно поигра с њиме. Велики конзул и цар римски Помпеј, прокрстаривши у победоносном оружаном походу читаву Азију све до кавкаских литица и до Каспијског мора, покоривши многе народе и увелико обогативши град Рим, на крају претрпи пораз од невелике војске и изгуби сву своју славу. Тако и тај Гелимер о коме говоримо, осветлавши недуго пре тога своје име многим, штавише безбројним подухватима, сад притиснут злом срећом без славе почива. Из тога се може извући заиста редак пример за опомену човеку да се не поуздаје у своју добру срећу, јер видимо како пропадају и изумиру тако узвишена царства кад се срећа престане смиешити, као што уме у само једном дану, за сат времена или у трену окренути леђа смртницима. Ти Вандали, наравно, бејаху тако окрутни и жестоки, да римска Црква (како пише Александар Гвањин у својој Сарматији) беше увела у литаније стих: "Од Вандала ослободи нас Господе". Бејаху осим тога преко Гота затровани аријанским кривоверјем, због чега увек с неумољивошћу прогањашу католике, с каквом окрутношћу поступаху с њима одлично је описао Виктор Витенсис, бискуп Утиче. Пише Карло из Вагриена у 3. књизи да Вандали у свом незнабоштву обожаваху исте оне идоле које поштоваху и други венедски или словенски народи. Бејаше им тако обичај при склапању примирја или мира с непријатељем послати свога изасланика, који би узео камен у руку и бацио га у воду, говорећи да нека тако погине утопивши се онај који изневери задату реч, коју Вандали поштоваху без одступања. Када и у којим све покрајинама утемељише своја

Вандали
владају у
Африци 200
година.

Римска црква
моли Бога за
спас од
окрутности
Вандала.

126

Вандалски
обреди при
склапању
мира.

Вандал
Стиликон
зет царев.

Беше неправ-
едно осуђен
на смрт.

Бургунди
Словени.

127

насеља није ми намера овде наводити, јер предан чита-
лац може све то пронаћи код Волфганга Лаца у њего-
вом делу о сеобама народа, као и у Мјиеховитиној Сар-
матији и у Чешкој историји Енеје Силвија, затим у
Бјондовој 8. књизи I. Декаде, у Орозијеву 38. и 41. по-
глављу 7. књиге, у 13. и 14. књизи Павла Ђакона, у
Вандалији и Саској Кранцовој, у 1. и 3. књизи расправе
о Германији Беатуса Ренануса, као и у 25. поглављу 6.
књиге Егзегезе о Германији Франциска Иреникуса. Сви
они опширно писаху о Вандалима, од којих потече и
онај велики Стиликон, којем због срчаности његове цар
Теодосије даде за жену једну своју кћер, а након смрти
остави Западно Царство на старање њему и сину своме
Хонорију, од чије руке Стиликона затим због лажних
оптужби сустигну неправедна смрт на наговор његових
непријатеља. Сведочи о томе и грчки аутор Зосим у 5.
књизи, где овим речима приповеда о томе: Олимпије
пореклом с Црног мора, човек opak, у својој похлепи за
високим положајем и у мржњи према Вандалу Стили-
кону неправедно га оптужи и оклевета код Хонорија.
Но ни то му не беше доста, те настави сплеткарити код
цара против Стиликона. Кад се затече у Равени, Хоно-
рије нареди да га погубе, а заправо Олимпије, који у
царево име писмено наложи војницима у Равени да га
убију. Кад војници приступише извршењу налога, уста
на њих велико мноштво Вандала и Стиликонове род-
бине са намером да их све побију, но Стиликон их за-
устави запретивши им у Хоноријево име. Знајући да не
беше ничим увредио ни цара ни његову војску, своје-
вољно стави врат под мач. Тај човек, стварно најчести-
тији и најскромнији од свих достојанственика оног вре-
мена, би убијен 22. септембра од руке Хераклијанове,
127 коме за награду беше дат положај који припадаше Ба-
танару, мужу Стиликонове сестре и заповеднику војних
јединица у Либији. Након Стиликонове смрти, Олимпи-
је и Хонорије ставише на муке многе његове пријатеље
и рођаке, не би ли дознали да ли је он сплеткарио или
ковао завере против цара, но никада нитко од њих,
премда измучен до смрти, не рече ни речи против Сти-
ликаона. Тако приповеда Зосим. Но Стиликонова неви-
ност и врлине његове изађоше на видело тек након
смрти, јер тек што напусти овај свет, све крену лоше по
Римско Царство, као што се може видети код аутора
који обрадише оновремена збивања. Од Вандала поте-
коше и Бургунди, као што уопштено тврде аутори, међу
којима и Мјеховита, кад у 1. књизи, поглављу 12. каже:
Словени који бејаху отишли на север ојачаше и на-
множише се тако да преплавише горњу Пољску, Шлеску

и Вандалију, односно део Пољске на реци Вандал, да-
нас Висли. Испунише такође Померанију, Кашубију и
део обале Германског мора данас обухваћен поседима
маркиза од Либекa и Роштока, па све до Вестфалије.
Узеше различита имена, већ према местима у којима се
настанише. Они који се зауставише на реци Свево на-
зваше се Свевима, док се други прозваше Бургундима
према речи која на њихову пољском или словенском
језику означава куће, а звучи броги. Дошавши са се-
вера њих осамдесет хиљада (како пише Филип из Бер-
гама у Допунама), заузеше обале Рајне, но Октавија-
нови нећаци Друз и Тиберије присилише их, како пише
Орозије, да се врате у првобитна боравишта. Кад Друз
коначно пређе реку Лабу и сукоби се са Свевима и Бур-
гундима, однесе над њима крваву победу. Нешто кас-
није, за време владавине цара Валентинијана (као што
се види код Орозија и Филипа из Бергама), Бургунди
поновно кренуше са севера, изашавши из земље Винде-
лика, затим пређоше реку Рону и нашавши у оним кра-
јевима мирна пребивалишта, зауставише се тамо и чи-
тавом крају дадоше по себи име Бургундија.

Верле, како рекосмо, други искривљено зову Хе-
рулима или Херкулима. Тај словенски народ, кренувши
из Скандинавије, стиже све до мочваре Забака, где
присвоји све лађе које затекне на тамошњим обалама,
те саставивши од њих велику флоту пређе Велико море
и заузе град Визант, потом назван Константинопољ.
Прешавши у Азију (како пише Пјетро Марцело), жарећи
и палећи опустошише неколико римских покрајина, а
нарочито Фригију, где уништише Илиј, некада тројан-
ску тврђаву која је све до тада усправно стајала. Све се
то догоди за време владавине цара Валеријана, кад
Верли крцати пленом и драгоценостима поновно пре-
пловише Велико море и утемељише своја насеља на Ду-
наву. Како пише Прокопије, Павле Ђакон у 20. поглав-
љу 1. књиге, као и Херодијан у 3. књизи, бејаху они вр-
ло извезбани у ратним вештинама, а поставши позна-
ти по великим и крвавим покољима над разним наро-
дима и желећи показати колико омаловажавају против-
нике, борише се голи покривајући само стидна места.
Бејаху такође врло охоли и смели, уверени како им
нико други није раван у војној вештини и снази. Зау-
зевши прво Либурнију, а затим и Далмацију у доба ца-
ра Анастасија, више се пута ухватише с њим у коштац
и задаше велике муке Римљанима настањеним у Па-
нонији. Савладаше исто тако и Лангобарде и све друге
своје ратоборне суседе. Не наишавши ни на кога (како
пише Прокопије у 2. књизи Готима) ко би им се могао

Бургунди,
данас
Бургоњци,
прозвани
тако према
'броги'.

Словени
Верли стижу
до мочваре
Забака.
Заузму град
Визант.
128 Пустоше
Азију.
Униште твр-
ђаву Илиј.

Зауставе се
на Дунаву.

Боре се голи.

Заузму
Либурнију и
Далмацију.

Надјачају
Лангобарде.

Краљ Верла
стави на
муке Св.
Максима.

Верлске жене
бејаху храбри
ратници.

Древна вера
Верла.

Верли пригрле
хришћанску
веру.

Авари вуку
порекло од
Гепида.

Обавезују
римског цара
на плаћање
данка.

одупрети, одложише оружје и мироваше три године, што и беше узрок њихове пропасти. Наиме, онако докони готово сасвим изгубише војну дисциплину, а по свом обичају подцењујући непријатеља, претрпеше пораз у борби с Лангобардима. Видомар или Видимир, други краљ Верла, владајући на границама Далмације, стави на муке Св. Максима са још 40 хришћана. Све-влад, од других зван Синдувалд, трећи њихов краљ, прискочи у помоћ Нарсесу у борби против Гота и прослави се јунаштвом. Верлеске су жене такође слављене као вичне оружју. Заједно с мужевима ишле су на непријатеља, а кад једном претрпеше пораз од Римљана, прекораваху мужеве показујући им прстом на Римљане и говорећи како су се поражени од људи нижих од себе. Пре но што приступише Христу, вероваху да је богова много, те имаху свештенике и многе законе и обреде сасвим различите од других народа. Између осталих познатих њихових обичаја, беше ту онај кад би неко био на самрти у дубокој старости или погођен болешћу; ако би учени људи који се разумију у лекарску вештину рекли да ће убрзо од те болести умрети, положили би га на хрпу дрва и послали једног Верла да га усмрти. Одмах би након тога родбина покојникова потпалила дрва и спалила леш, а удовица би се у славу и част мужу обесила о врата покрај његова пепела. Ако којим случајем нека жена не би тако учинила, пала би љага на њу. Пригрлише хришћанску веру за време владавине краља њихова Грата, који у походу цару Јустинијану у Константинопољу прими свето крштење заједно са својим људима. Како не бејаху још увек сасвим вични науку нове вере, мешаху многе поганске обичаје с хришћанским. Жели ли се случајно неко детаљније упознати с историјом тог народа, неке види код Прокопија из Цезареје у 2. књизи о Готима, а ми ћемо, упутивши ревносног читаоца на писање тог аутора, прећи на историју Авара, за које смо раније показали да су били народ словенски, а који, како пише Отон Фрижанин у 11. књизи, поглављу 21, потекоше од Гепида. Често се они ухватише у коштац с римским царевима, а нарочито с царем Маврикијем, који им, да би остао у миру с њима, плаћаше годишњи данак, као што се види код Павла Ђакона у 17. књизи, где излажући Маврикијеву биографију тај аутор овако пише: Лета Господњега 577. за време владавине Маврикија и недуго пошто су покорили племенити европски град Сирмиум, Авари послаше цару своје изасланике са захтевом за уобичајених годишњих осамдесет хиљада златника и за додатних двадесет хиљада. У жељи да задржи мир, цар

приста да удовољи њиховом захтеву. Но не прође много времена, а аварски краљ Хакан поновно посла захтев да му се придода још сто хиљада златника. Кад му их цар одби исплатити, Хакан разори град Сингидунум и заузео многе друге илирске градове, након чега цар преко Елпидија племића и Коменциола склопи мир с аварским краљем. Но не потраја то дуго, кад Хакан поновно раскину мир с Маврикијем и наоружа словенске народе против Тракије, да би затим продрли све до Лонгемуре наносећи велике штете. Цар за то време посла своје ратнике с двора и народ из града у одбрану Лонгемура, а за војсковођу постави Коменциола, те га наоружа и посла против Варвара. Ухвативши се у коштац с непријатељима, Коменциол их противно очекивањима разби, побивши их много, а друге натеравши у бекство. Но седамнаесте године владавине Маврикијевог, Хакан окупи своје људе и у силној јарости нападе Далмацију, те приспевши у Балка разори четрдесет околних градова. Ти Авари настањавашу доњу Панонију, одакле се преместише у Баварску. Бејаху велики пријатељи Далматинаца којима прискочише у помоћ против Саса. Опат Бурхард из Уерсперга пише у Пореклу Саса о томе како Хенрик, син саског војводе Отона, окупивши велику војску поведе дугу борбу с Далматинцима који, не могавши му се даље одупирати, наведоше против њега Аваре који му се храбро супротставили. Но другом приликом, кад Авари хтедоше продрети у Саску с великим снагама, њихови пријатељи Далматинци лоше поступише с њима. Наиме, пролазећи кроз Далмацију, аварска војска замоли Далматинце као старе пријатеље за помоћ, но они им, знајући да иду у Саску и да су Саси приправни на борбу с њима, уместо дарова бацише масног пса. Авари, увидевши да није време за освету, као одговор на увреду не учинише ништа друго осим што уз смех подигоше глас против далматинских пријатеља. Петар Крузбер у 5. књизи, као и Витикинд Холанђанин обрадише врло опширно историју и успехе Авара, спомињући такође и Алане. Ови последњи, напустивши Скандинавију, заједничку домовину свих Словена, поделише се на два дела: један део оде у Азију, а Птоlemeј их смешта код Хиперборејских гора, данас званих Татарским, како пише Енеа Силвио; други удружени с Вандалима и Бургундима протераше Франке. Птоlemeј их у 111. књизи назива Скитима, где каже да се они који се налазе дубље у унутрашњости зову Скитима Амасобима и Аланима. Јулије Капитолијски их у биографији Антонина Пија убраја међу Дачане. Према Јорданесу и Прокопију, међутим, пре би их требало

Нападну
Илирик.

130
Уништи
четрдесет
градова.

Пребива-
лиште Авара
и пријатељ-
ство с Дал-
матинцима.

Саски војвода
ратује с Дал-
матинцима.

Словени Ала-
ни се деле.

Протерају
Франке.

Алани говоре истим језиком као Готи. *Где им бејаше стан.*

звати Готима, јер Прокопије у 1. књизи о Вандалима и на другим местима каже да они и Готи имаху заједнички језик. Амијан Марцелин у 3. књизи где спомиње Алане и њихова пребивалишта, овако пише: На другој страни (каже он) у близини земље амазонске налазе се источни Алани, подељени на многе народе, а земље им се на азијску страну протежу све до реке Гангеса која дели Индију и улива се у Јужно море. Подељени су дакле ти Алани с једнога на други крај света, а разни народи који им припадају и које је сувишно набрајати простиру се големим подручјима (попут Номада), но сви се зову Аланима и обичаји и начин живота су им свима заједнички. Немају, наиме, ни колибе ни куће и не обрађују земљу, већ живе од меса и обиља млека, а стан су им кола која покривају издубљеним корама стабала и која возе непрегледним пустим пољима. Када дођу до пашњака, распореде се у круг и једу на тим својим колима попут животиња, па кад су појели сву храну, крену поновно на пут, као да су им градови на колима. На њима се мушкарци здружују са женама, на колима жене рађају и отхрањују се деца, а куда год да крену сматрају се у својој земљи. Имају обиље крда и стада за пашу, која иду пред њима куда год да крену. Обилују коњима, јер држе до њих више но до било које друге животиње. У тим су крајевима поља увек травната и плодна, те кудгод пошли не оскудевају ни травом ни плодовима за храну. Разлог је томе плодно тло и обиље река које га натапају. Мноштво неупослених стоји около оних кола, обављају незнатне послове и поверене су им мале и лаке задаће. Младеж вјежба јахање, јер презиру пешачење. Сви су подједнако одлични ратници, а готово сви су крупна стаса, лепих црта лица, просечно плавокоси и продорна погледа; осим тога су врло брзи, а по свему су једнаки Хунима, осим што су кроткији и уљуђенији што се тиче исхране и одеће. У лову долазе све до мочваре Меотид, до теснаца Босфора Трачког, до Арменије и Медије. Тако како су мирним људима изнад свега драги одмор и доколица, тако њих привлаче опасности и ратовање, а срећним сматрају онога тко погине у боју, док оне који умру од старости или какве друге невоље куде да су кукавице и лењчуге, те нема тога што хвале више од погинулог човека. Уместо богатог плена, одрубљују главе мртвим непријатељима и деру им кожу коју затим стављају на своје коње за борбу и с њима одлазе у бој. Нема у њих ни цркве, ни храма, ни колибе, нити икакве најјадније грађевине, него извукавши мачеве из корица и позабијавши их онако голе у земљу, обожавају их као бога Марса

Алани љубитељи ратовања.

Обожавају мач.

за кога верују да је владар крајева којима се крећу. Чудесно је њихово познавање будућности; скупљају наиме неке равне пруте и у одређеном их тренутку одрешивши их уз врачања, сасвим јасно дознају што ће се збити. Не знају шта је ропство, с обзиром да су сви славнога рода. Још и данас бирају своје старешине и судије међу мужевима искусним и остарелима у рату. Довде говори Амијан Марцелин о Аланима. У давна времена (према извештајима Јосиповим у 7. књизи јудејским ратовима) Алани, напустивши завичај, нападаше Палестину, Египат и Јудеју и окрутно их уништише. Затим у доба цара Веспасијана (како се чита код Боттерија у 1. књизи о Европи), кад им хиркански краљ отвори пролаз кроз Каспијска врата, похараше Медију и Арменију. Нешто касније посташе плаћеници у служби Римљана и стекоше тако углед и славу као срчани ратници. Бејаху они (каже Амијан у 31. књизи) јунаци одважни на оружју и снажни, који би старост дочекали ратујући. Кад Готи увидеше да не могу ући у Тракију упркос многобројним покушајима, на крају беху присиљени позвати у помоћ Алане који, надајући се плену, присташе и успеше у томе. Цареви Домицијан и Трајан водише многе ратове с Аланима, а ови за време владавине цара Деција освојише Константинопољ. Не могавши никако надјачати тај народ, цар Хадријан (како пише опат из Прума у 5. књизи, поглављу 9) победе их даровима, а исто то учини и цар Грацијан, као што се види код Павла Ђакона у 11. књизи. Но у настојању да их победи оружјем, цар Гордијан оста поражен. Цар Валентинијан, пак, не могавши их победити, изда проглас (како пише Петри Суффриди) којим онима који би победили Алане обећа десетогодишње ослобађање од плаћања данка. Тада Немци жељни славе добро се и храбро борећи против тог народа однеше победу, након чега бејаху прозвани Франци или Франки. Но заративши поновно с Аланима, Валентинијан изгуби рат, те (како пише Иреникус у 6. књизи) такође и живот будући да га алански краљ Барбогаст задави. Алани се након тога придружише другим словенским народима, односно Вандалима, Бургундима и Швеђанима, те под заповедништвом вође Сангибана заузеше Галију. Продреше затим у Шпанију, где завладаше једним делом тога краљевства које затим доби име Готи Аланија, а данас се искварено зове (како тврди Иреникус) Каталонија или Каталунја. Не задовољивши се тиме, насрнуше на Португал где заузеше град Аугусту Емериту и целу Галицију, као што се чита у Прегледу Конрада Појтингера. У тим крајевима успоставише на неко време

132

Не знају шта је ропство.

Алани нападају Палестину, Египат и Јудеју.

У римској војсци стекну славу својом срчаношћу.

Готи, захваљујући Аланима, уђу у Тракију.

Алани често ратују с римским царевима и освоје Константинопољ.

Алани победе цара Гордијана.

Валентинијанов царски проглас против Алана.

Алани убију цара Валентинијана.

Каталонија названа по Готима Аланима.

Алани нападну краљевину Португал.

Радомир краљ своје краљевство. Радомир, краљ Галиције и побожни Галиције. хришћанин (како пише Лиутпранд из Павије у 5. књизи), потуче Абдара краља Павије око лета Господњег 823. Суседи оних Алана који осташе у свом завичају у Сарматији, доведоше их до тако потпуне пропасти да је данас немогуће наћи икога ко наставља те пределе, осим што повремено прођу онуда Козаци, каже Мјеховита, по свом обичају у потрази за могућим жртвама.

Словени Бастарни и Певчани настањавашу земљу (како пише Биондо у 1. књизи I. Декаде) која се протеже почевши од гора Певкина и Карпата, те између ушћа Истра и Бористена допире све до Великог мора. Дионисије Грк, Страбон и Птолемеј, говорећи о Бастарнима и Певчанима кажу да бејаху јединствен народ настањен око читаве мочваре Меотид. У први војни поход (према Јустину) кренуше против Дачана и успешно га окончаху. Насрнуше затим на Павла Емилија који, како пише Плутарх у своме животопису, усмрти у боју десет хиљада њихових коњаника, но успркос томе касније их узе у службу као плаћенике. За време владавине конзула Лепида (према наводу Персија) храбри народ Бастарна у новом нападу на Римско Царство напусти реку Истар, као што пише Орозије у 4. књизи, Евтропије и други. Требелије Полион пише да цар Клаудије зарати с Бастарнима. који пре тога изађоше из боја с Помпејем и с Цезаром као губитници. Побунише се потом против цара Аугуста, како пише Флор. Но Плутарх јасно показује како Римљани у борби с Митридатом бејаху на рубу најгоре погибели, кад им словенски народ, односно Бастарни и Сармати прискочише у помоћ уставши на оружје против Митридата, као што подробније приповеда Плутарх у делу о судбини Римског Царства. Кад на крају снаге Бастарна ослабише непрестаним ратовањем, беху протерани из својих боравишта те се (како пише Бонфини у 1. књизи I. Декаде) настанише у Угарској, измоливши од племенитог Матије [Корвина] Дунавско острво, где ускоро потом приггрише својевољно католичку веру.

Словени Укри или, како их назива Регинон, Украни, те Меланклени или Еминклени, прешавши Истар (према приповедању Вагриенског у 4. књизи) навалише више пута на римске јединице које чуваху тамошње речне обале. Првобитни завичај Украна нисам успео пронаћи ни код једног аутора. Птолемеј у 2. прегледу Азије смешта Меланклене близу Алана, реке Волге и Амазонки, славних жена ратница. Срећно напустивши те крајеве настанише се (како извештава Иван Гропиус у 7. књизи Готоданске) на границама Подолије на

пространим пољанама с мноштвом одличних пашњака. Лудовик Цријевић пише да управо ти Словени Укри уништише и потпуно разорише град Салону, некад престоницу далматинских краљева и арсенал далматинске флоте, као што пише Страбон. Салона бејаше такође римско насеље и тада се зваше Марција Јулиа, као што налазимо у једном старом епиграму код Мазохија на листу 28. Град (према неким тврдњама) беше обима од око петнаест миља, а бејаше познат по многим ратовима с разним народима и царствима. Смештен бејаше (како пише Плиније у 3. књизи, поглављу 20) на удаљености од двестот двадесет и две миље од Задра, а бејаше управно и судско средиште надређено многобројном народу подељеном на 744 декурије. Иако се врло често опираше и храбро одолевахе војскама римским, као и онима других храбрих народа, успркос томе на крају га освоји и савлада са земљом непобедиви словенски народ, односно Укри, који (каже Карло из Вагриена) више но једном окрутно уништише готово целу Далмацију. Словени Хири и Скири настањавашу (како пише Јан Дубравски у 1. књизи о Чешкој историји) пределе око реке Висле. Кад Хири напустише те крајеве, као плаћеници служише разним кнежевима у ратовима. Каткад, удружени с Аланима и Готима, ратоваху с Римљанима, све док се с другим Сарматима (каже Дубравски) не настанише у Илирику и у Истри. Скири у време победе над Атилиним синовима заузеше горњу Мезију (како пише Јохан Науклерус у Хроници), те тамо осташе и у каснијим раздобљима.

Словени Финци или Фени бејаху последњи северни народи, јер да њихова пребивалишта заузимаху једва настањива подручја света. Бејаху добри стрелци, а не беше народа тако вештог у бацању копља великом брзином. Борили су се великим и широким стрелама. Бавили су се се чарањима, а поносили су се ловачким вештинама. Не заустављаху се на једном месту, него имадоше нестална станишта. Прелазише планинске превоје прекривене снегом на некаквим савијеним и искривљеним трупцима, а кад би требало побећи од непријатеља или достигнути га, бејаху окретнији од било кога другог смртника. Насрну на њих Аригрим Свеф, који затим постаде зет данског краља Фротона, па кад Финци увидеше да губе, дадоше се у бекство бацајући непријатељу у лице три каменчића којима дадоше изглед и облик толиких планина. Кад Аригримова војска то виде, преста их прогонити верујући да од тих планина не може даље. Ухвативши се у коштац с непријатељем и следећег дана, Финци поражени побегоше

Укри,
рушитељи
Салоне.
Салона
престоница
далматински
х краљева.
Беше римско
насеље по
имену
Марција.

Хири и Скири
и њихова пре-
бивалишта.

Где су живе-
ли Словени
Финци.

Ратоваху с
Аригримом
Свефом.

135

У борби су се
служили ча-
робњаштвом.

бацајући на земљу шаку снега која се претвори у велику и широку реку, те тако ишчезнуше непријатељу пред очима. Кад и трећи пут приметнуше битку и осташе потученима, а не бијаше им никакве помоћи од чаробњаштва, предаше се и посташе готово поданици краљевине Данске, наставши се тако у оно време под влашћу краља Тенгила. Догоди се то (како пише Саксо Граматикус у 5. књизи) мало пре доласка Христовог на земљу.

*Тенгил краљ
Словена
Финаца.
Дачани.* Дачани, који пореклом бејаху истински Словени, потеклоше такође из Скандинавије (према извештајима Јорданесовим, Павла варнефрида и Јеронима према Еузебију), те одвојивши се од осталих отераше Верле који настањавашу обале Дунава и тамо се, према општем мишљењу писаца, заувек настанише. Тако се још и за време владавине цара Вителија (како пише песник Стације) налазише истим тим обалама. Према ономе што приповеда Евтропије у 7. књизи Римске историје, сасекоше конзула Апија Сабина и преторског намесника Корнелија Фуска заједно с великом римском војском. Земља Дачана простираше се у опсегу од хиљаду миља. Заратише и с царем Трајаном који даде изградити мост на Дунаву, чији се остаци још увек виде. Цар лично ступи у борбу и победи краља њиховог Децебала. Ратова с Дачанима такође и цар Домицијан, који се незаслужено сматраше славним победником, јер у боју оста више побеђен него победник. Цар Трајан након победе над Дачаним, видевши да је земља њихова сталним ратовањима уништена и опустела без становника, из читавога свога царства (како пише Евтропије у 7. књизи) доведе у те крајеве нове насељенике. То је разлог што се данас у Дакији говори језиком који се чини састављеним од многих других језика. Њемачки језик би

*Децебал краљ
Дакије.* уведен у Дакију први пут у време Карла Великог који (како сведочи Јохан Аубанус у 5. поглављу 3. књиге) посла у те крајеве нове насељенике Немце; они насељавашу седам Каштела којима дадоше име Зибенбург. Упркос томе, видљиво је и данас да језик којим се говори у Дакији садржи много словенских речи. Слави и диком словенској придонеше у великој мери и Нормани који (како смо показали) бејаху народ словенски. О пореклу њиховом писци, а нарочито Пјерфранческо Ђамбулари у 1. књизи на следећи начин говори: Напустише (каже он) Скандинавију отприлике у време смрти цара Лудовика I, или како би се рекло лета Господњег осамсто четрдесете, гусарске дружине народа којег Французи зову Норманима. што значи северњаци, те харајући и пљачкајући франачким и германским приморјем и продвинувши у копнене крајеве токовима набујалих река

*Трајан доведе
нове насељенике у Дакију.*

*Када је у
Дакију уведен
немачки језик.*

*Нормани и
њихови
успеси.*

136

*Савладају
Фрижане.*

савладаше не само Фрижане, већ спалише такође Хамбург и држаху под опсадом Келн у Немачкој, док у Француској заузеше Невстрију, која се данас зове Нормандија. Истрајаше у тим својим нападима и пљачки све до 887. године, кад Ролон, касније назван Руберт, с новом норманском војском пређе у Енглеску и одбијен од Енглеза склони се с војском у оближњи део Француске, где се већ пре много година бејаху настанили његови Нормани. Ујединивши се убрзо с њима и заузевши готово сваки кутак од залива Сен-Мало до Сени, реке древнога имена Секвана, обалом доспе све до Роуена. Стигавши до тога града, тамо се утабори, те задржавши се неко време и како граду нико не притекну у помоћ, на крају издејствова његову предају. Загосподаривши дакле тако великим и богатим градом, остави се гусарења приморјем. Намери међутим увеличати се верујући како врло лако може заузети Франачко краљевство, с обзиром на предност коју за такав подухват представљаху три пловне реке Сена, Лоара и Гарона, посла у завичај по нове људе. Кад ови дођоше, одважно посла уз Лоару велику флоту, а приобалним речним подручјем бројну војску. Крену пустошити све око себе великим покољима и пљачкама, безобзирно палећи и рушећи све што би његовим противницима могло на било који начин користити. Тадашњи франачки краљ Карло посла му своје поклицаре да затраже тромесечно примирје, што лако постиже, јер норманској војсци беше нужен одмор и појачања новим људима. Но пре но што се оконча примирје, Ролон поновно крену у поход и опколи Париз. Можда би га и заузео, да грађани обавијештени да им пристижу у помоћ војвода Рикард од Бургундије и Ебал гроф од Пуатјеа не приђоше с леђа Норманима, који се бејаху окренули против новопристиглих противника, те их потукоше и нагнаше у бекство уз велике штете и губитке Ролонових људи. Разбешњен поразом, чим успе окупити своје снаге, Ролон заповеди свим војницима да се не обазире ни на старост, ни на пол, на верске или световне грађевине, него да побију све живо, опљачкају све редом, спале и униште све што им дођу под руку. Извршавајући не само оно што им је заповеђено него и више од тога, разорише и сравнише са земљом све око себе. Карло подстакнут од свога племства да се супротстави толиким уништавањима и не верујући да би се могао одупрети силом, покуша постићи споразум са својим славним противницима. Нагодивши се коначно да Ролон прихвати хришћанство и да женидбом с Карловом кћерком Чилом добије у мираз Бретању и Нормандију, уз

*Заузму
Невстрију.*

*Пређу у
Енглеску.*

*Скlope
примирје с
франачким
краљем
Карлом..*

*Држе под
опсадом
Париз.*

137

*Постају
хришћани.*

обавезу будућег невеликога годишњег пореза франачкој круни у знак и потврду господства стеченог не оружјем, већ љубављу, постигоше споразум о миру и о сродству. Ролон, дакле, примивши крштење, прихвати отаџ па надаље име Роберт по свом крсном куму Роберту грофу од Пуатјеа, те промени такође и име земље прозавши Нормандијом крај који се дотад звао Невстрија. Ко се жели упознати с другим ратовима и подухватима Нормана против римских царева, нека види Регинона, опата из Прима, који врло тачно и детаљно записа историју Нормана. Испустит ћемо овде све што би се још могло рећи о њима, те ћемо прећи на Маркомане и Кваде, народе славне на оружју, а о Бугарима ћемо на крају дела посебно расправљати. Маркомани бејаху дакле Вандали или Словени (како извештавају Алберт Кранц у предговору своје Саске и Петар Суфриди у 2. књизи). Једно од њихових племена (према тврдњама Волгфанга Лаца у 9. књизи) бејаху и Квади. Одвојивши се од осталих Вандала, Маркомани насрнуше на древни и срдчани народ Бавараца, те прогнавши их из њихова завичаја они загосподарише њиме, како пише Суфриди на наведеном месту, где каже да древни Баварци беху прогнани од Маркомана, то јест Вандала, који још и дан-данас држе у својој власти Чешку или Бохемију, јер Чеси или Бохеми су Вандали, премда је задржано древно име Бохемија, те се данас Баварцима зову они који некада бејаху Маркомани и општије Вандали, пошто да им заједнички језик доказује да се ради о једном те истом народу. У њиховој власти беше читава земља данас подељена на Моравску, Чешку и доњу Аустрију. У тим су се крајевима налазила прва пребивалишта Маркомана, као што показује Корнелије.

138 Тацит када каже: Маркомани први пут стекоше славу, снагу и своја пребивалишта отјеравши у прошлости Баварце захваљујући својој срдчаности. Друго њихово пребивалиште беше код Триера. Та се њихова сеоба одигра у два наврата: у време Јулија Цезара под вођством Ариовиста, краља Маркомана и Свева, а други пут за време владавине Тиберија који (према Светонију) премести бројно германско становништво. Треће пребивалиште Маркомана беше у приобалном делу Дакије, на граници с Угарском и Трансильванијом, што спомиње Корнелије Тацит у 2. књизи. Као четврто, настанише се у горњој Панонији, где се данас налазе Аустрија и део штајерскога војводства. Како сматрам, Маркомани четири пута утврдише своја насеља у том крају. Први их пут (како пише Тацит у 2. књизи) насели тамо цар Клаудије: други пут они сами оружјем (према тврдњама

Маркомани и њихови успеси. Квади су били маркоманско племе.

Прогнају Баварце.

Маркомани су Вандали или Словени.

Прва пребивалишта Маркомана.

Друго пребивалиште.

Треће пребивалиште.

Четврто пребивалиште.

Јулија Капитолијског) заузеше горњу Панонију и Валерију; трећи пут кад цар Галијен подари горњу Панонију и Валерију свом тасту маркоманском краљу, што налазимо у записима Секста Аурелија. Маркомани на крају задаше велике муке цару Валентинијану у Панонији и Валерији, како сведочи Марцелин на више места. Уочавам потом да и у време царева Јулија и Октавијана Маркомани и Квади настањавашу делове Паноније, које им затим одузеше Октавијан и Тиберије. да би их поновно освојили за време Хадријанове владавине. Цар Марко Аурелије их поновно присили да напусте те крајеве све до времена Комодова и Басијанова. Најзад их истера одатле цар Александар, како пише Секст Руф. Пето пребивалиште Маркомана и Квада бејаше у Шлеској и у Бранденбуршкој крајини на реци Одри. Како извештава Витикинд у биографији Хенрика и Отона, шесто им пребивалиште бијаше у крају код Триера. Седмо им бораиште бијаше део Белгије у близини мора, а осмо и претпоследње на обалама Германског мора између Данске и Фландрије. У свим наведеним земљама Маркомани прославише своје име захваљујући ратној вештини, као што се види код разних аутора. Често ратоваху с Римљанима и понекад им бејаху прави страх и трепет. Пре времена цара Марка Аурелија удружени са Сарматима, Вандалима, Квадима и другим Словенима, прегазивши Дунав, заузеше Панонију и побише двадесет хиљада Римљана, који за време владавине Марка Аурелија бејаху присиљени ратовати с тим народом, као што сведочи Луцијан у једном од својих Дијалога, под насловом Александар, где каже да Марко Аурелије ослободи ропства Панонију поразивши Маркомане, Кваде и Сармате. Но уз какве напоре и уз колико проливене крви задоби ту победу, одлично показује Јулије Капитолијски у царевој биографији, где пише како Марко Аурелије, потрошивши у рату све своје благо из ризница и не желећи ни на који начин оптеретити римске поданике више од уобичајеног, на Трајанском тргу прода на лицитацији царске украсе, пехаре од злата, кристала и полудрагог камења, сребрне посуде, женине свилене хаљине исткане златом и посуте бисерима и драгим камењем, лишивши се такође и кипова најбољих уметника. Додаје затим и каже: Наоружа још и гладијаторе прозавши их послушницима и заврбова Далматинце, Дардане, Диоцините и Германе. Уложи потом све могуће напоре у тај рат, који спомиње такође и Суида, као и Луцијан у дијалогу Александар. Но (како каже Орозије у 7. књизи, поглављу 9) над Маркоманима однесе победу пре Божје провиђење, но царево оружје.

Маркомани зарате с царем Валентинијаном.

Пето пребивалиште Маркомана.

Шесто пребивалиште. Седмо пребивалиште. Осмо пребивалиште.

Маркомани заузму Панонију. Зарате с царем Марком Аурелијем. 139

Скlope примирје с франачким краљем Карлом.

Држе под опсадом Париз.

Наиме, кад безбројан народ варварски, односно Маркомани, Квади, Вандали, Сармати и Свеви усташе на Римљане и кад римска војска продре у земље Квада, беше тамо опкољена, тако да јој не беше спаса: ако ни од чега другог, помрли би сви редом од страшне несташнице воде. На то војници хришћани, којих је било у римском табору, увидевши да им прети истребљење, завапише за Божију помоћ призивајући име Исуса Христа који им услиши молитве и посла обилну кишу, те се Римљани окрепише до миле воље, док Варвари, видевши колико их пада погођено с неба, утекоше са својих положаја. Римљани их тада опколише и готово их све побише одневши над њима најславнију од свих победа с мало људи, али уз свемоћну помоћ Христову. Прича се стога да се још и дан-данас могу наћи бројна писма овога цара у којима сведочи да захваљујући молитвама војника хришћана упућеним Исусу, бејаше добио воду с неба и победу над непријатељем. Луцијан, међутим, који бејаше незнабожац и велики непријатељ имена хришћанског, пише у наведеном дијалогу да Марко Аурелије постиже победу посредовањем Аполоновог про-
140 рочишта. Тај рат између Маркомана и Марка Аурелија (како пишу Светоније Мирни у царевој биографији и Евтропије у 8. књизи) бејаше највећи и најважнији од свих, у толикој мери да га се изједначује с ратовима против Картагињана. Осим тога, Марко бејаше уверен да нема народа који би више од Маркомана могао нашкодити Римском Царству и задати му веће бриге. Но пролазећи затим Палестином на путу за Египат (како пише Марцелин у 22. књизи), озловољен бунама Јудејаца рече: О Маркомани, о Квади, о Сармати, ипак сам пронашао људе немирније и несносније од вас. Премда Маркомани бејашу претрпели пораз од Римљана како смо описали, свеједнако не престајаху харати римским покрајинама. Тако у време цара Комода предузеше такав поход на Римско Царство да (како пише Секст Руф) Комод и присиљен склопити мир с њима и плаћати им годишњи данак уступивши им такође део Паноније код Дунава. Заратише потом и с царевима Севером и Александром. Овај последњи (према причању Херодијановом у 6. књизи) затражи мир од Маркомана, обећајући им све што им је нужно, уз велику своту новца. Кад Александра у на царском престолу наследи Максимин. дође до дугог и врло окрутног рата с тим народом с којим се цар (као што се види код истог Херодијана у 7. књизи и код Јулија Капитолијског) често упусти у борбу уз променљив успех, имајући на својој страни бирану

Римљани
победе
захваљујући
молитвама
војника
хришћана.

Рат с Марко-
манима на-
несе велике
штете
Римљанима.

Маркомани
обавежу Рим-
ско Царство
на данак.

Поведу оштар
и жесток рат
против цара
Максимиана.

војску од Маура, Осрохема и Парта. Успоставивши да-
кле своју власт у Панонији, Маркомани се диглоше на оружје против цара Аурелијана који им се (како пише Вописко у његовој биографији) покуша одупрети без успеха. Они на то подреше у Италију и уништише читав крај око Милана. Но претрпеше затим пораз од Валентинијана, кад (каже Ђамбулари у 2. књизи) заузе-
ше Рецију с Нориком. За врне владавине цара Гала и Константина (како пише Зонара у 3. и 4. свесци) Квади удружени са Сарматима, харајући необуздано, опљачкаше Панонију и горњу Мезију, а наставише често то чинити и касније, због чега Римљани бејашу при-
сиљени (како приповеда Ђамбулари у 2. књизи) по-
верити одбрану тих крајева посебном војводи. Завичај Квада (према тврдњама Кохлаеуса и Ботерија) беше крај смештен између Чешке и Пољске, назван затим Шлеска, а то име му дадоше Чеси. Наиме, Чеси (каже Јан Дубравски у 8. књизи о Чешкој историји), видевши како у домовину Квада пристижу разни народи желећи се тамо населити, то јест Мисни, Померанци и они из Марке уз многе друге, прозваше их Слезити, односно људи који попут змија бејашу ушли у та подручја плазе-
ћи се. Но пре тога (као што се види код Рикарда Бартолина у 8. књизи) зваху се Лизани, а потом Шлезани. Међу маркоманским краљевима који владаху на реци Лаби, у Чешкој, Моравској и Аустрији још од почетака римске државе, први бејаше Моробудво који доведе Маркомане у Чешку (као што пише Страбон у 7. књизи своје Географије). На њега насрну Тиберије, а у то доба (каже Велеј Патеркул у 2. књизи) Маркомани беху ужас и за само Римско Царство. Након што Маробудво би протеран и дуго живеше у прогонству у Равени, краљ Маркомана поста Катвалд, кога спомиње Корнелије Тацит у 2. књизи своје Историје. Након Катвалда завлада Јубил, који из краљевства прогна Катвалда и присили га да дочека крај живота код Фрејуса у околини Нарбоне. Кад Јубил издахну, милошћу цара Тиберија краљ Маркомана и Свева поста Ванио, који оста на власти четрдесет година, кад га отераше с престола ујаци Вандон и Сидон. Претрпевши пораз од њих у боју (као што пишу Тацит у 2. књизи и Плиније у 12. поглављу 3. књиге), доби од Римљана нешто земље у Панонији, где проведе остатак живота. Сид и Итал (према Тациту у 19. књизи) завладаху затим Маркоманима и Сневима све до времена цара Веспасијана. Шести маркомански краљ Вараберт владаше у доба Марка Антонија против кога (како пишу Луцијан и Капитолијски) поведе трогодишњи рат. Након Вараберта владаше Маркоманима

Харају
Италијом.

Квади напад-
ну Панонију
и Мезију.

Завичај
Квада.

141
Откуда
потиче име
Шлеске.

Маркомански
краљеви.

Маркомани
су ужас за
Римљане.

Помажу цару
Аурелијану
против Гота.

Брандо који (по мишљењу неких аутора) изгради град Бранденбург, који Витикинд назива Бренабор. У време цара Диоклецијана, како пише Јорданес. Маркоманима и Свевима владаху Гунтерик и Ардерик. Наследи их Салонин, чија кћи Пипа постаде жена цара Галијана, како помену Сексто Аурелије. Након смрти Салонинове, за владаху Хартамунд и Кариовист, који притекоше у помоћ цару Аурелијану против Гота кад овај ратоваше с њима у Илирику. У то време Маркомани напустише завичај, те се један део њих смести у Рецији, а други део у Валерији и у Посавској Панонији. Први краљ оних који заузеше Валерију и Посавину бејаше Габин, кога спомиње Марцелин. Након Габина владаше Кунимунд, побијеђен од Теодомира, краља Острогота и оца Теодорика Бернског. Наследише га Акиулф и Ронисмунд. које помињу Јорданес и Прокопије. Друге се појединости о Маркоманима и о њиховим војевањима могу наћи код Диона и Волфганга Лаца. Ми ћемо овде додати слова која Маркомани користиле при писању, пронађена у древном Франачком летопису који садржи такође родослов Карла Великог.

А Б С Д Е Ѕ Г Н И К Л
К В Ћ ≈ М Р Х Х I * М
Ѡ П О Р
Х Х К Х

Писмо
Маркомана.

Остала слова није било могуће прочитати (како каже Лак) због велике старости књиге у којој су она откривена. Јеремија Рус, међутим, говорећи о Маркоманима, каже да између њиховог писма и писма код Словена не бејаше велике разлике. Управо ти последњи, Словени, једини остадоше славодобитници. Наиме, након што Готи, Вандали, Маркомани и други народи о којима смо раније приповедали, а који бејашу заједничког језика са Словенима, беху поразили и покорили царства и краљевства готово читавога света, завадивши се са Словенима остаде побеђени, те изгубише освојене земље заједно с властитим именом, као што је опширније већ речено. Једини су Словени задржали и држе још и данас државе и краљевства освојена у прошлости и преотета како од наведених, тако и од

других народа, те тамо чувају успомене, име и свој језик. Сјају и слави тога народа ваља још придодати да не само мушкарци, већ и жене њихове бејашу врло ратоборне, како су то биле и Амазонке, жене гласовите и вичне оружју. Управо оне (према извештајима Карла из Вагриена и Ивана Гропиуса у 8. књизи о Амазонкама) бејашу одувек жене сарматских Словена, што доказује и њихово пребивалиште на реци Волги између Меланхлена и Сирба који (како смо показали) бејашу словенски народи. Јорданес, као и Хартман Шедел у свом илустрованом летопису, тврде да Амазонке бејашу жене Гота, те да заједно с мужевима ратоваху попут мушкараца против цара Аурелијана. За Готкиње или жене Сармата, како год било, не може се тврдити да нису биле словенскога рода. Кад им мужеве бејашу мучки убијени, наоружавши се и јурнувши с мужевном срданошћу на непријатеље, осветише смрт својих суружника како то заслужују. Након тога, још се више одваживши, под водством краљице Марпезије стигоше све до Азије у тако величанственом војном походу да не без разлога Марпезију ваља претпоставити, односно сматрати равном првацима међу војсковођама и царевима. Покоривши разне народе и придобивши друге на своју страну, краљица поведе победоносну војску све до Кавказа, те задржавши се тамо неко време даде повод извршним песницима да надену име Марпезија једној тамошњој литици. Преплавивши затим попут силне реке читаву Малу Азију, Амазонке премоћно покорише Арменију, Галацију, Сирију, Киликију, Персију, као и многе друге моћне азијске државе. Настанивши се тамо, изградише бројне величанствене градове, подигоше неколико снажних тврђава и двораца, а између осталих њихових изванредних творевина ту су два чувена града, Смирна и Ефес. Управо у овом последњем подигоше у част богиње Дијане, коју су дубоко поштовали ловачке и стрељачке вештине, онај храм који изазва чуђење целог свијета и који потом у намери да овековечи своје име спали одређени Херострат. Осим тога, грчки краљеви су страховали од снаге Амазонки тако да послаше на њих свог најбољег ратника Херкула. Прискочише затим под вођством Пантасилеје у помоћ Тројанцима против Грка. Амазонке се одржаше све до времена Александра Великог, кад до њихове краљице Калестре или Минуције дође глас о Александровој непобедивости, не могаде она наћи мира све док (како пише Јустин) у пратњи триста хиљада жена и након тридесет дана пута не дође до њега, верујући да би за њу била срећа кад би имала децу с тако моћним владарем и господаром

Амазонке
бејашу жене
Словена.

143

Марпезија,
амазонска
краљица.

Амазонке
прелазе кав-
каске горе.

Покоре Арме-
нију и друга
краљевства.

Подигну храм
Дијани
Ефеској.

Краљица Кале-
стра дође
Александру
Великом с
300 хиљада
Амазонки.

144 целога света и кад би деца наследила очеву срчаност и снагу. Оставши у Александрову загрљају непрекидно током четрнаест дана и спознавши да је већ зачала у утроби својој, похита натраг у своје краљевство, где недуго потом погине, а с њом изумреше готово све Амазонке и затре се њихово име. Но што бисмо тек требали рећи о Тамири, која се с толиком срчаношћу супротстави персијском краљу Киру, да му коначно одузе живот? Тамира бејаше краљица Масагета, који су заправо Алани према Амијану Марцелину, а он у томе следи мишљење грчког аутора Фарасмана које се налази у Дионовој биографији цара Хадријана. Ако би се неко хтео успротивити томе и рећи да је Тамира била краљица Скита, одговарам му да Јосиф у 11. поглављу 11. књиге о древној историји Јудејаца потврђује да Кир беше повео војску против Масагета који му, каже он, одузеше живот. Алкида Готкиња, дакле Словенка, бејаше врло знаменита жена, а (тврди Олаус Магнус у 5. књизи, поглављу 23) беше прва која се ода гусарењу, имајући уз себе мноштво девојака истих склоности. Намеривши се једном приликом на флоту с мушком посадом којој беше убијен капетан, кад ти мушкарци увидеше њене врлине, лепоту и срчаност, поставише је на положај заповеднице флоте уместо погинуог капетана. У доба рата између шведског краља Рингона и данског краља Харалда, словенске жене (како пишу Алберт Кранц у 12. поглављу 1. књиге о Вандалији и Олаус Магнус у 5. књизи, поглављу 8) подупирући Харалда, не служише у његовим јединицама само као војници већ, притекнувши у великом броју, обављаху у том подухвату и дужности војсковођа. Истаклоше се тада нарочито Словенке Текта и Висна, које како по нарави тако и по вештини бејаху искусне ратнице мужевне срчаности. Текта бејаше вођа великог дела војске, а Висна бејаше главни заставник, да би је потом у сукобу војсковођа севске војске див Старктер лишио заставе заједно с читавом десном руком. За Амазонкама не заостајаху по храбрости ни чешке девице које (како је већ речено) пограбише оружје и протеравши мушкарце задржаше седам година власт над краљевством. Синана Македонка, дакле Словенка (како ћемо касније показати), сестра Александра Великог, попут неке нове Марпезије стаде на чело војски, ухвати се у коштац с непријатељима и својим рукама усмрти илирску краљицу Карију. Теута, жена илирског краља Агрона, након мужевне смрти владаше дуго Далматинцима, мужевима велике храбрости навиклима на ратне победе над Римљанима, против којих Теута често поведе борбу и то нипошто малодушно,

Кир поражен
од Словенке
Тамире.

Масагети
бејаху Сло-
вени Алани.

Славна жена
Алкида.

Словенске
жене помажу
шведском
краљу против
Данаца.

Словенке
Текта и
Висна храбре
ратнице.

Македонка
Синана
предвођица
војски.

Теута,
краљица
Далмације.

како свједочи Полибије у 3. књизи. Ни далматински град Салона не би се могао другачије ослободити дуготрајне опсаде цара Октавијана, него захваљујући тамошњим женама, како пише Дион у 42. књизи овако говорећи: Салонитанци на крају изађоше разјарени из града заједно са својим женама, те јурнуше на њих и приметнуше силан и частан бој. Жене се распуштене ко-се оденуше у црне хаљине, узеше у руке бакље и, укратко, попримише колико би могуће заиста застрашујући изглед, те тако око поноћи упадоше у непријатељски логор поред стражара згранутих од силнога страха којима се, истину говорећи, причинише налик самим враговима. У трен подметнуше ватру са свих страна логора, а мужеви њихови, који идоше за њима, посекоше велики део војника пробуђених метежом и велики део оних који још спаваху. На тај начин запоседнуше логор и читаво то место где се беше зауставила Октавијанова војска. Једнако тако осветлаше словенско име жене из далматинског града Ардубе. Те жене (према истом том Диону у 56. књизи), увидевши да њихови мужеви желе склопити мир с Римљанима и постати њихови поданици, приклонише се најпре римским пребезима склоњеним у Ардуби, који се бејаху наоружали против грађана; но кад ови осташе поражени и кад оне схвативши да им се мужеви желе заиста подчинити Римљанима, жељне слободе чврсто одлучише да ће радије поднети било шта, само не подчињеност. Стога узеше своју децу, па их бацише која у ватру, која у реку, опонашајући у томе племенитост дарданских жена из Илирика које (каже Дион) вероваху да је ропство велика срамота. Но затекавши се понекад у таквом положају да им не беше могуће избећи ропство, узимаху своју децу на руке и бацаху их у речни вртлог вичући на сав глас: Ви засигурно нећете никоме робовати, јер пре но што крочите путем тако јадног живота, док сте још слободни, окончаће се овај ваш кратки живот. Готово исто то учинише и далматинске жене (као што приповеда Арпонтах из Бордоа у Расправи о променама држава) кад увидеше да им мужевима мањкају стреле и копља, па узеше децу и потрчавши с њима на рукама бацише их у лице непријатељима. О томе пише и Флор и каже да то бејаху илирске жене. Друге многобројне примере врлина, снаге и срчаности словенских жена, које бих могао овде навести, сад ћу намерно прећутати и прионуту на причу о другим народима који, премда не потекоше из Скандинавије, ипак припадаху јединственој словенској нацији. Ради се о Трачанима и о Илирима, који говораху језиком заједничким Дачанима

145

Салона
ослобођена
захваљујући
женама.

Велика хра-
брост жена
из Ардубе.

Жене из
Далмације
смаћу
ропство
великом
срамотом.

146

Трачани,
Илири и Готи
говораху ис-
тим језиком.

и Готима, како тврди Страбон у 7. књизи. Према ономе што излаже Св. Јероним у свом коментару на Књигу Постања, Трачани су потекли од Тира, седмог Јафетовог сина, по којем доби име Тракија, једна од најбољих европских нација. Дели се на педесет покрајина, а унутар њених граница, према Салони, протеже се река Истар; на истоку Црноморје и Пропонтида, на југу Егејско море, а на западу Македонија (како извештавају Исидор и Орозије) потпадају под Тракију, земљу велику и моћну, подељену на велике и срећне народе. У свом низу краљевстава и збивања Јорданес пише да Римљани не нападаше Трачане другачије, него приликом македонског рата. Наиме, одувек су били (како пише Модест и Роберт Валтурио) такви ратници да према предању и сам Марс бејаше трачкога рода. Године 639. од оснивања Рима, харајући Тесалијом и Далмацијом, стигаше до обала Јадранског мора, па кад увидеше да не могу даље, кренуше (каже Луције Флор у 4. поглављу 3. књиге) одапињати стреле у море, као да тиме желе рећи да их оно спречава да стекну славу и нове победе. Кад Пизон зароби неколицину њих, зубима дограбише ланце којима бејашу везани, те их стадоше гристи у великом бесу. Због њихове окрутности и жестине, а нарочито оних с планине Хемос и из Астигиса, Римљани претрпеше велике и тешке штете, а у честим биткама римска војска би сасечена. Но коначно над Трачанима однесе победу Марко Клаудије или Марко Дидион, а земље трачке спадоше на положај покрајине. Оне с планине Хемос задеси пропаст од руке Марка Друза готово на самој њиховој планини. Минуције затре многе од њих у реци Хебар и победи их. Родописи претрпеше пораз од Марка Клаудија. Тракија имаде а свога краља до лета Господњег 48, кад би у потпуности подчињена Римљанима и сведена на покрајину. Илири добише то име по Илиру, сину Истра (према Беросу Халдејском). или Кадма (како тврди Евстахије), или пак Полифема (по Апијану из Александрије) и Галатеје. Но без обзира на то је ли био син Истра, Кадма или Полифема, јасно је да су сви Илири потекли од њега. Наиме. Илир бејаше отац, како извештава исти тај Апијан, Ахила, Аутарија, Дардана, Меда, Тауланција и Переба, од којих потекоше Панон, Скордиск и Трибал, а кћери му бејашу Парта, Даорта и Дасера. Од њих воде порекло велики и страшни илирски народи, то јест Ахилејци, Аутаријати, Дардани, Меди, Тауланци, Перебији, Панонци, Скордисци, Трибали, Партени, Даорси и Дасарети. Од њих потекоше затим други народи, настањени у земљи данас званој Илирија, који се такође истакоше ратничком

До када Тра-
кија задржа
властитог
краља.

147

вештином. Ратоваху на име дуго с Римљанима, а први рат између Илира и Римљана водио се (према тврдњама Апијана из Александрије у његовом Илирику) за време владавине краља Агрона. Отац му бијаше Плеурат, а краљеваше оним делом Илирика који се протеже око залиева Јонског мора и којим негда бејашу господарили епирски краљ Пир и његови наследници. Агрон држаше такође добар део Епира, Крф, Драч и Фарос, а његова војска, како пешадија, тако и коњица, бејаше највећа од свих војски које икада бијаше имао било који од претходних илирских краљева. На молбу Деметрија, оца македонског краља Филипа, притекну у помоћ Мидионцима против Етољана. Ови се други беху утаборили на неколико места око града Мидиона, те га опколише настојећи свим снагама и на сваки начин постати његови господари. Међу њима бејаше и Хаздрубал Африканац, зет Хамилкаров и војсковођа картагинске војске. Нашавши се, дакле, под опсадом, Мидионци превезоше ноћу у Мидион и оближња места око стотину лађа. На тим лађама беше десет хиљада Илира који, приставши у луци кад је већ свитало, кришом се и хитрим кораком искрчасе с бродова, те према свом обичају поведоше јединице против етолске војске. Кад Етољани дознаше за њихов долазак, премда та новост и позната одважност Илира тиштаху етолска срца и духове, ипак се убрзо осоколише поуздајући се у своје снаге, те поставише највећи део коња и наоружаних људи на зараван пред логором, док други део коња с претходником послаше да заузму неколико врло погодних места недалеко од логора. Илири одмах разјарено навалише на претходницу, те нешто због множине војника, нешто стога јер јединице беху збијене у средини, у трену их нагнаше да узмакну, а њихове коње натераше у срамни бег натраг к остатку војске. Подстакнувши затим јединице на прикладним положајима, у јуришу на оне на заравни све их зачас натераше у бекство. Мидионци изашавши из града кренуше за њима, те побише велики део Етољана, а други део њих заробише и без отпора присвојише етолско оружје и осталу опрему. Извршивши краљеву заповест и укрцавши на бродове опрему и плен, Илири се одмах вратише кући. Краљ Агрон, кад стигаше победнички бродови, узохоливши се од невероватне радости и дознавши за успехе својих људи против Етољана тако сигурних у властите снаге, ода се у невреме слављу и гозбама. Пијући у сласт и преко сваке мере и пробдевши многе ноћи, обоље и исцрпљен болешћу у року од неколико дана премину. За владавине тога краља (како рекосмо према Апијану)

Агрон, краљ
Илирика и
Далмације.

Помаже
Мидионцима
против
Етољана.

148

Илири
потуку
Етољане.

Умре краљ
Агрон и зава-
да његова
жена Теута.

Пинеј, син
краља Агрона.
Теута бејаше
маћеха
Пинејева.

Теутина на-
редба капета-
нима њезине
флоте.

149
Илири заузму
град Фенику у
Албанији.

Римљани поведоше прве ратове и склопише прве спо-
разуме с Илирима, будући да је Агрон дао погубити
њихове поклицаре. Но изузев Апијана. Ни један други
аутор не пише о томе. Полибије и Тит Ливије кажу да
његова жена Теука, коју Луције Флор зове Теуза, а Св.
Јероним Теута, беше та која изазва сва та превирања.
Наиме, након смрти остави њезин муж за собом сина
Пинеја, док жени Теути остави власт над краљевством
и једнако тако бригу над његовим сином, коме Теута не
беше мајка. Ступивши, дакле, на престо, најпре даде
допуштење својим људима да сви они који желе пло-
вити за властити рачун могу некажњено плачкати све
што им доде под руку. Након тога окупи велику флоту
и посла је на море, прогласивши крајеве на супротној
обали непријатељским земљама. Капетани с флотом у
првој навали насрнуше на Елизијце и Месенце, јер су
Илири имали обичај често харати тим крајевима. Наи-
ме, с обзиром на дужину обале и на то да су најважнији
тамошњи градови смештени у унутрашњости, не беше
лако бранити се од илирских упада, те Илири стога без
страха хараху читавом покрајином уништавајући и
разарајући све пред собом. У то доба, желећи се снабде-
ти храном, случај их нанесе у Албанију и доспеше у Фе-
нику. У том граду боравила је тада посада од осам сто-
тина галских војника које Албанци плаћаху за одбрану
града. Договоривши се с тим плаћеницима о издаји
града, чему се Гали ни мало не опираху, искрцаше се
на копно. Уз помоћ Гала загосподарише градом и свиме
што бијаше у њему. Кад Албанци дознаше за то, сместа
с читавим пуком кренуше у помоћ граду, недалеко од
кога се улогорише на обалама оближње реке, а како би
се осигурали од освајача из града, уклонише с моста
даске. У међувремену допре до њих вест да се копно
преко уских прелаза Антигоније приближава Скерде-
лаид с пет хиљада Илира. Поделише стога војску: један
део послаше у Антигонију да чувају тамошње прелазе,
док други осташе на свом месту сигурни, готово као да
се нимало не боје илirsке претње. Илири, који како смо
рекли бејаху у граду, дознавши за ту поделу војске и за
несмотреност непријатеља, усред ноћи изађоше из гра-
да, поставише даске на мост и пређоше реку, те про-
нашавши природно утврђено место провели тамо
крадом и у потпуној тишини остатак ноћи. Тек што
свану окупише се јединице с једне и с друге стране и
заметну се бој, а победа припаде Илирима. Тек се не-
колицина противника спаси бекством, а други или
погибоше или беху заробљени. Албанци притиснути та-
ко великим невољама и изгубивши сваку наду у спас,

послаше Етољанима и Ахајцима своје поклицаре да
затраже помоћ. Они се смиловаше албанским губицима
и желећи им помоћи одоше у Хеликран. Илири о којима
смо горе говорили бејаху се код Фенике придружили
Скерделаидовим снагама и заједно пристигли на исто
то место. Утаборивши се недалеко од Етољана и Аха-
јаца, настојаше приметити битку, но спречаваше их у
томе непогодност терена. У међувремену, штавише,
примише од краљице поруке у којима им она наређује
да се сви неодложно врате, јер неколико градова беше
пало у руке Дарданима, па да их врате под њену власт.
Зато, похаравши читаву покрајину, дадоше Албанцима
примирје оставивши им град и слободу, но поведоше са
собом на лађе мноштво робова и другога плена. Тако се
један део њих морем, а други део копно преко Ан-
тигоније врати кући, изазвавши велики страх у грчким
приморским градовима. Наиме, видевши опљачкан ми-
мо сваког очекивања снажан и моћан албански град,
не бојаху се толико за своје земље (као некада), већ за
себе саме и за своје градове. Након што Илири бејаху
на тај начин освојили град Фенику, неколицина их се
одвоји од флоте и опљачка италијанске трговце који
бејаху на путу у тај град или се пак враћаху у Италију:
наиме, много их живљаше у Феники након што су је
освојили Илири. Римљани су их већ пре тога више но
једном упозорили на то, но ови то нису схватили оз-
биљно. Сад их међутим пуно њих дође у Сенат жалити
се због штета претрпљених од Илира, те беху послани у
Илирик изасланици П. Јуније и Т. Луције Корукан. Кад
се илirски бродови срећно вратише, Теута, дивећи се
квалитету и количини плена (јер Феника беше најбога-
тији албански град), осмели се против Грка и још више
усплаамте од жеље да зарати с њима, но унутрашњи је
раздори у земљи спречише у томе не допуштајући јој
нове подухвате. Изгладивши међутим спорове у Или-
рику и држећи под опсадом Ису, једини град који све
дотад бејаше упорно одолевао, дођоше к Теути римски
поклицари. Краљица им даде времена да изнесу што
желе, те јој они исприповедише о нанетим им штетама.
Краљица их охоло и дрско саслуша, те кад они заврши-
ше одговори им да ће уредити да никаква увреда ни
штета не буде нанесена Римљанима јавно, но да исто-
времено није обичај краљева бранити Илирима да по-
јединачно и за властити рачун извлаче корист од пло-
видбе. На те краљичине речи најмлађи од поклицара
даде одговор достојан племенита духа, али не беше то
одговор у прави час. Знај, Теута (рече), да Римљани
имају одличан обичај, а тај је да се приватно освећују

Грчка у
страху због
заузећа
Фенике.

150

Римљани
шаљу Теути
поклицаре.

Теута нареди
убиство
римских
изасланика.

Теута поново
пошаље бро-
дове против
Грка.

151

за јавно примљене увреде и да потпомажу оне који су примили увреду, те ћемо стога (допусти ли Бог) предузети све што је у нашој моћи, те ћеш убрзо бити присиљена изменити те краљевске обичаје. Те речи тако расрдише краљицу да она, не обазирјући се на то шта ће рећи људи, посла за изасланицима људе који их, забивши им секире у главу, убише, а заповеднике бродова спалише. Кад вест о томе допре до града. Римљани сместа приступише припремама за рат, регрутацији и опремању бродова, те коначно не пропустише предузети ништа од онога што одговара освети за такву суровост. Но с доласком пролећа, краљица посла у Грчку много више лађа но први пут. Један део њих отплови на Крф; други одоше у луку града Драч, те претварајући се као да су тамо да би се снабдели водом и храном, одлучише заузети град. Драчани, сигурни и ништа не сумњајући, допустише им да ненаоружани уђу у град, верујући како су тамо због воде и хране. Но кад Теутини људи видеше да им је допуштено ући у град, извукоше мачеве скривене у посудама за воду, те сасекоше стражаре на градским вратима и загосподарише улазом у град. Други део њих, према добијеној наредби, приђе граду с обале и заузео велик део зидина. Премда поприлично престрашени таквим изненадним развојем догађаја, грађани се ипак у храброј и срчаној одбрани одупреше, те Илири коначно беху присиљени повући се са зидина. Они, дакле, којима због несмотрености њихове беше запретила опасност да изгубе живот и домове, захваљујући својој снази не беху отрпели никаква зла, те их то научи да убудуће буду мудрији и опрезнији. Илирски заповедници одмах наложише да се одвежу лађе и отплови на пучину, где сустигоше оне, који како смо рекли, беху на путу за Крф. Убрзаше затим заједно пловидбу и опколише град. Народ Крфа, затечен изненадним злом и ослањајући се на своје снаге, посла поклисаре Ахајцима и Етољанима. Затражише још помоћ и од градова Аполоније и Драча, молећи их да не допусте да због злобе буду истерани од варвара из завичаја. Смиловавши се невољама Крфљана, добили десет ахејских оклопљених лађа и након свега неколико дана пловидбе стигоше на Крф, надајући се на почетку да ће их ослободити барбарске опсаде. Но склопивши савез с Акарнанцима, Илири бејаху добили од њих седам оклопљених лађа којима насрнуше на Ахајце. Затекавши их недалеко од острва званог Пахи, Акарнанци заметнуше битку. Ахајске лађе беху у борби равноправне лађама Акарнанаца и неопштећене одолеваху нападима, но људи из њихових посада су задобили

много рана. Илири, повезавши четири своје лађе, запречише пут непријатељским бродовима и окружише их са свих страна. Затим их у махнитој навали лако надахаше захваљујући својој бројчаној надмоћи. На тај начин Илири заробише четири ахејска брода са четири реда весала, а један са пет редова весала би потопљен с читавом посадом, у којој бејаше и Марко Каринко, муж великог угледа међу Ахајцима који је за живота увек испуњавао своју дужност према домовини. Они што се борише против Акарнанаца, чим дознаше за победу Илира, ослањајући се на брзину својих бродова побегоше напустивши битку, те се вратише кући на сигурно. Илирско мноштво, узохоливши се због те победе, с још већом лакоћом и срчаношћу од уобичајене опседаше град. Крфљани, изгубивши сада већ сваку наду и одолевши на неко време опсади, коначно се предаше Илирима и пустише у град њихове страже и заповедника страже Деметрија Хваранина. Након те победе илирске војсковође поновно опколише Драч. Истовремено за време конзулата Квинта Фабија Максима и П. Карвалија Максима по други пут би потврђен заповеднички положај Гнеју Фулвију и Л. Постуму Центомалу. Један с флотом од две стотине бродова, а други с копненом војском кренуше из Рима. Фулвије се упути на Крф, мислећи да тамо још увек траје опсада, но схвативши да је прекасно, будући да Илири бејаху већ заузели град, одлучи ипак отпловити на острво делимично да би дознао шта се догодило, а делимично да би се уверио у оно што је чуо о Деметрију. Наиме, Деметрије, наслутивши да су га завидљивци оклеветали код краљице и страхујући од њезиног гнева, бејаше послао у Рим своје поклисаре да обећају Римљанима град и све друго што бејаше у његовој власти. Крфљани, дакле, обрадовавши се доласку Римљана, уз Деметријево допуштење предадоше илирске страже смештене у граду и сам град, те им на крају предадоше и себе саме, мислећи да ће тако бити заштићени од илирске безочности. Склопивши пријатељство с Крфљанима и служећи се Деметријем као вођом пута. Римљани отпловише у Аполонију. Истовремено Ауло Постумије је превозио копнене снаге из Бриндизија, а беше их око двадесет хиљада пешака и две хиљаде коњаника. Сви они заједно стигоше у Аполонију, те стекавши одмах поверење тога града, отпловише у Драч, будући да су дознали за илирску опсаду. Кад Илири дознаху за долазак Римљана, од страха прекидоше опсаду и побегоше обузети малодушношћу. Стекавши такође пријатељство Драча, Римљани отпловише у друга илирска места, освајајући у том походу

Илири поту-
ку флоту
Ахајаца и
Етољана.

152

Грка у
страху због
заузећа
Фенике.

Римљани
шаљу Теути
поклисаре.

153 многе крајеве. Уто дођоше Римљанима гласници из Патермија, предајући им се заједно с читавим градом. Кад их обавезаше на оданост, као и изасланике Атинтанаца, упутише се према Исси [Вису]; дознавши да је град још увијек под илирском опсадом, загосподарише градом, а у исто време заузеше силом приличан број градова у Илирику. Заробише тамо не само велик број војника, већ и неколико војничких трибуна, као и тамошњег квестора; заробише такође и двадесет илирских лађа које су превозиле храну за борце. Неколицина Хварана, који држаху под опсадом Ису, спаси се захваљујући Деметријеву залагању, док се сви остали, натјерани у бег, склонилише у Нарону. Краљица Теута се с малом дружном повуче у Рисан, добро утврђен крај удаљен од мора и смештен на обали реке Рисан. Римљани доделише Деметрију неколико илирских градова те се након тога вратише с флотом и с читавом пешачком војском у Драч, одакле Г. Фулвије исплови за Рим с великим делом поморских и копнених снага. Постум се задржа у Драчу опремивши четрдесет лађа, те у одабраним оближњим градовима постави војне посаде, имајући уз себе Аркијанце и друге који беху обећали верност Римљанима. У пролеће Теута посла Римљанима своје изасланике на преговоре о нагодби. Римљани одговорише да Крф, Хвар, Вис, Драч и на крају Атинтанци бејашу потпали под њихову власт, те да ће им бити задовољство задржи ли Агронов син Пинеј друге земље своје очевине и постане ли пријатељ и савезник римскога народа, уз услов да не дира у друга наведена места и да Илири не плове на Вис осим с два мала и ненаоружана чамца. Теутини изасланици све то прихватише и обећаше. Бејашу то дакле први сукоби и први споразуми између Римљана и Илира. Кад Римљани склопише мир с Теутом и дадоше многе илирске градове Деметрију Хваранину, конзули изразише жељу да исти тај Деметрије, за награду за услуге пружене римској републици постане краљ Илирика. Деметрије међутим наслути да му Римљани желе одузети стечено, или можда (како други тврде) беше муж нестрпљива и немирна духа и ненавикнут на мировање, с обзиром на то да (како пише Полибије у 3. књизи) беше жестоке нарави и од детињства свикнут ратовању, те без имало обзира према Римљанима или њиховим савезницима стаде својим војним походима задавати муке многим.

154 Под његовим заповедништвом војеваху Илири, тако сурови да бејашу страх и трепет свим својим противницима. Наиме (приповеда Полибије у 2. књизи), куд год би прошао Деметрије, попут олује би порушио све пред

собом. Но и пре тога Деметрије се својим подухватима доказао као смео и срчан човек, стекавши тако велики углед. Кад македонски краљ Антигон водише уз велику погибију онај знаменити рат у коме се између Еве и Олимпа сукоби с краљем Лакедемоњана Клеоменом, такозвани рат савезника или, како га назива Плутарх, Клеоменов рат, Деметрије са својим Илирима заузе у боју најопаснији положај, те у невероватно одважном јуришу уз тежак успон свлада непријатеља и прибави Антигону победу. Задобивши власт над Илириком, Деметрије подели своју флоту (како приповеда Полибије на крају 2. књиге) са Скерделаидом, који га затим наследи на престолу. Док Скерделаид на његову заповест хараше с педесет бродова Наупактом и Ахајом, он с исто толико лађа жестоко насрну на Кикладска острва. Но док Деметрије тако (као што смо рекли) попут вихора уништаваше све пред собом, Римљани послаше на њега конзула Павла Емилија и Марка Лелија с бројним људством (како се чита у 2. књизи III. Декаде Тита Ливија), премда Полибије у 3. књизи уопште не спомиње Марка, већ каже само то да Павле Емилије би послан против Деметрија. Овај последњи у седам дана заузе Дималу, град који Страбон у 7. књизи зове Далмиј и од којег поти име Далматинаца. Након тога нападе острво Фарос [Хвар], где с великим бројем својих Илира претрпе пораз захваљујући ратном лукавству, а не храбрости непријатеља, након чега се повуче у Македонију. Бејаше тамо од велике помоћи македонском краљу Филипу, како савјетом, тако и ратном вештином, те ступивши више пута у окршај нарочито с Етољанима, управо њему (како каже Полибије у 5. књизи) припаде велик део тако заслужене славе заједно с ахајским војсковођом Стратом. Беше затим убијен док на заповест краља Филипа јуришаху на град Месена, иако Апијан пише да Деметрије погину од римске руке на острву Хвару. Наиме (као што извештава Полибије у 3. књизи, Тит Ливије у 2. књизи III. Декаде и Сабелицо у 1. књизи 5. Енеаде), кад Деметрије претрпе пораз од Римљана на Хвару, пронађе спас на лађама које управо у ту сврху бејаше припремио на три различита места на острву, те тако побеже натраг к македонском краљу Филипу. Деметрије га још наговори (како пише Јустин у 29. књизи о славним мужевима) да зарати с Римљанима. Они под вођством претора Л. Аниција Гала кренуше с војском у истом том рату и против Генција, који краљеваше другим делом Илирика с пристоницом у Скадру, а бејаше приступио македонским снагама пославши (каже Тит Ливије у 4. књизи V. Декаде) осамдесет наоружаних

Стекну славу у борби.

Скерделаид, наследник Деметријев.

Кикладска острва се налазе у архипелагу.

Далматинци названи по граду Далмију.

Деметрије бежи у Македонију.

Погине од руке Месена.

Римљани нападну и заузму Хвар.

155

Скадар беше престоница илирског краља Генција.

Римљани за-
робе Генција и
прогнају га у
Сполето.

Римљани у
једном дану
опљачкају 70
илирских
градова.

Ардијејци и
Пилари
ратују с
Римљанима.

Производња
соли код
Ардијејаца.

156

Ардијејци
пљачкаши
Италије.

лаких бродџа да харају подручјима под управом Драча и Аполоније. Након неколико окршаја, Римљани однесоше коначну победу. Генције, заједно са својим синовима и с братом Караванцијем, би одведен у Рим, а затим према наредби Сената прогнан у Сполето. Недуго након тога Павао Емилије опљачка у једном дану седамдесет илирских градова, које не беше свладао у борби, него лукавством и преваром. Догоди се то на следећи начин. Он потајно оде у Рим (како приповеда Апијан у свом Илирику), те журно се вративши обећа тамошњем становништву да ће на заповест римског сената сваком од њих опростити све почињене грехе, уз услов да му предају све своје злато и сребро. Они бејаху тиме задовољни, те он постави своје људе у сва тамошња места, а затим нареди заповедницима да у свитање одређеног дана пошаљу трубаче да круже градским улицама оглашавајући наредбу да у року од три сата сви имају предати све своје злато и сребро. Грађани тако и учинише, а војници одмах потом опљачкаше све остало. Тако у једном дану заиста опљачка седамдесет градова. Илири се ипак убрзо осветише за ту неправду. Кад између осталих и Ардијејци и Пилари усташе на Римљане, нападоше онај део Илирика који бејаше у савезу с Римом, Илири најпре послаше своје поклицаре не би ли Ардијејци и Пилари одустали од тог похода, но будући да ови не хтедоше ни чути за то, послаше на њих војску од десет хиљада пешака и шесто коњаника. Но Ардијејци и Пилари се свеједнако не хтедоше покорити, те на њих крену Фулвије Флак (Флакус) с великом војском. Но тај рат (како пише Апијан у Илирику) заврши с тек неколико чарки, будући да Римљани не успеше у потпуности га привести крају. Исто тако и Аутаријати, највећа и понајбоља нација у читавом Илирику (као што извештава Страбон у 7. књизи), бејаху у сталном сукобу с Ардијејцима због соли. Ардијејци, наиме, добијаху со унутар својих граница њезиним згушњавањем из воде која у пролеће извире из једне жиле; прикупивши воду и пустивши је да мирује пет дана, остао би талог соли. Беху се договорили да се узајамно служе том вештином производње соли, но кад би прекршили договорене услове, заратили би с Ардијејцима. Плиније их међутим у 3. књизи, поглављу 21, као и Страбон у 7. књизи, назива Вардејцима, док се у Диона Византинца налазе под именом Артејци или Аритејци. Како год било, више их аутора, међу којима и Плиније, назива пљачкашима Италије. Настањаваху они обале Далмације, како пише Страбон, који у 7. књизи овако говори о њима: Ту је затим река Неретва, око које живе

Даорси, Ардијејци и Плереји. У близини ових последњих налази се острво звано Коркира, а на острву град који утемељише Гниди, док се у близини Ардијејаца налази Фарос. Ардијејце отераше у унутрашњост Римљани, далеко од мора којим ови хараху у свом гусарењу. Сурови су то предели и неплодни и нису за људе који живе од земљорадње, те је крај заиста готово сасвим запуштен. Тим речима говори Страбон. Стога верујем да су ти Плеари или (како их назива Апијан из Александрије) Пилари, они које Дубровчани у данашње време зову Пељешчанима, а живе на дубровачком подручју, јер нема наиме других насеља која би се налазила у тако великој близини Корчуле осим оних на Пељешцу. Осим тога, то је неплодан крај, иако се по неким остацима добро види да у прошлости бијаше тамо и нешто боље земље. Вардејци или Артејци наставаху обалу уз само море које Дубровчани зову малим морем. У том се крају дуж обале још увијек виде рушевине неколико градова, а њима наспрот у великој се близини налази острво Фарос. Те крајеве тренутно настањују Артани или Аркијанци, док су им за леђима древни Пилари, с којима удружени (како је речено) хараху морем пустошећи италијанске обале. У нападима на Аутаријате дуж обале (према извештајима Апијановим у његовом Илирику) истераше их из тих крајева. Не могавши отрпети ту њихову превелику смелост, Римљани више пута послаше на њих велике војске, те их на коначно потукоше и присилише да се повуку у унутрашњост. Како показују Птоlemeјеве карте, настањаваху пределе око реке Дрине. Римљани први пут заратише с њима године 618. од оснивања Рима, под вођством претора М. Косконија. Двадесет и девет година касније, кад се конзул К. Порције Катон потуче с њима у боју, би поражен (како пише Евтропије у 4. књизи) уз велику срамоту. Римљани свеједно не одустајаху од учесталих напада на њих под водством Л. Дидиона, Лентула, Пизона, Корнелија, проконзула М. Минуција, Руфа, Месале, Луција Сципиона и конзула М. Ливија Друза. Сви се они борише против окрутног народа Скордиска, а ови, премда дуго бејаху врло моћни (како пише Страбон у 7. књизи), ипак честим и сталним ратовањем с Римљанима и са суседима готово у потпуности изгубише снагу. Бејаху тако окрутни (као што пише Павле Орозије у 23. поглављу 5. књиге) да међу другим грозотама, које починише и о којима је страшно и чути, бејаше ту и ова: кад би им недостајао пехар за пиће, сместа би узели једног роба и одрубали му главу, те би се, након што су извадили мозак, служили том лобањом још крвавом и

Коркира је
Корчула.
Град Корчулу
подигоше
Гниди, азиј-
ски народ.

Пилари су
данас
Пељешчани.

Артејци,
данас
Аркијанци.

Погине од
руке Месена.

Римљани
нападну и
заузму Хвар.

Римске вој-
сковође које
ратоваху
против
Скордиска.
157

Велика
окрутност
Скордиска.

Две гране
Скордиска.
Њихова пре-
бивалишта.
Ноар, данас
Сава.
Берго, данас
река Драва.

Илири из
Сегесте
ратују с
Римљанима.

Јаподи тешко
ране Цезара.

Пребивали-
ште Јапода.

158

Пеони,
жестоки
непријатељи
имена
римског.

прекривеном косом. Том својом окрутношћу (како при-
поведа Марцелин у 27. књизи) често задаваху муке
Римској републици, која након много битака и пораза
коначно изгуби читаву војску заједно с њеним заповед-
ником. Скордисци су се дили на две гране (према
Страбоновим тврдњама у 7. књизи), на горње и доње
Скордиске. Горњи Скордисци настађаваху крајеве из-
међу двеју река које се уливају у Дунав, односно између
Ноара или Саве и Берга, данас Драве. Доњи Скордисци
живљаху с оне стране Дунава. Ђакомо Касталди тврди
да Скордисци настађаваху земљу која данас носи име
Рашка, док Доменицио Марио Негро каже да њихова
земља бејаше она коју данас настањују Босанци. Илири
из Сегесте одупреше се Луцију Коту, Метелу и Цезару
Августу. Овај последњи, у нападу на њихов град Се-
товију би тешко рањен каменом који га погоди у ко-
лено, те оста прикован боловима више дана. Исто му се
то догоди и у борби за Метул, град Јапода. Кад Римља-
ни нападоше поменути град Метул (како приповеда
Дион у 49. књизи), Јаподи одбише непријатеље, спали-
ше многе њихове ратне справе и тешко ранише Цезара
док овај настојаше попети се на зидине с једног дрве-
ног торња. Јаподи бејаху смештени (према Страбону у
7. књизи) на гори Алби, која је последња у алпском
планинском ланцу и врло висока; с једне стране грани-
чише се с Панонијом и Дунавом, с друге с Јадраном.
Премда бејаху ратоборни, ипак их чести ратови с рим-
ским војсковођама, а посебно са Семпронијем Тудита-
ном, Тиберијем Спандусијем и Цезаром Августом, изму-
чише до крајности. Градови њихови бејаху Метул, Ару-
пиум, Монециум и Вендо. Пределу које настађаваху
бејаху неплодни, те живеху понајвише од ражи и проса.
Оружје им бејаше израђено по угледу на франачко, а
одоре попут оних других Илира и Трачана. Приповеда
Плиније у 2. књизи, поглављу 21, да су се при спо-
ровима обраћали судилишту Скрадину. Данас се зову
(према тврдњама Волгфанга Латза и Ортела) Крањци, а
поданици су аустријских кнежева. Ханс Стаден у сво-
јим коментарима Луција Флора каже међутим да Јапо-
ди настађаваху земље које су данас у поседу Штајера-
ца. Пеони или Панонци једнако се тако показаше жес-
токим непријатељима имена римског. Живљаху у бли-
зини Дунава, како извештава Дион у 49. књизи, где
овако говори о њима: Панонци (каже он) живе у бли-
зини реке Истра у Норику, па све до европске Мезије,
недалеко од народа Далмације. Свикнули су трпети
најтежи и најгрубљи живот који се може замислити, јер
лоши су у њиховој земљи и тле и ваздух, нема ни уља ни

вина, осим у сасвим незнатним количинама, а није им
ни обичај узгајати уљарице или грожђе, јер највећи део
године влада код њих оштра и врло хладна зима, те се
хране јечмом и просом од којих производе и пиће. Ис-
тину говорећи, људи су то који к томе снагом и стасом
надмашују све друге мужеве било којег од познатих на-
рода. С обзиром на то да у животу њиховом нема тога
што би било достојно звати се достојним и часним, по
нарави су склони срџби и убиству. То што пишем о
овом народу, не пишем само зато што сам тако чуо или
прочитао, већ стога што сам се властитим очима уве-
рио да је истина и то у време моје управе над тим на-
родом. Толико каже Дион о Пеонима [Паноницима]. Пи-
ше о њима и Апијан из Александрије у свом Илирику, и
то на следећи начин: Ти Пеони бејаху (каже он) врло
познати захваљујући Агријанцима из Македоније који у
многим ратовима служише нарочито Филипа и Алек-
сандра, будући да су и сами Агријанци заправо Пеони
из најјужнијег огранка, а потекли су од Илира. Кад Кор-
нелије зарати против Пеона и кад они на његову велику
срамоту одбише све нападе и на крају га поразише,
њихова слава порасте тако и пронесе се глас о њима
испунивши страхом читаву Италију. Стога се задуго не
нађе римског конзул који би се одважио заратити с
њима. То је оно што Апијан пише о Пеонима. У време
Цезара Августа усташе они заједно с Далматинцима
против Римског Царства, као што ћемо овде нешто
касније исприповедати. Либурни из Илирика више се
пута храбро одупреше и одбише нападе Лентула и Га-
бинија, римских војсковођа с којима се неколико пута
сукобише у окршајима вредним суза. Још пре тих ра-
това с Римљанима, уназад много векова, беше њихова
слава чак и већа, а нарочито бејаху познати по по-
морским биткама. Стога Лукан каже да Либурни бејаху
на мору врло ратоборни. Држаху увек спремно читаву
једну велику флоту, с којом у нападима на архипелаг
беху загосподарили неким од тамошњих острва. Стра-
бон, наиме, у 6. књизи пише да Архија Коринтски, уте-
мељитељ града Сиракузе на Сицилији, пловећи са сво-
јом флотом остави Керсикрата из рода Хераклида с де-
лом војске да се задржи и настани на острву које се да-
нас зове Коркира, а древно му име бејаше Скеркија.
Керсикрат ојера дотадашње господаре Либурне, те на-
сели то острво. Покрајина Либурнија доби то име (како
тврди Страбон) по граду Либурнији. Пинедо каже да се
на месту Либурније данас налази Задар с околином.
Како се чини, исто то тврди и Вегеције, који пише да
Либурнија беше део Далмације и да бејаше подређена

Телесном
снагом
надмашују
све остале.

Бејаху врло
познати.

Потуку
римског
војсковођу
Корнелија.

Либурни се
боре с Рим-
љанима.

159

На мору су
ратоборни.

Бејаху гос-
подари Крфа.

Либурнија је
данас Задар с
околином.

Девет задарских младића и исто толико девојака преху у Апулију и посташе зачетници 13 народа.

Далматинци нису никад довољно хваљени.

Одувек су сматрани ратницима.

Отарају римске изасланике.

Поразе војску М. Фигола.

граду Задру. Плиније у 11. поглављу 3. књиге приповеда како девет младића и исто толико девојака из Илирика, прешавши у Апулију у крај настањен Педикулима, посташе зачетници тринаест народа. Градови тих Педикула бејаху Рудија, Егнација и Барион, некад зван Јапеди, а данас Бари. Ти крајеви беху затим названи Пеуцети или (како тврди Дионизије Пуњанин) Пеуцентини, добивши то име према оној младежи која бејаше либурнскога рода, а део се Либурна (како каже Калимах код Плинија) зове управо Пеуцети. Остављајући сада даља расправљања о њима, позабавићемо се Далматинцима, људима који због своје храбрости и јунаштва у војним вештинама никад нису довољно хваљени. Они су, наиме, међу свим илирским народима ти које су грчки и латински писци понајвише прославили као врло храбре у боју и свикнуте победама над Римљанима. Готово не могавши то отрпети, онај великан из Арпина, Марко Тулије Цицерон, написа римском војсковођи Ватину који се борио против тог далматинског народа (како се чита у 5. књизи посланица) следеће речи: Нека богови науде Далматинцима што ти не дају мира, јер одувек су сматрани ратницима. Далматинци се први пут сукобише с Римљанима (као што смо рекли) у време док Далмацијом краљеваше Теута. Заратише затим с Гајем Макријем, који у првом окршају, како пише Сабелико, би поражен. Након тога не престајаху насртати на Римљане и на друге Илире, римске савезнике, како пише Апијан из Александрије у расправи о Илирику, где каже да Далматинци нападоше друге Илире, послушнике римске. Кад им Римљани послаше своје изасланике, не хтедоше их примити ни саслушати, након чега би послан против њих конзул Марко Фигол. Далматинци одмах насрнуше на страже Фиголове војске, потукоше их и одбише све до реке Неретве. Ступивши на конзулски положај, Цецилије Метел одлучи заратити против Далматинаца, а да ови не беху ништа скривили. Оде тако у Далмацију, где га они пријатељски примише, те проведе зиму у њиховој престоници Салони. Вративши се у Рим, би слављен као победник без икаква разлога или заслуге, на што се односи и онај древни пример који каже:

Кнеј Фулвије поставши конзул Кнеј племенити Центималус, из XXV. помоћне легије, проконзул из илirsке нације, био је брањеник центуриона Квинтилија.

Док Цезар ратоваше с Келтима, Далматинци одузеше Либурнима град Промону. Либурни се обратише Цезару, који беше недалеко од тога краја, те он посла Далматинцима своје изасланике нуткајући их да врате Либурнима њихове земље. Будући да се не бејаху обазирали ни на речи ни на заповести Цезарове, он посла на њих велику војску која оста потученом и пораженом. У доба Цезарова сукоба с Помпејем, Габиније бејаше на челу петнаест римских кохорти и три хиљаде коњаника. Страхујући да би у случају победе над Помпејем Цезар могао и њих сатрти због свих нанесених увреда, Далматинци у јуришу поубијаше читаву ону војску изузев самога Габинија и неколицине других који се заједно с њим спасише бекством. Том се победом силно обогатише одневши велик плен и много златника. Кад Цезар напoкон победи Помпеја и уреди све на свој начин, врати се у Рим, где изврши све припреме за рат против Гета и Парта. У страху да би Цезар у свом походу могао и њих напасти, Далматинци му послаше своје изасланике да затраже од њега опрост и да му понуде пријатељство и савезништво, силно величајући своје ратне вештине. Цезар, који већ бијаше на путу у походу против Парта, одговори врло осорно далматинским изасланицима да ни на који начин не жели за пријатеље или савезнике оне који се беху тако лоше понијели према њему, но да би им опростио кад би му платили данак и дали таоце. Изасланици му све то обећаше, те Цезар посла Атинија у Далмацију с три легије и с великим бројем коња, наредивши му да наметне тамошњем народу невелик данак и да се потруди да му предају таоце. Далматинци, међутим, не извршише ни једно обећање. Атиније им на то стаде наносити штете са своје три легије, но Далматинци се окренуше против њега и победише га, усмртивши при томе конзулског човека Бебија, који је заповедао битком. Атиније с преживелима побеже у Цавтат. Но рат Далматинаца удружених са суседима Пеонима против цара Октавијана и његових војсковођа Германика и Тиберија, од којих овај други постаде затим цар, бејаше најокрутнији од свих. Наиме, пише Велеј Патеркул у 2. књизи да Далматинци, ојачавши и удруживши се са својим суседима Пеонима, усташе против Римског Царства с више од осамсто хиљада побуњеника, међу којима двеста хиљада бираних бораца пешака и девет хиљада коњаника. Сви они беху под вођством Батона и Пинеја, мужава срчаних и искусних ратника. Заповедници поделише своје људе на три војске; једна беше одређена за напад на Италију, друга у непријатељском походу уђе у Македонију, док

Цезар Август шаље Далматинцима изасланике.

Далматинци сасеку Габинијеву војску.

161

Далматинци поразе Атинијеву војску.

Атиније побегне у Цавтат.

Далматинци и Пеони с осамсто хиљада људи устану против Римљана.

Батон и Пинеј заповедници војске Далматинаца и Пеона.

Далматинци
заузму
македонско
краљевство.

Беседа Цезара
Августа пред
сенатом.

Тридесет
легија броји
198 хиљада
бораца.

Далматинци
сасеку 5 рим-
ских легија и
уз то још
много људи.

Корчулани и
Мљећани у ве-
ликом рату
поражени
од цара
Октавијана.

трећа остаде чувати домовину. Римљани беху тада поубијани, трговци посечени, а велик број ветерана у удаљеним царским покрајинама погине. Македонија би заузета, а широка пространства уништена огњем и мачем. Тај рат изазва такву страву да чак и неустрашиви дух Цезара Августа, очеличен толиким ратним искуством, тада клону утучен. Римљани регрутоваше људе, позваше у службу ветеране са свих страна, а мушкарци и жене беху присиљени дати у војнике ослобођеног роба, сватко према примљеном налогу. Цезар изговори тада своју бесједу пред сенатом и рече да се непријатељ, не предузме ли се све нужно, већ за десет дана може појавити готово пред самим вратима Рима. Стога римски сенатори и званичници обећаше сваку помоћ у том рату. Цезар посла с војском од тридесет легија Тиберија (према извештајима Светонијевим у Тиберијевој биографији и Сабеликовим у 9. књизи 6. Енеаде). Велеј такођер пише у 2. књизи да у том рату против Далматинаца Тиберије заповедаше најбројнијим људством и снагама икад окупљеним након грађанских ратова. Наиме, осим седамнаест легија и десет хиљада ветерана, у пратњи многобројних коњачких јединица трачанског краља Металка, бејаше ту и велики број плаћеника. Кад конзули А. Цецина и Силвано Платиус поведоше тада војску из прекоморских покрајина, Далматинци нападоше пет римских легија и друге које бејашу кренуле на њих, заједно с коњицом краља Металка који се с великом војском својих људи беше придружио римским заповедницима, те их готово све сасекоше, што силно узнемири Тиберија. Он је водио тај рат (како пише Сабелицк у 9. књизи 6. Енеаде) уз врло велике тешкоће, а бејаше то (каже Светоније у Тиберијевој биографији) најмучнији од свих ратова у туђини, од картагинског па надаље. Стога Ренис Фаниус преводи Дионисија Пуњанина, који каже:

*Славни се Илирик простира здесна, потом
Далмати Марсу наклоњен народ.*

Пише Апијан из Александрије у свом Илирику да Цезар Август у походу на Далмацију победи у великом рату становнике острва Мљета и Корчуле, који на својим наоружаним бродићима хараху морем. Након победе Цезар даде поубијати оне најмлађе, још голобраде, а остале даде на продају на лицитацији. Дион из Никеје је подробније од свих обрадио збивања везана уз тај рат између Тиберија и Далматинаца. Међу овима последњима беху и Даорси и Десидијати, готово несавадливи (како пише Велеј), како због суровости краја,

који настањаваху, тако и због њиховог окрутног духа и чудесног познавања ратне вештине. Стога их Римљани нису никад успели покорити, све до времена цара Октавијана који се свеједно силно намучи пре но што их савлада. Након њега, односно након пропасти Римског Царства, Далматинци ратоваху и с другим царствима и моћним државама, храбро одолевајући свакоме ко би им хтео нашкодити или лишити их слободе која им је природно припадајућа. Из тог разлога бејашу у дугој борби с Хенриком, сином Отона Саског (како извештава опат Буцхард из Уерсперга у Пореклу Саса), који их нападаше с моћном војском наносећи штете далматинским крајевима. Кад се Далматинци побунише и удружише с делом Чеха и Сораба, продреше све до Саске, харајући у непријатељском походу Тирингијом. Док њихова војска беше у потпуном нeredу, непрестано посвећена наношењу штета и паљевинама, нападне их гроф Попон који се с војском налазио на тим границама. Сукобивши се, гроф изађе из битке као победник уз страшан покољ над непријатељем, нарочито Сорабима. Њихова побуна растужи много франачког краља Карла Великог који се потруди да поновно постигне помирење с њима, с обзиром на то да му у прошлости беху пружили драгоцену помоћ, нарочито у ратовима са Словенима Вилцима који (како смо показали) бејашу жестоки непријатељи франачког имена. Кад се Карло Велики упусти у бој с њима године 789, не ослони се толико (како каже Карло из Вагриена) на срчаност својих Франака, Саса и Фрижана, колико на јунаштво Словена Сораба и Ободрита, удруживши се тада с њиховим кнезом Витицаном и насрнувши на Вилце, над којима однесе победу (како извештава П. Питео у Франачком летопису) уз велике напоре и након много окршаја. Не би ли задржао пријатељство својих присталица Словена, дарова им (како пишу Питео и Конрад из Бругеса у Франачком летопису) земље с оне стране реке Лабе које некада припадаху Сасима, пресељеним из тих крајева у Француску за казну због побуне, упозоривши при томе више пута кнеза Ободрита Тамбавица или, како га други зову, Таровца, да убудуће чува спомен на пријатељство и на добротинства примљена од Франачког Царства. Кад тим царством завладаше Хенрик I. и Отон III, Далмација се силно напати због настојања тих царева да је покоре, иако им никад не успе нагнати непобедиве Далматинце да клону духом. Они се наиме врло брзо наоружаше и храбро им се одупреше, како се чита у 2. делу у Ђиролама Бардија који укратко спомиње ратове тих царева против Далматинаца. Задаше

Далматинци
дуго ратова-
ху са Сасима,
с царевима
Хенриком I и
Отоном III.

Нападну
Туринг.ију.

163

Карло Велики
тражи
помирење с
Словенима.

Дарује им
саске земље.

Далматинци
ратују с
царевима
Хенриком I и
Отоном III.

они много муке и Млетачкој Републици, пре но што Млечима успе свладати их, о чему између осталих сведочи и млетачки племић Паоло Парута. Говорећи у 2. књизи својих Беседа о тешкоћама Млетачке Републике у покоравану Далматинаца, Парута овако пише: Ваља узети у обзир, каже он, својства суседних народа на чија је подручја требало проширити границе, како би се схватила тежина сукоба у којима се бејаше затекла Република, будући да од самога почетка бејаше нужно надјачати Далматинце, народ не само вичан оружју, већ уједно и окрутне нарави. С каквим се и с коликим тешкоћама суочила не би ли их покорила, може се јасно

164 закључити по томе што римска република, премда беше савладала толике далеке и сурове народе, не успе међутим никада ставити Далмацију под свој јарам. Наиме, Далмација потпаде под римску власт само за време владавине цара Октавијана Августа, и то након што бејаше нанела знатне штете римској војсци. Тако Парута пише о Далматинцима. Тај народ (како приповеда Мартин Вагнет у 3. књизи Космографије) још и пре раздобља Римскога Царства крену у војни поход предвођен Дауном, међу њима врло гласовитим мужем који због унутрашњих сукоба бејаше напустио домовину, те освојише Јапигију, то јест данашњу Калабрију, назвавши је по свом вођи Даунијом, како пишу Ликофронов тумач Исак [Цецес] и Абрахам Ортел у Thesaurus Geographicus. Нека се нико не чуди славним подухватима и победама Далматинаца о којима овде приповедамо, јер све што смо овде рекли није готово ништа. Ваља, наиме, знати да тај народ владаше у прошлости много ширим просторствима и кудикамо бројнијим градовима од оних који су данас у његовом поседу, као што се може видети код Страбона који у седмој књизи о Далматинцима овако говори: Ту је и морнарица (каже он) Далматинаца, а лађе су њихове смештене у луци Салона. Тај је народ један од оних што дуго ратоваху с Римљанима, а његових бејаше више од педесет места вредних спомена, међу којима и градови попут Салоне, Приамоне, Нинија и † Синотро, како древни, тако и нови град тога имена. Наведене градове спали Цезар Август. Бијаху ту и тврђава Андетриј и велики град Делминиј по коме је народ и добио име. Но због људске шкртости Насика учини од њега мали град, а њиве постаху пашњаци за овце. Далматинцима имају обичај да сваке осме године поделе земљу, као и да немају на свом подручју новчану размену с Италијанима. Плиније у 21. поглављу 3. књиге пише да град Скрадин беше управно средиште Јапода, као и четрнаест либурнијских

Ваља приметити велику моћ и храброст Далматинаца

Далматинци освоје Калабрију

Дуго ратују с Римљанима.

†Код Ортела читамо Sinotio.

Андетриј према Диону бејаше на месту данашњег Класа.

либурнских градова, а у 22. поглављу каже: У Салону су долазили по смернице из многих крајева, подељени у декурије; триста седамдесет и две далматинске декурије, двадесет и две декурије, двеста тридесет и девет Дициона, седамдесет и девет Мазеи и педесет и две декурије Сардиати. Град Нарона (како рекосмо следећи у томе Марка Варона) бејаше управно средиште других 89 градова. Бејаху ту и многа острва, будући да их, каже Плиније у 26. поглављу 3. књиге, у Јадранском мору има више од хиљаду. Ко то узме у обзир, као и много тога другог што о Далмацији пишу древни аутори, неће моћи друго, него отворено признати да оно што смо мало пре исприповедали о племенитом далматинском народу није готово ништа у поређењу с некадашњим његовим снагама.

Дардане, народ такође настањен у Илирику, старији писци славе као народ вичан оружју. Они, наиме, често одбише римску војску. Под знамењем проконзула и поглавара једне од курија К. Скрибонија, Римљани (како пише Павле Орозије у 5. књизи) бејаху у непрекидном сукобу с Дарданима током пуне три године. Исти ти Дардани нанесоше велике штете македонском краљу. Наиме, ратоваху често у окрутним окршајима (према писању Јустиновом у 7, 25, 28. и 29. књизи) с Филипом и с његовим сином Александром Великим, те с Пировим сином Александром и с македонским краљем Деметријем, кога на крају истјераше из његовог краљевства. Кад продреше у македонско краљевство за време владавине краља Антигона, опљачкаше га и заметнуше бој с њим. Пребивалишта њихова (како мисли Лац) бејаху у земљи данас званој Босна. Према Рафаелу Волатерану и Куспинианусу настањавашу крајеве који су данас у поседу Срба и Рашана. Обичај им бејаше (како пише Никола Стобеј) не прати се, него свега трипут у животу: кад би се родили, венчали и умрли. Врло се радо забављаху музиком (како приповеда Страбон у 7. књизи), при чему користише како дувачке, тако и жичане инструменте. У њиховој близини живели су Межани или, како их други зову, Мижани. Колико тај народ бејаше окрутан, храбар и поносит (каже Луције Флор у 12. поглављу 4. књиге), страшно је и изговорити. Кад римски конзул Марко Крас беше већ спреман за метнути бој с њима, један заповедник Межана изађе из редова своје војске и дозвавши оне из римске војске упита их ко су, па кад му одговорише да су то Римљани, господари свих нрода, Межани на то узвикнуше: Биће тако ако ви победите. Постојала су два огранка

Јадранско море има хиљаду острва.

165

Дардани из Илирика често одбију римску војску.

Боре се с Филипом и Александром Великим. Истерају из краљевства Деметрија, македонског краља.

Забављају се музиком.

Межани из Илирика врло храбри.

огранка Межана у Илирику, односно горњи и доњи. Горња Мезија, према Јохану Леунклавиусу и Лацу, јесте Србија, док Куспинианус каже да је Босна. Халкокондил, Лац и Куспинианус сведоче да је доња Мезија заправо Бугарска, упркос томе што Петанчић тврди да одговара подручју данас званом Загорје. Јорданес Алан назива обе Мезије Малом Скитијом која, према неким тврдњама, обухвата и земљу Беса и Трибала. Од Беса потичу Босанци, као што ћемо опширније изложити у делу посвећеном Босни. Трибали пак, више од икојега другог народа, задаше у оружаним походима велике невоље македонском краљу Филипу. Након што он бејаше однео победу над толиким народима, покорио скоро целу Грчку и поразио читаве војске, само му се они (као што пише Павле Орозије у 12. и 13. поглављу треће књиге) одупреше тако срчано да га, надахнувши у боју, лишише у потпуности ратнога плена отетог од разних народа. Филип, наиме, бејаше кренуо у освајање Византа, изграђеног од спартанског краља Паусаније и проширеног од хришћанског цара Константина по коме доби име Константинопољ; но успркос свим напорима, не успе му заузети град. Скупивши зато велику флоту усмери се на пљачку харајући морем, где зароби сто седамдесет лађа препуних разноврсног терета. Отишавши затим у Херсонес [Крим], заузео многе градове и освоји богат плијен. Кренуо затим у поход против Скита, победи њиховог краља Етеу, зароби двадесет хиљада жена и деце скитске народности и оте им велики број животиња, међу којима и око двадесет хиљада најраснијих коња. На повратку у Македонију с тим и другим пленом, нападоше га Трибали. Заметнуше бој у коме Филип би рањен у бедро тако да мач, заривши се у Филлиповој нози, сместа смртно рани коња под њим. Кад то видеше краљеви људи, верујући да је и он сам мртав, дадоше се у бекство, а Трибали присвојише сав њихов плен. Филип се након тога више никада не одважи заратити с њима. Но његов син Александар Велики, желећи се након очеве смрти осветити Трибалима за ту пљачку, суочи се са срчаним њиховим отпором. Уследи тежак и мучан рат међу њима (као што се види у Летописној матици међу збивањима из петог раздобља од постанка свијета) који се према Херманну Контрактусу смешта у 3624. годину од постанка света. Не треба се стога чудити речима Цезара Августа који, познавајући илирску храброст исказану како у ратовима против Александра, тако и у онима против Римљана, рече за њих да су најратоборнији од свих народа, како сведочи Апијан из Александрије. Исти аутор у свом

Пребивалиште
е Межана.

Мала
Скитија.

166

Трибали из
Илирика за-
дају велике
невоље
македонском
краљу
Филипу.

Спартански
краљ Пау-
санија изгради
Визант.

Илирику приповеда како Цезар Август, поставши господар целог света, једнога дана, корећи пред Сенатом слабу вредност Марка Антонија, подичи се напротив својом победом над Илирима, народом ратоборнијим од свих других и који често бејаше задао муке Римљанима. Када, дакле, Александар Велики увиде да не може надјачати Трибале, који се бејаху повукли на дунавско острво Певк, и кад прими дарове њиховог краља Сирмија, склопи мир с њима. Трибали (као што пише Страбон) настањавашу Тракију, те од завичаја Агријанаца, смештених између планина Родоп и Хемос, достизаше њихове земље све до Дунава, што износи удаљеност од петнаест дана пута. У почетку се наплатише раздирани унутрашњим сукобима, а затим претрпеше пораз од Македонаца и од Римљана. Приповеда Изигон, поводећи се за Плинијевим свједочењима у другом поглављу седме књиге, да међу Трибалима бејаше људи који већ и самим погледом бацаху чини и убијаху оне на којима би зауставили поглед, нарочито поглед пун срибе, а деца много лакше подлегаху тој погibeљи. Много других ствари сличних томе (кажу неки аутори) бејаше код Трибала. Након што склопи мир с њима, искусивши снагу и ратну вештину Илира, Александар се хтеде послужити у свим својим походима баш њима, а нарочито Пеонима и Агријанцима. Управо они под заповедништвом свога краља Лагара казнише дрскост Аутаријата, који се бејаху усудили ометати Александра у његовим плановима. Захваливши Лагару како приличи, Александар га награди вредним даровима и обећа му дати своју сестру Цину за жену, по повратку у Пеллу. Лагарова смрт, међутим, прекину свадбене припреме и зада велику бол Александру, који се током читавог свога живота увек показа врло привржен Агријанцима. Њихова коњица (каже Лац у 2. књизи о сеобама народа) прослављена је у историјским делима, а Александар се послужи њоме у свим својим ратовима као главном подршком македонској фаланги, желећи је (према свједочењу Аријана Никомедијског у 1. књизи) увек уз себе и водећи на левом крилу ратнике наоружане штитовима, те најхрабрије Агријанце. Управо они беху главни узрок пораза и погibeљи персијског краља Дарија, као и прослављене Александрове победе над Персијанцима. Квинт Курције, описујући Александров окршај с Даријем, тешкоће и опасности с којима се тада суочи, у 4. књизи овако пише: Велики број Македонаца (каже он) нађе смрт већ у првом налету. Највећи део њих побеже Александру. Персијанци на то подигоше страшну вику, како обично раде победници, те се жестоко пробише

167

Илири
најратобор-
нији народ.

Пребивалиш-
те Трибала.

Међу
Трибалима
беше људи
који бацаху
чини самим
погледом.

Илири се боре
у служби
Александра
Великог.

168 између потучених непријатеља. Сам Александар стаде корити и храбрити своје престрашене људе и подстицати на бој који већ готово беше замро, те осоколивши им срца натера их поновно на непријатеља. Персијски редови беху проређени с десне стране, јер Бактријци бејашу отишли по бојна кола, напустивши положаје управо с те стране. Александар стога навали на персијске проширене редове и продре међу њих поубијавши велики број непријатеља. Међутим они из персијског левог крила, у нади да ће га опколити са свих страна, супроставише му се у борби пришавши му од позади. Окружен дакле са свих страна, Александар би се нашао у великој опасности да се Агријанци не бејашу покренули и да с коњицом у трку нису насрнули на Персијанце који га бејашу окружили, присиливши их да се окрену и приметну с њима бој. Јединице с обе стране беху ометене. Александар је имао противника и спреда и од позади. Оне који стајашу тачно испред њега притиснуше и потукоше Агријанци. То је оно што приповеда Квинт Курције. Апијан из Александрије у свом Илирику назива, те Агријанце славним илирским народима, а Тит Ливије у 4. књизи V. Декаде каже да бејашу храбри ратници. Дакле, захваљујући њиховој срчаности и јунаштву, Александар загосподари Јонијом, Морејом [Пелопонезом], обема Фригијама, Кападокијом, Пасагонијом, Лидијом, Каријом, Ликијом, Панфилијом и Феникијом; покори Египат с грчком Либијом, део Арабије, Целосијнију, Месопотамију, Баланију, Сузу, Персију, Медију, као и Парте, укључујући и све крајеве обухваћене персијским и медијским царством, а с оне стране Каспијских врата такође и Кавказом и реком Танаисом. Прошири своје царство на земље Бактријаца и Хиркана, а Ските отера у њихове шуме. Коначно прошири своју власт над славним рекама Индом, Хидаспе, Хакесином и Хидраотом. Није зато никакво чудо што Александар том тако снажном илирском народу додели повластицу чији је запис пронађен након многих векова у једној константинопољској библиотеци, а садржај је следећи: Ми, Александар Филипов, краљ Македоније, кнез монархије, зачетник Грчкога Царства, син великога Зевса од Натабана најављен, господар Августа, Брагмана и Арапа, од истока до запада, од југа до севера, племенитом роду словенском и језику његовом хвала, мир и срећа. Нама и наследницима нашим који ће нас у владавини светом наследити у спомен, јер били сте нам одани, на оружју срчани, војсковође наши и снажни ратници, трајно вам дарујемо и слободно додељујемо земље које се простиру од севера све до крајњих јужних

Земље под
валашћу
Александра
Великог
захваљујући
јунаштву
Илира.

Повластица
додељена
Илирима од
стране
Александра
Великог.

граница Италије, да се нико не усуди тамо настанити или задржати осим ваших људи. Затекну ли се тамо чија пребивалишта, нека вам он роб буде, а деца његова робови вашој деци.

Даровница сачињена у новом граду Александрији, који утемељисмо на великој реци Нилу, године дванаесте краљевања нашега, с богом великим Зевсом, те с Марсом, Плутоном и богињом Минервом нама на помоћ; у присуству сведока племенитог Атлета ризничара нашега и других једанаест кнежева које смо, будући да нам је суђено без потомака умрети, одредили за наследнике своје и целог света.

Тај запис о повластици, како рекосмо, након много векова пронађе неки Јулије Балтазар, царски секретар. Нитко, дакле, нека не увреди словенско име које се овде чује, тим више што Апијан из Александрије, као што смо већ рекли, назива Агријанце знаменитима и преславнима, што код Илира заиста и означава Словене или Славонце. Михо Солињаин, који живљаше око лета Господњег 1010. и остави записе о Илирима, на крају свога дела спомиње илирско војевање у служби Александра Великог и каже да им он због тога ода велике почести. Агрију, град смештен у Дакији, изградише (како тврди Бонфини у 1. књизи I. Декаде) исти Агријанци, настањени (према Стефану Византинцу) између планина Хемос и Родопа у близини Македоније. И ова последња земља бејаше исто тако одувек настањена Словенима и Тировим потомцима, премда према неким мишљењима Македонце ваља уврстити међу Грке. Против таквих тврдњи наводим оно што Квинт Курције пише о Александру Великом, који више него јасно разликује језик Македонаца од говора Грка, што јасно показује како македонски говор не бејаше у потпуности разумљив читавој Александровој војсци, добрим делом састављеној од Грка. Наиме, кад Александар рече Филоти, сину Парменионовом, да има одређену ствар изложити пред мноштвом, обрати му се речима: Филота, Македонци те морају разумети, стога те молим да им се обратиш на свом материњем језику. Филота не хтеде тако учинити, јер да га не би сви разумели. Александар закључи да Филоту бејаше мрзак његов властити матерњи језик. Па кад би Македонци, дакле, били Грци, зашто би Филота одбио говорити грчки у присуству Грка, нарочито узме ли се у обзир да, захваљујући грчком говорништву, не би био могао наћи прикладнијег језика, само да су Македонци били Грци? Наиме (како каже Плиније у седмој књизи, поглављу педесет и седмом), прећутно одобравање људи бејаше

Славни
Агријанци.

Доба живота
Миха Сали-
њанина.

Град Агрију
изградише
Агријанци.

Македонски
језик бејаше
различит од
грчког.

170

Јединство
језика доказ је
јединства
нације.

прво које допринесе да се послужи јонском беседом. Матерњи језик Македонаца, дакле, поготову што бејаше различит од заједничког језика, за који претпостављамо да бејаше у употреби у читавој војсци Александра Великог, јасан је знак да се Македонци не убрајају међу Грке, јер обичај је (како већ рекосмо) узимати древно јединство језика као поуздан доказ јединства нације. Стога с обзиром да у одличној Нембровтој подели језика ниједан аутор не тврди супротно и да нема спомена Македонаца и њихова језика, а будући да смо пак на темељу разлике између језика Грка и Македонаца изнели више него довољно доказа како Македонци нису Грци, нужно нам је, позивајући се на сведочење Филипа из Бергама, признати како Македонци одувек бејаху словенског језика, као што су то и сада. А шта ћете тек помислити о ономе што налазимо код Тукидида; обухвативши крајеве од Византа до Пуле, укључујући велики део Тракије и Мезије, уз то и цели Илирик, он та широка пространства назива Македонијом, а то је као да отворено каже: сматрам да Тракију, Мезију и Илирик не треба раздвајати од Македонаца, јер не сумњам да су Трачани, Межани и Илири повезани истом везом с Македонцима. Сведочи о томе и наслов Александра Великог, који се сматра краљем Македонаца и Грка, а још више од тога различитост обичаја и начина живота коју налазимо између Македонаца и Грка и захваљујући којој ми није лако поверовати како би у људи исте народности могле постојати такве супротности у обичајима. Из истог разлога Квинт Курције, пишући о борби прса у прса између Диоксипа Атињанина и Хората Македонца, наводи да међу Александровим војницима бејаше Грка који држаху страну Диоксипу; но зашто ти Грци не подржаваху Хората Македонца, ако су Македонци једно те исто с Грцима, тако како подржаваху Диоксипа зато што бејаше Грк? Па дакле каже ли се каткад, а нарочито код варварских народа, да Александар Велики бејаше Грк, ваља то приписати чињеници што су источним народима, због њихових честих сукоба с Грцима, ови били познатији од свих других европских народа, те због тога све западне народе сматраху Грцима, једнако као што у наше време Грци и Турци, заједно са свим осталим источњачким народима, верују да су сви народи католичке вере Франци. Јеремија Рус у Московском летопису сасвим јасно каже како Руси или Московљани бејаху истога језика као и древни Македонци. Македонскога рода бејаше краљ Филип, отац Александра Великог, који (како пишу Плутарх у Александровој биографији, Јустин у 8. књизи, Сабелико

Зашто
Александра
Великог
понекад
називају
Грком.

171

у 3. књизи 4. Енеаде, те многи други) присили најпосније грчке градове да се покоре његовим законима и ропским јармом потлачи Грчку која се све до тог времена бејаше одржала у слободи, те захваљујући славним својим подухватима поста раав слави највеличанственијих краљева. Син његов Александар Велики (како пише у првој посланици Макабејцима у првом поглављу) превали овај свет све до самих његових граница, однесе плен мноштва народа и земља пред њим за неми. Након Александрова доба, Македонци и њихови потомци (према сведочењу Диодора Сицилског у 1. књизи), уз друга овоземаљска краљевства завладаху и Египтом, и то тијеком пуних 276 година. Но вратимо се сада започетој причи о Илирима. Након смрти Александра Великог, ратоваху у служби других кнежева, а првенствено у служби Римљана, који из властитога искуства познаваху Илире као најсрчаније међу људима, па обезбедише њихово пријатељство, служећи се њиховим војним јединицама у најопаснијим подухватима и у најтежим временима. Тако Амијан Марцелин, пишући у 2. књизи о римским ратовима, каже: Јулијан још увек страховаше пред источњачком снагом, нарочито дознавши да велика војска предвођена високодостојником Марцијаном, похаравши Тракију, само што не заузео међе Суки. Но успркос свим тим невољама, страх не овлада у потпуности њиме, већ напротив стаде на чело Илира, искусних и врло храбрих ратника. У време кад ратоборна Германија задаваше силне муке Римском Царству, на његове границе беху постављене страже састављене од двеју илирских легија, свака од по шест хиљада војника званих праћкарима, од такве важности да задуго (како пише Вегеције у 17. поглављу 1. књиге) сви ратови беху успешно окончани управо захваљујући Илирима. Кад на власт ступише Диоклецијан и Максимијан, заслугом илирске храбрости донесоше одлуку о њиховом именовању Јупитеровцима и Херкуловцима. Ни Цезар Август у грађанским ратовима, ни цар Валенс у походима на исток, не примише ни од једног народа такву помоћ какву им пружише Илири. Ратоваху они такође и у Италији против Гота, у служби Велизара, где се јунаштвом највише истакну Назат, поглавар Илира (како пише Прокопије у 3. књизи о Готима). Далматинци беху илирски народ који се посебно исказа на оружју, а име њихово (каже Бернардо Ђустиниани у 4. књизи) бејаше увек на слави. Желећи увежбати своје војнике и свикнути их ратним недаћама, Римљани су их слали (према извештајима Велејовим у 2. књизи) у борбу с Далматинцима, чије јунаштво беху често искусили,

У најтежим
временима
Римљани се
послужише
илирском
војском.

Илири искус-
ни и храбри
ратници.

Праћлари,
војници двеју
илирских
легија.

Због заслуга
својих добише
име Јупите-
ровци и
Херкуловци.

172
Илири рату-
ју у Италији
у служби
Велизара.

Далматински
о име бејаше
увек славно.

Две далматинске легије смештене на германским границама.

Цар Клаудије бејаше Далматинац.

Далматинци су позвани у одбрану Рима.

Аутори који писаху о Далматинцима и другим Илирима.

173

спознавши такође снагу тих људи који се добровољно борише за свог кнеза. Римљани стога настојаху да их готово увек имају уз себе у важним окршајима, те у ту сврху (како приповеда Јосип у 11. књизи О јудејским ратовима) стално држаху две легије Далматинаца на границама Германије у одбрану од напада њеног окрутног становништва. У сукобу цара Клаудија с Готима, чији број достизаше 350 хиљада бораца, далматинска се коњица (пише Требелије у биографији тога цара) јасно показа врло храбром и вичном ратним вештинама, тим више што сам Клаудије бејаше далматинског порекла. Колико њихова срчаност и њихова верност беху на цени у Римљана, најбоље сведочи грчки аутор Зосим, који у 5. књизи овако пише: У време Константиновог рата с царем Хоноријем (каже он), кад се Рим нађе у великој опасности, кнез се досети позвати у одбрану града Рима легије састављене од далматинских војника, који како због велике своје храбрости, тако и због велике своје телесне снаге, бејашу готово најважнији део читаве римске војске. Тако о Далматинцима говори Зосим, а ја не верујем да је могуће чути часнијега спомена од тога, будући да између свих народа Римског Царства они једини бејашу сматрани достојнима примити за дужност одбрану града Рима, престонице читавог царства. Стога се никоме не би требало чинити чудним што још и дан-данас турски поглавар толико поштује Илире да управо међу њима бира најбоље великодостојнике своје владе и заповеднике своје војске, а телесна гарда му је састављена од готово двадесет хиљада јаничара те народности. По мом мишљењу биће довољно што смо досад рекли као доказ да су Илири, а посебно Далматинци одувек били чувени ратници прослављена имена. Жели ли можда неко дознати више о другим подухватима и успесима тих људи, нека чита латинске ауторе Тита Ливија, Велеја Патеркула, Секста Руфа, Светонија Транквила, Требелија Полиона, Флавија Вописка, Плинија, Бјонда и Сабелик, а од Грка нека узме Полибија, Диона из Никеје, Плутарха, Апијана из Александрије, Страбона, Зосима, Георгија Кедрена, Никефора Калиста, Зонару и Лаоника Халкокондила. Сви они укратко споменуше Далмацију и друге илирске покрајине. Којим се језиком тамо говорило у давнини, питање је које је изазвало многе недоумице, а неки тврде да језик којим се данас говори у Далмацији и другим илирским покрајинама не потиче из давних времена, већ да су га први пут око 606. године увели у употребу Словени приликом запоседања тих крајева, док се пре тога говорило грчким или латинским језиком. Ја сам,

међутим, супротнога мишљења и сматрам да је језик Илирика био исти онај којим се и данас тамо говори, иако је доласком Гота и Словена донекле измењен. Наиме, где год староседеоци нису сасвим изумрли, увек се задржао први и древни језик тога краја, упркос делимичним променама, као што се види у италијанском случају, где древни језик Латина још увек постоји, премда искварен непрестаним провалама туђинаца разних народности у Италију. Верујем да се исто то догодило и с Далматинцима и другим Илирима, чији је древни језик искварен у додирима са Словенима. Но Бјондо каже да од два језика створише трећи, нов језик, будући да нема доказа да су далматински или илирски староседеоци икада у потпуности изумрли било кривицом Словена или других туђинаца који би увели језик којим се данас тамо говори. Они који тврде да се у илирским земљама у давнини говорило грчки или латински, сасвим греше, јер да је тако, не би грчки и латински писци звали Илире варварима, као што међутим јасно произилази. Истина је, наравно, да у неким приморским градовима у Далмацији бејашу смештена римска насеља у којима бејаше у употреби латински, но оне готово све до једне нестадоше с лица земље кад Словени запоседоше те крајеве, што се (како рекосмо) зби лета Господњег 606. Још један доказ иде у прилог тврдњи да се истим језиком говорило у Далмацији и пре појаве Словена, а то је превод Светог писма које црквени отац Св. Јероним састави за Далматинце, као што сведочи Бјондо у 7. књизи о славодобитном Риму, где овако пише: Св. Јероним састави (каже он) ново писмо, различито и од грчкога и од латинскога, те тим писмом записа за Далматинце свој превод Светог писма на словенски језик. Не само да састави то ново писмо и наведени превод него на истом језику записа такође и католичко богослужје потврђено од стране Еугена IV. Исто то пише Сабелико у 9. књизи 7. Енеаде, те Јанош Турочи у Угарском летопису, где каже да за време владавине угарског краља Лудовика Мартеа, Словени из кланца Липна, људи тврдоглави, примише Христову веру, док им католички свештеници држаху мису и друге службе Божије према преводу Светог Јеронима, црквеног оца. Састави он тај превод (према Херману Контрактусу и Јохану Науклерусу) готово две стотине година пре но што Словени запоседнуше Далмацију. Будући дакле да је очито да Св. Јероним беше превео Далматинцима Свето писмо на тај језик, не може му се негирати постојање на том подручју и пре доласка Словена. Показују то и нека

Доказ да словенски беше одувек језик Илирика.

Св. Јероним превео Далматинцима на словенски језик Стари и Нови завет. 174
Ново писмо које је саставио Св. Јероним.

Словени из Липна приме хришћанску веру.

имена места у Илирику, наденута пре но што Словени пристиглоше у те крајеве, као што су на пример Грапша и Корита, која налазимо код Аблабија, као и Билазора, место које Тит Ливије спомиње у 4. књизи V. Декаде, када каже: Стога посла он Антигона, једног од својих племића, не би ли упутуио галску војску у Билазору, место у земљи Пеона. Сви су ти називи, наиме, словенски; Грапша у Словена значи грабеж, Корита долази од корито, а Билазора није друго до бела зора. Михо Солињанин отклања при томе сваку сумњу када у свом делу о Илирику пише: Премда древни језик Далмације и Илирика бејаше уједно заједнички Готима и Словенима, ипак имаху тешкоћа при споразумевању; но разлике између Далматинаца и Словена не бејашу тако велике попут оних између Словена и Илира. Од ових последњих потекоше многи мужеви који заповедаху туђинским народима и посташе најуспешнији међу царевима, а ко жели стећи детаљнија знања о томе нека чита дела Јулија Капитолијског, Требелија Полиона, Флавија Вописка, Секста Аурелија Виктора, Евтропија, Павла Ђакона, као и оних који су нам и након тих аутора оставили биографије царева, а то су Бјондо, Платина и Франческо Петрарка, који је на италијанском саставио кратак преглед живота папа и царева. Ту су још и папа Пио Други, Св. Антонин и Петар бискуп Екилино које

175 сам, с обзиром да се при спомињању царева баве Словенима више од свих других, хтео свакако навести поименце. Тако ћемо сасвим јасно пронаћи да се Клаудије презименом Флавије, као и један његов брат Квинтилије, затим Проб и Кар, према сведочењима Онезимовим и Церилијановим (како пишу Флавије Вописко у Клаудијевој биографији), родише у породицама илирскога порекла, иако неки кажу да Клаудије бејаше из Милана, док други пак тврде из Нарбоне. Пронаћи ћемо такође да он и његови синови цезари Карин и Нумеријан а такође, како каже Петар Екилино у Каталогу Св. Марцела, Габиније, Диоклецијан и син му Максимијан, као и унук Максенције, син Максимијанов, бејашу Далматинци, премда Секст Аурелије, који спомиње Пробово далматинско порекло, каже да Максимијан беше из Паноније. Но било како било, бејаше ли Максимијан из Паноније или из Далмације, зна се захваљујући Апијану из Александрије да Илир бејаше предак Панонијев, па зато Максимијана заједно с Максенцијем ваља убројати у Словене. Деције Аугуст заједно са сином Децијем Цезаром, Јовијан, двојица Валентинијана, Валенс, Грацијан и Валентин пореклом бејашу из Паноније. У животопису Александра Августа Сексто Аурелије

Цареви
Клаудије,
Проб и Кар
бејашу Илири.

Цар Диокле-
цијан бејаше
Далматинац.
Цареви Де-
ције, Јовијан,
двојица Ва-
лентинијана,
Валенс, Гра-
цијан и Вален-
тин бејашу
пореклом
Панонци.

Виктор приповеда да Галерије и шурак му Максимин бејашу дачкога рода; Евтропијева сведочења говоре то исто и за Аурелијана, око чијег места рођења постоје препирке (како извештава Флавије Вописко), јер једни тврде да је рођен у Сирмијуму, земљи панонској, други пак да је из Мезије; према Платини, и Лицинијеви родитељи бејашу Дачани, а ови последњи су (како смо већ раније показали) не само Словени, него штавише, како тврди Страбон, полажу право на заједнички језик с становништвом Мезије. Јулије Капитолијски показује како такође и двојица Максимиана воде порекло из Тракије. Па чак ни оном узвишеном и племенитом Константину не беше словенски народ сасвим далек, будући да (као што пишу Требелије, Евтропије и Платина) отац његов Констанције Цезар бејаше унук по кћери Клаудија Далматинца, односно Словена. Из истога народа, тачније од Беса који (како ће још бити речено) бејашу народ словенски и дадоше име Босанцима, потече Лав (Леон), први цар тог имена, као што пише Сабелико у 2. књизи 8. Енеаде, где каже како неки тврди да цар тај бејаше Бес, а не Грк. Зонара у биографији цара Марцијана каже пак да бејаше Илир и зове га великим Леоном. Словен бејаше такођер и Јустинијан, први цар тог имена, а његово родно место (према Мунстеру, Платини и Ботерију) бејаше град Призрен у Србији, или пак (како тврди Нићифор Калист у 37. поглављу 16. књиге) град Ахрида, некад зван Јустинијана, а данас Охрид. Град Јустинијану спомињу још и пре тога Јурај Тирски у 4. поглављу 20. књиге, те Нићифор Грегора у 2. књизи. Ступивши дакле на царски престо, Јустинијан јако прошири границе царства и уз помоћ свога војсковође Белизара потуче Персијанце и Вандале. Но међу свим његовим подухватима за вечно помињање беше достојан његов налог да се готово две хиљаде свезака сажме у не више од педесет томова под заједничким називом Дигеста. Притом се највише приклонио (како пише Сабелико) делу Ивана Патриција, Трибонијана и Теофила Доротеја. Састави затим преглед законика, поделивши тако обимну и опширну грађу у свега четири свеске под именом Институције. Јустинијана на царском престолу наследи други један Словен, а бејаше то његов нећак Јустин, син његове сестре. Кад царска титула би пренета на Германе, на престоље ступише, као што се види у папе Пија [II.] и у Свесци о раздобљима, Карло, Жигмунд и Вјенцеслав, пореклом Словени из чешког огранка. Када бих хтео прикупити на једном месту како њихова најславнија

Цар
Аурелијан
бејаше из
Мезије.

Цареви
Галерије,
Максимин и
Лициније бе-
јашу Дачани.

Двојица
Максимиана
бејашу трач-
ког порекла.

Цар Лав
(Леон) бејаше
Бес.

Беси нису
Грци.

Завичај цара
Јустинијана.

176

Цар
Јустинијан
поведе
законску
реформу и
састави
Дигесту и
Институције

Цар Јустин
бејаше
Словен.

Св. Јероним
бејаше
Словен.

Папа Гај и
Иван IV.
бејаху
Далматинци.

177

Сузана
Девница.

Клаудијева
жена Препе-
дидија
овенчана му-
чеништва.

Диоклеција-
нова кћи
Артемидија.

дела, тако и дела царева словенског порекла пре наведених, било би ми без сумње потребно много свезака. Узмемо, на пример, само Аурелијана, изостављајући остале; према сведочењу Сабеликовом, који се пак угледа на Теодола, Аурелијан у једном једином дану властитој руком одуже живот четрдесетосморици противника. Не недостају Словенима ни преславни научници, међу којима се истиче дика ученога света Св. Јероним, рођен у Стридону, чија проповедничка вештина, како каже Аугустин према Јулијану, попут сунца блиста с истока на запад. Углед његов бејаше толики да се (како се прича) чак ни учена Грчка, одувек учитељица остатка света, након свих својих чувених писаца није постигла научити нешто од једног Далматинца, превевши од многих коментара других аутора искључиво оне Јеронимове. Бејаше у прошлим временима и других одличних далматинских мужева, као што то бејаху папа Гај и папа Иван IV., од којих први (како пишу Платина, Петрарка и Филип из Бергама), придодавши Цркви Божијој украс многих монашких и свештеничких редова, за време владавине свог рођака Диоклецијана би овенчан мучеништва. Други, рођен од оца Венанција Сколастика (како пише Мартин, бискуп Косенце), човек изузетне побожности, властитим новцем откупивши много робова и стекавши том својом великодушносту место у краљевству небеском, у миру склопи очи на вечни починак. Какав то красан приказ бејаше небеским свецима кад Гај одложи смртну своју плаштаницу и мужеви га и жене, рођаци његови у слави овенчани победничким палминим гранама, примише у славодобитној раскоши радујући се што тај папа и рођак њихов, некада учитељ њихов на земљи, краљује заједно с њима на небу? Цар Диоклецијан, на име, даде погубити Гајевог брата Габинија због његовог исповедања хришћанске вере. Бејаше Габиније (како каже Петар Ехилино) човек учен и вешт проповедник, а заједно с њиме би погубљена и кћи му Сузана Девница, девојка изванредне лепоте од оца упућеног у тајне Светога писма, коју, према сведочењу истог тога Петра, Диоклецијанов син Максимијан хтеде за жену. Заједно с њима цар даде погубити и Гајеву и Габинијеву браћу Максима и Клаудија, као и Клаудијеву жену Препедидију, као и њихову децу Александра и Кукија. Пре њих мученичку палму бејаше примила одана хришћанка и кћи цара Деција Тирила, која (извештава Филип из Бергама у 8. књизи) заврши под ножем због љубави своје према Христу. Након ње Диоклецијанова кћи Артемидија сконча живот по налогу брата свога Максимијана, и она због

исповедања хришћанске вере, као и Диоклецијанова жена Серена, као и Марин и Лео здружени у Божијој љубави и преминули природном смрћу. Марин и Лео бејаху браћа родом из далматинског града Раба. Прешавши у Италију лета Господњег 254, дадоше име градовима Сан Лео и Сан Марино изнад Риминија, који су до дана данашњег задржали исто име. И многи други из разних крајева Далмације погинуше од руке непријатеља вере, а понајвише од Римљана, који у то време бејаху немилосрдни противници имена хришћанског. Управо Римљани, одневши на крају победу над Илириком након многих и учесталих ратова које тамо водише стотинама година, поделише ту земљу (како пише Јохан Авентинус у другој књизи) на десет покрајина. Прва бејаше Прибални Норик на Дунаву, на подручју данашње Аустрије, а војници из тамошњих стража на Дунаву добише име ривари, односно обалњаци. Друга покрајина бејаше први копнени или Горњи Норик, настањен Баварцима с друге стране реке Емс и Тиролцима. Други односно Доњи Норик, данас настањен Штајерцима и Крањцима, бејаше трећа римска покрајина у Илирику, а четврта бијаше Валерија, која у прошлости припадаше Панонији, а смештена је између реке Драве и Дунава на западу и данас је део Аустрије и Угарске. Пета бејаше Панонија између река Драве, Саве и Дунава, где се данас простиру Угарска и земље Крањца и где бејаше Сирмијум код којег река Босут утиче у Саву, а ту је и планина Алма. Осим Паноније, ту је и покрајина звана Мезија, која почиње код наведеног ушћа и протеже се затим све до Понта. Римљани поделише Мезију на два дела, на горњу и доњу. Ову прву настањавашу Трибали, данас Срби и Бугари, а другу доњи Скити, који су заправо Власи и Бугари. Међу њима бејаше и прибална Дакија, осма покрајина, коју Римљани утемељише с ове стране Дунава након губитка подунавске Дакије. Девета покрајина бејаше Либурнија или Илирик у ужем смислу речи, а то је насеље Јадра или Задар; данас је зову Славонијом. Десета и последња покрајина у Илирику бејаше Далмација. Најважнији тамошњи градови бејаху Салона, данас Солин, и Епидеур, данас Дубровник. Наведеним покрајинама Римљани касније придодаше других пет, то јест Дарданију, Хемимонт, Ахају, Македонију и Тесалију, окупивши их све под заједничким именом Илирик. Слали су у покрајине римску управу и службенике; тако у Илирику (као што произлази из дела Антонија Сконковија) Римљани су постављали преторског намесника који заповедаше војним посадама. Била су три војна заповедника,

178

један у доњој Мезији, други у Дакији, а трећи у горњој Мезији. Конзула бејаху два, један у доњој Мезији, а други у унутрашњости Дакије, док управитеља бејаше осам. Две дијецезе, македонска и дачка, потпадаху под овлашћења преторског намесника у Илирику. Далматинској коњици припадаху пето, осмо и девето место у римској војсци. Слједи попис јединица и служби у овлашћењу римскога намесника у Илирику.

Једна палатинска легија
Ветерани Бертони
Шест палатинских помоћних јединица
Млади копљаници
Бирани стрелци
Непобедиви Јупитеровци
Несломљиви

Осам окружних легија

Марсови Константи
Марсови ратници
Дијанини ратници
Ветерани из Германикових јединица
Другоредњаци
Августовски копљаници
Минервини ратници
Млади коњички копљаници
Наоружани према обичајима округа
Млади изврсни Теодосијанци
Бургарацеси
Скомпеси
Улпијановци
Метеси
Други Теодосијанци
Млади теодосијански стрелци
Скапеси

Верује се да су наведени заповедници војни официри под чијим се заповедништвом налазе овде прибележене јединице.

Један намесник
Два нумерара или рачуновође
Један секретар
Главни благајници, уједно рачуновође
Благајници
Примаоци и други из телесне гарде
Начелник за порезе у Илирику
Начелник за трговину у Илирику
Главни ризничар

Начелник за коvine

Службе у овлашћењу наведеног начелника за трговину у Илирику.

Старешина целе службе
Старешина пореске благајне
Старшина бележника
Старешина рачуноводствене благајне
Старешина златних залиха
Старешина благајне за јамчевине у злату
Старјешина ризнице посвећених одора
Старешина сребрних залиха
Старешина благајне сребрних монета
Старешина ризнице накита
Старешина за новчане послове и други благајници
Благајници наведених благајни
Подстарешина службе, уједно старешина примаоца
Други подстарешина службе, задужен за опрему војске
Трећи подстарешина, задужен за службене списе
Други дворани, односно дворски чиновници

179

У овласти V. главног управитеља Далмације налазе се службе:

Један намесник
Један трубач поклисар
Два гласника
Један секретар
Један разводник
Један заступник
Један заменик разводника
Примаоци
Остали припадају кохортама и није им допуштено прећи у другу јединицу без дописа који гласи: *Милошћу намесниковом.*

Дужности осталих управитеља сличне су онима код управитеља Далмације.

Заповедник дворске страже у својој овласти има ове дијецезе

Италија
Илирик
Африка

Служба предводника свих служби

Разводник
Заменик разводника
Заменици разводника у радионицама

Службеник за јавне поште
Службеник за све покрајине
Тумачи свих народности
Радионице у Илирику
Радионице у Сирмијуму
Производња штитова
Радионице Скордиска

180 Оружарнице

Ковачнице у Ациминкуму
Ковачница у Коруту
Оружарница у Салони

У овлашћењима пресветлог намесника за свете порезе.

Намесник за порезе у Илирику
Књиговође за другу Панонију, Далмацију и Посавину
Књиговође за свеукупност прве Паноније, Валерије,
копненог и приобалног Норика
Окружни намесник Солињана у Далмацији
Окружни намесник Сишчана у Посавини
Повереник за новчане послове у Сиску
Повереници за утврђења
Повереник за тврђаву у Басијани
Повереници за другу Панонију, премештени у Салону
Повереници за тврђаву у Сирмијуму у другој Панонији
Повереници за тврђаву Јупитероваца у Сплиту у
Далмацији
Повереник за солињански Бафо у Далмацији

То су, дакле, службе и положаји римске власти у Илирику и Далмацији. У тој бившој римској покрајини налази се у данашње време град Дубровник, имена и језика словенскога, као једини слободан, а при томе и најпознатији град не само Далмације, него и целе Илирије. Славу дугује не само стародревности својој већ и делима својих грађана из прошлих времена. Хтео сам стога на крају изложити укратко по нешто о постанку града и о најзнаменитијим догађајима из његове историје. Почетке му ваља тражити (према мишљењу свих писаца који су икада писали о његовом постанку) у рушевинама Епидаура, бившег римског насеља (како пише Плиније). Епидаур бејаше римско насеље под називом Мариа. У то се доба (према извештају Гилберта Лансбергија у 2. књизи о римским насељима) звахе Мариа и бејаше (каже Ортел у Географској синонимии) седиште девете легије. Град тај бејаше племенит и древан, с обзиром на то да му темељи потиечу (како у својој Географији приповедају Корадо Муконио и Давид Хотоман) из времена рођења великог Мојсија, вође

*Постанак
Дубровника.*

хебрејског народа, а беше то (каже Марианус Скотус у 1. књизи свог Летописа) године 2606. од постанка света. Одржа се затим све до времена цара Валеријана, односно године 265, када Готи харајући Тракијом и Илириком великим делом разорише Епидаур. Неколицина његових грађана, окретнијих од других, желећи убудуће избећи томе слична варварска махнитања (како приповеда Михо Солињанин у делу о Далмацији), изградише мали каштел на високој и стрмој хриди на мору, одвојеној од копна и већ по природи сигурној од сваког напада, било с копна или мора. Каштел би затим проширен године 283. када Сармати, у време цара Проба, харајући Илириком готово опустошише Епидаур. Град би затим сасвим напуштен (према сведочењу Михе Солињанина) кад се у том крају појави велики змај звани (како пише Св. Јероним у житију Св. Хиларија опата) боас. Прождираше он, наиме, говеда, убијаше пастире и троваше зрак кужним својим дахом, а стан му беше једна дубока пећина, коју је данас могуће видети усред Епидаура. Коначно змаја спали Св. Хиларије, око лета Господњег 360. Говорећи о постанку Дубровника, Филип из Бергама у 9. књизи сасви јасно каже да му темеље поставише грађани Епидаура након што Готи 453. године бејаху уништили њихов град, а готово се у потпуности поклапају с тиме тврдње Константина Порфиригенета који у делу са насловом Савези, права и друштва Римског Царства говори о постанку Дубровника следећим речима: Град Дубровник, односно Рагуза (каже он), доби то име по грчкој речи лас (λας), што значи камен, те његови становници најпре беху прозвани Лаусеи, што затим променом слова поста Раусеи и Рагусеи. Бејаху они пре тога становници града Епидаура, који заједно с остатком Далмације заузеше Словени, поубијавши један део грађана и одвевши други део у заробљеништво. Они који бејаху побегли из градских рушевина повукавши се у оближња места, саградише потом местанце које касније би проширено и опасно зидинама обима од пола миље. Први његови зачетници бејаху Гргур, Арсације, архиђакон Валентин и Фавентин, свештеник из цркве Светог Стефана. Прошло је петсто година откако напустивши Салону изградише поменути град, у којем се налази Св. Панкратије смештен у споменутој цркви Св. Стефана у средишту града. Недостатак и јаловост земље присиљавају Дубровчане да се трговини и поморству посвете ревностније но обрађивању поља и уопште земљорадњи. Толико каже Константин о Дубровнику. То своје дело (према писању Арпонтаха из Бордоа у Расправи о променама

*Ко и када
уништи
Епидаур.*

181

*Змај Боас из
Епидаура*

*Порекло
имена Рагуза.*

*Најпре се
звала Лауса.*

*Први уте-
мељитељи
Дубровника,
према
тврдњама
Констан-
тина Пор-
фиригенета.*

држава) написа он 959, па би изградњу Дубровника ваљало сместити (према његовим тврдњама) у годину 459. Но Константин се ту вара, осим ако под Словенима не подразумева Готе, када тврди да рушитељи Епидаура бејаху Словени. Ови последњи, наиме (према сведочењима Прокопијевим, Сабеликовим, као и многих других писаца), први пут продреше у Далмацију за време владавине царева Маврикија и Фоке, од којих први владаше године 583, а други 604. Немогуће је, дакле, да Словени бејаху ти који разорише Епидаур, већ то ваља приписати Готима који много пре доласка Св. Хиларија у Далмацију и његова окршаја с епидаурским змајем бејаху уништили град из чијих рушевина грађани (као што тврди Сабелико, слажући се у томе с готово свим другим ауторима) подигоше темеље новог града Дубровника. Не беше то године 453, како верују наведени аутори, већ 267, као што у расправи о Далмацији пише Михо Солињанин, аутор знатно старији од споменутих. То је тим вероватније што године 360, када змај хараше епидаурским подручјем, не бејаше тамо нити могаше бити насеља, с обзиром на то да се каже да змај дахом својим троваше ваздух, а Св. Јероним пише да убијаше тамошње пастире, а не грађане. Јасно се из тога види да у то време Епидаур бејаше потпуно пуст и да се његови становници већ бејаху преселили у новоизграђени Дубровник. Што се пак постанка тог последњег тиче, поп Дукљанин је у великој заблуди када тврди да Павлимир Бело, по свом доласку из Рима, беше први који му постави темеље. Премда је немогуће тачно утврдити време Павлимирова доласка у тај део Далмације, зна се ипак да то беше након 900. године, дакле када Дубровник (као што ћемо нешто после рећи) бејаше већ напредан град. Могуће је, дакако, да га он бејаше делимично надоградио или пак подигао неко ново утврђење. Доказ о напретку града је и то што Дубровчани (како пише Михо Солињанин) ступише у савез с Неретвљанима године 880, када ови бејаху у рату с Млечанима. Стога, како се не би некоме учинило да су све то пусте приче и да Дубровчани у то доба бејаху заправо непознати, почујмо што о њима пише грчки аутор Георгиј Кедрен у Историјском прегледу, где овако говори: Кад цар Михајло напусти и тај део, као и све остало, готово цела Италија и многа места на Сицилији, некад у власти Римског Царства, падоше у руке варварима из Картагине уз обвезу плаћања данка. Осим тога, Скити настањени у Панонији, Далмацији и другим земљама у унутрашњости, односно Хрвати, Срби, Захумљани, Требињци, Конављани, Доклеати и

182

Забуна попа
Дукљанина у
погледу
постанка
Дубровника.

Дубровчани
бејаху у
савезу с Неретвљанима

Дубровчани, свргнувши јарам Римског Царства којем у прошлости бејаху подчињени, стекоше слободу. Том приликом Агарени из Картагине, поставивши на заповедничке положаје Солдана, Сабу и Калфуса, најискусније своје поморце, насрнуше с тридесет и шест лађа на места у поседу Римског Царства, те заузеше многе далматинске градове, међу којима бејаху Бутама, Роса и доњи Котор. Будући да их срећа и успех беху тако добро послужили у том подухвату, дадоше се такође и на освајање Дубровника, најважнијег града у том крају, те га дуго држаху под опсадом, док им се грађани храбро одупираху. Кад Дубровчани увидеше да им прети коначна погбија, нагнани нуждом послаше своје изасланике цару Михајлу тражећи помоћ од њега, како народ хришћански не би потпао под власт непријатеља хришћанског имена. Но пре но што изасланици стигоше Михаелу, цар напусти овај свет, а наследи га Василије Македонац, који љубазно прими и с великом позорношћу саслуша дубровачке изасланике. Њихове га речи тако гануше и подстакосе на самилост да окупи флоту од стотину лађа и предаде под заповедништво Никете презименом Орифас, племића и поморског адмирала и мужа изванредне разборитости, те га посла у поход против варвара. Док ови истрајаху у опсади Дубровника, дознаше од неколицине бегунаца за дубровачко изасланство код цара, те нагрижени сумњом да цар неће моћи одбити помоћ граду и губећи наду да би га у тако кратком времену могли заузети, прекинуше опсаду. Препловивши море стигоше у онај део Италије који се данас зове Ломбардија, заузеше град Бари и зауставише се у том крају. Нападајући једно за другим околна места, загосподарише целом Ломбардијом, заузевши на крају читав онај део који се протеже све до Рима. Но Хрвати, Срби и други скитски народи које смо мало пре навели, видевши развој догађаја у Далмацији и утицај помоћи послате од стране цара Василија, преко својих изасланика затражише од цара да их прими натраг под заштиту његова царства. Оценивши да је њихова молба оправдана и поштена, Василије врло радо услиши њихова тражења, а на тамошњу управну власт постави људе њихове народности. За то време исти они Агарени који бејаху држали под опсадом град Дубровник, хараху Италијом наносећи неизмерне штете у свеопштем пустошењу. Цар их хтеде истерати из Италије, но увидевши да флота под заповедништвом Орифаса није довољна за такав подухват, затражи помоћ од франачког краља Долика и од римског папе, не би ли му помогли стати на крај људима оним окупним

Бутаму,
данашњу
Будву,
изградише,
како пише
Рафаел из
Волтере,
Египћани.
Сарацени
заузму
Котор.
Дубровник,
најважнији
град у крају
под сара-
ценском
опсадом.
Ту опсаду
Дубровника
помиње и
Зонара у 3.
тому.
Дубровачки
изасланици
иду у
Константан-
тинопољ.

Племић
Никета
пристигне
у помоћ
Дубровнику.

Сарацени
освоје
Ломбардију.

Хрвати и
Срби, доњи
Скити.

Цар Василије
тражи од
Словена и
Дубровчана
помоћ против
Сарацена.

184 безбожницима. Поручи затим Словенима, које смо горе именовали, као и Дубровчанима, који бејаху претрпели опсаду, да му је у том подухвату потребна њихова помоћ. Када на тај начин беху здружене снаге многих савезника, заједно окупише силну војску, а захваљујући војној вештини и искуству Орифаса, зачас би заузет град Бари. Франачки краљ, потукавши у боју Солдана, зароби га жива и одведе га заједно с осталим агаренским заробљеницима. Тако се оконча први Василијев подухват на западу. Дубровчани и други Словени остадоше затим дуго у Ломбардији под вођством Прокопија, главног ризничара цара Василија и заповедника словенских и западњачких војних снага. Након бројних јуначких дела његових и његових људи, и након великог покоља који извршише над Сараценима, дође до раздора између Прокопија и другог једног заповедника царске војске по имену Лав (Леон), који бејаше вођа Македонаца и Трачана. Тако Прокопије кривицом издајника Леона би пораженим у једном окршају с непријатељима, а погибоше при томе многи Словени и Дубровчани. То је, дакле, оно што приповеда Кедрен. Нека се нико не чуди што су Дубровчани уназад много векова на таквом гласу, а првенствено у стварима које се тичу ратовања, јер земља која је данас у њиховом поседу и пре доласка Словена у те крајеве бејаше увек давала одличне ратнике. Наиме, тај крај (како тврде Дион и [Помпоније] Мела, те новији аутори Франческо Балдели и Абрахам Ортел у својој Географској ризници под именом Епидаур) настањавашу некада Партини. Ратоваху они и с Римљанима, у време пуног процвата Римског Царства, а каткад им и пружише помоћ против непријатеља. Први то спомиње Дион из Никеје, који у 48. књизи каже да у Помпејево време насташе у Епидауру, граду Партина, одређени немири које затим, након неколико битака, заустави Полион. О храброј одбрани града Ретина или (као што га зове Плиније) Ратана, чији се остаци данас могу видети у Каво Кумано на дубровачком подручју, исти аутор у 56. књизи овако пише: У време описаних збивања у Риму, онај део Римљана који с Германиком бејаше отишао у поход против града Ретина у Далмацији претрпе велике штете. Наиме непријатељи, притиснути римском силом, увидеше да су у поређењу с бројношћу римских војника преслаби да би им могли одолети, те вешто и с великим опрезом потпалише ватре на зидинама и на околним грађевинама прикривши их тако да се у први мах не могаде назрети светлост, након чега се повукоше у унутрашњост утврђења. Римљани, не знајући ништа о томе, кренуше у жесток напад желећи да већ у првом

Земље
Дубровчана
бејаху раније
настањене
ратоборним
Партинима.
Партини се
боре с
Римљанима.

Одбрана града
Ретина
против
Римљана.

185

налету заузму и опљачкају град, те се затекоше одсечени усред потпаљене ватре а да ништа не бејаху приметили пре но што се нађоше у крајњој опасности. Одозго их гађаху из свих оружја, око њих се уздизаше ватрена претња, те не беше сигурно ни остати тамо, а не могаху се ни извући одатле и спасити, него само уз велику погибел; избегавајући стреле и копља која непријатељи бацаху на њих, били би натерани право у пожар; повлачећи се пред ватром, сваки би се пут нашли на удару непријатељских оружја, те тако притиснути са свих страна, неко изгоре у ватри, а неко напусти овај свет од задобијених рана. Таква бејаше судбина највећег дела оних који бејаху ушли у град, а само неколицина, бацајући на пламен мртва тјела и отварајући себи тако пролаз као преко моста, успе спасити се бекством. Пожар се прошири таквом снагом да ни они склоњени у утврђењу не бејаху више на сигурном, те је кад паде ноћ напустише и повукоше се у грађевине под земљом. Тако Дион пише о Партинима. На каквом гласу бејаху они код Римљана, изричито каже сам Цезар Август, чије речи наводи Апијан из Александрије у свом делу О Илирику, где приповеда како Цезар једнога дана, корећи пред Сенатом маловредност Марка Антонија, подичи се напротив храбром својом победом над Партинима, као и над осталим Илирима. С обзиром на пријатељство Партина и Римљана, више но једном (како рекосмо) ови први пружише помоћ другима у борби против непријатеља. Спомиње то и Тит Ливије у 4. књизи V. Декаде, када каже: Аниције, у то време претор у Аполонији, чувши што се беше догодило у Илирику, посла Апију поруку да га чека код Генусије, те трећег дана стиже на бојно поље с подршком од две хиљаде младих пешака Партина и две стотине коњаника. Пешадијом је заповедао Епикад, а коњицом Агалсо. Запутише се они у Илирик пре свега да ослободе Басијане опсаде. Из свега се тога јасно види како је дубровачка земља увек давала (како је речено) мужеве вичне војевању. Показаше се они таквима и у каснијим раздобљима, задржавши увек своју слободу, иако неки млетачки писци тврде супротно, односно да Дубровник потпаде под млетачку власт године 998. у доба дужда Петра Орсеола који бејаше заратио с Неретљанима. Кад Млечи однесоше коначну победу у боју (каже Сабелико у 2. књизи 9. Енеаде), Дубровчани послаше свог надбискупа с неколико најистакнутијих племића да предају град под власт млетачког дужда који тада бејаше с бродовима у Далмацији. Но ту се Сабелико вара, јер у то доба град Дубровник (као што се види

Цар Август
хвали се
својом
победом над
Партинима.

Партини
притекну у
помоћ
Римљанима.

Дубровчани
одувек жив-
љаху у
слободи.

186

Заблуда не-
ких млетач-
ких писаца.

Дубровник у
савезу с
Источним
Царством.

Зашто
Дубровчани
послаше
Млецима
надбискупа и
неколико
племића.

из Дубровачких летописа) бејаше у савезу с константинопољским царем Василијем Порфирогенетом, с којим такођер и Млечани бијашу у пријатељству, а споменути дужд Петар бејаше од њега издејствовао изузеће од плаћања данка. С обзиром, дакле, на пријатељство Дубровчана с тако моћним владаром, не мораху се бојати нити имаху другог разлога због којег би својевољно од слободних људи постали нечији поданици. Прави разлог те посете надбискупа и дубровачких племића Млечанима бејаше следећи. У рату Млечана против Неретвљана дужд Петар Орсеоло посла десет лађа да харају границама противника. Док оне бејашу на путу да изврше примљену наредбу, сусретоше један велики дубровачки брод препун терета и с неколико неретвљанских трговаца на палуби, те насрнуше на брод и загосподарише њиме. Кад вест о томе стиже у Дубровник, тамошњи сенат сместа посла изасланство састављено од неколико племића предвођених надбискупом, наложивши им (како пише Михо Солињанин у својој расправи о Далмацији, како стоји и у Дубровачким летописима) да најпре замоле Млечане, будући да не бејаше разлога да би они присвојили њихову робу, да ослободе споменути брод. Ако молбом не би постигли успех, налог бејаше да у присуству надбискупа свечано изјаве како ће се обратити с тужбом против њих константинопољском цару с којим (како је речено) бејашу тада у савезу, те како ће подузети све напоре не би ли добили натраг што им припада. То, дакле, бејаше разлог због кога Дубровчани тада послаше Млечанима своје племиће с надбискупом, а не зато да би се подчинили и одрекли слободе како би постали нечији поданици, као што тврди Сабелико. Тај аутор, наиме, трудећи се понекад расветлити и подарити славу млетачкој повести, на крају постигне само то да она потамни. Види се то уосталом и овде из његовог приповедања о Неретвљанима, које не престаје звати шачицом лопова јер, ако се не варам, тиме заправо уверава читаоца како су Млечани пуних 170 година били мучени, трпели нападе и, што је још горе, били обавезани на данак од шачице лопова. Па сад, какав углед тиме стичу Млеци, нека суде други, јер ја се враћам започетом излагању о Дубровнику. Како је речено, град тај свагда живљаше у слободи, а

187 туђинци не завладаше њиме никада, до једном, кад сами Дубровчани, не би ли се ослободили тираније дубровачког племића Дамјана Јуде, неразборито одлучише прихватити млетачку власт. Догоди се то на следећи начин, према извештају Франческа Сердонатија у Додатку 1. књизи Историје славних мужева Ћованија

Бокача. Дубровачком Републиком владаше кнез с врховним поглаварством и председавајућим Већа, седиште му је у јавном Кнежевом двору, а тамошња господа су имала обичај бирати га из године у годину. Но кад године 1260. на тај положај ступи Дамјан Јуда, муж богат и храбар, власт му се тако услади, да помисли како би могао тако наставити и задржати за себе већину гласова и након законом одређеног рока, те коначно постати доживотни и неограничени владар. Осигуравши се војном стражом, кад се напуни његова година на дужности кнеза, подмукло уведе у град мноштво својих поузданика, сакривши део њих на разним местима. Ослањајући се на њихову помоћ, као и на пријатељство и наклоност неколицине њих које бејаше обвезао својом дарезљивошћу, намамљивањем и услугама, спречи окупљање Великог већа који је требало да изабре његовог наследника и не хтеде напустити двор. Успркос томе што се племићи узбунеше и почеше приговарати, он их мудрошћу и лукавошћу својом умири, уверивши их како поступа тако само зато да би преорганизовао и довео у ред највећим делом искварену и поткупљену власт и да би уклонио раздоре међу племићима, након чега ће се повући с положаја и из јавног живота. Повераваше му тим лакше утолико што он не имаде мушко потомство. Наслутити, међутим, да део племића, а нарочито они из бројне породице Бобаљевића, богате сваковрсном имовином и мужевима приврженим слободи, отворено говоре против те његове тираније и безочних лажи и да не могу и не желе трпети то, те изда тајну наредбу заповеднику дворске страже Гашпару Угрину (господа дубровачка немају обичај држати никакве друге полицајце, већ се служе војницима своје страже и за хапшења) да их ухити и затвори у тамницу. Но Гашпар, који се због примљених добротина осјећао дужником куће Бобаљевић, а као честит човек мрзио тиранина, преко једног им монаха, поштенос човека, тајно поручи шта му тиранин бејаше наредио. На то скупина младих племића кришом побеже у Босну, а међу њима бејашу Влахо Бобаљевић, као и двојица браће из исте породице, Волчо и Домања; сва тројица Бобаљевића бејашу младићи обдарени многим врлинама и великом храброшћу. Тиранин их прогна, па кад му се учини да нема више од чега страховати, поче охоло владати и управљати свиме како се њему прохте, без имало поштовања према икоме. Служио се војницима да застраши чланове сената којима никако није допуштао да се окупе и да држи на узди племиће. Та његова страховлада потраја више од две године уз општи

Приповетка
о дубровачком
тиранину
Дамјану
Јуди.

Породица
Бобаљевић
супротстави
се тиранину.

188

гнев грађана и бол чак и његових властитих рођака, чија љубав према слободи и општој добробити бејаше јача од родбинске везе. Тако тиранов зет Петар Бенеша, младић сјајнога духа, позва у свој дом на тајни састанак неколико најважнијих чланова сената и друге племиће, те се потужи на тастову opakост. Сви се сложише с њим, изјављујући да су спремни остварити његове намере и искоренити тиранију, те стога би одлучено да Бенеша, као тиранину најмање сумњив човек, преузме на себе ту дужност. Будући да им се чинило како нема сигурног пута којим би могли отворено и директно спровести у дело своју намеру, одлучише (ваља рећи, супротно мишљењу Миха и Вита Бобаљевића који су сматрали да је много часније да сами племићи властитим рукама уклоне тиранина с овога света) да ће Бенеша, који и пре тога бејаше неколико година боравио у Млечима због својих трговачких послова и бејаше познат највећем делу тамошње властеле, отићи тамо под изговором лечења неке лакше болести и уједно надгледао своје послове. Но, заправо би у тајности затражио помоћ Млечана којима би заузврат понудио да ће Дубровчани убудуће прихватити млетачког кнеза. Тој се идеји и даље противише споменути Миха и Вито Бобаљевић, старци велике мудрости, искусни мужевитечки државничким пословима, очеви тројице младића за које смо рекли да беху прогнани од тиранина. Уз остале разлоге, наводили су они такође опасност да се потпадне под туђински јарам и говораху како је велика срамота другоме се подчинити кад сами могу часно избећи ропство и живети у слободи. Превагну, међутим, мишљење већине, будући да се тај пут чинио лакшим и мање опасним. Бенеша драге воље оде у Млетке, те након што би уведен у сенат и објаснивши разлоге свог присуства, издејствова да Млечани уз обећање наведене награде за свој труд и трошкове прихвате тај подухват. На савет самога Бенеше и у складу с намерама договореним још у Дубровнику учини им се ефикасним поступати лукаво и прикривено. Стога привидно избраше двојицу изасланика правећи се као да их шаљу константинопољском цару и дадоше им две галије добро опскрбљене како оружјем, тако и људима. Заповедницима наредише да чине све како им наложи Бенеша (који се истим тим галијама врати кући). Вративши се дакле кући, Бенеша рече тасту да млетачки изасланици у пролазу треба да преговарају с њим о неким пословима, те га замоли да приреди за њих гозбу, јер би му пријатељство њихово било на част и од користи. Дамјан

189

их уистину угости приредивши красан обед и велико славље и одавши им највише почести. Предвече се Млечани вратише на своје галије, а следећег јутра послаше тиранину позив да дође на галије забавити се, обедовати с њима и видети предивне и раскошне дарове које млетачки сенат шаље цару. Не сумњајући на превару, допусти зету да га наговори да прихвати позив. Кад се упуту на галију, изасланици му изађоше у сусрет да га дочекају, те га примише уз велике почести. Чим се тиранин попе на палубу, заповедници галија претвараше се као да желе отићи у другу луку, те наредише да се подигну сидра, након чега се веслајући удаљише од града. Кад се нађоше на одређеној удаљености од копна, свезаше и заробише тиранина. Увидевши да је изгубио господство своје и слободу, да је савладан, жалећи се небу на зетово и на млетачко вероломство, имајући на уму више изгубљену величину него хришћанску дужност, подстакнут очајем више пута снажно удари главом о дрво на крми, те тако напусти овај свет и придружи се мртвима у њиховој гозби. Бенеша се с галијама врати у Дубровник, где завереници дознавши за тиранинову смрт кликнуше ускликом слободе, а народ похара двор и све тираниново. Окупи се тада Велико веће; противно жељама Бобаљевића који се успротивише његовим наумима, желећи да дубровачка властела поновно у потпуности преузме дужност управљања државом без уплетања и мешања туђинаца, Вијеће на наговор Бенешин и не желећи добри људи да прекрше обећање дато Млечанима, прихвати за кнеза једнога од двојице лажних изасланика, а беше то Марко Дандоло, уз услов да не може ништа подузети без знања и налога сената. Та се збивања према неким смештају у годину 1262, а према другима у 1215.

Недостатак разборитости попут те код Дубровчана, након неколико година показаше такође и Фирентинци. Кад међу њима дође до великог раздора (како пише Ђовани Вилани у 68. поглављу 8. књиге), позваше суседе из града Луке да управљају градом. Но Дубровчани млетачком кнезу, тако дуго док се задржа међу њима, не допуштаху (како је речено) да управља јавним питањима, а не би му допуштено ни држати више од четири слуге, који не беху ни полицајци, ни војници. Укратко, исказиваху му тако мало поштовања да једнога дана у катедрали насрну на њега један племић из куће Сарака, а кад се он више пута пожали на тај догађај пред дубровачким сенатом, његове речи не наиђоше ни на какав одјек. Уза све то, позивајући се на долазак четири млетачке галије које Дубровчани бејашу

Дамијан Јуда
сам себи
одузе живот.

190

Године 1303.
Фирентинци
позову суседе
из града Луке
да управљају
градом.

довели у град не би ли се ослободили тиранина, неки су писци написали много измишљотина. Међу њима је и Сабелико који у 5. књизи 9. Енеаде пише како Томазо Морозини, постављен за константинопољског патријарха, на путу у своје пребивалиште с четири млетачке галије поново освоји Дубровник. Ту ми се чини да Сабелико жели извући два закључка: прво, да је Дубровник и пре тога био под млетачком влашћу, да би се затим побунио, и друго, да је у време доласка те четири галије, што се збило око 1208, тај град био тако слаб и располагао тако незнатним снагама да су четири галије биле довољне да му утерају страх и натерају га на предају. Но вара се и у првом и у другом случају, јер град Дубровник од самога почетка увек задржа нетакнутом своју слободу, а кад у његову луку упловише четири млетачке галије, дубровачке снаге бејаху такве да би лако могле одолети не само њима, него све и да их беше више од стотину, као што се уосталом бејаше догодило 350 година пре тога, кад се Дубровчани бејаху храбро одбранили од сараценске флоте из Картагине. Исти ти Сарацени, отпловивши из Дубровника заузеше неколико места у Апулији, те константинопољски цар посла на њих стотину наоружаних бродова. Но кад увиде да ни то није довољно да би им се одупро, затражи помоћ од Дубровчана (као што смо већ показали наводећи сведочење Кедрена). Да су Дубровчани у то време били на тако слабом гласу како то тврди Сабелико, тешко би било поверовати да би се један константинопољски цар удостојио било што тражити од њих. Јасно је дакле да се Сабелико, како на том, тако и на многим другим местима где говори о Дубровнику, грдно вара, осим ако није све то написао само зато да компонује (како се то каже) песму за нечије уши. У наше време учини то и Чезаре Кампана, који у 15. књизи 2. свеске пише како

191

Сабеликова
заблуда.

обратила у нужди, сигурна да ће јој прискочити у помоћ макар због сопствених интереса, већ због тога што Дубровчани бејаху сасвим сигурни да поменута флота није била усмерена против њих и чак да није била на путу за Јадранско море. Наравно да је тачно да Дубровчани, кад се пронесе глас да је Чикала послан у поход против њиховог града или пак против сењских ускока, не могадоше (као ни Млечани, ни морнарице Сицилије и Напуља, којима разум тако налагаше да учине и који тако и учинише) него за сваки случај поштрише опрез. Нека ми даље опрости Кампана, али његова грешка се састоји у томе што је, као да је истина, написао оно што Дубровчанима никада не би пало на памет. Њихов град, како су се мењала времена, доживе и промене судбине, ратоваше, беше у савезу са многим кнежевима и у нужди им пружи потребну помоћ. Премда се сећање на многе подухвате Дубровчана сасвим изгубио, зна се ипак да године 1075. краљ Рашке и Србије Бодин зарати против града Дубровника, да би га затим непрекидно држао под опсадом пуних седам година, док становници унутар зидина не предузеше ништа, како не би погазили реч дату Бодиновим нећацима због којих он и бејаше повео тај рат. У истом раздобљу Дубровчани проширише свој град. У време рата Роберта Гвискара, војводе од Апулије, с царем Алексијем Комненом и с Млечанима, Дубровник заједно с неколико других далматинских градова приста уз Роберта. Он тада (како пише Балтазар Сплићанин у Постанку Сплита) доби од Дубровчана две галије, а од Сплићана једну. Сукобивши се с Алексијевом и с млетачком флотом код Драча, дубровачка заповедничка галија се сукоби с галијом цара Алексија, при чему се Дубровчани (како пише исти Сплићанин) показаше у борби тако вештима и храбрима да већ бејаху готово свладали царску галију кад један дубровачки војник, прешавши на крму, хтеде убити цара, но задржа га његов капетан који, видевши што се догађа, викну на сав глас да не чини то, јер је то цар. Недуго након тога Дубровчани ступише у рат на копну с Неретвљанима, те 1148. потукоше војску под заповедништвом Мирослава, брата рашког војводе Десе, и то код Пољица, места које је данас дубровачка лука у Албанији. Године 1160. беху у рату с краљем Борићем, који се тада називаше босанским баном, те га свладаше у бици код Требиња. Дадоше године 1253. десет лађа као помоћ млетачком дужду Риниерију против Ђеновљана у бици код Акрија и склопише нове споразуме с константинопољским царом Михаилом Палеологом. Кад краљ Арагона Петар беше у рату с напуљским

Краљ Бодин
поведе рат
против
Дубровника.
Дубровник се
шири.
Дубровчани
ступе у савез
с Робертом
Гвискаром.
Алберт
Кранц у 4.
књизи, по-
глављу 9. сво-
је Вандалије
каже да у то
доба неколи-
ко далматин-
ских градова
беше у савезу
с Робертом.
192

Дубровчани
су у рату с
Неретвљани-
ма.

Потуку раш-
ког војводу
Мирослава и
босанског
бана.
Пруже помоћ
Млечанима
против
Ђеновљана.
Помогну ара-
гонском кра-
љу Петру.

Цар Андроник
им додели
много
повластице.

Ратују с
господаром
Стона.

Дубровчани
потуку
Балтазара,
војсковођу
војводе
Анжујског.

Матија Ћурђевић иде
у помоћ
Ћеновљанима,
године 1372.

Ћенова му
додели
племићку
титлу.

Дубровчани
заробе девет
француских
барона и
одведу их у
Марсељ.

193 Дубровчани
помогну
сплитској
властели.
У рату с кра-
љем Остојом.
Потуку галије
напуљског
краља
Владислава
Словена.
Отирају
посаде
сплитског
војводе Хрвоја.
Одупру се
Радославу
Павловићу.
У савезу са
западњачким
кнежевима.

краљем Карлом Анжујским, Дубровчани пружише помоћ краљу Петру, те примише велику захвалност од његовог сина краља Фридрика. Године пак 1320. примише од цара Андроника многе повластице и велику захвалност, а што је најважније, бејаху ослобођени плаћања дажбина на подручју читавог његовог царства. Године 1322. Дубровчани ратоваху са синовима Бранивоја, господара Стона, као и с ускоцима из Омиша, а 1358. године склопише савез с угарским краљем Лудовиком. Након тога заратише с Владиславом, кнезом ужичким, а затим с његовим нећаком Николом Алтомановићем.

Рат између Дубровчана и Которана започе 1361. и за време његовог трајања беху извршени велики покољи и с једне и с друге стране. Недуго након тога Никола Кабога, послан у поход с бродовима по налогу сената, потуче Балтазара, капетана у служби војводе Лудовика Анжујског који гусарише заливом нападајући трговачке бродове. Кад Млечани и Ћеновљани поновно ступише у рат, Дубровчани послаше у помоћ Ћеновљанима две галије под заповедништвом Матије Ћурђевића, који се тако одлично показа у том подухвату да увећало прослави своју породицу Ћурђевића, а себи у мало времена обезбеди славно име довека. Република Ћенова му зато додели племићки наслов, као што се види из повластице коју Ћурђевићи још увек чувају у Дубровнику. Дубровачким приморјем хараху затим две галије војводе Анжујског, а Дубровчани их заробише у луци Ћулиана. На галијама бејаше девет барона, а француски краљ Карло VI. обећа за њих откупнину од двеста хиљада дуката. Дубровачки сенат их међутим ослободи без откупнине и једном их галијом посла у Марсељ. Године 1398. и 1399. Сплићани протераше тамошњу властелу, којој Дубровчани послаше у помоћ неколико галија, те вратише Републику племићима. Босански краљ Остоја 1404. поведе рат с Дубровчанима. Шест година касније под вођством Андрије Волчића потукоше надомак Корчуле девет галија напуљског краља Владислава које овај бејаше послао у Котор као потпору босанском краљу Остоји. Године 1413. истераше с Корчуле, Хвара, Виса и Брача војне посаде сплитског војводе Хрвоја Вукчића, те загосподарише наведеним отоцима које затим у року од три или четири године предаше Владиславу, витезу цара и угарског краља Жигмунда. С Радославом Павловићем 1430. Дубровчани поведоше рат за Конавле. Године 1444. ступише у савез са западњачким кнежевима и послаше у Варну две галије против неверника. Стјепан Косача, војвода светог

Саве, поведе 1451. рат против Дубровчана. Они пак након тога, године 1464, ступише у савез с папом Пјом II. против већ споменутих неверника, но кад папа Јулије II. зарати с Млечанима, Дубровчани присташе уз ове друге, те им као помоћ послаше две лађе крцате житом. Млечани затим заратише с Алфонсом, војводом од Ферраре, а Дубровчани с обзиром на пријатељство с кућом Есте, притекоше у помоћ војводи. Дубровчани затим 1519. године послаше с флотом Андрију Цријевића да протјера [ивановца] Јанаца, витеза с Рода који им задаваше муке у дубровачком приморју. Дубровчанин га достигну изван подручја у овлашћењу Рода, потуче га и одузе му живот.

У рату између Турака и Млечана, Дубровчани се 1539. године ставише у службу својих савезника с бројним лађама и показаше велику храброст у бици код Превеса. У бици код Гербија године 1559. велик број дубровачких лађа притекну у помоћ католичком краљу. Године 1566, када у Дубровнику кнез бијаше Петар Јаковљев Лукарић, флота турског краља Сулејмана са-тављена од 120 галија стиже све до под зидине Дубровника, а грађани се, сумњајући на неку превару варвара, наоружаше за обрану. Године 1590. Енехан, санџак-бег турског султана Мурата, с великим бројем својих људи стиже на дубровачке границе настојећи узалудним и неутемељеним захтевима присвојити њихову конавоску жупанију. Но Дубровчани напругу окупише мноштво људи и поставише за заповеднике Валентина Орсатова Ћурђевића, Јунија Бернардова Цријевића и Николу Себастијанова Менчетића, све редом достојанствене сенаторе и мужеве велике мудрости. Понеше се они у том подухвату тако да с читавог дубровачког подручја истераше Енехана и ослободише страха град Дубровник. У прошлости тај град, готово од самог свог утемељења, бејаше уточиште несрећницима, те и њему приличи (како изложи Паоло Анђело, драчки надбискуп, код Марина Барлетија) оно што би речено за Рим, то јест да бејаше заклон и домовина смртника. Иако би се овде могло пружити безброј примера томе у прилог, ја ћу их ипак, како не бих досадио читаоцу, навести тек неколико. Први, колико ја знам, би Силвестар, син далматинског краља Прелемира; бежећи заједно с мајком пред гневом поданика, пронађе спас у Дубровнику где затим би отхрањен. Одраставши, завлада својим краљевством уз помоћ Дубровчана којима прода три острва која Плиније назива Елафитима, односно Сипан, Лопуд и Колочеп. Након тога, године 1075. у Дубровнику пронађоше спас деца Браниславова, како

Стјепан Косача поведе
рат против
Дубровчана.

Фра Јанаџо,
витез с Рода,
претрпи
пораз од
дубровачких
галија и
умре.

Бројне дубро-
вачке лађе
притекну
у помоћ
католичком
краљу.

Дубровчани
храбро одбију
санџак-бега
Енехана.

194

Дубровник
уточиште
смртницима.

Многи
краљеви и
кнежеви
пронађу
уточиште у
Дубровнику.

би избегла срџби свога рођака краља Бодина, а 1161. породица Немањића прогна из државе Радослава, кнеза Зете, чија се браћа склонише у Дубровник. Потом, године 1310, након смрти босанског краља Стјепана који у то време имаде наслов кнеза, деца његова беху отерана од куће, а најстарији по имену Стјепан с маком Изабелом пронађе уточиште у Дубровнику, где би отхрањен и подучен грчком и латинском, да би се затим захваљујући Дубровчанима вратио у краљевину своју Босну и продао им 1333. Стоп с ртом Понта [Пунта]. Године 1359. побеже у Дубровник Дабиша, брат босанског краља Твртка, заједно с бројним тамошњим племићима, а Дубровчани потом измолише од Твртка милост за њих.

195 Кад 1396. цар и краљ угарски Жигмунд би натеран у бекство након пораза у боју с турским краљем Бајазитом код Никопоља, склони се у Дубровник, те дубровачком кнезу додели наслов витеза угарског краља. Дубровчани га затим одведоше у Шибеник својим галијама којима заповиједаше Волчо Влахов Бобаљевић, у то време достојанствени сенатор и муж искусан и вичан војничком звању. Срчаност његова и велика мудрост изазваше дивљење Жигмундово, те му цар и краљ упуту учестале позиве да пође с њим у Угарску, но Бобаљевић то одби уз извињење због својих поодмаклих година. Српски деспот Ђурађ 1440. године побеже једном дубровачком галијом из Бара у Дубровник, па иако Мурат затражи од Дубровчана да му га предају, испрва мамећи их обећањима, на која се затим надовезаше и силне претње, дубровачки сенат спаси Ђурђа и посла га потом у Угарску не би ли поновно за-
добрио власт над својом државом.

У бекству пред Стјепаном Косачом његов се син Владислав 1451. године склони у Дубровник, где четири године касније, протеран од Турака, стиже и Томо Палеолог, деспот Магнетије. Кад 1462. папа Пио II. Протера Сигисмонда Малатесту, овај се склони у Дубровник. Желећи да оде на исток, не би ли турско оружје пренео у Италију, Дубровчани га задржаше и поставише га за врховног заповедника у својој држави. Годину дана након тога Турци заузеше краљевину Босну, те Катарина Косача, жена бившег босанског краља Томаша, побеже у Дубровник и оде потом у Рим.

Преко санцака Хесибега Турчин Бајазит 1483. прогна из државе Владислава и Влатка, Косачине синове који пронађоше спас у Дубровнику, где им беше пружена велика помоћ. Након тога године 1512. фирентински поглавар Пјетро Содерини побеже у Дубровник

и упркос учесталим захтјевима папе Јулија II. да Содерини буде предан, сенат му пружи уточиште. Шест година касније, кад турски краљ Бајазит погуби црногорског војводу Ивана Црнојевића, његов се брат Ђурађ склони у Дубровник, где стиже потом и стриц му Стефан. Бојећи се да би их Дубровчани могли предати Турцима, Црнојевићи хтедоше тајно побећи из града, но не би им допуштено отићи све док су задовољни својим домаћинима. Дубровчани затим 1570. спасише млетачку галију имена Трона примивши је у своју луку кад бејаше прогоњена галијама турског заповедника Карахозна. Умирише затим повећом свотом новца наведеног Карахозна који је најпре претио да ће за одмазду разорити читаву дубровачку државу, како пише Пјетро Бицари у 2. књизи. Коначно године 1575. турски цар, након што Шпанци бејашу поразили његову флоту, пожеље вратити у домовину неколико својих санцак-бегова и других великодостојника, а Шпанци су исто тако желели ослободити турског заточеништва око 60 хришћанских племића и угледних људи заробљених приликом заузимања једног њихова једрењака, а међу којима бејаше и Габрио Чербелоне из Милана. Одлучише тада обе стране (будући да не бејаше другог места где би се тако згодно и с обостраном сигурношћу могла извршити та хвале вредна размена) да ће се сусрести у Дубровнику као сигурној луци. Доведоше дакле поменуте заробљенике и сместише се усред дворане градског Већа у присуству кнеза Јунија Бобаљевића, мужа велика угледа и искусног државника. Заточеници поновно стекоше жуђену слободу захваљујући том светом сенату који свако од њих не преста затим хвалити због пружене им радости. Све што је досад речено биће довољно да се покаже како је град Дубровник одувек био уточиштем несрећним смртницима за чију је добробит често довео у опасност и властиту сигурност. Дубровчани су се свагда у томе показали људима широка срца, а штавише не само у томе него и у свему осталом чиме градови обично стичу тако добар глас. Како у прошлим временима, тако се и у данашње доба може видети да су, чему год да су се посветили, била то ратна вештина или наука и књижевност (а то су главна два подручја која обично доносе славу градовима), постигли задивљујући успех. Прећуткујући имена многих дубровачких мужева успешних ратника, прозборићу тек о неколико њих. Први је у том низу Вито Бобаљевић, који 887. године као заповедник неколико неретвљанских лађа дође на глас потукавши млетачку флоту, којом приликом изгуби живот дужд Петар Кандиано.

Дубровчани
спасише
млетачку
галију.

196

Дубровачки
мужеве
прослављени
ратном
вештином.

Вито
Бобаљевић.

Михо
Бобаљевић.

Никола
Бобаљевић.

Марин Ресић.

Матија и
Марин
Ђурђевић.

Матија и
Иван
Лукарић.

Волчо
Бобаљевић.

Шимун
Флорио.

Славни
научници.

Наиме, благовремени долазак његов и његових лађа бејаше пресудан за тако сјајну победу Неретвљана над непријатељем. Уследише затим Михо и Никола Бобаљевић, од којих први 1160. победи у бици код Требиња краља Борића, тада званог босанским баном, те ослободи домовину многих мука. Други пак потуче рашког војводу Немању. Након њих бејаше ту Марин Рестић који, послан од дубровачког сената у поход с неколико галија, протера војне посаде војводе Хрвоја с Хвара, Брача, Корчуле и Виса. Следе затим Матија и Марин Ђурђевић, који својом храброшћу прославише како властито име, тако и име домовине; Матија у ратовима Ђеновљана и Млечана, а Марин у заједничком подухвату с Матијом против гусара у служби војводе Анжујског. Матија и Иван Лукарић стекоше такође ратном вештином вечно славно име и подарише сјај и славу домовини. С обзиром на велике војне успехе обојице, цар и краљ Угарске Жигмунд постави Матију за бана Далмације и Хрватске, те га угарски племићи (како пише Бонфини у 4. књизи III. Декаде) послаше у пратњи бискупа книнског, војводиног сина Хенрика Мар-
197 целина и Владислава Палочока, најистакнутијих људи у том краљевству, да доведе у Угарску Ладислава, Казимировог брата и пољског краља. Матијин брат Иван би именован приором вранским, а кад му би додељена управа над Београдом, у обрани против Турака, како седочи Бонфини, стече бесмртно име. Чини ми се да ни Волчо Влахов Бобаљевић не заслужује да буде прећутан. У време рата Дубровчана с босанским краљем Остојом, сенат га посла с пет галија против непријатеља, а он спали неретвљанско трговиште са свим околним местима и достојно се освети противницима. Коначно, у наше време прослави своје властито и име домовине ујак мој Шимун Флорио, који проборава тридесет и шест година у Француској у служби њезиних краљева, а успеси његови у рату бејаху такви да га војвода од Аленсона хтеде имати увек уз себе, а Хенрик и брат његов Карло краљ Француске поверише му врло цењене дужности. Из тог разлога изврсни песник Дидак Пир овако на једном месту прозбори о њему:

*У боју неустрашив, победоносни вожд,
Из древности пристиже Флориус Илириј
И Галија у суровој години
Доби подршку мужевства његовог.*

Не узмањкаше граду Дубровнику ни они који му подарише сјај на подручју науке и књижевности. Беше међу њима и кардинал Иван Стојковић, муж више но

учен и вичан свим гранама науке, о коме Миинстер у опису Базела овако говори: У Баселу се може видети (каже он) гроб дубровачког кардинала Ивана Теолога, познатог и по задужбини којом нам тестаментом оставља књиге на грчком писане руком. Бејаху ту затим Илија Цријевић, изванредан песник и Иван Гучетић, врло вешт говорник; обојицу спомиње Сабелико у 8. књизи 10. Енеаде. Учен човек бејаше и Јурај Бенић Бенињо из реда Мале браће, који остави иза себе неколико штампаних теолошких дела. Изврстан песник на латинском Јаков Бунић састави књигу и красан спев о животу Господа нашега. Матија Бобаљевић муж је који због ретких својих врлина никада није довољно хваљен, јер (уз друга своја чудесна знања) бејаше одличан и учен познавалац грчког језика, с кога преведе на латински сабрана дела светог Василија врло јасним стилем коме учењаци исказаше своје дивљење, а тај се његов превод данас налази у библиотеци бенедиктинског манастира (самостана) Св. Јакова код Дубровника. Сабин Сордо [Сабин Бобаљевић Мишетић], такође из породице Бобаљевић, изврстан песник на италијанском језику, али и на словенском, објави неколико својих дела писаних италијанским језиком. Клемент Рањина, велики познавалац Светога писма, објави део својих проповеди које научници високо цене. Тренутно је наследник исте те породице Динко Рањина, витез реда Св. Стефана и славан песник који пише како на италијанском, тако и на словенском језику. Слава прати такође и Николу Гуцића-Гучетића, великог научника који је до данашњега дана већ написао и објавио више дела, како на латинском, тако и на народном тосканском језику. Но нећу даље писати о истом предмету, јер превише бих одужио када бих хтео навести све научнике и књижевнике које је дао Дубровник. Подручје тога града (према опште прихваћеном мишљењу) простире се дужином од око стотину тридесет и пет миља, док је по ширини врло уско, а између осталих обухвата и Стон, град који сигурно не заслужује презир. Од одређене су важности и нека острва која потпадају под Дубровник, а то су Ластово, Мљет, Шипан, Лопуд и Колочеп. Ластово се налази на удаљености од око стотину миља од Дубровника, чији обим износи око педесет миља. То је острво које обилује сваким благом што га земља даје, то јест вином, уљем, житом и свим врстама плодова. Становници су његови жестоки и крупни мужеви, а и жене су исто тако срчане и свикнуте напорима. Дубровчани купише то острво од жупана Стефана презименом Крапала, који затим би окруњен за краља Рашке. Осташе

Иван
Стојковић
кардинал
дубровачки.
Илија
Цријевић.
Иван
Гучетић.
Јурај Бенињо
из реда Мале
браће.
Јаков Бунић.
Матија
Бобаљевић.

Сабо
Бобаљевић.
198

Клемент
Рањина.
Динко
Рањина,
витез реда
Св. Стефана.
Никола Гу-
цић-Гучетић.

Острво
Ластово.

Дубровчани
купе острво
Ластово
од краља
Крапала.

увек с њим у блиском пријатељству, као што ћемо нешто даље рећи у његовој биографији. Ластовљани осташе под дубровачком влашћу све до године 1308. У то време Рашком владаше краљ Урош, отац рашког цара Стефана, коме се неколико племића тога краљевства обрати с оптужбом да Дубровчани држе у својој власти острво које би заправо требао припадати краљевини Рашкој, а које су ови откупили за бедну своту. Урош на то сместа поручи Дубровчанима да у надолазећим временима морају њему препустити власт над тим острвом, јер сматраше га он својим власништвом. Дубровчани му међутим одговорише да и не помишљају учинити то, с обзиром на то да острво бејаше постало њихово законито власништво после куповине од његовог бившег господара краља Крапале. Силно срдит на Дубровчане, Урош тајно посла своје људе да подстакну Ластовљане на буну, обећавајући им сваковрсне повластице и слободу, као и да ће рашки краљеви отад па убудуће стати у њихову одбрану пред било којим непријатељем. Не размишљајући превише, Ластовљани прихватише рашке понуде и одцепише се од Дубровчана. Кад ови то дочуше, стадоше сместа припремати бродове и посаде за повратак Ластова. Но Урош прими вести о томе, те им поручи да одустану од тог подухвата, јер ће он иначе наложити да читава њихова држава буде спаљена и уништена, што срећом нагна Дубровчане да одустану од даљњих корака. Не прође много времена, кад склопише мир с рашким краљем, а он се одрекну у њихову корист свих права која полагаше на острвот Ластово, препустивши такође дубровачком сенату тамошње пучанство. Кад ови последњи схватише да су их Рашани издали, договорно послаше своје изасланике у Дубровник с молбом да им погрешка коју готово силом бејаху починили буде опроштена и да буду поновно прихваћени као верни и одани поданици, уз обећање да ће Дубровачкој Републици увек таквима и остати. Република врло љубазно прими ластовско изасланство и потврди к томе и прошири неке њихове повластице. Мљет, у давнини зван Мелита и Мелигена, дужине од око тридесет миља и обима од шездесет, удаљен је од Дубровника око тридесет миља. У прошлости над тим острвом (како приповеда Апијан из Александрије у Илирику) у великом сукобу однесе победу Цезар Август. Наиме Мљећани хараху морем у пљачки, те Цезар за одмазду даде поубијати оне најмлађе којима још не бејаше изникла брада, а остале посла на продају на

Мљет.

јавној лицитацији. На Мљету се производи много вина, највише црног и врло јаког, док жетва не даје довољно жита. На јужној страни острва налази се језеро с морском водом, дугачко око две миље и широко мање од једне миље, а укупан му обим износи седам миља. Море улази у језеро кроз пролаз тако узак да онуда једва пролазе чак и мале барке, па кад Мљећани посред њега поставе гломазне ланце, запрече пролаз и тим сасвим малим пловилима. Дивно је то језеро са свих страна окружено боровима, храстовима и другим дрвећем које расте тако близу води да не само да пружа хлад лети шетачу него се, штавише, често могу онде пронаћи каменице прилепљене о зелене гране нагнуте над водом. Језеро је, наиме, станиште разноврсних морских шкољки и богато рибом, највише орадама и тријама које величином надмашују оне које се лове на другим местима. У једној ували на језеру уздиже се мали хрид на коме је изграђена пречасна опатија са самостаном реда светог Бенедикта који стоји на челу братства тога редовничког реда по њему названог мљетским и где сам ја постао редовник. У мљетском братству одувек бејаше великих научника, међу којима и дон Макарије Бобаљевић; осим што беспрекорношћу свога живљења бејаше заслужио пророчки дар, бејаше и одличан познавалац Светога писма. Уследише затим Хризостом Калвин, велики познавалац хебрејског, грчког и латинског језика, који постаде и дубровачки надбискуп; затим Базилије Градић, па стонски бискуп дон Иван Ђурђевић, тренутно опат и старешина поменутог братства, те на крају дон Бенедикт Менчетић и дон Корнелије Франчески, све сами учени људи и једнако тако познаваоци многих језика. Ту су, надаље, дон Мавро Ветрановић, изванредан песник на словенском језику и дон Еузебије Кабога, који на латинском написа Дубровачки летопис и биографије првосвећених људи тога града, но смрт га спречи објавити их, иако их срећом предаде у руке монсињору Хризостому Рањини, тренутно стонском бискупу, а пре тога редовнику споменутога мљетског братства. Враћајући се мљетском језеру, споменимо и то да у њега каткад уђу морске медведице које униште много рибе, али кад затим желе изаћи из језера на пучину, рибари у оном теснацу кроз који морају проћи разапну велике мреже, па кад медведице упадну у мреже и кад рибари ударе на њих, стану се оне бранити у задивљујућој борби. Док бораве у језеру, често се успну на обалу и показују се без имало страха, а по неким је њиховим покретима и потезима јасно да разумеју све што им се каже. Будући да никада нисам био

Опис
Мљетског
језера.

присутан и видио то својим очима, тешко ми је било поверовати да риба може разумети шта јој се каже, но кад сам се затим затекао у Италији, у граду Песару, увидео сам и из властитога искуства схватио даје томе тао. Наиме године 1599. уловљена је код Гаете једна од тих медведица, које неки зову и туљанима, те је неколико месеци одржана на животу у слами. У сандуку су је са сламом проијели многим италијанским местима, па кад би они који су се бринули о њој хтели показати је људима, извадили би је из сандука где је ноћу била затворена и ставили у велик кабао пун воде. Звали би је затим по имену Мартино, извукли отуда, а она би

201 стала гмизати по тлу; како би јој наредили, тако би се окренула сад на леђа, сад на трбух, а сад на један или други бок. Кад би јој затражили руку, пружила би она предњу шапу, сличну оној код гуске, а кад би је упитали је ли гладна, одмах би отворила уста и ударајући зубима чинило се као да хоће рећи »да« погледа упртог у господара. Овај би се каткад правио као да је хоће ударити прutom, а она би сместа испустила глас управо као да је глас срдите особе и претварала би се као да ће га угристи. На крају, кад би јој рекли да се врати одакле је извучена, запутила би се према оном каблу и подигла се увис попут змије, те би сама заронила у воду. Све у свему, било је право чудо видети како риба од те врсте разуме што јој се каже и како је послушна. Та медведица коју сам ја видео у Песару била је много мања од оних које се понекад виде у Мљетском језеру. Уз то се језеро, на врло лепом месту на самој обали, званом Лука код Двора, још и данас могу видети остаци виле Агесилаја из Киликије, кога цар Северин бејаше прогнао на Мљет. Наиме, након победе над Песканијем, на проласку кроз Киликију цару у сусрет изађоше сви тамошњи племићи изузев Агесилаја, који зато би затим прогнан на Мљет, где оста све док Антонин не наследи Северина на царском престолу. У прогонству с Агесилајем бејаше и син Опијан, који управо на Мљету састави прекрасну расправу о риболову у хексаметрима, па кад је преда Антонину, за ту своју заслугу издејствова од цара милост за оца и допуштење да се овај врати у домовину. Недуго након Агесилајева повратка у Киликију, његову вилу на Мљету разорише Сарацени. Током времена острво потпаде под власт господара Хума, а рашки војвода Деса 1151. године поклати га редовницима наведене опатије, препуштајући га на издржавање и посебну заштиту дубровачким госпарима. Нема стога данас тамо ни једног острвљанина који не би био сељак или слуга тамошњих

Агесилиј из
Киликије
прогнан на
Мљет.

Киликија је
данас
Караманица.

редовника, а будући да се онај ко служи увек се тужи, Мљећани често и без икаква оправдана разлога устају против својих господара и понекад им задају велике муке. Две сам ствари видео на Мљету, а које ми се чине достојнима да буду записане: једна је то што се тамошње становништво споразумева међусобно звиждуцима и савршено се разумеју упркос удаљености, ништа мање од људи који се у говору изражавају речима; друга је знаменитост ствар која ме заиста зачудила. Ради се о догађају из године 1410. У засеоку Бабино Поље на острву Мљету живљаше мајка са сином јединцем Шурмалом коме бејаше привржена великом љубављу. Напунивши године зрелости, ожени се он и напусти мајчин дом. Кад касно једне вечери мајка ступи на врата синовљева дома, он се затвори у кућу не пуштајући је унутра, на што она, већ остарела, стаде молити га да је пусти у кућу, тим упорније кад виде да се спрема јака киша. Но ни то не бејаше довољно да се немилосрдни син смиљује властитој мајци. Кад она то схвати, стаде проклињати сина и снаху призивајући против њих српбу Божју, те између осталог рече: Тако како ви мене не примисте у своју кућу, нека Бог да да ни земља ни море не приме кости вам ваше. Што друго да вам кажем? Умре окрутни син и сахране га пред црквом Св. Панкратија, да би га другог дана пронашли изван раке, јер га земља није хтела примити, што се понови и током следећа два дана. Бацише га потом у море, које у том тренутку бејаше сасвим мирно, но чим прими у себе оно проклето тело, узбурка се и готово га истог часа избаци међу стене, где су се оне кости тако приљубиле уз камен да их је и дан-данас тешко одвојити од стене чак и помоћу чврстог гвозденог оруђа, као што сам и сам више пута покушао. Острво Шипан протеже се од запада на исток дужином од око четири миље, а укупан му је обим око десет миља. Неки тврде да је то острво које Плиније зове Сипарис. То је једно од сјајних острва у власти дубровачког сената и заслужује пажњу како због прекрасног пејзажа, тако и због издашности вина које се тамо производи у великим количинама. Лопуд, на талијанском Исола ди Мецо или средње острво, зове се тако због свог положаја између друга два острва, то јест Колочепа и Шипана. Обим му је око десет миља; удише се тамо најчистији ваздух, а усред слане воде острво обилује и слатком водом. Најлепши његов део, уједно и најгушће насељен и украшен вртовима, вилама и луком за лађе, део је који гледа на запад. Удобне се грађевине и обиље предивних вртова свеједно налазе свуда и на другим деловима острва, а брежуљци су

Ко служи,
увек се
тужи.
Две мљетске
знамени-
тости.

202

Судбина
непослушног
сина.

Шипан

Лопуд.

ДОН МАВРО ОРБИНИ ЧИТАОЦИМА

Многи аутори сматрају да је аутор ове Историје краљева Далмације пореклом из древне Доклее, престонице Црвене Хрватске чији се остаци данас виде у близини Лабеатске мочваре, односно Скадарског језера, те га стога зову Доклеатом. Други пак заступају мишљење да му је родно место град који Словени зову Дукља, а који је израстао на рушевинама древне Доклее, наследивши од ње и име. Ја међутим верујем да није био грађанин ни једне ни друге Доклее. Да није био из ове прве, произлази из онога што он сам пише у предговору који овде наводим, када говори о молби упућеној му од свештеника цркве из Доклее, која у то време бејаше већ уништена. Наиме, Самуило Бугарин или пак (како други тврде) син његов Радомир, кога грчки писци зову Гаврило или Роман, спали Доклеу око године 1000, а наш је писац рођен (као што се закључује по ономе што пише) године 1170. Јасно је стога да на том месту он спомиње ону другу Доклеу, премда то није његово родно место, јер у споменутом предговору наставља и каже да му је молба упућена и од младежи његовог града. Тим речима очигледно показује како је неки други град, а не Дукља, његов родни завичај. Ја стога сматрам да се он родио у граду Бару, који је такође великим делом изникнуо из рушевина прве Доклее и смештен је усто недалеко од ње. Наш аутор написа своју Историју прво на словенском језику и словенским писмом, да би затим на молбу неких људи израдио латинску верзију. У том делу укратко тумачи порекло и успехе словенских краљева који владаху Далмацијом и другим околним крајевима у Илирику, почевши од лета Господњег 495. па све до 1161, када Урошев син Деса протера из државе Радослава, последњег краља тог рода.

прекривени виноградима. Кад Лопуд 1538. године **203** пријатељски прими у своју луку дванаест галија папе Павла III. под заповедништвом аквилејског патријарха, племића из куће Гримани, посаде тих бродова кукавички и окрутно опљачкаше цело острво. Колочеп је острво мање од Лопуда, а није ни тако плодан ни насељен, премда свеједно производи добра вина. Људи с та три острва највећим су делом поморци, те се често догађа да је на отоцима тек мали број мужева, а мноштво жена којима је хваљена како велика лепота, тако и честитост. Кад мужеви њихови оду од куће, оставе их без милости саме и пуних десет година или колико су већ на мору. Но упркос томе што се не могу ослонити на помоћ мужева, оне даноноћним радом властитих руку честито осигуравају свој опстанак.

Данас с та три острва долазе оне велике лађе које броде и морем Италије и морем Шпаније, којих се у Дубровачкој Републици може набројити бар стотину, уз мноштво великих галија и мањих бродова. Бројност њихова и њихових посада разлог је што Дубровчани данас не могу окупити више од пет или шест хиљада бораца копнене војске. Па ипак, њихове лађе, окупљене све на једном месту, чине једну од највећих и најснажнијих морнарица којима би се могао подичити било који владар у Средоземљу, како због величине самих бродова, тако и захваљујући њихој снажној артиљерији, но понајвише заслугом срчаних морнара који храброст своју показују и данас у борби против Турака и других гусара. Ако се догоди да их ови нападну, боре се Дубровчани с таквом храброшћу да не допуштају непријатељу да заузме њихове бродове тако дуго док је и последњи од њих на животу, а у борби ћете их видети како јуришају попут бесних лавова, подстичући један другог речима да се сете да су Дубровчани, који су увек великим покољем непријатеља осветили властиту смрт. Нећу овде наводити примере тога, јер познати су готово целом свету, него ћу привести крају причу о постанку Дубровника, о чијој ће се историји и успесима знатижељан читалац моћи поглавито обавестити штивом летописа дубровачког племића Јакова Петрова Лукаревића, који ће своје дело (верујем) ускоро и објавити.

Велика је лепота, а још већа честитост жена са та три острва.

Дубровачки морнари су храбри борци.

АУТОРОВ ПРЕДГОВОР

његовој

Историји краљева Далмације

На молбу вас предраге браће моје у Христу и пречасних свештеника седишта Свете Цркве у надбискупији дукљанској, те такође на молбу старих, а понајвише младих нашега града, који радост проналазе не само слушајући или читајући беседе, већ (како им је обичај) и војујући, да са словенског преведем за њих на латински књижицу о Готима, коју Латини називају Краљевство Словена, у којој су описана сва њихова ратовања и успеси њихови; напрегнух се у старости својој не бих ли удовољио вашим молбама, јер подстаче ме на то и братска љубав. Не бих хтео, међутим, да ико од читалаца помисли како сам написао ишта друго осим онога што прочитах и чух од очева и предака наших који приповедаше, без претеривања, а чврсто утемељено на истини.

ИСТОРИЈА КРАЉЕВА ДАЛМАЦИЈЕ

и других околних илирских крајева

Од лета Господњег 495. до 1161.

У време кад константинопољско царско жезло бејаше у рукама Анастасија, који себе самог и многе друге бејаше окаљао евтихијевским кривоверјем, док у Риму владаше Црквом папа Гелазије, а у Италији се светошћу истицаху блажени бискуп капуански Герман и бискуп Карусе Сабин, а на гори Касину свети Бенедикт, са севера провалише Готи, људи окрутни и дивљи. Владаху њима три брата војводе, синови краља Свевлада, по имену Брус, Тотила и Остроило, од којих најстарији Брус наследи након очеве смрти краљевски положај. У жељи да стекну славно име, Тотила и Остроило уз братовљев пристанак окупише моћну војску и запутише се преко граница своје земље. Покорише затим Угарску, након чега провалише у Трновину. Краљ Далмације, који столоваше у Салони, посла тада своје гласнике краљу Истре с поруком да скупим све своје људе и крене с њим у сусрет Готима. Кад тако учинише, утаборише се недалеко од Гота, те војници и с једне и с друге стране напуштаху своје логоре и заподеваху међусобне чарке, но осмога се дана сукобише у љутом окршају који потраја од трећег сата тога дана па све до вечери. Готи однесоше коначну победу, и то не против Божије воље, јер колико год се Далматинци са својим савезницима бејаху добро и срчано борили, показаше се ипак слабијима. Краљ Истре изгуби тамо живот, а далматински се краљ једва спаси бекством, те се рањен на два места врати у Салону са шачицом својих људи. Након тога Тотила и Остроило, располажући тако великом војском, одлучише поделити је. Тотила с делом војске оде у Истру, а потом у Италију, где оста неко време задајући велике јаде и разарајући тамошња места, да би на крају

Тај цар ступи на престо 502. или, према другим тврдњама, 492.

Зачетник тога кривоверја беше архимандрит Евтих године 431.

Краљ Свевлад. Брус, Тотила и Остроило.

Салона, престоница далматинских краљева.

Далматински и истарски краљ заметну бој с Готима.

Краљ Истре падне у боју.

Остроило
продре у
Илирик.

Превалитана
бејаше део
Македоније.

Остроило
погибе у боју.

Где се
простираше
Севладово
краљевство.
Валдевин,
данас
Винодол.
Краљ
Селимир.

Краљ Владан.

Бугари
напустише
обале Волге.

Тог Криса
Бугари зову
Крекуљ.

†Налазимо
код других и
Селеукија, а
ја верујем да
се ради о
крају изнад
река Екедору
у Македонији.

заузео неколико градова и потпуно их уништио. Недуго
након напада на Сицилију напусти овај свет, како му
бејаше наговестио слуга Божији свети Бенедикт. Његов
пак брат Остроило, подревши у покрајину Илирик и
не наишавши тамо ни на кога ко би му се супротста-
вио, заузео Далмацију са свим њезиним местима уз мо-
ре. На крају се заустави у земљи превалитанској, ода-
кле посла сина свог Севлада с великом војском да по-
кори остатак Илирика према северу. Но кад константи-
нопољски цар дозна да Остроило бејаше остао у Прева-
литани с малобројним људством, посла на њега снажну
војску у изненадни напад. Срчан човек какав већ беше,
Остроило с малобројним својим људима изађе на бојно
поље супротставити се царевој војсци, но кад примет-
ише бој, паде мртав, а његови се спасише бекством, док
се царева војска врати кући натоварена пленом. До-
знавши за очеву смрт, Севлад похита натраг у Босну,
верујући да ће затећи цареву војску да освети очеву
смрт. Не нађе, међутим, више никога, те задоби натраг
очеву краљевство и роди му се син коме даде име Се-
лимир. Севладово краљевство се простирало од Валде-
вина до Полоније или Полине, те од мора на север. На-
несе он велике штете хришћанима насељеним у при-
морским градовима, а затим је, дванаесте године свога
краљевања, напусти овај свет. Наследи га син његов
Селимир који, премда незнабожац, бејаше човек пра-
ведних поступака. Не само да добро поступао с хриш-
ћанима, већ шта више склопи с њима погодбе и спора-
зуме обвезавши их на плаћање данка. Насели он земљу
многим Словенима и за време његове владавине читав
крај одахну. Напусти овај свијет након двадесетого-
дишње владавине, оставивши за собом сина Владана.
Владан настави очевим стопама краљујући у миру и
доби сина названог Радмир. Овај већ као дечак бејаше
окрутан и силно охол. У његово доба велико се мноштво
народа покрену с обала реке Волге, по којој и добише
име, будући да се по Волги све до данашњих дана зову
Вулгарима, то јест Бугарима. Они са женама својим и
децом, те са свом својом имовином подреше у покра-
јину Силодуксију. Владар њихов бејаше муж по имену
Крис, кога они на свом језику зову каган, што код њих
значи цар. Под његову власт потпадаху кнежеви, деве-
торица њих, у чијим рукама бејаше дељење правде том
неизмерном народу. Заузевши дакле †Силодуксију,
подреше у Македонију, па кад и њу покорише, уђоше
у покрајину Латина, тада званих Римљанима, а данас
Моровласима, то јест Црним Латинима. Константино-
пољски цар са свога престола дуго управљаше борбом

против тог народа, но не могавши их никако савла-
дати, коначно склопи мир с њима не дирајући више у
њих. Исто то учини и краљ Владан кад увиде како су
бројни њихови људи, као и да му је језик заједнички
њиховом. Роди се, дакле, велика наклоност између тих
народа, односно између Гота, Словена и Бугара, а раз-
лог томе бејаше највише то што сви бејаху незнабошци
и говораху истим језиком. Након тога, осигурани са
свих страна, Бугари изградише утврде и дворце, на-
стањујући освојене земље које су и дан-данас у њихо-
вом поседу. У међувремену краљ Владан напусти овај
свет, те завлада син његов Радмир. Већ се у детињству
бејаше показао као непријатељ хришћана, па кад пре-
узе власт у краљевству, стаде их прогањати рушећи њи-
хове градове и друга места. Спознавши opakост срца
његовог, хришћани почеше бежати у планине и друга
већ по природи заштићена и утврђена места, подижу-
ћи тамо, најбоље што могаху, своја утврђења, не би ли
тако бар утекли пред окрутношћу Радмировом и измак-
ли његовим окрвављеним рукама, све док им Господ не
дође у походе и не ослободи их тако суровог прогоните-
ља. Након Радмирове смрти завладаше један за другим
четири зла краља, а хришћани за то време претрпеше
непрестане прогоне. Будући да беседа хита ка угодни-
јим стварима, прећутаћемо овде сва зла тих краљева и
појединости о прогонима које хришћани претрпше. Не
мали број верника Христових настањених како уз море,
тако и на северу земље, како не би били окаљани
обичајима срамним и гнусним од стране тих краљева,
повукоше се у споменута језовита места у планинама,
подносећи радије разне невоље, тегобе, оскудицу и глад
за спас својих душа него да уживају у земаљским до-
брима на штету духа свога. Кад она четири краља по-
умираше, роди се потомак њихов Светимир који, сту-
пивши на краљевски престо, одуста од мучења и про-
гона хришћана. У његово доба истакну се у Тесалоники
философ Константин, син патриција Лава (Леона), ве-
лики познавалац Светога писма и човек узорног живо-
та. Напустивши домовину, вођен Духом Светим стиже
у покрајину Хазарију, где у расправи с најбољим та-
мошњим философима надмаши све и проповедајући
дан за даном преобрати целу ту покрајину на веру Хри-
стову, као што се недуго након тога догоди и с бу-
гарским народом. У међувремену премину Светимир, а
наслиједи га †Светопелек. У доба његове владавине па-
па Стјепан [V.], извештен од многих о животу и учено-
сти Константиновим, упуту му писмо с молбом да дође

Моровласи,
то јест Црни
Латини.

Владан
склопи мир с
Бугарима.

Готи, Сло-
вени и Бугари
говоре истим
језиком.

Краљ
Радмир,
непријатељ
хришћанског
имена..

Свети дечак

Четири зла
краља.

Завлада
Светимир.
Тесалоника,
данас Солун.
Тог Констан-
тина Сло-
вени зову
Тирил.

209

†Раније се он
зваше Буди-
мир, но као
први краљ
хришћанин
би прозван
Светопелек,

што код Сло-
вена значи
„свети дечак“
док га
италијански
писци зову
Сферопило.

Жели знати
где су границе
његовог
краљевства.

Папа пошаље
кардинала
Хонорија
краљу
Светопелеку
у Далмацију.

210

Равнице
Далмације,
данас Ливно
(Хлијевно)

Сабор у
Далми.

к њему. Прочитавши писмо и жељан удовољити папи, хтеде свеједно пре одласка оставити онима, које бејаше преобратио на веру Христову, духовну храну којом би се у његовој одсутности хранили и одржали. Рукоположи зато свештенике како би тај народ подучили хришћанском учењу, а осим тога преведе им с грчког на словенски језик Христово еванђеље, Давидове псалме, као и све књиге Старог и Новог завета, па након што се поздрави са свима, отпутова у Рим. Но на путу скрену у поход краљу Светопелеку, који га због честитости његове и ретке учености прими уз највеће почасте. Тирил стаде подучавати краља богопоштовању и вери хришћанској, која задиви Светопелека преко сваке мере, те он прими хришћанство заједно с читавим својим краљевством. Кад за то дознаше хришћани који живљаху у планинама, силно се обрадоваше, те стадоше силазити с планина и из других скровитих места која настађаваху и благосиљати и славити Господа, спаситеља оних који се у њега бејашу уздали. Краљ Светопелек хједе да се хришћани, који говоре латинским језиком, врате и поновно изграде и обнове градове и утврде што их у прошлости незнабошци бејашу уништили. Наложити затим да се одреде границе његовог краљевства. Упита за мишљење о томе све своје мудраце, но кад му нитко од њих не знаде ништа рећи, посла своје поклицаре папи Стефану и константинопољском цару Михаилу тражећи од њих да га обавесте о том питању. Након разговора с поклицарима који су отишли у Рим, папа се стаде силно радовати у нади да је то прилика да одржи краља и народ његов у Христовој вери. Отпустивши поклицаре, посла с њима у пратњи кардинала Хонорија, ученог човека узорног живота, предавши му овлашћења каква се обично дају кад се тако угледне особе шаљу обавити сличне задатке у хришћанске земље. Уз Хонорија посла још два кардинала, како би тај тек преобраћени народ добио своје бискупе, посветио цркве и све остало што је хришћанима нужно. Кад дођоше у Илирик, кардинали се упутитише краљу чије пребивалиште бејаше у равницама Далме и који их прими уз почаст и исказе поштовања, наложивши затим да се читаво његово краљевство окупи на пољима Далме. Док се људи окупљаху, приспеше такође и поклицари Иван и Леон, који бијашу отишли у Константинопољ, а краљ их, једнако као и кардинали, часно прими. Свеукупни народ, како латинског језика, тако и илирског, на заповест и налог папиног намесника Хонорија и краља Светопелека, приступи прослављању сабора који потраја дванаест дана, од чега осам

дана прође у црквеним свечаностима, а преостала четири дана у почастима краљу и у уређивању краљевства. На истом том сабору пред присутним народом беху прочитане древне латинске и грчке повластице послате од стране римског папе, као и цара, којима се одређује подела покрајина и земаља онако како је у давнини бејашу записали и одредили цареви. Краљу се и читавом окупљеном мноштву свиди замисао да по завршетку сабора краљ буде окруњен и посвећен према обичајима Римљана. Учини то Хонорије са својим дружбеницима и из тога се роди велико славље на радост читавога краљевства. Након тога краљ наложи да буду посвећена два надбискупа, један у Салони, а други у Дукљу. Би исто тако посвећено много бискупа и цркава, које у прошлим временима беху оскрнављене у уништавањима, те их након обнове поновно посветише. Краљ к томе изда заповест да нико не узнемирава Цркву ни у којему питању и да нико не полаже на њу никаква права ни овлашћења, изузев њог надбискупа или друге особе којој је по праву подређена; ко би супротно томе поступио, одговарао би за увреду против краљевске круне. Даде затим записати повластице у складу с онима јавно прочитаним, те подели краљевство на покрајине, одредивши свакој њене међе. Крај окружен водама које теку с планина, па скрећу на југ и увиру у море прозва Приморјем, а онај други, који пресецају воде што теку на север и увиру у Дунав, назва Србијом. Приморје затим подели на две покрајине. Крај од Далме, где тада краљ столоваше и где бејаше одржан сабор, па до Валдевина, то јест Винодола, прозва Белом Хрватском, која се такође зове и Доња Далмација. Престоница те покрајине поста уз сугласност папе и папинских изасланика Салона са својом митрополијом, под коју потпадаху цркве Сплита, Трогира, Скрадина, Араузоне, данас зване Задарска тврђаваа, те цркве Нина, Раба, Осора, Крка и Епидаура, данас званог Дубровник. Исто тако од места Далме па све до града Бамбалоне, данашњег Драча, прозва тај крај Црвеном Хрватском или, како се још каже, Горњом Далмацијом. За њену престоницу би одређена Дукља са својом митрополијом, чијем надбискупу бејашу подређени бискупи Бара, Будве, Србије, Босне, Котора, Улциња, Свача, Скадра, Дриваста, Пулата, Требиња и Захумља. Србију, која гледа на север, подели такођер на две покрајине. Једна се простираше од велике реке Дрине на запад до горе Пина и би названа Босна; друга се покрајина протезаше од исте реке на исток до Лусриа и до Лабеатске мочваре, а њој даде име Рашка. У

Ваља приме-
тити бригу
некадашњих
краљева, кне-
жева и влада-
ра о слободи
Цркве.

Ту поделу
краљевства
помињу та-
кође Бјондо и
Алберт
Кранц.

211

Србија.
Бела
Хрватска.
Салона, пре-
стоница Беле
Хрватске.
Осор, некада
Апсирт или
Апсиртиде.
Бамбалона.
Данашњи
Драч.
Дукља,
престоница
Црвене
Хрватске.
Верујем да је
овде једно
место наве-
дено двапут,
јер су Улцињ
и Полет или
Пулат према
Кантеру јед-
но те исто.

Србија
подељена на
две покрајине.
Према Марију
Низру, Лабе-
атска мочва-
ра је Скадар-
ско језеро.
Банови.
Жупани.
Стотинари.

Наредбе и
закони краља
Светопелка.

Словенска
књига са на-
словом Метод.

212

Светопелек
краљеваше 40
година.

Краљ
Светолик.
Дукља, место
крунисања
краљева.
Град тај
разори Саму-
ило Бугарин.

Краљ
Владислав.
Покошен
изненадном
смрћу.

Влада
Томислав и
ратује с
Угрима.

свакој од покрајина устолочи банове, то јест војводе своје рођаке, те жупане или грофове и на крају стотинаре, који су што и центуриони. Бановима додели власт над седам стотинара, који би директно делили народу правду и судили, а и убирали намете, које би потом предавали бану, а он би половину од тога давао краљу, а другу задржао за себе. Жупанима нареди да имају уз себе једног стотинара, те да заједно с њим суде народу према правди. Хтеде затим да жупани дају два дела намета краљу, а да остатак задрже за себе, као и да се бановима не дају никаква права над другим покрајинама изузев над оном у њиховој власти за коју имају бринути. Наложити надаље да банови морају полагати рачуне о својој управи једино краљу и никоме другоме. Осим тих, састави и многе друге добре законе и уведе хвале вредне обичаје. Ко жели више о томе дознати, нека чита словенску књигу названу Метод, јер у њој ће наћи колике и какве све праведне ствари уведе тада тај премилостиви краљ. Кад све то, дакле, бејаше приведено крају, краљ отпусти кардинале, бискупе и изасланике, па кад му они захвалише како пристоји, уз почасти и дарове запутише се кући. Исто тако и банови, грофови, стотници и други новоустоличени на власти, славећи Бога и поздравивши свога краља, кренуше у додељене им покрајине. Краљеваше Светопелек пуних четрдесет година и четири месеца, а остави за собом мноштво како мушких, тако и женских потомака. Коначно, 17. дана месеца марта напусти овај свет и и сахрањен у цркви Св. Марије у граду Дукљи. Након његове смрти, окупљен га народ дуго и горко оплакиваше. Син његов Светолик би посвећен и окруњен за краља у истој тој цркви, а од тог се времена надаље држаху тамо обичаја да се увек у тој цркви обављају крунисања краљева. Владајући, Светолик настојаше следити пример свога оца у побожности, те поживи у складу с учењем и законима Божјим, увек у миру са свима. Остави за собом потомке и дванаесте године своје владавине напусти овај свијет. Наследи га син његов Владислав, но не угледа се на очеву доброту, него скренувши с правога пута и не поштујући законе Божије окаља се многим и срамотним пороцима. Стога по праведном суду Божијем, кад једнога дана бејаше у лову, упаде у неки јарак и оста на месту мртав. На престолу га замени брат Томислав, честит човек. За време његове владавине Угри упадоше у земљу пљачкајући, а он с њима заметну многе битке из којих увек изађе као победник, те их на крају сасвим истера из свога краљевства. Бејаше он добио неколико синова и кћери, а седамнаесте

године своје владавине премину. Ступи тада на престо син његов Себеслав. За време његове владавине Грци кренуше у ратни поход и ставише под опсаду град Скадар. Кад прими глас о томе, Себеслав окупи бројно људство и насрну на грчки табор, при чему многи Грци погибоше, а други падоше живи у заробљеништво. Родеше се након тога Себеславу синови близанци, од којих једнога назва Разбивој, а другога Владимир. Не предузевши друге знамените подухвате, премину у 24. години свога краљевања. Синови његови завладаше након њега поделивши очинско краљевство; Разбивоју је припало Приморје, а Владимиру Србија. Овај други узе за жену кћи угарскога краља, с којом доби децу. Приликом њиховог венчања Угри и Словени склопише мир. Кад Разбивој премину седме године своје владавине, његов део земље припаде његовом брату Владимиру, па краљевство би поновно уједињено. Премину коначно и Владимир, након двадесет година краљевања. Наследи га син његов Карамир, за време чије се владавине Бела Хрватска побуни против краљевске власти. Карамир окупи снажну војску бораца из Рашке и Босне и супротстави се побуњеницима на равници у Хуму, где заподенуше битку у којој краљ би потучен и изгуби живот. На престо ступи тада син његов Тврдослав и, успоставивши поновно власт над читавим очинским краљевством, у миру оконча свој век. Након њега завлада син му Толимир, у чије време, захваљујући великој његовој мудрости, краљевство живљаше у радости и срећи. Толимиру се родише деца, а он затим напусти овај свијет. Власт преузе потом син му Прибислав, који почини многа и страшна зла. Како време одмицаше, најбољи босански великаши не могаху даље трпети његове неправде, те усташе против краља и убивши га бацише тело у реку. Син његов Крепемир не могаде то отрпети, па посаветовавши се с босанским баном ухапси очеве убице и даде их све смакнути. Ступи тада на престо и завлада краљевством, кад Немци, након заузећа Истре, хтедоше продрети и даље у Хрватску. Краљ Крепемир скупи снажну војску и супротстави им се у боју из којег изађе као победник и истера Немце из земље. Немачки заповедник нато посла краљу Крепемиру своје изасланике с молбом да убудуће живе у пријатељству, те да Крепемиров син Светорад узме за жену његову кћи. Те Немчеве молбе свидеше се краљу (јер бејаше он царев први братанац), те он лако даде свој пристанак, након чега склопише мир. Владавина Крепемирова потраја двадесет година и месец дана, а након његове смрти наследи га син му Светорад, човек

Краљ
Себеслав.

Себеслав
порижи Грке.

Подели се
Себеслављево
краљевство.
Венчање,
Угри и Сло-
вени и ста-
билан мир.
213

Краљевство
се поново
уједини.
Краљ
Карамир.
Бела
Хрватска се
побуни.

Краљ
Тврдослав.
Краљ
Толимир.
Други кажу
да наследник
Тврдислављев
не беше ње-
гов син, него
нећак Крис-
тивој или
Остривој,
будући да је
Тврдислав
умро без
потомака.
Босански
великаши
убију краља
Прибислава.

Краљ
Крепемир.
Крепемир по-
туче Немце.
Венчање Не-
маца и Сло-
вена и стаби-
лан мир.
Краљ
Светорад.

Бела Хрватска се поново побуни.

214
У то време бан Хрватске бејаше Белош.

Часлав протера оца из краљевства.

Краљ Радослав оде у Апулију.

Сипонто, данас Манфредона.

Радославови ками.

Тихомил, село Рабика беше на реци Раб, у давнини званој Нарбона и смешеној у Горњој Панонији.

благе нарави, побожан и богобојажљив. Роди му се један син коме даде име Радослав, након чега оде на вечни починак. Радослав наследи краљевство и свим својим силама се потруди ићи очевим стопама и својим се живљењем и делима угледати на очеву доброту и непопачаност. Роди му се син којем даде име Часлав, који у младићко доба поче показивати непослушност према оцу. Управо у то време поновно се побуни Бела Хрватска, те краљ стога скупи бројну војску; део војске препусти сину, а други део задржа под властитим заповедништвом. Опколише побуњенике са свих страна и на крају их поразише. Краљеви заробљеници били су пуштени на слободу, но они његовог сина дати су у робље Часлављевим војницима. Кад то видеше војници краља Радослава, расрдише се, те напустивши оца пређоше сви у војску сина му Часлава. Он се потакнут тиме силно узохоли, те на наговор својих војника свргну оца с престола и стаде га прогонити. Бежећи пред његовим гневом, краљ се склони у место звано Ластва, но увидевши да ни тамо није на сигурном од синовљевих претњи, с делом породице се спусти у крајеве ближе мору. Часлав то дозна и крену за њим у потеру. Кад већ бејаше са својим коњаницима на домаку томе да ухвати оца, краљ се са свима својима баци у море и доплива до мале хриди недалеко од копна, те се тако избави из синовљевих руку. За време његовог боравка на тој хриди, вољом доброга Бога који се у свему показиваше склоним краљу, прође онуда једна лађа на путу из Апулије, па кад је краљ и они из његове пратње угледаше, стадоше викати и дозивати морнаре. Они, испрва запрештени новим развојем догађаја, приближише се, па кад схватише да се ради о краљу и кад дознаше разлог његова боравка тамо, смиловаше му се и примише га уз велике почести и изразе поштовања, да би га потом одвели у Сипонто, одакле краљ затим оде у Рим. Од тога времена она камена хрид би прозвана Радославови ками. Протеравши дакле оца, Часлав завлада краљевством. У то доба живљаше у крају Срага младић по имену Тихомил, син свештеника из села Рабике, који водаше на пашу стада неког племића Будислава. Тихомил бејаше крупна стаса и вешт ловац, а и најбржи тркач у целом крају. Његов га господар га је зато увек водио са собом у лов. Једном тако у лову Тихомил неопрезно удари штапом једну кују свога господара, којој име бејаше Палуша, а куја од ударца паде мртва. Силно се престрашивши (будући да га куја бејаше врло драга његовом господару), Тихомил побеже и оде краљу Чаславу, који га врло радо прими. За време Часлављеве

владавине угарски војсковођа Кис упаде с моћном војском у Босну пљачкајући, жарећи и палећи Часлављеве земље. Овај са својим људим крену супротставити се Угрима у Дринској жупанији на речној обали, где заметнуше бој у коме споменути Тихомил властитим рукама усмрти угарског војсковођу Киса и одруби му главу коју потом однесе свом краљу. У тој бици падоше многи Угри. Након те победе Часлав додели Тихомилу Дринску жупанију, а за жену му даде кћи бана Рашке. Кад се глас о том окршају пронесе Угарском и Кисова жена дозна за мужевљеу смрт, оде она угарском краљу заклињући га да јој помогне осветити смрт мужа. Доби од краља велику војску с којом оде у Часлављево краљевство, где пронађе краља у једној шуми, у пратњи шачице људи (баш попут онога који не сумња ни на што слично). Насрну на њега, па кад га дограби, даде му прво одрезати нос и уши, а потом га утопити у реци са свим његовим људима. Након Часлављеве смрти земља оста без краља, но банови управљаху од краља им додељеним покрајинама, премда се нитко од њих не одважи присвојити за себе краљевско име. Тихомил, кад му умре таст, преузе власт у Рашкој, но ни он се не усуди узети за себе наслов краља, већ га зваху жупаном или велегрофом, будући да му бејаху подређени сви остали рашки жупани. Тако Часлављевим краљевством током дугог раздобља владаху банови и жупани. Гласине о томе стигоше на крају и до Часлављевог оца Радослава који се бејаше склонио у Рим. На молбу оних који бејаху тамо с њим, узео за жену једну римску племкињу, с којом доби сина названог Петрислав. Доспевши у дубоку старост, Радослав напусти овај свет. Петрислав се попут оца ожени једном младом Римљанком племенита рода и доби с њоме сина коме даде име Павлимир. Након дугих година живота са својом римском породицом, на крају премину и Петрислав, а након његове смрти Радослављева се родбина завади с другим Римљанима, због чега бејаху у непријатељству и свакодневним жестоким окршајима. Павлимир у то доба бејаше већ поодрастао и задивљујуће се понесе у тим немирима, а захваљујући срчаности својој и мудрости постаде омиљен не само својим рођацима већ и другим Римљанима, те га као ваљаног ратника прозваше Бело. Истовремено се са Сицилије бејаше покренуо велик број сараценских лађа у походу у којем уништише целу Далмацију. Грчко име те флоте бејаше Мириармено, то јест десет хиљада једара, а ти бродови разоре све приморске градове. Но Латини се у бекству бејаху повукли у планине, па кад се Сарацени вратише у своју земљу, и

Угри упадну у Босну.

215

Тихомил усмрти угарског војсковођу Киса.

У другим преписима каже се да га пронађоше у Срему.

Од Часлава па до Павлимира Бела престо оста празан.

Краљ Радослав се ожени у Риму. Радослава сахране у цркви Св. Ивана Латеранског. Петрислав, син Радослављев.

Павлимир Бело.

Сарацени униште Далмацију.

216

Павлимир
стиже у
Груж.

Овде је наш
аутор (поп
Дукљанин) у
заблуди, јер
град
Дубровник је
утемељен
700 година
пре описаних
збивања.

Рауса се
некада звала
Лауса.

Павлимир
кринисан у
Требињу.

Ухвати се у
коштац с
рашким
жупаном
Љутомиром.

Латини се хтедоше вратити у своје градове. Словени их међутим заробише и задржаше као робове, да би након неког времена велики део њих пустили на слободу, иако уз услов и обвезу плаћања данка и вршења нужних служби. Тако започе и обнова градова уништених у сараценском походу. Истовремено родбина Павлимирове жене, не могавши даље подносити свакодневне неправде од стране противника, замоли Бела да напусти Рим, уз обећање да ће радо поћи за њим камо год да их одведе, заједно са женама, децом и свом својом имовином. Желећи им удовољити, Бело их преведе из Апулије у Далмацију, у место звано Груж. Уз жене и децу рођака, у Павлимировој пратњи бејаше и петсто војника. Кад Словени дознаше за његов долазак, сместа му послаше своје изасланике, молећи га да дође к њима и да преузме власт над краљевством које му по праву припада. Одазвавши се њиховим молбама и искрцавши се на копно, Павлимир поче на обали недалеко Гружа градити утврђење како би, у случају да се мора вратити натраг, имао сигурно место где се може повући. Вест о томе стиже и до људи који се бејаху спасили из рушевина Епидаура и сад живљаху у шумама и другим природно заштићеним местима, те похиташе помоћи Павлимиру у изградњи утврђења. Према њиховој речи лаус за «камење» дадоше тој тврђави име Лаузиј, но затим променом слова л у р поста Рауса, премда се та кула или тврђава назива и именом Дубровник, по шумама где је изграђена, с обзиром на то да је «дубрава» на словенском исто што и «шума». Па, дакле, не задовољивши се оним изасланством, Словени из читавога краљевства, а нарочито они из требињског краја, прилазише у великом броју Павлимиру. Довршивши градњу утврђења и поставивши тамо јаке страже с остатком Епидаура, Павлимир крену на пут. Стиже прво у Требиње, где га примише уз велике почести, те за време његовог боравка тамо сви кнежеви и племићи његовог краљевства му дођоше у походе, изузев жупана Рашке, који бејаше потомак Тихомиловог рода. Павлимир би постављен и окруњен за краља на дан Вазнесења Господњег. Но колико год да му бејаше мило задивљујуће сагласје кнежева у одлуци да га прогласе краљем, силно се ипак расрди на жупана Рашке, те стога одлучи заратити с њим. Скупивши војску нападну његове земље, у чију одбрану ступи с бројним људством Љутомир (јер то бејаше име жупана Рашке), те се ухватише у коштац на реци Лиму. Жупанова војска, не успе одолети навали Павлимирових бораца, претрпе пораз и би натерана у

бекство. Павлимир крену у потеру за њима све до друге једне реке, зване Ибар, где их делом поубија, а друге зароби живе. Прелазећи мост на истој реци жупан погибе од руке једнога свог војника у милости Павлимира, који га закла и баци у реку. Одневши победу, Павлимир загосподари краљевством својих предака, а земља се смири под његовом влашћу. У спомен на ту победу подиже у Рашкој у близини Калдане цркву Св. Петра, покрај које на брегу изгради град који по њему доби име Бело, те утемељи тамо бискупију која постоји још и данас. Крену затим у посету свим покрајинама свога краљевства, но кад стиже у Срем, тамошњи се народ, ступивши у савез с Угрима, наоружа и скупи снажну војску против њега. Заметнувши бој с њима, Павлимир их потуче, порази и изврши страшан покољ, а од тога се времена место те битке у спомен на однесену победу зове пољем Белино. На то Угри, бојећи се да би Павлимир подстакнут тим њиховим нападом могао нанети штете њиховим земљама, упутише му молбу да склопе мир. Након дуготрајних обостраних разговора и преговора, би удовољено њиховој молби за мир, но уз услов да међа између покрајина и земаља у поседу оба народа буде река Сава, те да убудуће ни Угрима ни Словенима не буде допуштено прећи ту границу. Склопивши мир, Павлимир се запути у Приморје, но кад се затекну у Требињу, покоси га изненадна смрт те га сахранише тамо у цркви Св. Арханђела Михајла уз велике погребне почести, а читав га народ његов још дуго оплакиваше. Седмога дана након његове смрти жена му роди сина коме даше име Тјешимир. Сви кнежеви у краљевству одбише послушност детету, почевши од Тихомилових потомака из Рашке. Требињци и Лаужани једини осташе верни своје краљу, а то из разлога што у Требињу и у Дубровнику бејаху рођаци по мушком колену Тјешимирове мајке. Суочивши се с побуном народа, дечакова се мајка, кад овај досегну младићко доба, побрину дати му за жену једну од кћери Чудомира, бана Беле Хрватске. Тјешимир је доведе кући и доби с њом два сина, Прелемира и Крешимира. Кад они одрастоше, отац Тјешимир посла Крешимира бану Беле Хрватске, свом тасту, с молбом да са својим људима нападне бана Босне, док би он с другим сином повео војску у прева-литански крај. Бан ове последње покрајине супростави им се, па кад се ухватише у коштац, исти тај бан погибе у боју, а Тјешимир, који бејаше рањен, на крају подлегну ранама. Тјешиминов син Прелемир, захваљујући тој победи, врати целу Белу Хрватску под своју

Жупан
погине од
руке влас-
титих људи.

Павлимир
изгради град
Бело.

Срем је
место које
Касиодор у 3.
књизи назива
седиштем
Гота.

Павлимир по-
туче Сремце
и Угре.

Угри и
Павлимир
склопе мир.

Граница
између Угар-
ске и Павли-
мировог кра-
љевства.

Павлимир
умре у
Требињу.

Дубровчани и
Требињци је-
дини остану
верни краљу
Тјешимиру.

218

Бан Превали-
тане падне у
боју.

Краљ
Прелемир.

Лука се
налази у
Босни, код
града Тухаље.

Преслав се
налази под
гором Хемос и
бивша је
престоница
бугарских
краљева.

Прелемир
ожени кћер
рашког бана.

Рашани
поубијају та-
мошње Грке.

Прелемир
подели своје
краљевство.

власт, те би окруњен за краља и завлада краљевством својих предака. Брат његов Крешимир, међутим, заједно с ујаком, мајчиним братом, опљачка Ускопље, Луку и Пливу. Босански бан, увидевши да им се не може одупрети, и не причека њихов долазак, него побеже у Угарску. Не наишавши дакле ни на кога ко би му се супротставио, Крешимир задоби натраг Босну. Недуго потом напусти овај свет не оставивши потомке његов рођак с мајчине стране, те Крешимиру припаде Бела Хрватска. Готово истовремено премину и Петар, владар Бугара, чија престоница бејаше град Преслав. Константинопољски цар, у жељи да се окористи том приликом и заузме Бугарску, скупиле бројно људство те готово у потпуности покоривши Бугарско краљевство, остави тамо своју војску, а он се врати у Константинопољ. Но та његова војска не могаде мировати, те упаде у Рашку и заузео је. Рашки бан, оставши без своје покрајине, оде у Оногошт краљу Прелемиру, заједно са синовима Пленом и Радиградом, као и с кћерком Прехвалом. Затекоше краља у жупанији Оногошта. Банова кћи бејаше права лепотица и свиди се краљу преко сваке мере, те он преко својих слугу даде на знање девојчином оцу да ће, добије ли је за жену, предузети све не би ли задобио натраг државу Рашку, коју би потом предао бану и његовим потомцима у наслеђе, но уз услов да они добровољно прихвате покорност Рашке краљу и да му се зајакну на верност. Бану се то силно свиди, те стога сместа прихвати понуду. Краљ дакле узе за жену банову кћер и приреди раскошну свадбу. Свога шурјака Радиграда постави за кнеза Оногошта. Недуго потом премину константинопољски цар, те Прелемир са својим тастом баном даде миг Рашанима да без
219 имало обзира могу отерати и поубијати све тамошње Грке, те их Рашани једнога дана заиста све смакоше. Прелемир на то оде у Рашку са својим тастом, те је преда у посед њему и његовим потомцима, задржавши за себе само краљевску част. Жена његова Прехвала роди након тога Прелемиру четири сина, Хвалимира, Болеслава, Драгислава и Свевлада. У жељи да му синови живе међусобно у миру, отац им још за живота додели свакоме део краљевства. Хвалимиру даде Зету с околином која обухвата места: Лука, Подлужје, Горска, Купелник, Облик, Прапратна, Црмница, Будва с Кучевом и Грипол. Болеславу додели Требиње с околним местима: Љубомир, Ветница, Рудине, Крушевица, Врм, Рисан, Драчевица, Конавли и Жрновица. Драгиславу даде земље Хума и Стонску жупанију, с местима: Попово, Јабско, Лука, Велика Гора, Имотски, Вечеригорје,

Дубрава и Дабар. Свевладу пак даде земље које Латини зову Субмонтана, а Словени Подгорје, са жупанијом Оногошт којом су обухваћени: Морача, Комарница, Пива, Гацко, Невесиње, Гујшево, Ком, Дебреча, Неретва и Рама. Делове тако подељене међу синовима назва те-трархијама, односно четвртинама краљевства. Поживи Прелемир још много година, дочекавши да види и унуке својих синова, након чега напусти овај свет, а синови га сахранише уз велике погребне почасте у цркви Св. Петра у Рашкој. Брату његовом Крешимиру роди се син коме дадоше име Стефан и који након очеве смрти завлада Босном и Белом Хрватском, као и његови потомци. Поменутом Стефану једна прилежница роди сина хромог на обе ноге, по имену Легет, кога након очеве смрти одведоше у Требиње братићу Болеславу. Боравећи тамо, заљуби се он у девојку имена Ловица, у његовој служби по налогу Болеславову. Узе је за жену и доби с њом седам синова који, кад поодрастоше, постаде одлични ратници и прави јунаци. Прелемирови синови, почевши осорно поступати с народом, навукоше на себе велику мржњу. Народ стога замоли Легета и синове његове да протерају Прелемирове потомке и преузму краљевство. Легетови се синови посаветоваше о томе с оцем и с најугледнијим људима у краљевству, те усташе против потомака краља Прелемира и побунивши читав народ смакнуше све из краљевске породице, изузев Силвестра, који се с мајком једва успе склонити у Лаузиј. Његова мајка, наиме, пореклом бејаше управо из Дубровника. Након свих тих убиства, Легетови синови завладаше земљама својих рођака. Отац њихов изгради за себе тврђаву у Которском заливу, у месту званом Трајето, те тамо пресели свој двор. Но Свемогући Бог, који не трпи сличне злочине, убрзо зада Легету и његовим синовима такав ударац да сви поумираше од куге и других зала. Кад виде то онај народ који их бејаше подстакнуо на зла, силно се престаши, бојећи се да би Господ и против њих могао показати такву срџбу. Окупише се стога на већање и одлучише поставити за свога краља Силвестра, јединог (како рекосмо) који бејаше пронашао спас у Дубровнику. Силвестар тако напусти Дубровник и преузе власт над очинским краљевством, а за време његовог живота земља је живела у срећи. Као богобојажљив човек, делио је правду свима без разлике, како пристоји. Роди му се син назван Тугемир, који након очеве смрти преузе власт над краљевством. Тугемир се, успевши се на престо, ожени и доби сина јединца Хвалимира, а изузев тога за живота не учини ништа друго

Рама се
налази на
граници
Босне и
Хлијевна.

Легет.

Ловица.

Једини
Силвестер
од Прелеми-
рових пото-
мака пронађе
спас у
Дубровнику
220

Легетов двор
у Которском
заливу.

Силвестер
преузме
краљевство.
Од тога су
краља Ду-
бровчани от-
купили своја
три острва,
то јест Ши-
пан, Лопуд и
Колочеп.

Краљ
Тугемир.

Краљ
Хвалимир.

Подеди се
Хвалимирово
краљевство.

Балта је
Скадарско
језеро.

Влада
Петрислав.

Краљ
Владимир.

221

Олцинијум,
данас Улцињ.

Чудесна моћ
молитве
краља
Владимира.

Краља
Владимира
изда један од
његових људи.

достојно спомињања. У време његове владавине на царски се престо у Бугарској успе неки Самуило, који у борби против Грка напокон истера из Бугарске те њене угњетаче. Бејаше он Грцима такав страх и трепет да се они за његова живота више никад не одважише приближити се Бугарској. Након смрти краља Тутемира, дакле, наследи га син његов Хвалимир. Ожени се он и доби три сина, Петрислава, Драгимира и Мирослава. Петриславу даде власт над Зетом, Драгимиру додели Требиње и Хум, а Мирославу Подгорје. На крају, оставивши, сконча Хвалимир своје дане. Мирослав крену једном у походе брату свом Петриславу и укрца се на неку бродницу, но током пловидбе Балтом подиже се олуја, у којој Мирослав погибе заједно са свима својима и не оставивши наследника. Петрислав тада загосподари и братовљевим земљама. Доби затим сина коме даде име Владимир, а кад премину, сахранише га у цркви Св. Марије у Гаженима. Владимир, тада младић, преузе власт над краљевством, а осим телесне лепоте, којом га добри Бог бејаше обдарио, красиле су га велика мудрост и светост. За време његове владавине споменути Самуило, цар Бугара, продре са снажном војском у Далмацију и стаде харати земљом краља Владимира. Овај последњи, човек честит и једноставан, како не би погинуо нитко од његових, не хтеде ући у рат ни супротставити се Самуилу. Уместо тога, попе се на врло високу планину звану Облик и смести се тамо са својима. Увидевши да не може никако нашкодити краљу Владимиру све док је склоњен у брдима, Бугарин део своје војске остави у подножју планине, а с остатком људства он лично крену у освајање Олциниума. У то доба, у брдима где Владимир пребиваше са својима, бејаше много змија отровница које убијаху људе, баш као и животиње. Кад Владимир вије какве недаће трпе његови људи од тих звери, покорном се молитвом обрати Богу да их ослободи тога зла. Господин услиши ту његову молитву, те отад не само да нитко од њих не страда од гује него све до дана данашњег змије и друге отровне звери тога краја не могу нашкодити људима. Увидевши, дакле (како је речено), да се силом не може домоћи краља Владимира, Самуило га стаде путем својих изасланика мамити да сиђе с планине, уз обећање да му неће нанети никакво зло. Но кад Владимир одби да поверује тим порукама, један од његових жупана потајно дојави Самуилу да ће му предати у руке Владимира и све његове људе ако му заузврат буде обећана нека велика награда. Самуило му на то обећа брда и долине, те жупан стаде убеђивати краља

Владимира да се не двоуми и да се преда у руке Бугарину, јамчећи му да му овај неће нанети никакво зло него да ће, напротив, то ићи на њихову корист, све и да се Бугарин лоше понесе према њему лично. Краљ Владимир, жалећи своје људе и бринући се за њих више но за себе самога, с обзиром на то да (како рекосмо) бејаше свети човек, на крају попусти жупановим наговарањима. Окупивши мноштво, овим им се речима обрати: »Нужда ме сили (како ми се чини), предрага браћо моја, да у овом тренутку удовољим оној еванђеоској изреци која каже: 'Добром се пастиру пристоји заложити душу за спас свога стада' (Ив 10, 11). Бугарин обећава да све вас неозлеђене пусти ако ја сиђем и одем поразговорити се с њиме; ако пак не учиним тако, прети да неће напустити положај све док сви не помремо од глади. Боље је, дакле, да се предам у његове руке и препустим му се на милост и немилост, неголи да све вас одведем у велике патње и невоље.« Рекавши то и поздравивши се са свима, оде Самуилу који га, тек што га се дочепа, прогна у крај код Охрида, у место звано †Преспа, где му бејаше престоница. Самуило након тога с читавом својом војском насрну на Улцињ, но не успевши заузети град, похара Далмацију све до Задра, а уз остала зла која нанесе целом крају, спали Лаузиј и Котор. Нанесе такође велике штете и Босни и Рашкој, те се на крају, не оставивши нити једну једину ствар читавом и нетакнутом, врати у Бугарску. За време свих тих збивања Владимир бејаше у заточеништву и, упркос томе што су с њим врло лоше поступали, он је све то подносио с неизмерним стрпљењем. Мучећи тело постом, често се молитвом обраћао Господу да му помогне и да му се смиљује. Једне му се ноћи у сну јави анђео Господњи, храбрећи га и наговешћујући му шта ће му се догодити, те да ће га Господ избавити из заточеништва и да ће му мучеништво осигурати место у краљевству небеском. Та визија врати снагу блаженом Владимиру, те се он још преданије посвети молитвама и разним телесним трпљењима. Једнога дана Косара, кћи Самуилова, дође к оцу заклињући га да јој допусти посетити затворенике и за љубав их Божју опрати. Лако добивши дозволу од оца и ушавши у тамницу, између осталих затвореника које опра беше и краљ Владимир. Видевши подобу његову красну, а нарочито скромност, разборитост и милину његових речи, кад се врати оцу баци се пред њим на кољена, молећи га да ослободи Владимира из тамнице и да јој га да за мужа. Промисливши о томе како је Владимир древног краљевског рода, те како га красе све оне врлине које таквом човеку

Беседа краља
Владимира
његовим
људима.

222

Како пише
Софијан,
древно име
Охрида
бејаше
Лихнид, док
га Тит Ливије
назива
Аскурида.
† У другим
изворима
налазимо
име Преслав.
Самуило
Бугарин
силовито
хара
Далмацијом.

Краљу
Владимиру
укаже се
анђео.

Косара, кћи
краља Саму-
ила, пере
ноге затво-
реницима.

Краљ
Владимир
ослобођен за-
точеништва.
Ожени се
Самуиловом
кћери
Косаром.

пристоје, радо даде свој пристанак кћериним молбама. Ослободи га, дакле, заточеништва, те га одену краљевском одором. Даде му за жену кћер своју и приреди краљевску гозбу којој присуствоваху сви великаши његовог краљевства. На крају му врати очинско краљевство, коме придода и Драч с читавим подручјем под управом тога града. Не задовољивши се тиме, Владимировом стрицу Драгимиру врати Требиње и све остало што му бејаше одузео. Владимир поведе жену својој кћери, где живљаше с њоме у светости и управљаше краљевством на велику радост народа. Недуго потом Са-

223

Радомир
наследи оца
Самуила.
Грчки писци
га зову Гаврил
и Роман.
Исто то пише
и Зонара у 3.
свесци.

муило Бугарин напусти овај свет, а наслиједи га његов син Радомир, који затим у непрестаним ратовањима с Грцима заузео њихове земље све до Константинопоља. На то цар Василије, бојећи се да би га Радомир могао лишити целог његовог царства, посла тајног изасланика његову братићу Владиславу, наговарајући га да освети смрт свога оца, кога Самуило бејаше дао усмртити, као и другог свог брата. Обећа му усто дати, изврши ли освету, све крајеве који икада бејашу у Радомировом поседу. Подстакнут царевом понудом, Владислав не почека дуго, кад једнога дана у лову убије Радомира. Увидевши, међутим, да његов посед над краљевством неће бити сигуран тако дуго док је жив Радомиров зет Владимир, стаде га под изговором пријатељства молити да дође к њему. Кад то чу Владимирова жена Косара, бојећи се да би му се могло догодити исто што бејаше снашло и њезиног брата Радомира, задржа мужа код куће, а она оде к Владиславу не би ли проникнула његове намере. Владислав је дочека уз почаст изашавши јој у сусрет с бројном пратњом. Затим поновно посла своје људе са златним крстом, заклињући се својом вером и обећајући Владимиру да му неће нанети никакво зло, већ само добро, те да ће га на крају заједно са женом његовом испратити уз највеће почаст и на велико његово задовољство. Владимир, као побожан и једноставан човек, поверова тим речима и понуди се поћи у посету, но само ако му Владислав уместо златна крста пошаље дрвено распеће. Примивши тај одговор, Владислав му сместа посла два бискупа и једног пустињака с дрвеним распећем које бејаше затражио, како би му с његове стране поручили и над крстом се заклели да му не намерава нанети никакво зло. Дошавши к Владимиру, бискупи и пустињак му изложише све како им бејаше наложено, те он крену на пут са шачицом својих људи. Премда му Владислав бејаше путем поставио заседе, верујући да ће се тако ослободити заклетве, ипак Владимир не би убијен, јер Бог свемогући

не допусти да се оствари Владислављева замисао. Наиме, они што бејашу послати да усмрте краља Владимира, видеше у његовој пратњи мноштво војника од којих сваки имао крила и копље у руци, па кад схватише да су то анђели Божји, сви до једнога побегоше, а Владимир срећно стиже у Владислављеву престоницу Преслав. Запути се равно у краљев двор, а овај управо бејаше при обеду. Кад угледа Владимира, то га силно озловољи, јер је хтео да Владимир буде убијен пре но што се појави пред њим, како се не би чинило да је он узрочник његове смрти. Но будући даје већ био чврсто одлучио одузети му живот, сместа нареди да му одрубе главу. Кад то виде Владимир, окрену се бискупима те им рече: »О часни људи, зашто ме издасате? Што вас је нагнало да се закунете над крстом Господњим, који донесосте са собом, да ми нећете нанети никакво зло? Зар мислите да ће Бог трпети таква злодела?« Не знајући од срамоте што би му одговорили, очију оборених ка земљи, стајаху неми и дирнути. Пре но што ће му одрубити главу, Владимир измоли да му дају Пресвето Тијело Крстово, па кад га узео са поштовањем и пољуби крст, рече: »Пречасни овај крст нека ми заједно с вама буде свједок у овај дан Господњи да ћу умрети невин.« Рекавши то, изађе из цркве и преда се у руке своје целату. Тако му је пред том црквом јавно одрубљена глава на дан 22. маја. Бискупи узеше његово тело и покопаше га у цркви, а на гробу његову многи болесни и немоћни оздравише. Бог му мртвом даде тај дар као доказ његове невиности и истинског мучеништва у коме напусти овај свет. Видевши то, Владислав оста згранутим. Допусти стога његовој жени, која га даноноћно без престанка оплакиваше, да однесе мужево тјело и покопа га где год жели. Она га пренесе у Крајину, краљевску његову престоницу, те га покопа у цркви Свете Марије. Његово се тело нетакнуто налази тамо још и дан-данас, испарава благ мирис, а у рукама држи онај крст који му је послао бугарски цар. На дан његовог празника сваке године пристиже тамо велико мноштво народа и дан-данас се у тој цркви могу видети бројна и велика чуда, захваљујући утицају блаженог Владимира. Жена његова, презревши овај свет, у истој се тој цркви замонаши. Проживевши у светости остатак свога живота, сконча своје дане. Но Владислав, док блаженог Владимира преносише у коначну гробницу, окупи велику војску и заузео цело његово краљевство. Од грчког цара доби још и град Драч, управо како му овај бејаше обећао за почињена убојства. Но будући да Бог не хтеде нипошто оставити некажњенима сва та зла

224

Краљ
Владимир
издајнички
погубљен.
Спомиње то
и Георгиј
Кедрен и
каже да је
бугарски
надбискуп
Давид био
тај који је
краља
Владимира
довео у
Бугарску.

Чуда на гробу
краља
Владимира.

Крајина,
престоница
краља
Владимира.

Краљица
Косара се
замонаши.

225

Исто пише и
Кедрен.

Владиславлева, кад овај једне вечери у Драчу бејаше при јелу, појави се пред њим човек налик Владимиру и с мачем у руци. Владислав, силно престаашен, стаде звати војнике у своју одбрану, но анђео га од Бога послан свеједно удари и краљ паде на месту мртав. Кад видеше то његови војници, престаашени побегоше. Тако тај лош човек, који пре тога седећи за столом бејаше дао убити блаженог Владимира, за столом би потом убијен од руке анђела Божјег. Кад за то чу Владимир стриц Драгимир, окупи мноштво људи не би ли задобио натраг краљевство својих предака, које му је по праву припадало. У том походу стиже у Которски залив, где га Которани дочекаше изашавши му у сусрет и носећи храну, те га замолише не би ли му било задовољство обедовати на острву Светог Гаврила, како би они у међувремену могли припремити све нужно да га у свом граду приме достојно и с почастима које приличе човеку попут њега. Желећи да удовољи молбама Которана, Драгимир уђе у бродницу с неколицином својих људи и превезе се на то острво. Припремивши јело, Которани, којих се бејаше окупало велико мноштво, стадоше овако међу собом зборити: »Самуило и Владислав, некад краљеви ових покрајина, сад су мртви, а од древног краљевског рода није остао нико осим овог Драгимира који ће, поживи ли, поступати с нама по обичају својих предака, те ће ствари кренути лоше по нас. Убијмо га, дакле, па кад се ослободимо ропског јарма, ни ми ни деца наша нећемо од тог тренутка надаље трпјети никаква зла.« Заверивши се сви тако против краља, кад бејаху за столом стадоше у весељу јести с њим, па кад већ бејаху загрејани вином, сви заједно силовито насрнуше на краља. Видевши шта се догађа, краљ се брзо склони и повуче се у оближњу цркву, па извукавши мач из корица загради улаз. Но кад Которани схватише да им је приступ с врата у цркву заграђен, попеше се на кров, отворише га, те тако ушавши у цркву убише краља који није могао одолевати онима који су га нападали с врата и уједно онима који су се увлачили кроз отвор на крову. Након тог злочина, Которани побегоше. Кад Драгиминова војска дозна за смрт свога краља, разиђе се и свако се врати своме дому. Примивши глас о мужевој смрти, Драгиминова жена се врати у Рашку оцу своме Љутомиру, главном рашком жупану. Но дознавши тамо да јој је отац напустио овај свет, оде у Босну браћи своје мајке, заједно с мајком и двјема кћерима. Још док бејаше на путу, у Дринској жупанији, у месту званом Брусна, роди сина коме даде име Доброслав, те се неко

Которани
убију краља
Драгимира.

226

време задржа с њиме у Босни. Но посумњавши затим на непријатељске замке, одведе га у Дубровник. Доброслав узме тамо за жену нећакињу некадашњег бугарског цара Самуила, девојку лепотицу, с којом доби пет синова: Михаљу, Гојислава, Саганека, Радослава и Предимира. Грчки цар Василије, међутим, дознавши за смрт бугарског цара Владислава, окупи бројно људство с којим заузео целу Бугарску, Рашку и Босну, а моћни његови бродови исто тако покоре читаву Далмацију све до њезиних крајњих граница. Василије је управљао тим земљама преко својих намесника грчке народности, а кривицом њихове лаконости тамошње је становништво трпело многе недаће. Кад то виде Доброслав, одлучи да је час да задобије натраг краљевство својих предака. Стаде стога с једне стране додворавати се грчким намесницима и хвалити власт њихову, те мудрост с којом деле правду; с друге је пак стране показивао народу колико је тежак јарам њиховог ропства, подсећајући их на свакодневне грчке неправде, на то да су им жене осрамоћене, а кћери девице обешчашћене, што, говораше он, његови преци нису никад чинили. Послуживши се том својом домишљатошћу, придоби наклоност народа који, напротив, замрзи Грке, те људи стадоше међу собом разматрати како би се ослободили те мучне потлачености. Састаше се, дакле, на већање, након чега се једнога дана побунише и поубијаше све царске намеснике и грчке управитеље који су се у том тренутку налазили у Далмацији. Известише о томе Доброслава, како би дошао преузети посед над краљевством. Он сместа похита са својим синовима, младићима који много обећаваху, те преузе власт у краљевству, а у борби с Грцима освоји земље све до Топлице. Кад цар то дозна, срдит позва к себи једнога од својих војсковођа, по имену Арменополос, те му заповеди да скупим војску и покори Доброслава и његове синове. Арменополос припреми све нужно за рат, те се с војском запути на подручје Зете. Но ни Доброслав с друге стране са својим синовима не бејаше нипошто неспреман, те и он окупи људи највише што је могао. Подели своје снаге на два дела, од којих један даде четворици својих синова, уз заповест да крену на исток и зауставе се у месту званом Врање, те да тамо чекају крај битке. Други део војске задржа за себе и за сина Радослава и с тим снагама насрну на Грке, потуче их и натера у бекство. Син његов Радослав показа притом велику храброст, јер уз друге противнике које уби властитим рукама, обори на земљу и самог војсковођу Грка, што и бејаше главни узрок њиховог пораза. Они пак који бежу

Доброслав,
син краља
Драгимира
склони се у
Дубровник и
тамо се
ожени.
Спомиње то
и Зонара.

Доброслав
одлучи
задобити
натраг
очинско
краљевство.
Георгиј
Кедрен
Доброслава
зове Бојислав.

Покољ Грка у
једном дану.

Доброслав
заузме
краљевство.

227

Доброслав
потуче Грке.

Илирски кне-
жеви се завере
с царем
против
Доброслава.

Љутовид,
господар
Хума.

Кедрен тог
намесника у
Драчу назива
Михаилом, си-
ном логотета
Анастасија,
који, на-
паднут од
Србијанаца у
уском кланцу,
изгуби 40 хи-
љада својих
људи.

228

Доброслав-
лева беседа
војницима.

побегли, верујући да су измакли непријатељу, налетеше међутим на остале Доброслављеве синове који бејаху заузели источне крајеве и који поубијаше готово све грчке бегунце. Краљ том победом не само да учврсти своју владавину у краљевству него дода к томе још земље отете из руку непријатеља. Сину Радославу, за заслуге у том боју у којем се показа правим и срчаним војсковођом, додели жупанију Гацко. Кад до грчког цара допреше вести о погибији и пропасти његових људи, обузе га велика туга, а бојећи се и горих зала, посла своје изасланике с обиљем богатих дарова кнежевима који владаху Илиријом, а посебно жупану Рашке, бану Босне и господару Хума, молећи их да свакако устану на оружје против Доброслава и да се потруде победити га. Не учине ли тако, упозораваше их цар, да се припазе охолости и бахата ума Доброслављевог и његових синова. Стога жупан Рашке и бан Босне, окупивши бројно људство, потраже Љутовида, господара Хума, мужа искусног и вичног ратовању, како би, скупивши своје људе, био заповедник свеукупне војске. Љутовид прихвати понуду те, придруживши своје јединице они-ма остале двојице, састави силну војску и утабори се у Требињу. Грчки цар тада прикупи још људи, више но што их икада пре бејаше окупио, а за заповедника им постави топарха Курсилија, намесника у Драчу. Овај регрутова све људе из равнице у околици Скадра способне за војску, те нареди покрет јединица, пређе реку Дрину и заустави се на подручју Бара. Доброслав, међутим, бејаше са својим четама у Црмници, па кад га известише о бројности непријатеља, обузе га сумња да би могао све изгубити, ако противничке снаге пређу Которски залив и удруже се све заједно у јединствену војску. Сазва тада синове и друге заповеднике своје војске те им стаде овако зборити: »Видите, предраги синови моји и ви прехрабри моји војници, колико је мноштво непријатеља и како је немогуће одолети њиховој навали с тако мало људи, осим ако се, пре но што се сви удруже, не искажемо некаквим јуначким подвигом. Стога ми се чини да би добро било поделити војску на два дела. Синови моји Михаља, Предимир и Саганек нека с делом војске потајно заузму брда непријатељу за леђима, а ја ћу са синовима Гојиславом и Радославом и с остатком војске, остати овде. Усред ноћи напад ћемо Курсилија свирајући у трубе, роге и друге инструменте који се користе у рату. Кад то чују синови моји у брдима, устаће и на заповест се спустити из планине, те одважно насрнути на непријатеља. Полажем наду своју у Бога да ћемо, покажемо ли се правим

мужевима, већ ове ноћи имати непријатеље у својим рукама.« Сви то једногласно прихватише, а наведена три сина, како им отац бијаше заповедио, заузеше брда чекајући тамо знак за напад. За то време један Баранин, који још од своје младости беше увек од помоћи Доброславу, као да га је послао сам добри Бог наклоњен краљу, оде у грчки табор и јавно упозори Курсилија да се чува краља Доброслава и његових синова, јер је са свих страна опкољен њиховом војском. Кад Баранин то наумице разгласи међу грчким војницима, велика помутња изазва у њима страх. Видевши шта се догађа, Курсилије сместа нареди да се сви наоружају и чекају спремни за борбу, а на прикладна места постави страже. Но Доброслав, кад му се учини даје прави час за то, покрену војску и стиже све до грчких стража, те их делом поубија, а делом их натера у бекство. Без одлагања настави напредовати свирајући у трубе, док је остатак војске виком подизао велику галаму. Кад то чуше краљеви синови који бејаху заузели брда изнад непријатељског логора, сместа се и они спустише у низину вичући из свега гласа и свирајући у трубе и друге ратне инструменте. Грци пак, чувши ту силну буку, у страху да није можда истина што им бејаше рекао Баранин и будући да у мркој ноћи нису видели ништа око себе, престрашени не хтедоше даље чекати долазак непријатеља, већ се дадоше у бег. Доброслав и његови синови на то ударише на Грке најжешће што могаху и највећи део њих поубијаше, док добар део оних за којима бејаху кренули у потеру све до реке Дрине, заробише живе. Заповедник њихов Курсилије једва успе рањен побећи, те се склони на подручју Скадра, где напусти овај свет. У том се окршају догоди да се Гојислав, син краља Доброслава, у потери за непријатељем намери на оца у шуми крај потока што протиче Пратном, па не препознавши га у оној мркој ноћи, насрну на њега и оборивши га с коња хтеде га убити. Доброслав тада стаде на сав глас призивати: »Помиљу Боже, помилуј Боже«, а син умах препозна оца, па сишавши с коња и бацивши се на кољена, држећи очево стопало, рече: »Опрости ми, оче, јер сигурно је да те нисам препознао.« Отац му нато одговори: »Не бој се, сине, јер Божја је милост још увек уз нас, те ме ниси убио, па ни ранио.« Стога прозва то место управо тако, »Божје милосрђе«, како због тога што се Божјом милошћу избави тамо из синовљевих руку, тако и због победе над непријатељем коју му на том месту Бог бејаше подарио. Како већ рекосмо, Курсилије подлегну ранама, а након смрти га покопаше на подручју Скадра, те на

Баранин
унесе
пометњу у
грчке редове.

229

Доброслав
поново поту-
че Грке.

Доброслав
проузрокова
смрт грчког
војсковође
Курсилија.

»Помиљу
Боже«, на
италијанско
м „Dio habbi
misericordia“

»Божје
милосрђе«,
то јест
„misericordia
di Dio“

Курсиљев
крст.

гроб његов поставише крст који се још и дан-данас зове Курсиљевим крстом. Потукавши тако и протеравши Грке, краљ сместа посла свог сина Гојис-лава у поход против Љутовиде и других који су се са својим јединицама налазили у Требињу. Даде му још и педесет Грка заробљених у борби, те му нареди да, чим угледа непријатељску војску, пошаље напред у Љутовидов табор Грке још обливане крвљу од задобијених рана, а ако би ови којим случајем одбили извршити заповест, даде му допуштење да их све прободу мечем. Поступи он тако не би ли што више застрашио Грке и илирске кнежеве. Гојислав ревносно изврши очеве заповести, те превезе војску преко Которског залива и прошавши Ко-навлима успе се на гору Клобук, па крену право на непријатеље. Кад им већ бејаше сасвим близу, пусти Грке у оковима, који по доласку у табор Љутовиде и осталих илирских кнежева исприповедаше што се бејаше догодило с другима. То изазва силан страх код свих, осим код Љутовиде који бејаше муж храбар и, како је већ речено, вичан војевању. Но успркос томе, видевши колики је страх савладао његове војнике, није се усуђивао ухватити се у коштац с непријатељем, него овако поручи Гојиславу: »Не заваљајте се, Гојиславе, да ме оштроумност и лукавости ваше могу заплашити. Него, ако сте човек и ако вам у грудима куца племенито срце, узјашите коња с двојицом својих људи, а ја ћу учинити то исто, па ћемо тако сићи у равницу и међусобно искушати снаге«. Гојислав нипошто не хте оставити без одговора тај његов позив и претње, него учини све како бејаше затражио Љутовид, те уђе с њим у ограђено бо-рилиште, где Љутовиде, збацивши га с коња, рани један од Гојислављевих војника по имену Удобре. Нато други војник стаде викати: »Похитајте, другови моји војници, јер Љутовид је рањен и бачен на земљу!« Но он тада дозове натраг коња, узјаха и побеже. Кад то виде-ше његови људи, и они се сместа дадоше у бег. Гојислав крену у потеру за њима, много их усмрти, а неколицину их зароби живе, те се на крају радостан славодобитно врати својој војсци. Након тога земља се смири под влашћу Доброслава и синова му. Кад краљ уреди све у краљевству, сети се Баранина који својом мудрошћу бејаше великим делом заслужан за победу, те се потруди наградити га тако да се ни он ни потомци му никада не покају због добротинства учињеног краљу. Том победом Доброслав задоби натраг све земље око Драча и прошири границе свога краљевства све до реке Војуше, где обележи међу изградивши тамо тврђаву и поставивши страже састављене од јунака на оружју, а

Љутовид на
бојишту с
Гојиславом.

Војуша,
међа Добро-
слављевог
краљевства.

његови људи одатле кретаху у харања земљом Грка. Доброслав након тога поживи још 25 година и издахну у Прапратни, где му бејаше престоница. Покопаше га уз највеће погребне почести у цркви Светог Андрије, у његовој капели. Скупивши се након његове смрти, синови његови заједно с мајком поделише међу собом покрајине краљевства. Гојиславу и Предимиру који бејаше најмлађи од браће, припали су Требиње и Грипол. Михаљи је припала Прапратна с Црмницом и Обликом, а Саганек је добио жупанију Горску, Купелник и Бараци. Радославу доделише жупанију која обухвата Луску, Подлужје и Кучево с Будвом. Краљица мајка све док беше у животу задржа уз себе прворођеног Гојислава, као и власт над синовима и краљевством. За њеног живота нитко се не усуди присвојити за себе краљевски наслов, већ се називаху једноставно кнежевима или грофовима. Након неког времена, док Гојислав схрван болешћу бејаше у Требињу, неколицина тамошњих људи званих Скробимези уби га у болесничкој постељи, а исто то потом учинише и с братом му Предимиром. За кнеза свога тада поставише једнога из својих редова, по имену Донанек. Кад то дочуше Михаља, Радослав и Саганек, скупише снажну војску, уђоше у Требиње, те ухвативши убице своје браће, одрубише им главу. Донанек, међутим, с неколицином најближих рођака успе побећи. Саганек оста у Требињу, а Михаља и Радослав вратише се у Зету. Но недуго потом Саганек посумња у намере Требињаца, те се и он врати браћи у Зету. Све то узнемири Михаљу и изазва у њему сумњу да би ти немири могли проузроковати некакву буну у покрајини. Стаде стога храбрити брата Радослава да оде у Требиње и покуша умирити и савладати оне који снују промене, те га потакну да преузме власт у тој покрајини. Но Радослав не хте нипошто пристати да напусти своје покрајине како би се бринуо за туђе, све док му Михаља и Саганек, бојећи се да би Грци могли заузети те крајеве, као што већ више пута бејаху покушали, не дадоше обећње и у присуству илирских великаша склопише нагодбу, потврђену затим записом и заклетвом, да ће Радославу одласком у Требиње, како исто то Требиње, тако и било који други крај којим би завладао, бити придодани Зети која му бејаше припала поделом краљевства, те да ће се сматрати његовим и његових потомака заувек. Радослав, дакле, скупи војску и крену у поход. Заузе поновно требињски крај, те ухвати Донанека и стави га на муке, све док овај не издахну. Протре затим у покрајину Захумље, те заузео и њу. Готово у исто то време премину краљица мајка, те Михаља

Подела До-
брослављевог
краљевства.

231

Требињци
издајнички
убију
Гојислава.

Донанек
Требињац.

Словени
Михаљу зову
Михајло.

Донанек је
заробљен и
погубљен.

Покрајина
Захумље.

Краљ Михајло. као најстарији од браће преузе власт над краљевством. Роди му се седам синова: Владимир, Пријаслав, Сергије, Дерија, Габријел, Мирослав и Бодин. Узевши у обзир како би, да подели краљевство синовима, свакоме од њих припао сасвим мали део, прекрши дату реч и оте брату Радославу његов део округа Зете, те га даде своме сину Владимиру. Кад му умре прва жена, која му

232

Ожени се сестричином константинопољског цара.

Бодин присвоји за себе царску титулу.

Поражен од Грка и прогнан у Антиохију.

Краљ Радослав

бејаше родила наведене синове, поновно се ожени, и то сестричном константинопољског цара, с којом доби још синова, и то Доброслава, Пријаслава (Петрислава), Нићифора и Теодора. Тројица од њих, Доброслав, Нићифор и Теодор, остадоше без потомства, но Пријаслав (Петрислав) остави за собом сина Бодина који, како ће-мо ускоро показати, заузео затим све покрајине у краљевству. С бројем синова порасте и Михаљина жеља да освоји туђе земље, те скупиле врло велику војску и посла с њоме Владимира и друге синове да заузму Рашку и Бугарску, где поведоше многе битке. Кад на крају освојише велики део тих земаља, Михаља сину своме Пријаславу (Петриславу) додели Рашку, а унуку Бодину, сину истог тог Пријаслава (Петрислава), даде Бугарску. Тек што завлада, Бодина големо честољубље, којим бејаше сасвим обузет, нагна да присвоји за себе царску титулу, што силно сневесели константинопољског цара, те он посла много својих људи да истерају Бодина из Бугарске. Бодин наоружан изађе са својим људима на поприште, но у боју претрпе пораз и паде у заточеништво. Одведоше га у Константинопољ, а на заповест цара би послат у прогонство у Антиохију. Сви Михаљини синови из првог брака умреше још за време његовог живота, како због непрестаних очевих ратовања, тако и због тога што он супротно датој заклетви бејаше силом отео брату Радославу његов део округа Зете, не би ли удовољио жељи својих синова. Након 35 година краљевања, Михаља на крају издахну. Покопаше га у самостану светог Сергија и Бака Мученика. Након њега завлада брат му Радослав, који имаше дванаесторо деце, а од тога осморо мушке; имена његових синова бе-ху: Бранислав, Градислав, Гојислав, Доброслав, Хвалимир, Станихна, Кочапар и Пизинек. Радослав бејаше човек по нарави доброћудан и велика бејаше његова љубав према свима његова рода, те дознавши да му је нећак Бодин, син Пријаслава (Петрислава), још увек жив у Антиохији, посла скупину одважних и домишљатих људи да га силом извуку одатле, где га држаху под јаком стражом. Они извршише тај налог и доведоше Бодина Радославу, који заједно са својима дочека не-ћака с великом радошћу, те му даде Грипол и Будву. Но

шеснаесте године Радослављеве владавине Бодина обу-зе нестрпљивост, те договоривши се потајно с маћехом и њеним синовима, који му бејаху браћа с очеве стране, окаља се вероломством и побуни се против краља Радослава. Овај као врло мирољубив човек не хтеде зарати-ти с нећаком, него са синовима оде у Требиње и тамо већ стар проборава остатак живота. Покопаше га у цркви Светог Петра у Пољу. Зауевши краљевство, Бодин уђе с војском и у Зету, те оружјем стаде отимати земље својих рођака и Радослављевих синова. То силно расту-жи Петра, надбискупа Бара, те он стога одлучи посредовати заједно са својим свештнством и народом. Склопише тада мир, потврђен заклетвом с једне и с друге стране да ће убудуће живети у миру и пријатељству. Након тога, Браниславу се роди шест синова: Предихна, Петрислав, Драгихна, Тврдислав, Драгило и Грубе-ша. Бодин пак доби само четири сина, Михаљу, Ђурђа, Архириза и Тому. Децу му роди Јаквинта, кћи Архириза из града Барија. Но упркос томе што између Бодина и његових рођака бејаше завладао мир, Бодин и даље незадовољан тим миром поведе војску у Рашку, па кад је освоји, подели је на две жупаније, од којих једну даде Белкану, а другу †Марку, својим дворанима. Затражи од њих да обећају и зауну се на верност своме краљу и његовим потомцима. На повратку покори Босну, где на власт постави кнеза Стефана. Недуго затим, чувши за смрт Француза Роберта Гвискара, који бејаше заузео Драч, задоби натраг град с целом околином, но кад на крају склопи мир с константинопољским царем, врати му и Драч и припадајућа подручја. Бодинова жена Јаквинта виде тада како расту и множе се Бранислав-љеви синови, те се побоја да би након смрти њеног му-жа могли силом отети краљевство из руку њене деце, управо како и Бодин бејаше учинио њима. Вребала је стога прилику не би ли им како нашкодила. Кад тако једнога дана Бранислав с братом Градиславом и сином Предихном дође у Скадар у походе краљу Бодину, кра-љица Јаквинта наговори мужа да их задржи под стра-жом, како би након своје смрти осигурао краљевство синовима, уверавајући га како ће, не учини ли то на што га она наговара, њихови синови након његове смр-ти изгубити краљевство или изгинути насилном смрћу, или пак живети бедним животом. Наговорен жениним речима, Бодин их противно заклетви задржа и заточи. Кад то дознаше синови, браћа и нећаци Бранислав-љеви, побегоше у Дубровник и поведоше са собом че-тири стотине најхрабријих својих војника. Примивши

233

Краљ Радослав умире у Требињу.

Бодин је владао око године 1100, како се види из једне ис-праве монаха са Локрума.

†У другим изворима пише Мавро.

Опакост Бо-динове жене Јаквинте.

Бранислав и Градислав Бодинови заточеници.

234

Бранислав-љеви синови склопе се у Дубровник.

Бодин дође с војском под дубровачке зидине.

Козар, како пише Лудовик Цријевић, бејаше брат краљице Јаквинте и храбар човек.

Браниславу одрубе главу пред Дубровником.

Бодин се покаје и оплакује смрт својих рођака.

235
Рат између Дубровчана и краља Бодина потраја седам година.

Бодин владаше 26 година, а 22. године владавине даде погубити своје синовце.

вести о томе, Бодин скупи војску и поведе је у Дубровник, но кад схвати да није у моћи Дубровчана предати му његове рођаке, из страха пред споменутим војницима, на разне начине и свакојаким ратним направама стаде нападати град. Браниславови синови заједно са стричевима и другим рођацима излазише свакога дана из Дубровника, убијајући притом велик број људи из Бодинове војске. Једнога дана извршише велик покољ, те између осталих Кочапар уби Козара, блиског рођака краљице Јаквинте. Бејаше он краљици силно прирастао срцу, те се она никако није могла помирити с његовом смрћу. Распуштене косе, у сузама и гребући лице, овако рече мужу своме Бодину: «Јао мени сиротој, шта након твоје смрти могу с нашим синовима очекивати од тих твојих рођака, ако сада ту пред тобом, без имало поштовања према нама, убијају наше најдраже?» Стаде га затим наговарати да, кад већ не може ништа друго учинити, бар из освете наложи да убију Бранислава с другим заточеницима. Те речи и плач женин расрдише Бодина тако да својим слугама пружи мач који је држао о боку, наредивши им да одрубе главу Браниславу и осталима. Слуге извршише ту заповест пре но што се краљ покаја, и то такође и на подстицај неког Дубровчанина кога његови противници бејашу протерали из Дубровника, те је сад боравио код Бодина. Одрубише им главе пред црквом Св. Николе код Дубровника, тако да рођаци смакнутих, склоњени у Дубровнику, видеше све од почетка до краја. Тако Бодин, осим што беше прекршио давну заклетву, постаде такође и убица властитих рођака. Бискупи и други који бејашу дошли краљу молити га да не пролиева крв својих рођака и да се уместо тога држи онога на што се заклетвом бејаше обавезао, кад видеше већ мртва тела, жестоко се окомише на њега, јер је на наговор жене починио такву страхоту. Краљ се одмах покаја и горко заплака, те даде мртва тијела бискупима, како би их уз највеће почести покопали на локрумској хриди, што они и учинише. Но Бодинов рођаци који бејашу у Дубровнику, начувши да неки Дубровчани тајно преговарају с краљем како би му предали град (јер беше то већ седма година рата), укрцаше се на лађе које држаху спремнима за сваки случај, те отпловише пут Сплита, а затим пређоше у Апулију. Нађоше тамо прикладну лађу којом отпловише у Константинопољ грчком цару. Увидевши, дакле, да не може никако освојити Дубровник, Бодин подиже испред града утврђење и смести у њега војне посаде, па се врати у Скадар. Након 26 година владавине Бодин напусти овај свет. Покопаше га у

самостану Светог Сергија и Бака. Прворођени његов син Михаља хтеде наследити га на престолу, но народ му то не допусти због страшних зла његове мајке Јаквинте, те одбивши га, изабра за свога краља његовог стрица Доброслава. Но кад овај стаде врло лоше и строго поступати с поданицима, они тајним изасланствима почеше убеђивати Доброслављеве рођаке који, како рекосмо, бејашу побегли у Константинопољ, обећајући да ће им, ако се одлуче вратити у земљу, предати власт над краљевством. Издејствовавши допуштење од цара, дођоше они у Драч, где се Гојислав ожени, те и оста тамо с нећацима. Кочапар оде у Рашку и спријатељи се с тамошњим кнезом Белканом, те скупише војску и поведоше је у поход против Доброслава. Овај им се супротстави са својим људима, па кад се ухватише у коштац на обали реке Мораче, војска Доброслављева оста поражена, а он сам паде жив у руке непријатељу. Послаше га затим свезана у Рашку, а они заузеше Зету и уништише највећи део Далмације. Кочапар оста у Зети, а Белкан се врати у Рашку, но с временом се између њих двојице роди прикривено непријатељство, те Белкан са својим Рашанима стаде вребати прилику да некако смакне Кочапара. Овај то примети, па се повуче у Босну, где узе за жену кћер босанског бана, но недуго потом погибе у једном окршају у Хуму. Но народ илирски, навикнут живети под краљевском влашћу, постави за свога краља Владимира, рођеног од Владимира, сина оног Михаље који, како је речено, наследи на престолу свог оца Доброслава I. Као човек мирољубиве нарави, тај Владимир окупи око себе све свога рода и показа велику љубав према њима. Након што узе за жену кћер рашког кнеза Белкана, земља поживи у миру петнаест година. Белкан ослободи заточеништва краља Доброслава, желећи тако угодити свом зету Владимиру, но тек што Доброслав ступи пред Владимира, овај га је дао затворити и током његове владавине бивши краљ оста у тамници. Петнаесте године Владимирове краљевања, жена покојног Бодина Јаквинта окупи на већање неколицину злих људи и непријатеља Белканових те у Котору даде смешати неки отровни напиток који поминути Белканови непријатељи однесоше затим на двор. Тамо, не знам чиме, подмитише Владимирове слуге, који затим дадоше краљу отров. Овај тек што испи напиток, сместа се разболи. Знајући да се неће жив извући из те болести, краљица Јаквинта са сином Ђурђем отпутова у Скадар под изговором да жели посетити болесног краља. Но овај чим је види, силно се узнемири и забрани јој да икад више изађе пред њега. Излазећи из

Краљ Доброслав.

Кочапар порази и зароби Доброслава.

Рашани опустоше Далмацију.

Кочапар погине од босанске руке.

Краљ Владимир.

236

Јаквинта отрује краља Владимира.

Ђаваље умеће Јаквинтино.

одаје, Јаквинта стаде јадиковати и говорити присутнима: »Што сам лошега учинила Владимиру да он сада тако са мношвом поступа? Зар не види да нико други није узрочник његове смрти до Доброслав кога држи у заточеништву?« Опака жена је тако говорила не би ли навела Владимира да погуби Доброслава, будући да се бојала да би овај након Владимирове смрти могао за господарити краљевством. Отпутовавши сместа из Скадра, оде у Горицу чекајући тамо краљеву смрт. Истовремено је слала тајне гласнике споменутим Владимировим слугама, обећавајући им велику награду ако, кад умре краљ Владимир, усмрте такође и Доброслава. Они то тек делимично извршише. Наиме, након краљеве смрти и сахране у самостану Светог Сергија и Бака, извукоше Доброслава из тамнице, ископаше му очи и одрезаше му удо, те га тако пустише, а он сконча остатак својих дана на овом свету с монасима у наведеном самостану. Кад Владимир умре, краљевством завлада Јаквинтин син Ђурађ. Друге године своје владавине хтеде он потајно затворити Бранислављеве синове, но намера му се изјалови. Потомци Бранислављеви, наиме, наслутеше да им плете замке, те се сви склонилише у Драч код свога стрица Гојислава, изузев Грубеше, који би ухваћен и заточен. У то доба константинопољски цар посла с моћном војском у Албанију свог војсковођу Калојоана Комнена, који удружи своје људе с онима Гојислава и његовог нећака, те кренуше у поход против краља Ђурађа. Но и он се исто тако побрину да скупим што више људи и заметну бој с Грцима и Гојиславом, који га потукоше, поубијаше велик део његових људи, друге заробише живе, а сам Ђурађ једва успе побећи и склонити се у Облик. Калојоан крену тада са својом војском у напад на град Скадар, па кад га заузеше, затекоше тамо заточенога Грубешу. Ослободише га из тамнице те га на налог царев, а уз сагласност народа, прогласише краљем. Калојоан му након тога остави део војске, а он сам се врати у Драч. Кад се Грубеша успе на престо, краља Ђурађа који се бејаше склонио у Облик, знајући да је нови краљ јунак вичан оружју и изванредан војсковођа, обузе страх и не хтеде остати тамо, те оде у Рашку. Но мајку његову Јаквинту ухватише у Котору и послаше у Константинопољ, где се и сконча њен живот. Након седам година Грубешиног краљевања на највеће задовољство народа и уз свако обиље свега што је човеку нужно за живот, краљ Ђурађ скупим у Рашкој војску и насрну на Грубешу. Ухватише се у коштац и Грубешина војска изађе из те битке поражена, а он сам, храбро се борећи и испунивши дужност

Краљ
Доброслав
ослепљен.

Ђурађ је
владао, како
се види из
Которских
повластица,
око године
1115.

Тада бејаше
цар Иван,
звани Мавро.

237
Гојислав
позабави краља
Ђурађа.

Краљ
Грубеша.

Јаквинту
ухвате у Ко-
тору и одведу
у Константи-
нопољ.

Та се битка
одиграла под
градом Баром.

правог војсковође, паде у боју. Покопаше га у цркви Св. Ђурађа на подручју Бара. Завладавши поновно краљевством, Ђурађ пожеле домоћи се још живе Грубешине браће и смакнути их. Предихна и Драгило од страха се бејаху склонили у туђину, а трећи брат Драгихна живљаше у Рашкој, где се бејаше оженио у нади да би, како он сам вероваше, на тај начин могао успоставити своје краљевство. Ђурађ им дакле посла своје изасланике уз обећање да ће им, дођу ли к њему, доделити свакоме његов округ и настојати им на сваки начин угодити. Не би ли их лакше у то уверио, потврди те своје речи заклетвом. Поверовавши тако његовим обећањима, браћа дођоше к њему, а он им одмах даде исте оне округе и друге земље у Зети које некада бејаху у њиховом поседу, те стаде врло човечно поступати с њима. Драгихна жена роди у Рашкој три сина: Радослава, Лабана и Градимира. За то време Драгило оде у Подгорје и заузео Оногшт и многе друге округе. Кад то виде краљ Ђурађ, узевши у обзир да се Драгило у свим ратовима бејаше увек понео разборито, извршавајући притом у свакој прилици дужности правог војсковође, осети према њему велику наклоност. Стога на његов савет скупим силну војску и оде с њом покорити побуњену Рашку. Уевши поновно своју власт тамо, затече у тамници Уроша, кога бејаху заточили његови рођаци. Ослободивши га, додели му жупанију Рашку, а он сам се препун плена врати у своју земљу. За време тих збивања у Рашкој, Градихна се бејаше повукао у Захумље. Но тада краљ Ђурађ, видевши како све више расту величина и разборитост Драгилова, као и његовог брата и нећака му, те како су омиљени у народу захваљујући свом честитом животу и хвале вредним навикама, побоја се да би га с временом могли лишити како краљевства, тако и живота. Размисливши шта да чини, ухвати Драгила и Михаљу, синове краља Владимира, те их затвори. Кад за то дознаше Драгихна, као и Првош, Грубеша, Немања и Сирак, синови Драгихне, побегоше у Драч, а исто то учини и Градихна са својим синовима. Пирогорд, војсковођа константинопољског цара, смиславши им се, заједно с Драгихном скупим велику војску с којом продре у земље краља Ђурађа и покори их све до Врања и Бара. У даљем напредовању, међутим, Пирогорда спречи налог да се врати у Константинопољ. Драгихна стога остави свог нећака Уроша у тврђави Облик, а он отпрати Пирогорда до Драча. Краљ Ђурађ, не могавши више подносити штете које му је Драгихна наносио, као ни то да је овај присвојио толике покрајине, из освете ископа очи Драгилоу и нећаку му Михаљу.

Грубеша
погине у боју
и завлада
Ђурађ.

Изасланици
краља Ђурађа
у походу Бра-
нислављевим
синовима.

238

Урош, жупан
Рашке.

Драгило и
Михаља
заточеници
краља Ђурађа.

Драгило и
Михаља
ослепљени.

Краљ Ђурађ
претрпи
пораз од
Драгихне.

Краљ Ђурађ је
ухваћен и
одведен у Кон-
стантинопољ

Завлада
Драгихна.

Не задовољивши се тиме, стави под опсаду тврђаву Облик. Урош, који бејаше у тврђави и у храброј одбрани одолеваоше нападима, извести своје рођаке у Драчу о најновијим догађајима. Они све то пренеше киру Алексију Контостефану, који на заповест константинопољског цара бејаше заменио у Драчу Пирогорда, те скупише војску и поведоше је против краља Ђурђа. Будући да краљ бејаше преко сваке мере омражен међу својим људима, не нађе се ниједан од њих који би га известио о непријатељским покретима. Кир Алексије и Драгихна насрнуше изненада на и њега и затекоше га неспремног, те запоседнуше логор његове војске, поубијавши највећи део војника, док остале нагнаше у бег. Краљ једва успе побећи и склони се у Црмницу, а кир Алексије врати се након тога у Драч. Земља бејаше већ сасвим уништена непрестаним ратовима, па још кад народ

239 увиде како се срећа окренула против краља Ђурђа, побуни се против њега и стаде се мало помало приклањати Драгихни. Први то учинише Которани, а Драгихна, подстакнут том наклоношћу народа, стаде прогањати краља Ђурђа. Кад се и народ Рашке приклони Драгихни, како би избегао њихов бес Ђурађ би присиљен са шачицом својих људи лутати шумама и планинама. Насртаху на њега са свих страна те се он у страху да би на крају могао пасти у руке непријатељу, склони у тврђаву звану Обод. Кад вест о томе стиже до Драгихне, заузео он читаво подручје све до Котора, изувез тврђаве у којој краљ Ђурађ бејаше пронашао уточиште. Но Градихна извести о свему кира Алексија, те удружише своје војске у опсади те тврђаве. Подмитише затим неке од краљу најблискијих људи, те се тако домогоше и тврђаве и краља. Краља кир Алексије одведе у Драч, а затим га посла у Константинопољ, где Ђурађ сконча своје дане. Уз општу сагласност народа би тада изабран за краља Драгихна, који владаше честито и праведно, с обзиром на то да бејаше човек разборит и богобојажљив. Кад гласине о томе допреше и до оних који бејаху распршени у Апулији и другде у туђини, вратише се они у домовину и населише земљу која бејаше већ готово сасвим опустошена. Драгихна ипак за време своје владавине претрпи многе муке од неких злих људи, но Господ Бог га коначно сачува свих зла. Након једанаест година краљевања, оде и он на онај свет, те га синови његови Радослав, Иваниш и Владимир уз почасти покопаше у самостану Св. Сергија и Бака. Након смрти краља Драгихне, најстарији његов син, кнез Радослав, однесе обиље вредних дарова константинопољском цару Манојлу, који га врло љубазно

прими и даде му у посед све земље којима отац његов бејаше икада владао. Вративши се из Константинопоља, Радослав завлада својим земљама заједно с браћом Иванишем и Владимиром. Но након неког времена побунише се против њих неки зли људи и древни њихови непријатељи, те доведоше Урошевог сина Десу и дадоше му власт над Зетом и Требињем, док у власти Радослава и његове браће остаде Приморје с градом Котором, па све до Скадра. Радослав и браћа му истрајаху свакодневно у борби против Десе и других својих непријатеља, како би поновно задобили побуњене покрајине и задржали у својој власти остатак краљевства.

Крај.

Браниславље
ви рођаци
врате се у
домовину.

Тај цар беја-
ше Манојло
Комнен, а
владао је око
године 1141.

240 **Ово су краљеви који по редоследу
један за другим владаху Далмацијом
и другим илирским крајевима,
према наведеној историји.**

ОСТРОИЛО
СВЕВЛАД
СЕЛИМИР
ВЛАДАН
РАДМИР

Владаше око љета Господњег 495.

Након тог краља, па све до Свети-
мира, владаху четири зла краља,
којима аутор наведене историје
није записао имена.

СВЕТИМИР
СВЕТОПЕЛЕК

Бејаше он први краљ који поста
хршћанин око године 886, а пре
тога име му бејаше Будимир.
Крштењем му беше дато име
Свѣтопелек, што значи »свѣти
дечак«. Бјондо, Сабелико и Пла-
тина спомињу га под именом
Сферопило.

СВЕТОЛИК
ВЛАДИСЛАВ
ТОМИСЛАВ
СЕБЕСЛАВ
ВЛАДИМИР
КАРАМИР
ТВРДОСЛАВ
ТОЛИМИР
ПРИБИСЛАВ
КРЕПЕМИР
СВЕТОРАД
РАДОСЛАВ
ЧАСЛАВ

Након тог краља, па све до Павли-
мира Бѣла, наступи раздобље
међувладавине, односно кра-
љевски престо оста празан.

ПАВЛИМИР БЕЛЛО
ТЈЕШИМИР
ПРЕЛЕМИР
СИЛВЕСТАР

Детињство и одрастање бејаше
провео у Дубровнику. Од њега

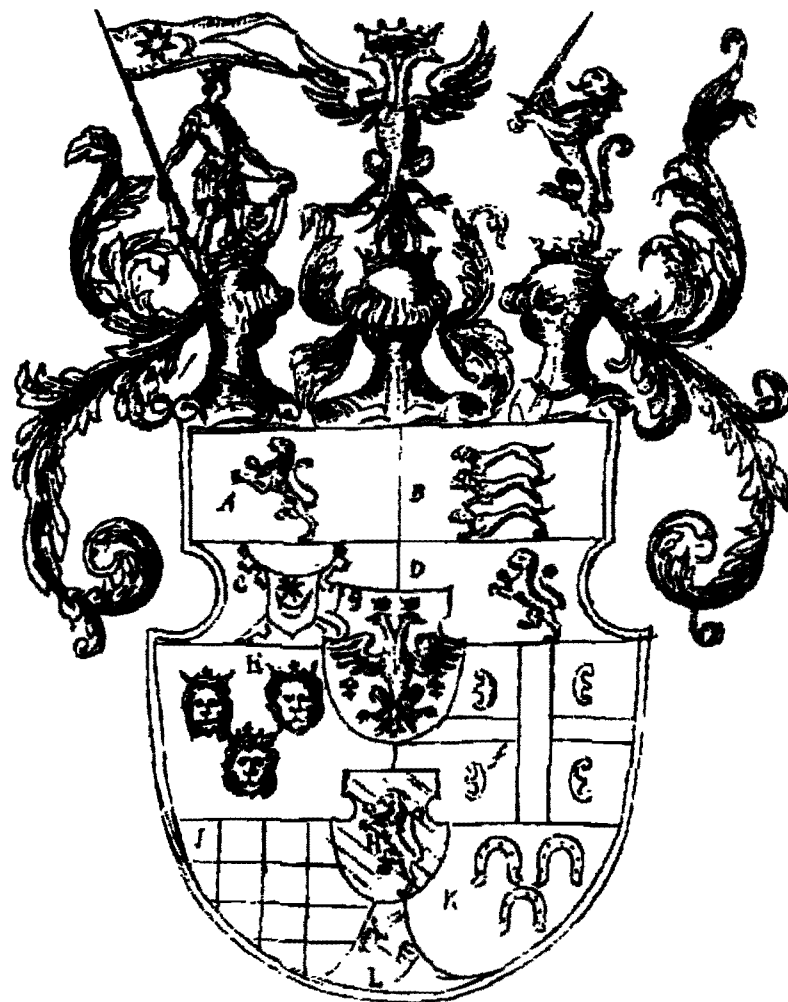
Дубровчани откупише три своја острва, односно Ши- 241
пан, Лопуд и Колочеп.

ТУГЕМИР
ХВАЛИМИР
ПЕТРИСЛАВ
ВЛАДИМИР
ДРАГИМИР
ДОБРОСЛАВ
МИХАЉА
РАДОСЛАВИ I.
БОДИН
ДОБРОСЛАВ II.
ВЛАДИМИР II.
ЂУРАЂ
ГРУБЕША
ДРАГИХНА
РАДОСЛАВ III.

Он не узе краљевску титулу, већ
задржа наслов кнеза. Године
1161. протера га из државе по-
буњеник Деса, чији потомак
Немања, како ћемо ускоро ис-
приповедати, даде име породи-
ци Немањића, од које поте-
коше многи краљеви и цареви,
господари Србије и Рашке.

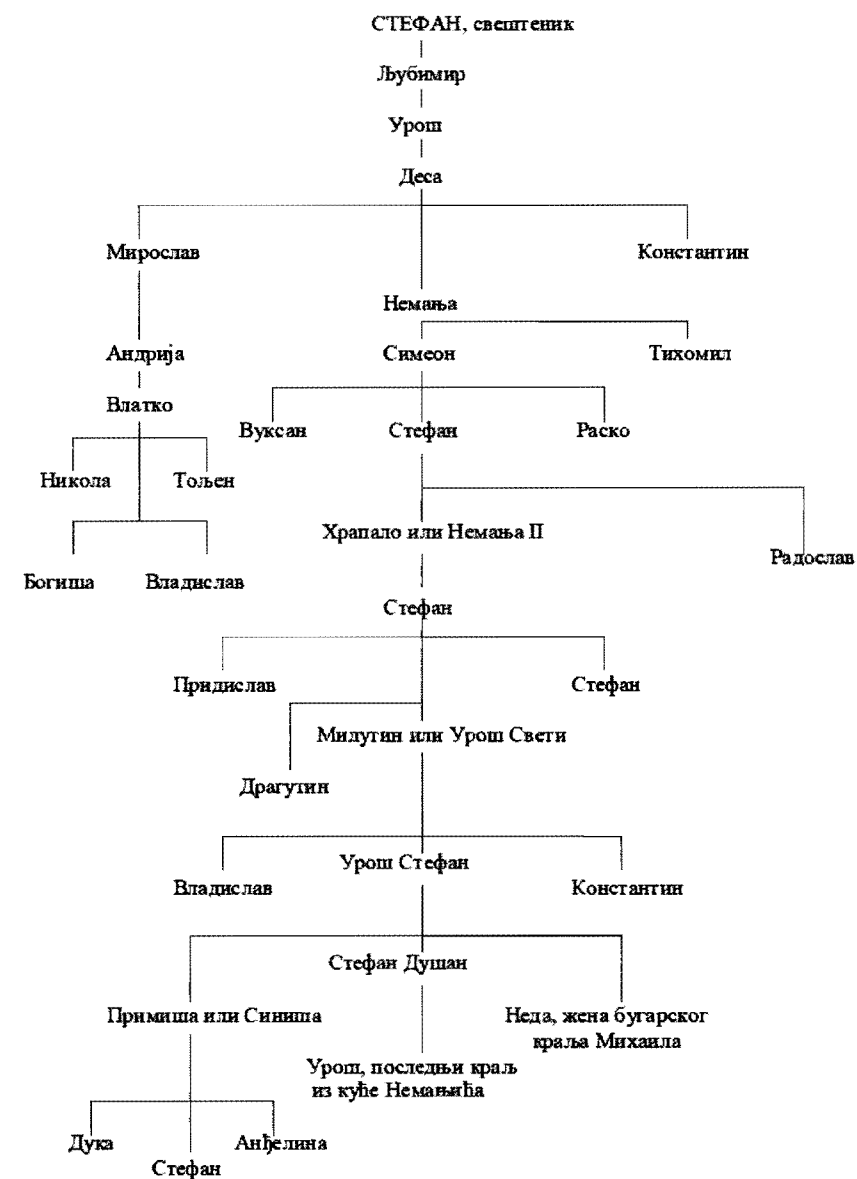
Грб Стефана Немање, краља и цара Рашке.

A Грб Краљевине Бугарске
B Славоније
C Босне
D Македоније
E Далмације
F Србије

G Куће Немањића
H Котроманића
I Хрватске
K Рашке
L Приморја

Родословно стабло куће Немањића.

НАСТАВАК

ВЕЋ ПОМЕНУТЕ ИСТОРИЈЕ КРАЉЕВА ДАЛМАЦИЈЕ

**која садржи на првом месту порекло,
развитак и крај краљева из куће
Немањића који владаху у РАШКОЈ и
СРБИЈИ.**

**На другом месту приповеда живот четири рашка
великаша који после смрти Уроша, последњег
краља из куће Немањића, насилнички заузеше
краљевство Рашке.**

**И на крају говори о БОСНИ, ХУМУ,
ХРВАТСКОЈ и БУГАРСКОЈ.**

Од дон МАВРА ОРБИНА

*Давид Ренесио
поклисар у
Дубровнику, а
Михајло у
Котору.*

*Давид убијен
успут.*

Кнез Радослав схвативши да Деса постаје из дана у дан све моћнији и да настоји на сваки начин да заузме његову државу и загосподари њом, посла у Дубровник као поклисара Давида Ренесија, тадашњег заповедника Будве, с молбом да му дубровачка господа набаве нешто оружја из Италије. Которанима пак упути Михајла Ренесија, човека вештог у ратним стварима, да их охрабри да устрају у ранијој верности коју су увек показивали према његовим прецима и да их упозори да се добро чувају празних обећања од стране Десе и његових следбеника. Управо те Десине присталице га, кад се враћао из Дубровника, нападоше код Рисна, где им он у почетку храбро одолевао, но коначно часно паде.

Узохоливши се стога, Деса владаше у Хуму, све до Котора, и у Горњој Зети називајући се баном, односно војводом. И до краја свог живота остаде господар у тим земљама, те му их кнез Радослав са својом браћом никада није могао одузети и поново задобити. Поменути војвода Деса волео је римокатоличку веру и био би је без даљњег прихватио да се није прибојавао да ће га његови словенски великаши лишити власти. Стога је он био први који је лета Господњег 1151. даровао острво Мљет (које припадале Хуму) тројици монаха, Марину, Шимуну и Ивану. Њима уступи речено острво са свим његовим земљиштем, приходима и људима, како се види из једне исправе која се пре дуго времена чувала у цркви Св. Михајла, где од почетка становаху монаси на реченом острву, а касније, током времена, уз помоћ господара Хума и Рашке, те с прилозима Дубровчана, би саграђена на језеру тога острва црква Св. Марије и манастир за боравак монаха, па ту и данас постоји. Вог стога награди Десу и његово колено, те су његови потомци у седам генерација стално били господари и краљеви Рашке, све до цара Уроша који, припадајући осмој генерацији, изгуби царство и умре без деце. Војвода Деса је имао три сина, Мирослава, Немању и Константина, и они беху паметни људи и добри ратници. Кад је умро, покопаше га у Требињу, у цркви Св. Петра у Пољу, а власт преузеше у поменутим областима његови синови. И пошто су били (како је речено) веома одважни и храбри, пробуди се у њима жеља да загосподаре Рашком и Доњом Зетом. Окупивши, дакле, јаку војску уз помоћ босанског бана који беше таст Немањин, пођоше у Зету против кнеза Радослава, сина краља Драгиње (Драгихне), који је са својим братом Иванишем држао поменуту област. Видевши тада Радослав да се не може мерити с једном таквом војском, укрца се на лађу, те из Улциња дође у Дубровник. И тако Мирослав, Немања и Константин заузеше Зету са свим градовима сем Котора, који оста под кнезом Радославом. Док је Радослав боравио у Дубровнику, Мирослав и друга његова браћа тражили су од Дубровчана да им предају њега и његова брата Иваниша. Но Дубровчани, извињавајући се како су најбоље умели, да не би повредили неутралност своје Републике, никад нису пристали на њихов захтев. Стога они послаше друге поклисаре да запрете Дубровчанима. А ови им одговорише да желе живети у пријатељству са свима, али без штете по част и слободу своје републике, за чије одржање беху спремни изгубити и сам живот, а камоли друго. Кад су то чула поменута браћа, сакупивши знатан број војника,

Деса се прогласи баном.

245
*Наклоњен
католицима.*

*Дарује мона-
сима острво
Мљет.*

*Десини
синови.*

*Деса
премине.*

*Кнез
Радослав
склони се у
Дубровник.*

*Хвале вредна
верност
Дубровчана.*

246

Которани
Јурај (Ђурађ)
Бисанти и
Марин Драго
прискачу у
помоћ
Дубровнику.

Никола
Бобаљевић,
заповедник
дубровачких
снага.

Дубровчани
потуку
Мирослављеву
војску.

Немања
заузме Рашку.

Немања уз-
ма титулу
великог
жупана.

Немања
похара Жупу
дубровачку.

Дубровачки
надбискуп
Трибуније
Млечанин
искључи из
цркве себи
подређеног
(суфрагана)
каторанског
бискупа.

следеће године спустише се у Конавле с намером да Дубровчанима нанесу штету. Пошто су Дубровчани много пре били о томе обавештени, и сами су припремили добру војску допремивши доста људства из Драча и Котора, градова који стајаху тада уз кнеза Радослава, нарочито град Котор. Овај град им посла под вођством Ђурђа Бисантија и Марина Драга две стотине присталица који беху довезени у Цавтат дубровачким галијама. Остали део војске Дубровчани беху упутили у Конавле копном под вођством Николе Бобаљевића. Тамо се било улогорило и три хиљаде Мирослављевих војника, очекујући осталу војску како би стали потом да опседају Дубровник, мада су се правили као да су дошли само да спрече Дубровчане да не уђу у Мирослављеву земљу. Стога дубровачки сенат изда наређење Бобаљевићу да настоји да што пре ступи у борбу с Радивојем Опорчићем, заповедником поменуте Мирослављеве војске. А пошто су се Дубровчани правили као да беже из Конавала, овај изиђе из ровова и крене са својим људима у потеру за њима. Но Дубровчани, стигавши до једног веома повољног положаја, бацише се на непријатеље и присилише их да окрену леђа и да се врате својим кућама. Услед тога горе поменути Десини синови неко време престадоше да узнемиравају Дубровчане, премда су их ипак увек жестоко мрзели. И по наређењу цара не беше им дата ниједна област. У то време горе речени Немања и браћа, освојивши Зету, сакупише војску и кренуше против Рашке. Стога Владимир, други брат Радослављев, који је био у Рашкој, одупре се с Рашанима Немањи и његовој браћи, и кад дође до битке код Приштине, Владимир би поражен. Кад је он побегао у Бугарску, Немања с браћом заузео Рашку. И од тог времена, због победе коју однесоше код Приштине, хтедоше да то место буде краљевска престоница и да се ту крунишу краљеви Рашке. Тада Немања узео титулу великог жупана и држаше Рашку са Горњом и Доњом Зетом. Мирослав и Константин вратише се на управу Хума, живећи у међусобној љубави и покорављујући се свом брату Немањи. Немања се у месецу августу 1177. године спусти с војском у Жупу дубровачку, па ту похара и посече стабла и винограде. То учини из мржње коју је осећао према Дубровчанима, мада је изјављивао да то чини поводом неких спорова између дубровачког надбискупа Млечанина Трибунија и његовог суфрагана которског бискупа, којег речени надбискуп беше искључио из цркве због непослушности. Видевши тврдоглавост свог суфрагана, дубровачки надбискуп се пожали на њега папи Александру трећем овог имена,

који је тада био у Беневенту, а которски бискуп обрати се Немањи. А он тада зарати с Дубровчанима и одузе дубровачком надбискупу све његове суфрагане који су се налазили у Немањином краљевству, наиме, бискупе Будве, Котора, Улциња, Свача, Скадра, Дриваста, Медона, Сорбије, Босне, Требиња и Захумља. Сви су ови раније били под дукљанским надбискупом Иваном. Кад су Бугари разорили Дукљу, а Иван преузео управу дубровачке цркве, овој цркви су биле подређене и све те цркве, како се види из једног указа папе Александра другог овог имена, упућеног Виталу, другом надбискупу дубровачком, 1067. године, и касније, 1141. године, потврђеног дубровачком надбискупу Андрији Лукезе. У то време био је бискуп у Будви Силвестар, у Котору Нићифор, у Улцињу Иван, у Свачу Василије, у Скадру Ђурађ, у Драчу Гргур, у Дривасту Петар, у Сорбији Ђирил, у Босни Владислав, у Требињу Константин и у Захумљу Шимун. Њих, како је речено, Немања ослободи потчињености дубровачком надбискупу. Седам година после тога Дубровчани, под заповедништвом Миха Бобаљевића, који је раније био поразио у Требињу босанског бана Борића, победише у поморској бици Немањиног брата Мирослава у луци Пољица у Албанији, коју данас зову луком Дубровчана. Том приликом спалише неколико бродова и заробише три галије, два галиона и седам саеција. Следеће, пак, године Мирослав дође с војском од 30 хиљада коњаника и опседе град Дубровник, те га поче тући неким справама. Опсаду је држао пуних осам дана, а онда је, будући да није могао ништа учинити, спалио поменуте справе и вратио се кући. Мало после тога Константин крене с војском против острва Корчуле, које је припадало Хуму, његовој области, али му се није покоравало. Пошто је пребацио лађама своје чете из Коношевице на острво, пљачкао је и харао по њему. Корчулани се тада удружише и отеше му лађе, тако да он остаде на острву као заробљеник. Пошто се више није могао вратити на копно, на крају закључише мир и уговорише да Корчулани пусте кући Константи-на и све његове људе, а да он с Мирославом и Немањом ослободи острво подређености господарима Хума. И од тог времена надаље Корчулани беху слободни, тек их ниједан господар више није узнемиравао. Мало затим умре Константин не остављајући иза себе ниједног сина. После кратког времена премину и његов брат Мирослав, који остави једног сина од десет година, по имену Андрија. Кад су, дакле, умрла ова два брата, подиже се хумска властела и изабра за свог господара кнеза Петра, родом из Хума, човека храброг и мудрог.

Бискупи
подређени
дубровачком
надбискупу.

Дубровчани
поразио и
заробио Ми-
рослављеве
бродове.

Дубровник
под опсадом
Мирослављев
е војске.

Константин
напустио
Корчулане.

248
Заробио га и
стекну
слободу.

Кад је он дошао на власт, отпусти Мирослављево жену и поменутог његовог сина. Они пођоше Андријином стрицу Немањи. А како је тада Немања био заузет ратовима које је водио на границама Рашке и Бугарске с горе реченим Владимиром и с Грцима у вези с кнезом Радославом и његовим братом Иванишем, није се могао бавити стварима Хума. То тим пре што је цар Исак Анђео узео под посебну заштиту кнеза Радослава и његову браћу. Стога је 1190. године приметну битку с Немањом, како пише Никита Хонијат, на реци Чабру, данас званој Морава. Ови Немањини ратови били су разлог што је кнез Петар за читавог Немањиног живота задржао у мирном поседу Хумску област и што није за њу полагао рачуне ниједном господару, већ је владао од реке Цетине до Которског залива. Често је био у рату и водио борбу с босанским бановима и хрватским великашима. У тим ратовима имао је лепог успеха, јер је био веома паметан човек и искусан у ратним стварима. Пошто је, дакле, жупан Немања (како је речено) постао велики владар благодарећи освајању Рашке и других земаља, све до граница Дунава, Саве и Босне, и пошто је увек односио победу над непријатељима, свако га је уважавао и сматрао веома искусним ратником. Стога, колико због овога толико и што је уз то био mudar човек и веома дарожљив, сви су га поштовали и волели. Зато што ми у овом делу чешће ваља помињати Немању, биће добро да најпре изложим његово порекло и родословље, да се види како бог много пута, из њемупознатих разлога, уздиже људе ниског рода до највиших положаја и части. Треба знати, дакле, да једном живљаху у Хумској области, у пределу Луке, неки поп грчког обреда, наречени Стефан, који се ожени по обичају тамошњих попова једном женом из тога краја с којом је имао, између осталих, сина по имену Љубимир. Кад је Љубимир током времена, услед своје мудрости и јунаштва, изишао на глас као добар ратник, њега је господар Хума именовао жупаном једног предела, званог Трново, који се данас по његовом имену назива Љубомир. Пошто је добро управљао тим крајем, он ускоро умре оставивши иза себе једног сина по имену Урош. Како је он наставио очевим стопама, и у руковању оружјем и разборитим поступком у свим подухватима, краљ Ђурађ га потврди на управи и власти у тој области. Кад је касније Урош био заробљен у једном окршају који је краљ Ђурађ имао с краљем Драгињом, био је одведен у Рашку, где је остао све док краљ Ђурађ није поново (како је речено) заузео Рашку. Од Уроша се роди Деса о којем је раније било речи, а од Десе горе поменути

Кнез Петар,
господар
Хума.

Цар подигне
кнеза Радослава и
заметне бој с
Немањом.

Река Чабар,
данас Морава.

Порекло куће
Немањића.

Свештеник
Стефан.

Љубомир.

Трново, данас
Љубомир.

Урош.

Деса.

Мирослав, Константин и Немања, по коме кућа Немањића доби име. У време овог Немање, наиме, у годинама спаса 1189, цар Фридрих први овог имена, идући с војском против азијских Турака и пролазећи кроз Србију, стигао је у Ниш. Ту му је био изишао у сусрет Немања с великом својом свитом носећи цару много краљевских дарова. Цар га је љубазно примио, па пошто су водили преговоре о разним стварима, и он је њега краљевски даровао и потврдио у држави Србији. Ово помињу опат Арнолд у хроници Словена, монах Готфрид у хроникама Аустрије и Падованац Тагенон кад говори о овом Фридриховом походу. Кад је Немања умро, остадоше иза њега два сина, Тихомил и Симеон. Тихомил није остао на власти дуже од године дана, јер је умро. Наследио га је брат му Симеон. Симеон је владао око 1200. године и проширио власт над Србијом, Далмацијом, Дукљом, Травуњом и Захумљем, а био је први који се назвао краљем Рашке. Он је често ратовао с Грчким Царством. Имао је три сина: Стефана, Вуксана и Раска. Раско је у калуђерству назван Сава, а Срби га сматрају свецем. Његове кости недавно су јавно спаљене по наређењу зликовца Синан-паше. Симеон је умро у педесет петој години живота. Наследио га је син Стефан, који је у разборитости: и јунаштву ишао очевим стопама. А како је био мирољубив човек, закључио је мир с Бугарима и с Грцима. Пошто су помрли кнез Радослав и Иваниш не оставивши иза себе ниједног сина који би нешто значио, Стефан је живео у миру и са свима другима, сем што је ступио у рат с онима из Хума. Пошто је над њима владао (како је речено) кнез Петар, Стефан сакупи јаку војску и пође на њега водећи са собом свога млађег сина Радослава и свога синовца Андрију, сина Мирослављевог, који је био протеран из Хума. Тада кнез Петар, као веома одважан господар, није хтео да избегне борбу већ је сакупио што је игда могао више војске и изишао да се огледа с њиме. У бици која се беше приметнула у равници Бишћа, кнез Петар је био поражен. Теран од Рашана, тргне мач, удари по једном дрвету и, засекавши га свом снагом, рече: "Довла Рашани", тј. доведе, Рашани. Сви који видеше овај снажни ударац остадоше запањени и сматраху га чудом. Затим умакне преко реке Неретве и држаше онај део Хума који је с оне стране реке. Тада рашки жупан Стефан заузео читав Хум и постави на његову управу млађег сина Радослава, а своје синовцу Андрији даде жупанију Попова, Приморја и Стона. Оставивши у Хуму Радослава и Андрију, врати се у Рашку. Но

Мирослав,
Немања и
Константин.

Цар Фридрих
потврди
Немањину
власт.

Тихомил.

Симеон се
први назва
краљем
Рашке.

Раско,
касније
Свети Сава.
Спаљен од
Турака.

250
Влада
Стефан.

Жупан Пе-
тар потуче
кнеза Петра.

мало затим, кад је умро Радослав, Андрија, с пристанком жупана Стефана, заузео читаву Хумску кнежевину и назва се кнезом. Како тиме нису били задовољни неки жупани и властела Невесиња и друге удаљеније велможе, побунише се и ставише се под заштиту босанског бана, тако да кнезу Андрији остаде само Приморје, Попово и Стон. То му се десило јер је по природи био мирољубив човек и није хтео ратовати ни са киме. Његово ћемо родословље дати кад будемо говорили о хумским господарима. Већ поменути жупан Стефан био је велики пријатељ Дубровчана и увек је живео с њима у миру. И они су њега волели и поштовали и често му слали поклисаре с даровима. Стога је врло лепо поступао према њиховим трговцима и давао им све повластице у погледу трговине. Владао је двадесет осам година, а кад је умро био је покопан у цркви Св. Петра у Рашкој. Оставио је јединог сина и баштиника толиких држава, званог Немања Други, кога су сви сматрали великом поштењачином и богобојажљивим човеком.

251 Надимак му беше Крапало. Видећи да у свем његовом царству влада мир и да га нико не узнемирава, он хтеде узети титулу и назвати се краљем Рашке, тј. Србије. Кад се о томе посаветовао са својим великашима, сви одобрише његову замисао и бежу тиме врло задовољни. Видевши то, Немања позва на општи сабор у Приштину патријарха и све црквене достојанственике и велики део великаша свога краљевства, те ту би крунисан и уз опште одобравање и ликовање извикан једногласно за краља Рашке. Затим га патријарх на дан Ускрса посвети са свим обредима и свечаностима. Приликом тог посвећења затражи да му се измени име Немања у Стефан. Отуда се сви краљеви Србије, његови наследници из немањићке куће, називаху Стефан. Ускоро после тога краљ Стефан поче мислити на проширење свога царства. Сакупивши, дакле, знатну војску, крене пут Бугарске, коју, пошто је тада била поцепана, и у немирима и без краља, великим делом заузео. А затим, окренувши се на Грчку, и тамо освоји многа места. Не задовољивши се ни тиме, крену у рат против Угра и подјарми народе Срема над којима у то време владаше нека госпођа Урица која је била у крвном сродству с угарским краљевима. Кад је Урица видела да својим снагама неће моћи одолети краљу Стефану, побеже у Угарску. Сакупивши ту знатан број људства, заметне битку с њиме. Али је била поражена и заробљена. Пошто се никако није могла избавити, упути молбу дубровачком сенату да посредује и на сваки начин издејствује њено ослобођење из тога места. Дубровчани су доиста преко својих

Жупан
Стефан
пријатељ
Дубровчана.

Влада Немања
Други.

Крапало.

Окруњен је за
краља Рашке.

Сви рашки
краљеви носе
име Стефан.

Стефан
Крапало
заузео велики
део Бугарске.

Угаркиња
Урица, владарка
Срема.

Затражи
помоћ од
Дубровчана.

поклисара Николе Продановића и Марина Сараке успели да је краљ Стефан, желећи да угоди овој господи, коначно ослободи и закључи с њоме мир. Пошто је владао двадесет и две године, краљ Стефан умре, а наследи га његов син Стефан, који се круниса одмах после очеве смрти. Он одржа власт над Грцима и Арбанасима у великој правди и миру. Оженио се Францускињом Јеленом, женом веома оданом хришћанству. Она је поново изградила и обновила Бар, који су после пада Римског Царства били разорили Галогрци. Обновила је затим неке друге околне тврђаве и (како каже Марин Барлето) подигла у Епиру и у Илирику многе манастире и друга верска здања, што се још и данас може видети по неким урезаним мермерима и другим записима. Стога ју је њен муж много волео. За време његове владавине дође неки војвода Јован, Грк из Драча, с великом војском у Зету с намером да је заузме. Кад је то сазнао краљ Стефан, припреми и он своју војску с којом дође у Зету и нађе Јованов логор код Скадра. Ту га нападе и порази, те га зароби живог с многим грчким племићима. Тада цариградски (константинопољски) цар, да би избавио из тамнице поменутог Јована, који је био његов рођак, као и друге Грке, закључи мир с краљем Стефаном. Међу другим условима закљученог мира беше и тај да војвода драчки не сме убудуће узнемиравати у име Царства границе Зете ни краљ Рашке границе Драча и Албаније. После тога поче краљ Стефан настојати да повећа своје приходе и царине. У ту сврху посла у Немачку људе да му доведу Немце веште у копању злата, сребра и других ковина. И тако, благодарећи многим рудницима које му ови отворише, порасте веома његово благо и постаде врло богат. Ово нису умели његови претходници, па су живели припросто, не бринући се за сакупљање блага и стицање новца. Готово пред саму смрт подиже манастир Милешеву. После владања од осамнаест година пресели се у бољи живот. Имао је четири сина, наиме, Драгутина, Придислава, Милутина и Стефана, од којих је Придислав касније био постављен за архиепископа српског. Драгутин, пак, видећи да му је отац већ стар, а сам по природи одвећ жељан власти, подиже оружје против оца и протера га из краљевства. Тако Стефан после осамнаест година владања умре развлашћен. Док је, дакле, краљевао, Драгутин је показивао велику разборитост у владању. Али осећајући ипак грижу савести због почињеног греха према оцу, одлучи да се, ради покајања, замонаши у Дебру и препусти краљевство свом брату Милутину. Док је Милутин владао, његов млађи брат

Смрт краља
Стефана.

Францускиња
Јелене, жена
краља
Стефана.

Галогрци
разоре Бар,
а краљица
Јелена га
обнови.

252

Краљ Стефан
потуче и
зароби војскаводу
Ивана.

Константин
опољски цар
склопи мир с
краљем
Стефаном.

Краљ Стефан
доводи
Немце ради
отварања
рудника.

Краљ
Стефан
подигне
манастир
Милешеву.

Драгутин
протера оца
из краљевства.

Покаје се,
сиђе с
престола и
замонаши се.

Влада Милутин. Стефан није му био много покоран. Стога, да би га уклонио из своје средине и да не би имао прилике да се свађа с њиме, даде му на управу једну велику покрајину на граници Угарске, око Мачве и Св. Димитрија и на обалама Саве. Али уз све то није га могао преокренути ни савити његов дух. Јер чим дође на управу поменуте покрајине, толико се узохоли да, одметнувши се од брата, узме титулу краља и не хтеде да с њиме живи у миру. Ова покрајина од оног времена па даље зваше се Земља краља Стефана. Ни на то се не расрди краљ Милутин, који је по природи био благ и добар, већ га пусти да живи како хоће, а он се сав био предао бојанској служби и био заузет изградњом цркава и манастира којих је за свога живота подигао четрдесет. И у дељењу правде беше веома правичан. Није се дао поткупити ни молбама, ни новцем, ни ичим другим. Стога су га сви сматрали за светог. И због његове љубазне природе с разлогом беше назван Милутин, што значи умиљат или драг. Због тога бог допусти да још за његова живота умре његов брат Стефан, који би покопан у цркви Св. Димитрија у Срему. Краљ Милутин, кога неки зову Урош Свети, мада је увек био пријатељ Дубровчана, ипак по наговору и пакости неких његових људи, непријатеља Дубровчана, објави им рат. Дубровчани су најпре настојали да га одобровоље потчињеношћу и покорношћу, али кад то није помогло, наоружаше се и они. И три пута се с њиме потукоше: први пут под заповедником Петром Тудишевићем и други пут под вођством Раска Рањине изгубише битку, али трећи пут, кад се непријатељска војска хтела спустити у Жупу дубровачку, дочека је Циво Гундулић и присили на повлачење. После овога, посредством цара Андроника, Урошевог таста, закључише мир. Овај је краљ много волео латинске градове и односио се према њиховим трговцима врло љубазно и лепо. Владао је тридесет и пет година, или (како други веле) четрдесет. Сада почива у цркви Св. Марије у Софији, где је његово тело још читаво с дугим длакама, нарочито густим на прсима. Раније, међутим, беше сахрањен у манастиру Св. Стефана у Звечану, који је сам подигао. И после смрти сви су га држали за свеца. Оставио је троје мушке и двоје женске деце. Један је био незаконит, по имену Стефан, а имао га је с неком племкињом; Друга двојица су били законити. Владислав, кога неки зову Урош, родио се од прве његове жене, Јелисавете, кћери Стефана Четвртог, угарског краља; други се зваше Константин, рођен од друге жене, која је била Гркиња из Цариграда. Стефан, незаконити син, дакле, као веома паметан

човек, успео је да га заволе сви великаши краљевства које је наумио задобити и присвојити још за живота свога оца, или бар (ако му то не успе) после његове смрти. Кад је то приметио краљ Милутин, нареди да га ослепе и посла га у Цариград свом тасту цару Андронику, чију је кћер Теодору имао за жену, да га тамо чува заједно са његова два нејака сина, од којих је један ускоро умро; другог, с надимком Душан, још готово као дечака, пре него што умре доведе из Цариграда у Србију. Неки кажу да је Стефана отац ослепио пре због оптужбе његове маћехе. Међутим, није остао сасвим слеп, мада се у почетку правио да јесте. Кад је, дакле, Владислав дошао на управу краљевства, увек се показивао великим пријатељем Дубровчана, од којих су неки, а посебно Мато Цријевић, Циво Пуцић и Вид Бобаљевић боравили неко време на његовом двору и помагали му у ратовима које је водио са својом браћом. А Бобаљевић, који је био врло богат, вративши се у Дубровник, више пута га је помогао новцем, како се види у завештању Бобаљевића из 1326. године. Ту Бобаљевић изјављује да му је овај краљ, заједно са својим оцем, био дужник не знам колике своте новца. Огроман део тога новца Владислав је утрошио на учвршћење своје власти у Рашкој. Али сви његови напори беху узалудни. Пошто је био у рату са својим братом Константином, неки великаши који нису били њиме задовољни побринуше се да дође из Цариграда његов брат за кога рекосмо да га је отац ослепио. А он, будући веома окретан (како је речено) у свим својим пословима, знао је искористити подвојеност поменутих великаша, од којих је део био на страни Владислава, а део на страни Константина. Док су ова браћа прогонила један другог, Стефан привуче к себи већи део властеле и народа. У томе му је много ишла на руку неспособност Владислава, који се показивао сасвим бескорисним и неискусним у ратној вештини. Кад је Владислав ухватио свога брата Константина, нареди да га разапну на крст, прибију и претестеришу по средини. После овога одлучи да оде одатле и да се повуче у Срем, Тамо није уживао добар углед, премда је био рођак угарског краља. Видећи Угри да није добар ратник и, према томе, да није достојан да влада, не пружише му никакву помоћ. После кратког времена, док је боравио у Мачви, ухватио га је његов брат Стефан и бацио у тамницу, те је ту завршио свој живот. Пошто су, дакле, умрли (како рекосмо) Владислав и Константин, њихов брат Стефан оружаном руком покори читаво очево краљевство. Пре него што га је почео освајати, имајући пред очима да је

Теодора, кћи
цара Андроника,
бејаше
друга жена
краља
Милутина.

Константин
разапет и
претесте-
рисан по
налогу брата
Владислава.

Владислав
умре у
тамници.
Завлада
Стефан
Слепи.

Промени име.

255

Зарати с
Дубровчанима
због Ластова.

његов отац Урош уживао велику благонаклоност свију, учини му се згодним, како би га људи више завољели, да промени своје име и назове се очевим. И уистину, показа се достојним и очева имена и очева владања. Међу другим његовим похвалним особинама беше и та што је, где год би дошао у додир с неким трговцем, врло лепо с њим поступао. Стога су се многи Дубровчани радо задржавали и трговали у његовом краљевству. Али једном, због лажних обавештења добијених од неких злонамерника којима је поверовао, ступи у рат с Дубровчанима, тражећи да му Дубровчани (како је горе речено) уступе острво Ластово, које они беху купили од краља Крапала. Но касније, увидевши заблуду, склопи с њима чврсти мир и поче их волети и поступати с њима много боље него пре. Исто тако било му је драго да живи у пријатељству и са свом суседном господом. Управљајући врло мудро својим земљама, веома се обогатио. Стога 1319. године, која беше (како неки веле) осма година његова владања, подиже један олтар у цркви Св. Николе у Барију, у Апулији. Спомен на то још је и данас сачуван, јер у поменутој цркви овако стоји записано:

Лета Господњег 1319, мјесеца јуна шестог индикта, Урош краљ Рашке и Дукље, Албаније, Бугарске и целог Јадранског приморја, од мора до велике реке Дунава, дао је да се израде садашњи олтар, велика сребрна икона, светиљке и велики свећњаци од сребра на част Божију и преблаженога Николе; у присуству његовог наследника из Котора сина Десислављевог, верног и искусног изасланика реченога краља. А ми, Руђер из Инвилије као протомајстор и Роберт из Барлетте као мајстор у свему пре наведеном, посао смо започели споменутога месеца јуна и верно га Христовом наклоношћу на истеку месеца марта следеће године довршили.

Моћник Урош.

Након тога запроси преко посланика за жену удовицу Евдокију, сестру цара Андроника Млађег, обећавајући: трајни прекид непријатељстава и мир с Римљанима. Јер (како каже Нићифор Грегора у VI. књизи) био је моћан човек и непрестано је узнемиравао Римско Царство, чије је земље делом заузимао, а делом пустошио. Све то задавало је цару много невоље и страха. С једне стране, јер му је било много стало до његовог пријатељства, с друге стране, јер његова сестра није хтела ни да чује глас оних који су говорили о рату. А мучила га је још једна ствар. Наиме, овај брак који је Урош желео да склопи био је већ четврти по реду. Прва његова

Урош је имао
четири жене.

жена била је кћи влашкога кнеза, па ју је, после дуго времена што је с њом провео у браку, отпратио њеном оцу, а узео другу, и то бившу жену свога брата, свукавши јој монашко одело које је била обукла. Али пошто су га због тога укорили и епископ и други црквени достојанственици, отпусти је после дуго времена и ожени се сестром бугарског краља Свендослава. Кад се већ заситио њезине љубави, потражи другу, племенитијег рода. И што га је Евдокија више одбијала, то је он бивао упорнији, прибегавајући често и претњама. Стога је цар био присиљен да му скрене пажњу на своју кћер Симониду, која је имала тек пет година. Цар је обећао да ће му је дати, али да остане у очинској кући до пунолетства, а онда да је води као жену. С тиме се сложио Стефан Урош, па је цар на пролеће дошао са својом кћери у Солун. Тамо је дошао и краљ Рашке, који је због закључења мира с царем довео са собом многе синове истакнутих великаша Рашке и Свендослављевој сестру. Њу је после кратког времена, чим је одведена у Цариград, узео за жену Михајло Котруле, који је раније имао за жену цареву сестру. Кад је цар закључио мир с Рашанином, даде му кћер Симониду. Али га због тога укори патријарх Јован, раније зван Кузма. Цар му одговори да се краљевска сродства подешавају и склапају како захтевају прилике. Ово помиње Георгије Пахимер у X. књизи, Симонида, која се касније прозва Симонидом, била је прекрасна девојка. Пошто је њеном оцу Андронику умрло више деце, он је по савету неке жене наредио да се изради дванаест воштаних свећа величине човека са сликом дванаест апостола. Ове свеће (како каже Пахимер), кад се приближило време порођаја његове жене, наредио је да се редом пале. И док је горела свећа на којој је била слика Симеуна, родила се ова кћи, која је стога добила име Симонида. Пошто је благодарећи њеном посредовању био склопљен мир између Грка и краља Уроша, била је названа Симонида Ирена. Њена мајка била је маркиза и синовика шпанског краља. Она је (како пише Грегора у VII. књ.) даровала више пута толику своту новца свом зету Урошу да би се том свотом могла трајно издржавати стотина оружаних галија. Тако је била заслепљена љубављу према својој кћери да ју је хтела окружити свим сјајем једне праве царице. У немогућности да учини више, постави на главу свога зета шешир извезен многим бисерима и драгим камењем, како су обично носили римски цареви. Тако је наставила после сваке године, не пропуштајући ни једну. Уз то је посебно слала својој кћери много блага. Надајући се да ће видети њезину децу,

256

Ожени се
Симонидом,
кћерком цара
Андроника.

Ирена је
грчка реч, а
значи мир.

Симонидина
мајка пош-
лаје силно
благо своје
зету Урошу.

257

Све се њене
наде покажу
узалудним.

Кћи краља
Уроша Неда
беше жена
Михајла
Бугарина.

Дубровчани
доведе из
Италије 1300
Немаца у
помоћ краљу
Урошу.

258

журила је да их учини богатим и великим. Али како је све то радила а да се никад није обраћала богу, сва њена нада оста узалудна. Краљ Урош, наине, кад му је било четрдесет година и још више, почео је са Симонидом да живи као са женом кад је једва имала осам година и тако озледио њену материцу да никада није могла имати деце. Због тога је њена мајка много патила, и кад је видела да се није остварило оно чему се надала, покуша једну другу ствар. Молила је свога зета Уроша, коме је у ту сврху слала безбројне дарове, да бар пристане, кад већ није могао имати деце са Симонидом, да прогласи за баштиника и наследника краљевства Рашке једног од њених синова и Симонидине браће, Димитрија или Теодора. Једног за другим посла синове у Србију с великим богатством. Али ни то није успела остварити, јер су се речена браћа после краћег боравка у Србији код свога зета, не подносећи суровост тога краја, вратила кући не не баш задовољни Урошем. Урош уда своју кћер Неду или Доминику за Михајла који се назва царем Бугара. Михајло ју је, пошто је с њом имао много деце, одбацио и узео Теодору Палеолог, најмлађу сестру цара Андроника. Видећи Михајло да је Урош већ стар, одлучи да заузме његово краљевство, те у ту сврху поче сакупљати војску. Али кад је то сазнао Стефан Урош, стаде и он гомилати своју војску. Зато, посредством Дубровчана, доведе из Италије хиљаду и три стотине Немаца који су раније служили у ратовима многим италијанским кнезовима. Нићифор Грегора их, пак, назива Французима. Сем тога, дођоше му у помоћ и многи други људи, извежбани ратници. И тако се краљ Стефан Урош припреми за отпор Бугарину. Кад је Бугарин дошао с јаком војском на границу Рашке и утаборио се на једном месту званом Трново, краљ Урош посла против њега свога сина Стефана, који касније би назван Душан, и Вуксана, младића од око двадесет година. Душан, имајући уза се много људства и међу осталим поменутих 1300 Немаца, од којих 300 коњаника, потуче се с Бугарином, који је имао много више људства неголи Рашани. Али кад су војске имале да заметну битку, немачки војници разредише сву војску, како је захтевала ратна вештина, те рекоше Стефану Душану и другим великашима Рашке: "Ми који смо римске или латинске вере и обреда, ући ћемо први у борбу, а ви ћете стајати постројени с вашим четама, и ако будете видели да ми напредујемо и да смо изазвали пометњу у непријатељској војсци, тада ћете нас следити ударајући јуначки као прави ратници. Али ако случајно

будете видели (што не дао бог) да смо ми разбијени, пазите да се не упуштате у борбу с непријатељем, већ нека се свако спасава како боље може." Одмах после тога, збивши се сви заједно, почеше као побеснели упадати у непријатељску војску, те снагом копаља и мачева прођоше свуда рањавајући и убијајући свакога ко им се нашао на путу. Затим се вратише одакле беху кренули. Тако поновише још други и трећи пут, тукући увек и правећи покољ међу непријатељима. Кад је то видео син краља Стефана Уроша, крене и он са својим Србима против Бугара. Нападајући их смело и одважно, разби их и натера у бекство убијајући све на које се намери. У овој бици био је рањен и оборен с коња бугарски цар Михајло. Али пошто га нису тада препознали, касније га је нашао један словенски коњаник међу онима који су се због рана били склонили у шуму, где су лежали на земљи јер се нису могли макнути с места. Кад је био доведен пред краља Стефана, који је с другима стајао ту близу, Стефан му је рекао да га је праведни суд божји довео до тога. Јер је он због велике охолости и без икаквог разлога хтео да заузме краљевство које му нипошто није припадало. На то Бугарин ништа не одговори, већ обрати поглед према њему, подигне прст према небу и рече: "Нека се испуни воља Божија." Изрекав то, издахне. Било је предсказано овом бугарском цару да ће умрети у Новој Земљи, што се каже Terra Nova (Теранова), па је стога он веровао да ће му се то десити у Трнови, граду у Бугарској, где је било седиште бугарских царева, па је био весео и готово убеђен и сигуран да неће умрети на овом походу. Али предсказање није погрешило, јер место на које се после битке био повукао звало се Нова Земља. Краљ Стефан дозволи Бугарима да понесу његово тело у Бугарску и сахране га где су обично сахрањивали бугарске краљеве. Поменути Михајло остави иза себе једног сина по имену Шишман, који је владао у Бугарској заједно с мајком све док га није протерао бугарски цар Александар, како ће бити речено на пригодном месту. Ова победа силно обрадова Рашане, које је био захватио велики страх да ће их Бугари потчинити. Пошто су, дакле, ствари протекле на овај начин, краљ Стефан, свестан да је много остарео, из велике љубави коју је осећао према своме сину, колико због горе поменутих победе, толико и што му је у свему био веома послушан и нада све га поштовао, даде му у власт обе Зете с градовима и тврђавама које су биле у њима. Одазећи, дакле, његов син Стефан на управу речених двеју покрајина, поведе са собом из Рашке много младежи и

Стефан Душан
порица
Михајла
Бугарина.

Пророчанство
о судбини
Михајла
Бугарина.

259

Михајлов син
Шишман.

Синиша, брат
Стефана
Душана.

неколико злонамерних саветника. Ови га даноноћно подстицаху да одузме краљевство из руку оца, који је због старости био неспособан за управљање, и да се тако обезбеди од свог брата Синише, кога је његов отац имао с другом женом. Мада је ово изгледало окрутнo његовом сину, који је био врло благе и умиљате нарави, ипак је пристао на њихове наговоре и одлучио да изврши што су му саветовали. Пошто је, дакле, потајно сакупио војску у обадве Зете и извршио избор најбољих тамошњих ратника, водећи собом и Каравида Фратнута и Ђураша Илијића као своје саветнике, отпоче усиљени марш пут Рашке, у којој се налазио његов отац. Мада је био сазнао ту ствар о сину, краљ ипак није могао да поверује. Зато га је син, кад га је затекао у лову код тврђаве Петерич са неколико слугу, ухватио без отпора и заточио у тврђави Звечану. То веома изненади његовог оца, јер никада није могао ни помислити на нешто слично. Док је, дакле, краљ тако боравио у тамници, поменути саветници стадоше наговарати сина да убије оца. То су чинили из подозрења да се не би лоше провели ако би случајно био ослобођен тамнице. Приволевши се син њиховим opakим саветима, посла неке људе спремне да изврше такво злодело, те га они удавише усред ноћи у реченој тврђави. То беше хиљаду три стотине и тридесет прве године. Неки кажу да је, **260** кад су дошли ти људи да му одузму живот, проклео сина и његове потомке. Мада се ово проклетство није испунило на сину, пало је ипак на унука Уроша, који је изгубио краљевство, како ћемо у овој књизи рећи после. Његово тело би сахрањено у манастиру Св. Спаса Скопне у Дечанима који је он подигао. Након двадесет година владавине, остави иза себе два поменута сина, Стефана Душана и Синишу, и неколико кћери.

Краљује Стефан Душан.

Дође на власт његов син Стефан с надимком Душан. Он се родио од мајке Бугарке, сестре краља Светослава, а кад је почео владати имао је око двадесет година. Премда је у младости изгледао тупоглав и није показао ни истанчан дух ни велику способност владања, слушајући ипак старе и мудре великаше које није пуштао од себе, постао је врло mudar владар и управљао је краљевством веома разборито. Стога су му били веома послушни његови великаши. И он је њих поштовао, али ипак ниједног од њих није држао дуго времена на управи покрајина у које их је постављао, већ их је често премештао с једног места на друго. Био је прекрасног изгледа и телесно одлично грађен: имао је широка рамена, снажне руке, изразита бедра, трбух увучен, јаке ноге, а стас висок, правилан и мужеван. И

Његов
телесни опис.

мада је временом окрупњао и угојио се, ипак му то није сметало, јер се непрестано вежбао у свим врстама оружја, које је веома волео. Посебно га је веселило да иде у лов. Волео је и ценио срчане људе којима је давао управу над својим покрајинама. Поред тога, био је врло достојанствен и широкогруд. Стога је својим дворјанима често даровао коње, новац, златне и сребрне опасаче, одећу од свиле и најфинијег сукна; хтео је да се лепо облаче и вежбају у оружју. Приређивао је такође често витешке турнире и пијанке, обдарујући оне који су се истицали и друге побеђивали. Зато је краљевство Рашка у његово време било врло славно и препуно ваљаних људи који су богатством превазилазили људе других краљевстава, Држао је такође строги ред на двору и у свом краљевству, у ценама и дажбинама, не старајући се одвише да гомила благо, јер је по природи, како је речено, био дарезљив. Био је, сем тога, врло одан вери грчкога обреда, и подизао је цркве и манастире дарујући им велике милостиње и дајући велике дарове достојанственицима и свештеницима који су у њима певали свете химне. У ове манастире спадали су и они на Светој гори у Македонији. Даде за вечна времена монасима Св. Михајла Јерусалимског данак који му Дубровчани плаћаху за Стон. Управо стога беше назван Душан, душеван човек. Лепо се односио и према Латинима и онима који су били римокатоличке вере, без обзира на то што је једном на наговор своје жене Рогозне, зване и Јелена, опаке жене која је много мрзела католике, лишио свега злата и сребра и других драгоцености латинске цркве и манастире у обе Зете. На то се тадашњи папа врло разљутио, те му је ставио до знања преко својих посланика које је двапут у ту сврху слао да ће, ако не поврати добра одузета поменутим црквама и манастирима, подићи крсташки рат против њега и доћи са свим хришћанима да га потражи у његовом краљевству. Престрашивши се Стефан због тога, врати им све у потпуности и поче их лепо гледати. С Дубровчанима је увек живео у пријатељству и потврдио им је даровницу коју им бан Стјепан бејаше дао за Стон и Пељешац. Ова подручја је Немања тражио за себе због права која је имао у Хуму и у Босанском Краљевству. Ту потврду је издао првенствено на молбу Которанина Николе Бућа, свога протовестијара, којег су Дубровчани због тога уврстили међу своју властелу. Град Дубровник, који се у његово време много обогатио, стајало га је обасипао даровима и посланствима. Рашко Краљевство и градови Далмације стајаху у његово време

Стефан
поштује
срчане људе.

Бејаше врло
побожан
човек.

261
Зашто доби
име душан.

Римски папа
запрети
краљу
Стефану.

Краљ
Стефан,
пријатељ
Дубровчана,
потврди им
дар Стона с
тамошњим
ртом.

боље него икада раније, посебно град Дубровник и Котор. Живео је такође у миру с бугарским краљем Александром. И у његово време Турци се нису усуђивали доћи на његове границе. Штавише, много су пута били потучени од његових војсковођа, а нарочито од његовог великаша Угљеше, који је непрестано држао против њих границе Македоније и Романије (Ромеје). Држао је, сем тога, у служби и нешто Турака које је настанио у Зети код Дања. Никифор Грегора пише у VII. књизи да је Турчин Мелек, прешавши у хришћанство с хиљаду и пет стотина својих људи, био узет у службу краља Стефана; било је хиљаду коњаника и пет стотина пешака. Па како ми се чини да је већ довољно речено о врлинама и похвалним особинама овог краља, пређимо сад даље да видимо шта је урадио на проширењу свог царства. Стефан, дакле, као прво, настојао је да освоји делове Романије, у чему није имао много тешкоћа. Како је Романија у прошла времена живела дуго у миру, била је готово без оружја, а није имала ни ратника који би је могли бранити. Стога је за кратко време загосподарио највећим њеним делом. Заузео је, наиме, све покрајине и градове који су јој припадали све до Солуна, а посебно Верију, Серез, Охрид, Костур, Трикалу, Јањину, Канину, Београд и друга места све до Негропонта. Пошто није могао заузети Солун, пустошио је непрестано његово подручје да би га бар на овај начин присилио на покорност. Мислио је такође да освоји сву земљу до Цариграда, па би без сумње остварио ову своју мисао да га није смрт спречила. Заузео је Албанију и загосподарио свим деловима Епира све до Арте, па се нико није усуђивао да му се супротстави или да се одметне од њега. Зато 1340. године, занесен толиким победама, одлучи да узме титулу цара. Позва, дакле, на сабор патријарха, епископе, опате, свештенике и црнорисце свога краљевства и сву властелу и великаше своје земље, те уз суделовање још трију дубровачких поклицара, и то Ђурђа Геталдића, Марина Бунџа и Стјепана Гучетића, које су му Дубровчани били послали с много дарова, уз пуно одобравање свију, круниса се за цара. Име краља додели своме сину Урошу, мада је у то време био врло млад. Установи нове службе по угледу на друге царе, наиме, службу ћесара, деспота, пехарнике и друге којима су се служили цареви. И тако у толикој срећи и величанственој раскоши мислио је да ниједан владар на свету није већи ни моћнији од њега. Али му убрзо поста јасно колико се у томе варао. Јер примивши извештај да угарски краљ Лудовик спрема велику

Туџи претрпе бројне поразе од краља Стефана.

Угљеша, племић краља Стефана.

Турчин Мелек са свим својим људима преобрати се у хришћанство.

262

Краљ Стефан заузме највећи део Романије (Ромеје).

Загосподари Албанијом и Епиром.

Стефан се круниса за цара.

Цар Стефан уведе нове државничке службе.

војску да удари на њега, и он сакупи што је више могао људства и упути се према Дунаву да му се одупре. Кад је, дакле, дошао на обалу поменуте реке, утабори ту читаву војску, док се на другој обали улогорила Лудовикова војска. Пошто је цар Стефан пажљиво осмотрио његову војску и видео да су Угри безбројним мноштвом шатора, чадора и непрегледним људством запремили огроман простор, изгуби поуздање у себе и поче се бојати за исход овог похода. Посаветовавши се, дакле, са својим војсковођама, уз њихов пристанак напусти поменуту обалу и повуче се са свом војском у своју земљу добар дан хода, иза једне велике и веома густе шуме пуне огромног и дебелог дрвећа, зване Ломница и Рудник. Посекавши извештан број стабала, положи их преко путева како Угри не би могли проћи да га нападну, те постави много народа да чува и брани пролазе. После тога краљ Лудовик и цар Стефан споразумно одлучише да се састану на договор с неколицином својих људи на одређеном месту, па да ту лично разговарају о међусобним споровима. Према томе, цар је дојахао с незнатним бројем властеле на обалу Дунава, а краљ се укрцао на једну лађу и пристао уз обалу, али се није искрцао на копно. Поздравивши један другог, почели су да разговарају, али, како се нису могли сложити, разишли су се. Преговоре су наставили преко поклицара, али ни на овај начин не дођоше до било каквог закључка. Краљ Лудовик је, наиме, тражио од цара четири ствари: прво, да прихвати католичку веру и буде покоран римској цркви; друго, да му уступи некадашње земље краља Стефана, које је желео припојити угарској круни; треће, да га призна за свога старешину и да му буде покоран и веран; четврто, да му даде за таоца свога сина Уроша. Али цар, поносан какав је био, не хтеде пристати ни на један од тих захтева. Стога Угри, пребацивши се са свом војском преко реке, пустошећи пређоше читаву земљу Рашана све до поменуте шуме Ломнице и Рудника. Но једног дана, пошто Угри нису били довољно опрезни и пошто су се сувише поуздавали у властите снаге, цар Стефан посла неке своје истакнуте ратнике да ударе на један део војске који се био оделио од других. Они га потуку и заплене више од 500 коња и много опреме, али мало људи заробе. А кад Угри приметише да цареви људи изнад свега иду за пленом, много својих коња предадоше на чување неким пастирима, а они се сакрише у једну шуму. Намамљени ранијим пленом, Рашани дођоше у великом броју да покупе поменуте коње. Кад су то учинили и већ били на повратку у логор, Угри изиђоше из заседе, па не само

Угарски краљ Лудовик зарати против цара Стефана.

Цар Стефан се обесхрабри.

Шума Ломница.

263

Лудовик и Стефан преговарају.

Лудовик затражи од Стефана четири ствари.

Угри врате
Рашанима
истом мером.

264

Лудовик изгра-
ди Београд.

Умре Лудо-
виков брат
Стефан.

Цар Стефан
наоружа се
против бана
Босне.

Босанског
бана издају
његови људи.

што су им одузели плен, већ су многе поубијали, на велику жалост цара Стефана, јер су ту изгинули многи племићи. Тако се Угри осветише за увреде које су им Словени нанели. После овога, упознавши дрскост и лукавство Угра, царева војска није се усуђивала изићи у равницу, већ се држала иза шуме. Кад је краљ Лудовик видео да у таквим околностима неће моћи ништа учинити, одлучи да се са свом војском врати у Угарску. Међутим, да Словени не би могли упадати у његово краљевство, сагради на обали Дунава, са рашке стране, на месту где се Дунав спаја са Савом, утврђење и назове га Београд, оставивши у њему посаду од много војника и једног кастелана. То беше 1343. године. Две године после тога дође још једном с огромном војском против цара, али не учини ништа значајно. Јер кад су његови људи почели у великом броју умирати због повареног ваздуха који се дизао из баруштина преко којих су пролазили, био је присиљен да се врати у своју земљу. У то време разболео се млађи брат краља Лудовика, Стефан, па кад је стигао у Угарску, умро је од те болести. У поменуто време држао је Босну бан Стјепан, син кнеза Стјепана, врло паметан човек, како ћемо после казати. Пошто је он постао господар Хумске области, његови људи су непрестано нарушавали границе цара Стефана, а нарочито су причињавали велику штету у пределима Требиња, Конавала, Гацка, Рудина и других места све до Которског залива. А како је цар био заузет освајањем Романије, није се могао старати око одбране граница Босне и Хума. Али кад је коначно заузео велики део Романије и успоставио потпуни мир у тим странама, поче мислити на освету за увреде и погрде нанете му од стране реченог бана Стјепана и његових подложника. Кренувши на пут с царицом, дође на границу Босне, код реке Дрине, с педесет хиљада коњаника и тридесет хиљада пешака. Кад је о томе био обавештен бан Стјепан, припреми и он добру војску. Али увидевши на крају да неће моћи одолети непријатељској војсци, посече много великих стабала помоћу којих закрчи пролазе, те оста повучен у шумама и планинама као у некаквим тврђавама, бранећи с много људи све пролазе кроз које се могло продрети с војском у Босну. И тог пута, с обзиром на поменуте предузете мере, као и на пролазе који су по својој природи били утврђени, спречио би царевим људима улазак у Босну да су му великаши били верни и да нису били у тајном договору с царем. Стога одлучи да се повуче у планине с малим бројем својих људи, које је и даље, ипак, мењао како га неко од њих не би издао. Приметивши то, цар

уђе са свом војском у Босну без икакве препреке и стаде уништавати и палити све, не штедећи ни банове дворе. Ово у почетку цар није хтео радити, али касније учини по наговору своје супруге, жене уистину спремне на свако зло. Баци се још на освајање утврђења Бобовца, у које се била склонила Јелисавета, јединица кћи бана Стјепана, која је тада била девојчица, а касније жена Лудовика, угарског краља, и мајка Марије, жене цара Жигмунда. Пошто је, дакле, Стефан више дана нападао речено утврђење без икаква успеха, одуста од тог подухвата, те поче крстарити по свој Босни све до Долмна или Думна (Дувна). Улогоривши се ту, посла део војске да плени према рекама Цетини, према Хрватској, а он с осталим делом војске скрену према Хуму. Заузевши Имотски и Нови, остави у њима добру посаду својих људи. У то време приступила су к њему многа босанска и хумска властела признавајући се његовим поданицима. Потом су многи од њих отишли с њим у Рашку, а посебно Богиша и Владислав Николић, сестрићи бана Стјепана и синови његове сестре Катарине (Каталене), који су били из рода хумског кнеза Андрије, о којему је већ било речи, а биће још и касније, те, према томе, рођаци цара Стефана. Они донеше једну такву одлуку, јер су чврсто веровали да ће њима уступити Хумску област као њихову баштину која им је по праву припадала, али на крају нису имали никакве користи, јер су били људи без икакве вредности. Док је цар боравио у Босни, млетачка влада и Дубровчани упутише му свечане поклицаре да преговарају с њим и изгледе спорове између њега и бана Стјепана, али нису могли ништа постићи, јер је цар хтео да бан даде своју кћер Јелисавету за жену његовом сину краљу Урошу и да у мираз донесе Хумску област, као нешто што припадаше самом цару преко Немање и његове браће, ранијих господара Хума, од којих је сам цар вукао лозу. Но речени бан, надајући се да је може боље удати (како се касније и збило), није нипошто хтео пристати да му даде ни Хумску област, а ни кћер и безХума. Јер да је хтео дати само кћер, био би склопљен мир, а како то није уследило, ова два владара живела су непрестано у раздору. Кад је цар Стефан намеравао да се врати у Рашку и пролазио преко Хума, стигао је до Бишћа, једног великог поља између Благаја и Мостара. Ту је затекао дубровачке поклицаре који су дошли да га замоле нека изволи доћи у њихов град, који је желео да га угости и почасти. Цар се у почетку мало опирао, али је на крају пристао, пошто је изнео ствар пред своје веће и пошто су му сви његови најприснији саветници,

265

Цар уђе у
Босну и пали
све пред
собом.

Заузме
тврђаве
Имотски и
Нови.

Дубровчани
настоје
помирити
цара и бана.

266

Бишће, по-
љана између
Благаја и
Мостара.

Главног ризничара зваху и протомајстора.

Цар Стефан дође у Дубровник.

Године 1350. дубровачке галије превезу га у Котор.

Никола Бућа изасланик цара Стефана на двору француског краља.

Од француског краља прими знамење љиљана.

267

Стефанов син Урош ожени се Влахињом Јеленом.

Скопље, престоница цара Стефана.

а посебно Никола Бућа, которски властелин и пријатељ Дубровчана, а његов протовестијар, казивали да слободно и без икаква страха пође у Дубровник, јер ће му бити врло пријатно. Отпустивши, дакле, војску, цар и царица са три стотине људи, међу којима је био највећи део великаша и властеле његова краљевства, пређоше преко Конавала до Цавтата. Ту су се укрцали на галије којима су заповедали Јуније (Џоно) Соркочев и Циво Менчетић, а које су Дубровчани послали да их прихвате. На тим галијама су допловили у Дубровник, где је цар био примљен с великим почастима и смештен у Кнежев двор. Царица и други из његове пратње били су смештени такође у удобне станове и свратишта. Задржавши се овде пуна три дана на веселим забавама, плесовима и свечаностима, био је с царицом, великашима и другом властелом почашћен и краљевски дариван скупocenим свиленим и сукненим тканинама. Затим је на истим галијама превезен у свој град Котор, где је такође примљен с много почести. После се из Котора, преко Зете, вратио у Рашку. Царев долазак у Дубровник био је хиљаду три стотине и педесете године. А следеће године посла у Француску поменутог Николу Бућу, свога протовестијара, да запроси кћер тога краља за жену своме сину Урошу. Француз му, међутим, одговори да би то више него радо учинио кад би он, Стефан, и његов син били римског обреда. Тамо се поклизар Бућа, човек уистину сјајан и по вредности и по свим врлинама које је поседовао, толико допаде француском краљу у овом посланству, те му овај поклони један љиљан да га постави у свој грб. Зато од оног времена грб Бућа краси љиљан над попречницом, док су раније имали бундеву с погачом. Кад се, дакле; Бућа вратио кући и изложио свом господару како су текли преговори с Французом, Стефан се наруга одговору француског краља, те запроси кћер влашког кнеза по имену Јелена, коју му овај одмах даде. После тога баци се на освајање Романије (Ромеје). Колико је сјајних подухвата извршио и часних победа однео у тим и многим другим местима, кратко приповеда Лаоник Халкондил у II. Књизи говорећи: "Град Скопље био је краљевско седиште Стефана Немање. Кренувши одатле, у пратњи одважних и рату вичних људи, с јаком војском уђе у места близу Костура и загосподари свима. Подигавши затим војску против Македоније, покори све сем Солуна, те пређе до реке Саве. Пошто се храбро борио око Дунава, заузео је читаву ону покрајину. После, постављајући на управу својих земаља у Европи људе које је познавао као веома верне, успе се до велике моћи.

Напао је и Грке да би срушио њихово царство. Ушавши с коњицом у места близу Цариграда, потпуно их опустоши. Грци су се стога били много престрашили и бојали су се потпуне пропасти, јер су видели да им је царство у крајњој опасности због небриге и неспособности цара Андроника Старијег, који је био огрезао у свом неуредном животу. Међутим, нису видели могућност да му се војнички одупру или супротставе, па су сву своју наду и спас полагали у одбрану градских зидина. Кренувши затим пут Етолије, придружи свом царству Јоанију или Јоанину, град који се раније звао Касиопа. Македонију која се граничила с реком Вардаром предаде на управу Жарку, човеку хваљеном због доброте, којег је цар највише ценио. Онај део земље који се простире од Фере до реке Вардара даде Богдану, човеку правичном и веома вештом у ратним пословима. Крај који се простире од Фере до реке Дунава уступи браћи Кралесу и Угљешу, од којих Кралес беше његов пехарник, а Угљеша главни коњушар. Предео уз Дунав даде на Управу Вулку, сину Бранкову. Трикалу и Костур добио је жупан Никола, а Етолију Прељуб. Охрид с крајем званим Прилисбеа даде на управу властелину Пладика. Ове, дакле, које смо навели поставио је краљ Стефан на управу европских покрајина. Кад је он умро, сваки од њих задржа за себе оне покрајине које су му биле дате на управу." То је оно што је Лаоник писао о цару Стефану Немањи који је био (како кажу аутори који га помињу) најбољи војник свога времена и изврсни заповедник који је још као дете био жељан славе. Његов дух је жудио и тежио ка узвишеним и часним подухватима. Али док се налазио у Ђаволопоту, у Романији, нападе га грозница које се није могао ослободити упркос свим лечењима која је био предузео. И тако 1354. године, у доба од 45 година, пресели се у бољи живот. Његово тело би пренесено с тога места с великим погребним сјајем у манастир Св. Аранђела код Призрена који је сам сазидао. Владао је као краљ и цар усве двадесет и пет година. Неки веле да га је смрт затекла док се налазио у Неродимљу. Први његови саветници беху: Грегорије ћесар и Војихна ћесар, Брајко, Раосав, Бранко Расисаљих, Тома и његов брат Војислав Војновић, Милош и његов брат Раосав Леденић, кнез Братко, Обрад челник, Вукашин челник и његов брат Угљеша, Бранко Младијеновић и војвода Мирко. Ови су готово увек стајали уз реченог цара, који је имао саженом једног јединог сина, поменутог Уроша. Кад је Урош наследио оца у царству, и сам се назове царем, при чему није наишао ни на какав отпор код кнезова

Намесници у Стефановим покрајинама.
Жарко.
Богдан.
Кралес и Угљеша.
Под Кралесом се подразумева краљ Вукашин.
Вулко.
Жупан Никола.
Прељуб.
Пладика.

268

Смрт цара Стефана 1354. године.

Цар Урош.

и других велможа свога краљевства. Био је, наиме, прекрасног изгледа и од његова владања надаху се сваком добру. И мада је имао једва двадесет година, у почетку је ипак показивао велику разборитост и памет у свим својим делима, али током времена показа да не вреди много. Управо због своје ограничености изгубио је царство, како ћемо овде ускоро изложити.

Хумски
племићи
Вукашин и
Угљеша.

269

У то време неки великаши Рашке, користећи смрт цара Стефана, настојали су да постану већи него што су били. Међу њима је био деспот Вукашин и његов брат Угљеша, који су били хумска властела, и кнез Војислав, син Војнов, од којих је свако био на управи најважнијих земаља краљевства. Стога су неки Урошеви људи који су му били веома верни саветовали цару да затвори у тамницу деспота Вукашина, и кнеза Војислава и неке друге који су у свим својим делима показивали велику охолост и били преко мере поносити. Ти људи су такође подстицали цара да њихове покрајине преда на управу сиромашној властели која га је волела и била му верна, доказујући му исправно да ако то не учини на почетку, док поменути, не сумњајући нимало у њега, слободно долазе на двор, касније, кад се они буду учврстили и кад постану јаки, неће моћи то извршити без великих тешкоћа и опасности. Међутим, Урош не само да није хтео слушати ове савете него их је открио, и тиме упозорио те људе да се добро пазе, па су они ретко долазили на двор. Зато они који су давали добре савете Урошу, видећи да су откривени, убудуће се оканише тога да не би навукли на себе зловољу и мржњу великаша. Штавише, цар, као да му ни то није било довољно, уздизао је оптужене на још веће части и положаје. Припојивши, наиме, деспоту Вукашину многе покрајине, даде му такође титулу краља. Тим поводом Вукашин поче угњетавати многе личности тога краљевства, иступајући као да то чини по упутству цара и ради учвршћења његова царства. Још је на већи положај уздигао кнеза Војислава Војнова кад је узео једну његову кћер за жену, апустио прву жену, кћер влашког војводе Влајка. Мада је горко осетила ову неправду, не желећи да непрестано има пред очима своју супарницу, она својевољно напусти двор и врати се у дом свога оца. Због тога је био велики метеж у Урошевом краљевству. Наиме, свако од властеле поче настојати и трудити се да се дочепа већих положаја и предузимати све како се не би покорио себи равнима. Међу овима је био први кнез Лазар, који је присвојио сву земљу на границама Угарске која се звала, како је речено, Земља краља Стефана. Исто тако Никола Алтомановић заузео је

Урош не
прима добре
савете.

Додели
краљевску
титулу
Вукашину.

Остави прву
жену и узме
другу.

Кнез Лазар
присвоји
Урошеву
земљу на
границама
Угарском.

земљу коју је држао његов стриц кнез Војислав, који је нешто пре тога био умро. Да би боље осигурао свој положај, он баци у тамницу жену истог кнеза Војислава с два сина, који су му били браћа од стрица, те нареди да се отрују. Идући њиховим стопама, Балшини синови, Страцимир, Ђураћ и Балша, зетска властела, али сиромашна, заузеше обе Зете. А ћесар Војихна са својим зетом Угљешом загосподари читавим крајем на граници Романије. И све су то радили као да им је цар наредио, а у ствари радили су на своју руку. На тај начин за мање од десет година читаво Рашко Краљевство беше подељено између четири горе речена великаша и свако им је, још за живота царева, био покоран и признавао их за своје господаре. Краљ Вукашин одредио је Приштину као престони град и држао сву околну земљу. А његов брат Угљеша држао је сву Романију (Ромеју) до Солуна, и Верију и друге градове. Балшићи Горњу и Доњу Зету до Албаније, те од граница Босне и Срема до Котора. Лазар, пак, са својим зетом Вуком Бранковићем имао је Земљу краља Стефана и све оно што се граничило с Дунавом. Живот и крај који су дочекала ова четворица великаша приповедаћемо мало после. Иза смрти краља Уроша Слпог била су остала два сина, један (како рекосмо) Стефан Душан, који доцније узме титулу цара, други Синиша, којему је његов брат Стефан, с једне стране, због велике љубави коју је гајио према њему, с друге стране, пошто је видео да га је његова жена настојала отровати, био дао још као дечаку град Јањину у Романији (Ромеји) са свим подручјем све до Арте, као и многе друге тврђаве и градове у тим пределима. Стефан га је уз то био упозорио да води бригу о своме животу, а посебно да се пази царичиних замки. Кад је, дакле, Синиша видео да сви великаши заузимају подручја поменутог његовог брата, сакупивши и сам нешто војске, коју су сачињавали Грци и Арбанаси, дође с њом у Зету и поче да напада скадарску тврђаву. Али није могао ништа постићи, било што је речена тврђава била по природи тешко освојива, а уз то брањена од добрих ратника, било што га ниједан зетски и рашки великаш, видећи га онако јадна и невољна, није хтео следити. Стога се вратио кући и мало после тога умро, остављајући два сина и једну кћер. Синови се зваху Дука и Стефан, а кћи Анђелина. Дука је, дошавши у доба да може руковати оружјем, у свим подухватима показивао велике успехе, а нада све је био честит човек. Хлапен, који је био моћни великаш у Грчкој, дао му је за жену једну своју кћер, али кад је видео да га сви воле, поче смишљати да га на неки начин уклони с

Никола
Алтомановић
отрује своју
браћу од
стрица.

Ћесар Во-
јихна зазме
романијску
(ромејску)
границу.

270

Приштина,
престоница
краља
Вукашина.

Места под
алашћу
Угљеше и
Балше.
Вук Бран-
ковић, зет
кнеза Лазара.

Синиша,
брат цара
Стефана,
покуша
заузети
краљевство.

Синишини
сини Дука
и Стефан.

Сестра
њихова
Анђелина.

пута, јер се бојао да му, ако постане господар Рашке (како је било опште мишљење), не одузме из руку оно што је имао. Кад се Дука тога досетио, поче губити поверење у таста и избегавао је сваку прилику да му не

271 допадне шака. Али Хлапен (који је био лукав човек) превари га служећи се неким тамошњим епископима и монасима којима се заклео да Дуки неће нанети никакво зло. Њиховим посредством доведе га у Костур, где га на веру ухвати, ископа му очи, па га посла у оне крајеве Влашке који су према Мореји и Црноморју, у којима је боравио његов брат Стефан. Кад је Стефан одрастао и развио се у прелепог младића, узео је за жену кћер Франческа, господара Месаре и многих других градова и места која су била с оне стране у Романији, од Црног Мора до обале. А Анђелину, пошто се развила у љупку девојку, узео за жену Тома, син Прељуба, деспота и господара Јањине и других околних подручја. Тома је с њом рђаво поступао, како због љубоморе коју је према њој осећао тако и што је био рђав човек. Он је раније био заробио у рату Иника Даулова и васпитао га на свом двору. Док је Иник боравио на двору, склопио је пријатељство с Томином женом Анђелином, па да би с њом могао боље уживати, убио је Тому, зацело уз суделовање саме Анђелине. Кад је то видео Томин син, обрати се Турчину, који му поможе да ухвати Иника, те га ослепи. Али како Томин син није још био способан да управља, Анђелина, по савету своје властеле, узео другог мужа, наиме, Исаију из Науплије из Ромеје, који је тада био господар Кефалоније. Пошто је овај управљао својом земљом и земљом своје жене с великом разборитошћу, остао је на власти и Турци га за живота нису узнемиравали, јер их је непрестано даривао. Кукавни цар, који је за свога живота пустио да великаши заузму царство, боравио је неко време код краља Вукашина, који му је био доделио једну малу област за издржавање. После боравка код њега, пође ка кнезу Лазару. Кад је овај на сличан начин рђаво с њим поступао, поново се врати краљу Вукашину. Али коначно, видећи да с њим поступа као пре, одлучи да побегне у Дубровник. Кад је о томе неки слуга обавестио краља Вукашина, Вукашин га удари буздованом по глави тако да на месту оста мртав. Замотавши га затим у један ћилим, даде га покопати у Шаренику, у области Скопља. Живот овога владара може заиста да послужи као прави пример судбине: она га је неком варљивом добротом још као младића здравог и веома поштованог, а да се сам није ни ознојио, уздигла тако високо да се по богатству, моћи и величанству мало ко од највећих владара могао мерити

Дуку ослепи
његов таст
Хлапен.
Франческа,
господар
Месаре.

Анђелина се
уда за Тома
Прељубовог.

Иник убије
Тому.

Анђелина се
поново уда за
Исаију
Напуљца.

Краљ Вука-
шин убије
цара Уроша.

с њим; скинувши одједном лажну образину, та иста судбина сасвим га је дотукла без неког насиља спољњих непријатеља и довела до такве беде да је готово био присиљен да моли и проси у име божје код својих људи корицу хлеба и комад одела. Дубровчани су му за живота сваке године слали шест стотина дуката, како су били уговорили с његовим прецима, те се тим новцем издржавао. Његова мајка Јелена, после мужевљеве смрти, живела је у великом незадовољству. Наиме, није хтела да се појављује пред великашима царства, па се дружила с монасима попут неке монахиње, те је била увек тужна. Пошто великаши зато нису могли на време свршавати своје послове (јер је она у почетку управљала краљевством), врло се разгневише. И то је био главни разлог рушења и пропасти царства њеног сина. Кад је видела да је њен син притиснут толиким патњама и невољама, проводила је монашки живот у једном селу и умрла у очајању три године после смрти свога сина, цара Уроша, која је уследила 1371 године.

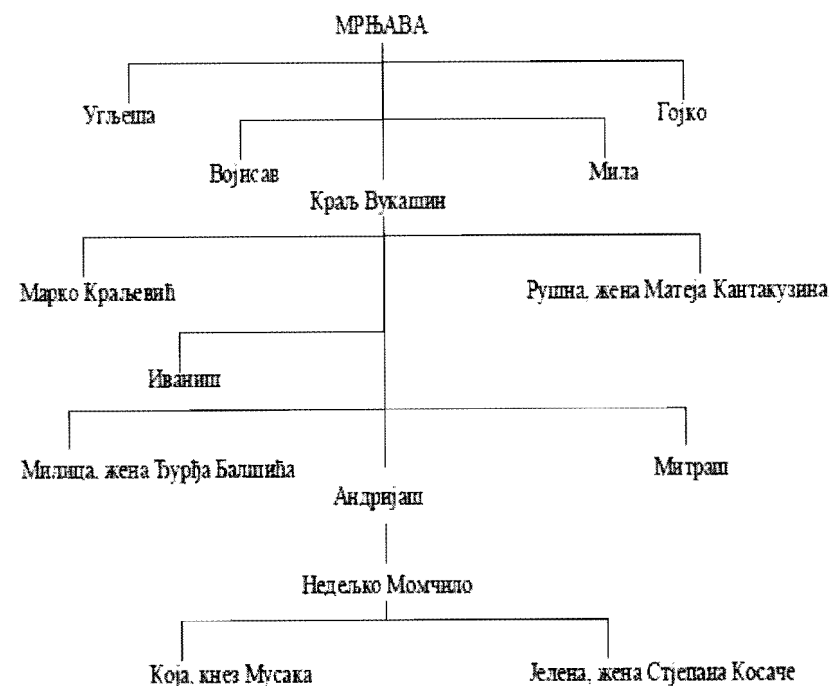
272

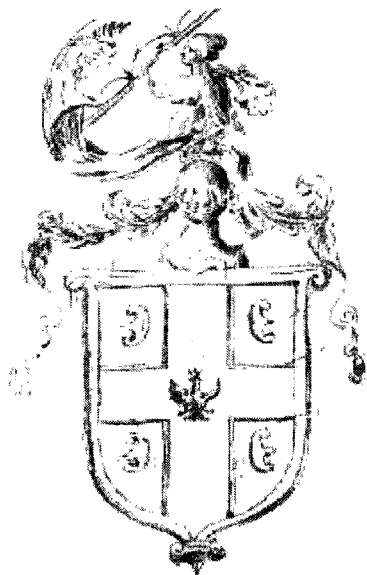
За Урошеву
живота,
Дубровчани
му сваке
године слаху
600 дуката.

Урошева
мајка умре
очајна.

273

ГЕНЕАЛОШКО СТАБЛО СРПСКОГ КРАЉА ВУКАШИНА

Краљ Вукашин и Угљеша
рођише се у
Ливну.

Пошто се угасило (како смо казали) царство немањихке куће у Рашкој, сада ћемо наставити казивање о делима четворице велможа који су још за живота Уроша, последњег краља и цара ове куће, били заузели Рашко Царство. Почећемо најпре с краљем Вукашином и његовим братом Угљешом. Они су се родили у Ливну, од оца Мрњаве, који је у почетку био сиромашни властелин, али га је касније, с његовим синовима, цар Стефан много уздигао. Кад је цар Стефан касно једне ве-
275 чери дошао под Благај и није хтео ући у град, Мрњава га љубазно прими у своју кућу. Видевши ту цар његово отмено понашање, узео га, заједно са женом, три сина и две кћери на свој двор. Синови се зваху Вукашин, Угљеша и Гојко. Браћа Вукашин и Угљеша били су јачи и извежбанији у оружју од других великаша, посебно Угљеша, који је водио рат с градом Солуном и дотерао га дотле да му је морао плаћати данак; и да га није смрт омела, њиме би потпуно загосподарио. Био је затим у непрекидном рату с Турцима који су били на граници његове области, и сваки пут кад се потукао с њима, увек је остао победник. Турци су стога били изгубили сву снагу и одважност коју су раније показивали у рату. Личне успехе Вукашина и Угљеше нису могли да трпе кнез Лазар и жупан Никола Алтомановић, после њих први великаши у Рашкој. Зато одлучише међу собом да

Град Солун
плаћа данак
Угљешу.

Угљеша често
потуче Турке.

их понизе и подрежу крила њиховој охолости. С тим циљем приђоше цару Урошу подстичући га на све могуће начине против поменуте браће. И на крају га убедише да уђе с њима у савез против речене браће, обећавајући да ће све што им одузму припасти цару Урошу, за кога ће се они заложити да поново добије очинско краљевство. Припремивши, дакле, моћну војску, пођоше да нападну краља Вукашина и Угљешу. Ови распоредише своју војску и сусретоше се с непријатељем на Косову пољу. Кад се ту заметнула битка, кнез Лазар се повуче са својим четама и побеже. Никола Алтомановић пак, који се хтео борити, беше поражен, његови људи поубијани, те се и сам једва успео спасти. Цар Урош беше ухваћен жив с неколицином властеле свога двора док су други били поубијани. Међу њима беше Никола Бућа, протовестијар цара Стефана Душана, који славно паде бранећи свога господара. Бућа остави једног сина по имену Петар, од којег су потекли племићи куће Бућа који су данас у Дубровнику, и три кћери, од којих једна, по имену Биоча, беше удата за Марину Гучетића, друга у кућу Гундулића, а трећа је имала за мужа Луку Бунића. Али да се вратимо на ствар. Кад је био потучен цар Урош и ухваћен у бици, краљ Вукашин га је одвео у Рашку, где је завршио своје дане на већ описани начин. У овом рату није суделовала кућа Балшића, јер је Ђурађ Балша био зет краља Вукашина. И док су се речена господа борила између себе, Балша се старао о својим пословима и заузимао подручја уза своју границу. Једну другу кћер краља Вукашина, по имену Рушна, њен отац удаде за Матеја, сина Јована Кантакузина, цариградског цара. Пошто је овај био у рату са својим зетом Јованом Палеологом и веома желео да још боље учврсти царски положај и све своје послове, запростио је за жену своје сину речену Рушну, коју му њен отац Вукашин одмах даде и дозначи у мираз сва подручја која је поседовао у Албанији. Овај цар је ратовао с Палеологом двадесет година, а то је био разлог што су Млечани ушли у тешки рат с Ђеновљанима. Ђеновљани су били на страни Кантакузина, а Млечани на страни Палеолога. Деси се тада да је срећа, пошто је Млечанима ишло наопако, те су кривицом једног њиховог капетана били потучени од Ђеновљана, и Кантакузину била несклона. У тој бици, на име, погине његов син Матеј. Матеј остави једног сина по имену Ђурађ, и две кћери, Јелену, која је била царица Трапезунта, и Јерину, која је била удата за српског деспота Ђурђа. Јерина, дакле, како вели Јован Леунклавије, беше унука краља Вукашина. Овај је са својим братом Угљешом

Краљ
Вукашин и
Никола
Алтомановић
заметну
битку.

Никола пре-
трпи пораз.

Никола Бућа
на Косову
пољу.

276

Кћи краља
Вукашина
Рушна, жена
Матеја
Кантакузина

Ирена, жена
деспота Ђур-
ђа, бејаше
унука краља
Вукашина.

био одлучио да лиши власти кнеза Лазара и Николу Алтомановића и да их потпуно уништи како их не би могли спречавати при другим подухватима које су желели да остваре. Али у то време не хтедоше ништа предузимати, јер су Турци који су се граничили с њима приликом овога рата били опустошили њихову земљу и нанели јој велику штету. Зато су се најпре хтели осветити Турцима, а тада ударити свом снагом на жупана Николу и кнеза Лазара. Припремивши, дакле, војску од двадесет хиљада бораца, кренуше у потрагу за Турцима све до Тракије, коју су великим делом били заузели. Пошто их нису нашли, похаравши и попаливши њихову земљу, вратише се у Рашку не водећи рачуна путем о било каквом војничком реду. Турци, који су се били повукли у планине и пажљиво пратили њихово кретање, изабраше три хиљаде својих најодважнијих људи, који упадоше у позадину непријатељске војске састављене од Угљешиних људи, те их у бесном нападу разбише. Лаоник пише да је Сулејман трећи по реду и први овог имена ноћу напао људе краља Вукашина и његовог брата Угљеше, који су се тада налазили нешто мало удаљени с другим делом војске. Стога прискочише са свим својим људством да помогну својима који су пуштених узди бежали пред Турцима не успевајући да среде своје

277 редове како су били дужни, тако да су се у гужви сударали с Турцима. Кад су Турци видели издалека да Вукашинова и Угљешина војска иде против њих, сачекаше их и поново збише редове. Одупреше се, дакле, одважно и борише се јуначки, тако да се створила велика пометња у војсци Рашана, који у борби нису одржавали никакав ред нити су знали како ни с ким имају да се боре. Турци су ову околност веома добро искористили те ударили на њих. Пошто су то извели с великом жестином, разбише их и натераше у бекство и поред тога што су краљ Вукашин и Угљеша уложили све напоре да осујете бекство. Али кад нису могли ништа учинити, и они се, да би спасли живот, дадоше у бекство. Гоњени од Турака и натерани до реке Хебра, сада Марице, бацише се у њу с коњима да не би пали у руке непријатељу. То исто учинише и многе друге истакнуте личности, од којих се већи број удави у поменутој реци. Ту се удави такође и Угљеша и његов брат Гојко, који је заповедао војском. Кад је краљ Вукашин прешао реку, осетивши велику жеђ, поче пити на једном извору, не силазећи с коња. Док је тако нагнут пио, уби га његов паж Никола Хрсојевић због огрлице која му је висила о врату. То се десило код села Караманли близу града Черномена у Тракији, где су Рашани приметили битку с

Краљ Вукашин и Угљеша спале турске земље у Тракији.

Сулејман III. потуче Вукашина и Угљешу.

Угљеша и Гојко утопе се у реци Марици.

Краљ Вукашин погину од руке штитоноше Николе Хрсојевића.

Турцима. Одатле касније његово тело би пренето у цркву Св. Димитрија у Сушици, која је у Рашкој. Тело Угљеше и Гојка никада се није нашло. Друге личности које не погибоше у бици беху заробљене живе и одведене у ропство. То се збило 26. септембра 1371. године. Такав је био крај краља Вукашина, који се за читавог живота показивао пријатељ Дубровчана, сем што се 1369. године расрдио на њих због цара Уроша, верујући да су га они подстакли да дигне оружје против њега. Стога припреми јаку војску да пође против Дубровчана. Мада су Дубровчани покушали све путеве и начине да га одобровоље, он се ипак није оканио овога подухвата све док није дошао к њему Влахо Вуков Бобаљевић, изаслан од стране Дубровчана. Бобаљевић је остао на његовом двору више од месец дана, јер није могао добити аудијенцију. Али је најзад постигао својом познатом разборитишћу да краљ Вукашин, рекло би се, дирнут његовом вредношћу, каже у присуству неких својих великаша да није долично наносити зла једној таквој земљи која рађа личности ове врсте, украшене свим врлинама и добротом. Пошто је испунио што је Бобаљевић тражио, отпустио га је даровавши му коња најплеменитије пасмине, два пара соколова и два пара хртова. Бобаљевић је све то, како је обичај код дубровачких поклисара, предао својој господи, која су даровала соколове и коња неком немачком племићу приликом повратка из Свете Земље. Сада, дакле, да се вратимо на ствар. Кад је умро краљ Вукашин, много опаде моћ госпде Рашке, а порасте моћ Турака. Јер они, узохливши се овом победом, почеше да продиру без икакве препреке у све делове Рашке и да их харају. Због тога многи великаши онога краљевства, у немогућности да им се друкчије одупру, склапали су с њима мир и служили им у ратовима против хришћана. Међу овима су били Драгаш и Константин, синови Жарка Дејановића, и многа друга властела која пре бежаху поданици краља Вукашина и његовог брата Угљеше. Од њих Константин (како пише Лаоник у II. књизи) превазилажаше све у војничкој вештини, а по разборитости сматраху га једним од првих. Он је напао Бугаре и Арбанасе, којима је одузео многа места; а кад је умро његов брат Драгаш, наследио га је у држави, те је и сам био присиљен да често посећује двор Турчина. После смрти краља Вукашина остадоше четири његова сина, и то Марко, Иваниш, Андријаш и Митраш. И поред тога што су почели владати својом државом на велико задовољство поданика, њихови непријатељи их ипак нису пустили да дуго уживају. Јер им је кнез Лазар узео Приштину и

1371.

Краљ Вукашин бејаше пријатељ Дубровчана.

278

Смрћу краља Вукашина Турци ојачају у Рашкој.

Жаркови синови Драгаш и Константин.

Четири сина краља Вукашина.

Ко заузео државу краља Вукашина.

Ново Брдо, као и многа друга оближња места. Никола Алтомановић, с друге стране, заузео је читаву област која се граничила с његовим земљама. Балшини, пак, синови, мада су им били рођаци, отеше им из руку Призрен и многе друге суседне крајеве. Ни Турци нису пропустили прилику да загосподаре великим делом земље коју су држали у Романији. Због тога горе речена браћа, да би задржала бар нешто, пристадоше да плаћају данак Турцима, па су им служили и у ратовима. Али Иваниш није могао да дуго издржи под њиховом тиранијом, те се повукао с неколицином својих људи код Балшиних синова у Зету. Они су их радо примили и дали им нешто земље да су могли животарити. Други његов брат, Марко, кога неки зову Краљевић, отишав с

279

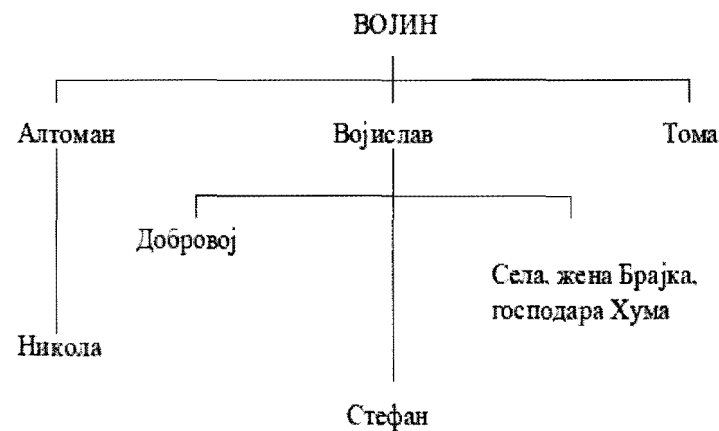
Марка Краљевића уби неки Влах.

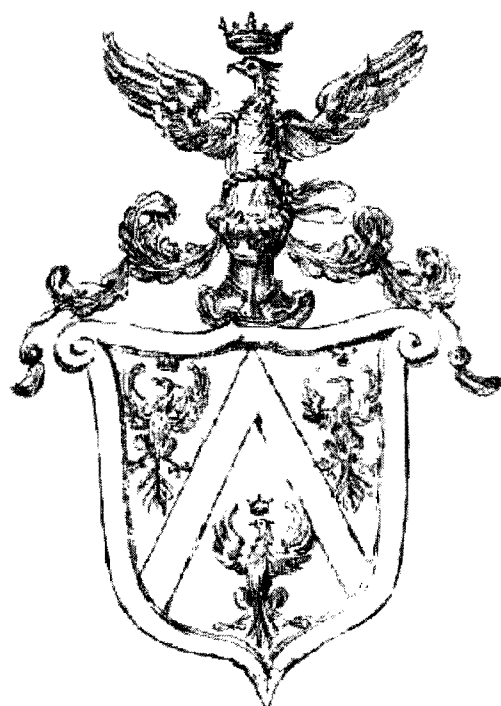
Бајазитом, првим турским царем овога имена, против влашког кнеза Мирче, би потучен у бици код Краљева, града у Влашкој, те побеже у једну шуму, где је био погубљен у грло стрелом коју избаци неки Влах, верујући да се ради о каквој звери. Његово тело би покопано у манастиру Блачани крај Скопља. Митраш паде исто тако у једном окршају с Турцима, а не остави ниједног сина. Од Андријаша, њиховог четвртог брата, роди се Недељко Момчило, који је био отац Које, кнеза Мусака, и Јелене, жене Стјепана Косаче, војводе од Св. Саве, и не оста више нико други из куће краља Вукашина. А он,

заједно са својом браћом, дочека тако бедан крај, што није било без допуштења божанског величанства, које им није дозволило да уживају краљевство које неправедно отеше из руку њиховог господара који их из нискога рода учини племенитим и тако великим.

ГЕНЕАЛОШКО СТАВЛО НИКОЛЕ АЛТОМАНОВИЋА, КНЕЗА УЖИЧКОГ

Војин, племић
краља Уроша.

Сада је на реду да покажемо крај Николе Алтомановића, једног другог отимача Рашког Краљевства. Пре него што пређемо на излагање тих чињеница, читаоци треба да знају да је у време краља Уроша Слепог, међу осталим његовим великашима, био један који се звао Војин. Тај је уживао велики углед код овога краља и био добио од њега на управу, штавише у баштину, Хумску област која се са свих страна граничила с Дубровчанима. Под разним изговорима Војин је за свога живота нанео Дубровчанима велике штете. Од Војина се родише три сина: Тома, Војисав или Војислав и Алтоман. Они после очеве смрти поделише између себе Хумску област. Војиславу допаде онај крај који се граничио с Дубровчанима. С њима је за живота водио непрекидни рат, током којег је похарао и попалио читаву њихову територију и побио много њихових трговаца који су, ослањајући се на његове гаранције, пословали у његовој земљи. И то је радио, казиваше, по упутствима свога господара краља. Но и њему су Дубровчани понекад узвраћали мило за драго. После Војислављеве смрти, његов синовац Никола, син Алтомана, који

Кнез Војислав
уништи
дубровачко
подручје.

је умро за живота Војислављева, превазилазећи у сваком злу и деду и стрица, незадовољан делом који је приликом деобе припао његовом оцу, заузео оружјем и део свога стрица Војислава. И да не би око тога убудуће имао сукобе или ратове, ухвати Војислављеве синове Добровоја и Стефана и њихову мајку, те их баци у тамницу, у којој су после пуних седам година бедно завршили живот. Други веле (како је горе речено) да их је након кратког времена отровао. Од Томе пак не оста ниједан син. Поменути Никола као момак беше велика јуначина и држаше поменути покрајину Хума коју је држао његов отац Алтоман за живота цара Стефана. Касније, кад је умро његов стриц чија се област простирала од Дубровачког приморја до Ужица, заузео (како рекосмо) и његове земље; доби и неке друге крајеве, све до Срема, и владаше до границе Босне на Дрини. Био је велики јунак на оружју и спретан, али дрзак, непостојан у свим својим делима и вероломан; врло лако се лађао оружја и започињао рат са свим владарима својим суседима. Верујући, дакле, да нема на свету храбријег и моћнијег од њега, поче ратовати и харати границе Босне према Дрини, причињавајући велике штете босанском бану Твртку. Између осталог дође једаред, по наговору и за љубав Милтенова сина Санка, у Хумску земљу; удари у Бишћу на околину Подграђа (lo Torno di podgradie) и заузео је, а затим оде до Лопорина и његових села. Поменути Санко био је великаш бана Твртка и држао је сву Хумску земљу од Приморја до Коњица и Невесиње са Горњим и Доњим Власима. Видећи већ речени бан како га Санко напада, крене, с војском против њега и протера га. Он тада пође Николи Алтомановићу, с којим је заједнички пљачкао Хумску земљу.

Никола отру-
је Добровоја и
Стефана.

Санко
Милтенов
хара Хумом.

Санкове
земље.

Никола Алтомановић (како смо малочас казали) ратовао је и са градом Дубровником. Тако 1371. године, кад је ухватио неке дубровачке трговце и племиће, ставио их је на муке вадећи им зубе, те им је на крају силом изнудио четири хиљаде фјорина. Те исте године, кад је долазио с великим бројем људства да хара по Жупи дубровачкој, сачекао га је Паско Мартинусић између Требиња и Жупе дубровачке. У насталој бици Никола би поражен и изгуби много своје властеле. Боравећи и на границама Угарске, није престајао харати околна места. А да не би било ниједног злодела којег се не би латио, одлучи да убије кнеза Лазара и заузме његове области. У том циљу позва га на разговор. Кнез Лазар, који је добро познавао његову злобу, није се поуздавао у њега много. И мада међу њима није било отвореног рата, ипак су мрзели један другог. Но упркос томе

283

Рат између
Дубровчана и
Николе Алто-
мановића.

Никола
Алтомановић
хоће мучки
да убије
кнеза Лазара.

Војин, племић
краља Уроша.

уговорише састанак на одређеном месту како би се међусобно разговорили. Кнез Лазар је дошао само са петорицом људи и Никола са исто толико. Ни један ни други није носио уза се оружје. Али Никола, који је био дошао само зато да одузме живот кнезу Лазару, пре него што се састаше, послао је неке своје поузданике да сакрију оружје под пањеве дрвећа и у снег којег је било на томе месту. Кад су, дакле, обојица стигли и расправили што су имали расправити, Никола извади сакривено оружје и један од његових људи рани у груди кнеза Лазара. Ударац је био тако јак да је Лазар пао на земљу као мртав. Али рана, у ствари, није била смртоносна, јер железно не продре кроз, пошто се његов врх сударио са златним крстом који је кнезу Лазару висио о врату. Никола и његови људи, верујући да је Лазар сигурно мртав, навалише на његову пратњу. Том приликом су били убијени Михајло Давидовић и Жарко Мерешкић, властела рашка. Како се све више подизала граја, паж који је држао Лазарева коња потрча тамо где је лежао његов господар. Кад је Лазар угледао коња, сместа се подиже и узјахавши побеже. Ово није приметио ни Никола ни ико од његових људи, јер су, како рекосмо, поуздано веровали да је мртав, па су се бацили да поубијају остале. Касније, пак, кад су то приметили, нису се усудили да пођу за њим у потеру, јер су људи кнеза Лазара били у близини и већ су му долазили у помоћ. Стога је Никола био присиљен да бежи, а кнез Лазар је због ране остао много дана у кревету. Кад је потпуно оздравио, послао је поклицаре угарском краљу, молећи га да му помогне како би осветио увреду коју му је нанео подмукли Никола, уз обећање да ће му дати десет хиљада фунти сребра и да ће му убудуће бита покоран и веран слуга. Лазар је преговарао такође с босанским баном Твртком, који је био непријатељ Николин, и молио га да му помогне у овом подухвату. Угарски краљ му је одмах послао хиљаду копљаника под заповедништвом Николе Горјанског, који је тада био бан Срема, а бан Твртко је лично дошао са својом војском. Здружени тако, сви заједно уђоше с кнезом Лазаром у Николину земљу и ставише све под огањ и мач. Видећи Никола да им се неће моћи одупрети ни супротставити, поче се повлачити према Приморју. Мада је дошао најпре под тврди град Клобук, који је био предао на чување некој властели званој Зорке, и поред многих добротина која је био учинио тој властели, није био примљен у утврђење. Пошто је видео да је издан, продужи према Требињу и Конавлима, али ни тамо није био радо примљен. Поставши свестан положаја у

284

Лазар пошаље
изасланике
краљу
Лудовику.

Босанска и
рашка војска
нападну
Николу Алто-
мановића.

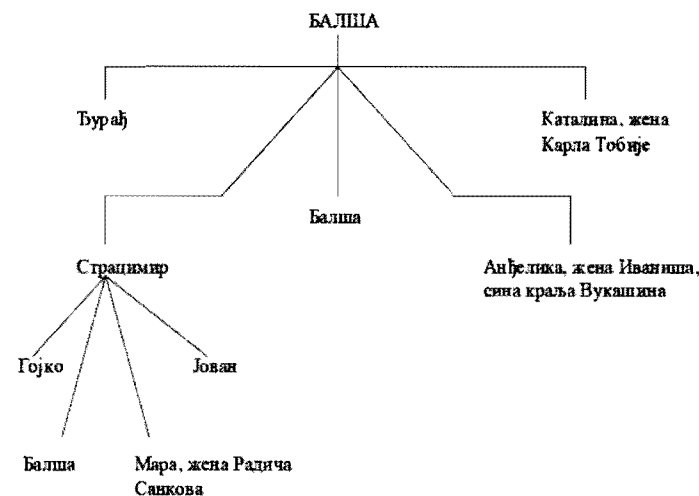
којем се налазио, замисли се мало куда би се кренуо да потражи спаса. У Дубровник није хтео да оде, јер се није поуздавао у тај град због немилосрдног рата који је с њим водио, мада је тада владао мир међу њима, већ се поврати натраг и уђе у свој тврди град Ужице. Кад је о томе био обавештен кнез Лазар, сместа похита тамо са својом војском и опседне га. Пошто је на разне начине јуришао на град, а нарочито ватром, његови се браниоци, кад више нису могли одолевати, предадоше. И тако пакосни Никола би заробљен са свом својом имовином. Као заробљеник био је предан на чување некој властели, смртним својим непријатељима. Њихов поглавар је био Стефан Мусић, који му је, по тајном одобрењу кнеза Лазара, дао ископати очи. Тако слеп, боравио је неко време у једном манастиру; касније, идући од места до места, на крају се повуче у Зету код Балшиних синова да би код њих некако животарио. Ту је завршио своје дане 1374. године. На тај начин Никола Алтомановић, који никада није хтео живети у миру и пријатељству ни с ким, беше кажњен за своја зла дела. Од земаља и крајева које је он држао сваки савезник узео оно што је било на његовим границама, сем Требиња, Конавала и Драчевице, које заузеше Балшини синови, мада не узеше учешћа у овоме рату.

Кнез Лазар
зароби и
ослепи
Николу Ал-
томановића.

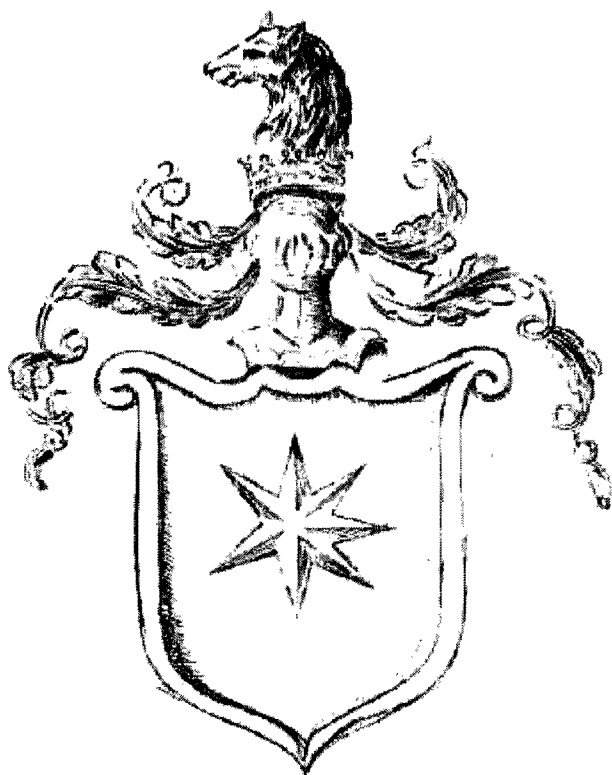

ГЕНЕАЛОШКО СТАБЛО БАЛШЕ, ГОСПОДАРА ЗЕТЕ

285

ГРБ БАЛШИЋА

Балшу на
словенском
језику зову
Баоша
Зећанин.

Балша о којем ћемо сада говорити бејаше веома сиромашан зетски властелин и за живота цара Стефана држао је само једно село. Али кад је умро цар, а како његов син Урош није био ваљан владар, почео је с неколико својих пријатеља и са својим синовима Страцимиром, Ђурђем и Балшом да заузима Доњу Зету. Од Балшиних синова Страцимир је био и по доброти и по верности бољи од других. Ђурађ је био mudar, веома оштроуман и вешт у оружју. Балша је био добричина и врстан коњаник, али није био велике памети. Њихов отац држао је најпре град Скадар, који су му предали неки од његових бранилаца, а затим освоји сву Зету до Котора. После тога кренуо је са својим људима на освајање Горње Зете, коју је држао Ђураш Илијић и његови рођаци. Ђураша убише Балшини синови, неке његове рођаке заробише, а остали напустише земљу. И тако су

287
Балша заузме
Зету.
Ђураш
Илијић, гос-
подар Зете.

Балшини синови загосподарили и Горњом Зетом. Исто тако пали су у њихове руке Дукађини који су имали много поседа у Зети. Неке су поубијали, а друге бацили у тамницу. При освајању ових и других покрајина више су се служили лукавством и преварама него силом оружја. С краљем Вукашином су живели у миру, јер је Ђурађ имао за жену његову кћер Милицу, коју је после смрти краља Вукашина отпустио да би узео Теодору, паметну и лепу жену, ранију супругу Жарка Мркшића и сестру Дејанових синова Драгаша и Константина. Дође тада у оне крајеве неки човек врло ниског рода, по имену Никола Цапина, који је у својој младости био слуга код неких Дубровчана. Говорило се да је рођен у Зети од неког сиромашног човека и да је ту неко време живео. Али касније, поставши врло превејан и препреден, поче се издавати за Шишмана, сина бугарског цара Михајла који је заробљен у бици и (како рекосмо горе) био убијен од Рашана, те да је, кад је умро његов отац, остао трогодишње дете са својом мајком. На темељу неких доказа које је наводио, неки су му веровали, а неки се нису дали уверити. Пошто је, дакле, сакупио нешто људи, пређе с њима у војничком оделу у Напуљско Краљевство, у којем је тада владао краљ Роберт или, како неки веле, Лудвиг, бивши владар Таранта. Јер, како пише Сципион Амират, пошто је Јована I, краљица Напуља, убила свога мужа Андрију, поново се удала за поменутог Лудвига, тада владара Таранта, прелепог младића, сина покојног Филипа, Робертова брата. Тражећи да га зову краљем Бугарске, Цапина је удесио своје ствари с оним краљем што је боље могао. Добивши од краља много задатака, а посебно да похвата неке његове одметнике, тако је добро обавио посао да је задобио краљеву наклоност, те му је овај дао за жену једну своју незакониту сестру удовицу, мајку Карла Тобије, албанског великаша којег други зову Карло Токија, Тофија и Топија. Овај се родио (како вели Марин Барлеције) у Беневенту. Пошто је напуљски краљ послао Топију у Грчку, овај је најпре заузео за рачун краља острва архипелага, али их је касније задржао за себе. Ухватио је у лову и Мусакија, тј. Исака, и убио га, како пише Лаоник. Заузео је такође Акарнанију, Арту, Етолију и земљу Ахела заједно с Елидом, те сазидао град Кроју. Али да се вратимо нашем приповедању. Кад је Лудвиг приметио велику способност Цапине, послао га је на Сицилију, па како је тамо веома добро успео у свим добивеним задацима, краљ га је за свога живота волео и много поштовао, те га држао на положају који је одговарао једној таквој личности. Али

Ђурађ
Балишић
напусти прву
жену и ожени
се Теодором.

Никола
Цапина.

Представља
се као
бугарски цар.

Ожени се сес-
тром напуљ-
ског краља.

288

Освоји грчка
острва.

Карло Топија
подиже Кроју.

кад је краљ Лудвиг умро, Цапина, свестан да има много непријатеља у краљевству, напусти га с неколицином војника. Кад је дошао у Скадар, тамошњи грађани су га радо примили, јер им је обећавао да ће их учинити господарима Зете и Албаније, која је тада била у рукама Балшиних синова. Пошто су то Балшићи предосетили, дошли су с много наоружаног људства под Драч. Кад су отпочели напад, Цапина је изишао из града са својим војницима и прихватио битку. Мада се у тој бици добро борио, чак је један од његових људи збацио с коња Ђурађа Балшића, не знајући да је то он, ипак, видећи велико мноштво непријатеља (јер их се двадесет борило против једнога), био је присиљен да се повуче под град. Но они унутра, видећи како се одвија ствар, затворише врата, те не пустише у град ни Цапину ни икога другог. Зато су многи пали у руке непријатељу, а други били поубијани. Цапина се због тога разљутио и напустио Драч. Лутајући свуда по свету у војничком оделу и тражећи срећу, на крају се повуче у Бугарску. Пошто се и тамо стално издавао за Шишмана, сина цара Михајла, поче уз помоћ неких Турака и Бугара да заузима земљу и осваја градове Бугарског Краљевства. Кад је то видео Шишман, Александров син, који је тада владао у Бугарској, намисли да га некако макне с пута. Сазнавши да се Цапина забавља с неком лепом Бугарком по имену Дунава, изишао је пред њу с великим обећањима и на крају успео да га она отрује. Такав је скончао бедни Цапина. То је било 1373. године, а у исто време умро је и Страцимир, старији Балшин син, остављајући иза себе једног нејаког сина по имену Ђурађ. После овога дође у Апулију један од краљевске Наварске породице, по имену Алојзије, веома искусан владар и добар ратник. Оженивши се војвоткињом краљевске крви, науми лично да крене у поменути град (Драч), а касније да одатле заузме не само област Зете и Албаније, за коју казиваше да припада његовој жени, већ и Рашко Краљевство, уколико га срећа послужи. Посла, дакле, испред себе у Драч шест стотина најхрабријих војника које је био довео са собом из Гаскоње, али, док је још био у Апулији, тешко се разболи и умре. Војници који су били у Драчу, оставши без вође, свакодневно су ратовали с Карлом Топијом и с другом албанском господом, и нико се није могао мерити с њима, јер је њих стотину вредело више него хиљаду Арбанаса или Зећана. Кад је то видео Ђурађ Балшић, доведе против њих под Драч најбоље војнике који су се могли наћи у Зети и Албанији, верујући да ће их тако победити, али му то не пође за руком. У борбама, наиме, које је с њима више пута

Уђе у Бугарску и настоји заузети то краљевство.

Бугарка Дунава отрује Цапину.

289

Алојз Наварски жели заузети рашко краљевство.

водио, никад није остао победник. Кад је, дакле, Ђурађ постао свестан њихове снаге и увидео да би му они, ако се с њима некако не нагоди, могли довести у питање све области које је имао у оним крајевима, није се хтео више с њима оружаном борити, већ одлучи да покуша не би ли их новцем склонио да оду из Драча. Пошто им је, дакле, у ту сврху понудио шест хиљада фјорина, они сместа прихватише понуду, па, укрцавши се на бродове, отпловише пут Романије, где су заузели више тврђава и покрајина, које су потом држали у свом поседу дуго времена. Сада, пошто је умро (како је речено) краљ Вукашин, браћа Ђурађ и Балша заузеше један део његове земље. Не задовољивши се ни тиме, кренули су у рат против Блажа Матаранга, господара Мусака, а кад га нису могли оружаном победити, склопили су с њиме мир и почели се правити као да су му пријатељи. Једнога дана позвали су га, давши му веру, у посету и засужњили га заједно с једним нејаким сином, те су га тако држали у тамници све до смрти. Његов син је био пуштен након Балшине смрти, после седамнаест година сузањства. Пошто је, дакле, на горе речени начин био ухваћен Матаранго, Балшићи су освојили готово читав онај део Албаније који се простирао до Валоне, а уз то су у Романији заузели Канину и Београд. Заузели би и земљу према Драчу коју је држао Карло Топија да нису имали обзира према својој сестри Каталини, која је била Карлова жена. Мада с њим нису ратовали, ипак међу њима није владала права љубав. Јер час су били пријатељи, а час непријатељи. И тако су живели док Карло није на веру ухватио Ђурађа и заточио га. Док је Ђурађ био у заточеништву, повели су преговоре о вечном миру и кад је мир уследио, Ђурађ је био ослобођен, али под условом да убудуће увек живи у пријатељству с Карлом. Карло је у тајности затражио од Дубровчана да посредују у закључењу поменутог мира. У ту сврху, дакле, био је послан из Дубровника Матија Будаџић, који их је међусобно измирио. И тако су доцније увек, све до смрти, живели у пријатељству и често се лично посећивали без икаквог подозрења, верујући један другоме као да их је иста мајка родила. После смрти краља Вукашина његов син Марко држао је Костур, Охрид и Арг у Мореји. С Турцима је, пак, удешавао своје односе непрекидно их частећи и придобијајући поклонима. Како то није могао трпети Балшин син Балша, пође с војском под Костур с намером да му га одузме. У то време била је у граду Маркова жена Јелена, која је била кћи Клапена, првог великаша у Грчкој. А како се она понекад љубакала с другим људима, њен муж Марко ју

Блаж Матаранга, господар Мусака.

Заробе га Балшићи.

290

Дубровчани помире Балшића и Карла Топију.

Градови Марка Краљевића.

Марка вара жена Јелена.

је мрзео. Стога, пошто је Балша дошао с намером да је превари, поче с њом преговарати као да ће је узети за жену, а отпустити своју прву жену, кћер београдског деспота, ако му преда град. Она је на то пристала и пустила га у град с читавом војском, тако да је загосподарио градом. Кад је то сазнао Марко, сместа је дошао с много Турака и својих поданика под Костур и опсео град, пошто га није могао заузети на јуриш. Обавештен о томе, Балшин брат Ђурађ сакупи што је више могао војске, те крене пут Костура у помоћ брату. Видећи, дакле, Марко да се с оно мало људи што је имао са собом неће моћи одупрети, скине опсаду и оде. Тако је био ослобођен Балша, који је повео собом у Зету нову жену. Али пошто није могао подносити њен нечастан живот, најпре је баци у тамницу, а затим отпусти на велику срамоту. Поменути Балшићи граничили су се с градом Котором и много су желели да загосподаре тим градом. А како им то није полазило за руком, јер је град био утврђен и добро брањен, свакодневно су харали по његовом подручју и на све могуће начине кињили његове грађане који би им падали у руке, не би ли их приволели да им се потчине и да им плаћају данак. Али, и поред свега, то никако не успеше остварити. Јер су Которани, који су увек, и у најнеповољнијим приликама, показивали велику одважност, били одлучили да радије трпе све муке него да се потчине њиховој власти или их признају у било којем погледу за господаре. Зато су готово увек били у непрекидном рату с њима, па мада су се понекад у нечему споразумевали, мало касније би поново кршили склопљене споразуме и постајали гори непријатељи него пре. И тако, дакле, живећи у оваквом непрекидном међусобном непријатељству, десило се да је Николи Алтомановићу (како је речено) била одузета сва земља коју је држао. Пошто су у њу биле укључене три покрајине, тј. Требиње, Конавли и Драчевица, које су биле на границама Балшића, те покрајине су заузеле они и сматрали су да их је много оштетио босански бан Твртко, који је био заузео друге Николине покрајине. Јер, како су ове покрајине биле зависне од Рашког Краљевства, говораху да с више права припадају њима, који су били великаши онога краљевства и рођаци краљева који су поседовали то краљевство, него Твртку, који није имао с њима никакве везе. Њима је Твртко одговарао да њему припадају и поменуте покрајине и читаво краљевство, јер је он пореклом по женској лози од рашких краљева. Но како се нису могли сложити, договорише се да се састану с малом пратњом на неком сигурном месту не би ли пронашли

Балшићи
заузму Котор.

Балшићи
настоје загос-
подарити
Котором.

291

Срчаност
Которана.

неки начин да изгледе несугласице и не уђу у рат. Изабрали су, дакле, град Дубровник, да пред дубровачком господом реше међусобне спорове. Ђурађ Балшић се укрцао под Улцињем у галију коју је добро наоружао и сакрио у њену утробу много људи, намеравајући да ухвати бана Твртка. Наиме, он је знао да ће се састати на острву Локруму, које се налази пред градом Дубровником. Али се не оствари овај његов наум, јер дубровачка господа, било да су о томе била обавештена, било да су нешто тако слутила, и сама су добро наоружала једну своју галију која је довела Твртка на то острво. Ту су у манастиру, у присуству многих дубровачких племића, преговарали о својим пословима. Но будући да се никако нису могли нагодити због горе наведених разлога, вратили су се и један и други кући. Нешто касније Требиње, Конавли и Драчевица одметнуше се од Балшића и потчинише бану Твртку. Видећи Твртко да је изумрла кућа Немањића у Рашкој те да њему припада то краљевство, узео наслов и краља Рашке, о чему ћемо у овој књизи после опширније расправљати кад будемо говорили о босанским владарима. Кад су Балшићи чули за ово одметништво, сакупивши војску од десет хиљада људи, прођоше с Карлом Топијом преко Оногоста и продреше све до Невесиња, уништавајући огњем и мачем сву Тврткову земљу, а затим се вратише у Зету носећи плен. Три месеца после тога, 13. јануара 1379. године, умре у Скадру Ђурађ Балшић. Његова смрт озбиљно је допринела пропасти Зете, чије су границе у стара времена биле на планинама Великих Алпа. Дакле, после смрти Страцимира и Ђурђа дође на власт њихов млађи брат Балша. Он није био велике памети, али се својим личним јунаштвом и искуством своје браће одржао на власти неко време. Понекад је боравио у Зети, а понекад у Романији, око Београда. Пошто се Апулијско Краљевство нашло у тешким неприликама доласком француског војводе од Анжуа, и кад је тај војвода умро у Барију, а краљ Карло био убијен у Угарској, Балша заузео град Драч и његове тврђаве. У то време дође велика турска војска до Београда у Романији и навали на Балшину земљу, те похара један њен део. Кад је то дознао Балша, одмах крене из Драча не чекајући да сакупи много људства, па са хиљаду коњаника даде се у потеру за Турцима. Будући да су они били далеко бројнији од Зећана, Балшу је његова властела саветовала да избегава битку док не сакупи јачу војску. Но он, како је био веома одважан, не хте послушати добар савет који су му давали ни водити рачуна о опасности

Дубровник,
место
решавања
спорова.

Бан Твртко и
Ђурађ Бал-
шић дођу у
Дубровник.

292

Бан Твртко
проглашен за
краља
Рашке.

Смрт Ђурђа
Балшића.

Границе
између Зете
и Рашке.

Балша
заузме Драч.

Турци убију
Балишу, Ђурђа
Кравчића и
Иваниша,
сина краља
Вукашина.

293

Ђурађ
Страцимиров
ослобођен и
постане гос-
подар Зете.

Ђурађ ослепи
Николу и
Андрију
Сакета.

Турци опљач-
кају Зету.

којој се излагао, него је донео одлуку да удари на непријатеља. Заметнувши, дакле, битку код реке Војуше, у покрајини званој Грекот и на Поповом пољу које се налази у поменутој покрајини, би поражен од Турака и убијен у борби. У тој бици борио се веома храбро заједно с неким својим људима и замало да није издржао напад непријатеља, чији се број пео на пет хиљада и од којих су многи ту изгинули. И с Балшине стране пало их је много, а неки су били заробљени. Међу осталим био је убијен његов војвода Ђурађ Кравчић, прави јунак, и Иваниш, син краља Вукашина. Балши Турци одсекосе главу и однесоше је Каријатину, Турчину који је држао те делове Македоније и Романије (Ромеје) у име турског султана Мурата. Бејаше то 1383. године. Балшу о коме је реч и његова брата Страцимира Дубровчани, због многих добротинастава која су од њих примили, уврстише међу властелу своје републике, а из Дубровника је био послан поклицар Марин Цријевић да им то саопшти и честита. Балшина жена по имену Каннина, живљаше у Београду, нагодила се после смрти свога мужа с Турцима, које је непрекидно даровала. Балшина смрт била је разлог ослобађања Страцимировог сина Ђурђа, који је био затворен у драчкој тврђави због неке своје непокорности коју је био испољио у Зети, а и због тога што су се бојали да би могао заузети државу Зете, јер је био веома паметан младић и много настран. Отишавши Ђурађ у Зету, био је примљен за господара, мада му се неки из Горње Зете и од Црнојевића нису покорили, претварајући се да признају за свога господара босанског бана Твртка. Ђурађ у почетку не хтеде водити о томе много рачуна. Али предосетивши да му Никола и Андрија Сакет, зетска властела и врло паметни и оштроумни људи, желе одузети државу, саопшти ствар Дукађинима, те их по њиховом савету ухвати и нареди да им се ископају очи. Нешто касније дође до несугласица и са Дукађинима. Како их се много бојао, узео је за жену кћер рашког кнеза Лазара по имену Деспина, која је раније била жена молдавског кнеза Шишмана, па је тако постао моћнији. Но упркос томе није се усуђивао да се одупре Турцима. Јер кад их је дошло пет хиљада, прегазили су читаву Албанију и Мусак све до Драча; прошли су и преко Зете и преко подручја Будве, Бара и Скадра, а неки од њих стигосе све до Острога, близу Оногошта у Горњој Зети. Ту су заробили велико мноштво Арбанаса и Словена једног и другог пола и одвели их у ропство, а оне које нису могли водити собом окрутно су поубијали, јер није било никога који би се усудио да им се одупре. Чак и

сам Ђурађ, да би избегао њихов бес, видевши да се не може с њима мерити, снабдео је своје градове посадама и другим потребним стварима, те је побегао у Улцињ. Одатле честим посланствима и многим даровима одобровољи Турке и закључи с њима мир. То беше 1386. године. Не дуго после тога, и Ђурађ се пресели с овог света. Након његове смрти владао је у Зети његов син Балша, пошто су Гојко и Иваниш умрли још за очев живота. Поменути Балша после непуну годину дана заузео Скадар, али без тврђаве, а освоји и читаво подручје Зете, сем речене тврђаве, која је остала Млечанима. Њима је његов отац био дао поменути град Скадар и један део своје земље, јер сам није више могао одолевати нападима Турака, с којима су Млечани често ратовали, али су ипак увек остајали победници. Кад је, дакле, Балша на овај начин заузео Зету, млетачка влада посла неколико галија под заповедништвом Марина Каравела. Дело новцем, а делом широким обећањима, он удеси ствари Млечана тако да је Балша са својом мајком имао једва један дан времена да побегне из Зете. И тако су Млечани загосподарили читавом Јужном Зетом са свим њеним градовима.

Касније, 1413. године, Балша задобије натраг највећи део Зете који су држали Млечани. То им се све десило због неопрезности једног њиховог капетана кога су држали у Скадру, неког Бенедета Контаринија, дрског човека, који је био наредио да се побију неки недужни Зећани. Млетачка се влада ипак нагодила с Балшом и вратила му читаво оно подручје које је пре држао његов отац. Али поново 1419. године у месецу марту, подстакнут од једног свог рођака, Стефана Марамонтеа из Апулије, који је доцније постао господар Црне Горе и од којег су проистекли Црнојевићи, Балша дође с војском под Скадар. Али не учини ништа сем што је опљачкао неке дубровачке трговце који су долазили из Рашке. То није пропуштао ни доцније кад год би се намерио на неког Дубровчанина. Млечани су га били тако ослабили и оружаном и њега лично, да је 1421. године закључио с њима примирје. Из Зете је отишао у Рашку своје ујаку деспоту, оставивши уместо себе реченог Стефана Марамонтеа. Но будући је кренуо из Зете с грозницом, чим је стигао у Рашку преселио се у вечност, месеца априла поменуте године. Кад је Марамонте чуо за његову смрт, сместа је прешао у Апулију. Том приликом Млечани одмах заузеше читаву Зету, али кратко време остаде у њиховим рукама. Наиме, деспот Стефан, син кнеза Лазара, исте године кад је умро Балша ушао је с много војске у Зету, па ју је одмах заузео

1386.

294

Смрт
Ђурђа Стра-
цимировића.
Влада
Балша.

Балша с
мајком побег-
не из Зете.

Млечани
заузму доњу
Зету.

Стефано
Мармонте,
господар
Црне Горе.

Балшина
смрт.

Деспот
Стефан уђе с
војском у
Зету.

295

Масарак, вој-
вода деспота
Стефана.

са свим оним што јој је припадало. Под влашћу Млечана су остали само градови Скадар, без околног подручја, и Улцињ с Будвом. Но на крају је закључио примирје с Млечанима. Кад је примирје касније, крајем 1422. године, истекло, поново отпочеше ратовати. Због тога је деспот Стефан послао у Зету, под заповедништвом војводе Масарака, своју војску, која је била већ довела у крајњу опасност одбрану Скадра. Међутим, Млечани су отклонили ове тешкоће захваљујући новцу којим су поткупили неке из Зете и Рашке, те је помешана војска деспота Стефана у месецу децембру била разбијена. Та војска се намерно разбежала кућама пошто се већи део Паштровића и Памалиота одметнуо.

Следеће, пак, године у месецу мају крете у Зету Ђурађ са својом војском и с војском свога ујака деспота, те се зауставио између Скадра и Св. Срђа. Млечани са неколико својих галија искрцаше у Зету војску која се, направивши нека упоришта и заклоне, утаборила у Св. Срђу и ту остала неко време без нарочитог успеха. Кад је то виде млетачки сенат, одлучи да закључи мир с деспотом и деспотовим сестрићем Ђурђем, и поред тога што су Паштровићи, који су били на млетачкој страни, настојали да до њега не дође. Доцније, 1425. године, деспот се одрече читаве Зете која је била под његовом влашћу у корист сестрића Ђурђа. Ђурађ је упутио по млетачкој влади, те је она следеће године преко својих поклицара закључила с њиме мир уз обавезу да ће му годишње давати хиљаду дуката за град Скадар. Исте године у месецу августу Ђурађ је са својом женом и децом кренуо из Рашке и дошао у Зету, у коју је дошао и Стефан Марамонте, позван од неких из Зете да у њој преузме власт. Допловивши из Апулије једним дубровачким бродом, искрцао се под Паштровићима. Приликом овога његова доласка, неки од његових присталица, нарочито Рашани, учинише код Ђурђа рђаву услугу Дубровчанима, тако да се он био разјарио на њих. Но Дубровчани су га непрестано смиривали и обасипали љубазношћу и услугама, јер је он и заслуживао да га лепо гледају и поштују. Наиме, и он и његов отац увек су били пријатељи града Дубровника и увек су лепо поступали с дубровачким трговцима. И више пута

Млечани ша-
љу поклицаре
Ђурђу
Вуковићу.

296 су Дубровчани желели да Ђурађ дође у Дубровник, а то је желео и сам Ђурађ. Пошто је, дакле, у то време Ђурађ био господар Зете, а сем тога савладар у Рашкој и деспотов наследник, Дубровчани му послаше поклицаре Марина Шимунова Растиха и Марина Јакобовог Гундулића. Ђурађ их је радо примио и дао им срдачну аудијенцију. И мада је пре био узнемирен доласком реченог

Дубровчани
шаљу Ђурђу
изасланике.

Стефана Марамонтеа, као и извештајем неких Рашана и других непријатеља Дубровчана који су оптуживали Дубровчане да су на једној својој галији довели из Апулије Марамонтеа, ипак му је био мио долазак речених поклицара. Он се тада сам понуди да са својом женом и децом посети Дубровник, и поред тога што су му људи мало наклоњени Дубровчанима набрајали многе опасности којима се (ако пође у Дубровник) извргавао или могао изврћи. Дубровачка влада одмах му је послала галију с једном фустом и неколико лађа под заповедништвом Џора Палмотића у пратњи многих других племића одређених да се нађу Ђурђу на располагању. Још пре доласка дубровачке галије Ђурађ је поделио *salvum conductum* Стефану Марамонтеу. Кад је допловила галија, Ђурађ се укрцао на њу са женом, децом и свим члановима породице. Кад је, дакле, стигао у Дубровник, примише га с великим почастима, како њега тако и његову жену, коју сусачекале многе владике и пратиле је за све време док је била у Дубровнику. Ђурађ је посетио главне цркве тога града и био дариван многим богатим даровима и од државе и од појединаца. За све време његовог боравка ту, приређиване су велике свечаности. Затим су га Дубровчани превезли натраг у Зету, па кад се искрцао над Улцињем код Огирана, краљевски је даровао све који су га били допратили из Дубровника. Из Зете се вратио у Рашку, у коју је повео са собом неке из Дриваста, тј. бискупа и неке друге који су се дрзнули да се побуне против њега. Коначно 1442. године војвода Стефан одузео је Млечанима Зету с Баром, али није остала под његовом влашћу Дуже од године дана, јер су је поново заузели Млечани. Они су били главни разлог пропасти куће Балшића. Кад се та лоза сасвим угасила, град Котор се ослободио великих угњетавања која је непрекидно трпео од поменутих Балшића. Мада су им Которани више пута делили многе и богате дарове, ипак никад нису успели деловати на њих да коначно одустану од напада на њихов град. Пошто је то веома стари град и како смо га много пута поменули, хтео сам да овде укратко изнесем његово порекло и развој.

Дакле, први град Котор, зван Аскривиј, чије се рушевине и сада виде не много далеко од овога другог који је настао из тих рушевина, био је смештен у дну Рисанског залива, сада званог Которски. Према Плинију, то је био врло стари римски град који су (како пише Балтазар Сплићанин) Римљани звали Аскривиј, а ондашњи сељаци Гудрово. Марио Нигро у VI. књизи своје Георгафије држећи се Плинија, назива га Де-гурто. Верујем да ово име потиче од једне оближње реке

Ђурађ дође у
Дубровник.

Дриваст се
налази изме-
ђу Скадра и
Медуна.

297

Постанак
Котора.

Разна имена
Котора.

Сарацени
спале
Аскривијум

Сарацени
униште
утврђење
Роса.

Аскривијум
поново
спаљен.

298

Босански
Котор.

која се још и данас зове Гурдић. О постанку овог града нема ничег поузданог, мада извесни кажу да га је основао неки народ са Сицилије зван Аскри, или (како други веле) неки народ који је побегао из Азије пред навалом Грка приликом пустошења Троје и који се, после много пустоловина по мору, ту сместио. Овај град је у време Михајла, сина цариградског цара Теодора, 860. године био заузет и великим делом спаљен од Агарена из Картагине. Ови су, избавивши за заповеднике Солдана, Саба и Калфуза, људе највичније међу свима ратној вештини, ушли у Јадранско море с флотом од тридесет и шест великих лађа и ту заузели неке градове, а међу осталим (како пише Георгије Кедрен у Епитомии његових историја) Будву, Росе, тј. тврђаву на улазу у Которски залив, коју сусравнили са земљом, и Аскривиј, који су опљачкали, те кренули пут Дубровника. У то време неки од првака Аскривија, који нису били присутни при рушењу свог града, повукли су се више према западу и подигли једну тврђаву на неком стрмом, по природи врло утврђеном положају, да би се ту склонили од беса варвара, пошто Аскривиј није био добро утврђен. Током времена настанили су се ту и друге породице. Није прошло дуго времена кад су они из Аскривија дознали да је нека јака војска ушла у Босанско Краљевство наносећи му велике штете, као и да се спушта доле у приморска места. Пошто их је обузео страх, они који су могли стати унутар нове тврђаве склонили су се тамо, а други (како каже Балтазар Сплићанин) укрцали су се на своје лађе и удаљили мало од копна, чекајући што ће бити с поменутом војском. Та војска наставивши Аскривиј напуштен и без икакве страже, подметну ватру. Кад су то видели грађани Аскривија, напустише га и сви сем малог броја сагласно одлучише да подигну други, нови и чвршћи град. Пошто им се учинило да је онај положај где су њихови суграђани били сазидали нову тврђаву врло погодан за подизање града, заузеше простор од мора све до поменуте тврђаве, обухвативши тако део подножја брда Кловко, сада званог Ловћен. Случај је хтео да су у то време Угри често упадали у Босанско Краљевство и да су више пута похарали територију босанског града Котора, који Герард Руднигер у II. књизи своје Географије назива Весекатро, а налази се близу Бање Луке. Племићи овога града по имену Недор, Мирослав и Вуксан, као и још неки други, чувши да се зида овај нови град, кренуше са свом својом имовином велике вредности у злату и сребру, јер је Босанско Краљевство богато овим рудама,

и дођоше у Рисан (како пише Михајло-Михо Солићанин у опису Далмације), разгласивши да су дошли да ту подигну тврђаву у којој ће моћи сигурно боравити. Кад су то дознали грађани Аскривија, позваше их и замолише да онај трошак који су намеравали учинити радије уложе у изградњу већ започетог њиховог града, те да здружени живе као прави пријатељи и грађани. Босанци, који су то иначе желели, не прихватише одмах овај предлог већ после неколико дана одговорише да су спремни удовољити њиховом тражењу, али под условом да се нови град назове именом њихове отаџбине, Котор. Ово нису прихватили Аскривијани, али се доцније (каже Солићанин), по наговору свог бискупа, сложише да баце жреб, те да тако одлуче којим именом да се град назове. И жреб испале у прилог Которана Босанаца. Тако се од оног времена зове Котор, напустивши старо име Аскривиј и Гурдово. И тако, помоћу имовине поменутих Босанаца, они утврдише дебелим зидинама овај нови град који са истока заплускује река Гурдић, с југа море, а са запада река Парило. Самуило Бугарин опустошио је око 999. године читаву Далмацију. Међу осталим злоделима која је извршио, спалио је (како извештава Дукљанин) Котор, тј., стари Аскривиј, који је тада био настањен неким земљорадницима, те га потпуно разорио заједно с Рисном, прастарим градом у који се била склонила далматинска краљица Теута бежећи пред Римљанима 315. године пре Христа. Они који су се спасли из његових рушевина дошли су да се настане у новом граду Котору који је рушењем Рисна много порастао. Иако су се Которани у почетку трудили да живе независни и слободни, ипак су их непрекидне најезде рашких краљева присиле да остану у покорности према њима све до 1178. године. Видевши Которани у то време да су их Рашани готово сасвим потчинили својој власти, нагодише се с Грчким Царством, које их је потом снажно бранило. Тако кад је око 1179. године дошао близу Будве Симеун Немања, краљ Рашке, кога грчки историчари називају Стефан, и покушавао на све начине да се домогне града Котора, цариградски (константинопољски) цар Манојло Комнен смета је послао (како пише Никита Хонијат у V. књизи) с великом војском Теодора Падиијата да обузда Немањину смелост. Кад је Немања сазнао да долазе Грци, одмах је напустио подухват и затражио извињење од грчког цара. Пошто је њихово царство био заузео фландријски кнез Балдуин око 1215. године, рашки краљ Стефан, и син Симеуна Немање, желећи силно да покори град Котор због његовог положаја на морској обали, позва

Аскривацијум
промени име
и постане
Котор.

Бугари спале
Аскривијум.

Далматинска
краљица
Теута.

299

Котор се
прошири
уништењем
Рисна.

Которани
склопе
нагодбу с
Источним
Царством.

Симеон
Немања
настоји за-
господарити
Котором.

До када
Котор остаде
уједињен с
Рашком.

ЦЕР
СТЈЕПАН,
односно
Стефан

Млечани
заузму Котор.

300

Антонио
Фјаски
доплови у
Которски
залив.

Которане да се приклоне Рашанима обавезујући се да ће поштовати њихову слободу и бранити их од свих непријатеља. Ова широкогрудост Рашана навела је Которане да пристану уз њих. И тако су остали све до 1360. године, све до времена Уроша, последњег краља и цара из куће Немањића, и сина цара Стефана, којег се још и данас Которани сећају и називају на свом језику ЦАР СТЈЕПАН. Пошто је краљ Урош (како рекосмо) због своје лудости изгубио царство и оно би подељено између четири великаша, град Котор ступи у савез с Угрима. А пошто су Угри за време свог краља Лудовика Мартела били у рату с Млечанима због Далмације (како извештавају Бјондо у 10. књизи II. Декаде и Сабелико у 9. књизи 9. Енеаде), Ветор Пизано, генерал млетачке флоте, опљачкао га је и спалио. То је било 1368. године. Но Пјетро Ђустиниано, такође млетачки писац, не каже да га је спалио ни сасвим оробио, јер у I. књизи Млетачке историје овако каже: "Пошавши Ветор Пизано са двадесет и шест галија под град Котор, тада под влашћу угарског краља Лудовика, који је држао у њему јаку посаду, стао је испитивати расположење његових становника, али му они одговорише поносно уз псовке и претње. Расрдивши се због тога, искрца војску и изврши неколико жестоких напада. На крају га заузео и делом пороби. После тога се предала и тврђава, те је њена посада и мноштво људи из града пошло у Калабрију". То исто пише Ђулио Фаролдо у млетачким аналима. Тада су Дубровчани, на молбу угарског краља Лудовика, под чијом заштитом је био и њихов град, послали потајно Петра Гизду Малобраћанина, рођеног Которанина, да наговори Которане на поновну верност према угарској круни, обећавајући сваком Которанину који би хтео да се настани у Дубровнику пуну слободу и повластице, те да ће бити у свему изједначен с осталим дубровачким грађанима. На то су Которани одговорили да би то врло радо учинили да не морају водити рачуна о Млечанима и да их се не боје. Чим би их неко тога ослободио, они би се потрудили да удовоље краљу Лудовику. Кад је угарски краљ примио овај одговор, позове 1369. године у Которски залив Антонија Фјаскија са четири ђеновешке галије пуне војске и друге опскрбе, сматрајући поуздано да ће Которани поступити према датом обећању. Али они, било да нису видели довољну помоћ, или да су били можда задржани неким другим оправданим разлогом, ипак се не предадоше. Стога су Дубровчани по наређењу тадашњег бана Далмације и Хрватске Николе Сеча послали поново у Котор једног свога грађанина, коме су Которани при мучењу осакатили руку.

То је много увредило Дубровчане, па су послали неколико својих галија и похарали читаво подручје Которана. Ништа им нису помогле претње које су Дубровчанима упућивали Млечани, који су склопили мир с Угром и повратили му град Котор, који је остао у оваквом односу према Угрима све до 1384. године. Наиме, кад је смрћу краља Лудовика у Угарском Краљевству настао велики метеж, босански краљ Твртко I, више него жељан да добије под своју власт Котор, толико је радио код краљице Јелисавете и њене кћери Марије, да је на крају постигао свој циљ, али ипак с пристанком самих Которана, које је Твртко био привукао к себи пре свега многим даровима и великим обећањима. Котор, дакле, остаде под босанском круном све до краља Остоје. Кад је Остоја био у рату с Хрвојем Вукчићем, херцегом сплитским и три стрвс, тј. Брача, Хвара и Корчуле, Которани су се држали радије на страни Хрвоја. Остоја се због тога увредио и настојао да загосподари тим градом. Међутим, како је он био у савезу с Ладиславом, краљем Апулије, којег неки зову Ланзилаг, а против Жигмунда и Хрвоја, допловило је неколико Ладислављевих галија у Цавтат да се ту састану са Сандаљем Хранићем, капетаном краља Остоје. Ова су два краља, наиме, била одлучила да пођу на освајање Котора: босански краљ с копна, а Ладислав с мора. Пошто је Хрвоје био обавештен о овом њиховом ковању завере, продро је с војском у Остојину земљу. А пошто је Остоја био приморан да позове натраг свога капетана Сандаља, паде у воду сав њихов план који су били створили у погледу града Котора. Остоја је водио дуги рат с Балшићима, али је много већи и тежи био онај рат који је водио с градом Дубровником. Јер мада су у стара времена Дубровник, Котор, Бар и Улцињ били у савезу, а нарочито Котор и Дубровник, 1361. године, међутим, дошло је до тешких размирица између ова два града, и поред њихових бројних родбинских веза, с обзиром да су се орођавали као да се ради о једном граду. Штавише, у Дубровнику је било, па и сада има више властелинских породица које потичу из Котора него из иједног другог града; а то су ове: Бенеших, Бућа, Басиљевих, Баска, Бичићи, Катена, Цревић, Калисти, Дабро, Држић, Гуленико, Голиебо, Ђорђић, Мекша, Пецања, Пуцић, Соренте, Волпели и Зријевић. Од тих данас живе у Дубровнику: Бенеших, Бућа, Басиљевих, Цревић, Ђорђић и Пуцић. Бичићи и Држићи су изгубили племство услед непослушности њихових предака. Али све то (како рекосмо) мало је помогло и нипошто није одвратило ове градове од многих међусобних ратова, вођених

Дубровчани
опустоше
каторско
подручје.

Котор поново
слободан.

301

Други рат
Котора с
Балићима.

Дубровачке
племићке
породице
пореком из
Котора.

Узрок непријатељства
Дубровчана и
Которана.

302

Дубровчани
униште
каторске
солане.

Млечани
настоје
искористити
непријатељ-
ство између
Дубровчана и
Которана.

Которски
изасланици
оде краљу
Твртку.

почев од 1361. до 1420. године, кад је Котор дошао под млетачку власт. Узрок и порекло њихових непријатељстава био је Војисав Војновић, кнез ужички, који је владао на подручју око Дубровника. Он, сем што је био шизматик, био је уједно наopak човек. Тај је 1360. године због неке ситнице повео рат против Дубровчана. И пошто није престајао да их свим силама прогони, они су се наоружали и спремили да му одговоре истом мером. Зато су Дубровчани следеће године замолили Которане да их помогну против овога непријатеља и не дозволе извоз соли у његову земљу. Али су се Которани извинили да то не могу учинити без велике штете по њих. Тада су Дубровчани послали неколико својих галија да униште каторске солане. Ови су се због тога јако увредили и из освете су се придружили Војисаву, а затим његовом синовцу Николи Алтомановићу. Па пошто су их снабдели оружјем из Италије, Војисав и Никола пустошили су земљу Дубровчана, који се ускоро осветише за ову неправду. Дубровчани, наимае, замолише Страцимира и Балшу да за освету упадну и оплене подручје Котора. У томе им Балшићи сместа изиђоше у сусрет. Кад су Млечани дознали за ове размирице и непријатељства међу њима, замолише Балшиће и Николу Алтомановића да у савезу с њима пођу на освајање Котора и Дубровника, ови с копнене стране, а Млечани ће ударити с флотом с мора, уз обећање да ће, ако ствар успе, Балшићима дати град Котор и Драч, а Николи Алтомановићу Стон и рт (Пељешац). Сазнавши то Дубровчани, одмах су обавестили угарског краља Лудовика. Овај поручи Балшићима и Николи да ће он лично доћи са својом војском да их нападне у њиховој кући ако буду нападали његове градове. Овај поручи Балшићима и Николи да ће он лично доћи са својом војском да их нападне у њиховој кући ако буду нападали његове градове. Ове Лудовикове претње деловаше тако да су речена господа одустала од тога подухвата и да је свако ковање завере Млечана постало узалудно: Дубровчани су закључили мир с Которанима. Али 1371. године поново уђоше у рат који је избио (као и раније) због соли коју су Которани продавали у земљи њиховог непријатеља Николе Алтомановића. Зато су Дубровчани често рушили њихове солане и при томе је било много мртвих. Овај рат је трајао неколико година, па су Которани, по природи склони на освету, 1379. године послали Трифуна Бућа и Николу Драгова босанском бану Твртку с молбом за помоћ против Дубровчана, обећавајући да ће предати свој град и кулу под његову власт. Пошто је Босанац у прошлости покушавао да му Которани

предаду град, не водећи сада више никаква рачуна о обзиру који је морао имати према Дубровчанима због услуга које су му учинили, забрани под најстрожим казнама извоз из свога краљевства у Дубровник било каквих намирница. Ово распали духове Дубровчана тако да су сместа наговорили Ђурђа Балшића против Которана. А кад он дође са својом војском, уништи огњем и мачем читаву њихову земљу. Которски пук био је због тога врло незадовољан и свестан да све ове њихове невоље проистичу из лоше управе њиховога магистрата, па се побунио и протерао из града поменути магистрат и већи део властеле. Протерани магистрат и властела, не знајући шта да раде, обратише се Дубровчанима с молбом да их не напусте у овој њиховој невољи, а они ће им убудуће бити добри пријатељи. Ствар је била изнета и расправљана у сенату, у коме је било закључено да им се пружи највећа могућа помоћ. Дубровчани су се, наимае, бојали да се њихови поданици, поводећи се за примером каторског пука, не одваже да приреде нешто слично свом магистрату. Пошто се Дубровник тада налазио (како је више пута речено) у савезу с угарском круном, замолили су Николу Сеча, који је био добио од краља Лудовика банат Далмације и Хрватске, да он својим угледом сузбије дрскост Которана. Овај им је написао неколико веома претећих писама и та писма предао у руке Дубровчана. Они су позвали у Дубровник вође побуне, Которане Медоја и Матеја, с којима су водили преговоре па их на крају наговорили да се измире са својим магистратом и другом властелом, те да их приме у град. Да би што боље извели ову ствар, послали су у Котор с бановим писмима једног свог поклисара, и то Матеја Ђурђевића, речитог човека и доброг ратника. С њиме су пошли поменути Медоје и Матеј. Кад је Ђурђевић стигао у Котор, учинио је све како би средио и смирио овај устанак пука. После малог опирања, народ је пристао да учини оно што тражи од њега дубровачки поклисар, само ако му пружи гаранцију да убудуће неће због тога имати никакве непријатности. Поменути поклисар им тада у име своје републике даде тражену гаранцију, и тако се народ смирио. Пераштани су били веома незадовољни овим миром и даље су продужавали устанак, говорећи да су они због гордости каторске властеле били први који су трпели све недаће и рушења својих кућа. Али је и њих на крају смирио поменути Медоје, који је у то време био врло моћан и уживао велики углед у граду Котору, у коме се није могао мерити с њим у богатству не само ниједан пучанин, него ниједан властелин. Он је имао, међу осталом децом, сина

Балшићи
харају
подручјем
Котора.

Которани
протерају
поглавара из
града.

303

Дубровчани
притекну у
помоћ
каторсим
племићима.

Медоје и
Матеја, вође
буне.

Матеја
Ђурђевић
изасланик у
Котору.

Которка Клара, жена бана Далмације и Хрватске.

304

Дубровчани поново зарате с Которанима.

Которани пошаљу галије у заплени дубровачких лађа.

Которски изасланици оду краљу Твртку.

Никшу, од којег су се родили Франко и Клара која се доцније удала за Матеја Лукарчевића, властелина дубровачкога и бана Далмације и Хрватске. Њега Бонфиније помиње на више места с много поштовања. Пошто су се Дубровчани и Которани били овако измирили, године 1383. поново уђоше у рат, још жешћи и крвавији од претходних. Тај рат изазваше Которани ни због чега, не мислећи да је започети рат често лудо смела ствар, а завршити га у своју корист, ствар не само среће него и јунаштва. Био је дошао, наиме, у Дубровник један которски властелин који је био дужан велику своту новца једном Дубровчанину, па га је овај дао затворити у тамницу. Которани су замолили Дубровчане да га пуште, тврдећи да га они шаљу у Италију ради послова свога града, а ако је он некоме нешто дужан, да се повериоцу може исплатити из његових некретнина којих он има много на територији Котора. Али, и поред свега, Дубровчани га нису хтели пустити без пристанка повериоца. На то се Которани тако расрдише да су одмах наоружали две галије и послали их да заплене једну дубровачку лађу која је долазила са Истока пуна трговачке робе, а случајно била примећена у луци Росе. То исто су урадили и после неколико дана с једном другом лађом која је долазила из Барија у Апулији, на којој се налазио велики иметак Дубровчана. Дубровчани су послали поклицаре у Котор како би им се вратиле и ослободиле поменуте лађе. Кад то Которани одбише, Дубровчани упутише у Которски залив три галије, које су, услед капетанове неопрезности, непријатељи напали ноћу. Затекавши их без страже, једну заробише, док друге две умакоше. И у тој гужви погинуо је капетан заробљене галије. Туберон пише да је ова галија била заробљена више издајом посаде, него храброшћу непријатеља. Божидар из Неретве, наиме, као вођа палубе на реченој галији, није читав дан ништа друго радио већ викао, дрско претио и псовао готово све редом. Кад је то коначно додијало капетану галије, позвао га је једног дана преда се и упитао где се родио и чиме се раније бавио. Он му је одговорио да се родио на Неретви и да је син калафата (произвођача средстава за зачепљивања рупа на броду), те да је најпре обављао занат свога оца. Капетан тада рече: "Заиста, друкчије није могло ни бити него да сте сумњива порода, а исто тако и простачког одгоја. И ја се од сада нећу више чудити кад вас чујем како вичете и псујете остале. Јер како су вам се већ од детињства уши навикле на сталну буку чекића, а ваша уста на смрад смрдљиве смоле за заливање, неће бити необично слушати вас стално како

галамите и изговарате непристојне и увредљиве речи вашим друговима." Настојећи тада да оправда свој језик, који је псовао и изговарао гадне речи, вођа палубе одговори да је његово звање да хвали непорочне, а псује опаке. На то капетан додаде говорећи: "То није истина и ви лажете као хуља. Јер кад је ваш живот пун мана и злочина, како је могућно да ви мрзите лопове и вама сличне, а волите добре." Капетан га је одмах сменио са дужности вође палубе и поставио да обавља свој пређашњи, најпростији занат калафата. Десио се тако да је он једне ноћи био на стражи на галији, па иако је приметио да се приближавају непријатељи, није обавестио капетана, те су Которани изненадним нападом заробили галију. Кад је о томе стигла вест у Дубровник, сенат је прими с великом жалошћу. Не часећи ни часа, сенат је наоружао још две галије и послао свих пет на опседање Котора, под заповедништвом Миха Волчића Бобаљевића, човека уистину великог, и по јунаштву, и по племенитости крви и по свим врлинама које је поседовао. Њему је градски кнез у сенату овако проговорио: "Ваша ретка мудрост, несаломљиви и великодушни дух, величина ваших дела и на крају ваша велика, и још одраније позната љубав према овој вашој отаџбини у чијој сте служби више пута ставили на коцку властити живот, подстакла нас је у овим тешким временима да вас изаберемо за генерала наших ратних лађа. Сада, кад имате испловити с њима, сетите се овог поуздања и наде коју ми, чак читав град и ваша отаџбина, полагамо у вас." Отпловивши, дакле, Бобаљевић из Дубровника и стигавши у Которски залив, искрцао је много људи на гребен Св. Габријела да одатле право упадне на територију Которана. У борби која је настала између његове војске и Которана недалеко од поменутог гребена, Бобаљевић је остао победник. Затим је отишао на састанак с господаром Зете, од којег је добио помоћ од три хиљаде храбрих бораца, те је с њима почео опседати Котор. Али кад је приметио да непријатељ мало за то мари, реши се да изврши напад на град. Подигавши у ту сврху један бедем са западне стране, отпоче с нападом. Кад су Которани видели да при одбрани имају велике губитке у људству, сабравши се на збор једногласно решише да упуте Бобаљевићу поклицара Јера Драгија с понудом да ће вратити и галију и све што се код њих налази као власништво Дубровчана. Кад је, дакле, дошао Драги и изложио Бобаљевићу дату му поруку, овај му је одговорио да не може ништа одлучити пре него што обавести дубровачки сенат. Чим је сенат примио вест о томе, одлучи да Бобаљевић не сме

305

Порочни људи готово да не могу хвалити непорочне.

Калафат издајник Дубровчана.

Которани заробе дубровачку галију.

Михо Бобаљевић, заповедник дубровачких галија.

Победи у боју.

Котор под опсадом и нападом Дубровчана.

306

да напусти оно место све док Которани не врате Дубровчанима што су им били одузели. Пошто су ови удовољили захтеву Дубровчана, дошло је до закључења мира. У овом рату нису учествовали Пераштани, који су пре него што је отпочео, наговарали и молили Которане да се не упуштају у рат са својим суседима, кад могу мирним путем решити спор, јер ако друкчије учине, они се, изјављиваху, неће приклонити ни једној ни другој страни. На то су им Которани одговорили да им не треба ни њихов савет ни њихова помоћ. Међутим, при томе су Которани показали мало разборитости. Јер у сличним приликама свака помоћ и потпора је добра, а нарочито таквих људи какви су Пераштани. Они су увек били ратници и јунаци на оружју, о чему су често пружали и још увек пружају доказе. То долази до изражаја не само код мушкараца него и код њихових жена, које (сем што се могу дичити честитишћу у којој нимало не заостају за најчаснијим матронама, па ни за самом Римљанком Лукрецијом, ретким примером чистоте) у свим својим делима подсећају на праве амазонке. Ја сам више пута видео њих две или три како иду дању или ноћу у лађици и како, ако сусретну Турке из Херцег-Новога, не обраћају на њих никакву пажњу. Штавише, ако би се десило да би неко од њих изговорио коју не баш пристојну реч (што бива веома ретко), оне су их нападале одважно, попут Марпесије или Пентезилеје амазонке, ужасним и најувредљивијим речима. Пераштани се пре зваху Пертани, и најстарији су становници оних места где данас обитавају, како сведочи Балтазар Сплићанин. Они су, наиме, ту обитавали још у време кад је Рисан цветао. Када су Римљани, ради одбране Рисна, подигли једну тврђаву на гребену данас званом Св. Ђурађ, предали су је на чување Пераштанима. Како су се истакли при одбрани тога града у борби с неким гусарима, добили су од цара Диоклецијана све повластице и широке слободе које су уживали градови под Римским Царством у Италији. То је било око лета Господњег 292, па су увек живели слободни. Истина је да су признавали за господара цара Рашке или краља Босне. Хиљаду три стотине шездесет четврте године, кад је умро Површко, властелин дубровачки и господар Будве, коју је сам био купио, или (како неки веле) примио на дар од Балшића за неке учињене им услуге, Дубровчани су послали једну своју галију да укрца Површкову породицу и доведе је у Дубровник. Уједно су издали наређење заповеднику галије да настоји, уколико би Которани покушали да заузму Будву или присвоје галију коју је раније држао Површко, да спали

Пераштани
беху увек
ратници.

Честитост
пераштански
х жена.

Пераштани
су се напад
звали
Пертани.

Приме бројне
повластице од
цара
Диоклецијана.

Површко,
дубровачки
племић и гос-
подар Будве.

307

и галију и тврђаву у Будви. Которани нису тада ништа предузели, те су се Дубровчани, укрцавши породицу Површкову, а оставивши посаду у Будви, вратили кући. Међутим, због неких неугодности које су имали с Површком, Пераштани су ноћу изненада напали Будву и заузели је. Али су је доцније, закључивши споразум с господом Балшићима, предали њима. Поменута, пак, господа, сем других услуга, обавезала се да ће бранити Пераштане од свих њихових непријатеља. И заиста, док је трајала власт Балшића у Зети, Пераст је уживао у миру. Ту се родио Остоја који је, боравећи на двору Радосава Павловића, господара Конавала, Попова и других оближњих места, био ванредно успео. Кад је, наиме, Радосав био у рату с Дубровчанима због Конавала, био је послао Остоју као поклицара на турски двор. Док је тамо боравио, много је јада задао Дубровчанима, а својим Пераштанима приредио велику непријатност. Кад су Пераштани видели да се коначно неће моћи дуго одржати независни, с обзиром на Турке, потчинише се Млечанима. Млечани, који су познавали велико јунаштво и верност овога народа, доделили су им велике повластице и широке слободе, а посебно да могу између себе изабирати управу и главаре. И тако су они изабрали садашњег свог капетана Стефана Ђуричина, наследника Стевана Раскова, који су, и један и други, људи великог јунаштва и доброте. Но вратимо се сад опет на излагање о Которанима. Кад су Которани видели да турске снаге и даље постижу успехе у Европи, а, напротив, да слабе снаге хришћана, посебно пак владара и госпode њихових суседа, те немајући никаквог изгледа да ће се дуже времена одржати независни, решили су да се својевољно потчине млетачкој влади. Та је влада била послала Пјетра Лоредана, генерала своје флоте, да заузме Сплит и Трогир. Он је ускоро заузео те градове, јер је у то време у Сплиту владала зараза, а Трогириани су изгубили слободу због своје поцепаности. То је био главни разлог што су ова два града пала под власт Млечана. Сем тога, један од трогирске властеле, по имену Микач Витури, гусарио је по мору с једном галијом и с једном фустом, па пленио млетачке бродове. Када су Млечани, како рекосмо, заузели Сплит и Трогир, Лоредано је допловио с поменутом флотом под Котор. Ту су му Которани изишли у сусрет и предали му на сребрној чинији кључеве града. Овај је град упрошлости одгојио заиста много часних личности које су га својом вредношћу прославили. Међу њима су била два брата близанца реда проповедника, Вићенцо и Доминик Бућа, који су својим списима објаснили многе тајне. Али највише

Пераштани
заузму
Будву.

Остоја
Пераштанин
, поклицар
Радосава
Павловића.

Рат између
Дубровчана и
Радосава
Павловића
беше 1450.
године.

Которани се
својевољно
предају
Млечанима.

Млечани
освоје Сплит
и Трогир.

Гусар Микач
Витури.

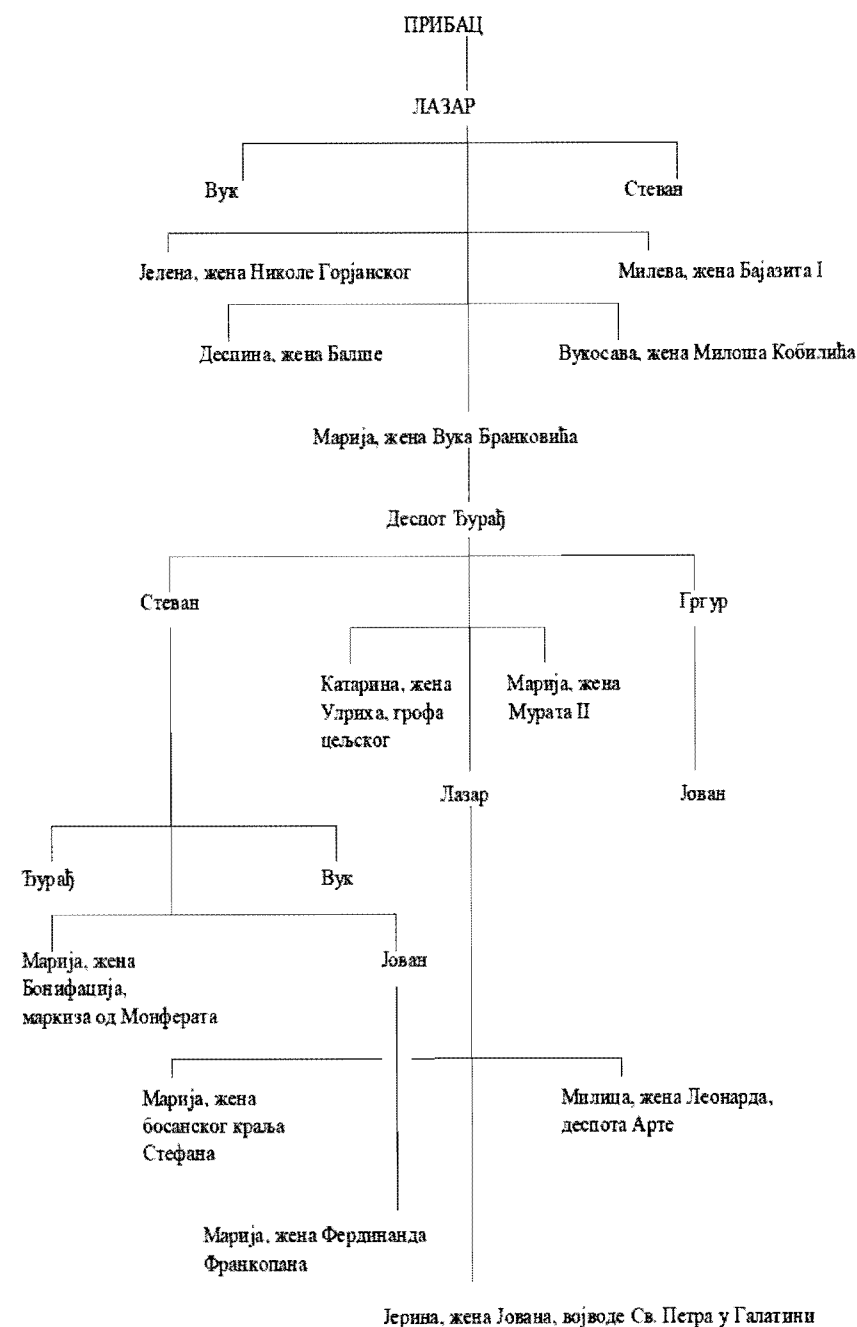
308

је проширио његову славу монсињор Алберто Дујми, крчки бискуп, великодостојник достојан уистину вечне успомене. Дивећи се његовом великом образовању, римски папа Пије IV више пута је говорио да у цркви божјој не постоји тако високи положај који он по својој вредности и знању не би заслужијао. Овај град дао је такође много славних људи у оружју којим су прославили своје име. Међу њима били су Петар Болица и Ђурађ Бизанти, обојица паметни и мудри људи што се тиче ратне вештине. Никад се пак неће моћи изрећи довољно хвале врлини и јунаштву Николе Буће и његовог сина Петра, који су били протовестијари цара Стефана и његовог сина Уроша Немање и капетани рашких одреда. После њих, у време Твртка првог овог имена, краља Босне, био је Никола Драгов угледна личност и врло искусан у државничким пословима. Уследили су после њега у време Селима и његовог сина Сулејмана, Коркут-паша и Мустафа-паша, од којих је један био гувернер Дамаска и често победник великих арапских војски; други је био паша у Каиру. Њих помињу Kyriak Spangeberg и Herman Scholdel у турским аналима. Кад помиње Мустафу, Константин Спандућин овако говори: "Мустафа-паша (каже он) послан од Сулејмана да управља Каиром, родио се у Котору, па мада је по крви био ниска рода, поседовао је ипак све могуће врлине и био је веома леп; жена му је била Сулејманова сестра, раније жена Бостанци-паше, коме је Сулејман одрубио главу." На крају, овековечио је своје име, као и име своје отаџбине, Јеролим Бизанти. Кад се као заповедник которске галије нашао с другим хришћанима у бици против Турака 1571. године, тако се јуначки и храбро борио с читавом својом дружином да непријатељ, мада је његова галија била нападнута од четири турске галије, није успео да је зароби докле год

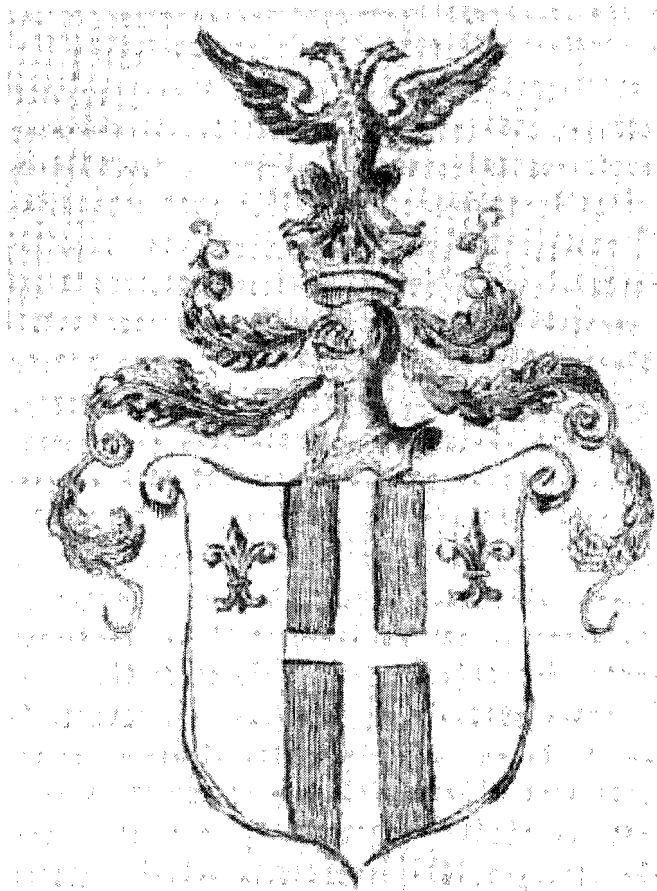
309 није на њој изгинуо и последњи Которанин. Пошто су направили покољ међу непријатељима, тако да је по седам и осам отпратило у смрт једног Которанина, падоше сви на вечну славу своју и града Котора.

ГЕНЕАЛОШКО СТАБЛО СРПСКОГ КНЕЗА ЛАЗАРА

ГРБ КНЕЗА ЛАЗАРА

Кнез Лазар
заузме
Приштину и
Ново Брдо.

312

Кнез Лазар био је син Прибца Хребељановића, властелина и великаша у време цара Стефана. Он је у младости био дворјанин поменутог цара, а после је (како рекосмо) заузео Земљу краља Стефана све до Дунава, покоривши Расиславића и другу властелу која је држала речене покрајине: једне је затворио у тамницу, друге протерао, а неке путем разних уговора потчинио својој власти. Кад је умро краљ Вукашин, одузео је велики део његове земље, тј. Приштину, Ново Брдо и друге жупе, чиме се он много узвеличао. Сем тога учинио је ствар достојну успомене кад се осветио (како смо казали) Николи Алтомановићу, човеку немирна духа. Имао је једног сина по имену Стефана и пет кћери: Милеву, Мару,

Јелену (или Хелену), Деспину и Вукосаву. Милева је (како пише Леунклавије) била жена Бајазита Првог, турског цара. Њу је заједно с мужем заробио Тамерлан. Мара је била удата за рашкога властелина Вука, сина Бранка Младенова, врло ваљаног ратника, мудрог човека и веома послушног према свом тасту Лазару, који је заједно с овим својим зетом живео у миру са свим својим суседима, тј. с краљем Босне и с Балшићима, задовољавајући се својим поседима и не тражећи путем рата туђе. Тако је поступао највише из страха који га је био обузео пред Турцима. Знао је, такође, да одржава врло добре односе с угарским краљем Лудовиком, показујући да је његов слуга и да му је покоран, као и поклањајући му више пута велике дарове у злату и сребру. Тако је исто поступао и са својим великашима, а поебно с Николом Горјанским, који је раније био сремски бан, а затим кнез палатин Угарске. Његовом сину даде за жену своју кћер Јелену. Био је, поред тога, окретан, па кад је краљ Лудовик више пута слао војску на његове границе, он би се увек тако снашао да никада није страдао. Поступајући на овај начин, није престајао да обдарује краљевске министре, односећи се према њима с великом скромношћу и смерношћу. Али кад је умро краљ Лудовик, одмах је заузео београдску тврђаву коју је поменути краљ подигао на Дунаву у време цара Стефана, па ју је порушио до темеља. Освојио је такође Мачву на граници Угарске и читав крај који се граничи с реком Савом и Св. Димитријем у Срему. У то време био је дошао из Анатолије турски цар, султан Мурат. Водећи са собом тридесет хиљада бораца, био је продро у покрајине које су биле под влашћу кнеза Лазара и његова зета Вука. И Лазар и Вук сакупили су такође много пешака и коњаника да му се супротставе. Али увидевши после да се не могу с њиме огледати, нису се усудили изићи на бојно поље, већ су ишли надомак непријатељске војске по брдовитим и сигурним месима. Кад је, дакле, Мурат видео да их не може победити, дошао је под Приштину. Пошто је није могао заузети на јуриш, задржао се у тим странама отприлике месец дана без веће штете за онај крај. Затим се вратио у своје покрајине. То је било месеца априла 1385. године. После тога су се кнез Лазар и његов зет Вук преко поклисара нагостили с Муратом. Пристали су да Мурату дају извештај данак, а у случају потребе и хиљаду оружаних људи. И тако су после увек живели у миру и без икаквог узнемиравања на својим подручјима, на којима су се, а нарочито у Новом Брду, за

Милева, кћи
кнеза Лазара,
беше жена
умрлог цара
Бајазита.

Београд
потпадне под
власт кнеза
Лазара.

313

Лазар и Вук
плаћају даак
Мурату.

Пријатељи су
Дубровчана.

живота Лазара и његовога зета Вука, задржавали мно-
ги дубровачки трговци. Ова су господа не само лепо с
њима поступала, већ су много волела и град Дубровник,
излазећи му радо у сусрет у свакој прилици. Лазар је
био, што се тиче имовине, веома богат господин, јер је
држао све руднике сребра у Рашкој и из њих је из-
влачио велико благо којим је увек сузбијао разјареност
Угра, плаћао данак Турцима и одржавао се на власти,
коју је настојао сачувати радије на овај начин него
оружјем. А да би се осигурао са свих страна и још више
ојачао, успостави родбинске везе са сином Страцимира
Балшића, Ђурђем, који је после смрти поменутог Бал-
ше, којега су (како рекосмо) убили Турци, наследио
власт у обе Зете, и даде му за жену своју трећу кћер,
Деспину, која је пре тога била жена молдавског кнеза
Шишмана. Кад су Турци довели на престо место Ор-
хана његовога сина Сулејмана, Сулејман је закључио
мир са својим суседима у Азији, па са свом војском коју
је могао сакупити прешао Хелеспонт, данас зван Гали-
пољски теснац, да би ратовао с Грцима. Мада је с њима
дуго водио борбу, ипак је чешће био победник него по-
беђен. Непрекидним пљачкашким походима већ је био
изнурио снаге Грка и Трачана, а и нико се од суседних
народа није могао огледати с њим у оружју. Сматрају-
ћи, дакле, да је довољно спреман да узнемирава, шта-
више да напада суседне хришћане, који су већ тада
били сасвим слаби, опседе град Једрене и за кратко
време загосподари њиме. Па како му се његов лепи
положај и врло плодан крај који се налази између реке
Хебра и Мелантеа изнад свега свидео, пренесе своје се-
диште из Брусе на ово место. После Сулејманове смрти
преузео је власт његов брат Мурат, први овог имена.
Желећи да прошири границе царства у Европи, он је
прешао поменуту реку и дошао до реке Струмице с на-
мером да нападне земље кнеза Лазара, јер је Лазар (ка-
ко извештава Јован Леунклавије) помагао Угрима и
подстицао их да ударе на Турке. Кад је то дознао Лазар

314

и други кнезови и господа рашка и босанска, без ика-
квог одлагања средише своје војске и пођоше у сусрет
Турцима који су већ били прешли реку Струмицу, па се
утаборише недалеко од Турака. Кнез Лазар је био вр-
ховни заповедник хришћанског табора. Он је био удао
(како је речено) своју кћер Мару за Вука Бранковића, а
Вукосаву за Милоша Кобилића, који се родио у Тјен-
тишту близу Новог Пазара и био одгојен на Лазаревом
двору. Између ове две сестре дошло је једном до свађе.
Вукосава је, наиме, хвалила и претпостављала вредност
свога мужа Вуку Бранковићу, а то је Вукову жену Мару

Река коју
Словени зову
Струмица,
зове се такође
и Стримоне.

Милош
Кобилић, зет
кнеза Лазара,
рођен у
Тјентишту.

јакo увредило, па је ошамарила своју сестру. Кад је она
то испричала своме мужу, он је сместа потражио Вука
и сасуо на њега много увреда, те га позвао на мегдан,
да се види је ли истина оно што је била казала његова
жена Вукосава. И мада је Лазар покушао да их измири,
ипак није успео спречити да се међусобно потуку како
би и један и други показали своју вредност. Кад је
Милош у двобоју збацио Вука с коња, великаши који су
стајали унаоколо нису дозволили да га даље удара. По-
сле тога су их кнез Лазар и други великаши измирили,
но то измирење беше више лажно него од срца. Зато
Вук није пропуштао ниједну прилику да Милоша оцрни
код таста. Пошто се тада Лазар намерио ударити на
Турке, његов зет Вук га је упозорио да пази на Милоша,
јер треба да зна да он у тајности шурује с Турцима како
би га издао. Желећи да то провери, Лазар позва на ве-
черу извештан број великаша и капетане војске у на-
мери да у току вечере прекори Милоша за ту издају ка-
ко би га, ако се увери о злоделу, могао казнити (јер
Словени имају обичај вином, а не мучењем откривати
тајне), или, ако нађе да је невин, да се сам ослободи
сумње која га је већ била почела мучити. Дакле, за
време вечере кнез Лазар се окрене према Милошу, па
држећи у десној руци пун пехар вина, рече: "Вама, Ми-
лоше, дарујем ово вино заједно с пехаром, и поред тога
што сте код мене окривљени за издајство." Милош,
међутим, не показа на лицу никакав знак који би ода-
вао такав грех и испи примљени пехар. Затим уставши
поче овако беседити: "Није сада време, кнеже и госпо-
дару мој Лазаре, да се препиремо, јер је непријатељ већ
у бојном реду. Сутра ујутро показаћу делом да је мој
тужитељ клеветник и лажов и да сам ја увек био веран
своме господару." Лазар му ништа не одговори, него га
позва да поново седне. Но Милош читаву ту ноћ није
уопште заспао, па у освит зоре, а да то нико није при-
метио, узјаха коња и с копљем окренутим уназад (што
је код Словена знак бегунца) дође у табор Турака, код
којих је био на великој цени. Стога је сместа био уведен
под шатор турског цара, који се јакo обрадовао ње-
говом доласку. И ту, бацивши се на земљу (како је обичај
код Турака) поклони се цару, и док стајаше погнуте
главе да му пољуби руку, крадом извуче бодеж који је
држао скривен у недрима, и забија га Мурату у трбух.
И док је из петних жила настојао да побегне из шатора,
рани га, на несрећу, царева телесна стража, и ту нај-
после погибе. Овде Лаоник изражава малу сумњу како
је Милош дохватио копље да смртно рани Мурата а да
није био задржан од јаничара. Међутим, како је речено,

Изађе на
двобој с
Вуком
Бранковићем.

Како Словени
измамљују
тајне.

Милошев
одговор кнезу
Лазару.
315

Милош побег-
не у турски
табор.

Милош убије
Мурата.

*Хришћански
заповедници
се обесхрабре.*

*Беседа кнеза
Лазара
војницима.*

316

*Смрт
свршетка
свих зала.*

Милош није носио копље да њиме убије Турчина, већ да покаже да се одметнуо од хришћана, нити је копљем (како неки верују) смртно ранио варварина, већ бодежом. Стога од оног времена (како извештавају Лаоник и Леунклавије) код Турака важи закон кад неко долази да пољуби руку њиховом владару, да тога двојица од стражара држе за руке како не би могао нанети какво зло његовој личности, како је то учинио Милош Мурату. Пошто је, дакле, Милош на поменути начин побегао и вест се проширила у хришћанском табору, не знајући још увек шта се десило с Турчином, неки заповедници се почеше бојати за исход ствари и говорити да не виде могућности за спасење. Они су наговарали остале да би најбоље било избећи борбу и положити оружје, те се покорити непријатељу. Кад је то видео кнез Лазар, позва к себи све своје људе, те им стаде овако говорити: "Куда, куда су ишчезле, храбри друтови моји, оне ваше ретке врлине, чврстина и одважност с презиром саме смрти, врлине које су вас до данас, на огромну славу читаве Србије (Славоније, tutta Slauonia), уздигле изнад звезда? Шта можемо учинити? Можемо умрети, али као људи. Можемо изгубити живот, али себи на част, а на штету противника. Можемо учинити да нам пре дође онај коначни крај до којег сви рођени долазе, али на нашу корист, а на пропаст непријатеља. Зар није много боље славно умрети него срамотно живети? Зар се икад може боље умрети него пре но што се жели смрт? Кажите ми, ако пристанете да будете њихови робови, зар нећете умрети као и други, кад сви морају умрети? Умрећете свакако, али уз бескрајно мучење, прекор, стид и срамоту не само вашу него читаве ваше земље. Зар није боље, кад се већ једном мора умрети, умрети наоружан и као частан човек него умрети и го, и у ланцима, и преклан као животиња? Ако сте уверени да свакако морате умрети, каква је то наивност ваша бојати се нечега што нико не може избећи. Смрт се не избегава одлагањем, али се зато много умањује слава кад се настоји да се избегне. Зар је смрт друго него свршетак и крај свих зала? Она, колико наш разум каже, не може бити тешка, јер бива у једном часу; ни горка, јер с њом престају све муке и патње; а зацело ни бедна ни досадна, јер бива само једном. Ако је, дакле, смрт таква, зашто је се толико бојимо? Зашто да избегнемо једну смрт, мислимо ли умирати хиљаду пута на час? Нека бежи, нека бежи из ваше памети, из непобедиве словенске крви помисао на предају и ропство. Ако се даље не може живети, умримо међу својим непријатељима, и то умримо наоружани против

наоружаних. Други народи умиру на перју, обрвани годинама, истрошени временом, мучени грозницом и хиљадама разних невоља: једино Словени умиру од мача, од мача умиру једино Словени. Али убијајући део непријатеља и освећујући себе тако да и сами непријатељи, па макар били победници, увек оплакују њихову смрт. А ко зна, ако се одлучимо да будемо Словени, то значи славни и победници до сада у борби за сва места која газимо ми и која су газили наши преци, или да бар будемо људи који могу руковати мачем и знају храбро убијати и бити убијени, ко зна, рекох, да ми нећемо убијати њих исто тако добро као и они нас? Срећа помаже смеле, а не доноси победу број, већ храброст војника и мудрост заповедника. На нашој је страни сва правда, јер је непријатељ ушао у нашу земљу и заузео многа места. У нужди смо која обично чини смелим и највеће кукавице; имамо толико оружја да ће нам, ако га будемо храбро употребили, или отворити пут свуда, или створити тако велико друштво да ће сами непријатељи и остали оплакивати нашу смрт. Ако, дакле, ми ставимо све на коцку и, готово у очајању за свој спас, супротставимо се и храбро нападнемо непријатеља, уверићете се како очајање увек извлачи човека из невоља и доводи најчешће до највишег степена задовољства о којем је једва и сањао." Не пустише га да настави, нити сачекаше друге разлоге када их поново захвати пређашњи занос, па сви до једног и са свих страна, распаљени древним словенским бесом, повикаше: "У бој, у бој!" Паше и други турски заповедници, мада су смрћу свога господара били веома ражалошћени, ипак се не предадоше тузи, већ су с много разборитости држали у тајности његову смрт, како пред непријатељима тако и пред Турцима којима још није био познат случај. Овај је народ веома постојан у ћутању и у чувању тајни које су за њих неповољне, те им је немогуће ни застрашивањем ни обећањима извући из уста реч којом би навестили оно што њихови господари желе да остане у тајности. Стога пре него што се проширила вест која би за њих могла бити веома опасна, турски заповедници су постројили војску, па оно што је требало радити за славу свога господара, свако је радио за властити спас. Тако с великом срчаности нападају непријатеља, а ни хришћани им се не опиру с мањом храброшћу. Борба се, дакле, води жестоко с обе стране: свуда падају, овде хришћани, тамо Турци, који су једва одолевали жестини Рашана и: других Словена. Неки су од Турака били напустили положај и повукли се натраг у намери да побегну. Тада турски

Срећа помаже храбре.

317

*Турци
постојано
чувају тајне.*

*Паше задрже
Турке
стремне на
бекство.*

Кнез Лазар
скриви пораз
хришћана на
Косову Пољу.

Разна
мишљења о
смрти кнеза
Лазара.

Лазар почива
у Раваници.

Косово Поље.

Муратове
гробнице.

заповедници стадоше у сав глас викати: "Куда бежите, мухамеданци? Позади река Струмица, здесна непријатељ, а слева Јегејско море спречавају нам бекство. Зар није часније умрети у борби као људи него бежећи пред непријатељем утопити се у валовима попут стоке? Куда се деде, о, Турци, онај дух и она храброст којом сте, прелазећи Хелеспонт, жудели за царством у Европи? Или сте можда дошли догде само зато да из наше срамоте произиђе већа слава и углед словенског народа?" Не само ова бодрења и речи заповедника већ и (како често бива) очајничка помисао на властити спас распалили су духове Турака тако да, повративши храброст и снагу, почињу са још већом жестином да нападају поново, па уз покличе и буку да јуришају на непријатеља. Кад то виде кнез Лазар, који се нештедимце борио, и кад примети да му је коњ преморен, пошто је борба трајала од изласка сунца до после осам часова, остави тога коња, а узјаха другога, одморног. Његови људи, међутим, који су га видели како се смело бори у првим редовима свега умрљаног крвљу, и својом и непријатељском, изгубивши га из вида у оно кратко време док је променио коња, помислише да је пао мртав на земљу, те сви узнемирени почеше узмицати и растројавати се. Упркос томе што се Лазар показивао и настојао да их повеже и сакупи, они су и даље бежали. Зато би и он био присиљен да крене за главнином војске и да бежи како би се спасао. Избегавајући главни друм да не би набасао на непријатеља, упаде заједно с коњем у једну невидљиву рупу покривену земљом и грањем коју су селаци били ископали да би ухватили неку звер. Ту га сустигоше и убише непријатељи који су га гонили. Но према казивању Филипа Леоницера у I. књизи и како пише у турским анаlima, Лазар је био ухваћен жив, те му је у непријатељском табору одрубљена глава. Затим је покопан у Раваници (Ресави), у једној врло лепој цркви, која је сва сазидана од мешаног мермера, и ту се још и данас види његово тело у једном златом извезеном покрову који је, кажу, извезла његова жена Милица. Место где се одиграла ова битка зове се Косово Поље. Оно се (како пише Бонфини) налази на границама Рашке и Бугарске. Угри га зову Rigomezev, а Латини Campo Merulo. Франческо Сансовино га зове искварено Campo Cassovino. Средином овога поља протиче река Ситница, која извире из илирских планина а утиче у Дунав. На том месту беше распорено Муратово тело, извађена утроба и ту покопана. Тако се још и данас види онде једна кула коју називају Муратовим гробом и пирамидом. Потом је његово тело пренето, не у Софију

(како неки рекоше), већ у Брусу, па ту положено у гроб његових предака који се налази близу Бање Брусе, а за успомену, на гроб је обешена Милошева рука окована у сребро. У овој бици пале су многе личности из Рашке и Босне. Како је босански бан Твртко био у савезу с кнезом Лазаром, беше му послао у помоћ своју војску под заповедништвом војводе Влатка Вуковића. Вуковић је с мало својих људи побегао после поменуте битке, која се збила на Косову 15. јуна 1389. године. Међутим, зет кнеза Лазара Вук Бранковић спасао се готово са свим својим људима, пошто је (како неки кажу) имао тајне преговоре с Муратом да изда (како је и учинио) свога таста да би се докопао његове државе. Тако је после његове смрти и остао господар једног дела Рашке, док је други део добила Лазарева жена Милица и Лазарева два нејака сина, Стефан и Вук. Нешто касније међу њима је дошло до великих и тешких размирица. Милица се стога обратила Турчину, па је он одузео земљу Вуку Бранковићу и предао је његовим шурацима, синовима кнеза Лазара, рушећи уједно градове и тврђаве које је Вук држао у Рашкој. Његовој пак жени Мари и његовим синовима, тј. Гргуру, Ђурђу и Лазару, било је одвојено толико земље да су могли некако живети. Турци су задржали за себе два утврђена града. А Вук Бранковић, кога је турски цар био бацио у тамницу, ускоро је био пуштен, те готово одмах после тога се и упокојио. Сумњало се да га је отровала ташта. Други веле да га је затворио у тамницу у Пловдиву Бајазитов син Муса, који је касније убио његовог сина Лазара, па да је Вук поткупио новцем тамничке стражаре те одатле побегао. Кад се вратио кући, пошао је у земљу Ђурђа Балшића, другог зета кнеза Лазара. Ђурађ га је позвао преда се и прекорио због издаје таста, а затим је наредио да му одрубе главу. О томе није ништа знала његова ташта Милица. Да би што боље средила своје односе с Турцима, Милица је дала за жену Бајазиту Првом, цару турском, своју кћер Милеву, како пише Јован Леунклавије у Историји Турака. Њу је после заједно с мужем заробио Тамерлан. Кад се Тамерлан вратио у Скитију, приредио је раскошну гозбу свој господи и кнезовима Скитије. На ту гозбу је био допремљен кавез у којем је био затворен Бајазит. Тамерлан је наредио да доведу и Бајазитову жену, те да јој одсеку хаљине све до пупка, тако да су јој се видели стидни делови, па да таква разноси јела званицима на гозби. Присиљен да гледа то, њен муж Бајазит је био бескрајно тужан због њене гадне коби. Стога одлучи да се убије, но како није имао чиме да то изведе, ударао је главом о пречке кавеза док се није

Милошева
рука обешена
на Муратов
гроб.
Босански
заповедник
Влатко
Вуковић.

319

Лазара изда
његов зет
Вук.

Турци помог-
ну Лазаревој
жени Милицу
против зета
Вука.

Разна
мишљења о
смрти Вука
Бранковића.

Самоубиство
Турчина
Бајазита.

320 невољно и бедно на крају убио. Његова жена Милева упокојила се други дан после његове смрти. Дакле, пошто је Лазарева држава била подељена (како рекосмо) на више делова, није прошло много а Вукова жена Мара је заједно са својим синовима повратила земље свога мужа, сем два утврђена града Звечана и Јелеча, које су држали Турци. Дубровчани су се у то време показали веома благодарни и верни Вуку, јер су повратили његовој жени велике вредности које је он био оставио код њих на чување. Остало пак, што се налазило код других, никад није добила. Вук Бранковић, о коме је реч, био је беспрекоран и праведно поступао, а према Дубровчанима се увек односио као прави пријатељ и веома човечно поступао према њиховим трговцима у својој земљи, у којој је више пута указао почаст неким дубровачким племићима. Кад је његова жена Мара повратила његову државу (како је речено), почела је да шаље своје синове с војском у службу Турчину, задржавајући увек код себе најмлађег ради управљања државом. Међутим, како су се Стефан и Вук, синови кнеза Лазара, нашли са своја два сестрића, синовима Вука Бранковића, тј. с Гргуром и Ђурђем, код Бајазита приликом његове битке с Тамерланом, после Бајазитова пораза сви побегоше у Цариград, изузев Гргура, кога су Татари били заробили, али се после откупио. Док су се они, дакле, налазили у Цариграду, Ђурађ Бранковић је на захтев својих ујака Стефана и Вука био бачен у тамницу, јер су они међусобно били непријатељи. Ова су се, наиме, два брата прибојавала да он не оде у Романију Мусломану Челебији, сину турског цара, па да не стигне пре њих у њихову покрајину. Док је раније поменути Стефан боравио у Цариграду (Константинопољу), добио је титулу деспота. Он се са својим братом укрцао на једну митиленску галију и допловио најпре под Улцињ, а затим се искрцао близу Бара. Нагодио се са својим зетом Ђурђем Страцимира Балшића, господаром Зете, који му је дао много људи с којима је дошао у Рашку. У међувремену је њихов сестрић Ђурађ лежао у тамници у Цариграду (Константинопољу). Деспот га је тамо био поверио неком свом властелину који га је, привучен, можда, каквим великим обећањем, ослободио, пронашавши кључеве тамнице. Кад је Ђурађ дошао турском цару, овај га је лепо примио и одмах му дао да обуче своје владарско одело, те га даровао многим вредним стварима. Између осталог даровао му је своје оружје у знак велике љубави и поверења које је имао у њега. **321** Затим му даде своју војску, чијим је једним делом командовао Ђурађ, а другим турски заповедници. С друге

*Звечан и
Јелач при-
падаху Вуку
Бранковићу.*

*Захвалност и
оданост Ду-
бровчана Вуку
Бранковићу.*

*Ђурађ
Бранковић
заточен.*

*Лазарев син
Стефан доби-
у Константи-
нопољу титу-
лу деспота.*

*Турчин дарује
ослобођеног
Ђурђа.*

*Ђурађ потуче
Вука.*

стране, ни деспот Стефан није пропустио да спреми добру војску, па ју је поделио на два дела: једним делом је заповедао он сам, а другим делом његов брат Вук. Кад је дошло до борбе између Вука и Ђурђа, Вук се јуначки борио као прави капетан, али је ипак био поражен и спасао се с мало војника. То је било 25. новембра 1402. године. Заметнувши битку с турским капетанима, његов брат Стефан их је поразио и извојевао победу пре стратегијом него храброшћу својих војника. Био је, наиме, неки властелин по имену Угљешица, вазал и савезник турски, који се тада налазио у турској војсци. Кад је управо требало да отпочне битка, он је уверио Турке да не прихвате борбу, пошто неће моћи издржати први налет и напад хришћана. Стога, чим је настала битка, Турци се скоро одмах дадоше у бекство. То је био разлог што су их деспотови људи многе поубијали. Деспот се вратио пут Трипоља, поуздано верујући да ће затећи свога брата као победника, но било је сасвим супротно. Сусрео га је, наиме, путем у пратњи од једва двадесетак коњаника. Стефан се због тога веома престрашио и сместа скренуо према Новом Брду, а одатле продужио у своју земљу, чији му је велики део Ђурађ узео после кратког времена. Али ни деспот, са своје стране, није пропустио да му се за то делимично не освети. Ушавши, наиме, с Угрима у Ђурђевоу земљу, тешко је опустошио. И тако је Рашка за неко време била изложена многим разарањима. На крају је деспот закључио с Турцима примирје како је њима било по вољи. Вук пак, видећи да деспот не поступа с њим као прави брат и да му не да део очеве државе, крене с много властеле која је била у његовој служби право на двор турског цара. Цар му укаже велике почести и уступи добар комад земље у Романији како би могао удобно живети с поменутом својом властелом. Кад је прошло неко време, Вук је упорно молио и кумио од брата свој део покрајине, али му је овај ни по какву цену није хтео уступити. Због тога је Вук, добивши од Турчина војску од око тридесет хиљада бораца под заповедништвом Авраноза, у пратњи Ђурђа Вуковића дошао у Рашку, месеца марта 1409. године и пуних шест месеци остао у Рашкој, пустошећи и пленећи она места која му се нису хтела предати. На крају, после многог страдања Рашке, речена господа су се нагодила, те је деспот дао део државе свом брату задржавши за себе земљу према Дунаву и Новом Брду. Поред тога, давао је половину прихода ове земље свом брату Вуку, који остаде господар другог дела земље, од Мораве на запад. У рату који

*Ђурађ
потуче Вука.*

*Стефан над-
јача Турке.*

*Угри
опустоше
Рашку.*

322

су међусобно водили Бајазитови синови Муса и Мусломан, деспот је пристао уз новог цара Мусу, па пошао к њему у Романију са својим братом Вуком. Пре њиховог доласка пао је у Мусине руке Вуков сестрић. Лазар, који је био заточен у Галипољу, а касније пуштен. Увече, уочи дана када ће се приметити битка, сва словенска господа била су код Мусе и заклела му се на верност. Али, упркос томе, пре почетка битке Вук и његов сестрић Лазар побегше од Мусе и пређоше на страну Мусломана. У бици између ова два брата остао је победник Мусломан, а Мусина војска беше разбијена и поражена. Кад је то видео деспот, побегао је у Цариград (ова битка одиграла се близу реченог града 1410. године), а одатле после оде на Велико море. Дошавши на Дунав, пређе у Влашку како би стигао у своју област. Вук са својим сестрићем Лазарем опрости се од Мусломана да би се вратио кући и предухитрио долазак деопота, чију је област Мусломан предао њима. Међутим, путем су набасали на Турке Мусине присталице. Ови их заробе и приведу Муси, који сместа нареди да Вуку одрубе главу у једној шуми, а да Лазара поштеде. То је учинио у нади да ће на тај начин привући на своју страну Лазарева брата Ђурађа, који се је тада налазио код Мусломана. Али Ђурађ никад не пређе на Мусину страну. Стога, кад се исте године одиграла друга битка између ова два брата пред градом Једреном, Мусломан је поново поразио Мусу, па је овај наредио да се без икаква одлагања одруби глава и Лазару, што је било и извршено. Но кад је хиљаду четири стотине и једанаесте године умро Мусломан, Муса је остао једини турски господар у Романији. Док је Муса опседао Силиврију, град у Романији, Ђурађ, који се с њиме био измирио и боравио код њега, био је обавештен да ће га Турчин у првој прилици погубити. Стога се он почео претварати да жели заједно с Турцима да удари на поменути град, па, пошто се претходно био договорио с онима унутра, ушао је

Мусломан
потуче у боју
брата Мусу.

Муса погуби
деспотовог
брата Вука.

Муса одруби
главу Лазару.

323 Ђурађ се помири с њаком деспотом.

Сандаљ
Хранић
притекне у
помоћ
деспоту.

изненада с нешто Татара, присилио да напусти Рашку. Те исте године, 14. јула, ова су два брата приметили битку у Бугарској на месту званом Искра, и ту је Муса био поражен и ухваћен жив, те је сместа уморен гадном смрћу. Ђурађ, који је био отишао у помоћ Кирици Челебији, вратио се кући са својим и деспотовим људима. Ипак су ова два господара остала турски вазали. Сандаљ и војвода Петар с Угрима беху отишли кући много раније, не заложивши се у рату између Мусе и Мусломана ни за једнога ни за другог. Године 1419. деспот Стеван је послао на управу Сребренице једног свог властелина по имену Владислав. А како је он преко сваке мере тлачио тамошњи народ, људи су се једног дана, пошто више нису могли подносити његово насиље, побунили и убили га. Да би осветио његову смрт, деспот је дошао 1420. године с великом војском у Сребреницу, па је ту похватао неке Владислављеве убице и наредио да их побију, мучећи их на разне начине. Многим, пак, трговцима и властели дубровачкој који су се тада нашли у Сребреници одузео је сву имовину, штавише, бацио их је у тамницу. Некима је ископао по једно око, а другима одсекао по једну руку, и све то зато што је био посумњао да су они били умешани у заверу и убиство поменутог Владислава. Због тога му је дубровачка влада сместа послала поклицара Паска Растића. И поред тога што се за њега заложил деспотов синовац Ђурађ, и што је лично излагао и с прекором стављао пред очи деспоту многа добротина која су му Дубровчани учинили, а нарочито напоре које су издржали при одбрани тврђаве Сребренице кад је на њу јуришао босански краљ Твртко, Растић ипак није издејствовао да деспот ослободи поменуте Дубровчане. Стога по праведној божјој осуди, док је једног дана јахао на коњу близу Сребренице, ударила га је кап и ту је пао мртав. Био је покопан у Раваници 1421. године. Кад је његов сестрић Ђурађ чуо за његову смрт, истог часа је кренуо с неколицином својих људи према Београду и сместа наредио да се ослободе сви Дубровчани који су били у тамници. Рашани су га прихватили као господара. Зато му Дубровчани 1428. године упутише два поклицара, Марина Растића и Џива Гундулића, да потврди њихове властице, што је он љубазно учинио.

Кад је сазнао за смрт деспота Стефана, турски цар је дошао поменуте године с војском у Рашку под Крушевац. Исто тако дошао је угарски краљ, под Београд. Долазак угарског краља био је од велике користи, јер да он тада није прискочио у помоћ Рашкој, Турчин би заузео сву област која је била под деспотом. Кад је заузео

Мусу порази
и убије брат.

Владислава,
намесника у
Сребреници,
убију његови
људи.

Деспот Стефан
покаже се
окрутним
према Дубровчанима.

324 Умре
изненадном
смрћу.

Наследи га
сестрић
Ђурађ.

Турчин
заузме
Крушевац

Волчо (Вук)
Бобаљевић
заједно с
другим Ду-
бровчанима
одбрани Ново
Брдо од
Турака.

Ђурађ
постане
турски вазал.

Уда кћер за
цељског грофа
Улриха.

325

Мурат тражи
за жену кћер
деспота
Ђурђа.

Заблуда Рајне-
ка Рајнера.
Докази да
Ђурђева кћи
не роди децу
своје мужу
Мурату.

град Крушевац и неке друге земље, дошао је с великом војском под Ново Брдо. Тамо је био стигао пре њега, 3. септембра, Исак-паша. Удруживши своје људство с његовим, почео је с читавом војском да напада Ново Брдо. И тако је пуних 48 дана јуришао на речено место, чије је зидине тукао веома тешким артиљеријским оруђима. Напоследку, кад га није могао освојити, повуче се с читавом војском. Међу осталима који су тада бранили овај град било је много Дубровчана, поред осталих Вук (Волчо) Влахов Бобаљевић, који, као искуснији од других у војним стварима, није престајао даноноћно да се залаже као прави војник и изврстан капетан. Он је често подстицао своје земљаке да бране овај град и говорио им да се сете да су Дубровчани и да су, као такви, увек показивали пуну верност своме господару. Стога је то место (како је сам Ђурађ често знао казивати) остало у рукама хришћана захваљујући једино Бобаљевићевој верности и јунаштву. После тога Ђурађ је настојао да се нагоди с Турчином. Постаде му вазал и обавеза се да ће му плаћати харач и давати људе за рат ако буде тражио, као што је било већ у време деспота Стефана; само што је плаћао онолико мање харача колико су му земље били одузели Турци. Средивши то, Ђурађ је удао своју кћер Катарину за Улриха II, цељског грофа, кога су касније убили синови Јанка Хуњадија, Владислав и Матија. Но, иако је на горе изнет начин био постигнут мир између Турака и деспота Ђурђа, Мурат је ипак, видећи да Ђурађ не извршава дато обећање, поново заратио с њиме 1435. године и упутио војску да му поруши земљу. Да би га умилостивио и с њиме се измирио, Ђурађ му је послао поклицара с обећањем да ће му дати харач колики буде хтео и да ће извршити све што му нареди. На то Мурат посла Ђурђу Сараци-пашу са свога двора да тражи редован харач, као и султану за жену деспотову кћер Марију. То је јако ражалостило Ђурђа: није му било криво да плати харач, али му је било веома тешко да му даде кћер за жену. На крају, свладан речима своје жене Јерине, или (како је други зову) Ирене, даде му је у нади да ће се тим сродством сасвим помирити с Муратом, али испаде другачије, како ћемо овде даље рећи. Кад је, дакле, Мурат примио Ђурђев одговор, послао је Халила, свог врло поверљивог човека, да мудоведе кући поменућу његову заручницу. Према томе, варају се они који веле да је ова деспотова кћи била заробљена у време заузимања Смедерева, јер је Мурат заузео Смедерево три године после склапања овога брака. Такође, она није имала деце с Муратом, иако неки, међу њима Рајнер Рајнеке,

веле да је Ђурђева кћи Марија родила Мехмеда II. То је нетачно, како јасно произлази из турских анала и прерачунавања година. Мехмед се, наиме, родио исламске године 833, а Мурат се оженио деспотицом Маријом пет година касније (како пише Леунклавије), тј. исламске године 838. Према томе, Мехмед није могао бити њезин син. Сем тога, да га је родила Марија, он би када је ступио на престо имао једва 15 година, а ипак је поуздано да је почео владати с 21 годином. Халкокондил изричито каже да је Ђурђева кћи Мехмедова маћеха. И Спандуђин врло убедљивим чињеницама доказује да Мурат није имао ниједног сина с деспотицом Маријом, коју неки називају Ирена. Међу њима је Антоан Жефроа, за ким се поводи и Рајнеке. Он је зове Ирена и даје јој презиме Кантакузина, али се они варају. Јер је добро написао Теодор Спандуђин да се она звала Марија, а да није била рођена Кантакузина, већ да јој је отац био деспот Ђурађ, а мајка Ирена Кантакузина, сестра Ђурђа Кантакузина. А Ђурађ је био (што је протпустио да каже Спандуђин) синовац цара Јована Кантакузина, рођени син Матеја, кнеза Албаније. Према томе, и ова Марија била је унука цара Јована. С њом је њен муж Мурат провео мирно само три године не узнемиравајући земљу свога таста деспота Ђурђа. Али 1439. године, кад је Мурат видео да је угарски краљ Алберт заузет ратовањем с Пољском, силно се осмелио, па не обзирајући се на родбинске везе, реши се да нападне Ђурђеву државу, у нади да ће брзо загосподарити њом. Пошто је Ђурађ схватио да његове снаге нису довољне да се одупре зету, наоружа добро град Смедерево, оставивши у њему за одбрану једног свог сина, а сам пређе Угрима са својим другим, млађим сином и са целом породицом, водећи са собом много свештеника. Кад су Угри чули да је Турчин већ стигао на границу јужне Паноније, те да га само река Сава дели од њих, слали су често посланства краљу Алберту, молећи га да не дозволи да његово краљевство постане пленом непријатеља и да не остави на цедиљу своје пријатеље и савезнике које је Турчин притиснуо опсадом. Подстакнут овом узбуном, Алберт крене што је брже могао с војском пут Угарске. Кад је дошао између река Тисе и Дунава, ту се утаборио очекујући друге чете које су му биле обећане. Кад су Турци сазнали за Албертов долазак, још су се упорније бацили на освајање Смедерева, па нису престајали ни дању ни ноћу како би непрекидним нападима изнурили његове браниоце. Кад су ови увидели да се више не могу одупирати (пошто је овај град био лоше снабдевен намирницама

326

Мурат на-
падне Рашку.

Ђурађ
побегне у
Угарску.

Ђурђева
жена Јерина
скриви пад
Смедерева.

услед тврдичлука Ђурђевој жене Ирене, која је, да би дошла до новца, била продала све жито), решише да се својевољно предаду Турчину. Видећи то деспотов син Гргур, у немогућности да ишта учини, и он пристаде уз мишљење осталих. Пошто је, дакле, Мурат заузео Смедерево, поклонио је Гргуру већи део земље коју је раније поседовао његов дед Вук Бранковић, али под условом да му постане вазал и да му буде веран. Али, и поред тога, задржао га је код себе заједно с другим његовим братом, Стефаном, који је већ од почетка, тј. откада је Мурат склопио брак с његовом сестром, живео код њега. И док су они тако боравили код свога зета, Мурат је био обавештен о припремама које је предузимао Ђурађ, као и о томе да га његови синови потајно обавештавају о свему што су радили Турци. Због тога их обојицу ослепи помоћу некакве ужарене чиније а да то није знао њихов отац Ђурађ. После одласка у Угарску, Ђурађ се задржао неко време у својим земљама које је имао у оном краљевству. Наиме, он је био заменио с краљем Албертом град Београд за неке друге земље у Угарском Краљевству, како извештава Лаоник, који каже овако: "Ђурађ је имао у Угарском Краљевству једну покрајину извесног значаја с врло богатим градовима које је био добио Елеазар, извршивши замену са Жигмундом за град Београд. Овај се град, наиме, изнад свега допадао краљу због прикладности своје луке и свог положаја на два рекама. С једне стране запљускује га Дунав, а с друге Сава која се ту улива у Дунав." У овом казивању треба подразумевати Ђурђа уместо Лазара, а Алберта уместо Жигмунда, на основу писања Волфанга Лаца као и Томе Ебендорфера Хазелбаха, који је живео у оно време и оставио записано у аналима Аустрије да ова замена није обављена између Жигмунда и Лазара већ између Алберта II. аустријскога и српског владара Ђурђа, кога је он познавао са двора цара Фридриха IV, где се према њему, као прогнаннику из отаџбине, поступало с много поштовања. Бонфини чак набраја места која је Ђурађ био добио у замену за Београд, а то су: тврди град Сланкамен који је смештен по врху Београда на обали Дунава према ушћу Тисе, која ту утиче у Дунав, и Бећен, Келпен који Угри зову Керпен и Вилагошвар. Градови су: Затмар, Безермен, Дебрецен, Тур, Варшањ и други, а у Будиму му је било дато неколико тако величанствених зграда да су се могле мерити с краљевским палатама. Ту се, дакле, Ђурађ задржао неко време, а затим је отишао у Загреб. Док је Ђурађ боравао у Загребу, дознао је да су после смрти краља Алберта настали велики немири у његовом краљевству.

Зашто Мурат ослепи Ђурђевој сестре.

327

Кад Београд потпаде под угарску власт.

Поседи деспота Ђурђа у Угарском краљевству.

Скоро очајавајући због тога за свој положај, усмери своја настојања не би ли се некако нагодио с Турчином. Упути, дакле, молбу у Млетке да би му на његов трошак дали једну галију да га превезе у Бар, једини град у његовој држави који му је остао потчињен. Млечани му сместа удовољише молби, те је он прешао с целом породаком у то место. Кад је то дознао Мурат, послао је сместа своје људе да тајно преговарају с Баранима да би му га изручили, нудећи им брда и долине. Између осталог обећавао је да ће им град остати слободан и да ће га он држати под својом заштитом. Кад је Мурат изишао с оваквим једним предлогом, Барани су били у недоумици и неодлучни: с једне стране, велика обећања мамила су их за пристану, с друге стране, верност коју су дуговали властитом гоподару позивала их је на обрнути поступак. Али Ђурађ, кад су га неки његови пријатељи упознали с овом ствари, схвати да је паметније да не чека на неизвесну одлуку Барана. Зато одмах посла у Дубровник једног гласника молећи тамошњи сенат да му пружи помоћ, с обзиром на опасност у којој се налази. У ту сврху Дубровчани исте ноћи упутише под Бар једну добро наоружану галију. Други кажу да су Дубровчани на деспотову молбу много раније били послали једну своју галију под заповедништвом Паска Соркочевића и да је она имала налог да се за сваку сигурност задржи у водама Бара. Дакле, под изговором да жели да иде у лов, Ђурађ изађе рано ујутро са свима својима и с читавим својим иметком изван града, спусти се на море, па се укрца на горе поменути галију и отплови у Будву. Ту се повукао у тврђаву, верујући да ће у њој бити безбедан, али му се деси сасвим обрнуто. Црнојевићи, наиме, навикнути да играју на карту дво-струког издајства, већ би га готово били ухватили да се он, опазивши да је у крајњој опасности, није онако брзо укрцао на једну дубровачку лађу. Предосетивши тај случај, Дубровчани су сместа упутили једну своју галију под заповедништвом Џора Гучетића, те га је он сусрео на путу и довео у Дубровник. То је било месеца априла 1441. године. Ђурађ је остао у Дубровнику готово до краја месеца јула. И мада је Мурат, пред којим је у то време дрхтао читава Европа, слао више посланика, учинио више понуда, обећавајући Дубровчанима, између осталог, да ће им предати многе тврде градове у Босни и целу област близу Дубровника, као и све благо које је Ђурађ држао код њих на чувању, и мада је више пута запретио дубровачком сенату да одустане од пружања заштите деспоту и да му га изручи, Дубровчани ипак нипошто не хтеше изневерити поменутог владара

Ђурађ доплови у Бар.

Мурат преговара с Баранима да му предају Ђурђа.

328

Дубровчани притекну у помоћ Ђурђу.

Ђурађ дође у Дубровник.

Мурат захтева предају Ђурђа.

Мурат се
диви досто-
јанствености
Дубровчана.

329

Дубровчани
превезу Ђура
у Скрадин.

Ђураћ
захваљујући
Јанку (Јано-
шу) Хуњадију
за добије на-
траг државу.

Ђураћ се увек
показивао
захвалан Ду-
бровчанима.

ни ускратити му заштиту. Због оваквог држања Дубровчана и сам Мурат је, готово запањен великом њиховом постојаношћу, рекао (како приповеда Бонфини у V. Књизи 3. Декаде) да град Дубровник не може никада пропасти кад се у њему толико цени дата вера и помагање ближњег. Кад Дубровчани приметише да је Ђураћ, сазнавши шта је Мурат тражио, клонуо духом, одмах су га позвали у сенат, храбрећи га да буде расположен и да се ничега не боји. После су му саветовали да се обрати Угрима и да настоји благом које је држао код Дубровчана да поврати државу које је неправедно био лишен. Опоравивши се захваљујући њиховом храбрењу, Ђураћ одговори и обећа да ће што пре отићи како Турчин због њега не би заратио на њих. Вративши се кући, посаветовао се са својом женом шта треба да ради. Она га је наговарала да се повуче код цариградског цара. Али је Ђураћ одлучио да се радије обрати Угрима, у чију се верност био већ осведочио. Излазећи у сусрет Ђураћу, Дубровчани су га укрцали на своје властите галије под заповедништвом Николе Ђурђевића и одвезли га до Скрадина, града у Далмацији. Одатле је затим отпутовао у Угарску на поседе које је (како рекосмо) имао у томе краљевству. Уједно је послао поклицара да честита Владиславу ступање на престо Угарског Краљевства, нудећи му уз то своје пријатељство и услуге. То се Владиславу веома допало. После неколико дана, кад је Ђураћ стигао у Будим, примио га је љубазно и ту су склопили између себе вечни савез. Зато је ускоро после тога, залагањем Јанка Хуњадија (оца краља Матије), човека кога су у то време сматрали једним од првих војсковођа у Европи, који је често победио санџаке и друге турске капетане, и помоћу блага које су му Дубровчани верно сачували, Ђураћ повратио већи део своје државе. Хуњади му, наиме, није повратио све, јер је део даровао својим капетанима, а део задржао за себе. То му се учинило сасвим правично, јер оно што је Ђураћ добио, добио је његовом заслугом и храброшћу. Сем тога, Хуњади је врло добро познавао слабу деспотову веру, веру човека који је мало више ценио хришћанску религију него исламску. Налазећи се између Угра и Турчина, шурујући сад с једним сад с другим, Ђураћ је често преварио и једног и другог, тако да с њим нису били задовољни ни Угри ни Турци. Па ипак Ђураћ се тада правио да не води о томе рачуна, а никад није заборавао услуге које су му Дубровчани учинили. Штавише, увек се трудио и настојао да призна и награди њихову велику љубазност. Тако је (међу осталим услугама које им је учинио) наредио да сваки Дубровчанин

који би у целој његовој држави имао дужника који не одговара својим обавезама може сам без икаквог призивања на суд и јавну правду да затвори таквог дужника у властиту кућу и ту да га држи све док му не исплати дуг. Због тога су се многи Дубровчани обогатили, а њихов град стекао врло велики иметак и углед. Исто тако, деспот је био захвалан појединим дубровачким племићима који су после његова одласка из Дубровника увек били с њиме. Међу тима су били Дамјан Ђурђевић и Пашко Џона Соркочевић, звани Бјеља. Овима је Ђураћ дао високе положаје у својој држави, а посебно Соркочевићу, који је код њега заузимао положај првог саветника. Зато се још и данас види на смеревској кули Соркочевићев грб који је Ђураћ тамо поставио да би показао оданост коју је према њему осећао; даровао му је затим земље у Топлици, у старо време званој Трикорнесиј (како вели Ђакомо Касталдо). Та места је Соркочевић, кад се хтео вратити у отаџбину, продао за велику своту новаца неком рашком великашу. Кад је то видео Дамјан Ђурђевић, прекорио га је говорећи да тиме показује како није довољно паметан, јер ће Турчин ускоро напасти град Дубровник. Али му је он (као прави грађанин и родољуб) одговорио да отаџбину треба помоћи нарочито онда кад јој прети пропаст, као и да он сматра највећом чашћу умрети бранећи своју отаџбину. Опростивши се, дакле, од свог господара, дошао је у Дубровник носећи са собом велико благо, док је Дамјан остао у Рашкој код деспота. Пошто је деспот био у савезу с Угрима, краљ Владислав, Јанко Хуњади и он заједнички су напали романијског беглербега Хасан-пашу и Турахан-бега, па их до ногу потукли у подножју брда Хема. Овај догађај је страховито уплашио Мурата. Јер Караман, сазнавши за овај пораз, сместа је подигао оружје против азијских покрајина Понта и Битиније које су држали Турци. То је испунило ужасом Мурата, који је много желео да закључи мир с Угрима. Ову околност је искористио Ђураћ и поручио Мурату да ће он издејствовати мир с Угрима и дати му још хараџа у висини половине прихода свога краљевства, да ће му уз то бити вечни пријатељ и савезник, ако пристане да му поврати све земље које му је био заузео и ослободи синове, које је држао код себе у заробљеништву. Кад је Ђурђевић поклицар ово изложио Мурату, овај је сместа прихватио понуду и обећао да ће удовољити свим Ђурђевићевим тражењима. Примивши о томе обавештење, Ђураћ одмах пређе у Угарску, ступи пред Владислава и овако му рече: "Пресветли краљу, цар Мурат те наговара и моли да закључиш с њим мир.

330

Дамјан
Ђурђевић и
Пашко
Соркочевић,
саветници
Ђурђеви.

Топлица
дарована
Соркочевићу.

Одговор дос-
тојан правог
грађанина.

Пораз Турака
на планини
Хемос.

Ђураћ
постигне мир
између Угара
и Мурата.

Ако се то оствари, он обећава да ће ми вратити сву моју земљу коју држи и да ће ми ослободити синове. Стога, ако ћеш мене послушати, сигурно ћеш учинити што варварин тражи. На тај начин, наиме, твој ратни положај биће далеко бољи. И ако доцније будеш хтео ударити на њега, много лакше ћеш га победити." Кад је Владислав чуо ове Ђурђево речи, обећа му да ће радо прихватити примирје, те по Ђурђеву савету посла по турског поклисара пред којим је требало закључити поменуто примирје и уједно повраћај Ђурђево земље. Мурат, са своје стране, сместа упуту поклисара с овлашћењем за склапање примирја и других ствари што су били међусобно уговорили. Тако се (између осталог) забрањивало Угрима да пустоше турску земљу, а Турцима да прелазе Дунав и пљачкају Угарско Краљевство. Примирје је било потписано с обе стране, а Ђурђу су били враћени његови синови. Кад је Ђурађ угледао следеће синове, обузела га је таква туга да је (како пише у Турском летопису) скоро хтео да се сруши на земљу да га нису придржали. Овде, дакле, треба одбацити Куреуса, писца шлеских хроника, који пише да је Ђурађ, помиравши се с Муратом после битке код Варне, добио награду државу, треће године после Владислављеве победе над Хасан-пашом. Јер очито је да је краљ Владислав 1443. године, пошто је у интересу хришћанства прекинуо мир с Турчином, тражио од Ђурђа да уђе у савез с другим хришћанима, као и да он то никако није хтео, наводећи многе привидне разлоге који су га од тога одвраћали. Ђурађ се, на крају, надао да ће Владиславу надокнадити новцем то што није с њим отишао у овај поход. Он му је уз то често поручивао да пази добро шта ради, јер да није лако кренути у рат против Турчина, чије су снаге готово непобедиве. Али кад је Ђурађ видео да Владислав упркос свему остаје при својој намери, пређе на турску страну, колико из љубави према кћери, толико из мржње према Јанку Хуњадију зато што је задржао за себе његова утврђења у Србији. Сазнавши, дакле, за припреме које су предузимали Угри и за долазак Скендербега у циљу пружања помоћи Владиславу, Ђурађ им са свих страна затвори пролазе како би им препречио пут. И узалуд се Скендербег трудио да га упозорава преко поклисара и да гамоли љубазним речима да му не прави тешкоће, јер нема за то никаква разлога; нека не постане од пријатеља и суседа непријатељ, нека не изазове против себе оружје читаве Угарске и Албаније и не створи себи непријатеље и спреда и страга, ако га сада случајно не пусти да слободно прође са својим одредима да се здружи с Владислављевом

Мурат врати
Ђурђу синове.

Заблуда
Куреуса.

Ђурађ се
приклони Турцима
против хришћана.

Запречи
пролаз
Скендербегу.

војском; нека не дозволи да Скендербегова војска претрпи каква тешка страдања, што би, на крају, било на штету и његову и целог његовог краљевства; да је он у пријатељству с Муратом једино због љубави према кћери, а да је предобро осетио зетову неверу, те да не заборава услуге које су му учинили Угри. Кад то код Ђурђа није имало никаква дејства, и кад Кастриоту није остала друга нада сем наде у оружје, иако му је то било неугодно и изгледало опасно да ту отпочну ратни напори, јер је чувао свеже снаге својих војника за борбу против турске војске, ипак му се учини часним да покуша, уколико би успео, да прокрчи себи пут оружјем. Али док је Арбанас каснио на границу Мезије, и док деспот пре задржаваше него спречаваше Скендербегово кретање (пошто би упорна храброст капетана на крају прокрчила себи пут и без крви војника и савлада све препреке), Владислав, делимично обесхрабрен Скендербеговим писмима, делимично вођен својом неодреденом судбином, прошавши Влашку и прешавши Дунав, био је стигао с хришћанском војском до Варне да би одатле кроз равнице и лакшим путем с ратним одредима прешао у Романију. То место представља велико поље с оне стране Мезије, већ одавна славно по пропасти многих војски. То је земља коју су омрзли и највећи борци. Ту је хришћанска војска, приметивши битку с непријатељским Муратовим одредима, била бедно поражена и уништена. Кад је то сазнао Скендербег, који се још налазио у Мезији, осетио је голем бол. Ипак, кад је боље размислио, одлучио је да се врати награду са својим одредима. А да му жалост не би била сасвим неосвећена и да би бар делимично казнио Ђурђево пакост, одмах се лати оружја, па ушавши у деспотову земљу, похара све уздуж и попреко. У томе су га следили и остали хришћани, његови савезници. Ђурађ, међутим, налазећи се на великој муци, затражи помоћ од зета Мурата, говорећи како он није никада пропустио да укаже помоћ Турцима, чак и у безнадежним приликама; он им је уз властиту опасност и својом крвљу притекао у помоћ у време кад су једино богови могли помоћи; он је телом своје државе запречио пропаст која је претила Османовој држави; он је уз највеће неприлике својих земљака дуго задржао арбанашке одреде преносећи на себе рат, како се ти одреди не би здружили с угарским који су били с оне стране Мезије и који су их с највећом жељом очекивали; он је поставио телеса својих људи уместо бедема против Скендербега; Мурат би морао промислити како би изгледао његов

Владислав
поражен код
Варне.

Скендербег
опустоши
Ђурђеву
земљу.

Ђурађ
затражи
помоћ од
зета.

положај да он није уложио све напоре и тако спречио да се арбанашка војска здружи с угарском, јер треба да зна да је он однео онако крваву победу само над војском Владислава; он је, настављах даље Ђурађ, из самилости према његовој судбини изазвао против себе мржњу Угра и стара непријатељства Скендербега, па и оружје свих суседа, те сада, због тога што му је учинио услугу, мора испаштати казну; да се, по Скендербегу, не би рекло да је Мурат остао победник у бици против Угра, јер са својим срећеним одредима упада час у његову земљу, а час у земљу његових пријатеља, тако да је са свих страна окружен непријатељским оружјем, с једне стране угарским, с друге стране арбанашким, те да он неће моћи даље да се одупире, пошто су његове снаге преслабе у поређењу с непријатељским, ако му зет, коме је он кад је био у невољи учинио толике услуге, не пружи заштиту. Ове деспотове јадиковке, а нарочито његова последња услуга, гануле су Мурата, који је иначе био склон ратовању, те би он одмах мобилисао људство и припремио оружје да није у рату с Угрима већ изгубио огроман број војника, а исто тако и у недавном рату с Арбанасима, као и да није већ био остарео, па је желео да у миру проживи остатак живота. Но ипак није пропустио да утеши Ђурђа. Обећао му је да ће лично доћи и осветити срамоту коју су му нанели његови непријатељи. Али, на крају, није ништа предузео. Јанко Хуњади, са своје стране, да би се осветио Турцима због пораза хришћанске војске код Варне, сакупио је нову војску, с којом је стигао до града Северина. Зауставивши се на обали Дунава, послао је своје поклицаре Ђурђу, наговарајући га и молећи (како је и раније више пута чинио) да му се придружи у овом часном и светом походу. Стављао му је пред очи какве је све услуге примио од Угра и како би било страховито непоштено кад би се показао незахвалним према њима. Уверавао га је да рат може бити само успешан, јер има довољно и новца и људства; он је имао у својој војсци двадесет хиљада војника, не рачунајући ту влашке одреде; да се, према томе, за овај поход тражи и да недостаје само он, владар Рашке; ако он својим саветом и својом моћи помогне овај подухват, ништа се више не може пожелети. Стога га је усрдно молио да построји своје одреде лаке коњице и да крене за њим. Али како Ђурађ није био ни склон, а камоли одушевљен да учествује у овоме рату, извињавао се на све могуће начине, наводећи пре свега мировни уговор који га је обавезивао према Мурату, кога нипошто не би хтео озловољити, те да га лично поново не снађе ранија невоља. Ове и

Јанко Хуњади
освећује се
Турцима.

Ђурађ се
покаже
незахвалним
према Угрима.

334

многе друге разлоге истицао је Ђурађ како не би ушао у савез с Јанком, коме је, у ствари, много завидео. Наиме, Ђурађ није могао поднети што му је Јанко био претпостављен у управи Угарског Краљевства, а, сем тога, стидео се да као деспот и владар Мезије, потомак царске лозе, ратује под заставом Хуњадија. Кад је Хуњади то сазнао, много се увредио и расрдио. Претио је да ће он лично, ако му бог даде победу у рату, својим рукама (како је обичај код Индијаца) заврнути шију неверном и незахвалном Ђурђу, па његово краљевство предати другоме, достојнијем од њега. Хуњади, дакле, крене сместа пут Бугарске. Пролазећи кроз Рашку похарао ју је као да је то била непријатељска земља. Чим је Хуњади кренуо, Ђурађ је преко више гласника обавестио Мурата о походу Угра и броју његове војске. То је чинио делом због зависти коју је (како је речено) осећао према Јанку, а делом да би угодио Мурату, надајући се да ће на тај начин дуго времена остати с њим у пријатељству. Ђурађ га је обавестио затим да је Хуњади прешао Дунав с незнатном војском и да не треба уопште да га се боји, већ нека га пусти да прође даље, а онда нека му позади затвори пролазе, јер ако тако учини, нико од њих неће моћи да умакне. Мурат је радо послушао овај деспотов савет и није одмах ударио на непријатеља, већ га је пустио да прође даље следећи га два и три дана хода позади, те му је с леђа затворио пролазе како се не би могао повући натраг. И већ су обе војске биле стигле на Косово поље, које се (како рекосмо) налази на граници Рашке и Бугарске, где је Хуњади очекивао Скендербегове чете. Турчин, који је о томе био обавештен, присилио га је да прихвати битку у којој су Угри, мада су се јуначки и храбро борили, на крају ипак били поражени, не толико храброшћу, колико бројном надмоћношћу непријатеља. Ту је пало само осам хиљада хришћана, а Турака тридесет и четири хиљаде. Приметивши Хуњади да је Јован Зекер, син једне његове сестре, погинуо у бици, да су заробљене многе ратне заставе, да је војска натерана у бекство напустила све, и он стаде бежати и лутати сам на коњу по пустарама, и без јела и без пића. Кад је видео да му је коњ већ сустао, напусти га и идући тако сам дође до једнога брежуљка. Опазивши ту да неки Турчин трчи за њим с копљем у руци, побеже и склони се у једну мочвару. Изашавши касније одатле, уђе у земљу деспота Ђурђа. Тамо је сусрео два Рашанина које је уз велика обећања молио да га поведу у Београд. Они су га најпре нахранили, а затим, обећавајући му да ће га одвести куда жели, кренуше с њим на пут иако су чврсто намеравали

Завиди
Хуњадију на
срчаности.

Хуњади
запрети
Ђурђу.

Ђурађ изве-
сти Мурата
о покретима
хришћана.

335

Хуњадијев
пораз на
Косову Пољу.

Хуњади
бежи сам
пустарама.

Нападну га
Рашани.

*Ђурађ жели
да ухвати
Хуњадија.*

да га уз пут убију. Пошто су, дакле, превалили мали део пута, насрнуше на њега да виде има ли што уза се. Нашавши један златни крст који му је висео о врату, отеше му га. Међутим, док су се они свађали око крста, Јанко угледа у близини један њихов мач, зграби га хитро и једнога од њих смртно рани, док се други спасе бекством. Кад је деспот Ђурађ чуо за пораз хришћана, послао је телала по читавој својој држави и написао управницима својих земаља да не смеју пропустити ниједнога Угра кроз његову земљу пре него што испитају ко је и откуда је, а да све остале припаднике других нација слободно пропусте. У случају, пак, да пронађу Јанка Хуњадија, да га доведу преда њега. Поглавари покрајина, са своје стране, издадоше проглас свим својим поданицима да сваког Угра кога нађу сместа приведу к њима. Ко год би се огрешио о ово наређење, морао је умрети на мукама. Хуњади, сав изгладнео, није знао шта да ради. Стигавши у једно место у Рашкој где су неки сељаци радили на пољу, упути се к њима и замоли да му даду мало хлеба. Кад су ови разабрали да је Угрин и да тражи хлеба, одговорише: "Пријатељу наш, хлеба имамо и даћемо вам колико год хоћете, али пропис тражи и сили нас наређење владара да вас свакако морамо привести градској управи да се види ко сте. Кад управа утврди ко сте, сместа ће вас и без икаквих сметњи пустити у вашу земљу. Јер траже (како мислимо) само Јанка Хуњадија." Рекавши то, поменути сељаци га не пустише да оде, већ га чврсто везаше и присилише да каже и призна најстаријем између њих да је он Хуњади. Хуњади им је много обећавао ако га одведу у Београд, а не приведу пред градску управу. Онај, дакле, најстарији међу њима познао га је и обећао да му се неће ништа догодити и да ће га повести кући. Он је открио својој браћи да је то Хуњади, и наредио им да ствар држе у тајности. Касно у ноћ одведоше га у једну појату где су држали сено и стоку, очекујући јутро да с њим крену пут Београда. Но следећег дана поменута браћа се посвађаше и један од њих, расрдивши се, пође да открије ствар градској управи. Ова упути своје судске чиновнике, који су ухватили Хуњадија и везаног отпремили деспоту уз обавештење где је био пронађен. Кад је Ђурађ добио у руке Хуњадија, задржао га је неко време као заробљеника у кули. Док је Хуњади ту бораовио, наговорио је капетана куле и осталу посаду да се здруже с њим и да заједнички нападну лично деспота, те заузму град. Али ствар, на крају, не успе, јер један од завереника откри Ђурђу ову заверу. Ђурађ нареди да се погубе сви завереници, а после неколико дана је пустио

336

*Рашани свежу
Хуњадија.*

*Доведен пред
Ђурђа.*

Хуњадија под условом да се његов син Матија ожени једном његовом унуком, кћери целског грофа Удриха, и још да му мора вратити све тврђаве које је Хуњади држао у Рашкој. Да би, пак, био сигуран за оно што је уговорио с Хуњадијем, Ђурађ је затражио да му да за таоца свога сина Ладислава. Кад је то постигао, пустио је Хуњадија да оде у Угарску. Хуњади се у Угарској неко време одмарао и опорављао од толиких напора, а онда је решио да се освети Ђурђу, чију је незахвалност теже подносио него мржњу Турака, а изнад свега му је било мучно сећање на ропство проведено у Рашкој. Стога је сакупио војску и напао Ђурђеве земље. Попалио је села, похарао поља, заузео градове и на крају за кратко време освојио што је Ђурађ поседовао у оном краљевству. Кад је хтео прећи преко да руши Рашку, изиђоше му у сусрет Ђурђеви поклисари, те му сами добровољно повратише сина Ладислава, којег је Ђурађ краљевски даровао. Затим су га замолили да одустане од даљег уништавања и опрости нанете му увреде, јер је Ђурађ спреман да убудуће ради према његовим жељама. Хуњади је застао часак да промисли што ће урадити, али је, на крају, био свладан молбама својих угарских великаша који су се били заложили да га измире с Ђурђем. Одбровољно се и закључио повољан мир с Ђурђем, те се вратио у Угарску. То је било 1448. године, а четврте године Хуњадијева владања. Следеће године Мурат поново поведе рат против Ђурђа. Кад је, наиме, дознао да је имао у рукама Хуњадија и да га је пустио на слободу, веома се расрдио и одлучио да га за то казни. Послао је Фриђибег (Frigibergo, Феризбег) с војском од четрдесет седам хиљада бораца на границу Рашке и наредио му да настоји да што пре поново изгради Крушевац, град који је лежао на реци Морави, и раније био порушен у великом рату, а затим да с тог места изврши напад на Ђурђеву земљу, те похара поља и све уништи огњем и мачем. Фриђибег је извршио што му је било наређено. На првом месту, наредио је да се доведе из суседних места велики број зидара и других занатлија ради поновне изградње и утврђивања Крушевца. Поред тога, издао је забрану да у то време нико од његових људи не сме на било који начин нападати суседе, како Рашани не би помрсили његове планове. Пошто је осигурао овај град насипима, јарцима и кулама, тако да је његова посада лако могла одолети сваком нападу непријатеља, почео је робити и пљачкати уздуж и попреко по Ђурђевој земљи. Ђурађ се због тога веома уплашио и није знао шта да ради: помирити се с Турчином није могао сем по цену великих злочина и огромну штету а

*Ђурађ пусти
Хуњадија на
слободу.*

337

*Хуњади
нападне Ђур-
ђеву земљу.*

*Хуњади и
Ђурађ склопе
мир.*

*Мурат
зарати про-
тив Ђурђа.*

*Мурат
обнови
Крушевац.*

*Фриђибег
нападне
Ђурђа.*

ако се хтео одупрети, није нипошто могао рачунати на помоћ Хуњадија, којег је, знао је добро, увредио, док другог, пак, није било коме би се могао обратити. Но и поред тога, био је пре спреман да трпи све невоље него да се покори окрутном робовању Турчину. Коначно, ипак се обрати за помоћ Хуњадију, мада је то учинио с много обзира. Јанко му тада веома радо понуди своју помоћ, јер је увиђао да ће Угри, ако варварин заузме Рашку, имати тога варварина непрекидно на праговима својих домова. Хуњади се, дакле, сакупивши велику војску, спустио се у Рашку. Заборавио је и опростио у интересу хришћанства све неправде и увреде, па није послао друге капетане, већ је лично дошао да помогне незахвалном деспоту. Прешао је Дунав код Смедерева, и кад је ушао у Рашку, придружио је своје чете Ђурђевим четима, те кренуо усиљеним маршем како би изненада напао непријатеља. Четвртог дана приближили су се Турцима, и управо се разданило кад су улазили у подручје. Ту се између две војске подигло (како се обично дешава) облаци који заклонише поглед једној на другу. Но на крају сунчеви зраци разгнаше облаке, те пред непријатељем засјаше наоружане чете у којима су се издалека могле распознати Хуњадијеве заставе. Турци се услед овог изненадног наилаaska хришћана толико обесхрабрише да више нису помишљали ни на наоружавање чета, ни на распоређивање стража, ни на прихватање битке с непријатељем, већ је свако настојао да потражи спас у бекству. Створивши, дакле, одмах у почетку пометњу, сви су стали бежати. За њима је пошла у потеру лака коњица, која је многе поубијала, а знатан број заробила. Кад је, међутим, наступила ноћ, хришћани су се вратили натраг, а Турци су се посакривали по шумама. Фриђибег и многе друге личности били су заробљени. Одневши ову победу, Хуњади пође у Видин, град у Бугарској, који се налази на Дунаву, те га спали као град који је више пута био узрок многих ратова. Одатле се сместа врати у Рашку, поклати деспоту робље, те тријумфално уђе у Београд. Ђурађ је живео под угарском заштитом веома мирно. Ни Турци се нису усуђивали да га тако често нападају. Тек Мехмед, који је наследио свога оца Мурата, после освајања града Цариграда кренуо је у рат против државе Рашке. Почео је да опседа Ново Брдо, које је тукао артиљеријом, и куле су у параболома падале у град. Овај начин пуцања из артиљерије први је (пише Лаоник у VII. књизи) пронашао Мехмед. Запрепашћени браниоци предадоше се. То исто су учинили после и они у Трепчи и Призрену. Ово је било 1454. године, како пише Бонфини у VIII. књизи

338

Хуњади
притекне у
помоћ Рашкој

Феризбег
поражен и
ухваћен жив.

Хуњади спали
Видин.

Мехмед
нападне Ђур-
ђеву земљу.

Мехмедов
изум новог на-
чина дејства
артиљерије.
Ново Брдо,
Трепча и
Призрен
падну у руке
Турцима.

3. Декаде. Из Новог Брда Мехмед је однео најдрагоценије ствари и повео са собом најугледније личности, а остале је оставио ту ради искоришћавања многобројних мајдана из којих је деспот Ђурађ црпео велике приходе. Кад је Ђурађ сазнао за припреме које је Турчин предузимао, уплашио се за своју државу и за своју личност. Стога је наоружао своје земље и прешао поново у Угарску да тражи помоћ. Како тамо није било Ладислава, пошао је к њему у Беч. Тамо је био такође братар Иван Капистран из Реда светог Фрање. То је био човек света живота и веома ревностан проповедник. Пошто је много желео да разговара с деспотом, поручио му је да би се радо с њиме састао, уколико му то не би било непријатно. Деспот је одговорио да пристаје да се једног дана састану. Кад су били у разговору, Капистран је почео уверљивим разлозима доказивати да је становиште католичке цркве у погледу религије најсветије, и његовим разлозима није се могло ништа приговорити. Због тога је наговарао и молио деспота да се са свим својим народом сједини с римокатоличком црквом. Ђурађ му одговори: "Ја сам деведесет година живео у овом уверењу које су ми улили у душу моји преци, те сам ја код свог народа (мада несрећан) увек био сматран пометним. Сада би ти хтео да помисли, кад би ме видели да сам се изменио, да сам због старости излапео и да сам (како прост народ вели) подетињо. Ја бих пре пристао да умрем него да изневерим предања својих предака." Прекинувши тим речима разговор с Капистраном, а и како није могао ништа испословати код краља Ладислава, који се страховито био на њега расрдио кад је видео толику његову неверу, опрости се и врати незадовољан у Рашку, пруживши очито доказ колико је опасна ствар саживети се с лажним уверењима тако да то постане друга нарав. Кад се, дакле, Ђурађ вратио кући, и чуо да Михаило Силађи, чију је сестру Хуњади имао за жену и који је тада био одређен за одбрану града Албе, новим именом званог Београд, са својим братом Ладиславом пролази на колима близу његове границе, послао је према њима извештај број наоружаних људи са задатком да му их доведу живе или мртве. Кад је Михаило видео да ће га Рашани напасти, баци се сместа с кола и узјаха већ спремног коња, те се спасе бекством, прокрививши себи пут оружјем у руци. Међутим, његов брат Ладислав, кога су Рашани затекли на колима, био је рањен на више места и ту је умро. Михаило одлучи да освети нанесену неправду и братовљеву смрт, те зато посла Ђурђу много ухода преко којих је с највећом пажњом пратио његово кретање. Кад му је било саопштено

339

Разговор
Ивана
Капистрана
и деспота
Ђурђа.

Ђурђев
одговор
Капистрану.

Рашани на-
падну и убију
Ладислава
Силађија.

340

Михаел
Силаћи зароби
Ђурђа.

Ђурађ
напусти овај
свет.

Бејаше непос-
тојан у својим
поступцима.

Наследи га
син Лазар.

Ожени кћер
Томе
Палеолога.

Постане
турски вазал.

Отрује мајку
деспотицу
Јерину.

Лазар умре од
очаја.

Лазарева
жена се са две
кћери склони
у Дубровник.

341

Угри је пома-
жу против
Гргура.

да ће Ђурађ кроз кратко време морати, ради прегледа тврђава, да прође горе обалом Дунава, поставио му је на пут којим је имао проћи заседу састављену од знатног броја наоружаних људи. Чим је Ђурађ стигао на то место и изишао на чистину пред Михаила, Михаило је силовито насрнуо на њега. Одсекавши му у борби два прста десне руке, на крају га је заробио. Ђурађ се откупио из његових руку великом свотом новца и повукао се кући, али како никако није могао зауставити крв која је непрекидно текла из расечене руке, после кратког времена, 1457. године, умре. Такав је био крај рашког деспота Ђурђа. Био је стасит и лепа и достојанствена изгледа. Истицао се речитошћу и озбиљношћу у говору, што не бисмо очекивали ни од некога из прастаре племићке породице. Но, није био много постојан у свом деловању. После његове смрти наследио га је на престо лу син Лазар, који се на захтев своје мајке, још за живота оца Ђурђа, био оженио кћерком Томе Палеолога, и поред тога што је његова мајка Јерина била више на страни његовог старијег брата Гргура. Видећи Гргур да је неправедно лишен престола, обратио се, заједно с братом Стефаном, султану Мехмеду нудећи му знатну своту новца. Мехмед им је доделио један мали део земље како би пристojно могли живети. С Лазаром, пак, који му се обавезао на плаћање годишњег данка од двадесет хиљада талира, закључио је мир. Ђурађ је у завештању одредио да његова жена Јерина управља државом његових синова. Али Лазар, незадовољан тиме, желећи да постане потпуни господар, не марећи ни за страх од Бога, отровао је мајку отровом усутим у салату. Чим се прочуло за овај Лазарев злочин, толико су га омрзли његови вазали и други суседи да је Мехмед донео одлуку да заузме Рашку. Кад је за то сазнао Лазар, а како се бојао Мехмедове војске, разболео се од јада и ускоро умро без мушког потомка. Оставио је само три кћери: Марију, Ерињу и Милицу. Марија је још за очеву живота била удата за Стефана, последњег босанског краља. Друге две дошле су у Дубровник заједно с мајком кад је она била протерана из свога краљевства. Ерињу је мајка удала за Јована, војводу Светога Петра у Галатини, а другу је дала за жену Леонарду, деспоту од Арте. Поменута Лазарева жена звала се Јелена и она је остала на власти после мужевљеве смрти. Ђурђев син Гргур настојао је да је протера из државе. Но она се обратила за помоћ Угрима, који су јој пружили моћну заштиту. Рашани, подстакнути, можда, мржњом коју су према њој осећали, изабрали су за свога владара

Мехмеда, брата Михајла Турчина, који је неко време боравио на двору рашког деспота. Њему су предали такође управу над градом Смедеревом. Лазарева удовица, која се била повукла у кулу, видевши такву побуну својих људи коју није била у стању да угуши властитим снагама, смисли некако изговор којим би намамила у замку тог новог владара. Једног дана позва га пријатељски на ручак у кулу, куда је он, не помишљајући ни на крај памети да је посреди превара, радо дошао. Али она, чим је ступио у кулу, нареди да га вежу, те га онако свезаног посла у Угарску, где је био бачен у тамницу. Тада турски цар Мехмед, видевши до каквог је стања дошло у Рашкој и Србији, пође с војском против Смедерева. Сазнавши то, грађани Смедерева изиђоше из града, пођоше му у сусрет и предадоше му кључеве града. Мехмед им подели много поклона, неком даде новаца, а неком посед. Лазареву жену је пустио да иде куда жели и да носи собом све своје благо. Отишла је у Угарску. Други веле да је овај град предао Турчину босански краљ Стефан, који је, као Лазарев зет и наследник Рашког Краљевства, после смрти таста водио сву управу у том краљевству. Лазарев брат Гргур, видевши да Мурат ради на томе да сасвим заузме Рашку, вероватно уплашен, побеже у Угарску, где је умро без законитих синова. Међутим, оставио је Јована и неке друге своје незаконите синове. Тако Стефан побеже у Албанију, где је по наговору својих узео за жену Анђелину, или, како други веле, Теодору, жену пуну врлина, кћер Скендербегова таста Арианита, да кућа не би остала без наследника. Он је оставио после своје смрти троје мушке деце, и то: Вука, Ђурђа и Јована, као и једну кћер по имену Марија, која се касније удала за Бонифација Палеолога V, маркиза од Монферата. Вук је постао велики ратник, о чему је често пружио уверљиве доказе. Међу осталим, кад је 1484. године седам хиљада Турака ушло у Хрватску, Крањску и Корупску да поробе нека трговачка места, па кад су сакупили велики плен и око десет хиљада робова, он их је, с Бернардином Франкопаном и баном Геребом, напао на реци Унац, отео им сав плен и до ногу потукао. Кад је краљ Матија био у рату с Чесима, поменути Вук (како извештавају Бонфини у Х књизи 3. Декаде и Јован Леунклавије) тако се храбро борио у том рату да му је краљ Матија дао на поклон један племићки дворца зван Фејецко. Јован је оставио само једну кћер, по имену Марија, која је доцније била жена Фердинанда Франкопана и мајка модрушког кнеза Стјепана и Катарине, жене бана Николе Зрињског. Кад, дакле (како рекосмо), Мехмед уђе у Рашку, заузе

Мехмед, вла-
дар Рашке.

Зароби га
Јелена
Лазарева.

Мехмед
заузме
Смедерево.

Умре Гргур.

Ђурђев унук
Вук вичан
ратник.

342

Краљ Матија
му дарова
једну
тврђаву.

Мехмед
покорн Рашку.

све што је раније поседовао Лазар. Неке од тих земаља предале су му се договорно, а неке је заузео силом, јер су сви напори Угра, који су више пута покушавали да спрече Мехмеду улаз у Рашку, остали узалудни. Стога Карвахал, кардинал Св. Анђела, који се у то време налазио у Немачкој, куда га је био упутио папа Каликст да буде при руци Угрима, ушао је, на подстицај Угра, са знатном војском у Рашку да види не би ли својим угледом успео да поврати тај народ под угарску власт.

Али је утврдио да су Турци већ загосподарили, јер су им се Рашани (како је речено) делом својевољно предали, а делом на силу. Кад се хтео вратити и натраг, замало што није био заробљен.

Рашком, међутим, сасвим
је загосподарио
Турчин.

343

ГЕНЕАЛОШКО СТАБЛО КОТРОМАНА КОЈИ ЈЕ ВЛАДАО У БОСНИ

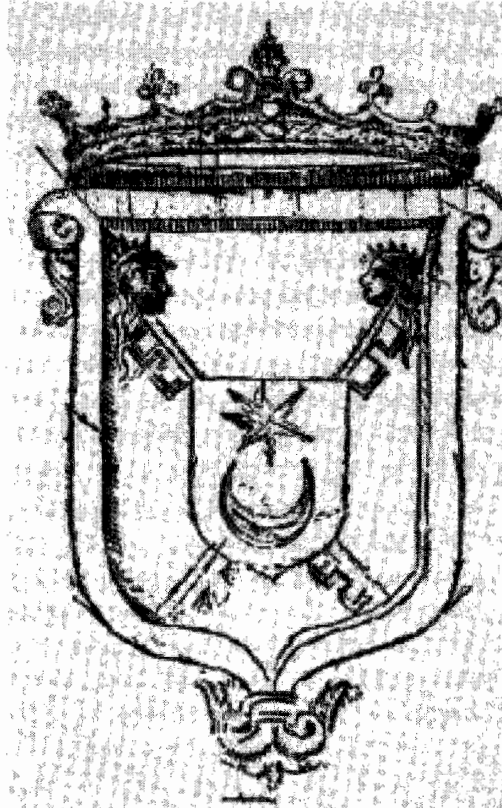

Крунисани краљеви Босне:

1. Твртко, први крунисани краљ Босне. Његова жена Јелица.
2. Дабича. Његова жена Цвијетица.
3. Остоја. Прва жена му је била Груба, а друга Јелица, Хрвојева удовица.
4. Стефан. Није био ожењен.
5. Твртко II. Његова жена Јелина.
6. Томаш. Његова жена Катарина.
7. Стефан II и последњи краљ. Његова жена Марија.

ГРБ БОСАНСКОГ КРАЉЕВСТВА

344

Све доведе смо расправљали о делима госпoде и краљева који су владали у стара времена у Рашком Краљевству и у Зетама, дотакнувши се такође породице Немањића, која је дуго времена господарила у поменутих покрајинама. Сада ћемо говорити о господи, бановима и краљевима Босне. Но пре него што пређемо даље, биће потребно да кажемо нешто о пореклу Босанаца. Босанци (према казивању Карла од Вагрије у III. књизи о Хенетима Словенима) потичу од трачких народа Беса, који су (како пишу Солин и Херодот) били настањени уз реку Нест коју Турци зову (како вели Пјер Белон) Карасов, а Грци Местро. Ливије и Страбон смештају Бесе близу планине Хемос, а њихов град је био (како пише Евтропије) Ушкудама, који је Хадријан прозвао Адријанополис. Према Овидију пак, седишта ових племена била су близу Дунава и Гета. Одатле су непрестано оружјем узнемиравали не само суседне већ и

Босанци
потичу од
трачког
народа Беса.

345

Древна пребивалишта
Беса.

Римљани
се често су-
кобљаваху
с Бесима.

најудањеније народе. Међу осталим, Римљани су се често борили с њима. Евтропије, у II. Књизи "Римске историје" и Јорданес Алански пишу да се Лукул први борио у Тракији с Бесима, који су предњачили снагом, храброшћу и добрим гласом, те да их је у страшном рату победио на планини Хему и заузео њихов град Ушкудаму. Светоније Транквил у животу Октавијана приповеда да се овај цар борио с Бесима и с њима водио многе ратове. Дион, пак, у XLV. књизи пише да је Брут, поставши намесник Македоније и Грчке, ушао у земљу Беса, с једне стране, да их казни за почињена злодела, а с друге стране, да добије титулу цара (како би се лакше могао борити с Цезарем и Антонијем). То му је изврсно пошло за руком захвалајући великом залагању и једног и другог господара Расциполиде. У LI. и LIV. књизи каже: "Беси су били у Тракији и с њима је ратовао М. Крас, а после њега К. Луције 739. године од оснивања Рима. Напао их је такође и Марко Лукул, који је наследио у Македонији Куриона, и М. Лолије." Од ове, дакле, толико храбре нације потекли су Босанци, како тврде Лудовик Цријевић у делу о пореклу Турака, као и Себастијан Минстер, који у IV. књизи своје Космографије каже: "Беси, протерани од Бугара с којима су живели у свађи у Тракији, дођоше у Горњу Мезију и узеше подручје које лежи између реке Саве, Вардара, Дрима и Јадранског мора. Међутим, током времена дошло је до промене у имену народа: слово Е замењено је словом О. И тако од Беси поста Боси, а одатле Босна. Према томе, варају се они који веле да су Босанци добили своје име по реци Босни. Пре ће бити да је ова река добила име по поменутом народу, који се морао и те како борити пре него што је покорио Мезију. Межани су били ратоборни, поносни, и надасве охоли, како се може видети код Јорданеса Аланског, који каже да је један од мезијских капетана, када је у време цара Августа био дошао римски заповедник Марције да поведе рат против овог народа, у часу кад су војске имале да ступе у борбу, дао знак својим војницима да уђуте, те повикао из свега глас позивајући војнике из римске војске и питајући их ко су. Кад су му одговорили да су они Римљани, владари и господари народа, он примети: "Биће тако ако нас победите." Међутим, Беси су ипак загосподарили оним подручјем које данас зовемо Босна. Одатле су често нападали суседе, нарочито Угре, како пише Јован Туроци у угарској хроници, називајући их Бесима, а не Босанцима. Ови Босанци (како пише Вагриезе у III. књизи) извели су после многа друга часна дела, на која су код нас готово сасвим

Еси напусти
Тракију и
заузму горњу
Мезију.

Река Босна
доби име по
Босима.

Межани
одувек
ратници.

346

Охоли одговор
Межана.

нестале успомене, јер код Босанаца (као, уосталом, и код других Словена) није било писма, ни писмених људи који би знали пренети на хартију дела свога народа. Ово краљевство Босне, као и краљевство Рашке, област Хума и Зете, бити су некад под само једним господаром, а некад под разним господарима. Када је, дакле, како је речено, био господар у Хрватској и у Босни краљ Крешимир, син краља Тјешимира, и синовац краља Беле, и зет Чудомира или хрватскога бана Зелимира, који је (како извештава Павле Скалигер) живео 1009. године и владао не само у Хрватској већ се његова власт протезала и над Далмацијом. После његове смрти, Трибелје, син Бота од Скале, узео је за жену његову кћер Маду, преко које је добио такође власт у Хрватској и Далмацији. Наследио га је у краљевству његов син Стефан. Град Дубровник у време пре поменутог краља Крешимира, око 1035. године, ратовао је готово пуне три године с Босанцима. За време овога рата с Босанцима Дубровник је изгубио много својих поданика и грађана племића, а неке су се дубровачке породице тада истребиле. Над Босанцима је (како рекосмо) владао краљ Стефан, но он је после краћег времена умро. Наследио га је његов син Вукмир, после којег је владао његов млађи брат Крешимир. Животе Вукмира и Крешимира нећу описивати, јер ни ја нисам могао о њима ништа дознати, ни из старих списа ни из извештаја било кога. Знам само то да краљ Крешимир II. није имао друге деце сем једне кћери коју је удао за угарског краља. Она је имала више синова који су доцније били угарски краљеви. Сем ње и њезиних синова није било никога из куће пре поменутих босанских краљева. Дубровчани су (како неки веле) добили на поклон од поменутог краља Крешимира долину Жупе дубровачке, реке Дубровачке и Затон, мада други кажу да су ова места пре од њега купили. Кад је Крешимир умро, његова жена Маргарита дошла је у Дубровник и толико су јој омили тишина и лепи верски живот у овом граду да је напустила властито краљевство и изабрала за своје боравиште ово место. Ту је и завршила светачки свој живот и покопана је у цркви Светога Стјепана, како се о томе још и данас прича. Пошто је, дакле, краљ Крешимир умро без мушке деце, угарски су се краљеви, због поменуте женидбе, почели називати господарима Хрватске, па и Босне, и постављати захтеве да ова краљевства припадну њима. Али Хрвати и Босанци, не желећи их признати за господаре, изабрали међу собом своје владаре и банове. Понекад је владао Босном само један владар, а понекад је власт била расподељена на

Чудомир, бан
Хрватске и
Далмације.

Трогодишњи
рат Дубров-
чана и
Босанаца.

Изумру многе
дубровачке
породице.

347

Босанска
краљица
Маргарита
умре у
Дубровнику.

Зашто се
угарски кра-
љеви назива-
ју владарима
Хрватске и
Босне.

Кулин бан
владаше
године 1199.

Бан Борић
опустоши
дубровачко
подручје.

Которани и
Пераштани
притекну у
помоћ граду
Дубровнику.

Беседа Миха
Бобаљевића
сојим
војницима.

348

много владара од којих је сваки владао за себе. Некад се такође дешавало да се Босна удруживала с Рашким Краљевством, и с Хрватском и с облашћу Хума. У то време били су бан Твртко, Кулин бан, бан Борић и многи други. Спомен на њихов рад и дела није стигао до нас, изузев што знамо да је бан Борић, загосподаривши Хумском облашћу, повео рат против града Дубровника због неких спорова између босанскога бискупа и дубровачког надбискупа. Борић је 1154. године дошао с војском и похарао дубровачку земљу, а нарочито места у Жупи дубровачкој. Не задовољивши се тиме, спремао се да дође и следеће године, држећи за сигурно да ће му поћи за руком да заузме град Дубровник и сасвим избрише дубровачко име. Кад су Дубровчани добили вести о томе, нису остали скрштених руку, већ су и они сакупили војску да му се одупру. Град Улцињ им је послао у помоћ 200 војника под заповедништвом Николе Кервића; из Котора је дошао Петар Болица с 400 људи, а 150 врсних ратника Пераштана довео је Милош Шестокрилић. Тада Дубровчани, уз помоћ ових и неких других, сакупише војску од шест хиљада бораца, све по избору војника. Ту војску дубровачки сенат је ставио под заповедништво Миха Доминика Бобаљевића, човека који се, уистину, у једнакој мери одликовао прегнућем за добро државе, љубављу према отаџбини, снагом духа и познавањем ратне вештине. Кад је, дакле, Бобаљевић примио овај задатак и био обавештен да се бан Борић већ приближава дубровачкој граници, крене с војском у сусрет Борићевој војсци у област Требиња. Ту се утаборише обе војске. Како је следећег дана требало ступити у борбу, Бобаљевић стаде усред својих војника, те им одржа овакав говор: "Ево вам, храбри другови, ваших непријатеља на бојном пољу где нема ни јарака, ни ограда, ни насипа, где вреди само јунаштво. Ево, ако сте ви такви за какве вас ја и други држимо, тј. словенски народ, лако се можемо ослободити толиких невоља и угњетавања. Борите се срчано, покажите оружјем да сте ви нешто више него што су они. Сетите се да ствари, жене, деца и, коначно, слобода зависе од ваше храбрости, као и да у снази ваших руку стоји или ропство и вечна срамота или слава и вечна част ваше дубровачке отаџбине." Овим и многим другим сличним речима, мудри и храбри Бобаљевић подстицао је своје војнике. Следећег јутра Бобаљевић је раопоредио своје чете. Лево крило, на којем су се налазили Никола Улцињанин и Милош Шестокрилић са својим Пераштанима дао је свом заменику Циву Мата Цревића, а сам је задржао десно крило, узевши са собом

Петра Болицу. Бан, који се налазио недалеко од Дубровчана, кренуо је табор који је бројао више од десет хиљада бораца. Пошто се приметна битка, развила се велика и крвава борба. Лево крило Босанаца држао је Томаш Вукмирић, брат банове жене Лавице, човек високог стаса и прекаљен у ратовима. Њему допаде да се бори с Цревићем, који се неопрезно био мало удаљио од својих војника и који је, побивши много непријатеља и ранивши самог Томаша, пао мртав. Кад му је Никола Улцињанин хтео помоћи, ранио га је стрелом неки Босанац, па се морао повући натраг. Приметивши то, Шестокрилић се сјури на Томаша, који га, верујући да је већ победник, радо сачека. Ту га разјарени Пераштани, не водећи рачуна о животној опасности, нападоше, па мада их је ту много пало, наставише да се боре све док нису срушили с коња Вукмирића, чију одсечену главу предаше Бобаљевићу. Бобаљевић се тада налазио у великој тешкоћи, јер је бан, који је с њим водио борбу на десном крилу, био задржао уза се готово сав цвет својих чета, нарочито коњанике, међу којима је било много Угра прекаљених у ратовима. Међутим, кад је видео пред собом главу Босанца, постао је одважнији и свуда је трчао око својих војника, бодрио их и говорио: "Сада, сада је време да се борите, браћо Дубровчани, јер у вашим рукама је победа којом ћемо ослободити нашу отаџбину и нас саме од толиких угњетавања, штавише, вечне потлачености и робовања једном тако окрутном господару." На то Дубровчани постају одважнији и решавају се или да сви изгину у борби или да се победоносно врате кући. Већом силином, дакле, јуришају на непријатеље, настојећи у првом реду да их растроје. Кад је то приметио бан, супротстави им угарску коњицу, али све беше узалудно, јер је место где се водила борба било брдовито и неприкладно за коњицу. Стога је бан био приморан да се повуче или, боље рећи, да побегне онамо близу једног брда с оно мало својих војника који су се с њиме били спасли. Но како није видео могућности да се ту дуже времена у безбедности задржи, или да се лако врати кући, трећег дана је послао свога поклисара у личности требињског бискупа да преговара о миру са заповедником Бобаљевићем. Овај је сместа о томе обавестио дубровачки сенат, који је препустио Бобаљевићу да реши ту ствар према свом нахођењу. Бобаљевић је, на велику своју славу, обавио преговоре с баном тако да га је скоро учинио дубровачким вазалом. Бан се обавезао да надокнади Дубровчанима све трошкове и претрпљене штете у рату и да им доживотно даје сваке године два коња најплеменитије

Циво
Цревић
падне у боју.

Пераштани
убију Томаша
Вукмирића.

349

Дубровчани
пораде бана
Борића.

Бан плаћа
данак Ду-
бровчанима.

Дубровачка
захвалност
према
добротворима

пасмине и један пар белих хртова. Ту је обавезу бан не-повредиво извршавао и доцније је био велики пријатељ града Дубровника, који је, можемо са сигурношћу тврдити, тада био спасен само храброшћу и умешношћу Бобаљевића. Дубровачки сенат, желећи да покаже своју благодарност према онима који су му у тако тешка времена помогли, даде велике поклоне Николи Улцињанину, Петру Болици и Милошу Шестокрилићу, као и њиховим војницима. Мало после њихова повратка кући, Шестокрилић је на некој свечаности у Котору изјавио да су његови Пераштани храбрији од Которана и зато је добио неколико шамара од Петра Болице. То је изазвало узбуну и веома велике штете. Јер сместа су се подигли сви Пераштани и ухватили Боличина брата који се случајно у то време затекао изван града на једном свом имању, те су решили да му одсеку нос и уши, али га је избавио неки човек из Рисна којем је ухваћени Болица једном спасао живот. Ипак су га привезали за једно стабло и страховито ишибали. После тога су посе-кли све Боличине винограде. У одбрану Болице подигао се читав Котор, па су за освету запалили ноћу неке пераштанске лађе, али су се ускоро за то покајали. Јер су Пераштани, који су држали под својом влашћу Рисан, дошли ноћу и спалили две которске галије које су биле усидрене близу градских зидина, тако да је сва њихова стража морала поскакати у воду. Кад су Дубровчани

350

чули за ове немире, иступише као посредници не би ли их измирили. У ту сврху, дакле, послали су поклицара Николу Будачића, који је уложио много труда да их измири. На крају су се измирили. Све се ово десило у време бана Борића. Кад је он умро, наследио га је Кулин бан, који је владао у Босни 36 година. У његово време било је (кажу) у изобиљу свега блага, тако да и данас обичан народ, кад има великог обиља, обично каже: "Вратила су се времена Кулина бана." Кулин је био побожан човек и врлорелигиозан, а и привржен папи. Тако је босански бискуп Радингост 1171. године, кад је дошао у Дубровник да буде посвећен, донео са собом много поклона које је послао папи поменути бан. Те поклоне је исте године предао папи дубровачки надбискуп Бернارد. Овај надбискуп је после 1194. године отишао, на захтев жупана Јурка, у Захумље да освешта цркву Светог Кузмана и Дамјана. Кад се враћао преко Босанског Краљевства, позвао га је Кулин бан, коме је такође осветио две цркве, па се, краљевски дарован од Кулина, вратио кући. Сада, кад је умро поменути Кулин бан, краљ који је у то време био у Угарској одлучи, из већ наведених разлога, да заузме Босанско Краљевство.

У време
Кулина бана
владаше
обиље.

Кулин бан,
побожан
човек, богато
дарује папу.

Босански
бискуп
Радингост.

Захумље се
налази између
Албаније и
Хума.

Због тога је послао с војском једног свог великаша по имену Котроман Немац, на гласу ратника. Кад је Котроман дошао у Босну и нашао је без господара, лако ју је заузео. Да би га за то наградио, краљ га је именовао баном Босне и хтео да се његови потомци вечно смењују на том положају. Пошто је породица Котромана током времена добила велико потомство, сви су се по Котроману називали Котроманићи. И њихова је породица готово увек владала у Босни. Некад су то били банови, а некад кнежеви. У њиховој владавини било је добро то што су они одржавали у Босни слободу са старим обичајима. Јер је тада у овом краљевству било много врло угледних великаша, а ти нису дозвољавали никоме од управљача да тиранише било кога и захтевали су да се поштује положај и баштина свакога. Друго не налазим записано о поменутим Котроманићима који су у стара времена владали у Босни, док власт није дошла у руке бана Стјепана из исте куће. Он је управљао Босном на горе речени начин и био добар и паметан владар. Кад је 1310. године умро, оставио је три сина, Стјепана, Нинослава и Владислава, о чијим ћемо делима говорити мало даље. Упозоравамо најпре читаоца да је граница између Босне и Рашке река Дрина. Када је, дакле, после смрти поменутог бана Стјепана његов најстарији син Стјепан, сагласно са својом браћом, хтео преузети управу у Босни, устали су против њега сви најистакнутији великаши тога краљевства и нису га прихватили. На ово их није навело ништа друго сем то што су видели да су он и његова браћа веома паметни и везани између себе, па су се јако побојали да не би којим путем уништили слободу и укинули законе Босне. Кад је Стјепан видео разјареност великаша, сматрао је да је у том часу најпаметније да им попусти и да се прилагоди времену, те да чека да му бог пошаље неку другу прилику да поврати очинску државу. Зато се повукао са својом мајком Јелисаветом у Дубровник. Док је ту неко време боравио, велику част му је указивала дубровачка влада, а и приватне особе. Свако се трудио да му помогне у његовим невољама. Два друга његова брата, тј. Нинослав или (како га неки зову) Мирослав, и Владислав, одоше у Хрватску, а једна њихова сестра, по имену Даница, отишла је из побожности у Рим, па се ту разболела од грознице и упокојила. Би покопана у Минерви, а на њеном гробу беше написано (како се још види) NIC IACET DIANA ILLIRICA (овде почива Дијана илirsка).

За време свога боравка у Дубровнику Стјепан је непрестано преговарао с босанским великашима да би повратио очинско краљевство. У томе су му Дубровчани

Котроман
Немац.

Заузме
босанско
краљевство.

351

Граница
између Босне
и Рашке.

Протеран из
државе,
Стјепан
Котроманић
се склони у
Дубровник.

Дубровчани ишли на руку што су више могли, те су на крају издеј-
му помогну да ствовали да се с браћом врати у Босну. Како су, међу-
поврати тим, Стјепана сматрали паметнијим од друге браће, он
државу. је уз сагласност свих великаша преузео управљање над
Стефан тим краљевством, па му је додељена титула бана. Кад
добије је, дакле, Стјепан преузео управу, прва му је брига била
титулу бана. да осигура све границе Босне, Усоре и Хума, а затим да
живи у миру са свим суседима, а посебно с угарским
краљем Карлом. Оваквим својим поступком постао је
веома јак и страх и трепет за све своје поданике. Међу
њима су били синови хумског властелина Бранивоја,
који су били заузели Хум и тамо вршили велика насиља.
Пошто Стјепан то није могао трпети, сакупио је војску,
352 заробио два Бранивојева сина и погубио их. И тако је
оружјем освојио ту област и задржао је у својој власти
за целога живота, а после њега држао је његов синовац
Твртко, који га је наследио. Поменути бан Стјепан био
је много привржен граду Дубровнику, чији су трговци,
којих је било много у његовој земљи, слободно трговали
по целом његовом краљевству. Дубровник га је, са своје
стране, почаствовао честим посланствима и поклонима.
Зато је он, колико због овога толико и због многих
служби и услуга, продао Дубровчанима хиљаду три сто-
тине и тридесет и треће године Стон с ртом (Пељеш-
цем), што, како говораше, припада њему као кнезу Ху-
ма, а они су се обавезали да ће му давати годишње сто-
тину и педесет дуката. Но следеће године, због лажног
обавештења пренетог му од неких дубровачких непри-
јатеља који су говорили да Дубровчани неће моћи
одржати ни бранити та места, послао је своје људе у
Дубровник да их траже натраг. Међутим, Дубровчани
су повели босанске поклицаре на једној својој галији у
Стон и показали им тврђаву и зидине које су подигли.
Кад су се, дакле, поменути поклицари повратили у Бос-
ну, изложили су бану шта су видели. Бан после тога по-
сла Дубровчанима стотину литара злата и исто толико
сребра као помоћ за поменуту изградњу утврђења. У
време овога бана угарски краљ Лудовик био је у вели-
ком рату с Млечанима због Задра, који је био под њего-
вом влашћу, а око којег су Млечани били ударили оп-
саду у намери да га заузму. Стога му је Лудовик хиљаду
три стотине и четрдесет и шесте године лично притекао
у помоћ, водећи собом бана Стјепана. Али како су Мле-
чани били опколили Задар с веома јаким справама и с
много војске, и с копна и с мора, краљ му није могао
пружити помоћ. Зато се морао повући натраг. Од тог
времена Стјепан се није усуђивао да изађе пред Лудо-
вика, било зато што је био свестан да се при пружању

Задар под
млетачком
опсадом.

Бејаше
наклоњен
Дубровнику.

Бан Стјепан
прода Ду-
бровчанима
Стон са
ртом.

помоћи поменутом граду није понео како је краљ оче-
кивао, било можда (како неки веле) зато што је, на
молбу Млечана и заједно с неким угарским и хрватским
великашима, ковао заверу против самог Лудовика. Лу-
довик се доцније није показивао нарочито наклон по-
менутом бану. За владавине овога бана било је у Босни
много јеретика, а посебно патарена. Због тога је папа
Клемент VI. хиљаду три стотине и четрдесет и девете
године послао у Босанско Краљевство групу Мале бра-
ће, људи света живота, међу њима брата Пелегрини и
брата Ивана из Арагонског Краљевства, да искорене за-
разу толиких јереси. Ко је те јереси први увео у ово кра-
љевство, биће добро да се каже на овом месту.

Дакле, јерес босанских патарена дошла је тамо
(како пише Пјетро Ливио Веронезе) преко Римљанина
Патерна, који је био протеран из Рима са свим својим
следбеницима, а затим редом из целе Италије. Протера-
ни тако и не налазећи места где би их примили и где би
се склонили, прешли су преко Фурландије овамо у Бос-
ну, па су се ту неки зауставили, а други су пошли даље
у Тракију и настанили се око Истра, недалеко од Нико-
поља. Они су живели без светих тајни, без жртве и без
свештеничког реда, а ипак су се називали хришћани-
ма; постили су петком, светковали су недељу и све
хришћанске празнике, нарочито Успење нашег Госпо-
да; нису се крштавали, зазирали су од крста и називали
су се павлићани. Они су истрајавали у овим својим за-
блудама све до почетка овога последњег рата између
цара, Трансилванца и Турчина. Али кад су видели да их
нападају хришћани и да их одводе у ропство као да су
Турци, решили су се да прихвате прави хришћански
култ. У том подручју било је четрнаест села у којима су
били настањени павлићани. Неки Грци, обманути име-
ном, верују да су то били следбеници Павла из Самоса-
те, али се варају. Јер су они били далеко од заблуда
Павла Самосаћанина. Верујем, као што су се они у Бос-
ни називали патаренима доводећи у везу своје име с
именом Св. Петра, да су се тако и ови називали па-
влићанима по Св. Павлу, по именима, дакле, апостола и
заштитника Рима. Али да се вратимо сада на наше
излагање о Босни. Кад су горе поменути малобраћани
стигли у ово краљевство, успели су преко очекивања.
Они су се, на име, бојали да ће им се бан Стјепан оду-
прети, јер је био поштовалац грчког обреда, али он је
поступио сасвим супротно. Врло лепо их је примио,
дозволио им да слободно проповедају против поменутих
јеретика и да успостављају римску веру, сматрајући да
је боље да има у краљевству поданике римокатоличке

Када Мала
браћа први
пут дођоше у
Босну.

353
Патаренска
јерес потиче
од Патерна.

Део њих се
задржи у
Босни.

Други оду у
Тракију, а
зову се
павлићани.

Постану
католици.

Заблуда
неких Грка у
погледу поре-
кла јеретика
павлићана.

Мала браћа
проповедају
против
богумила у
Босни.

Бан Стјепан
је поштовао
грчки обред.

Домања
Бобаљевић,
први
секретар
бана
Стјепана.

вере, која се незнатно разликовала од грчког обреда, него јеретике чије се учење противило и грчком и латинском. У томе је поменуто браћу много помогао дубровачки каноник Домања Волчов Бобаљевић, веома учен човек и врло примерног живота. Док се он налазио код реченог бана у својству првог секретара, убедио га је да треба да напусти грчко празноверје и прихвати римски обред. Пошто је овај бан био у рату (како је речено) с царем Стефаном Немањом, а како је Немања хтео да га добије у своје руке, повео је тајне преговоре о томе с Домањом и с неким другим босанским великашима, нудећи им новац и области у свом краљевству и у Босни, ако му у овој ствари иду на руку. Али је Домања сместа одбио сваку понуду, говорећи да му обавеза коју има према свом господару и љубав коју гаји према својој отаџбини, као и слава породице Бобаљевића у којој је рођен, нипошто не дозвољавају да тако нешто учини. Стога је Домања одмах обавестио свога господара о овом Немањиним ковању завере. Због тога га је бан још више заволео и поделио му много повеља, које се још и данас чувају у кући Бобаљевића у Дубровнику. Током читавог свог живота бан га није пустио да оде од њега и често је изјављивао пред својим великашима (како се види у поменутим повељама) да му је Домања спасао краљевство, штавише, и сам живот. Његова је великим делом (како рекосмо) била заслуга што су поменути фратри добили приступ у Босанско Краљевство. Расправљајући с оним јеретицима с великим унутарњим жаром, и уверавајући их непрестано, фратри су привукли себи целу Босну, у којој су, помоћу оних који су примали римску веру, подигли много великих и малих манастира. Исто тако подигли су манастире и у Усори, Хуму и, коначно, у Стону, разуме се, уз сагласност Дубровчана, који су (како је речено) постали господари тога места. Фратри су обраћали и крштавали много јеретика, па су из свих оних крајева, на глас о њиховој доброту и добрим делима која су чинили, свакодневно хрлиле многе особе света живота у босанску викарију, како се називало главно њихово седиште. Горе поменути брат Пелегрин био је именован за босанског бискупа, пошто је преобратио јеретике патарене. У Босни је била и једна друга њихова секта, звана манихејци. Манихејци су (како извештавају Волатеран и Сабелик) становали у манастирима смештеним у долинама и на другим усамљеним местима у која су обично ишле матроне које би оздравиле од неке болести као за завет и тамо служиле извесно време. Тако су становале с поменутим монасима, боље рећи, јеретичима.

Покаже се као
потпуно одан
својем госпо-
дару.

Настоји
искоренити
кривоверје у
Босни.

Манастир
Мале браће у
Хуму.

Босански
викаријат.

Пребивалишт
а јеретика
манихејаца у
Босни.

Овај обичај се одржао све до 1520. године. Опата који је био у тим манастирима звали су дед, а приора стројник. Када је улазио у цркву, свештеник је узимао у руку један хлеб, окретао се према народу и гласно говорио: "Благословићу га." А народ му је одговарао: "Благословите га." Затим је даље говорио: "Преломићу га." А народ је одговарао: "Преломите га." После тога народ се тим хлебом причешћивао. Али кад је рашки владар Стефан Немања дознао за поменуто обраћање Босанаца, било зато што га је на то подстицала његова жена царица, која је много мрзела католике, било, можда, зато што је Немања сматрао да му припада банат Босне, сакупио је врло јаку војску, састављену од пешака и коњаника, па дошао у Босну. Кад није могао ухватити бана, јер се био повукао у планине и утврђења, ни заузети главне босанске тврђаве, вратио се натраг, како смо у опису његовог живота казали. Тако је бан Стјепан, ослободивши се страха који га је био обузео, остао господар Босне. Због способности коју је показао у овом рату, бан је стекао велики углед код својих људи, и казнио је многе који су у овим његовим невољама помагали непријатељу. Када су Татари пљачкали по Трансилванији, бан је пружио велику помоћ (како пише Минстер) краљу Лудовику да казни њихову дрскост и да их протера из оних места. Лудовик је овом бановом помоћи био веома задовољан. Када је Лудовикова мајка чула да бан Стјепан има једну кћер од 15 година по имену Јелисавета, врло лепу и паметну девојчицу, замолила је бана да јој је пошаље, обећавајући му да ће је држати код себе као своју кћер. Пошто Стјепан није на то хтео пристати, краљица је кренула из Угарске с великом пратњом и дошла на реку Саву у Усори. Ту је позвала бана Стјепана и ступила с њим у преговоре. У почетку Стјепан је још увек нерадо пристајао на краљичино тражење. Она је, међутим, и даље била упорна, обећавајући и заклињући се да ће је врло отмено удати, како иначе и доликује једној девојчици као што је она, као и да ће и он том удајом бити презадовољан. На крају, свладан овим њеним обећањима и заклетвама, бан јој је дао кћер. Краљица ју је повела са собом у Угарску и држала код себе три године. Како се она у то време много пролепшала, а и како се у свим својим поступцима паметно владала, краљица мајка почела је настојати код свога сина Лудовика, коме је била умрла прва жена, Маргарита, кћи пољског краља Казимира, да је узме за жену. Пошто се Јелисавети у међувремену Лудовик свидео, сместа обавестише о томе девојчиног оца и позваше га да дође у Угарску на њену

355

Бан Стјепан
пружи помоћ
Угрима про-
тив Татара.

Угарски краљ
Лудовик
ожени се
Елизабетом
од Босне.

356

Наследи га на
престолу
синовац
Твртко.

Павле
Кулишић се
одметне од
Твртка.

Умре у
тамници.

Твртко оде у
Угарску.

Места у Хуму
која Твртко
да Угрима.

357

свадбу. Али док се спремао на пут, разболео се од неке тешке болести, од које је и умро 1357. године. Беше по-копан у цркви Мале браће, наиме, у цркви Св. Николе у Милешеву у Босни, коју је он за свога живота подигао. Пошто није оставио ниједно мушко дете, наследили су га у држави његови синовци, односно синови његовог брата Владислава, Твртко и Вукић, јер његов други брат Нинослав није уопште имао ниједног законитог сина и био је умро, као и Вукић, још за време Стјепановог живота. Приликом преузимања власти Владислављеви синови нису имали никаквих тешкоћа, јер их је поменути њихов стриц увек држао уза се и отмено их одгојио. Стога их је цела Босна сматрала достојним да буду наследници тога краљевства. Тако је био устоличен Твртко, младић од двадесет и две године, великих способности, а још већих нада. Мада га у почетку нису много слушали, јер је био млад, ипак, касније, кад су видели да је паметан и добре нарави, свако га је поштовао и настојао да му угоди. Његова је мајка била веома паметна жена и син ју је много поштовао и у свим стварима се с њом саветовао. Зато је неки великаши нису волели, а нарочито је није волео Павле Кулишић, који је био из исте котроманићке породице и Твртков рођак. Како Кулишић није могао трпети да буде потчињен једном неискусном младићу и да му заповеда једна жена, отишао је у Усору, заузео је и прогласио се баном, иступајући јавно и отворено као Твртков противник. Твртко је сакупио нешто војске и кренуо да савлада поменутог Павла. Пошто му је то пошло за руком, заробио га је и приморао да му врати усорске градове, а онда га бацио у тамницу, где је завршио живот. Чим је за то сазнао угарски краљ Лудовик, позвао је Твртка у Угарску. Кад је приспео тамо, љубазно су га примили краљ и краљица, његова рођака, и сва господа и великаши тога краљевства. После дужег и врло пријатног боравка у Угарској, Твртко се спремао за повратак у Босну. Но Лудовик га је задржавао преко његова очекивања, стављајући му до знања да га неће пустити све док му не поврати Хумску област, за коју је говорио да је баштина његове жене Јелисавете. Дакле, да би избавио и себе и ону господу која су била дошла с њим из Босне, Твртко је уговорио с краљем да ће му дати у Хуму трг Неретве и цео онај крај који се налази између реке Неретве и Цетине с тврђавама Имотицом и Новим. Кад је то испунио, краљ му је дозволио да се врати у Босну, пошто га је претходно краљевски даровао и писмено потврдио као владара у Босни. То је био разлог што су му убудуће великаши и друга босанска господа

били потпуно покорни и што су имали страха пред њим, па га много више ценили. Нешто касније Твртко је поново отишао у Угарску, остављајући уместо себе на управи своју мајку. Тиме су страховито били незадовољни Дабишини синови Владислав, Пурђија и Вук, који су држали много земље на реци Дрини, и у Босни, и у Усори; био је незадовољан и Санко, Младенов син, који је био у Загорју и држао целу хумску земљу, почео од Приморја до Невесиња и Коњица с Власима; такође је био незадовољан незаконити син Нинослава (брата бана Стјепана), Дабиша, који је био господар Неретве, па су они заједнички извикали за господара Босне Вукића, млађег брата бана Твртка, а његову мајку су протерали из Босне и недостојно заточили у неко село у Неретви. Кад је вест о овом устанку великаша допрла до ушију бана Твртка у Угарској, он је сместа узјахао на коња и долетео у Усору. Ту је сакупио војску, те је с много господа и великаша који су остали уз њега кренуо против свога брата Вукића. Како Вукић није располагао довољним снагама да би му се могао одупрети, на време је узмакао и побегао у Угарску. Ту се често задржавао на двору краља Лудовика и служио му. Стога је Лудовик више пута тражио од Твртка да се измири с братом и да му додели неки комад земље. Али Твртко никако није хтео на то пристати. Због тога је угарска војска више пута долазила на границу Усоре и чинила велике штете. Но, упркос томе, Твртко се јуначки бранио и није дозволио да продру дубље у земљу, захваљујући природно утврђеним пролазима који су штитили сва места у Босни. Вратио је такође на двор своју мајку, коју је много поштовао и с којом се саветовао у свим својим делима. Мало после тога ухватио је горе поменутог Владислава Дабишића и његова брата Вука. Наредио је да се Владиславу ископају очи, а Вука је, с много његових следбеника, бацио у тамницу. Затим је сакупио војску и пошао против Дабише, незаконитог сина (како је речено) његова стрица Нинослава, те га протерао из оних места која је поседовао. Прешавши у Хумску Кнежевину, опустошио је и похарао целу Санкову земљу, као и земљу његових следбеника. Како му се Санко није могао одупрети, а и бојао се да му недопадне руку, побегао је у Дубровник. Кад је то чуо Твртко, крене с војском према Дубровнику, не би ли га ухватио. Али је Санко, обавештен претходно о томе, умакао пре него што је Твртко стигао, па отишао жупану Николи Алтомановићу с којим је (како смо казали) пустошио Хумску Кнежевину. Кад је Твртко дошао с војском на дубровачко подручје, Дубровчани су

Земље
Младеновог
сина Санка.

Босански
племићи се
побуне про-
тив Твртка и
прогнају ње-
гову мајку из
Босне.

Твртко
ослепи
Владислава
Дабишића.

Санко се
склони у
Дубровник.

358

Бан Твртко дође у Дубровник.

Дубровчани притекну у помоћ кнезу Лазару.

Требињци убију Санка.

Твртко је окруњен и узме титулу краља Рашке.

Узме име Стефан Мирче.

Опростити брату Вукићу.

га (као пријатеља) позвали да дође у њихов град, и ту су га примили с великом срдачношћу, сјајем и почастима. То беше лета Господњег 1386. У Дубровнику је остао десет дана. Када се вратио у Босну, Санко се, напустивши Алтомановића и његово пријатељство, измирио са њим и замолио за опроштај. Твртко га је тада послао у Хумско Кнештво и доделио му мало земље код Невесиња, док је остатак тог кнештва поделио босанској и хумској властели. После извесног времена Твртко је, на тражење кнеза Лазара, послао своју војску против Николе Алтомановића. С овом војском и с оном коју су слали Дубровчани у помоћ под заповедништвом Ђурђа Мартинушића упутио је Санка. Харајући по Николиној земљи, Санко је дошао у Требиње и у једном кланцу, због свог неопрезног наступања и слабе брига за властити живот, био је убијен од тамошњих брђана. Никола Алтомановић изгубио је у овом рату државу и пао (како смо казали) у ропство кнеза Лазара, а целу његову земљу која се граничила с Босном добио је Твртко. После Ђурђевог и Балшиног смрти Твртко је заузео такође многа места која су припадала Рашком Краљевству, од дубровачког и которског приморја до Милешева. Уједно је покорио Влахе којих је било у преко сто катуна. Сада, будући да се Твртко због освајања толиких земаља јако уздигао, пало му је на памет да се крунише и узме титулу рашког краља. Он је своју одлуку саопштио угарском краљу Лудовику, који му је ту одлуку врло радо одобрио, те је 1376. године био крунисан од стране митрополита манастира Милешевог и његових монаха у цркви поменутог места, прозванши се Стефан Мирче. После тога владао је у великом миру и срећи, и сви његови великаши и властела били су му врло покорни и нису се усуђивали да му било у чему противрече. Стога је он радио у Босни шта год је хтео, не саветујући се ни с једним великашем, што је било сасвим у супротности с установама и обичајима Босне и с њеном слободом. Пре него што је узео краљевску титулу, оженио са Доротејом, кћерком видинског цара Страцимира, која је живела код угарске краљице и била њена дворкиња. Он је то учинио на молбу краља Лудовика, који је с мајком водио бригу о њој и много је волео, јер је била врло

359 крепосна девојка. Доротеја је проживела кратко време са својим мужем и није уопште имала деце. Умрла је готово у исто време кад и мајка краља Твртка. Твртко је узео другу жену, једну племениту босанску матрону по имену Јелица. На наговор и молбе своје мајке позвао је натраг из Угарске свога брата Вукића, који је тамо дуго боравио и видео много јада. Његов брат Твртко за

целог свог живота с поштовањем се према њему односио, мада он то није заслужио, јер је био човек мале вредности. Пошто је отприлике у то време умро краљ Лудовик, те је у Угарском Краљевству владала његова жена Јелисавета заједно са кћерком Маријом, Твртко је повео преговоре с њима да му уступе град Котор, који је припадао Угарском Краљевству и у то време био у њиховим рукама. Тврдио је да ће он лакше моћи да га брани од словенских великаша који су на њега још увек вребали. Користећи се у томе помоћу которских грађана, које је великим поклонима и још већим обећањима био привукао на своју страну, на крају га је добио. Но ни то му није било доста. Видећи, наиме, да је у Угарској Лудовиковом смрћу дошло до великог метежа, искористио је ту прилику, те је заузео целу Хумску Кнежевину, све до реке Цетине; заузео је такође тврђаве које су ту биле, опустошио је трг Неретве који је био код Норина, врло старог града у оном крају, а подигао је једну тврђаву на реци Неретви, на врло погодном месту, и назвао је Брштаник. Ову је тврђаву, међутим, после кратког времена, порушио на захтев Дубровчана. Заузео је уједно целу земљу до границе Угарске и допро све до Билена и реке Саве. Подигао је и једну другу тврђаву уз море у Которском заливу коју данас зову Каштел Нови. Кад је била ослобођена краљица Марија, кћи бившег угарског краља Лудовика, коју су бан Иваниш и његова браћа и приор Вране, одметници и издајници угарске круне, били стрпали у тамницу, син и рођаци угарског палатина Николе Горјанског стали су прогонити поменуте одметнике, колико због мука нанесених Марији, толико због убиства њезине мајке Јелисавете. Видећи тада Иваниш да им се неће моћи одупрети, побегло је у Босну краљу Твртку. Како је био врло препреден човек, успео је да издејствује код Твртка, обећавајући му да ће га учинити господаром Угарске, да га прими на свој двор и да га пошаље с јаком војском у Хрватску. Пошто је целу поробио све до Задра, вратио се у Босну с великим пленом. Краљ Твртко га је стога заволео и дао му нека места у Усори да се ту задржава док се не пружи нека друга прилика у којој ће се Твртко њиме користити. То је било 1387. године. После тога краљ Твртко га је упутио са знатном војском пут Срема. Пошто се превезао преко реке Саве и ступио у борбу с угарским заповедницима који су бранили Срем и Вуку, а били су обавештени о његовом доласку, била је разбијена и поражена његова војска. У тој бици Угри су заробили многе из Усоре. Сам Иваниш је једва умакао с нешто својих војника и дошао у Босну у месецу

Настоји задобити град Котор.

Заузме Кнежевину Хум.

Тврђава Брштаник срушена на захтев Дубровчана.

Краљ Твртко изгради Херцег Нови у Которском заливу.

Босанци опљачкају Хрватску.

360

Угри потуку Босанце.

Окрутна смрт бана Иваниша.

Сплићани врло одани своме господару.

Шибеник и Слит предају се краљу Твртку.

Утемељитељ и града Трогира.

Хрватски краљ Суроња склони се у Трогир.

Влатко Вуковић порази Турке.

марту 1388. године. Али кад је Жигмунд заузео власт у Угарском Краљевству, дао се је у потеру за издајником Иванишем по целом краљевству. На крају га је заробио и наредио да га вежу коњу за реп, па да га вуку наоколо; затим да му се клештима кида месо, а најпосле да га рашчереће и обесе на четвора врата града Пеленгера. Тако му је мало користила сва Тврткова заштита. Како је Твртко био у савезу с напуљским краљем Карлом против угарске краљице Марије, Далмација је претрпела огромне штете. У првом реду град Сплит, чија је цела територија била уништена огњем и мачем. То му се десило због његове велике верности угарској круни. Сплићани су, наиме, увек били верни свом владару, те је тај град већ од почетка дао многе, да не кажемо безбројне, чувене људе на перу и у оружју. Али кад су, напослетку, видели да им не стиже никаква помоћ, Шибеник и Сплит су пристали да плаћају Твртку данак. Поменути град Шибеник, који Латини зову Сико, основали су (према казивању Конрада Свенкфелда у II. књизи "Позорнице градова") далматински Солињани, године од стварања света 4649, а пре Христовог рођења 550. године. У то време појавила се куманска Сибела која је прорекла многе ствари о Христовом рођењу. Исто тако, после кратког времена предао се Твртку и град Трогир. Овај град су основали (како пише Сабелико у II књизи, 9. Енеаде) Вишани. Плиније га зове римским градом, знаменитим по мермеру. Он је године спаса 991. примио с великом верношћу свога владара, хрватскога краља Суроњу. Кад је овај био протеран из краљевства од свог брата Мутимира, он се склонио у овај град, и, склопивши пријатељство с Млечанима, оженио је свога сина Стјепана Хицелом, кћери млетачкога дужда Петра Орсеола. Стога је Мутимир покушавао честим напади-ма не би ли заузео град Трогир, али узалуд. Трогир је, са

361 Шибеником и Сплитом, поново дошао под угарску власт у време угарског цара и краља Жигмунда, а за владавине у Босни Твртковог наследника Дабише. Кад је у време поменутог Твртка ушао у Босну турски капетан Шаин с осамнаест хиљада својих војника и почео палити целу земљу, дигоше се против њега војводе или, боље речено, капетани Тврткови, Влатко Вуковић и Радич Санковић. У првом окршају на Рудинама, а затим у Билећи, Турци су били разбијени, поражени и сасечени, а Босанци, којих је било око седам хиљада, имали су само незнатне губитке. Овај пораз је опаметио Турке, па су убудуће били опрезнији, те нису тако лако упадали у ово краљевство или у друге крајеве под влашћу краља Твртка. Ни с другом женом, Босанком Јелицом

Твртко није имао ниједно дете. Имао је само једног незаконитог сина с босанском племкињом Вукосавом. Том детету је било такође име Твртко, па ће о њему бити говора кад за то дође време. Већ изнурен многим годинама, Твртко се преселио у вечност 1391. године. Те исте године постао је краљ Дабиша, ванбрачно дете, брат поменутог Стјепана, бившег босанског бана. Дабиша је настојао и много желео да завлада и градом Дубровником, али је то хтео постићи путем издаје. С тим циљем послао је у Дубровник Сандаља Хранића, који је требало да пронађе могућност за остварење поменуте Дабишине намере. Кад је Сандаљ дошао у Дубровник и видео да је ствар неизводљива, није ништа ни предузео, већ се вратио у Босну, на велико незадовољство свога краља. Дабиша је био ожењен Цвијетицом Хрватицом из племените куће кнезова Нелипића. Његови шураци, пошто су их прогнали Гргур и Владислав Курјаковићи, стари непријатељи куће Нелипића, склонили су се у Босну. На наговор своје жене, краљ Дабиша је сакупио јаку војску и отишао у Хрватску, али пошто није нашао никога од непријатеља својих шурака, порушивши неке њихове тврђаве, вратио се у Босну, болујући од грознице, па се после мало дана преселио у живот вечни. Није оставио ниједног сина. Његова жена готово одмах после мужевљеве смрти повукла се у један манастир као калуђерица, те је ту завршила живот. У време поменутог краља Дабише први великаши и саветници Босанског Краљевства били су: Влатко Павловић, војвода Горњих страна Босне, и Хрвоје Вукчић, Доњих страна, Влатко Твртковић, војвода Усоре, војвода Вук, Павле Раденовић, бан Далмације и Хрватске, Мирко Радојевић, Брајко Вукота, Радосав Прибињић, Крпе Хрватинић и Прибац Масновић. Све ове помиње Дабиша у једној повељи коју је издао породици Чубрановића. За време Дабишиног владања у Босни, сплитски нрод је, помоћ неких босанских великаша, протерао властелу из града. Дубровчани су послали неколико својих галија у помоћ поменутој властели и повратили јој власт. То је било од 1388. до 1389. године. Кад је умро краљ Дабиша, завладао је Твртко Сури, незаконити син првог краља Твртка. Но после кратког времена протерао га је Остоја Христић, који је тврдио за њега да уопште није син краља Твртка већ само подметнути пород. Због тога се Твртко обратио турском цару, те му је он помогао и повратио му власт у једном делу краљевства. Остоја је, наиме, био заузео готово све градове и у њих поставио своје посаде. Те посаде су с великом упорношћу тражиле од њега да им плати старе дугове,

Смрт краља Твртка.

На престолу га наследи Дабиша.

Дабиша жели заузети град Дубровник.

Ожени се Хрватицом Цвијетицом.

Умре, а жена му се замонаши.

362

Сплитски племићи протерани из града. Дубровчани им притекну у помоћ.

Твртко Сури наследи Дабишу.

Протера га Остоја Крстић.

Влада Остоја
а Дубровчани
купе од њега
Приморје.

Рат Остоје и
Дубровчана.

363

а како он није имао одакле да им плати, на наговор Боровине Вукашиновића, Михајла Милашевића, Влади-слава, Стевана и Вука Златоносовића, људи блиских дубровачком сенату, продао је Дубровчанима Приморје. Када је доцније хтео да им та места узме натраг и истргне из њихових руку ради неких људи у Приморју који су се називали властеличићима, међу којима су били Доброслав, кнез Сланске Луке и Жупе Приморја, Миљко, кнез Чепикућа, Радич, кнез Трнове, Станислав и Грдељ, кнезови Мајкова и Влатковића, Бутко и Твртко Павловић, кнезови Слана, Дубровчани му поменута места нису хтели дати. Стога је Остоја повео рат против њих и у више наврата страховито уништио и похарао дубровачку територију. Дубровчани су се стога обратили угарском цару и краљу Жигмунду, с којим је тада краљ Остоја (како пише Јакоб Мајер у XIV. књизи) био у савезу. Но све је било узалудно, јер је Остоја 1403. године упутио осам хиљада својих војника под заповедништвом Радича Санковића. Кад је овај стигао близу Дубровника, у место Бргат, настојао је свим силама да уништи дубровачку државу. Дубровчани су му послали поклисара да га моле нека то не ради, подсећајући га да су он и брат му Бјелак и отац Санко били примљени међу дубровачку властелу, којој су Бјелак и његов отац увек били привржени и служили јој као прави грађани. Са своје стране Дубровчани су им непрестано пружали помоћ у свим њиховим потребама, а посебно помешаном Радичу кад га је босански краљ био бацио у тамницу и кад су сви великаши тога краљевства радили на томе да буде ослепљен, тада су му једино Дубровчани помогли, те су, за цело оно време док је био у тамници, помагали његову жену Мару, кћер Ђурђа Балшића. И онда кад су видели да је босански краљ донео коначну одлуку да га ослепи, послали су поклисара преко којег су га ослободили тамнице и свих других невоља. Но незахвални Радич им је одговорио да не може одустати од напада на Дубровник, пошто му је његов краљ тако наредио. На такав одговор дубровачки је сенат сместа наоружао своје људе које је у ту сврху био већ сакупио. Тој војсци постави за заповеднике Марина Гучетића и Јакова Гундулића, ваљане и мудре људе. Они су, примивши обавештење да се непријатељ сматра сувише сигурним и да не држи никакве страже унаоколо, дигли војску у поноћ како би нападом изненадили непријатеља. Али им то није успело, јер је извесни Раско из Приморја, побегавши из дубровачког табора, обавестио о свему Босанца, који је сместа наредио да се засвира у трубе да би се припремили за борбу. Кад су дубровачки

заповедници видели да су издани, решише да ништа не предузимају до следећег јутра, те остадоше мирни у табору удаљеном око једне миље од непријатеља. Али у свануће предузеше неке чарке које су се продужиле све до подне уз знатне губитке и с једне и с друге стране. Видећи Радич да неће моћи остварити свој наум, после претходног саветовања са својим људима, у три сата ноћи подиже табор. Дубровчани се нису ни макнули с места, а камоли пошли у потеру, знајући врло добро да непријатељу који бежи треба направити златни мост. Међутим, дубровачки сенат је послао пет галија под заповедништвом Вука Влаха Бобаљевића, па је он спалио трговиште Неретве и сва друга места која су била уз обалу краља Остоје. Била је упућена такође једна галија и једна фуста у Которски залив у циљу спречавања превоза соли у Остојино краљевство. Горе поменути заповедници Гучетић и Гундулић продрли су у Босанско Краљевство с четири хиљаде пешака, па, идући даље од Раме, нанели су огромне штете тамошњим местима. Да би се осветио за то, краљ Остоја нареди да се сакупе нове чете како би лично ударио на Дубровчане. Пошто су Дубровчани видели да се неће моћи с њим огледати (јер су дознали да је Остоја био припремио петнаест хиљада војника), хитно затражише помоћ од Хрвоја Вукчића, господара Јајца (главне тврђаве Босанског Краљевства) и војводе сплитског, који је тада био у рату с краљем Остојом. Привукли су на своју страну и Угре, који су кренули против Остоје с једне стране, а Хрвоје с друге стране. Тако је угарски краљ Жигмунд, месеца августа 1406. године, ушао с војском у Босну и без борбе заузео многе тврђаве које му је Хрвоје предао; између осталих добио је Сребреницу и освојио један врло јаки град зван Клишевац, у којем је нашао много артиљерије. Следеће године Угри су поново провалили у Босну под заповедништвом Жигмунда Лошонција, који је у бици с босанским војсковођом Сандаљем Хранићем остао победник. У тој бици пало је много босанске властеле. Видећи толику пустош у свом краљевству, Остоја се измири с Дубровчанима, а затим преко њих и с Угрима, али с Хрвојем остаде и даље у рату. Поменути Хрвоје родио се (како произлази из повеља које је краљ Твртко издао Которанима) од Вукца Хрватинића и једне дубровачке племкиње из куће Лукаревића. Био је намесник Босне и господар Јајца, а Омиш је добио преко своје жене Јелице. Пошто су Сплићани били поцепани међу собом, поступили су попут оног коња који се, да би се осветио свом непријатељу јелену, предао у вечно ропство човеку и од слободњака постао роб. Тако су

Босанска
војска се да у
бекство.

Волчо
Бобаљевић
опустио
неретванск
о трговиште.

364

Дубровчани
су у савезу с
војводом
Хрвојем и
Угрима.

Места у
Босни
запоседнута
у Угара.

Сандаљ
Хранић бори
се против
Угара.

Дубровчани
склопе мир с
Остојом.

Порекло
војводе
Хрвоја.

Спли падне
под Хрвојеву
власт.

Узрок
непријатељс
тва између
Хрвоја и кра
ља Жигмунда.

Хрвоје
опустоши
Босну.

Босанци
поразе Угре.

се и Сплићани, да би се осветили један другоме, покорили туђинцу Хрвоју. Кад је, наиме, напуљски краљ Ладислав, којег неки зову Ланцилаг, био у рату с царем Жигмундом због Угарског Краљевства, Сплићани су се, живећи тада у непрекидним немирима и својим грађанским ратовима, предали Ладиславу. Сматрајући да је цела Далмација његова баштина, Ладислав је продао Сплит и четири острва, тј. Брач, Хвар, Корчулу и Вис, Хрвоју, који се после тога прогласио херцегом или војводом. На управу поменутих места Хрвоје је постављао своје људе. Био је Жигмундов пријатељ, али после извесног времена, због неке незнатне ствари, од пријатеља постао је непријатељ. Он је, наиме (како извештава Давид Хитреј у III. књизи), као човек и по спољашњем изгледу и по ћуди личио на бика, па кад се једном налазио на Жигмундовом двору, угарски бан Павле Чупор поздравио га је рикањем. Кад се то (како обично бива) разгласило на двору и постало предметом смеха на свим гозбама и за самом царевом трпезом, Хрвоју је то било страшно. Још више се осетио увређеним кад је приметио да се и Жигмунд томе смеје, те је решио да се одметне од Угра. Да би постао јачи, позвао је у помоћ турску војску, те је заједно с њом нанео велике и тешке штете Босанцима, који су сарађивали с Угрима. Због дуге краљеве отсућности, краљ је присуствовао концилу у Констанци, где је радио на искорењењу хуситске јереси, Хрвоје се веома осилио. Кад су, дакле, великаши и друга угарска господа, којима је била поверена управа краљевства, чули за ова Хрвојева пустошења, упутили су против њега у Босну цвет угарске војске под заповедништвом Ивана Горјанског, Ивана Моровића, Павла Чупора од Монозла и многих других храбрих људи. Хрвоје је тада, наоружавши добро своју и турску војску, ступио с Угрима у свирепу и крваву борбу. Босанци који су били у Хрвојевој војсци, видећи да су слабији, прибегоше свом старом лукавству. Када је, наиме, победа (како се чита у Угарском летопису) већ скоро била на угарској страни, неки Босанци су се хитро попели на једно брдо и стали на сав глас викати да Угри беже. То је изазвало велику пометњу међу Угрима. И мада су се лавовски борили, ипак, кад су чули те гласове, и сами су у њих поверовали, и већина их је почела бежати. Због тога је Босанцима успело да направе међу њима велики: покољ и да се врате кући с великим пленом. И сами заповедници су се нашли у опасности. Неке су ухватили и заробили Турци; међу њима бана Мартина, и Ласла и Ивана Горјанског. Овај се после неког времена проведеног у оковима ослободио и понео

поменуте претешке окове за завет у манастир Бату. Иван Моровић се откупио великом свотом новца. Са своје стране, Хрвоје је задржао код себе Ивана, брата Миклеуша Надершпана, као и Павла Чупора. Наредио је да се Чупор зашије у говеђу кожу, те му се стао подругивати и говорити: "Ви који сте у људском лику поддражавали глас говеда дозволите сада да тај глас добије свој прави лик." И тако зашивеног удавио га је у реци. То је био први пут што су Турци (како каже Хитреј) ступили на тло Босанског Краљевства. Том је приликом, наиме, Мехмед најпре поставио свога санџака у Горњој Босни у личности Исака. Пошто је Никола Словен убио поменутог Исака у време владања цара Жигмунда, Босанско Краљевство остало је у рукама хришћана све до краља Стефана, зета рашког деспота Лазара. Међутим, кад је Хрвоје видео да су га Турци издали, после кратког времена преселио се сав очајан из овога живота. Тада краљ Остоја, да му се освети мртвом, напусти властиту жену Грубу и узео Хрвојеву жену Јелицу. Сплићани се у то време ослободише, протеравши из града Хрвојеву посаду. Дубровчани, који су тада били у савезу с угарском круном, добили су на поклон од цара Жигмунда три острва која је раније држао Хрвоје, Брач, Хвар и Корчулу. У циљу примања у посед тих острва Дубровчани су упутили Марина Растића с неколико галија. Али поменута острва, због злобе Јакше Неретвљанина, нису остала под дубровачком влашћу дуже од три године дана. Наиме, поменути Јакша, господар неких места у Неретви, био је непријатељ Дубровчана. Он је отишао у Угарску Жигмундовој жени Барбари, за коју је знао да га много воли (био је дворјанин и врло леп младић), а ни краљица (мада је била већ стара) није била напустила женске пороке, те је преко ње оптужио пред царем Дубровчане као тврдице, као и да постављају на управу поменутих острва људе који су пре спремни да отимају него да деле правду. То је доказивао сведочанствима неких првака са острва који су се побунили против Дубровчана и били призвани на угарски двор. Кад је за те ствари сазнао Жигмунд, написао је дубровачком сенату да се убудуће не мора трудити око управе трију острва. Та острва су, по царевом наређењу, предали његовом витезу Владиславу Аросалу Циво Менчетић и Гавђа Гучетић 1417. године.

Но вратимо се, коначно, на излатање о краљу Остоји. Он је 1415. године покушавао на све могуће начине да загосподари далматинским градом Шибеником, али су сви његови напори остали узалудни. Овај град је

Хрвоје погуби
Павла
Чупора.

Када Турци
први пут уђо
ше у Босну.

366

Никола
Словен убио
Исак-бега.

Хрвојева
смрт.

Остоја се
жени
Хрвојевом
удовицом.

Брач, Хвар и
Корчула пад
ну под дубро
вачку власт.

Јакша Не
ретвљанин,
непријатељ
Дубровчана.

Краљ Остоја
жели загоспо
дарити
Шибеником.

Павле
Радивовић
мучки убијен.

367

Краљ Остоја
протеран из
краљевства, а
за краља иза-
бран Стјепан
Јаблановић.

Радич
Санковић уби-
јен на захтев
Дубровчана.

Међусобни
сукоб босан-
ских војски.

Босном
владају три
краља.

у то време био под Угрима, али се, услед похлепе чиновника који су у њему деловали, одметнуо од Угра и прешао под Млечане. Исте године сазван је у Босни сабор најистакнутијих великаша тога краљевства на којем је мучки убијен Павле Раденовић од Вука Златоносовића и Вукмира Хранића. Краљ је, заједно с Петром Павловићем, побегао и склонио се у тврђаву Бобовац, оставивши на цедилу своје пријатеље. То је учинио како би преко поменутога Петра уредио своје односе с Турцима. Пошто је Остоја почео да се влада сувише разуздано, не презајући ни од силовања племенитих матрона, народ се стао бунити и на крају га је протерао из краљевства, те изабрао за краља уместо њега Стевана Јаблановића. Јаблановић је за свој избор великим делом морао бити благодаран Дубровчанима. Кад су, наиме, Дубровчани видели да при избору новог краља постоји велика поцепаност међу босанским великашима, послали су им поклисара Вука Андрије Бобаљевића, изврсног говорника. Овај је, делом поклоница, а делом својом краљевском одором, привукао на своју страну добар део великаша и успео да готово сви гласају за поменутог Јаблановића, који је за то увек био благодаран Дубровчанима. Тако је доцније, на њихов захтев, бацио у тамницу Радича Санковића, бившег војсковођу краља Остоје. Њему је (Радичу) Сандаљ Хранић, да би угоднио Дубровчанима, одсекао главу. Зато су Дубровчани поклонили Сандаљу једну кућу у Дубровнику, коју су раније били поклонили незахвалном Радичу. Радич је (како неки веле) био ослепљен у време краља Твртка Сурога. Међутим, кад је Остоја увидео да је лишен краљевства, обратио се Турчину, па пошто му је обећао двадесет хиљада годишњег харача и још за таоца свога сина Радивоја, Турчин му је ставио на располагање знатну војску састављену од Турака. Дошавши у Босну, нашао је у логору војску краља Стефана и Твртка Сурога (Мрачнога), који су тада били у савезу против њега. У приметној бици водила се неко време тако упорна борба да су људи гинули без броја, и с једне и с друге стране. Како се победа није приклонила ни једној страни, на крају су одустали од даље борбе. Тада су се босански великаши, да би спречили тако тешка пустошења краљевства, заложили да измире између себе ову господу. Благодарни томе, Твртко, Остоја и краљ Стефан нагостили су се да подједнако учествују у краљевању Босном, задржавајући сваки од њих титулу краља. То је било хиљаду четири стотине двадесет и друге године. Али убрзо после тога Стефан се, не оженивши се никада, пресели из овога у живот вечни. За њим је

дошао на ред краљ Остоја хиљаду четири стотине тридесет и пете године. Он је умро од грознице коју је навукао на себе својим раскалашним животом. Његов син Радивој, који је тада боравио на турском двору, добио је од Турчина моћну војску с којом је провалио у Босну. Заметнувши битку с Твртковом војском, Турци су били поражени, а Радивој је побегао у Дубровник, где је био примљен међу властелу, која му је више пута прискочила у помоћ у његовим невољама. Али се на крају повукао у Босну и признао краља Твртка, који га је примио као пријатеља и великаша и доделио му многа поља у Киселој Води. Умро је млад од тролетне грознице коју је добио зато што је пио много вина расхлађеног ледом. Док је, дакле, сам Твртко владао у Босни, често је долазило до размирица између њега и Сандаља Хранића, чију је земљу Твртко некад опустошио. А ни с Дубровчанима није био у добрим односима. Исто тако ни с деспотом Стефаном, чија је војска освојила и заузела град Зворник у Усори. Тај град је тада, 1436. године, опустошила поменута деспотова војска. Те исте године упокојио се и Сандаљ Хранић. Како није имао деце, оставио је своју државу свом синовцу Стјепану Косачи. Косачу су тада прогнали краљ Твртко и неке друге рашке велможе, али Дубровчани га никад нису напустили, штавише, благодарећи готово само њима одржао се на власти. Но, на крају крајева, услуга је била учињена једном незахвалном човеку који је готово током целог живота био и деловао као непријатељ Дубровчана. То им је већ раније више пута рекао краљ Твртко. Твртко се већ у годинама оженио Јелином из куће Јаблановића. Пошто с њом није имао ниједно дете, умро је без наследника 1443. године. Одмах после Тврткове смрти босански великаши изабрали су за краља Томаша, сина босанског великаша Павла Христића. У томе су му много помогли Јаблановићи, који су спадали у ред првих великаша тога краљевства. Мада је у другим стварима следио хришћански обред, ипак је дуго времена оклевао да прими свети крст, па изгледа да је био заражен манихејском јереси, пошто је после свог избора за краља (како пише Волатеран) примио крст од Ђованија Карвахала, кардинала Св. Анђела. Поред тога, у хроници Мале браће, у VI. књизи, 3. делу, чита се да је овога краља привео у крило католичке цркве фра Ђакомо из Марке. Томаш се оженио Катарином, кћерком Стјепана Косаче, војводе Светога Саве. Одржавао је тесно пријатељство с Дубровчанима. Кад је његов таст Стјепан водио с њима рат, овај га је више пута наговарао и молио да одустане од тога. На наговор поменутог

Смрт краља
Стјепана и
Остоје.
Радивој, син
краља Осто-
је, сукоби се с
Твртком
Сурим.

368

Твртко
опустоши
Сандаљеву
земљу.

Смрт Санда-
ља Хранића.

Наследи га
Стјепан
Косача.

Покаже
се као не-
пријатељ
Дубровчана.

Смрт краља
Твртка.

Завлада
Томаш
Христић.

Ожени се
Катарином
Косачом.

Пошаље своје
изасланике
папи.

369

Св. Гргу
потиче из
породице
Франкопан.

Босанци све
своје краљеве
називају
Стјепанима.

Краљ Томаш
бејаше непо-
стојан човек.

Протера
манихејце из
Босне.

Међусобни
сукоб босан-
ских војски.

Босном
владају три
краља.

кардинала Ћованија, отишао је у Угарску, где је, посредовањем овога прелата, склопио савез с Угрима, којима је обећао да ће предузети велике походе против Турака, али је после учинио све супротно. Да би задовољио и тадашњег папу Пија II, послао му је своје поклисаре, наиме, чедадског и сењског бискупа. С њима је био хрватски кнез Степан из породице Франкопана, која је у стара времена дала украс цркве, папу Гргура Првога Великог, и једног тревизанског доктора којег је после папа Пије именовао бискупом у Далмацији. Поменути поклисари затекли су тада папу у Мантови. Он их је радо саслушао и они су се опростили са њим веома задовољни. Кренули су из Италије пре него што је тамо допрла вест о издаји коју је краљ Томаш извршио према хришћанима. Њега латински писци називају Стефан; као што су у прошлости Римљани називали своје владаре цезарима или Августима, а Египћани фараонима или Птоломејима, тако су Босанци (каже Ћовани Гобелин у коментарима Пија II. у књизи III) називали своје краљеве Стефанима (Стјепанима). Међу босанским краљевима Томаш је био лукав, превртљив и непостојан у својим делима. Године хиљаду четири стотине педесет и девете, да би се показао католиком, а и да би само споља пружио доказ своје религије или, можда (што многи верују), подстакнут похлепом, издао је проглас да сви јеретици манихејци, којих је било много у Босни, морају напустити земљу тако да њихова имања припадну држави, уколико неће да приме крштење и римокатоличку веру. Тада је било крштено око две хиљаде поменутих јеретика, но њих четрдесетак, тврдоглаво лутајући тамо-амо, доспели су код Стјепана, херцега од Св. Саве, поклоника (како неки веле) исте јереси. Тројицу главних представника међу овим јерeticима, који су били врло утицајни на двору босанског краља, повео је свезане у Рим нински бискуп. Њих је папа Пије II. затворио у манастире. Ту их је Ћовани, кардинал Св. Сикста, подучавао у католичкој вери и уверавао да напусте заблуду безбожних манихејаца, те да прихвате науку римске цркве која не може ни преварити ни бити преварена. И тако, пошто их је измирио с црквом, упутио их је њиховом краљу. Двојица од њих су истрајали у католичкој вери, док се трећи, попут псета, повратио на блувотину. Наиме, он је при повратку побегао горе поменутом херцегу а да се није ни појавио пред краљем Томашем. Када је Томашев син од неких четрнаест година отишао због завета да посети мљетску Богородицу (прастару слику и у прошлости веома поштовану, нарочито од Босанаца), која се налази

у цркви отаца Реда св. Бенедикта, тамо се разболео од грознице која га је у мало дана довела до гроба. Сахрањен је у поменутој цркви, а на гробу му стоји записано: HIC IACET FILIUS TOMASCIREGIS BOSNAE. Зато сам врло склон да верујем да је то био незаконити син краља Томаша и брат Стефана, кога је Томаш имао са својом наложницом Војачом, а који га је наследио у краљевству, јер са својом женом Катарином Косачом није имао деце, иако је то много желео. Томаш се показивао на изглед да је у савезу с хришћанима, а у ствари је био више на страни Турака. То је на крају био разлог што је изгубио и живот и краљевство. Турски цар Мехмед II. Био је, наиме, дошао прерушен у Босну да види и покупи податке о утврђењима. У Јајцу га је познао краљ Томаш, с њим се побратимио (како је обичај код тог народа) и пустио га да слободно оде. Када је то доцније допрло до ушију угарског краља Матије, Матија је настојао на све могуће начине да се дочепа Томаша. Али видећи да се он јако пази, наложио је да потајно наговоре његовог сина Стефана и Томашевог брата Радивоја да, у интересу хришћанства, макну с пута тог вероломног краља, обећавајући да ће им, ако то учине, помоћи да постану господари Босанског Краљевства. Ове речи и обећања Угра распалише срце младића који је по природи био честољубив, тако да је одмах прихватио предлог. Краљ Томаш је управо био отишао у Хрватску да удари на земљу Бјелај, па док је лежао у кревету због неког лаког обољења, ноћу су га напали његов син Стефан и брат Радивој. Пошто су га удавили, разгласили су да се угушио услед неке своје старе болести. У то се неко време веровало док један Радивојев паж није открио ствар краљевој удовици Катарини. Она је одмах о томе обавестила Мехмеда и замолила га да дође с војском и протера оцеубицу из краљевства, а њој преда краљевство само док она буде жива. Мехмеду је било врло жао чути ту вест и одговорио јој је да му је много на срцу неправедно и свирепо уморство њеног мужа, али да јој сада не може помоћи јер је заузет врло важним пословима. Обећавао јој је, међутим, да ће првом приликом испунити њену молбу. Кад се, дакле, Мехмед решио послова, провалио је с војском у Босну и тога пута само је опустошио земљу и одвео у робство много људи. Видевши то Катарина и уверивши се да је варварин преварио, озлојеђена напусти Босну. Најпре је дошла у Стон, где је остала неколико дана, а одатле је наставила за Рим. Ту је на крају и умрла. Сахрањена је у цркви Арачели, по жељи коју је (како пише у хроници Мале браће) на часу смрти сама изразила. Папа Сикст

370

Син краља
Томаша умре
на Мљету.

Краљ Томаш
ухвати
Мехмеда
Турчина.

Краља
Томаша убије
син.

371

Мехмед опустоши Босну.

Краљица
Катарина
дође у Стон.

Умре у Риму.

IV. наредио је да се смести пред ограду великог олтара и да се на мермерној плочи гроба уклеше њен лик и надгробни натпис на латинском и словенском језику, који овако гласи:

**CATHARINI CHRAGLIZI BOSANSCOI HERZEGA SVETOGA
SAVE, SPORODA IELLINE, I CVCCHE ZARA STIEPANA RO
IENI. TOMASCIA CHRAGLIA BOSANSCOGA SCENI COLICO
SCIVI GODINI. LIV. I PRIMIN V RIMI NA LITA GOSPODI
NA. M. CCCCLXXI V. NA XXV. DNI OCTOBRA. SPOMINAK
GNE PISMOM POSTAVGLIEN.**

**IN LATINA. CAT. ARINAE REGINAE BOSNENSIS, STEPHANI DVCIS SANCTI
SABBAE, EX GENERE HELLINAE, ET DOMO PRINCIPIS STEPHANI NA
TIAE, THOMAE REGIS BOSSINAE VXORIS. QUANTVM VIXERIT ANNO
RVM. LIII. ET OBIIIT ROMAE ANNO DOMINI M. CCCCLXXIV. XXV. DIE
OCTOBRI. MONUMENTVM IPSIS SCRIPTIS POSITVM.**

Када је, дакле, краљ Стефан видео пустошења која је Мехмед учинио у његовом краљевству, по наговору модрушког бискупа Николе, који је тада био папски легат у Босанском Краљевству, прекинуо је мир с Мехмедом и ускратио му редовни харач. На то је одмах дошао к њему турски поклизар који му је у име свога господара затражио поменути харач. Тада је краљ Стефан наредио да се донесе харач, показао га је поклизару и рекао: "Видиш, овде је припремљен харач, но ипак не чини ми се паметно да се лишим толике своте новца и предам је твом господару, којем ћу се с тим истим новцем, ако случајно удари на мене, моћи лакше одупрети и одбрани се од њега. Па ако и будем приморан да пођем и да се повучем у друге земље, с толиким богатством моћи ћу се лепше провести." Кад је то чуо турски поклизар, овако му је одговорио: „Нема никакве сумње, врло је лепа и поштена ствар да тај новац остане код тебе, кад се то не би косило с утаниченим уговорима које си својом заклетвом потврдио. Али, ако из похлепе за новцем будеш и даље кршио поменуте уговоре у нади да ће ти тај новац донети неку срећу, бојим се, заиста, да ти се не деси супротно. Јер не мислим нипошто да је зло поседовати новац, кад Бог то хоће, ни лишити се њега, кад се њему тако свиђа. Штавише, сматрам да је далеко поштеније и похвалније лишити се новца него увредити онога који нам је омогућио да га стечемо." Рекавши то, оде од краља. Кад се вратио кући и изложио своје господару ток разговорас Босанцем, Мехмед реши да га нападне одмах у пролеће. Обавештен о томе, краљ Стефан је упутио своје поклизаре у Рим Пију II. Поклизари су били два веома стасита старца који су својим изгледом уливали поштовање. Један од њих овако је проговорио папи: "Свети оче,

босански краљ Стефан, ваш син, послао нас је к вама да вам у његово име изложимо ово: Имам сигурну вест (каже он) да ће Мехмед овога лета повести рат против мене и да је припремио све потребно за то. Моје снаге нису довољне да му се одупрем. Замолио сам Угре, Млечане и Ђурђа Арбанаса да ми у овој нужди помогну. Сада то молим и од вас. Не тражим и не желим брда злата, само нека непријатељ и мој поданик зна да могу рачунати на вашу помоћ. Јер ако Босанци буду видели да ја нећу остати сам у овом рату, већ да ће ме и други помоћи, онда ће се и они радије борити, а Турци се неће тако лако усудити да продру у моје краљевство, које има много непроходних кланаца и готово неосвојивих утврђења на многим местима, тако да није баш лако продрети у моју земљу. Ваш претходник Евгеније понудио је мом оцу да ће му дати круну и подићи у Босни катедралне цркве. То је тада мој отац одбио да не би изазвао против себе мржњу Турчина. Он је, наиме, био још млад хришћанин и није био протерао из свога краљевства јеретике манихејце. Ја сам крштен још као дете, па пошто сам научио латинска писмена, чврсто исповедам католичку веру, те се не бојим онога чега се бојао мој отац. Међутим, изнад свега желим да ми пошаљете круну и свете бискупе. Јер то ће бити очити знак да ме нећете напустити у мојим невољама. Мом поданику, кад види да ме ви помажете, порашће нада, а непријатељу ући ће страх у кости. Ово, дакле, молим од вас. Поред тога, што пре пошаљите свога легата Угрима да им препоручи моју ствар и да их наговори да придруже своју војску босанској војсци, јер ће тако лако моћи да се спасе Босанско Краљевство. Ако пак друкчије ураде, пропаће сасвим. Турци су у мом краљевству подигли неколико тврђава, улагују се сељацима, показују се према њима веома љубазни и добри, па обећавају велику слободу свакоме који пређе к њима. Схватање тих сељака је врло ограничено и они не докучују лукавство и превару Турака, верујући да ће слобода коју им обећавају вечно трајати. Стога ће се пук, привучен овим обећањима, лако од мене одметнути, а властела, видећи да је напуштена од својих вазала, неће моћи дуго издржати у својим тврђавама. Кад би се Мехмед задовољио само мојим краљевством и не би отишао даље, можда би се могло прећи преко ове моје несреће, те не би требало ради моје одбране мучити остало хришћанство Али незасита похлепа за владањем нема никакве одређене границе. Због тога, кад савлада мене, окренуће своје оружје против Угра и Далматинаца, млечачких поданика, па ће преко земље

Краљ Стефан
ускрати
Турчину
данак.

372

Одговор
турског
изасланика
краљу
Стјепану.

Беседа
босанског
изасланика
папи.

373

Син краља
Томаша умре
на Мљету.

Краљ Томаш
ухвати
Мехмеда
Турчина.

Краља
Томаша убије
син.

Краљаца и Истрана настојати да пређе у Италију, којом толико жуди овладати. И о Риму често говори и према њему је управљена његова мисао. А ако случајно (сложели се с тиме хришћани) заузме моје краљевство, зацело ће располагати врло погодном покрајином и врло прикладним местом за остварење свога наума. Ја сам први на кога ће се сручити ова олуја. После мене ће доћи на ред Угри, Млечани и други народи. Ни Италија неће остати дуго на миру, јер је тако непријатељ решио у својој памети. Ове вам, дакле, ствари тако сигурне и очите поручујем да не бисте могли казати доцније да нисте били обавештени, као и да ме не бисте могли прекорети за немар. Мој отац је изнео много раније вашем претходнику Николи и Млечанима тешке невоље које ће задесити град Цариград (Константинопољ), па му нису поверовали. Тако је хришћанство изгубило, на велику своју штету, краљевски град, патријаршко седиште и ослонац Грчке. Сада ја, са своје стране, кажем да ћу се спасти од непријатеља ако ми (верујући мојим речима) пружите помоћ, иначе ћу пропасти, а моја пропаст повући ће за собом многе. Ово је, дакле, оно

374 што нам је Стефан наложио да вам кажемо. А ви, који сте отац хришћанске религије, пружите нам помоћ и савет." На то је пала овако одговорио: "Ми верујемо да је тачно што нам је сада преко вас поручио краљ Стефан, јер смо то исто чули и са других страна. Мехмед тражи Западно Царство пошто већ има Источно, а за тај његов план врло је погодно Босанско Краљевство. Према томе, врло је вероватно да ће он уложити напор да провали најпре та врата. Али му то неће поћи за руком, само ако му се краљ беспошtedно и непоколебиво одупре. Прилази у Босну су веома тешки и мало људи може да их брани. Угри и Млечани придружиће своје чете босанским четама, јер ћемо у ту сврху послати своје легате обојици владара који ће заједнички бранити ствар Босне. Ми ћемо, према нашим могућностима, пружити помоћ и издаћемо наређење да се у Босни подигну катедралне цркве за које ћемо истовремено именовати бискупе. Али круну не можемо послати а да не повредимо угарског краља, коме припада право да крунише босанске краљеве. Међутим, настојаћемо да испитамо и сазнамо његово мишљење, па ако се уверимо да се он тиме неће осетити повређеним, послаћемо круну по нашем легату, јер она је већ спремна. Међутим, против воље поменутог угарског краља не желимо ништа предузети. Наиме, не би било паметно замерати се ономе од кога се очекује помоћ. Ако Стефан буде иоле паметан, настојаће да придобије за себе угарског

Папин одговор
Босанцима.

краља Матију, јер ако буде удружен с њиме, тешко ће га Мехмед моћи надвладати." И тако, после ових речи, папапусти Босанце. Но Турчин изиђе у пролеће с војском и пређе реку Доробицу, која дели Босну од Бугарске. Кренувши одатле, дошао је на реку Илирис, која је пловна, те је лађама које је дао ту саградити превезао на другу обалу пешадију. Коњицу је задржао на реци док је пролазила остала војска. У тој војсци, поред страних чета, нарочито азапа који су били појачање пешадији и који су га пратили у овом рату, било је стотину и педесет хиљада коњаника. Сем тога, било је у тој војсци много другог људства које је служило само као послуга. Сада, кад је Турчин прешао Илирис, напао је Стефанову земљу. Јуришајући на град Бобовац, почео га је тући на више начина. Овај град је подигнут на једној високој планини и врло је утврђен по свом природном положају. Али Турчин, гађајући непрестано из артиљерије чије су кугле падале у град, створио је панику међу његовим браниоцима. Поред тога, на челу овога града налазио се Радич, који је раније био манихејац, а доцније се почео претварати да је католик. Он је био поткупљен од Турчина, те му је предао град. Затим је тај исти Радич почео наговарати и посаду куле да прекине с пружањем отпора и да се преда тако моћном господару. На крају, била је предана Турчину та толико важна тврђава која се, како је била снабдевена свим потребама, лако могла бранити и одолевати непријатељу две године дана. Један део људства које је Мехмед затекао у граду поклатио је својим војсковођама, један део оставио на месту, а остале је пребацио у Цариград. После тога је наредио Мехмед-паши да избере европску војску и да што пре крене пут места где се према обавештењима налазио босански краљ. Извршавајући хитно наређења свога господара, Мехмед-паша је прешао реку. Кад је дошао близу Јајца, добио је обавештење да се краљ, прешавши реку, склонио у тврђаву Кључ, јер није имао смелости да бежи и пође даље да га не би појурила коњица. Кад је, дакле, паша стигао на реку близу Кључа, стао је бодрити своје војнике да весело пређу реку и ухвате босанског краља, те тиме приреде огромно задовољство своме господару. Али приметивши да се људи устежу да уђу у воду, стаде говорити: "О, Турци, сада је време да свако од вас покаже своје јунаштво и без устручавања пређе ову реку. Нема никакве сумње да ће онај који је први пређе примити од свог господара велику награду." Тада се Омар, син Турахана и намесник Тесалије, први баци у воду са својим људима, а за њим и остала војска. Чим

Манихејац
Радич изда
град Бобовац.

су изишли из воде на другу страну, почели су пустоши-
ти околна места. Док се краљ Стефан налазио у Кључу
под опсадом, Турци су довукли велике количине трске
коју су нашли у пресушеним околним мочварама и на-
слагали је заједно с другим запаљивим материјалом, те
све запалили како би уплашили браниоце града. Бојећи
се да неће моћи да дуго издрже опсаду, они су поручи-
ли Мехмед-паши да ће се предати, али да им обећа да
ће поштовати њихову слободу, као и да се под заклет-
вом обавезе да ће пустити на слободу босанског краља,
који је био решен да му се под тим условом преда. Ме-
хмед је одмах прихватио овај предлог и свечано се
заклео босанском краљу. Кад је краљ изишао из Кључа,
Мехмед-паша је заузео то место, а с људством које се ту
нашло десило се исто што и са оним у Бобовцу. У Мех-
медове руке пао је такође брат краља Томаша, којем је
одсечена глава под градом Кључем. Стефанова жена
Марија, кћи другог деспота Србије Лазара, поневши са
собом много блага, повукла се у Далмацију, но на путу
је ухватио славонски бан Павле. Овај је вероломно ба-
цио у тамницу, отео јој све што је са собом носила и већ
се спремао да је преда Мехмеду. Међутим, Мехмед је,
по праведном суду божјем, упутио своје људе да опусто-
ше Павлову земљу, тако да је Павле био приморан да
изађе са својим људима на бојно поље. Том приликом
Марија је побегла из тамнице и кренула у Приморје.
Одатле је на једној лађи коју јој је ставио на распола-
гање дубровачки сенат отпловила у Истру, а из Истре је
наставила својој мајци у Угарску. Турски цар је био
страховито љут на Мехмед-пашу што се тако непро-
мишљено заклео и обећао босанском краљу да ће му
спаси живот. Цар је, водећи са собом Мехмед-пашу,
заузимао неке околне градове тога краљевства. У међу-
времену, издао је наређење Омару, сину Турахану, да
продре дубље у Босну и настоји да заузме друге градове
који су били под влашћу краља Стефана. Кад је Стефан
доведен у табор цара Мехмеда, овај га једног јутра по-
зва к себи. Али Стефан, досетивши се зашто га позива,
узе у руку писмо које му је паша био издао под заклет-
вом, псујући и проклињући турско вероломство. Но
варварин се бранио говорећи да Мехмед-паша, који је
био његов роб, није могао обавезати њега, Стога га је
предао свом учитељу, неком Персијанцу, да га даде
смакнути. И тако је краљу Стефану, који се налазио под
градом Благајем, била одсечена глава. Други кажу (ме-
ђу њима су Леунклавије и Бонфини) да је наредио да га
жива одеру. Матија Меховита, кога се држи Јован Бо-
теро, у првој књизи пише да га је привезао за колац и

поставио за циљ стрелцима. После тога је Турчин про-
крстарио пустошећи земљу Стјепана Косаче и нанео јој
велику штету. Али су и домаћи непрестано наносили гу-
битке непријатељу. Држећи се, наиме, повучени у пла-
нине, чим би видели одреде који се крећу у колони, на-
гло би избијали напоље и нападали их. Док је Мехмед
био још у Босни, издао је јавни проглас да сви велика-
ши тога краљевства који желе добити своје земље и
имања морају доћи к њему. Неки, који нису били до-
вољно опрезни и који нису прозрели лукавство Турчи-
на, дошли су. Он је наредио да их сместа поубијају, али
је тиме упозорио остале да убудуће не верују речима
варварина. Мехмед је у року од осам дана заузео више
од седамдесет градова и утврђења, врло јаким, и по из-
градњи и по свом природном положају. Што се тиче
новца, добио је више од милиона златника које су толи-
ки босански краљеви нагомилали за свога живота. Тада
су биле обешчашћене матроне, силоване девице, пору-
шене цркве, свештена лица изложена сваковрсном по-
нижавању, а скоро сва властела одведена у ропство у
Азију. То је било према хришћанском рачунању вре-
мена 1463, а према турском рачунању 1464. године.
Јер хришћани (како пише Леунклавије) обично броје го-
дине од почетка рата, а Турци од краја. Неки кажу да
је, после заузимања овога краљевства од Турака, Мех-
мед одговорио неком јаничарском аги који се нашао
пред њим и славио јунаштво које су показали његови
јаничари у овом рату како Босанско Краљевство не би
тако лако пало да су великаши тога краљевства били је-
динствени и сложни, као и да је до његове пропасти до-
шло због њиховог раздора и неслоге.

То исто потврђују и многи хришћански писци. Бо-
санци су, наиме, били ратнички народ, али несложни
међу собом. Међу свим народима који говоре словен-
ски, они имају најчистији и најлепши језик, а поносе се
што они једини данас чувају чистоту словенског језика.
Овај језик су увек много ценили хришћански владари.
Кнезови изборници, краљ чешки, палатински рајнски
кнез, војвода саксонски и маркиз брандебуршки, дуж-
ни су (како произлази из Златне буле цара Карла IV) да
поучавају своје синове од шесте године живота у ла-
тинском, словенском и италијанском језику, тако да у
четрнаестој години живота добро овладају тим језиком
или говором. Ту лепо долази до изражаја величина и до-
стојанство словенског говора који су једини, остављају-
ћи по страни све друге језике света, стари цареви из-
једначили са два главна језика које и дан-данас свет

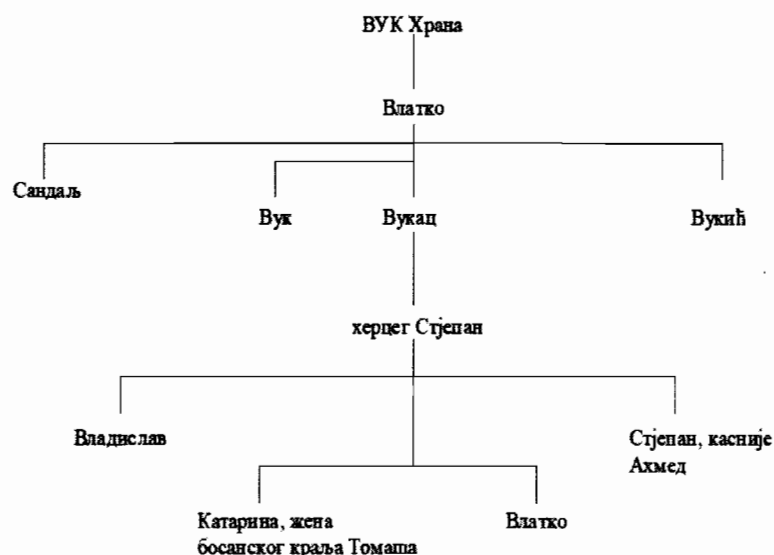
Цар Карло
IV. даде злат-
ним словима
исписати
Повластицу
Александра
Великог
додељену
Словенима.

378 цени. Сам цар Карло (како сам чуо од краковског кано-
ника Вршевића, једне веома учене особе и од неких
других угледних Пољака) дао је исписати златним сло-
вима горе поменућу повељу коју је Александар Велики
дао словенском народу, у једној цркви у Прагу која се
и данас зове Словенска црква. Ово нисам казао
на месту где сам посебно говорио о овој
повељи, јер о томе раније нисам знао
ништа. То ми је (како рекох)
приповедао Вршевић кад
сам са штампањем дела
био стигао до
овог места.

379

ГЕНЕАЛОШКО СТАБЛО КУЋЕ КОСАЧА

438

ГРБ ВОЈВОДА СВЕТОГ САВЕ

380

Породица Косача, која је држала Војводство Светога
Саве у Босанском Краљевству, потекла је (како вели Лу-
довик Туберон) од Вука Храпе, сина неког рудинског
кнеза, рођеног 1317. године. Вук претерано одавао ло-
ву, па је готово целу своју младост провео бавећи се ти-
ме. Нашавши се једног дана, заједно с Владиславом,
синовцем Бранка Растисалића, на некој ливади гонећи
звер, један Бранков слуга разбио је главу једном Вуко-
вом хрту. Вук се због тога најпре споречкао с Бранком,
а после је дошло и до туче. Ранивши смртно Бранка у
слабине, Вук је побегао у Угарску, и ту је остао неко
време. Доцније, кад је изгладио ту ствар с рођацима
убијеног Бранка, дошао је на двор српског цара Стефа-
на Немање. Пошто је цар упознао у њему ваљаног чо-
века, добио је на његовом двору високе положаје и по-
стигао ванредне успехе на бојном пољу. А како је учи-
нио много услуга поменутој круни, цар му је уз област
Рудина дао још много земље. Кад је отишао тамо, једног
дана 1359. године, мучки га је убио један Растисалић.

Вук Храпа
убије Бранка
Растисалића.

381

439

Вук Храна оставио је једног сина по имену Влатко, који се такође прославио у оружју и био војвода или војсковођа првог овенчаног босанског краља, Твртка. Твртко га је 1398 (1389) године упутио с војском у помоћ кнезу Лазару кад је заметнуо битку с Турцима на Косову пољу. Пошто је била поражена хришћанска војска, Влатко се с мало Босанаца спасао и вратио кући. Престројивши своју војску, скоро одмах је прешао на границу Угра, који су пустошили Тврткову земљу, и потукао их у две битке. Затим се окренуо против Балшића, господара Зете и непријатеља босанског краља. Кад је краљ Твртко видео да су Турци, под заповедништвом капетана Шаина, продрли у Босанско Краљевство пустошећи и палећи земљу, сместа је сакупио седам хиљада Босанаца и упутио их против њих, под заповедништвом Влатка и Радича Санковића. Ови су најпре на Рудинама, а затим код Билеће, поразили Турке, којих је било до осамнаест хиљада. Од тих је највећи број погинуо у борби, неки су били заробљени, а мало их је избегло. Желећи да награди за толике услуге овог свог верног војводу Влатка, босански краљ му је поклатио готову целу ону земљу која се доцније прозвала Војводство Светога Саве. Отишавши Влатко тамо да се одмори од толиког труда и напора и оставивши на босанском двору свога сина Сандаља, после кратког времена умро је услед неке старе ране. Иза себе је оставио четири сина, Сандаља, Вукца, Вука и Вукића. Међу овима, Сандаљ је постигао лепе успехе на бојном пољу, па су га босански краљеви много користили у својим подухватима, именујући га за главног војсковођу. Сандаљ је 1415. године отишао (како рекосмо) с босанском војском у помоћ српском деспоту Стефану против Мусе, сина турског цара Бајазита. Кад је угарски краљ Жигмунд био у рату с босанским краљем Остојом, Сандаљ је кренуо са својим Босанцима против Жигмунда Лошонција, заповедника угарских трупа. У насталој бици био је поражен, и ту је изгинуло много угледних Босанаца. То је било 1410. године. Затим, следеће године, отишао је на границу Мачве против угарског заповедника Јана Соколија. Сукобивши се са њим, поразио га је и заробио много угарских племића. То је био главни разлог што је стекао велики углед у Босанском Краљевству и добио на поклон још доста земље. У томе су га много помогли краљ Остоја и Твртко. Посумњавши доцније у њега, Твртко, не знам због чега, кренуо је у рат против њега и више пута му је опустошио земљу. После његове смрти Сандаљ се смирио и повукао у своју државу. Увек је био пријатељ Дубровчана и на њихово тражење је одрубио

Вук убију
Бранкови
рођаци.

Влатко Храна
војсковођа
краља
Твртка.

Босанци
потуку Турке.

Босански
краљ дарује
Влатку Храни
војводство
Светога Саве.

Влаткова
смрт.

Влатков син
Сандаљ,
врховни
војсковођа
Босне.

Претрпи
пораз од Угра.

382

Однесе
победу.

Бејаше увек
пријатељ
Дубровчана.

главу Радичу Санковићу, заповеднику бившег краља Остоје. Због тога су му Дубровчани (како рекосмо) поклонили кућу у Дубровнику, коју су раније били поклонили Радичу. Године 1419. продао је Дубровчанима половину Конавала. Када је, пак, 1430. године Радослав Павловић повео рат против Дубровчана због друге половине Конавала која је њему припадала, а коју им је био продао 1427. године, Сандаљ је пружио помоћ Дубровчанима. Кад је дошао у Конавле, угушио је побуну неке властеле која није хтела признати Дубровчане за господаре. Тада је заузео такође утврђење Сокол које је припадало Радославу Павловићу и предао га Дубровчанима. Ово утврђење с другом половином Конавала припадало је Петру Павловићу, а после његове смрти припало је његовом брату Радославу. Четири године после тога, Сандаљ је умро под извесном сумњом да је био отрован. Његова жена, по имену Марија, синовница Константина Масерека, умрла је скоро одмах после њега. Како није оставио ниједног сина, његова држава припаде његовом синовцу Стјепану, сину Вукчевом, Његова друга два брата, тј. Вук и Вукић, умрли су пре њега, јер су их убили присталице Павла Раденовића, угледне босанске личности, који је раније био уморен у Босни од поменутог Вука и Вукмира Златоносовића. Када је, дакле, Стјепан дошао на власт, изменио је презиме Хранић у Косача. Не зна се зашто, мада неки веле да се тако прозвао зато што се родио у једном месту званом Косач. И својој држави је дао друго, ново име, прозванши је Војводство Светога Саве, док су се становници тих места (како пише Лаоник Халкокондил у V. књизи) називали Кудурги. У почетку му је босански краљ задао много јада, те да му тада Дубровчани нису помогли, изгубио би и државу и живот. Уза све то, показао се неблагодаран према њима. Он је, наиме, 1450. године повео рат против њих због царина на со и доцније је наставио да их узнемирава. Други веле да је до непријатељства дошло због бекства његове жене. Наиме, Лаоник пише у V. књизи да је с неким фирентинским трговцима који су боравили у Стјепановој земљи (коју он зове Сандаљевом) дошла и нека распусна жена. Па како су Стјепану много причали о њеној лепоти, он је позвао к себи и толико се њоме занео да ју је задржао на свом двору. Стјепанова жена, озлојеђена због тога, више пута га је опомињала да ту жену макне из куће, а кад он то није хтео учинити, побегла је с једним својим сином у Дубровник. Стјепан је упутио тамо своје људе да је моле да се врати кући и да га не озлоглашава тако по страним земљама. Али, она је одговарала да се неће

Прода им
пола
Конавла.

Рат између
Дубровчана и
Радосава
Павловића.

Тврђава
Сокол у
Конавлима је
некада
припадала
Радосаву
Павловићу.

Сандаљева
смрт.

Наследи га
синовац
Стјепан.

Војводство
Св. Саве не-
кад се зваше
Кудургија.

Дубровчани
помогну
Стјепану
Косачи.

383

Узрок непријатељства између Стјепана Косаче и Дубровчана. војсковођа Босне.

Косача уништи Конавле.

Дубровчани изненада нападну острво Крк и заузму га.

Нападну омишки крај.

Освоје тврђаве Осиња и Неретве.

Благај, назван тако по благу.

Радивој Гост, градитељ Мостара.

Владислав Косача побегне од оца и оптужи га пред дубровачким сенатом за изопаченост.

вратити све док не види да је наложница напустила кућу. После тога је Стјепан замолио Дубровчане да је силом врате. Они му нису испунили молбу, па се стога латио оружја против њих. Али, у ствари, није постојао други разлог непријатељства између Дубровчана и Косаче сем царине на со. Био је, наиме, обичај све до Сандаљевог времена да Дубровчани закупе тргове Неретве и Дриваста, те да их они снабдевају сољу, плаћајући државној благајни једну трећину царине. Али кад је Стјепан преузео власт, он је повисио царину на половину. Због тога су се Дубровчани много жалили и слали му поклицаре Николу Гундулића и Марину Рестића не би ли га одобробојили. Кад га они ни даровима ни молбама нису успели одвратити од његових захтева, вратили су се кући. Стјепан је, међутим, упутио своје људе да похарају конавоска села, па је настојао да путем издаје заузме утврђење Сокол. Дубровчани су, са своје стране, послали против њега Марину Цревића с нешто војске, коју је непријатељ опколио и поразио. Кад су Дубровчани били о томе обавештени, упутили су људе да осигурају кланце и спрече непријатељу да се спусти у Жупу дубровачку. Истовремено хитно су наоружали више галија, па изненада банули на острво Крк, које је било под Стјепановом влашћу. Мердевинама су се попели на утврђење, заробили управника и заузели кулу. Оставивши ту на управи Николу Гучетића, кренули су да заузму Омиш. Али како је Омиш бранила јака посада, а с друге стране, како је утврђен реком Цетином која тече с хрватских планина, нису га могли заузети. Тада су се дали на освајање утврђења Осиња, смештених насупрот ушћу реке Неретве. Пошто су их порушили, заузели су договорно утврђење Брштаник, и загос-

384 подарили колонијом Неретве. То се десило 1450. године. У то време Стјепан је ушао у рат и са својим сином Владиславом, који се, да би избегао очева злостављања, учврстио у кули Благаја, која је смештена на веомагодној клисури и окружена водом. Име Благај добила је по томе што су словенски владари у њој чували своје благо. Одатле је Владислав после прешао у Мостар, град који је на сред реке Неретве подигао Радивој Гост, мајордом Стјепана Косаче, 144?. године (1452). А одатле, прешавши реке Буну, Брегаву и Крупну, дошао је у Стоп, и на крају у Дубровник. Ту је пред сенатом оптужио оца да му је из пожуде бесрамно отео жену, кћер Марину Марцијану, кнеза Русана (јер је била врло лепа), чим ју је опремљену довео Влатко, син Ивана катунара из Чавалине (ово место је у Попову). Онима пак који су га корили због тог злодела, одговарао је да је цар Јован

Палеолог из Цариграда исто тако поступио с кћерком трапезунтског цара, женом његовог сина Манојла. После тога Владислав је говорио толико рђаво о очевом понашању да је сенат остао запањен. Затим се обратио сенату, који је више пута другима пружио помоћ против насилника, да и њему помогне у тако тешко време и да га препоручи на турском двору, преко којег се хтео осветити оцу. Дубровчани су му тада обећали да ће му помоћи што више буду могли, али су га одвратили од намере да се обрати Турчину, заједничком непријатељу хришћанског имена. Даровавши му две хиљаде златних дуката и четрдесет бала сукна од шпанске вуне, упутили су га у Благај да сакупи војску. Али кад је то чуо његов отац Стјепан, да би покварио дубровачке планове, у тили час сакупи велику војску и провали на њихово подручје, наносећи велике штете. Поштедео је само летњиковац Џора Бокшића, протовестијара бившег босанског краља Дабише. То је први летњиковац који је саграђен у Грузију од глатког камена. Да би спречили та пустошења, Дубровчани су упутили људе да осигурају кланце и да моле Владислава да хитро дође у Херцеговину. Уједно су упутили једног поклицара босанском краљу Томашу, сину Павла Христића, из породице Павловића и Косачином зету. Томаш је саслушао поклицара и одмах послао свога брата војводу Радивоја у табор свог таста молећи га да положи оружје и препусти њему све своје спорове, да их он, као син војводе Павла и синовац требињског кнеза Петра Јаблановића, које су Дубровчани примили међу властелу своје републике 1423. године, и као муж његове кћери Катарине, реши и сврши. Али није могао ништа постићи, јер Стјепан није имао поверења у краља Томаша, који ће, говорио је, као дубровачки властелин радије заступати њему противно гледиште. Зато је краљ решио да лично пође своје тасту, али се у међувремену, услед непрекидног бављења ловом, у Високом разболео од грознице. Косача, пак, сав је био заузет пустошењем дубровачког подручја. Међутим, кад је видео да му његови протовестијари (ризничари) не стављају на располагање новац за рат, послао је заповедника тврђаве Врабац у Млетке и преко њега је наговорио млетачки сенат да ступи с њиме у савез против Дубровника под условом да, после заузимања града, плен припадне Стјепану, а да град остане под млетачком влашћу. Чим су Дубровчани сазнали за то, одмах су упутили у Рим папи Николи V. Неког калуђера Василија коме су, после добро обављеног овог посла, издејствовали именовање за требињског бискупа. Том приликом Дубровчани су се жалили његовој

Дубровчани обећају Владиславу помоћ и одврате га од пребега Турчину.

Стјепан похара дубровачко подручје и поштеди једино имање Џора, главног ризничара краља Дабише.

Босански краљ Томаш бејаше из породице Павловића.

385

Примљен међу дубровачко племство.

Стјепан Косача пошаље заповедника тврђаве Врабац Млечанима, због савеза против Дубровчана.

светости да Млечани намеравају да поведу рат против њих, а у корист шизматика Стјепана Косаче. Чувши то, папа је упутио писмо млетачком сенату и наредио, под претњом искључења, да сместа одустане од савеза и удруживања с Косачом. Томе су се Млечани покорили. У међувремену Дубровчани су послали Владислава Косачу да нападне Почитељ, Вргорац и Љубушки. Располажући с пет стотина копљаника које им је Барска општина послала у помоћ под заповедништвом Марушка Марушића, напали су непријатељску земљу и жестоко је опустошили. Док је Марушко боравио у Дубровнику, неки кнез са двора Стјепана Косаче позвао га је на двобој. Он је одмах прихватио изазов, изишао ван града и у двобоју који се одиграо пред вратима од Плоча убио га је скоро одмах на почетку борбе. Зато су му Дубровчани указали велике почести и доделили му много поклона. Поменута породица Марушића већ је изумрла у Бару, тако да данас нема никога од ове породице сем Ветора Бесалија, који по мајци потиче од Марушића, а сада се налази у Дубровнику у својству канцелара ове републике. Кад је Република видела да се рат никако не развија у њену корист, решила је да оконча спор на начин како ћу казати. Објавила је уцену за Стјепана, обећавајући да ће онога који буде донео у Дубровник његову главу учинити својим властелином и да ће му дати десет хиљада дуката и један посед на дубровачкој територији, у вредности од три хиљаде дуката. А кад је видела да од тога нема ништа, ступила је у тајне преговоре са синовима Влатка, сина хумског господара Ђурђа, с Иванишем, Жарком, Тадијом, Агустином, Бартулом, Марком и Радивојем, као и с Петром Павловим, њиховим крвним рођаком, али је ова њихова завера била откривена. Међутим, Дубровчани су ставили до знања турском цару Мехмеду штете које им наноси његов вазал. Зато је 1452. године послан с турског двора један гласник који је строго наредио Стјепану да не прогони Дубровчане и да им поврати конавоска села, надокнади нанесене штете у поменутом рату и дозволи њиховим чиновницима да продају со у Неретви и Дривасту. Тако исто је учинио и угарски краљ Владислав, који је, као чувар мира у Славонији, више пута запретио Стјепану. Размотривши прилике у којима се налазио, Стјепан закључи мир с Дубровчанима и испуни га према њима како му је било наређено. После тога су Дубровчани уврстили међу своју властелу поменуту браћу Влатковиће, како се види у књизи одлука сената хиљаду четири стотине педесет и друге године. Стјепан Косача дошао је у Дубровник, и ту био љубазно примљен.

Марушко
Марушић из
Бара дође у
помоћ Дубров-
чанима.

Дубровчани
уцене Стјепана
нову главу.

Жале се на
њего Мехмеду
Турчину.

Престрашен
турским и
угарским
претњама,
Стјепан
склопи мир
са Дубровча-
нима.

Дубровчани су му повратили острво Крк, а он се измирио са својим сином Владиславом. Кад се Владислав измирио с оцем, позвао је у Дубровник свог старог слугу катунара Управду из Дабра, с којим је отишао кући. Отац му је дао на управу Доње Влахе, а мало касније припојио му је и Полимце. Поставши (како рекосмо) дубровачки властелин, Стјепан је више пута молио да га бар једном изабере за кнеза Републике. Кад се препоручивао појединим племићима тога града, сваки му је обећавао да ће га радо подржати. Али касније, кад од тога није ништа бивало и кад су се поменути племићи извињавали да су са своје стране учинили све да добије то достојанство, он је одговарао: "Кад сте сваки за себе, помози вас боже, али кад се нађете скупа, нека вас носи ђаво све" На крају, кад је хтео отпутовати кући, оставио је дубровачком сенату грб на којем је стајао кристални крст на средини црвене греде с три попречне црте, на руменом пољу. Поред тога, оставио је свога сина Стјепана, дечака од дванаест година, на одгоју код Андрије Соркочевића да би се посветио учењу хуманистичких наука и да би се одгојио са синовима дубровачке властеле. То је онај Стјепан којга је отац, када је Мехмед ударио на Херцеговину, тј. на државу Косача, дао Турчину као таоца за нови харач, а он се доцније одрекао вере и прозвао Ахмед. Оженио се Фатом, кћери турског цара Бајазита, и с њом је родио Махмета и Ахмета и две кћери, Хуму и Камеру. Није тачно оно што су написали Јовије и Туберон, наиме, да се Владислав одрекао хришћанске вере да би се осветио оцу за нанесене му увреде. После измирења с Дубровчанима на горе описани начин, Стјепан је доцније увек, све до смрти, живео с њима у пријатељству. Као човек био је непостојан у својим делима, и у срцби је правио велике грешке. Тако су Пераштани 1458. године, због тога што су их неки Херцеговљани узнемиравали и непрекидно правили штете на неким њиховим поседима, упутили Стјепану два поклисара, наиме, Ђурђа Црнића и Николу Богојевића. Кад су ови дошли у Херцег-Нови, никако нису могли добити аудијенцију. Зато су почели да прете, па су кренули кући. Али су при повратку били убијени. Како Пераштани нису могли да пређу преко тога, решили су да освете њихову смрт која је, чврсто су веровали, уследила по Стјепановом наређењу. Пошто су били обавештени да ће једног јутра Стјепан отићи у лов, ноћу су пребацили породице на шкољ Св. Ђурђа, а њих стотинак, добро распоређени и наоружани, поставише заседу близу села Драчевице. Кад туда

Дубровчани
врате
Стјепану
острво Крк.

Стјепан и
његови
синови
уврштени у
дубровачко

Жели да
постане
дубровачки
кнез.

Остави свој
грб Дубров-
чанима.

Свог сина
Стјепана
остави на
старање
Андрији
Соркочевићу.

387

Косачин син
Стјепан
одрекне се
вере и прозо-
ве се Ахмед.

Забуна
Паола Јовија
и Лудовика
Туберона.

Пераштанск
и изасланици
убијени
путем.

Пераштани
нападну
Стјепана
Косачу.

наиће Стјепан с неколико својих племића и с мало слугу, а како му није било ни на крај памети да се нешто слично може десити, Пераштани га опколе, па, искочивши из жбуња, бануше преда њега чврсто решени да га убију. Видећи то, Стјепан се изненадио и престравио. У том часу неки дубровачки племићи који су се налазили у његовом друштву почели су молити и преклињати Пераштане да се малко смире и приповеде узрок овог оваквог подухвата. Пераштани тада почеше сви у један глас викати, говорећи: "Дошли смо да убијемо тог издајника који је против сваког закона и права наредио да се убију наши поклисари." Чувши то, Стјепан сјаха с коња, па, окренувши се према њима, поче говори-

388 рити: "Да нико од вас Пераштана не би помислио да сам изгубио одважност или да се бојим смрти, ево ме ту без коња и без оружја међу вама наоружаним. Али вам се кунем девицом и мајком божјом да ја нисам крив за смрт ваших поклисара, штавише, мени је то било жао више неголи икоме од вас." Кад је он то рекао, сви присутни племићи почели су исто говорити и заклетвом потврђивати. Ове речи и заклетве сасвим су смириле Пераштане, па су молили Стјепана за извињење, а он их је све редом изгрлио. Док се спремао да узјаши, заповедник Пераштана држао му је стремен. Чим се Стјепан вратио кући, расписао је окрутну уцену за убице перашких поклисара. Жени Црнића, која није имала деце, послао је две хиљаде дуката, а свакој кћери Николе Богојевића дао је по хиљаду дуката за мираз, те их је удао за неке племиће са свога двора. После тога разболео се у Драчевици и позвао дубровачке лекаре, али му ништа нису помогли, јер је после мало дана умро. То беше 1466. године. Разигост, калуђер Св. Василија и Стјепанов исповедник, понео је његов тестамент у Дубровник, пошто му је, говорио је, тако Стјепан наредио. То завештање било је јавно прочитана у дворани Великога већа. Оставио је после смрти три сина, Владислава, Влатка и Стјепана, и једну кћерку, Катарину, која се још за његова живота удала за босанског краља Томаша. Ову децу је имао с првом женом Аном, кћерком Ђурђа Кантакузина, после чије смрти је узео Јелену или, како неки веле, Барбару, по роду Немицу, а најзад се оженио Целијом. Неки кажу да је имао за жену Воисаву, кћер Ђурђа Кастриота, али се варају, јер ова Воисава није била жена Стјепана Косаче, већ Стевана, војводе Црне Горе, с којом је он имао синове Ивана и Ђурђа и кћер Воисаву, која је после била жена Леке Дукађина. Синови Стјепана Косаче, Владислав и Влатко, поделили су после очеве смрти државу: Владиславу је

Траже
опроштај и
помире се.

Стјепан
Косача умре у
Драчевици.

Стјепан се
трипут
женио.

Владислав и
Влатко
поделе међу
собом очеве
земље.

припао део Горњих Влаха, а Влатку Доњих с Херцег-Новим. Одатле су доцније, 1483. године, били протерани од Хеси-бега, санџака турског цара Бајазита II. Бежећи дошли су у Дубровник, а онда су се повукли на острво Раб, у кућу Црнотића, где је Влатко напослетку умро. Владислав је, пак, прешао у Угарску, носећи са собом права и титулу Херцеговине или Војводства Светога

Саве, које се свде на ове речи: војвода приморски, господар Хума и чувар гроба светога Саве.

Ово војводство је било веома велико, јер се на истоку граничило с Новим Пазаром, а на западу с реком Цетином, према југоистоку је сезало до Добропоља, а према југозападу до дубровачке земље. У дужини је имало око дванаест дана хода, а у ширини око четири дана.

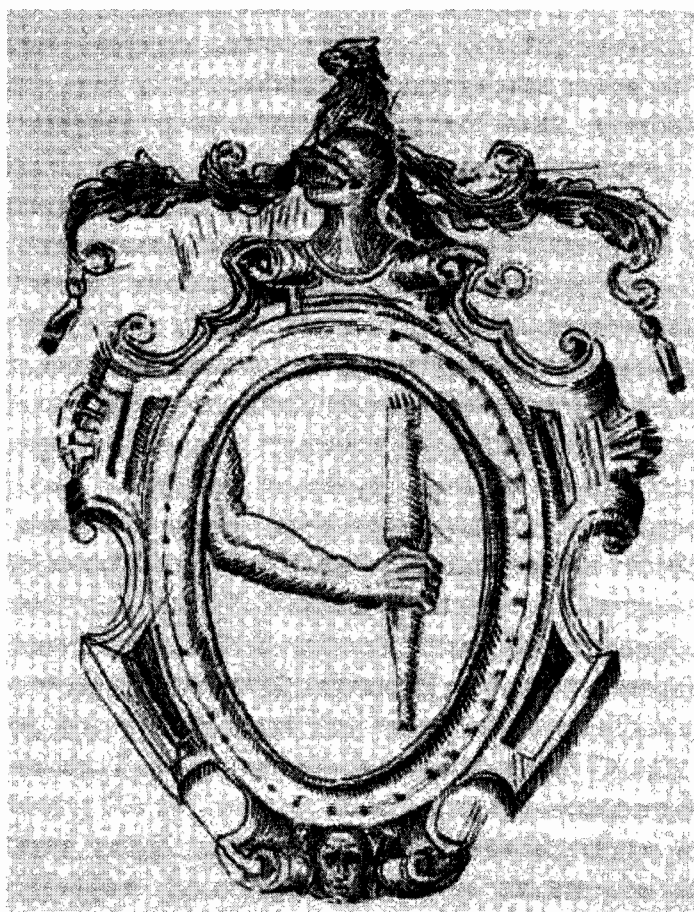

Потера их
санџак Хеси-
бег.

Влатко умре
на Рабу.

Владислав
оде у Угарску.

389

Хумска Кнежевина о којој ћемо сада говорити имала је у стара времена много господара. Једно време до-спела је под власт кнеза Андрије, Мирослављевог сина и Немањиног синовца. Андрија је био веома доброћудан и миран владар и било му је јако стало до тога да живи у миру са свима. Стога су његови савременици управ-љачи у Босни заузели све крајеве под планинама, тј. Невесиње, Дабар, Гацко и друге. Кнез Петар је држао док је био жив, а после њега хрватска господа, онај део Хума који је био с оне стране Неретве, све до реке Це-тине, а поред тога Бишће и Луку, тако да је под влашћу
391 кнеза Андрије остало само Попово са Приморјем и са градом Стоном. Стон је постао од Стум, а овај се развио

из врло старог града Марфи. Поменути кнез Андрија живео је у добрим односима с Дубровчанима. Дао је за жену Барби Крусићу, дубровачком племићу, своју уну-ку Вукосаву, кћер једног свог сина, којој је дао у мираз нека земљишта у Затону, у месту званом Оброво. Имао је више синова, који нису били много вредни, сем јед-ног по имену Влатко. То је био веома вредан младић и великих нада. Он се мало после смрти свога оца Андри-је, који је био сахрањен у цркви Св. Марије стонског манастира, преселио у вечност. Друга његова браћа и синовци, као људи мале вредности, држали су у Хуму само Попово с Приморјем. У то време дошао је из Хр-ватске Иђиније, брат кнеза Нелипића, и заузео Бишће и Луку с другим околним крајевима; заузео је такође и Стон с Пењешцем. После смрти поменутог Иђинија, Хумска Кнежевина остала је без господара, па је сваки властелин (којих је било много у Хуму) био господар своје баштине. Тада су моћнији угњетавали слабије. У то време живео је на Бргату у Хуму неки сиромашни властелин по имену Бранивој, који је имао четири сина, Михајла, Добровоја, Бранка и Брајка. Кад су одрасли, постали су велики и веома одважни ратници, па су решили да загосподаре свиме што им пође за руком да заузму оружјем. И тако су за кратко време покорили, делом силом делом милом, готово целу Хумску Кнежеви-ну. Њихова власт се протезала од реке Цетине све до Которског залива. Због тога је кнез Петар, син кнеза Андрије, са својим синовима Николом и Тољеном, који је држао Попово с Приморјем, постао њихов вазал. Ова четири брата изабрала су за седиште Стон и сместила су свој двор под тврђавом Св. Михајла, у подножју брда поред воде, где је живела и њихова мајка, жена велико-га духа. Одатле су водили рат и пустошили друге земље. У њихово време био је у Требињу, Гацком и Рудинама неки жупан по имену Цреп, храбар човек, који је вла-дао у тим местима као намесник рашког краља. Поме-нута браћа пошла су против њега, па, затекавши га у Требињу, поразили су га у бици и погубили, те заузели све што је држао под својом влашћу, не марећи ни за рашког краља ни за босанског бана, јер су били веома осиони људи. Они су узнемиравали и Дубровчане, те мада с њима нису водили отворени рат, ипак су (сем што су увек рђаво поступали с дубровачким трговцима који су стизали у њихову земљу) више пута пустошили дубровачке границе и дубровачку територију. Пошто су владали, дакле, на овај начин и наносили многе не-правде хумском народу и односили се рђаво према свим суседним господарима, босански бан Стефан није

Барби Крусић
зет кнеза
Андрије.

Хрват
Иђиније
заузме Стон.

Бргат у
Хуму.

Бранивојеви
синови
заузму Хум.

Потуку и
убију рашког
жупана
Црепа.

392

Опустоше
дубровачке
границе.

Босански
војвода
Познан
Пурчић.

Војвода Ружир
пори
Михајла и
Добровоја.

могао даље трпети њихову осиноност. Стога је сакупио војску и поделио је у два дела; један део је предао војводи Познану Пурчићу и упутио га да заузме Загорје и Невесиње; другим делом је заповедао војвода Ружир, коме је наредио да пође и пронађе поменуто браћу ма где они били у Хуму, те да с њима приметне битку. Кренувши, дакле, с војском, Ружир је нашао Михајла и Добровоја у Хуму с незнатним бројем људства, у месту званом Бриест. И мада су могли избећи битку с Ружировом војском, то нису учинили, већ су се, пошто су били срчани и нису водили рачуна о снази непријатеља, јуначки с њима потукли, али су ипак били поражени и убијени у бици. Војвода Ружир поче тада да преузима власт у Хуму који су они били заузели и да прогони Бранка и Брајка. Да не би пао у руке непријатељу, Бранко је отишао у Рашку краљу Стефану Слепом. Пошто му је испричао како је босански бан убио два његова брата и како наставља да заузима Хум, стао га је молити да му даде војску да поврати Хум, који по праву припада Рашком Краљевству, обећавајући му да ће га држати у његово име и да ће му бити увек веран и покоран. Краљ му је на то (као паметан владар) одговорио: "Ви сте се, док сте били четири брата и док вам је све полазило за руком, узохолили, те вам није падало на памет да дођете к мени; а што је још горе, ви сте убили мог верног жупана Црепа и насилнички заузели моје земље, не водећи о мени никаква рачуна. Сада, притешњени невољом, постали сте смерни и тражите помоћ коју, зацело, никада нећете добити." Нато га је сме-
ста дао свезати и отпремити у тамницу у град Котор. Други његов брат, Брајко, видећи да је остао сам, повукао се у Стон, у који је стигла банова војска, с намером да га ухвати. Не знајући шта да ради, побегао је са женом, Војиновом кћерком, на мало острво Олипу, недалеко од Стона. Кад су то сазнали Дубровчани, упути-
ли су тамо једну своју галију да га ухвати. На тој галији је доведен у Дубровник, и ту је затворен у тамницу. Његову жену су пустили да иде својој браћи, Војиновим синовима. Када је рашки краљ наредио да буде убијен Бранко у Котору, Дубровчани исто тако уморише Брајка глађу у тамници. Таква је судбина затекла Бранивојеве синове због њихових опаких дела. И нико није остао од њихова рода. Од тог времена босански бан је владао у Хумској Кнежевини у миру и без икаквог отпора, сем што му Петар Тољеновић, праунук кнеза Андрије, човек великога духа и вешт у оружју, који је држао Попово с Приморјем, није био покоран, не желећи да призна над собом босанску власт. Да би му стао на

393

Бранко
усмрћен у
Котору, а
Брајко у
Дубровнику.

крај, бан Стефан је послао против њега војску. Пошто је био потучен и заробљен у бици, банови људи су га повели на коњу с оковима на ногама, скопчаним испод коњског трбуха. Али по наређењу бана, пре него што је дошао пред њега, био је с коњем сурван низ једну стрму обалу реке. Котрљајући се налетео је на једно дрво, и задржао се добар један сат држећи се за његове гране и одржавајући снагом својих мишица и себе и коња. Тада су га засули камењем и тако је мртав пао у реку. После овога бан Стефан дао је за жену своју кћер Катарину Николи, стрицу поменутог Петра и унуку кнеза Андрије, јер је био племените крви, мада није много вредео; дао му је такође његову баштину, Попово. Никола је имао с овом женом два сина, Богишу и Владислава, који нису успели. Кад је умро бан Стефан, Хум је држао у мирном поседу његов синовац Твртко, који га је на-
следио.

Граница између Хума и Зете је град Дубровник. Од великог камена у Дубровачкој реци на којем је уклесан крст, и једног места код реке Требишњице званог Хончилас, где је велики камен са знаком, иде пут Рудина, и у Гацко, и све до Сутјеске. С истока остаје Рашка, народ Требиња, Рудина и Гацка. Са запада границу Хума чине Попово, Љубиње, Љубомир, Ветница и Невесиње.

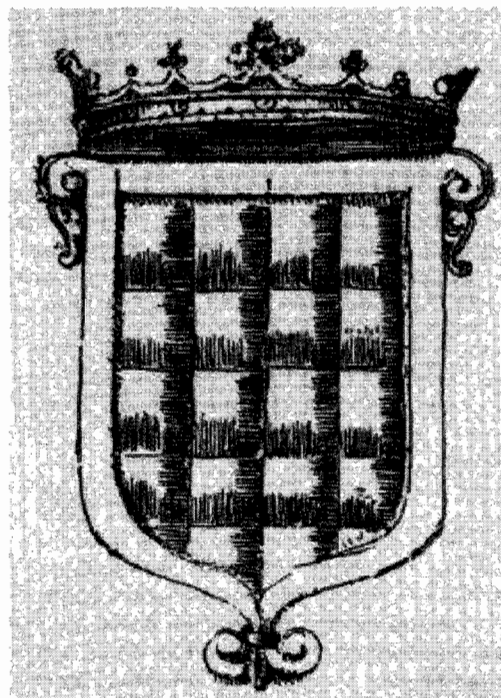
Границу између Хума и Босне чини извор реке
Неретве у Вишеви и ток те
реке према
Коњицу.

Ваља
обратити
пажњу на
снагу Петра
Тољеновића.

Граница
између Хума
и Зете.

392

Опustoше
дубровачке
границе.

Када се угарски краљеви почеше називати хрватским владарима.

У Хрватској је у прошлости било много господара који су се (како већ рекосмо) смењивали један за другим све до времена бана Звонимира и краља Крешимира, његовог зета и наследника. Затим је дошао краљ Стјепан, после њега Вукмир, а онда краљ Крешимир II. Сви су они владали у Хрватској и Рашкој. Пошто је краљ Крешимир умро без мушког потомка, једна његова кћи се удала за угарскога краља. Позивајући се на овај брак, Угри су почели полагати право на Хрватску. Али Хрвати нису хтели угарске банове ни угарску управу, већ су изабирали управљаче између себе. Тако су понекад имали једног господара, а понекад их је било више, до бана Павла. Како је Павле био веома паметан и храбар човек, покорио је целу Хрватску, а онда је наурио да заузме Хумску Кнежевину, као и Рашко Краљевство. Дошавши, дакле, с великом војском у Хум, заузео је целу ову област, јер је Хум тада био без властитог господара. Затим је отишао у Оногшт да би се пребацио у Зету, а одатле у Рашку, у којој је владао велики метеж услед неслоге и раздора између браће и синова краља

395

Бан Павле покори Хрватску.

Уроша Светога: Стефана Слепог, Владислава и Константина. Из Оногшта је послао поклисара Дубровчанима, молећи их да уђу с њиме у савез. Да би их боље привукао себи, почео их је подсећати како су рашки краљеви, као суседи њихова града, увек водили рат против њих, а нарочито краљ Урош Свети. Уједно их је упозоравао да ће им се исто десити ако Рашко Краљевство дође у руке његових синова, те да неће никада имати мира с њима. "А ја ћу (говорио је он) бити ваш пријатељ и поштоваћу вашу слободу, указиваћу вам свако поштовање и проширићу вашу државу, под условом да се удружите са мном и ударите заједно са мном на Котор, ви с мора с вашом морнарицом, а ја с копна. Кад заузмемо Котор, лако ћемо заузети и Зету, а онда и читаво Рашко Краљевство које је отворено и без утврђења." Ово посланство свидело се многим који нису мислили на опасности које оно у себи скрива, па су пошто-пото хтели да се о том посланству расправља у Већу умољених. Кад је ту била претресена ствар, они који су зрелије просуђивали одлучно су се супротставили, говорећи да никако не може бити од користи једној слабој држави, као што је њихова, то што ће ступити у савез с моћним господарима, а нарочито не с баном Павлом, који је дошао из врло далеке земље да заузме Рашко Краљевство, ослањајући се само на неслогу тројице браће, тако да би се могло десити да му ствар не успе. "А ако би он био приморан да се врати натраг, рашки краљеви би нас вечно мрзели, а он, будући да је од нас врло далеко, нити ће моћи нити ће штети да нас брани." Зато је сенат решио да одустане од тог опасног корака. Доцније се показало да је то било врло паметно. Јер кад је бан Павао видео да Стефан Слепи скупља велику војску да удари на њега, као и да му ствари полазе за руком, пошто га је народ јако волео, није се усудио да пође даље, већ се вратио натраг. То беше 1315. године. После смрти поменутог бана Павла, власт у Хрватској дошла је у руке бана Младена. После њега владале су неке властеоске породице, којих је била пуна Хрватска, свака у својој покрајини. Међу њима био је и кнез Нелипић са својом браћом, Куријаковићи, и Чубрановићи, и многи други, чија дела нећу описивати јер нису била значајна. У то време речена господа нису дозвољавала Угрима да дођу у Хрватску ни да у њој имају било какву власт. Али, током времена, пошто су изумрла готово сва истакнута хрватска господа, а како Угарско Краљевство дошло у руке краља Лудовика, тај краљ је хтео да загосподари и Хрватском. Сакупивши, дакле, војску и пошавши у Хрватску, заробио је неке из

Бан Павле пошаље свог изасланика Дубровчанима.

396

Хрватски бан Младен.

Угри заузму Хрватску.

породице Куријаковића, док су други чланови те породице побегли. Заробио је такође Нелипићевог сина Ивана, великаша велике вредности. У први час га је бацио у тамницу, али га је доцније, кад је видео да му обећава и да му се куне на верност и покорност, пустио на слободу. Поменути Иван и остала властела пристали су да им Лудовик пошаље за бана великаша кога он жели. И тако им је послао бана Николу Сеча, који је држао у краљево име сва утврђења и тврђаве које су биле од неког значаја, док је друге оставио поменутом Ивану Нелипићу и Куријаковићима. После тих освајања, краљ Лудовик је загосподарио и Далмацијом, коју је истргнуо из млетачких руку. Тако су тада Далмација и Хрватска биле уједињене и стављене под управу једног бана.

Угрин
Никола Сеч,
бан хрватски.

Далмација
потпадне под
Угре.

Граница изме-
ђу Хрватске и
Хума.

Граница између Хрватске и Хума је река
Цетина, тако да с истока остаје
Хум, а са запада
Хрватска.

У овој расправи о Бугарима биће потребно често помињати име Римљана. Читалац треба да зна да се ту под именом Римљана не смеју подразумевати Латини, већ Грци. Јер када је Константин Велики пренео царство у Цариград (Константинопољ), Грци су се прозвали Римљанима. С њима је овај ратнички бугарски народ био у непрекидној борби и толико је јада задао Источном Царству да му је то царство, на крају, морало плаћати данак. Ову ратничку одлику показао је и у каснија времена. Стога су Бјондо, Сабелик и Платина с правом рекли да је то био најмоћнији народ, који је био у стању да скрши турску силу. Аутори од којих су повађени подаци за ову расправу били су већином Грци, с којима су Бугари (како је речено) често били у борби, пустошећи свуда по њиховом царству. Према томе, лако је закључити да су поменути аутори с мало веродостојности описивали дела Бугара, те да су прећутали многе племените и херојске подвиге које су ови у дугом низу година извршили против њихових царева.

Хрватски бан
Младен.

Угри заузму
Хрватску.

Опустоше
дубровачке
границе.

Бугари, народ
словенски.

Зову се Бугари
по реци Волги.

Раздобље
бугарског
продора у
Тракију.

Словенски народ Бугари дошли су из Скандинавије (како извештавају Методије Мученик, Јорданес Алански и Франческо Иреник у VI. књизи, поглавље 32) и зауставили су се кратко време на оном крајњем делу Немачке који запљускује Померанско море, друкчије звано Балтичко море. Кренувши доцније одатле, пустошећи и палећи све, заузели су пространа поља око велике реке Волге, по којој су се прозвали Вулгари, а после Бугари. Током времена један њихов део кренуо је са Волге и дошао на Дунав, а одатле је на крају продро у Тракију и у дугом низу година извршили против њихових царева. Различита су мишљења писаца о времену **399** када се то збило: неки веле да се тај народ спустио на Дунав и заузео његове обале први пут у време папе

Агатона који је био Сицилијанац, 679. године. Други то стављају у годину 700. Али се у томе варају. Јер Марко Аурелије Касиодор пише да су се Бугари борили с Римљанима кад је Теодосије I држао то царство. И после дугог рата, око 390. године, Бугари су били побеђени, а Италија је заузела Срем. Павле Ђакон у I. књизи, у поглављу 16, Готфрид Витербски у 17. делу, Алберт Кранц у VIII. књизи и Павле Емилије пишу да су Бугари, који су живели тада близу Дунава, напали лангобардског краља Агелмунда, убили га у боју и однели победу над Лангобардима. То беше 450. године. Зонара и Кедрен приповедају у животу цара Анастасија Дикора да је овај народ у почетку понтификата папе Симаха, 495. године, напао не само Тракију, него је продро у Илирик. То су поновили више пута. Зонара, наиме, на поменутом месту каже овако: "Бугари су поново напали Илирик, где су им се супротставили неки римски трибуни, али су били срамно побеђени и готово сви сасечени. Овај пораз Римљана предсказала је једна комета и неке вране које су пред њима и над њима лете-ле, као и трубе које су, уместо звука који се обично чује у биткама, испуштале и давале неки други жалобни и веома тужни звук. Мало после тога, дванаесте године владања Јустинијана I, Бугари су прокрстарили (каже он) Илириком, те, опустошивши ову покрајину, побили војнике. Кад је то чуо илирски краљ Акум, изишавши на бојно поље, придружио је своје чете римским четама и направио велики покољ међу Бугарима. Али видећи други бугарски војници да је Акумова будност мало попустила, напади су га, побили много Илира, заробили самог Акума и вратили се кући. Следеће године придружио се Римљанима и Гепид Мундо, син Гесме, владара Срема. Њега и његова сина цар је веома срдечно примио. Предао му је на управу Илирик и опростио се с њиме на његово велико задовољство. Међутим, док се враћао у Илирик, нападо га је мноштво Бугара. После победе над њима, послао је најбоље робове у Цариград, а цар их је расподелио по Јерменији, Лазики и другим покрајинама. Бугари су у тим местима остали дуго времена." Они су (како извештава Бонфини у III. књизи Декада) напали остроготског краља Теодорика кад је одлазио у Италију, те му задали много јада. Бугари су тада боравили на Дунаву, а вођа им је био њихов краљ Борис, кога неки латински писци називају Бурсаре. Регинон Примски у II. књизи и монах Аноније у IV. књизи пишу да су се Бугари, који су насељавали Панонију с Аварима, пошто су и једни и други припадали истом словенском народу, кад је умро њихов краљ и кад је

Бугари побе-
де и убију
лангобардског
краља
Агелмунда.

Бугари харају
Илириком.

Бугари
нападну
илирског
краља Акума
и одведу га у
робље.

Гепид Мундо
господар
Сирмијума.

Надјача
Бугаре.

400
Бугари
нападну
Теодорика
кад је
одлазио у
Италију.
Бугарски
краљ Борис.

Бугари и
Авари бежаху
исти народ.

Франачки
краљ Даго-
берт мучки
побије Бугаре.

Бугарски
војвода Алзек
оде са својим
људима у
Италију.

Промени
војводску
титulu у
намесничку.

Бугарске
војсковође
Вукић и
Драгић падну
у боју.

свако од њих хтео да изабере краља из својих редова, потукли с Аварима. Но како су Авари били бројно далеко надмоћнији, Бугари су изгубили битку. И тако су сви који су преживели били протерани из Паноније. Њих девет хиљада са женама и децом пошли су франачком краљу Дагоберту молећи га да им даде неко место у његовом краљевству где би се могли настанити. Дагоберт је наредио да се сместе код Хејмонда и у Баварској. Пошто су били расподељени по кућама, наредио је једне ноћи да их све погубе заједно са женама и децом. То се збило (како извештава монах Аноније у IV. књизи Франачких анала) тринаесте године Дагобертова владања. Због тога су га писци много прекоревали. Као што се Дагоберт тако рђаво понео према овом народу који му није био ништа нажао учинио, тако се, с друге стране, лепо понео лангобардски краљ Гримуалд. Павле Ђакон у IV. књизи 29. Историје Лангобарда, наиме, пише да је око 650. године један од бугарских вођа, по имену Алзек, оделивши се, не знам зашто, од свога народа и ушавши с целом војском мирно у Италију, дошао Гримуалду и обећао му да ће му служити са свим својим људима и живети у његовом краљевству. Краљ га је послао свом сину Ромуалду у Беневент и наредио му да даде Алзеку и његовим људима погодна места за боравак. Ромуалд га је лепо примио и сачекао, те му доделио веома широке и простране крајеве који су до тога времена били необрађени и ненастањени, Сепијан, Бовијан, Изермију и друге градове с њиховим подручјима. Уједно је наредио да се Алзек, уместо војводом, назива намесником (гасталдом). Поменути Бугари (како пише исти Ђакон) насељавали су та места још у његово време, па мада су говорили латински језик, ипак нису били напустили свој властити говор. Овај народ, под вођством Вукића и Драгића, које Ђакон у животу цара Јустинијана, у XVI. књизи, назива именима Волгер и Драгон, напао је Скитију и Мезију у време када је у Мезији био магистер Јустин, а у Скитији Бландарије. Ови су изишли на бојно поље и приметили битку с Бугарима, и у њој је погинуо већ поменути Јустин. На његово место дошао је Константин из Фиренце којег је цар држао на крштењу. Пошто се Константин потукао с њима, остао је победник и одузео им сав сакупљени плен. Ту су пали у бици поменути бугарски заповедници Вукић и Драгић, побивши, међутим, пре него што су пали, много непријатеља. Дакле, из ових навода толиких озбиљних аутора, сасвим је очито то да су Бугари, кренувши с Волге под разним заповедницима и дошавши на Дунав, напали Тракију у време пре папе Агатона.

Говорећи о њиховој старини, Павле Ђакон у XII. књизи пише овако "Биће (каже он) веома корисно да проговоримо о старини Бугара Оногудура и Кутригура. У северне делове Црног мора које је пловно и у Меотидску мочвару улива се једна огромна река која протиче кроз Сарматију, а име јој је Ател. С Ателом се спаја река Танај. Танај извире тамо у крајевима Иберије који су (како кажу) у планинама Кавказа, па текући наниже, улази у реку Ател која је над мочваром Меотидом. Где се Ател рачва, улива се у Меотидску мочвару река по имену Еуктис и враћа се у Понтско море близу Никропила и рта званог Криометопон, тј. Чело овна. Из пре поменутих мочваре излива се у море једна слична река и долази до Црног мора кроз предео Кимеријског Босфора. Из ове реке вади се оно што се назива мурзилин и друге сличне ствари. У суседним крајевима према истоку, све тамо од Фанагорије или Ибера, који су такође ту, живе многи народи. Од тих крајева све до реке Кубана у којој се хвата риба ксисто, коју зову бугарском рибом, простире се Велика и Стара Бугарска. Ту живе они који се називају противницима истога племена којег су и они сами. У време Константина, који је владао на западу, умро је Кубрат, господар области зване Бугарска или област Кутригура. Кубрат је оставио пет синова, којима је у завештању наредио да се ни по какву цену не одвајају један од другог и да никада не буду слуге другом народу. Али кратко време после његове смрти дошло је до свађе између петорице браће, те су се они оделили један од другог с народом који је сваки од њих био потчинио својој власти. Међутим, први син, по имену Батај, веран наређењу свога оца, истрајао је све до дана данашњег живевши у земљи својих предака. Други син, по имену Котраг, прешавши Тану, настанио се први пут преко пута свога брата. Пети, прешавши Дунав, зауставио се са својим снагама у аварској Панонији, покорио се Кагану. Четврти је доспео у Пентаполис, недалеко од Равене и признао је власт хришћанског цара. Трећи син по реду, по имену Аспарух, прешао је Дњепар и Дњестар, па идући у Онгл, настанио се између Дона и Дунава, приметивши да је то место сигурно и да му се тешко може прићи било с које стране, јер лежи међу мочварама и окружено је и с једне и с друге стране рекама. Аспарух је успевао, захваљујући својој скромности, да му народ остане у потпуном миру, јер је одржавао добре везе с непријатељима. Кад су, дакле, били тако подељени на пет страна и постали малобројни, појавио се велики народ Хазара из најудаљенијег краја Барзилије, раније Сарматије, те је

Порекло Бугара Оногура.

Где је древна и велика Бугарска.

Кубрат, господар области зване Бугарска или област Кутригура.

402
Кубратови синови поде-
ле очевину.

Батај.

Котраг.

Бугари настањени у близини Равене.

Аспарух.

завладао целом земљом што се простирала до Црног мора. Хазари су поставили Батаја, првог од петорице браће, за кнеза Бугарске и наметнули му данак који до данас плаћа. Али кад је цар чуо да је један прљави народ из Трипла подигао своје колибе с оне стране Дунава, близу Онгла, као и да се приближио Дунаву, те да пустоши земљу коју је отео тамошњим хришћанима, било му је јако жао, па је наредио да цела његова војска пређе у Тракију. Изградивши флоту, крене у рат против њих, и против Онгла и Дунава, водом и копном, упућујући чете на бојно поље преко Албаније. У случају да се непријатељ приближи обали, наредио је да стоје лађе. Кад су Бугари видели иза леђа тако велико мноштво, у очајању за свој спас хитро прибегоше горе поменутој одбрани и утврдише се са свих страна. Бугари се за три или четири дана нису усудили да изађу ван својих утврђења, а ни Римљани, са своје стране, нису предузимали никакав напад с обзиром на оближње мочваре. Кад су Бугари приметили да су Римљани утучени и да су изгубили самопоуздање, сами су се охрабрили и добили више полета. А како је цар имао јаке болове проузроковане костобољом, те је био приморан да се у

403 подне врати ради купања, напустио је, с пет лађа и с породицом, и заповеднике и војнике, издавши им наређење да се вежбају у руковању копљем и да непрестано нападају непријатеље ако би случајно покушали изаћи напоље; иначе да их држе под опсадом и затворе рововима и другим утврђењима. Међутим, коњаници, говорећи наоколо како је цар из страха побегао, напустили су своје положаје, иако их непријатељ на то није присилио. Кад су то видели Бугари, дадоше се у потеру за њима, те су многе побили, а многе ранили и стерали све до Дунава. Када су прешли Дунав и дошли до Варне, близу Одесоса, угледали су комад копна које је било веома сигурно зато што му је позади био Дунав, а напред веома тесни пролази, затворени Црним морем. Бугари су се осећали сигурнима нарочито стога што су владали над словенским народима, којих је, говорило се, било седам. Севери су се сместили с предње стране, према истоку, где је теснац Верегава. С југа пак и према западу, све до аварске земље, било је других седам племена која су признавала бугарску власт, али под уговором. Пошто су, дакле, Бугари проширили своју власт на ова места, јако су се узохолили, те су почели пустошити и пљачкати тврђаве и поседе који су били под Римским Царством. Због тога је цар био приморан да закључи с њима мир уз обавезу да ће им давати одређени годишњи данак, на велику срамоту и запрепашћење

Бугари
потуку
Римљане.

Седам словен-
ских народа.
Словени
Севери.

Римски цар
плаћа данак
Бугарима.

Римљана. Јер чудили су се на све стране кад су чули да је онај коме је читав свет, од истока до запада и од севера до југа, плаћао данак, сада сам морао плаћати данак и био побеђен од једног народа као што је бугарски." Довде говори Павле Ђакон. Али Ламберт Шафнабуршки и Ђовани Авентински веле да је Батај поразио Константина и присилио га да му плаћа данак, те да је с њим започела бугарска власт у Тракији. Пошто је, дакле, Батај нанео цару тако значајан пораз на подручју између Паноније и Горње Мезије, сем што му се цар обавезао на плаћање данка, уступио му је такође и једну и другу Мезију. После тога живели су у потпуном миру и никад нису ратовали један против другог. Када је Константинов син Јустинијан дошао на власт у шеснаестој години живота, те почео да управља како му се свидело, довео је државу у веома несрећно стање. Раскинуо је утаначени мир с Бугарима и избрисао тачке уговора које је његов отац тако пажљиво саставио, те је одбио да им плаћа данак. Прихвативши се новог подухвата у западним крајевима, наредио је коњици да продре у Тракију, с намером да пороби и Бугаре и Словене. И тако, треће године свога владања (како вели Кедрен), кренуо је са својом војском против Србије и Бугарске. Крстарећи све до Солуна, побио је много Словена. Многи од тих Словена покорили су му се, делом силом, а делом милом. То им се, међутим, не би десило да нису били изненада нападнути. Али су га при повратку зауставили у кланцима Бугари, те се једва извукао, уз велике губитке својих људи. После оваквог пустошења словенске земље, седме године свога владања, сакупио је нове чете, избравши тридесет хиљада најснажнијих словенским младића. Њих је назвао посебним именом, драги народ. Поуздавајући се у њих, Јустинијан је раскинуо савез и с Арапима, наводећи као разлог то што новац харача те године није имао римски, већ неки други, нови, арапски отисак. Њима, наиме, није било допуштено да на златни новац, који се давао за харач, отисну други лик сем лика римског цара. Повео је, дакле, рат против њих, не поуздавајући се толико у римске легије, колико у ове изабране чете Словена. Обесивши на копље исправу у којој су биле тачке мировног уговора, па носећи је пред војском попут заставе, Арапи су ступили у борбу с Римљанима. Но пре него што је дошло до окршаја међу војскама, одабрани словенски младићи, памтећи добро увреде које им је цар нанео, одмах су га напустили, те је њих двадесет хиљада прешло Арапима. То је обесхрабрило Римљане и било разлог за њихов пораз, а охрабрило непријатеље и

Батај бежаше
први бугарски
владар у Тра-
кији и обаве-
за на данак
цара Кон-
стантина.
Римљани
уступе
Бугарима обе
Мезије.

Цар Јустини-
јан откаже
Бугарима
данак.

404

Изабере
тридесет
хиљада
најбољих
словенских
младића.

Двадесет
хиљада
Словена
напусти
Јустинијана
и приђе
Арапима.

Арапи потуку Римљани. донело им победу. Дакле, док су Римљани бежали, Арапи су их у стопу гонили, убијајући све које су стигли, те су скоро безбројне легије биле до ногу потучене. Цар је умакао с мало људи, на велику своју срамоту. Стигавши у Левкадију, наредио је да се побију преостали Словени заједно са женама и децом и да се стрмоглаве у море с брда Левкација у Никономији. Арапски владар Мухамед, упознавши велико јунаштво Словена, исте године је продро с њима у римску земљу, жестоко је похарао и сакупио велики плен. Чим се Јустинијан вратио у Цариград (Константинопољ), саставио је другу велику војску коју је повео у Бугарску пленећи и палећи све редом. Бугари су, наиме, били изненађени овим нападом, јер су веровали да су Јустинијанове ратне припреме биле намењене пре против Арапа неголи против њиховог народа. У недоумици шта да раде, повукли су се у Мезију и Тракију. Ту се за кратко време сакупило велико мноштво људи, бринући више дана једино о спасавању својих жена, деце и ствари које су могли носити собом, а остављајући градове, вароши и друга места на милост и немилост бесном цару. Но кад су после Бугари приметили да се Јустинијанова војска, сматрајући да је потпуно безбедна, креће без икаквог бојног реда, реше се да је нападну. Скупивши поново снагу и одважност, пре свега су се побринули да затворе све пролазе којима се римска војска морала вратити у Тракију и у Цариград. Кад је то недовољно паметни цар увидео, затражио је од Бугара мир. Бугари су на крају пристали на мир под условом да пусти све заробљенике и преда плен, као и да лично дође да заклетвом потврди мир на који су пристали на велике молбе и богорађење, те да исто то учине војсковође и друге личности које су биле с њим. После тога Бугари су одмах почели да утврђују градове и друга места која су Римљани били порушили. Њихов краљ Батај, овековечивши оружјем своје име, разболео се од грознице и умро кунући и оптужујући судбину што му није дозволила да умре с мачем у руци, како је доликовало човеку као што је био он. На престолу га је наследио Тервел, којег Грци и Римљани зову Тербеле, врстан војсковођа и човек великога духа. О њему Свиди у поглављу о Бугарима овако говори: "Бугари су раније опустошили аварску земљу и потпуно уништили Аваре. У то време, тј. у време Јустинијана који је, као и Хераклијев син Константин, плаћао данак Бугарима, у Бугарској је владао Тервел. Кад Бугари однесоше победу над Аварима, Тервел је упитао заробљенике за разлог те њихове потпуне пропасти. Авари му одговорили да им се то десило делом због међусобних

оптужби и њихове грађанске неслоге, а делом зато што су поубијали најпаметније и најврсније људе међу собом и предали власт и правду у руке лопова и зликоваца, напослетку, и због великих поклона и ствари за којима су били похлепни, па су постављали замке један другом, а уз то и што су били одани пићу. Кад је то чуо Тервел, сазвао је своје Бугаре и обнародовао закон да се сместа поведе истрага ако би неко био оптужен, па ако би се доказало да је извршио крађу или неки други преступ, да му без одлагања буде одсечена глава. И то је био први закон који је Тервел издао за своје Бугаре." За време Тервела владања, Асимара је протерао с царског престола Јустинијана III. Јустинијан је отишао Тервелу, којем је, између осталог, даровао краљевски намештај. Уз то му је обећао да ће узети за жену његову кћер и уступити у мирни посед крај зван Загорје, само ако му помогне да поврати изгубљено царство. Бугарин је у ту сврху сакупио војску и лично кренуо у напад на град Цариград. Поставивши логор уз зидине, испитивао је у разговору расположење грађана који су вирили кроз отворе круништа. Али они не само да га нису позивали већ су га обасули тешким погрдама. Међутим, он се ноћу преко једног водовода увукао у град и заузео га. Но Јустинијан, мало је рећи неблагодаран, заборавивши на добротинство које му је учинио Бугарин, повео је рат против њега, наступајући с коњицом, пешадијом и флотом до Анхијала. Бугари су се, најпре престрашени, повукли у планине, а затим, кад су се Римљани утаборили без икаква реда и кад су се као без главе разлетели да грабе плен, осмелели су се и напали их, те су их многе побили и заробили, а поред тога пало им је у руке много коња. Цар се с остацима војске затворио у једно утврђење. Доцније, покидавши коњима ножне тетиве, како се непријатељ не би могао њима користити, укрцао се на лађе и вратио у Цариград (Константинопољ), на велику своју срамоту.

Прве године владања Лава Исауријског, који је ступио на престо после Јустинијана, арапски владар Масалда, пролазећи с јаком војском из Абидоса у Тракији, опустошио је целу ту покрајину. Затим се одатле окренуо против града Цариграда, утаборио се близу његових зидина с копнене стране и отпочео тешку опсаду. Ту је дошао такође Сулејман, којег други зову Зулемон, генерал једне јаке флоте. Тај је с другом арапском војском прешао из Азије у Тракију са три хиљаде лађа (како веле неки аутори), а према другим ауторима, с не

406

Бугари врате
Јустинијана
на престо.

Јустинијан
се покаже
незахвалним
и зарати
против
Бугара.

Бугари
победе
Јустинијана.

више од три стотине. Уздајући се у те своје снаге, вар-
407 вари нападоше Цариград с копна и мора. И да тада
 нису били сувише похлепни за пленом, већ да су ис-
 трајали у опсади, овај град би, без икакве сумње, пао у
 њихове руке. Оделивши се, наиме, од војске, велики
 број војника је отишао да пљачка по Тракији, те, пусто-
 шећи села, продро је у Бугарску. Тада бугарски краљ
 Тервел, подстакнут делом хришћанским осећањем, а
 делом љубављу према својој отаџбини, латио се оружја
 и напао непријатеља заузетог грабљењем плена, те је
 направио међу њима такав покољ да је у самој Бугар-
 ској пало око тридесет и две хиљаде Арапа, како пише
 Јован Куспинијан у биографији поменутог Лава. Неки
 аутори су мишљења да је речени Тервел био први бу-
 гарски краљ који је прихватио хришћанску веру. Тер-
 вел се није задовољио само крштењем, већ је препустио
 краљевство свом прворођеном сину под условом да
 одржи Бугаре у вери коју су били прихватили, а сам се
 добровољно закалуђерио. Али кад је чуо да његов син
 враћа Бугаре у паганство, остави калуђерску ризу и
 поново преузе краљевство. Кад је потчинио сина својој
 власти, немилосрдно је наредио да му ископају очи. За-
 тим га је бацио у тешку тамницу, а краљевство је пре-
 дао другорођеном сину под истим условом, упозоравају-
 ћи га да се учи на примеру свога брата. И тако, обукав-
 ши поново калуђерску ризу, светачки је завршио свој
 живот. Ако је то тачно, онда је очито да су се Бугари
 поново вратили у паганство. Зонара, наиме, у биогра-
 фији цара Михајла Балба каже како се уопште сматра
 да су Бугари упознали Христа под краљем Мартином,
 којег грчки писци зову Муртаг, а Ђовани (Јохан) Авен-
 тински у IV књизи Ормортаг. Готово одмах после
 Тервелове смрти умро је његов син који је управљао
 краљевством. Тада су Бугари изабрали за свога краља
 Асена Великог, којег Грци искварено зову Асан и Ка-
 сан. Он је кренуо против арапског калифе Гвалда II, те
 га је потукао и сасекао двадесет хиљада Арапа. Пошто
 је повратио Царству Јерменију и Медију, цар Лав му је
 као награду доделио титулу краља. Асена је наследио
 Добре, по коме се земља која се налази с ове стране Ду-
 нава прозвала Добруца. Добре је често ратовао с Рим-
 љанима с променљивом срећом. Тринаесте године вла-
 дања цара Константина V, затражио је од цара нове
 уговоре и споразуме за нека утврђења која је сазидао. А
408 како је цар с недовољно поштовања поступао с бугар-
 ским поклицаром, дошло је међу њима до непријатељ-
 става. И тако је Добре продро до Дугих зидова, одакле
 се вратио кући с великим пленом. Кад је Константин то

Бугарин
 Тервел побије
 тридесет
 хиљада арапа.

Тервел се
 замонаши.

Ваља уочити
 велику
 Тервелову
 побожност.

Завлада Асен
 Велики.

Порази Арапе
 и побије њих
 двадесет
 хиљада.

Краљ Добре
 даде име
 покрајини
 Добруци.

Опустоши
 Тракију.

чуо, кренуо је против Бугарске. Кад је дошао до Ђр-
 бањске клисуре, Добре је са својим Бугарима ступио у
 борбу против њега, те побио и заробио много Римљана.
 Међу њима су били Лав, патриције и претор Тракије,
 као и Лав ризничар тог похода, те им је одузео оружје и
 опрему. Тако су се Римљани срамно повукли. Али после
 овога, било што је Добре водио какве тајне преговоре о
 миру с Римљанима, било што су ту ствар измислили ње-
 гови такмаци како би га омразили код његових људи
 који су били незадовољни таквим миром, побуњени Бу-
 гари, како пише Зонара, побили су све чланове краљев-
 ског рода који су се затекли код њих, те су поставили
 на управу краљевства Телеуција или Телеца, младића
 од тридесет година. Том приликом предали су се цару
 многи Словени које је он населио над Артаном. Цар је
 изишао у Тракију, упућујући горе, преко Црног мора,
 флоту од осамдесетак бродова од којих је сваки
 превозио по дванаест коња. Но кад је Телец сазнао за
 покрет против њега и с мора и с копна, појачао је своју
 војску са двадесет хиљада бораца узетих од суседних
 народа, те је, захваљујући њима, постао толико јак да
 се није уопште бојао. Кад је тамо стигао цар, поставио
 је табор у равници Анхијала. Последњег дана месеца
 јуна Телеуције је видео пред собом мноштво ратника.
 Ступивши у борбу, дуго су се тукли, од пет сати изјутра
 до ноћи. На крају, Бугарин је окренуо леђа и побегао.
 Ту је изгинуло безброј Бугара, многи су били заробљени,
 а многи су се предали цару. Цар се том великом побе-
 дом веома понео, те је хтео да за њу сазна цео град.
 Стога је ушао у град с војницима у пуној ратној опреми,
 уз клицање одушевљеног народа, водећи са собом у
 кочије упрегнуте Бугаре, наредивши да им се одрубе
 главе ван Златних врата. У побуну која је после тога
 избила Бугари су убили Телеца, а на његово место по-
 ставили су Сабина, зета Комерсија, свог бившег влада-
 ра. Кад је Сабин доцније затражио мир од цара, Бугари
 су се сакупили на збор и жестоко су му се супротста-
 вили, говорећи: "Бугарска због тебе (како видимо) пада
 у ропство Римљана, што не може трпети словенски или
 бугарски народ." Тада је Сабин, видећи да је изазвао
 против себе мржњу својих народа, побегао у утврђење
 Месембрију, а одатле цару. Јован Куспинијан у животу
 цара Константина V пише да је Сабин протеран од сво-
 јих људи јер је пристао на Константиново безбоштво,
 одбацивши поштовање икона. Бугари су зато изабрали
 другог владара, по имену Паган. Овај је поручио цару
 да жели да разговара с њим лицем у лице. Пошто је цар
 пристао, састао се с њиме у присуству својих бољара,

Порази
 Римљане.

Бугари
 истребе
 краљевску
 породицу.

Завлада
 Телеуције.

Поражен од
 Римљана,
 побегне.

Бугари убију
 краља Теле-
 ција и на ње-
 гово место
 поставе
 Сабина, кога
 они зову још
 и Суботин.

Бугари и
 Словени не
 подносе
 ропство.

409

Завлада
 Паган.

или (како их зове Зонара) боиалда. Цар је примио Бугарина с његовом пратњом седећи у Сабиновом друштву, те их је прекорио због узбуне и безразложне мржње према Сабину. Том приликом, како се сматрало, закључили су мир. Но цар, пославши потајно људе у Бугарску, ухватио је поглавицу Севера, који је био Словен и који је у Тракији био починио много зла. Али је био ухваћен неки хришћанин, припадник секте маргарићана, који је био један од првака Скавра. Пошто су му близу Св. Томе одсекли руке и ноге, позвали су лекаре да га исеку, те су га они жива распорили од груди до полних органа да би видели како је грађена човекова унутрашњост, па су га тако, на крају, бацили у ватру. Цар је нагло изишао из града, па, пошто је затекао Бугарску без одбране (јер су Бугари веровали у мир који је био само варка), продро је у њу кроз клисуре све до Зита, те се, попаливши насеља, вратио без нарочитог успеха. Бугари су због тога подигли устанак и протерали Пагана, а краљевство предали ратнику Телерику. Телерик се без оклевања супротставио царевим нападима, и то с успехом. Кад је цар видео толику дрскост Бугарина, кренуо је с великом флотом до Анхијала. Али у великој олуји која је настала настрадале су готово све лађе ударајући једна о другу, те је изгинуло мноштво морнара, савезника и војника. Зато се цар вратио кући без икаквог успеха. После тога, тридесете године свога владања, у месецу марту, испловио је против Бугарске са својом флотом од две хиљаде што теретних, што ојачаних лађа, тзв. келандија (паландра и травата) за превоз коња и људства. Он се сам укрцао на црвене келандије и отпловио према Дунаву да би продро горе, оставивши заповеднике коњичких одреда на пролазима, не би ли им случајно пошло за руком да продру у Бугарску док се Бугари буду усмеравали према њему. Али кад је стигао до Варне, обузео га је велики страх и већ је помишљао да се врати. Међутим, како су и Бугари једнако били у страху и бојали се за свој положај, упутили су цару поклицаре Хоила и Зигатона да моле за мир. Кад их је цар угледао, много се обрадовао и закључио мир на који су се заклели један другоме; наиме, Бугари да неће више нападати Романију, а цар, са своје стране, да неће упадати у Бугарску. Пошто су о томе биле израђене између странака исправе и списи, цар се вратио у град. Али у октобру цар је примио вест од неких својих поверљивих људи у Бугарској да бугарски краљ шаље дванаест хиљада својих земљака и једног бољара да заузму Брзитују и да доведу као сужње у Бугарску све тамошње становнике. Бугарски поклицари

Бугари протерају Пагана и препусте краљевство Телерику.

Телерик је готско име.

Према Куспинијанусу, флота бејаше састављена од око две хиљаде бродова.

410

Бугарски изасланици Хојло Зигатон склопе мир са царем.

били су већ стигли код цара. Док су још били у Цариграду, цар се правио као да иде са спремној војском против Арапа; прошле су и заставе, и комора и царска послуга. Пошто је цар претходно разаслао гласнике у разна места и преко ухода сазнао да су Бугари кренули у поход, средио је војску и одмах се упутио. С Тасатима и Трачанима, као и с одредима властеле, царева војска је бројала осамдесет хиљада бораца. Марширајући без звука труба, цар је напао Бугаре на месту званом Лусторија, те их натерао у бекство. Одневши над њима велику победу, врати се кући с много заробљеника и големим пленом. Због тога су Бугари, притешњени нуждом, затражили мир. Међутим, Константин је тај мир, тридесет и четврте године своје владавине, безикаквог разлога погазио и припремио поново јаку флоту. На њу је укрцао дванаест хиљада војника и све своје војсковође. Сам, из страха, није хтео отићи, већ је остао с коњицом. Кад су већ били стигли до Месембрије и зашли унутра, дунуо је јак северозападни ветар. У том олујном ветру страдали су и били разбијени готово сви бродови, изгинуло је много људи, и цар се вратио са овог похода од којег није било никакве користи. Бугарски краљ Телерих, знајући да је цар, преко својих поверљивих Бугара, обавештаван о свему што је он намеравао предузети, писао је цару овако: "Хтео бих побећи и доћи к вама, па ми пошаљите пропусницу и назначите ми пријатеље које имате овде, како бих им могао без опасности открити свој наум." Цар је био лаковеран, па му је послао списак својих пријатеља у Бугарској. А кад је Телерих сазнао за њих, наредио је да се сви посеку и рашчерече. Кад је затим то дошло до ушију цару, за тренутак је стао чупкати браду, па је још једном кренуо против Бугара. Но то је био последњи пут, јер му се на нози појавио црни пришт, те је услед њега умро. Не дуго после тога неки бугарски великаши, подјарујући пук против Телериха, присилили су га да побегне цару Лаву Копрониму, Константинову сину, који га је лепо примио и учинио властелином, давши му уз то за жену Ирену, рођаку своје жене; он га је покрстио и сам га је држао на крштењу; исказао му је краљевске почести и заволео га од срца. Бугари су на његово место изабрали Кардама, већ стара човека. Уредивши своју војску, он је сместа прешао у Тракију и започео борбу с Римљанима. Тада је цар Константин VI, Иренин син, пошао против њега и дошао до једног утврђења званог Пробат, на обали Св. Гргура. Сукобивши се с Кардамом, увече је дошло до малог чаркања. Они који су били с

Римљани изненада нападну Бугаре и потуку их.

411

Краљ Телерик побегне к цару.

Мајка цара Лава бејаше Бугарка, према наводима Куспинијановим, врло побожна жена.

Краљ Кардам.

Бугари порази
цара Константина.

Римљанима, из страха су побегли ноћу, те су се не-
славно вратили натраг. Тако су исто и Бугари из страха
окренули кући. Касније, у месецу јулу исте године, Кон-
стантин је кренуо с војском против Бугара и подигао
утврђење Маркеле. Двадесет и другог поменутот месе-
ца, Кардам је изишао у борбу са свим својим снагама.
Уздајући се у своју велику смелост, а заведен од лажних
гатара који су му прорицали да ће победа бити на ње-
говој страни, цар је без икаквог премишљања и без ре-
да кренуо у напад на непријатеља. Зато су га Бугари ју-
начки одбацили и натерали у бекство, те се вратио у
Цариград узвелики губитак не само обичних пешака
већ и своје прве властеле. Међу њима су били: магистер
Михајло, драгон Лахана, патриције Барда и протоспа-
тар Стефан, затим Никета и Теогност, именовани ра-
није за преторе, као и знатан број других личности са
царског двора; пред њих, лажни пророк и звездочатац
Панкратије који је прорекао да ће цар бити победник.
Бугари су у овој бици заробили пртљаг, новац, коње,
ћилимове и сву царску опрему. Шесте године Констан-
тинова владања, Кардам је затражио од цара редовни
данак, под претњом да ће, ако му га не пошаље, лично
доћи и опустошити целу Тракију све до Златних врата.
Цар му је послао коњску балегу и одговорио да се, бу-
дући да је већ немоћни старац, не мора толико трудити
да долази у Цариград, него да ће га радије он посетити
у Бугарској. Помињући ово бугарско посланство, Геор-
гије Кедрен не каже да је цар послао Бугарину балегу,
412 него да му је само отписао како му је дао све што му је
по уговору био дужан дати. Припремивши, дакле, и
једна и друга страна јаку војску, изишле су једна другој
на видик. Међутим, кад је Бугарин видео да је прио-
љен да се бори на веома неповољном месту, није хтео
прихватити борбу, већ се повукао и нанео много штете
Римљанима. Кад је стигао кући, разболео се од грозни-
це која га је после мало дана послала на други свет.
Кардама је наследио Крум, одважан човек, који се
(како пише Павле Емилије у III. књизи), у грађанском
рату између Кадалоха и Словена Људевита и управљача
Паноније, придружио Људевиту. Имајући на својој
страни Крума, Људевит је напао Борну, достојног запо-
ведника западног цара у Далмацији, па га протерао из
већег дела те области. Бугари су после овога покренули
спор с Францима о границама Паноније. У почетку су
мирно преговарали преко својих поклисара, а доцније
су прешли на претње. Али кад су видели да цар, уместо
речима, одговара снажном војском, закључили су мир.
Крум, међутим, по обичају својих претходника, није

Смрт краља
Кардама.

Завлада
Крум.

Приклони се
словену
Људевиту.

престајао да и даље пустоши тракијске области и да
пљачка Римљане. Кад је цар Нићифор, седме године
свога владања, наредио да се подели плата римским
војницима близу реке Струмице, дошли су Бугари те су
му одузели хиљаду и сто фунти злата. Том приликом
побили су многе Римљане с њиховим војсковођом и дру-
гим личностима које су се ту затекле. Поред тога, Бу-
гари су ту заробили сав пртљаг војника и вратили се
кући. Исте године, пред празник Васкрсења, Крум је
изишао са својим четама, освојио Сардику и побио у
њој шест хиљада римских војника, поред мноштва дру-
гих људи. Нићифор се на то страховито расрдио, готово
побеснео. Зато је са својим сином Ставракијем наредио
да се припреми све што је потребно за рат против Бу-
гара. Кренувши из Цариграда месеца јула, повео је са
собом војнике не само из Тракије већ и из других уда-
љенијих крајева. Поход против Бугара отпочео је девет-
наестог дана поменутог месеца. Али пре него што је
ушао у Бугарску, његов љубимац, слуга Бисанције, по-
бегао је из Маркела Круму и понео са собом царску одо-
ру и стотину фунти злата. Многи сматрају да је ово
бекство морало нанети Нићифору велико зло, јер три
дана после првих окршаја, мислећи да га прати срећа,
није своју срећну победу приписивао богу, већ је не-
престано говорио о доброј срећи и паметном вођењу
борбе Ставракија; претио је кнезовима који су му спре-
чили улаз; издао је наређење да се убијају и стока и де-
ца без обзира на узраст, без икакве милости; није доз-
волио да се сахрањују лешеве људи његове области, зау-
зет једино скупљањем плена; наредио је да се добро за-
кључа Крумово спремиште робе, чувајући је као своју
личну ствар; секао је уши и друге удове бедним хриш-
ћанима ако би му дирнули и најнезнатнију ствар из то-
га плена; спалио је дворану која се звала Крумов двор,
мада се Крум био пред њим много понизио и говорио
му: "Ево победио си, узми, дакле, што ти се свиђа и по-
ђи у миру." Али како је Нићифор био непријатељ мира,
није га хтео прихватити. На такву окрутност Крум се
разгневио, и наредио да се постави на улаз и излаз из
тога краја много балвана од којих је направио чврст
зид, а утврдио је све пролазе. Кад је Нићифор примио
ту вест, запрепастио се и лутао тамо-амо по земљи, не
знајући шта да ради. Онима пак који су били уз њега,
предсказивао је скору пропаст, говорећи им: "И кад
бисмо имали крила, не би било наде да ће се ико спа-
сити." Ове припреме су биле извршене у року од два
дана, у четвртак и петак, а у суботу у ноћи пред Нићифо-
ром су се нашли бројни и бесни наоружани одреди.

Бугари
порази и
убију римске
заповеднике.

413

Нићифор
спали Крумов
двор.

Приметивши непријатељске одреде, сви који су били око Нићифора страховито су се уплашили. Бугари су их убијали без икаква милосрђа; међу њима су били: патрицији Еције Петар и Сисиније Трифил, патриције Теодосије Салибара који је нанео много непријатности и зла бившој царици Ирени; ту је био такође епарх, патриције и гувернер Левантинаца, многи протоспатари и спатари, дворска стража, заповедник царске телесне страже или друнгарије, затим претор Тракије и многи заповедници разних одреда с безбројним људством. У овој бици која је вођена код Славмира, недалеко од Никопоља, рђаво су прошли сви Римљани: пропало је такође све оружје и царско покућство са свом његовом сребрнаријом. Бугари су овде показали такву окрутност да је Павле Ђакон, приповедајући овај ратни окршај, казао: "Бог сачувао да хришћани икада више виде тако срамне ствари као у овој бици, која превазилази све страхоте које су се икад десиле. Наиме, пошто је одсекао главу Нићифору, Крум ју је држао неко време на вешалима као невиђен призор и знак победе, а на запрепашћење свих Грка. Касније пак, престругавши вратну кост и одстранивши ланац, направио је од лобање пехар окован златом, па пошто је усую у њега вино, пио је из њега и он, и његови великаши и други словенски кнезови." Крум се затим окренуо на освајање града Топира, данас званог утврђење Русијон. Видећи, дакле, Римљани да се њихов положај све више погоршава, протераше Нићифоровог сина Ставракија, који се, више пута рањен, једва спасао из бугарског рата, а подигли су на престо Михаила Куропалата, друкчије званог Рангаб. Рангаб је пошао у рат против Бугара, али није учинио ништа вредно помена, јер како је Бугарин опсадом заузео Девелт и одвео оне које је тамо затекао, заједно с епископом, цар је био приморан да се врати натраг. Друге године своје владавине, нарочито жељан да се дочепа неког од својих који су били пребегли Римљанима, Крум је упутио цару поклизара Драгомира, једног од својих бољара, да тражи мир под оним условима под којим је био закључен мир за време Теодосија Адрамитскога и патријарха Германа с тадашњим бугарским владаром који је боравио у трачкоме Милеону; затим, да му цар даде одеће или црвеног крзна у вредности до педесет фунти злата; поврх тога, да се морају изручити и вратити натраг они који су пребегли с једне и с друге стране, као и они који би убудуће издали свога господара; даље, да трговци обеју страна буду снабдевени исправама с печатом свог господара. У случају да се неки трговац затекне без таквих

Бугари поразе Римљане.

Окршај вредан суза.

Бугари погубе цара Нићифора.

Крум направи пехар од Нићифорове лобање и пије из њега.

414

Бољари.

исправа, да некажњено може бити оробљен, и његова роба заплена. Уједно је написао цару: "Ако брзо не пристанеш на мир, ја ћу ударити на Месемврију." Но цар, на наговор рђавих саветника, није пристао на мир. Рђави саветници, наиме, под видом неког лажног милосрђа и самилости, а и да царство не би изгубило углед, говораху да не доликује изручити и предати бегунце који су се склонили под крила царства, наводећи речи јеванђеља које каже: "Онога који дође к мени, нећу бацити напоље." Међутим, средином октобра, Крум усмери своје одреде са опсадним справама, оновима и другим оруђем за рушење зидина пут Месемврије. Те справе он је научио да прави захваљујући недовољној разборитости цара Нићифора, што је значило пропаст за Римско Царство. Наиме, неки Арапин који се обратио у хришћанство у време Нићифора био је веома вешт у прављењу тих справа. Њега је Нићифор био сместио у Једрене (Хадријанопољ) и није му давао никакву награду, штавише, непрестано му је смањивао плату, а кад се против тога бунио, наредио је да га добро избатинају. То је Арапина много заболело, па је побегао Бугарину и научио га како се праве све врсте опсадних справа. И тако, пошто се Крум користио непрестано таквим справама, нико се није усуђивао да му се супротстави и он је у року од месец дана освојио Месемврију. Ова вест тешко је погодила цара, па је одмах, првог новембра, позвао патријарха, с којим се посаветовао о миру. Присутни су били такође митрополити никејски и кизички. Патријарх и митрополити, заједно с царем, били су за прихватање мира, али рђави саветници, с ректором школе Теодосијем, били су против, говорећи да нико не сме прихватити мир бацајући под ноге божанске заповести. Ствари су се десиле овако: првог новембра појавила се једна комета у облику двеју веома сјајних месечевих лопти које су се спајале и растављале у разне облике, тако да се чинило да стварају лик човека без главе. Следећег дана стигла је немила вест о пропасти Месемврије. Та вест испунила је све страховитим ужасом, јер су после тога очекивали још већа зла. Непријатељи су нашли у Месемврији све што редовно служи удобности становника и грађана једног таквог града. Заузели су је с Девелтом, где су нашли тридесет и шест топова од бронзе за бацање запаљиве течности и вештачке ватре на непријатеља, као и велику количину злата и сребра. Затим, у месецу фебруару, бежећи пред Бугарима, Римљани донесоше вест цару да Крум иде журно да опустоши Тракију. Петнаестог поменутог месеца, цар је изишао из града у војни

415

Бугари освоје Месембрију.

поход, а вратио се без икаква успеха. После заузимања Месемврије, цар је одрекао мир Круму и наредио да изабрани војници из свих чета пре пролећа пређу у Тракију. То је било врло непријатно свима, а нарочито онима из Кападокије и Јерменије. Кад је цар у месецу мају отишао у поход, у његовом друштву изишла је и његова жена Прокопија до водовода код Хераклеје. Тиме су били врло незадовољни војници, па су псовали и грдили Михаила. Затим, дванаестог дана месеца маја, уследило је помрачење сунца у дванаестом степену Бика, према часовнику при изласку сунца, што је код Крума изазвало големи страх. Цар је ишао около по

416 Тракији са заповедницима и војницима, а није ишао у Месемврију нити је радио ишта што се мора радити да би се нанела штета непријатељу. Цар је радио оно на шта су га празним речима наговарали његови саветници, који су били без икаквога ратног искуства, па су стога непрестано говорили да се непријатељ не усуђује да му изиђе на мегдан. Но Бугарин је почетком месеца јуна изишао у борбу са својим четама. Међутим, како се бојао да је царска војска многобројна, био је управно војску против Версиникије, готово тридесет миља далеко од царевог табора. Кад је после дошло до битке, Римљани су је изгубили, а Бугари су се вратили кући пуни плена. Зонара баца кривицу за овај пораз Римљана на Лава Јерменина, заповедника источних одреда, који је наследио Михаила у царству. Пошто је Јерменин био сувише похлепан за царством, почео је у почетку битке да оговара цара и да га клевета пред војском, тврдећи да је мекушац и да се слабо разуме у ратним стварима. После тога наредио је својим легијама да пођу за њим не обзирући се на царева наређења, па је он био узрок пораза Римљана, као и тога што се цар с мало људи спасао, остављајући у рукама непријатеља ровове и шаторе са свом њиховом опремом. Због овог пораза Римљани су одузели царску власт Михаилу, а предали је Лаву Јерменину. Шест дана после његова ступања на царски престо, Крум је, оставивши брата с његовом војском да туче Једрене, кренуо сам с бугарском коњицом и стао опседати Цариград на положају од близу зидина Влахерне до Златних врата. Ту је Крум показао све своје јунаштво. Али кад је добро осмотрио градске зидине и видео добро распоређене царске одреде, изгубио је наду да ће га на тај начин заузети. После је прешао на преговоре, па пре него што је дошло до мира, настојао је лепим речима не би ли како добио град Цариград. Користећи прилику, цар Лав је покушао да постави замку Круму, али му није пошло за руком да

*Бугари победе
цара.*

*Опсада града
Константино
поља.*

то изведе до краја услед недовољне пажње оних којима је био поверен тај задатак. Они су га, истина, ранили, али рана није била смртоносна. Због тога се Крум толико ражестио да је попут лудака отрчао у Свети Мамај и спалио једну тамошњу палату, а затим утоварио у кола лава од бронзе с медведом и малим змајем, као и камење и прворазредне мермере, па се вратио натраг. Поред тога, заузео је опседнути град Једрене (Хадријанополис). Одатле је повео у Бугарску много хришћана, међу којима су били епископ Манојло, отац и мајка Василија који је доцније постао цар под именом Македонац, и сам Василије, који је тада био дете. Док су ови хришћани боравили тамо, обратили су у Христову веру много Бугара, те су расејали свуда по Бугарској хришћанску науку. Кад је умро Крум, кога грчки писци зову Друне, наследио га је његов брат Муртаг, од других зван Ормортаг, а од Кедрена Критаг, још окрутнији од свога брата. Кад је Муртаг видео да Бугари мало-помало прелазе у хришћанство, разбеснео се, те је позвао к себи епископа Манојла и његове главне помагаче. Најпре их је слатким речима стао наговарати да напусте хришћанску веру и прихвате веру Бугара. Али кад они то нису хтели да учине, ни на његова обећања ни на његове претње, на крају их је погубио, мучећи их на разне начине. А како су га касније више пута Римљани поразили, те је био у немогућности да им се више супротставља, закључио је с њима примирје на тридесет година и вратио им све заробљенике. Кад су се заробљеници сакупили да крену у своју отаџбину, угледао је међу њима поменутог Василија, који је већ био ушао у године младости, веома љупког изгледа, како се нарочито отмено понаша у друштву, смеје се и плеше. Позвао га је к себи, па, ухвативши га за руке, пољубио и поклонио му једну необично велику јабуку. Василије ју је, наслонивши се на колена Бугарина, радо примио. После закључења примирја с Римљанима (како рекосмо), Муртаг је имао често окршаје с војском коју је западни цар Лудовик, син Карла Великога, држао на његовим границама. Дакле, због тих њихових међусобних спорова, Муртаг је послао своје поклицаре Лудовику. Кад их је овај саслушао и прочитао писмо које му је слао Бугарин, било му је веома чудно и (како пише Аноније у IV. књизи) остао је изненађен. Да би сазнао о чему је ту реч, послао је бугарском краљу, с његовим поклицарима, неког Махелина из Баварске, којем је наредио да испита зашто му је упућено бугарско посланство. Али мало после, док се Лудовик налазио у Ахену, примио је обавештење да се бугарски поклицари

417

Заузму Хадријанополис.

*Проповедање
Јеванђеља
Бугарима.*

*Смрт краља
Крума, од
Грка званог
Друне.*

*Наследи га
брат
Муртаг.*

*Покаже се
као непријатељ хришћанске вере.*

*Често ратује
с војском
цара
Лудовика.*

налазе у Баварској. Наложено је да се ту зауставе до
418 даљег његовог наређења. Кад је пак чуо да и поклицари
 Абодрита (Бодрића), обично званих Преденечентима,
 који су живели на границама Бугарске у Дакији уз Ду-
 нав, траже аудијенцију код њега, сместа их је примио.
 Чим су ови ступили преда њ, почели су се жалити на
 Бугаре како им непрестано, потпуно бесправно, пус-
 тоше земљу. Пошто су затражили помоћ против Бугара,
 цар им је наредио да се врате кући и тамо чекају док
 дођу бугарски поклицари. Њих је доцније, у месецу
 мају, примио у аудијенцију у Ахену, где се одржавао
 сабор за одређивање граница између Бугара и Франа-
 ка. Пошто их је саслушао, вратио их је у Бугарску кра-
 љу Муртагу са својим писмом. Кад је Муртаг чуо из-
 вештај својих поклицара, наредио им је да се сместа
 поново врате цару и замоле га да без икаквог одлагања
 обнародује поменуте међе и границе или бар да пусти
 да их свако слободно, и како најбоље уме, брани. Лудо-
 вик му није тако брзо одговорио, јер се била проширила
 вест да је Муртаг умро. Да би се о томе обавестио,
 упутио је свог дворског кнеза Бертриха Балдриху и
 Геролду, кнезовима и чуварима границе према Авари-
 ма у покрајини Карантанији. Кад се Бертрих вратио с
 извештајем да вест о Муртаговој смрти није тачна, цар
 је позвао к себи бугарске поклицаре и вратио их њи-
 ховом господару без икаквог писма. Гневан због тога,
 Бугарин је и даље непрестано пустошио Лудовикове
 границе. Прешавши у Горњу Панонију, сву ју је изло-
 жио огњу и мачу. Лудовик се осетио веома увређен ти-
 ме. Сматрајући да је за све то крива блесавост фур-
 ландског војводе Балдриха, сменио га је са положаја у
 тој провинцији, те је предао на управљање четворици
 кнезова, људима вештим у ратним стварима, упозора-
 вајући их да убудуће не дозволе Бугарину да продре у
 земљу. Како је Бугарин био у миру с источним царем,
 својевољно је прискочио у помоћ цару Михаилу Балду
 против Томе који је на све начине настојао да заузме
 царство. Кад је Тома стигао с војском до Чедота, био је
 веома узнемирен, јер му се учинило да не може водити
 борбу истовремено с градом и Бугарима. Стога је
 окренуо целу војску против Муртага. Ступивши с њиме
 у борбу, Муртаг је остао победник, пошто је побио и
 заробио много непријатеља. И тако су се Бугари, веома
419 поносни, вратили кући пуни плена. После овога, кад је
 царство дошло у руке Теодоре, бивше жене цара Те-
 офила, Муртаг јој је уз претње поручио да хоће да
 раскине уговоре и примирје које су били закључили.
 Царица му је одговорила да ће му се свим средствима

*Бугари опус-
тоше горњу
Панонију.*

*Бугари поту-
ку Римљане.*

супротставити и пружити отпор и одбрану колико год
 буде у њезиној могућности, па ако бог даде да она ос-
 тане победница, нека добро промисли каква ће то сра-
 мота бити за њега, а ако случајно он победи, да ће му
 бити мала или никаква част. Кад је то саопштено Буга-
 рину, одустао је од ратног похода и одлучио (како је и
 учинио) да обнови уговоре које је раније закључио с
 Римљанима, те је кренуо с великом војском против Сло-
 вена који су насељавали Панонију, а упадали су у Бу-
 гарску правећи велике штете. Кад је Муртаг с њима за-
 метнуо битку, неко време се водила огорчена борба, јер
 један другоме није хтео нипошто уступити славу или
 јунаштво у рату. Али како су Бугари (како извештава
 Аноније у IV књ.) довели безброј пешака и коњаника и
 непрестано убацивали свеже војнике на место уморних
 и погинулих, Словени су били поражени. Но главни раз-
 лог овог пораза Словена био је што су у почетку потце-
 нили снаге Бугара. Пошто су Бугари протерали из тих
 крајева словенске кнезове, Муртаг је поставио уместо
 њих бугарске кнезове. Муртагова сестра била је једном
 приликом заробљена и одведена у Цариград. Боравећи
 тамо на царевом двору, била је крштена и школована.
 Када је био закључен мир с Муртагом, враћена му је, а
 он је уместо ње изручио Римљанима Теодора Куфара,
 који је био његов заробљеник. Сада, кад је она дошла у
 Бугарску, настојала је на све начине да привуче брата
 хришћанској вери, о којој је с њим више пута расправ-
 љала и славилa је што је боље умела њене мистерије као
 божанске ствари. Али, мада је он већ раније чуо те
 ствари од Куфара, ипак није хтео напустити своју веру
 пре него што га је нужда приморала да то учини
 заједно са својим народом. Наиме, кад је цело његово
 краљевство било мучено кугом и глађу, он је био веома
 снужден и није знао шта да ради. Тада се обратио
 ономе кога му је више пута помињала његова сестра, тј.
 Исусу Христу. Њега је стао призивати да га избави од
 толиких невоља, и та његова молитва била је тако ус-
 пешна да ју је Господ одмах услишио. Кад је он то
 видео, поручио је да му пошаљу неку прикладну особу о
 да га поучи у стварима вере и да га крсти. Сместа су
 му послали једног епископа који је изврсно извршио тај
 задатак. Била је још једна ствар (како пише Кедрен) ко-
 ја је утврдила овог краља у хришћанској вери. Он је,
 наиме, изнад свега уживао у лову. А пошто је желео да
 у њему има забаву и кад изиђе ван и док борави у ку-
 ћи, сазидао је нову палату и наредио да калуђер Мето-
 дије, рођен у Риму, врстан сликар, украси целу ту пала-
 ту сликама многих и разноврсних животиња. Десило се

*Панонски
Словени
харају
Бугарском.*

*Претрпе
пораз од
Бугара.*

420

*Муртаг
постаје
хришћанин.*

с божанским допуштењем, да краљ није посебно именован животиње које је требало насликати, већ је то оставио на вољу сликару, рекавши само да животиње буду страшног изгледа. Тако, добри калуђер, не знајући да наслика страшнију ствар, насликао је Други долазак Христов. Кад је Бугарин ту видео приказано, с једне стране, мноштво изабраних, а с друге, муке припремљене осуђенима, потпуно се решио да напусти свако сујеверје својих предака. Но због тога су се побунили први великаши његовог краљевства и хтели су да га протерају. Међутим, он их је, наредивши да се напред носи крст, с незнатном војском савладао и присилио да сви постану хришћани. Платина у биографији папе Николе I. пише да су Бугари под овим папом упознали Христа и да им је Хадријан II. послао три епископа да их поуче у хришћанској вери, Силвестра, Леопарда и Доминика Тревизанца. Али Луполд Бамбершки, приближавајући се више од других бугарским анаlima и грчким ауторима, то пориче и каже да су Бугари, поставши много раније хришћани, а затим упавши у шизму, прихватили католичку веру у време далматинског краља Свенопила. Ово исто тврди и аутор хроника и каже да је папа Никола I. послао Бугарима епископе и свештенике да протерају из тога краљевства јеретика Фотина, који је то краљевство својом лажном науком био заразио, те да су после кратког времена сами Бугари, побуњени и поткупљени многим поклонима, а још већим обећањима од стране цариградских свештеника, протерали латинске свештенике и примили грчке, што је касније изазвало многе расправе и свађе између Латина и Грка. Али вратимо се већ на краља Муртага. Пошто је Муртаг довео Бугаре до поменутог стања, написао је цариградској царици писмо у којем је молио да буде добра, те његовом народу, који је био тако скучен и затворен на мало земље, прошири обитавалиште и поклони још мало земље, јер ће тим путем привезати уза се Бугаре и учинити вечни мир с њима. Царица је радо услишила његову молбу и уступила му читав појас провинције Фереје која је раније делила Бугаре од Римљана. Овај крај су Бугари на свом језику прозвали Загорје. Његову је епископију цар Лав Филозоф потчинио једренском архиепископу планине Хема. После овога Бугари су дуго времена били у пријатељству с Римљанима, све до Симеона Лабаса, који је наследио у краљевству Муртага или, како Бугари веле, до бугарског краља Бориса I. Симеон је подигао Велики Преслав, зван раније Ођиђе, смештен под планином Хемом, коју су Бугари држали дуго времена. Бугари су под Симеоном, поводом неких

Проповедају у Бугарској.

Кривоверац Фотин затру је бугарско краљевство.

Бугари протерају латинске свештенике и прихвате грчки обред.

421

Царица дарује Бугарима Загорје.

Бугарски краљ Симеон изгради Велики Преслав.

неправедних намета које су Римљани ударили бугарским трговцима, повели рат против Римљана. Пошто су и једна и друга војска кренуле у рат, приметили су битку у Тракији, и ту су Римљани били поражени и убијен њихов заповедник. А Бугарин је најпре наредио да се заробљеницима одсече нос, а онда их је послао у Цариград. То је толико разбеснело цара да је сместа послао поклисара Угрима који су били настањени уз Дунав, молећи их да провале у Бугарску. У међувремену он је сам припремио велику копнену и поморску војску. Али пре него што ће започети рат, тадашњи цар Фока послао је поклисара Бугарину да би закључио мир, до кога, уосталом, није дошло. Но како је Симеон сумњао да је тај поклисар дошао пре да уходи и да види шта он ради, наредио је да га затворе, а онда се окренуо против Фоке. Док је Симеон био заузет на овој страни, Угри су провалили у његову земљу, правећи огромне штете. Зато је Симеон био приморан да напусти поход против Фоке и да се одупре Угрима. Кад се с њима потукао, био је поражен и много његових људи је поубијано и заробљено. Сам се једва спасао бекством у Доростол, тј. Дристу. Цар је откупио од Угра све бугарске заробљенике. После овога пораза Симеон је послао поклисара да преговара о миру с тадашњим царем Лавом Филозофом. Овај је поверовао посланству Бугарина и упутио Керосфата да закључи поменути мир. Али је Бугарин задржао Керосфата и ударио на Угре. Пошто им је нанео пораз и натерао их у бекство, опустошио је њихову земљу. Цару је пак одговорио да никада неће закључити с њим мир ако му што пре не изручи све Бугаре који се налазе у његовом заробљеништву. Тада се цар наоружао против њега, те, сакупивши сву војску с истока и са запада, приметно је битку с Бугарима. Сећајући се јунаштва и славе коју су њихови преци стекли на ратном пољу, ови су се добро борили и остали победници. Стога су непрестано пустошили римске области. Када цар није могао више то подносити, закључио је с њима мир који је очувао за целог свог живота. Кад је он умро и оставио царство свом брату Александру, Симеон му је послао поклисара да потврди ранији мир закључен с Лавом. Али како Александар није примио тог његовог поклисара с дужном почашћу, поново је ушао у рат. Пустошио је земљу Римљана, и ништа га није могло спречити да изврши оно што је хтео и да се врати богат кући. У то време се Александар разболео, па како му је услед претераног јела и пића прсла једна унутрашња жица, умро је, оставивши управљаче царства и намеснике деветогодишњем синовцу Константину VII, сину

Бугари надјачају Римљане.

Цар Фока тражи мир с Бугарима.

Угри потуку Бугаре.

422

Бугари након победе над Угрима опустоше њихову земљу.

Победе и цара.

Опустоше земље Царства.

Тај Александар владаше године 905.

Нападну
Констан-
тинопољ.

Тог Бајана
Гемблацензис
помиње у
Немачком
летопису.

423

Сурово
опустоше
Тракију.

Положај
Хадријано-
полиса.

Бугарин
Симеон
заузме Хадри-
јанополис.

Царицу Зое
син врати на
двор.

Лава и Зоје, патријарха Николу, магистра Стефана, ма-
гистра Јована Еладу, ректора и двојицу других. Ове је
био уздигао на достојанство патриција. Док су, дакле,
ови управљали царством, ствари Римљана ишле су све
горе, услед неслагања и недостатка поштовања према
цару, још голобрадом момку. Верујући да ће због тих
њихових неслагања моћи да се лако домогне Цариграда
(Константинопоља), Бугарин је дошао с много војске
под његове зидине и извршио више напада. Али кад је
установио да је његова одбрана јака, изгубивши наду
да ће га освојити, подигао је војску и дошао у Хебдом,
где се решио да закључи мир. Стога су патријарх и
други намесници повели цара у палату Влахерне, у коју
је дошао и Симеон с два своја сина, с врачом Бајаном
који је претварао људе у звери, као и с Петром који га
је доцније наследио у краљевству. И мада је ту Бугарин
био почашћен преко сваког очекивања, а нарочито
поклонима, ипак се није могао решити да закључи мир
ни да се нагоди с царем, јер је хтео да све буде како се
њему свиђа. Будући да такав мир није био нимало час-
тан, Грци га нису хтели прихватити. Пошто је, дакле,
био благословљен од патријарха и погођен од Кон-
стантина, вратио се после ручка својим четама. Про-
шавши кроз целу Тракију пленећи и изазивајући стра-
ховите пожаре, коначно се утаборио код града Једрена,
стародревног Тримонција и Ушкудаме, који се звао
тако док га цар Хадријан није проширио и назвао по
своме имену Адријанополис, што на грчком значи Хад-
ријанов град. Овај је град потпуно у равници, али унао-
коло има много брежуљака, а лежи на обали реке Ебра
(Хебра) која се данас зове Марица, и то на месту где се
у ту реку улива Тунс. Види се да је овај град био веома
велики, јер и данас, кад је готово већи део зидина ош-
тећен и порушен, обухвата 15 миља. Лабас се утаборио
код њега, па пошто га није могао заузети силом (што је
изнад свега желео), заузео га је, коначно, новцем, ку-
пивши га потајно од неких војника који су му га ноћу
предали, на велику несрећу бедних грађана који су из-
губили и живот и све што су имали. Кад је Константин
видео такав развој ствари код Бугарина, мада је имао
поверења у вредност намесника, још је више имао
поверења у љубав своје мајке Зоје, и у врлину и мудрост
коју је она увек показивала. Позвао ју је, дакле, поново
на двор, одакле ју је био протерао Александар по наго-
вору рђавих саветника, те указавши јој све почести,
поделио је с њом царство, што је било, зацело, не од
мале користи. Јер када се Зоја вратила на свој положај
и довела са собом на двор Константина и другу браћу,

њих за коморнике, а Константина за магистра царске
коморе, најурила је патријарха Николу, Василицу, Га-
бриопола и сву другу Александрову послугу. Тада је
упрла све снаге да поврати изгубљено: наредила је да се
поново заузме Једрене и да се врати под стари јарам.
Не задовољивши се само тиме, закључила је најпре
примирје на истоку с Арапима и с другим непри-
јатељским народима; затим је сакупила велику војску и
с истока и са запада, те је ту војску под вођством Фоке,
доместика школе и веома вештог ратника, упутила про-
тив Бугарина. Кад је Фока стигао до непријатеља, пора-
зио их је и победио, наневши им огромне губитке. И
већ су, не окрећући се, бежале на све стране разбијене
чете Бугарина, кад је Фока, исцрпљен од напора и вру-
ћине, желећи да се освежи отишао до једног извора. Ту
му се док је или пио воду или прао лице од прашине,
истргнуо из руку коњ и вратио галопом у табор. Кад су
то видели многи војници и одмах препознали коња,
закључили су да је заповедник погинуо. Погођени тиме,
престали су да се даље боре и прогоне Бугаре у бекству.
Кад је то приметио Симеон са једног брда на које је био
побегао, позвавши натраг оно мало војске што је могао
дозвати и попунивши добро прве редове, насрне на
непријатеље који су се, немајући вође, сместа дали у
бекство. Прогонећи их, Бугари су их многе побили, те је
и сам Фока с мало људи једва имао времена да се скло-
ни у царски град Месемврију, смештен на Великом мо-
ру. Чувши за овај пораз, царица је места послала Јо-
вана Богу да сакупи нове чете и наредила Роману Лака-
пину, друнгарију, тј. адмиралу мора, да их на бродовљу
превезе у Месемврију у помоћ генералу, како би уни-
штили непријатеља. Али како је дошло до тешког несла-
гања између Боге и адмирала, нове чете су се расуле, а
адмирал се вратио у Цариград у намери, сумњало се, да
заузме царство. Тамо се вратио и Бога. Кад су и један и
други изложили своје разлоге, било је пресуђено да се
адмиралу, зато што је напустио војску, ископају очи. Но
пресуда није била извршена, јер се за њега много заузео
код царице неки човек који је код ње био веома утица-
јан. Бугарин, понесен победом, дошао је до Цариграда
да га опседа. Али га је Фока, кренувши поново против
њега и приметивши нову битку, победио и натерао у
бекство, уз тако велике губитке да се мало ко спасао.
Међутим, пошто Бугарин није хтео мировати све док не
загосподари Цариградом и Римским Царством, послао
је поклицара, како пише Кедрен, туниском владару Фа-
тлumu, наговарајући га да са својим Сараценима дође
морем, а он ће доћи копном с моћном војском ради

424

Бугари
потуку
Римљане.

Фока потуче
Бугаре.

Бугари
пошаљу
изасланство
владару
Туниса.

заузимања Цариграда: кад то буде остварено, плен и пљачка биће заједнички, а кад се Сарацени врате кући, град ће остати у рукама Бугара. Али су на путу били ухваћени од Калабрежана и доведени у Цариград цару.

425 Цар је одмах ослободио Сарацене и вратио их кући с много поклона, а задржао је Бугаре. И поред свега, Лабас је поново опустошио и поробио Грчку, те се, опљачкавши и похаравши земљу до миле воље, будући да није било никога да му се одупре, вратио кући с огромним богатством. Стога је тадашњи цар Роман Лакапин припремио јаку војску и упутио је против Бугара под вођством Пото Аргира. Док су Римљани били у Термополију, Пото је послао да уходи Бугаре Морлеонова сина Михаила, патриција и префекта једног војничког одреда, који је несмотрено упао у заседу коју су му непријатељи били поставили. Немајући другог излаза, крчећи себи пут оружјем у руци, побио је много непријатеља, али је и сам ту погинуо. После тога Лабас је повео војску под Цариград. Да не би оставио своје области сасвим на милост и немилост непријатељу, упутио је своје чете да му се одупру. Кад је дошло до битке с Римљанима, Бугари су однели победу и ту је пало много истакнутих римских заповедника и војника. Остали, који су се бацили у воду да би се спасли, како би допливали до галија које су биле близу, били су делом побијени, а делом заробљени. Пошто је, дакле, на тај начин врло рђаво прошла царска војска, Бугари су спалили тамошњу палату са свим осталим што се налазило на овим обалама насупрот граду. У поновном нападу, међутим, допрли су до палате царице Теодоре и спалили је. Тада је цар Лакапин наредио да се припреми раскошна гозба и позвао на њу заповеднике своје војске, међу којима је био Сантикије, префект страже. За време гозбе повео се разговор о питању Бугара. После бројних царевих речи усмерених на то да дирне срца својих људи и да их подстакне да оживе старо јунаштво и малаксалу снагу против Бугара у одбрану своје отаџбине, није се нашао ни један који се није спремно понудио да брани ствар Римљана. Следећег дана, када је изишао наоружан Сантикије с много војске да удари на непријатеља, десило се да је набасао на неке Бугаре који су били кренули у пљачку. Ступивши у борбу с том неколицином, имао је муке (како пише Зонара) да их свлада, јер да не би изгубили своју стару славу стечену у ратовима већ од давнина, ови су више волели да умру с мачем у руци него да падну живи у руке непријатеља. И тако су готово сви, напри-

426 вивши претходно велики покољ међу непријатељима и

убивши самог Сантикија, пали у борби. Гневан због тога, Лабас је поново стао опседати Једрене. Али, поред свега тога, не би био ништа постигао да му се грађани Једрена, приморани глађу, нису сами предали. Не задовољивши се ни тиме, Бугарин је жестоко похарао још и Македонију и Тракију. Затим је кренуо с моћном војском пут Цариграда и утаборио се код Влахерне. Одатле је поручио цару да жели да разговара с њиме. Кад је цар дошао на обалу Комисдија, куда је стигао и Симеон са својим људима, ту су доста дуго разговарали. Али ништа нису закључили, већ су се вратили кући, уз све то што је цар предао Симеону много богатих дарова. То су предказала (каже Зонара) два орла која су раније људи видели како лете изнад њих, и како је, кад су се састали један с другим уз велику буку и крештање, један одлетео пут Тракије, а други узео правац Цариграда. Вративши се, дакле, Симеон кући, кренуо је против Хрватске, неки је зову Рашка, која је у то време била у савезу с Римским Царством. Али кад је наишао на Хрвате и с њима приметну битку, био је поражен и изгубио је војску у планинским кланцима. У међувремену дошао је неки човек и донео цару вест да се кип који се налазио на врху свода, изнад врата Ксерофила према западу, претворио у лик Бугарина Симеона, и да ће се ускоро, ако се томе кипу случајно одвоји глава од трупа, чути за Симеонову смрт. И доиста, после кратког времена, Бугарин је добио јаке болове у трбуху, те је од тога умро. Симеона је наследио његов син Петар, кога је имао с другом женом. Када је овај видео да му је краљевство у великој невољи због свеопште глади, побоја се да ће Римљани можда искористити ту прилику и доћи да нападну његове земље, па посла поклицаре цару Роману да закључи с њиме мир, и успостави и родбинске везе. И једно и друго свидело се цару.

Петар је, међутим, сместа дошао у Цариград, потписао мир и оженио се царевом унуком, кћерком његовог старијег сина Кристофана. Док се Петар враћао кући, његов брат Јован, с неким другим великашима тога краљевства, био му је поставио заседе, али је ствар била откривена, па су завереници похватани. Јован је јавно избатинан, а затим бачен у тамницу, док је свим осталима одрубљена глава. Кад је то чуо цар, послао је калуђера Јована, бившег ректора, под изговором да потврди уговор с Бугарином, те му наредио да на сваки начин настоји да ослободи Јована и да га доведе са собом у Цариград. Он је то врло вешто извршио, па, извукавши га из тамнице, укрцао на једну галију у Месемврији, на којој је затим допловио у Цариград. У то

Бугари поново загосподаре Хадријанополисом.

Цар богато обдари Бугарина.

Хрвати, званни Рашани, победе Симеона Бугарина.

Симеон Лабас умре, а наследи га син Петар.

Петар Бугарин се ожени царевом унуком.

427

исто време, други Петров брат, Михаило, такође из похлепе за влашћу, заузео је у Бугарској једно јако утврђење, у коме је нашао много својих присталица. Они (како је после кратког времена Михаило умро), да би избегли Петров гнев, напали су римска места, па пустошећи и робећи Македонију, Стримон и Грчку, на крају су освојили и заузели Никопоље и ту су се зауставили. Али током времена, приликом разних ратова вођених с Римљанима, готово су сви изгинули. Пошто је Петру умрла жена, хтео је да обнови уговоре с царем. У ту сврху послао је у Цариград као таоце своје синове Бориса и Романа. Њима је после смрти њихова оца било допуштено да оду у Бугарску и преузму очево краљевство, јер су браћа Давид, Мојсије, Арон и Самуило, синови Комитопула, врло уваженог човека код Бугара, подстицали тај народ на устанак. После кратког времена провалили су у Бугарску Угри с великом војском, па је Борис затражио од цара Нићифора помоћ против ових својих непријатеља. Али је Нићифор, не држећи много до Борисових речи, одговорио да због угледа царства то не сме учинити. Мало после тога, ти исти Угри, проваливши у Тракију, показали су се веома сурови. Стога је цар, не знајући шта да ради, послао поклисара с много поклона Бугарину, молећи га да се са својим људима одупре Угрима. Али је он одбио поклоне и одговорио да му се не исплати да то учини ради части и интереса бугарске круне. Јер, пошто је био закључио мир с Угрима, сматрао је да није право да га раскине без изазова с њихове стране. Цара је то увредило, па је послао Керсонова сина Калокира руском кнезу Свјатославу да га побуни против Бугара. Калокир је у томе успео. Свјатослав је доиста провалио у Бугарску, поробио је и однео велики плен у Русију. То исто учинио је и следеће године. Пошто је на тај начин покорио готово целу Бугарску, као и краља Бориса и Романа, дошао је на мисао да пренесе своје седиште у

428 Бугарску, привучен делом пријатношћу места, а делом позивањем Калокира, који му је обећавао (ако се случајно домогне царства) да ће му уступити места цело бугарско краљевство. Међутим, тадашњи цар Јован Цимискије, наследник Нићифора, досетивши се да је посреди заверенички план Калокиров, жестоко се супротставио Свјатославу, па, наневши му пораз у бици, присилио га је да се повуче у своју земљу. Како се краљ Борис са својом војском нашао у овом рату на страни Руса, када је пао у цареве руке, цар је лепо с њиме поступао и пустио га на слободу, изјављујући да он није водио рат против Бугара, већ против Свјатослава. На

*Борис и Роман
наследе оца
на престолу.*

*Угри опустоше
Тракију.*

*Руски кнез
Свјатослав
продре у
Бугарску и
опљачка је.*

*У окршају с
Римљанима
претрпи
пораз.*

такву изјаву, Борис је сместа наредио да се разоружају Бугари, којих је било двадесет хиљада, и да се ставе под стражу како се не би побунили против Римљана. Но мало после била им је скинута стража. Краља Бориса, пак, цар је одвео у Цариград, где је наредио да му се скину обележја његова краљевства, тј. златна круна, капица од fine тканине и ципеле од црвеног скарлата, те му је поделио част магистра. Но Борис, незадовољан тиме, кренуо је из Цариграда у римском оделу. И док је пролазио кроз једну шуму, био је убијен (како каже Кедрен) од једног Бугарина који је веровао да је он заиста Римљанин. Кад су то сазнали Бугари, предали су краљевство Селевкију, човеку ратнику и великог духа. Пошто се он није задовољио Железном провинцијом, тј. Загорјем, заузео је и земљу Трикорнежана, данас звану Топлица; добио је такође Средицу (Средец), коју Грци погрешно називају Сардика. Док се враћао у Бугарску, уз пут је добио количне нападе услед којих се, пре него што је стигао кући, упокојио. Наследио га је Суботин, од Грка зван Сабин II, о коме код писаца нема никаква помена, сем да су Римљани после његове смрти скоро потлачили и подјармили Бугарско Краљевство. Међутим, такво стање није потрајало дуго, јер су се у време цара Василија Порфирогенита, који је наследио Цимискија, Бугари почели бунити, те су предали управу свога краљевства браћи Давиду, Мојсију, Арону и Самуилу, синовима (како је речено) Комитопуловим. Краљевски се род, наиме, био већ затро, и од њега је остао само један Петров син, Роман, који је био евнух. Од поменуте браће, Давид је ускоро умро, Мојсије је погинуо при освајању Сереза од ударца каменом, а Арон је био убијен по наређењу свога брата Самуила са целом својом породицом, сем једног сина којије носио два имена, Јован Светослав. То му се десило или зато што је радио на томе да постане апсолутни господар Бугарске или пак зато што се показивао склон Римљанима. Говорило се и једно и друго. Поставши, дакле, Самуило једини господар Бугарске, док су Римљани били заузети својим грађанским свађама, провалио је у њихове западне области, па не само да их је поробио већ их је и заузео. Прошао је харајући целу Далмацију, у којој је, поред других почињених зала, спалио предграђе Дубровника и први град Котор, који је том приликом био скоро разорен. Георгије Кедрен, приповедајући тадашња Самуилова пустошења по Римском Царству, овако говори: "Бугарин Самуило био је ратоборан човек и никад није могао мировати. Узнемиравао је цели Запад својим пљачкашким походима; опустошио је не само Тракију и

*Неки Бугарин
убије Бориса.*

*Завлада
Селеукије.*

*Заузме
земљу
Трородих и
Срдицу.*

*Умре Селеук,
а наследи га
Сабин.*

*Бугарском
завладају
четири
Комитопулов
а сина.*

429

*Самуило сам
завлада
бугарском.*

*Освоји многе
римске
земље.*

*Спали
Дубровник.*

Похара
Тракију и
Македонију,
уништи
Тесалију,
Грчку и
Пелопонез.
Потуче и
уништи
римске војске.

Цар претрпи
пораз у на-
паду Бугара.

Самуили
опустоши
Илирик.

Однесе победу
над Римља-
нима.

Македонију с местима око Солуна већ је уништио и Тесалију, Грчку и Пелопонез; поред тога, заузео је много градова и утврђења, међу којима је био најзнаменитији град Лариса; и више пута је нанео пораз Римљанима, потукавши до ногу њихове војске." Довде говори Кед-рен. Желећи да казни толику Самуилову осиноност, цар поведе војску у Бугарску, па, оставивши магистра Лава Мелисенског да чува тешко проходне кланце, пошао је напред и опсео Сардику. Док је цар био заузет тиме, примио је вест да се Мелисенац већ био упутио ка Цариграду (Константинопољу), у намери да насилно заузме царство. Ово је порушило све цареve планове и приморало га да скине опсаду Сардике и да се с читавом војском врати у Цариград. Како се није усуђивао да ступи у борбу с непријатељем, Бугарин се био повукао у планине. Видећи одатле ову наглу промену код цара, и верујући да је до тога дошло из страха, напао га је, поразио и потукао римску војску, те заробио шаторе и царске знаке. Цар је једва умакао и склонио се у Пловдив. Поневши се због тога, Бугарин је опљачкао не само Тракију, Македонију, Грчку и Мореју већ је продро и у Илирик, робећи и палећи све редом. Кад је цар угушио и смирио грађанске ратове и немире, стао је радити на томе да се освети Бугарину. Послао је у Тракију свога префекта Грегорија Тарониту да се супротстави Самуиловим снагама. Поставивши себи за циљ Солун, Самуило је распоредио део својих људи у заседе, а неколицини је наредио да праве препаде до Солуна. Кад је о томе био обавештен префект Грегорије, послао је свога сина Ашота да се обавести о броју непријатеља. Али, залетевши се неопрезно до места где су му биле разапете замке, Ашот је био заробљен. Сазнавши за то његов отац, одмах му је похитао у помоћ, али је био опкољен од Бугара, те је веома часно пао, борећи се јуначки. Примивши вест о префектовој смрти, цар је сместа упутио префекта целог Запада, магистра Нићифора Врану. Чим је овај стигао у Солун, био је обавештен да је Самуило, због тога што је убио горе поменутог Грегорија, постао веома горд и да је сад већ био прошао Солунске Бање и реку Пенег, да пустоши редом Тесалију, Беотију и Атику, да продире чак преко Коринтског теснаца, као и да у Мореји чини огромне штете. Зато је Нићифор подигао војску и пошао подножјем брда Олимпа у Ларису. Ту је оставио кола са својим пртљагом и усиљеним маршем прешао у Тесалију. Проставши такође Фарсалијска поља и реку Епидам, ударио је логор на обали реке Сперхеја, насупрот Самуилу.

Али, како је ова река услед великих киша била тада толико набујала да се излила из свога корита, Бугарин се уопште није бојао неког изненадног напада. Нићифор је, међутим, ноћу наредио да се испита не би ли се та река могла прећи газом, па пошто је нашао за то једно веома погодно место, пребацио је војску на другу обалу, те је ноћу напао Бугаре, који су, готово сасвим сигурни, били на спавању. Много их је побио, јер толико је била мркла ноћ да нико није успео дохватити оружје. Ту је био тешко рањен Самуило и његов син Роман, а били би и заробљени да се нису сакрили између телеса побијених. Следеће пак ноћи побегли су у планине Етолије, преко чијих врхова су стигли на планину Пинд, а касније одатле у Бугарску. У међувремену Врана је ослободио заробљене Римљане, опљачкао мртве Бугаре те, сакупивши огромни плен у непријатељском логору, вратио се у Солун. По повратку кући, Самуило је пустио на слободу Таронитовог сина Ашота и дао му за жену једну своју кћер. Како је била заљубљена у Ашота, запретила је свом оцу и рекла му да ће се убити ако је не уда за њега. После свадбе, послао је зета са својом кћери у Драч и предао му на управу ту област. Кад је Ашот стигао тамо и придобио жену за свој наум, укрцао се с њом на римске галије које су ради одбране тамошњих граница крстариле у близини. Кад су допловили на њима у Цариград, њему је била подељена част магистра, а његовој жени част зосте. После овога цар је продро у Бугарску преко Никопоља, поверивши одбрану овога града патрицију Теодокрану, па пошто је сранио са земљом многа утврђења Тријадике, вратио се у Мосинопољ. Следеће пак године послао је поменутог Теодокрана и Нићифора, ксифијанског протоспатара, с моћном војском да освоје утврђења с оне стране планине Хема. Пошто су тамо заузели Велики и Мали Преслав и Плискову, вратили су се кући. Годину дана после тога, цар је поново продро у Бугарску преко Солуна. Ту му се предао, с градом Верејом, Добромир, којем је цар доделио част проконзула. Али Николица, тако се звао, јер је био малог раста, стојећи на одбрани Сервије, пружио је жестоки отпор цару кад је нападао ту тврђаву. Кад ју је на крају заузео, поставио је у њу римску посаду, а Бугаре је пребацио у друге крајеве. Пао му је у руке и Николица, којег је повео са собом у Цариград и учинио патрицијем. Но, и поред тога, он је кришом побегао и дошао Самуилу, те су сместа обојица кренули да заузму Сервију. Али како јој је цар на време притекао у помоћ, одустали су од тога подухвата. При бекству Николица је поново пао у заробљеништво Римљана, па су

Римљани
изненада на-
паду Бугаре
и побију их у
великом
броју.

Самуило уда-
кћер за
Ашота
Таронита.

431

Цар продре у
Бугарску и
нанесе вели-
ке штете.

Цар поново
уђе у Бугар-
ску и заузме
многа места.

га окованог послали у Цариград. Кренувши из Сервије, цар је обновио многе тврђаве које је Самуило био порушио, а друге које су држали непријатељи заузео је силом. Бугаре које је тамо затекао послао је у место звано Волера. Поставивши посаде у својим тврђавама, дошао је у Воден, једну тврђаву смештену на обали, одвојену са свих страна, кроз коју испод земље неприметно улази мочвара Острова, а одатле поново излази напоље. И мада је цар више пута настојао да делује на браниоце не би ли се својевољно предали, никада није успео да их на то наговори. Стога их је почео изну-
 432 ривати непрекидним нападима, и при том је изгубио велики део своје војске, али ју је на крају ипак освојио. Уклонивши из ње бугарску посаду, коју је послао у Волеру, поставио је гарнизон својих Римљана, па се пребацио у Солун. Ова тврђава била је предана на управу Дракшану, који је измолио од цара да може се-
 433 дети у Солуну. Ту је добио за жену кћер првог при-
 батара цркве Св. Димитрија, с којом је имао два сина. Доцније, кад је хтео побећи, био је ухваћен, али је на тастове молбе био ослобођен. То је покушао и други пут, па је опет био ослобођен. Али трећи пут није прошао тако добро, јер је после покушаја бекства сместа био набијен на колац.

Следеће године цар опседне Видин и после осам месеци загосподарио тим градом. У међувремену је Бугарин ударио на Једрене, и изненадним нападом, на дан Успења нашег Господа, заузео га и поробио. Цар се, пак, пошто је снажно утврдио Видин, вратио кући. Док се приближавао граду Скопљу, добио је вест да се Са-
 434 муило утврдио с оне стране реке Аксија, сада зване Вардар. Пошто је та река услед великих пљускова била јако набујала, Бугари нису посветили довољно пажње одбрани, верујући да их непријатељ не може изненади-
 435 ти, али су се преварили. Наиме, цар је нашао начина да пређе реку и да их нападне ноћу. Пошто је ту било по-
 сечено много Бугара, Самуило је побегао с неколицином својих војника. Град Скопље предао је цару Роман, син бившег бугарског краља Петра, којег неки зову име-
 436 ном његовог деде, Симеон, а кога је Самуило био поста-
 вио да брани то место. Цар је због тога произвео Рома-
 на за патриција и именовао га префектом Абидоса. Из Скопља цар је дошао у Перник, који је тада бранио
 437 Кракра, одважни и врсни ратник. Пошто је утрошио много времена и изгубио много својих људи при опсади тога места, а и видео да не може освојити утврђење силом ни поткупити браниоце, прешао је у Пловдив, а оданде се вратио у Цариград. После је цар сваке године

водио војске у Бугарску, те робио и палио све редом. Упркос томе, Самуило се никад није усудио да при-
 438 хвати борбу с њиме. Видећи да је постао много слабији, решио је да јарковима и оградама спречи цару улазак у Бугарску. Како је знао да цар обично улази преко Чим-
 439 балонга и Клеидија, утврдио је те тесне пролазе ограда-
 ма и добром стражом, па је тако чекао цара. Кад је овај дошао на то место и упињао се да прође, био је жестоко
 440 одбачен од тамошњих стража. Кад је цар већ почео губити наду да ће се моћи пробити, наговорио га је
 441 Нићифор Ксифија, префект Пловдива, да се задржи на тим местима и да их држи под непрекидним нападом, а он ће отићи на другу страну да нешто предузме. По-
 442 сле тога Ксифија је усиљеним маршем заобишао пла-
 нину Беласицу, која је стајала с јужне стране, насупрот бугарској стражи, и 29. јула попео се на њен врх. Ода-
 443 тле се с великом буком сјурио на Бугаре. Изненађени нападом, они се дадоше у бекство, а цар, пошто је про-
 нашао једно место које је стража била напустила, пору-
 444 шио је ограде и дао се употреу за бегунцима. Тада је било заробљено много Бугара, а још више побијено. Са-
 муило се једва спасао уз помоћ свога сина, који је хра-
 445 бро одбацивао оне који су их нападали. Он је поставио оца на коња и довео га у тврђаву Прилеп или Прилуп. Зонара у животу овога цара каже да је у поменутој
 446 бици Самуило имао педесет хиљада бораца, а цар два-
 десет и четири. Ту су Римљани остали победници, а било је заробљено око петнаест хиљада Бугара, којима је цар дао ископати очи. Сваком стотом оставио је по
 447 једно око да може водити остале, и наредио им да се тако сви представе свом господару Самуилу. Кад их је
 448 Самуило угледао, сместа је пао на земљу као мртав. Пошто се мало опоравио, затражио је свежје воде. Био је, наиме, нападнут од болести коју Грци зову кардиаг-
 449 ма, услед које се после кратког времена упокојио. Самуила је наследио у краљевству његов син Радомир, друкчије зван Роман и Гаврило, још крупнији и снаж-
 450 нији од свог оца, али не тако паметан. Њега је Самуило имао с једном робињом из Ларисе. Преузео је власт петнаестог септембра. Није владао ни целу годину дана, јер га је мучки убио у лову Аронов син Јован Влади-
 451 слав, коме је он спасао живот кад је Самуило побио другу његову браћу. Али пре него што се то збило, Са-
 муило је послао са знатним бројем војске Несторицу, једног од првака Бугарске, против Теофилакта Вотани-
 452 јата, који је после Давида био префект Солуна. Замет-
 нувши с њима битку, Бугари су били поражени и много њих би заробљено. Њих је с другим пленом Теофилакт

433

Цар уђе у Бугарску и крене у потеру за Самуилом.

Цар зароби и ослепи петнаест хиљада Бугара.

Умре Самуило, а наследи га син Радомир од других зван Роман.

Радомира убије брат од стрица Владислав.

Исто пише и Дукљанин.

Царска војска потуче Бугаре.

434

Бугари убију
Теофилакта
Ботанијата и
све његове
људе.

Тврђава
Мелник преда
се цару.

Црна река.

Бугари
опустоше
земље све до
Константино
поља и бивају
страх и тре
пет целома
царству.

Пише то и
Дукљанин.

Бугарски
краљ Радомир
мучки убијен.

Град Моглену
Софијан зове
Воден.

повео цару, који се тада налазио у кланцима Клеидија. Пошто је кроз те кланце римска војска прешла у Бугарску, цар се приближио Струмици и освојио утврђење Мацукијон, а Теофилакту је наредио да пређе брежуљке уз реку Струмицу и настоји, палећи све редом, да uklони све препреке које би му могле стајати на путу за Солун. Бугари су га најпре пустили да то изведе, али после, кад се хтео вратити цару, напали су га у неким кланцима одакле није могао ни напред ни натраг, те је ту погинуо с великим делом војске. Кад је цар примио ову вест, било му је веома тешко. Није се усудио да пође даље, већ се повукао натраг у Загорје, где је била веома утврђена тврђава Мелник, смештена на високој стени, окружена са свих страна врло дубоким јарковима, у коју су се, као на сигурно место, били склонили многи из околних места. Њима је цар послао евнуха Сергија, једног од својих тајних коморника, паметног и речитог човека, који је тако лепо знао говорити и обећавати да их је на крају наговорио, те су положили оружје и предали се цару. Овај их је лепо примио, па пошто је оставио у тврђави добру посаду, вратио се у Мосинопољ. Док је ту боравио, добио је 24. октобра вест о Самуиловој смрти. Стога је одмах кренуо из Мосинопоља у Солун, а оданде је прешао у Пелагонију, не правећи никакве штете земљи, сем што је Радомиру спалио Бутелијанску палату. Пославши доцније неколико војника, заузео је утврђења Прилеп и Штип. После је дошао на Црну реку, коју је прешао на сплавовима и безбројним мешинама, те је стигао у Воден. Кренувши одатле, 9. јануара био је у Солуну. Радомир, пак, гневан због очеве смрти, страховито је похарао Тракију и продро с коњицом све до цариградских зидина, уливајући велики страх целом Римском Царству. Видећи то цар и бојећи се за свој положај; послао је људе да потајно наговоре Јована Владислава нека освети смрт свога оца, којег је Самуило с једним другим његовим братом убио, уз обећање да ће му, ако то учини, уступити цело Бугарско Краљевство и још град Драч. Од тада није прошло дуго времена, а Владислав је мучки убио Радомира, с којим је био у лову. Док се то збивало, цар је упутио у Могленску област Ксифију и Константина Диогена, који је у префектури Солуна био наследио Вотанијата. Пошто су поробили ту област и поставили опсаду граду, наишао је цар. Он је скренуо ток реке, која је текла наоколо, на другу страну и поткопао градске зидине. Кад су то видели житељи, престрашили су се, те су се предали цару и предали му и кулу. Ту је био заробљен

435 Домитијан Кавхан, моћни човек и саветник Гаврилов,

као и кнез Моглене Илице с другим великашима и много војника. Оне који су били способни за војску пребацио је у Апстраканију, осталу пак чељад, неспособну за војску, оставио је на милост и немилост својих војника, док је дворца зван Нотија, близу Моглене, потпуно спалио. Петог дана после царева доласка овамо, дошао је Хеиротмет Роман водећи собом послугу Ароновог сина Јована Владислава, који га је обавештавао да је лишио живота и краљевства свога брата од стрица Гаврила, те му је обећавао да ће бити његов савезник и пријатељ. Кад је цар видео и прочитао Владислављево писмо, послао му је потврду за све што му је био обећао у повељи запечаћеној својим печатом. Али доцније, кад је приметио да се Владислав уопште не придржава обећања, вратио се у Бугарску, па пошто је био поробио Острово с оближњим крајем Соска и Пелагонско поље, наредио је да се ископају очи свим Бугарима које је био заробио. Тако је стигао до Охрида, краљевске престонице бугарских краљева. Пошто је заузео Охрид и средио све своје ствари, решио је да пође у Драч, за чији је спас и одржање био веома потребан његов долазак тамо. Јер док је Трималија с оближњим местима у Србији била под влашћу краља Владимира, Самуилова зета, човека праведног и љубитеља мира и сваке врлине, Драч је (како пише Кедрен) живео у потпуном миру. Али касније, пошто је Владислав убио Гаврила, а затим његовог зета Владимира, којем је, кад му је пао шака путем лажне заклетве бугарског архиепископа Давида, одрубио главу, територија Драча била је више пута похарана, некад од Владислава, а некад од његових заповедника. Међутим, овај царев пут у Драч био је, с друге стране, и од штете. Кад је он, на име, отишао у Охрид, оставио је иза себе један одред коњице с Георгијем Гоницијатом и протоспатаром Орестом са задатком да опустоше и робе Пелагонско поље. Али су их Бугари, под вођством Иванче, којег Грци зову Ивац, опколили и све посекали. Дирнут болом који је осећао због њихове смрти, цар се вратио у Пелагонију, па прогонећи Иванчу, стигао је у Солун, а одатле у Мосинопољ. На освајање Струмице послао је с војском Давида Аријаниту. Овај је сместа и с великом жестином напао та места и заузео утврђење Термицу. Против утврђења Тријадице цар је упутио Ксифију с другом војском. Заузевши сва утврђења која су била у равници, освојио је и тврђаву звану Бојон. Исте године цар је изишао из Цариграда у месецу фебруару, дошао у Тријадицу и опсео тврђаву Перник. Ту је осамдесет и осам дана непрекидно нападао утврђење. Али како се одбрана добро држала, цар

Охрид,
престоница
бугарских
краљева.

Пише то и
Дукљанин.

Бугарски
заповедник
Иванче
потуче
Римљане.

436

Многа
бугарска
места падну
под цареву
власт.

Сетена,
Самуилова
тврђава.

Дукљанин
каже да га је
убио анђео
Господњи.

је, изгубивши велики број људи, дигао табор и отишао у Мосинопољ, без икаквог успеха. Обновивши ту војску, почетком пролећа провалио је у Бугарску, и опсадом заузео утврђење звано Лонго. Затим је упутио Давида Аријаниту и Константина Диогена у Пелагонско поље, одакле су довели много заробљеника и коња. Горе поменуто утврђење Лонго цар је спалио, а заробљенике је поделио у три дела: један део је дао својим савезницима Русима, други Римљанима, а трећи је задржао за себе. Одатле је кренуо у Костур. Пошто је више пута покушао да заузме тај град и извршио на њега више напада, кад је видео да му ствар не полази за руком, повукао се. Био је, наиме, обавештен писмом од префекта Доростола Тиција, сина патриција Теодата Иберца, да је Бугарин Кракра припремио јаку војску и да је сјединио с Јовановом војском, те да се спремају, пошто су привукли на своју страну Печењеге, да ударе на римске области. Чувши то, цар је сместа променио смер свога пута и у пролазу заузео и спалио београдску тврђаву, а обновио Вереју. Порушивши утврђење Острово и Молиско, није пошао даље, јер је добио вест да су Кракра и Јован, видећи да су их издали Печењези, одустали од похода против Римљана. Међутим, на повратку цар је заузео град Сетену, где је била Самуилова кула, у коју је био склонио велику количину жита. Цар је то жито поделио својим војницима, а остало је све спалио. Нешто касније, кад је сазнао да се Јован са својим четама не налази много далеко, упутио је напред западне одреде и одреде из Солуна под вођством Константина Диогена. Војсци која је кренула на пут, Јован је био поставио заседе. Веома страхујући за живот својих људи, цар је узјахао на коња, иступио пред целу војску и рекао само ово: "Ако међу вама има ко храбар, нека крене за мном", и одмах је полетео напред. Кад су то виделе Јованове уходе, вратише се престрашене Бугарима вичући само (како пише Кедрен): "Бежите, ево цара!" На то Јован Владислав са свим својим људима стаде без икаквог бојног реда бежати пред Римљанима који су га прогонили и отели му много коња и властите опреме, и заробили његова рођака. После тога цар се вратио у Воден, деветог јануара. Но Јован Владислав непрестано је наносио Римљанима што је могао више зла. Сакупивши, дакле, добру војску, пошао је у Драч, где је по доласку био убијен, не зна се (како каже Кедрен) од чије руке, после две године и пет месеци владања. Обавештен о његовој смрти преко патриција Нифора Пегонита, префекта Драча, цар је сместа дигао логор. На путу за Једрене срео је Кракровога брата и

сина, који су носили цару веома радосну вест да му се предало тридесет и пет тврђава. Зато их је цар достојно наградио и Кракру произвео за патриција, пошто су му предали ону толико чувену тврђаву Перник. Док је цар био у Мосинопољу, дошли су к њему и поклисари Пелагоније, Морозвизда и Липеније, предајући под његову власт све градове. Одатле је пошао у Сер, где му је дошао још Драгомуш. Он је предао цару Струмицу и довео са собом Јована, префекта Калдине, кога је Самуило био заробио и држао у тамници двадесет и две године. Драгомуш је за то добио чин патриција. Чим се цар приближио Струмици, дошао је к њему бугарски архиепископ Давид носећи писмо од Марије, жене Јована Владислава, у којем је обећавала да ће уступити целу Бугарску, али ако он удовољи њезиним захтевима. Ту се цар састао и с Богданом, господаром тврђава смештених дубље у унутрашњости Бугарске. Тако је и он био произведен за патриција, јер је већ раније показао да је на царевј страни када је убио свога таста. После тога, цар је из Струмице отишао у Скопље. Тај град је предао на управу патрицију Давиду Аријаниту, па се вратио преко тврђава Штипа и Просека, где су га непрестано сусретали његови поданици одобравањем, песмама и честиткама за однете победе. Скренувши одатле на десну страну, уђе у Охрид и ту се улогори. Град Охрид лежи на једном високом брежуљку, близу великог језера, одакле отиче река Дрим према северу, затим, скрећући према западу, утиче у Јонско море код тврђаве Илеса. Овај град био је престоница целе Бугарске и ту су биле смештене њихове ризнице које цар тада отвори. У њима нађе велике своте новца и златне круне с драгуљима, као и стотину центенара злата. Од тога је поделио поклоне својим војницима, а град је предао на управу патрицију Евстатију Дафномилу, оставивши још и јаку посаду. Затим је изишао ван града, где је љубазно примио жену Јована Владислава, која је дошла к њему с три своја сина и шест кћери, водећи собом и незаконитог Самуиловог сина, као и две кћери и пет синова Самуилова сина Радомира. Од тих је једног Владислав био ослепио кад је убио његова оца Радомира са женом и његова зета Владимира. Марија је имала још три сина с Владиславом, али они беху побегли у планину Тмор, једну од највиших Кераунских планина, јер нипошто нису хтели доћи пред цара. Цар је наредио да поминутој Марији сви искажу дужно поштовање. То је био разлог што к њему дођоше и многи други бугарски великаши, међу којима беху: Несторица, Цариц и млади Добромир, сваки са својим одредима пешака. Цар их је

Тридесет
пет бугар-
ских тврђава
преда се
цару.

Драгомир
изда
Струмицу.
Римљане.

Положај
Охрида.

Владислав-
љева жена се
заједно са
децом преда
цару.

Планина
Тмор.

Многи
бугарски
великаши
предају се
цару.

радо примио и исказао им почасту према њиховом положају. Дошао је такође Владислављев син Просијан с браћом која су се (како рекосмо) била повукла на планину Тмор, одакле су били приморани да оду услед непрекидне опсаде под којом их је цар држао. Добивши од њега допуштење слободног проласка, својевољно су му се предали. Пошто их је охрабрио лепим речима и удовољио њиховим молбама, напустио је Охрид. Кад је стигао на Преспанско језеро, подигао је два утврђења, једно на средишној планини, које је прозвао Василида, а друго на поменутој мочвари или, боље, језеру. Из Преспе је дошао у Дево, па успоставивши ту судиште, поново је примио у аудијенцију Просијана и његову браћу, који редом обећаше верност цару, те је он произвео Просијана за магистра, а остале за патриције. Ту је био доведен и слепи Иванча. Како је он изгубио очи, неће бити сувишно казати овде, јер ће то бити (чини ми се) исто толико занимљиво колико и необично.

Дакле, после Владислављеве смрти, његова жена Марија и друге бугарске личности, како рекосмо, предале су се цару. Само је овај Иванча побегао и заузео једну готово неприступачну планину. Он је држао краљевску кулу с вртovima и другим раскошима, коју су неки звали Брохот, а други Проништа. Одупирући се цару, Иванча је настојао да загосподари Бугарским Краљевством. То је помрсило и разбило многе цареve планове. Скренувши с главног друма према југу, цар је дошао у Дево да испита хоће ли Иванча положити оружје и покорити му се или ће морати против њега да употреби оружје. Док је ту неко време боравио, настојао је путем писама да убеди Иванчу да одустане од пружања отпора који му може донети на крају само пропаст. Иванча му је тако вешто одговорио да је цар био у неизвесности више од педесет и шест дана. Кад је Евстатије, префект Охрида, видео да је цар јако замишљен и у великој бризи због Иванче, поверивши ствар само двојици слугу у чију је верност био унапред сигуран, и изабравши погодно време, овако је извео ствар. Био је дан Богородичиног успења, када је Иванча позивао на гозбу своје људе (како је обичај код словенских народа). Ту су долазили не само суседи и познаници већ и из далеких места, као и странци. На ову свечаност Евстатије је пошао без позива. Пошто га је ухватила стража, замолио је да обавесте Иванчу и да му рекну да Евстатије жели да с њиме разговара. Чувши то Иванча, било му је чудно што је тако сам од себе дошао у непријатељске руке. Дозволио му је да дође к њему и весело га је примио. Касније, када се завршила

јутарња литургија и кад је свако отишао кући, Евстатије је рекао Иванчи да жели с њиме да разговара насамо. Верујући да се без сумње одметнуо од Римљана и да жели да разговара с њим о стварима важним за обојицу, Иванча га је узео под руку и наредио послужу да се мало удаљи. Тако су се шетали по неком мрачном месту где је било много јабукових стабала, толико густих да се ни глас није могао одатле чути. Кад су се, дакле, нашли сами, Евстатије, који је био крупан и стажан човек, одмах је зграбио Иванчу, бадио га на земљу, па му је коленима стао на прса, не дозвољавајући му ни да дише. У том часу дао је знак двојици својих слугу да дотрче. Чим су ови стигли, запушили су му уста једним пешкиром како не би могао викати ни звати у помоћ. Затим су му ископали очи и повели га у његову палату. А они, попевши се на последњи спрат куће, с истргнутим мачевима очекиваху напад непријатеља. Кад су ови сазнали за толику њихову смелост, дотрчали су сместа у палату, неки наоружани мачем, неки копљем и луком, а неки камењем; други су се могли видети како носе дрва и упаљене бакље, вичући: "Убијмо их, спалимо их, сасецимо их, каменујмо их, и нека се не нађе нико који би хтео поштедети живот овим нитковима и зликовцима." Кад је Евстатије видео ову трку и бес Бугара, мада је био сигуран да ту мора погинути, ипак је непрестано соколио своје другове да буду ведри и да не дозволе да као страшљиве жене падну у руке непријатеља од којих су могли очекивати само смрт, и то веома бедну и окрутну смрт. Затим, појавивши се на једном прозору и давши знак руком Бугарима да се мало смире, овако им је проговорио: "Бугарски народе, ви знате врло добро да ја лично нисам никада имао ништа против вашег владара, јер он је Бугарин, а ја Римљанин. Штавише, нисам ни Римљанин из Тракије или Македоније, већ из Мале Азије, а колико је она удаљена од ваше отаџбине, то знају људи школовани. Стога ће сви они који имају малу памети лако поверовати да се ја нисам тако непромишљено, већ из нужде прихватио овога посла, јер, иначе, морао бих бити више него луд да се тако изложим очитој опасности по живот. Знаћете, дакле, да све то што сам ја учинио, учинио сам по наређењу и заповести свога цара. Међутим, ако ви хоћете да нас убијете, у вашим смо рукама, али нећемо тако брзо пасти, ни положити оружје. Прећемо осветити своју смрт, борећи се до последње капи крви. Па ако паднемо, што је готово сигурно, штавише нужно, пошто је нас мало, а вас огромно мноштво, смаћемо траћемо врло лаком своју смрт, јер смо сигурни да ће

Цар Василије
изгради
терђаву
Василиду.

Брохот, дивот
те бугарских
краљева.

Како Римљани
ослепе
Иванчета.

440

Евстатијева
беседа
Бугарима.

онај коме се ви желите дуго опирати осветити нашу крв." Чувши Бугари ове речи и видећи да су остали без вође, а да је цар с војском близу, примирили су се, те старији међу њима одговорише да ће признати за господара римског цара и да ће му бити потпуно верни. Тада је Евстатије без икаквог отпора повео Иванчу цару. Цар је за тако велико дело у звезде ковао Евстатија и дао му префектуру Драча и сва покретна добра Иванче, којег је цар задржао под стражом. У исто време дошао је и Николица, који је неколико пута био ухваћен, па пуштен. Док је Николица био под опсадом у планинама куда је био побегао, неки су његови другови били заробљени, а други су се својевољно предали. Кад је он ноћу дошао у табор, цар га није пустио преда се, већ га је послао у Солун и наредио да га ту држе под стражом. После тога цар је потпуно средио стање у колонији Драча и Једрена, па пошто је оставио у својим областима војнике и старешине, дозволио је римским робовима, онима који то желе, да слободно остану, а други да пођу за њим. Кад је стигао у Костур, довели су му две кћери Бугарина Самуила. Приметивши ове уз цара Марију, жену бившег бугарског краља Владислава, бесно су насрнуле на њу, као да је хоће убити. Али цар је пригушио и ублажио њихов бес обећањем да ће им дати велико благо и да ће их краљевски удати. Марији је доделио достојанство зосте и послао је с њеним синовима у Цариград. Затим је преко Ксифије порушио све тврђаве у Србији и у Соску, а после је пошао у тврђаву звану Стаго, где га је посетио Елемаг, београдски кнез, с осталим својим друговима, одевен као слуга. Кренувши одатле и пролазећи Цетунуј, цар је застао да погледа кости Бугара који су пали у бици када је Нићифор поразио Самуила, те је био веома задивљен, али много више га је задивио зид зван Сцелос, који је ради застрашивања Бугара био подигнут у Термополију код Рупена. Чим је стигао у Атину, ушао је у Богородичину цркву и јавно захвалио матери божјој на победи, те је тој цркви оставио много богатих поклона. Из Атине се затим вратио у Цариград (Константинопољ), у који је био тријумфално уведен кроз Златна врата, са златном, на врху нарезаном, круном на глави, водећи испред себе Марију, Самуилове кћери и друге Бугаре. Тако су, дакле, Римљани подјармили Бугарско Краљевство, које су задржали под собом тридесет и пет година. Међутим, Бугари читаво то време нису никада мировали имајући у виду да никада пре нису робовали другима, већ да су њихови преци били скоро покорили Римско Царство и присилили га на плаћање данка. А било је међу њима и

441

Бугарин
Николица у
царевој
власти.

Две Самуи-
лове кћери
нападну
Владислав-
љеву жену.

Цар поруши
тврђаве у
Србији.

Цар разгледа
кости Бугара
погинулих у
боју.

Тријумфално
улази у град
кроз Златна
врата.

Бугарско
краљевство
оста под
римском
влашћу 35
година.

оних који су, да би их пробудили, приповедали славна дела словенске нације која је увек била победник и навикла да влада над другима. Стога су у време цара Михаила Пафлагонца Бугари зграбили оружје својом старом снагом, и збацили римски јарам, захваљујући једном свом Бугарину, који се звао Дељан (Дољанин). Дељан је био ниског рода, али врло паметан у својим делима. Као роб побегао је из Цариграда и дошао у Бугарску, где је почео ширити глас међу светом да је незаконити син бившег бугарског владара Арона. И није требало дуго да побуни читав тај народ да се одметне од Римљана и да нападне Тракију. Међутим, цар је послао једног свог заповедника да му се одупре. Но пошто је тај заповедник рђаво поступао с војницима, ови су га напали, те да бежећи није убрзао кораке, сигурно би га убили. Ова војска, сада без вође, изабра за свога заповедника једнога између себе, по имену Тихомир, бугарске народности, прогласивши га и краљем Бугара. Тако је то краљевство било подељено: једни су били за Дељана, а други уз Тихомира. Видећи да једино путем преваре може макнути с пута противника, Дељан једног дана позва Тихомира, дајући му на знање да ће га узети за друга у краљевству и у ратовима против Римљана. Тихомир је поверовао овим његовим речима и дође у Бугарску. Дељан је, међутим, сазвао на збор читав народ, подигао на средини судиште, те упутио народу ове речи: "Глас и величина Бугарског Царства заиста није смела допустити да слава и углед бугарског народа, који је током векова покорио многа краљевства и царства, буду замрачени, нећу рећи од Римљана, него ни од иједног другог владара света. Ипак, пошто због наших грехова Бог тако хоће, нема никаква зла да смирено примимо и прихватимо све што нам небо одреди. Међутим, сада се (како видите) налазимо готово у старој слободи, те нас ништа друго не спречава да срећно крочимо напред, сем неслоге која је између мене и Тихомира, јер (како се обично каже) краљевство не трпи друга. Дакле, ако желите себи добро, изаберите једног од нас двојице за свога краља. Ако увиђате да сам ја Самуилова рода, издигните ме изнад Тихомира, или, ако изаберете њега, протерајте ме ван краљевства." Тада су сви у један глас поздравили Дељана као краља Бугарске, а Тихомир је завршио под гомилом камења. После тога Дељан је сместа кренуо против Драча. Заузевши га, ушао је у Грчку и освојио Никопољ с околним подручјем. Кад је цар сазнао за ову побуну Бугара, реши да се освети њеном зачетнику. И док је вршио припреме за рат, дошао је један човек који га је од тога

Бугари се
поново
ослободе
захваљујући
Дељану.

442

Бугарин
Тихомир
изабран за
заповедника
Римљана и
краља
Бугарске.

Дељанова
беседа
Бугарима.

Краљевство
не трпи
друга.

Побуњени
Бугари убију
Тихомира.

Дељан продре
у Грчку и
освоји град
Никопољ.

одвратио. Наиме, Алусијан, син Бугарина Арона, који је био произведен за патриција за време свога боравка код Римљана, урадио је нешто против цара. Цар му је због тога забранио да улази у царску палату, па ни да се шета по Цариграду и уопште да напушта кућу. Сада, кад је Алусијан чуо за ову побуну Бугара, дошао је у Бугарску прерушен у Јерменина. У поверљивим разговорима које је тамо водио, почео је намерно помињати Арона, говорећи Бугарима: "Кад би случајно дошао овамо неки законити Аронов син, зар вам се не чини да би њему требало дати предност пред незаконитим?" На то су сви одговарали да би изнад свега желели имати за свога краља правог и законитог Ароновог сина. Тада је Алусијан открио тајну једноме који је боље од осталих познавао Аронову породицу. Овај, упревши очи у његово лице, рече да жели видети други, још сигурнији знак, у који не може посумњати. Радило се о црном младежу, обраслом црним длакама, на једној руци. Кад је то видео, схватио је да је Алусијан прави Аронов син. Стога се сместа бацио на колена пред њим, обухватио његове ноге и разгласио другима да је ту пред њима човек краљевског рода. То је био разлог што су многи напустили Дељана и пришли Алусијану. Али видећи да услед њихове неслоге Бугарско Краљевство не може дуго опстати, нагостили су се да заједнички и сложено управљају. Међутим, како је Алусијан био способнији и спремнији за преваре, надмудрио је Дељана. Он је, наиме, припремио раскошну гозбу на коју је поред осталих позвао и Дељана, па га је за време гозбе свезао, а затим ослепио. И тако, пошто је постао једини господар Бугарске, поручио је цару да је спреман да поново потчини Бугарско Краљевство Римском Царству, само ако му цар даде гаранцију да ће га лепо примити и наградити према његовим заслугама. Цар му је одговорио да ће му Римско Царство, без сваке сумње, испунити све жеље. У међувремену Алусијан је дошао у Цариград, где је одмах био произведен за магистра. Издани на тај начин, Бугари су поново лако пали у ропство Римљана. Но није прошла ни година дана када је Недељко, један од бугарских великаша, подигао народ на устанак. Пошто су убили цара префекта, кренули су у рат, наокујући по обичају претешке штете Римљанима. Како ови нису били у могућности да ишта учине ни да спрече толика зла, поткупили су великом свотом новца неке Бугаре који су на једној гозби мучки убили Недељка. И од тога времена, а то беше (како неки веле) 1175. године, па до владања Исака Анђела, око 1185. године, Бугари су били под Римским Царством. Мада је Царство

Дељан
ослепљен и
завлада
Аронов син
Алусијан.

Алусијановом
издајом
Бугари
потпадне под
власт Римског
Царства.

Поново се
ослободи.
Завлада
Недељко.
Мучки је
убијен, а
Римљани
покорје
Бугарску.

444

за све то време слало своје управљаче у ово краљевство, Бугари су ипак мало држали до њихових наређења, те су захтевали да управљају више по вољи Бугара него њихових Римљана. И сваки пут кад не би тако било, сви су се почињали бунити. Како се често дешавало да Римљани ратују и на истоку и на западу, није било ниједног похода (како пише Георгије Кедрен) у којем Бугари нису суделовали са својом коњицом. Стога, док је овај словенски народ био с Римљанима, то царство је лепо напредовало. Али у време цара Исака Анђела, приликом неких пљачки стоке и намета којима су били оптерећени, Бугари, који су увек мало ценили Римљане, отворено су се одметнули од Римског Царства. Зачетници ове побуне била су два брата, бугарски великаши, Петар и Асен, којег су Грци звали Асане. Ова браћа, да не би изгледало као да су то учинили без разлога, отишли су к цару у Кипселе и молили га да их уврсти и уброји у римске легије, те да им после додели неки мали посед на планини Хему. Кад ни један ни други то нису добили, почели су прикривено гунђати да им не само није дато оно што су молили већ да су били и презрени. При томе им је намерно излетела нека реч из које би се дало наслутити да ће се побунити кад се буду вратили кући. То важи нарочито за Асена, смелог и веома окрутног човека који је по наређењу севастократора Јована, због свог непристојног говора, добио шамар. Вративши се, дакле, кући незадовољни, осветили су се после Римском Царству тако да (како пише Никита Хонијат у животу Исака Анђела) нема језика који би могао изрећи или изразити све освете које су извршили против Римског Царства, и пустошења која су за собом оставили у римским провинцијама. Међутим, како Бугаре није било баш лако наговорити да се лате оружја против Римљана, имајући у виду многе тешкоће које су биле посредни, ова два брата саградише о свом трошку Цркву Св. Димитрија Мученика, па у њу сакупише велики број опседнутих ђаволом, једног и другог пола. Међу те су умешали неке да између осталог, правећи се да су и они опседнути ђаволом, вичу да је дошло од бога одређено време да се Бугари врате у своју стару слободу, и да је зато св. Димитрије, Христов мученик, напустио Солунску митрополију, те дошао к њима да им помогне. Кад су то чули Бугари, као да их је бог надахнуо, постали су одважни и јаки, па су стали викати да се не сме више одлагати, већ треба зграбити оружје и напасти Римљане; одмах побити заробљенике, не осврћући се на молбе и одбијајући сваку врсту цене или поклона који би они нудили, и у том бити тврђи од

Петар и Асен
подстичу
Бугаре про-
тив Римског
Царства.

Бугари,
пропасти
Римског
Царства.

445

Петар се
окруни
краљевском
круном и
нападне
римске земље.

дијаманта. Тако, дакле, распаљена, цела бугарска нација латила се оружја. Том приликом горе поменути Петар ставио је на главу златну круну, а на ноге ципеле од црвене коже (какав је био обичај код бугарских краљева), признавајући и свом брату Асену титулу краља. После извршеног напада на Велики Преслав, задржао се ту неколико дана, али кад је видео да не може ништа учинити, напустио је то место. Невероватном брзином бацио се на освајање неких градова и римских утврђења, па је одатле однео силан плен и заробио много римских личности. Цар је стога кренуо са свом војском против њега, али се он са својим Бугарима повукао у одбрану у тешко проходне кланце. Ту су се неко време јуначки борили и одбацили цара. Но, десило се, преко сваког очекивања, да на та места падне веома густа магла, која је много помогла Римљанима, јер су изненада напали непријатеље и присилили их да беже и напусте своје положаје. Тада се Асен у друштву свога брата и неких великаша, прешавши Дунав, обратио за помоћ оближњим Власима. У међувремену цар је могао опустошити целу Бугарску и поставити посаде у градове којих је било много на Хему, већим делом, заправо готово сви, на стрмим обалама и на високим и неприступачним бреговима, али није учинио ни једно ни друго. Попалио је само неке усеве и вратио се натраг, остављајући тако ствари више заострене него сређене, јер су Бугари постали још смелији према Римљанима. Када се, дакле, цар вратио у Цариград, хвалио се наоколо као да је сатро непријатеља. Тада је неки судија (по имену Лав Монастериот) оштроумно говорио да мора бити немиран дух Василија Бугароубице који је, пошто

446
Указ цара
Василија
против
Бугара.

је до ногу потукао Бугаре, издао указ, ако би се случајно икада више Бугари подигли на оружје, да треба следити његов пример, те да свако ко би се борио с њима, пре свега мора настојати да се утабори у њиховој земљи, па да опустоши и попали све. Овај указ против Бугара он је после прикуцао на врата Сотенског манастира. Пошто је бугарски краљ Асен припремио војску састављену подједнако од Бугара и од Влаха, и вратио се у отаџбину, нашао ју је потпуно слободну, па је постао још смелији. Незадовољан само Бугарском и својим мирним поседом, опет се дао на пустошење Римског Царства, решен да придружи Бугарском Краљевству и Српско Краљевство, како је било раније. Упркос томе, цар није хтео изићи лично да му се одупре, већ је уместо себе послао свога стрица, севастократора Јована, који се врло добро носио с непријатељима. Али, како је доцније био оптужен као да тежи да завлада

Царством, био је опозван, а на његово место је био упућен ћесар Јован Кантакузин, који је имао за жену цареву сестру. Јован је био човек високог стаса, великодушан, имао је звонак глас и био је веома вешт у ратним стварима, али, због своје превелике смелости, био је (како пише Никита у I. књизи) несрећан, и на крају га је Андроник ослепио. Кад је, дакле, Јован видео да су се Бугари повукли у планине, није проценио да су то учинили ради одмора од толиких напора или да се склоне на безбедније место, већ је то приписивао више страху и њиховом кукавичлуку. Зато се без икаквих мера предострожности утаборио у равници, не водећи рачуна да се утврди опкопима и да држи у близини добре страже. Приметивши то Бугари, напали су га ноћу те је једва умакао, док је његова војска била поражена и страховито мучена. Некима је, наиме, била одсечена глава, други су били заробљени, а према онима који су бежали у ћесаров шатор ћесар је окрутније поступао него сами непријатељи, те није престајао да их ружи и назива издајцима Царства. Да би опрао са себе толику срамоту и стид, узјахао је под ратном опремом арапског коња, па, држећи штит у руци, полетео је према непријатељу, вичући из свег гласа: "За мно!" а да није ни видео ни знао куда иде или шта се дешава у његовом табору. Кад је цар чуо за такве његове неприличне поступке, опозвао га је, а на његово место поставио Врану Алексија, човека ниског раста, али ретке памети и не мање разборитости, човека којег су у оно време сматрали једним од првих војсковођа. Кад је Врана дигао војску, врло опрезно је постављао табор. А кад је војска марширала, захтевао је да увек буде у реду, као да тога часа мора водити борбу. Главни му је циљ био да нанесе штете и да се освети непријатељу, али без опасности по своје људе. Пошто је, дакле, издржао многе напоре пута и пролажења кроз тешко проходне кланце, коначно је стигао до једног места званог Мало црно брдо. После постављања табора на том месту, сви су се понадали да ће се искупити неким значајним подухватом. Али како је Врана увек желео да се домогне царства, сада је то отворено показао, те пружио велику помоћ Бугарима. Но, то је нешто касније тешко платио, јер је, ступивши у борбу с ћесаром Конрадом, маркизом од Монферата, био убијен у окршају. Међутим, Бугари су настојали и да даље наносе штете Римљанима. Како то цар није могао трпети, решио је да још једном лично пође против Бугара. Тим пре се на то реши кад је чуо да непријатељ има много скитских легија и да се не држи више у планинама, већ се утаборио на подручју

Јован
Кантакузен
ослепљен.

Бугари
потуку
Римљане.

Ратник
Врана
Алексије.

447

Погибе од
руке ћесара
Конрада.

Агатополиса, те да роби и руши та места. Пошто цар тада није могао саставити потпуну војску, кренуо је с мало војника, па је, стигавши у Тавроком, место близу Једрена, ту чекао остале чете. Био је, наиме, издао наређење ћесару Конраду да без одлагања пође за њим. То је он раније био обећао, али после, с обзиром да су његове наде код цара остале неостварене, променио је мишљење, па се укрцао на једну нову и чврсту лађу, те отпловио у Тир. Ту су га његови сународници примили као божанство. Доцније је пружио отпор Сараценима и повратио Јопу (Јафу), друкчије звану Аце, и друге градове. Али мало после тога изгинуло је много истакнутих хришћанских личности које су о свом трошку пошле за Конрадом, а Конрада, који још није био ни показао своје јунаштво, убио је један Касијац. Ови Касијци веома поштују и одају част своме господару, а увек су спремни да га послушају, те на сам његов миг бацају се одмах са стрмих обала, насрћу на оштрице мачева, бацају се у валове и у разбукталу ватру; кад пак хоће да убију неког непријатеља њихова господара, приближе му се пријатељски, или се праве да су поклисари, а онда га нападну мачем који носе скривено, не марећи и не размишљајући шта ће с њима бити и какву ће казну или муке за то поднети. Али да се вратим на цара. Кад је видео у какав положај је дошао, као и да Бугари још увек робе римске области, изабрао је хиљаду људи, дао им најбрже коње и кренуо из Таврокома да потражи непријатеља. Уједно је наредио да кола и људство неспособно за рат пођу у Једрене. У тај час стижу уходе с вестима да Бугари пустоше места близу Лардеје, и да се, пошто су побили и заробили много људи, пуни плена спремају на повратак кући. Тада је цар наредио да затрубе бојне трубе и узјахао на коња. Кад стиже у Бастерну, пошто се нигде није могао видети непријатељ, мало је одморио војску. После три дана кренуо је одатле пут Берија. Пре него што се упутио, појави се један човек носећи цару рђаву вест да се непријатељ налази у близини и да креће спорим кораком, било зато што се не боји непријатеља, било пак зато што је пун плена. Цар је тада сместа поделио војску међу капетане, па се упутио на ону страну са које је чуо да долазе непријатељи. Кад ови дођоше у видокруг Римљана, предадоше плен на чување неким бугарским и скитским одредима и наредише им да најкраћим путем настоје да се дохвате планина, а они храбро сачекаше римску коњицу. Тада Асенов брат Петар, желећи да охрабри своје људе, из свега гласа повика: "Сада је време, јуначки војници моји, да повратимо слободу, углед и изгубљени добар

Корадо ћесар
поврати
Јафу.

Касијци и
њихови
обичаји.

448

Бугари харају
Лардејом.

Асен(ов брат
Петар) хра-
бри своје
људе.

глас. Сада морате показати Римљанима да имају посла са синовима и потомцима оних који су их једном натерали на плаћање данка." На то су Бугари с таквом жестином напали непријатеља да се овај при првом налету разбежао. Цар, пак, видећи да је напуштен, и сам се дао у бекство, те је стигао у Једрене. После, кад је видео да Бугари и даље напредују робећи и палећи све, добро је обновио војску и отишао против непријатеља у Бериј. Ту је приметно веома крваву битку и изгубио је. Упркос томе, још једном је хитро обновио војску и повео је у Агатополис против непријатеља који су палили места око Пловдива. Док је хтео да помогне тим местима, Бугари су му се у трен ока нашли за леђима, харајући места одакле је кренуо. Свим тим руководио је (како каже Никита Хонијат) Асен, човек одважан и јако сналажљив у неизвесним ситуацијама. Зато је цар био веома снужден и није знао шта да ради. Учинило му се ипак најпаветније да уђе у Загорје и испита расположење Бугара, не би ли успео да се одметну од Асена. Али видећи, на крају, да су веома постојани, готово очајан, напустио је подухват. У то време (како пише Зонара у биографији Михаила, сина цара Дуке) Хрвати, другачије звани Срби, напали су Бугарско Краљевство и заузели нека места, али су после много крвавих би- така били приморани да се повуку у своју земљу. Бугари, дакле, безбедни са свих страна, још су више на- стојали да поврате остали део краљевства и да пустоше Римско Царство. То је подстакло цара да употреби већи број људи него што је икад раније употребио, те да ко- начно продре у Бугарску. Пошто је прошао Анхијал, ударио је најкраћим путем преко планине Хема, па ма- да је тамо остао два месеца, ипак није учинио ништа вредно помена, јер је нашао градове много боље утвр- ђене него што су били раније. А кад је хтео да се врати натраг, затворили су му све пролазе тако да му је го- тово читава војска била потучена. Он се спасао с мало људи, изгубивши у том нападу шлем који је носио на глави. Ове победе биле су разлог што су се Бугари мно- го понели, и што су однели кућама велика римска бо- гатства и оружје свих врста. После тога нико није могао спречити њихова упадања. Пљачкали су, наиме, и ро- били разуздано не само села и вароши, већ су почели заузимасти велике и утврђене градове. Један од тих, Ан- хијал, разорили су, Варну заузели, а већи део Тријадиче, раније зване Сардика, порушили. Из Ступиона су протерали становнике, а из Ниша су одвезли огроман плен. Истовремено је српски жупан провалио у римске области и немило их похарао, трудећи се, уз то, да

Бугари
потуку
римску војску
и натерају
цара у бег.

Бугари
поново поту-
ку цареву
војску.

449

Срби нападну
Бугарско
краљевство.

Бугари
пораде цара и
потуку
његову војску.

Уништавају
римске
градове.

*Српски жупан
победи Рим-
љане у боју.*

*Тридесет
седам (?)
хиљада
Римљана
погине у боју с
Бугарима.*

*Цар пошаље
Бугарима
изасланика и
затражи мир.*

*Бугари
надјачају и
потуку
римску војску.*

*Бугариново
размишљање
о слави.*

пошто-пото загосподари градом Скопљем. Против њега је цар послао једног свог заповедника по имену Калоком, с тридесет хиљада бораца. Када се Калоком састао са жупаном на реци Морави, приметна је битка у којој су Римљани били поражени, а жупан се вратио кући пун плена. У међувремену су Бугари и даље пустошили царство и више пута поробили територију Пловдива и Бероја. Против њих је пошао Константин Анђео, али је сав његов напор, на крају, био узалудан. После њега је **450** био послан из Константинопоља Василије Ватац с тридесет две хиљаде људи који су, прихвативши битку с непријатељем, били поражени тако да нико није изнео живу главу. Пошто су, дакле, Бугари, после толиких и таквих победа, постали готово несносни, Алексије Анђео, поставши цар, покушао је не би ли их некако смирио, па је послао поклизара браћи Петру и Асену да закључи с њима мир. Но све је било узалуд због охолог одговора и неправедних услова које су Бугари постављали цару. Стога је цар био приморан да пошаље војску у Бугарску код Сера. Ова је војска у сукобу с Бугарима била разбијена и до ногу потучена, а био је заробљен Дука Алексије Аспијат. Скоро одмах после тога Бугари су заузели многа утврђења, у којима су оставили јаке посаде, те су се вратили кући пуни плена. Да би некако казнио ову претерану дрскост Бугара, цар је послао против њих севастократора Јована с јаком војском. За текавши три хиљаде Бугара који су робили по Тракији, Јован их нападе и посече. Стога су неки бугарски великаши који су боравили у Цариграду упозорили Бугаре да се убудуће не упуштају тако лако у борбу с Римљанима, јер морају знати да је сада на челу Царства велики ратник. Кад су то после Бугари саопштили Асену, он је помало дрско одговорио да "не треба увек веровати гласу, нити се према ономе кога тај глас слави као јаку и вредну особу мора без даљег (као да је он такав) имати поштовање или страх. Нити се, обрнуто, ако је неко озлоглашен као плашљивац или кукавица, мора презрети и одбацити. Ипак, глас се не сме сасвим презрети, као да је сасвим без основа, нарочито кад је толико раширен, него радије треба тражити и испитати дела оних који су хваљени или кућени, исто као што се ради са златом у лидијском камену. Често се мора препустити понешто суду ока, јер уши не виде ништа, већ само хватају звук туђих и често непријатељских језика. А око је поузданији и искренији судија о стварима, те се више мора водити рачуна о једном судији који је видео (како каже Корник) него о десеторици који су чули, јер он се не ослања на туђе сведочанство, већ на властито

искуство. Ово је већ познато читавом свету. Стога се не морате престрашити кад се каже да је римски цар ваљан, већ се мора просудити да ли је такав из његова прошлог живота. Међутим, ако пажљиво размотримо, нећемо наћи ништа што је тај цар учинио а што би било хвале вредно. Он, наиме, није никад суделовао у ратовима и биткама вођеним за римску државу нити је помагао свога брата у напорима и опасностима рата, колико се могу сетити ја, који сам непрестано робио непријатељску земљу и низао победу за победом, тријумф за тријумфом. Па ни пурпур, ни царска круна није му дата као награда за његове напоре, већ се то десило пре игром судбине. Према томе, стварно не знам како и због чега се мора човек бојати онога кога нисмо видели да је нанео икакву штету Бугарима, делом или саветом. Да бих вам (колико могу) описао и јасно предочио овога човека и његове особине, погледајте ове траке које висе са мога копља како су разних боја, мада су од истог платна: оне су направљене од исте материје, а израдио их је исти ткач. Али, како се разликују по бојама, изгледа да су од друге материје и другог занатлије, а ипак није тако. Управо тако браћа Исак и Алексије, од којих је један протеран с власти, а други је сада заогрнут царским пурпуром, имали су једног те истог оца и изашли су из једне те исте утробе, а родили су се у истој земљи и постигли су исте ствари, мада је Алексије старији по годинама. Стога, по мом суду, ни у ратним стварима нема међу њима никакве разлике, и у то ће се, неће проћи дуго времена, сви уверити. Сматрам, стога, да и сада морамо следити онај начин и систем ратовања који смо већ раније примењивали, јер морамо да се боримо против оних истих које смо више пута напали и у боју победили, а пошто су примили од нас много удараца и готово безброј пораза, сад су већ постали кукавице и подлаци. Поред тога, бодри нас помишао да су они већ изазвали против себе српбу божју одузевши царство Исаку, који га је законито држао и који их је ослободио од тешког Андрониковог насиља. Јер они који су се показали толико незахвални према ономе који им је спасао живот, зацело ће пасти у првом окршају од руке њихових непријатеља, као вероломници и незахвалници". Видећи, дакле, Асен да је ово разлагање силно распалило духове његових људи, с већом жестином је напао области близу Стримона и Амфиопоља. Тада севастократор, млад човек који је постао помало горд због већ однесене победе, чувши да непријатељи пустоше подручје Сера, не поведе рачуна да са зна њихов број и снагу, већ сместа даде знак трубама,

*Бугари на-
падну римске
покрајине.*

узјаха први на коња и заковитла копљем као да ће поћи у неки припремљени лов на јелене или другу дивљач. Пошто је тако прешао око три и по миље, изморио је коњицу и пешадију тако да су у време битке биле бескорисне. Када су се приближили непријатељском табору, већи и главни део Асенове војске био је распоређен у заседама које је Асен поставио севастократору. Како се севастократор није досетио да је посреди превара и стратегија Бугарина, с неком празном надом коју је био створио из однете победе, лудачки се бацио на непријатеље. Бугари су тада искочили из заседа, опколили Римљане, многе их побили и заробили самог севастократора. Бугари су се после тога још више осмелили, па су слободно харали свуда, јер није било никога који би им се одупро. Пошто су они који нису погинули у борби брзим корацима побегли у Сер, Скићанин који је био заробио севастократора трудио се на све начине да га сакрије како за њега не би сазнао Асен, надајући се да ће за његов откуп, кад га доведе у Скитију, добити много новаца. Али, како се било разгласило да је војсковођа ухваћен, пажљиво су га тражили, па пошто су га пронашли, довели су га Асену. У овој бици (поред осталих) био је ухваћен неки римски свештеник који је знао изврсно бугарски језик. Док су га водили пут Хема, усрдно је молио изаклињао Асена да га пусти. Али он то ни по какву цену није хтео, говорећи да ће радије побити све Римљане неголи поштедити живот иједноме. Тада га јадни свештеник поче проклињати говорећи: "Не смиловао се ни господ бог вашим гресима и дао вам кобну смрт према вашим злочинима!" То му се не много после десило. Кад се, на име, вратио у Бугарску, убио га је неки његов дворјанин. Како се то догодило, исприповедају овде укратко. У Бугарској је живео неки великаш по имену Иванко, који је био веома близак Асену. Он је био у тесном пријатељству с Асеновом сестром. Кад је Асен то приметио, бацао је кривицу на своју жену, пребацујући јој да је заслужила да јој за то одсече главу. Она је, напротив, кривила њега, јер мада је више пута био обавештен о томе, до тада је увек ћутао. Због тога је после искалио сву своју срџбу и гнев на Иванку, којега је ноћу позвао да сместа дође к њему. Како је Иванку то било сумњиво, извињавао се да не може доћи до јутра, но Асен је захтевао да одмах дође. Међутим, један од оних који су дошли по Иванку обавестио га је зашто је позван. Иванко је ипак пошао, али је хтео да се претходно посаветује с родбином и пријатељима шта има да ради. Рекли су му да без даљег пође, али да свакако понесе са собом под оделом дуги

*Бугари поту-
ку Римљане.*

*Бугари заробе
савастокра-
тора.*

*Како погине
краљ Асен.*

453

мач. Ако види да Асен почиње да галами, те да ће се ствар свршити само на претњама, нека настоји на све начине да га смири и да га моли за извињење. Али ако се Асен буде хтео тући, нека настоји да га предустретне и смртно рани. Дакле, кад је Иванко дошао пред Асена, овај је одмах стао викати да му донесу мач да убије издајницу. Али не беше на време, јер је Иванко сместа притрчао и ранио га у слабине, па је умакао и повукао се код својих. Исприповедео им је шта се десило и договорио се с њима како да се одметне, јер је добро знао да ће браћа и родбина убијеног Асена тражити да освете његову смрт. Том приликом решише да затраже заштиту и помоћ од Римљана, Исте ноћи кад су то уговорили, привукли су на своју страну још много других. Пошто су освојили Трново (најутврђенији и најлепши град на планини Хему, смештен на једном брежуљку, опасан дебелим и јаким зидинама), одупрли су се Петру, брату погинулог Асена, чија се смрт, кад је свануло, нагло разгласила не само по Трнову него и по другим местима. Али, пошто Петар није могао ухватити Иванку, а ни Иванко лако одолети Петру, Петар је решио да га савлада опсадом, а Иванко да се обрати за помоћ Римљанима. Кад је, дакле, Иванко дошао пред цара, наговарао га је да упуту војску ради освајања и заузимања Трнова, јер кад то оствари, он ће му помоћи да освоји осталу Бугарску. У томе би тада сигурно, без већих тешкоћа, и успео, да није оклевао. Али како је мало закаснио, послао је после протостратора Манојла Камица. Кренувши из Пловдива, протостратор је једва био дошао на границу Бугарске кад су се његови војници почели бунити, захтевајући да им каже куда их води и с ким имају да се боре. Викали су из свега гласа и говорили: "Да нису, можда, то оне планине у које смо више пута полазили без икакве користи, штавише, на нашу крајњу пропаст и срамоту? Врати се, дакле, врати, и води нас кући, јер иначе нећеш дуго живети!" Стога је Манојло био приморан да се врати цару, који је саставио другу изабрану војску и појавио се на граници Бугарске. Али се ипак није усуђивао приметити битку с непријатељем, већ се и он вратио натраг а да није ништа учинио. Видећи ту малодушност Римљана, Иванко се вратио цару, пошто је крадимице побегао из Трнова. Тако је Петар постао готово апсолутни господар Бугарског Краљевства. Али је и он, не дуго после тога, био мучки убијен од неког Бугарина. На тај начин Бугарско Краљевство је припало његовом брату Јовану, којега је Петар био узео за друга у ратовима и у краљевању. Он је био неко време у Цариграду као талац Исака Анђела,

*Бугарин
Иванко убије
краља Асена.*

*Трново, добро
утврђен град
на планини
Хему.*

454

*Римљани не
желе ући у
окршај с
Бугарима.*

*Асенов брат
Петар мучки
убијен.*

*Завлада
његов брат
Јован.*

одакле је после побегао и дошао кући. Кад је добио краљевство, испољио је исту суровост у робљењу и пустошењу Римског Царства као и његов брат Асен. И није било никога у римској војсци ко би се усудио супроставити му се. У међувремену је однео много победа над Римљанима и над царем. Цар је љубазно примио Иванка, који је био (каже Зонара) у многим подухвати-ма од велике користи Римљанима; био је то човек висока стаса и изврсна ума, и веома кршно грађен. Но превелика срџба и његова тврдоглавост често су га бацале у многе грешке, па мада је био у непрестаном додиру с Римљанима, ипак није ништа изгубио од своје дивљине и своје урођене суровости. Цар је на сваки начин хтео одржати обећање да му да за жену кћер севастократора којег су Бугари раније били убили. Али како она није још била пунолетна, Иванку је било жао толико чекати. Видећи пак да је њена мајка, удовица Ана, прекрасна жена, почео је у себи говорити: "Шта да радим с јагњетом које још сише? Боље је да склопим брак с њеном мајком Аном." Пошто је то ставио до знања цару, постигао је свој циљ, и касније је непрекидно живео у крајевима близу Пловдива. Ту се више пута одупро својим Бугарима, али ипак није успео да спречи њихово упадање у области Царства. Колико су над тим царством победа извојевали, и како су зверски пустошили његове области, то (како пише Зонара) не може изразити људски језик. Саме рушевине у крајевима близу Хема, у Македонији и Тракији то најбоље показују, и можда боље од иједне слике или људског језика. Царска управа, дакле, у Тракији и у другим областима била је рђава, а одбрана још гора када је цар Алексије Анђео, подстакнут пре срамотом него икаквом надом у победу, кренуо против Бугара. Сакупивши добру војску у Кипсели, хтео је у првом реду да освети увреду које му је нанео Бугарин Хрез, човек веома ниска стаса, али вешт у ратним стварима. Њега је цар, пошто се био одметнуо од Бугара, оставио да брани Струмицу, али се кроз кратко време одметнуо и од цара, те настојао да заузме Бугарско Краљевство. Међутим, кад је цар почео да се свети, ствар му је испала тако рђаво да се вратио кући с великим губицима, и с још већом срамотом. Мало потом Бугари, прешавши Истар на Св. Ђурђа Мученика, изненада нападну тракијске градове близу Месене и Зерла. Робећи и друге крајеве, били су сакупили велики плен. Кад су се с њим враћали кући, нападоше их Римљани у неким кланцима и одузеше им читав плен, а многе побише. Тада је цар, обновивши војску с Римљанима и Персијанцима, пошао на освајање места

Бугарин
Иванко бејаше
од велике
помоћи
Римљанима.

Ожени се
севастократо-
ровом женом.

455

Тог кнеза
Бугари на
свом језику
зову Кресоје,
што значи
„сијетан
човек“.

заузетих од Хреза, који се био повукао у Просек, куда је дошла римска војска и остала неколико дана. Али, како цар није слушао добре савете својих људи, скинуо је започету опсаду. И мада су Персијанци, ушавши у Бугарску, били сакупили нешто плена, он се ипак вратио с великим губицима. Кад је видео у каквом се положају налази, решио је да закључи мир с Хрезом, коме је уступио Струмицу, Просек и оближње области. И мада је Хрез био ожењен, ипак је цар обећао да ће му дати другу жену, своју рођаку и кћер протостраторову, коју му је после послао у Раден по севасту Константину. Сада, пошто је (како рекосмо) Иванко постао царев зет и био послан за префекта у Пловдив против упада Бугара, он је тако спретно удесио ствари да је постао апсолутни господар у тим местима, те се одметнуо од цара. Цар је одмах показао своје велико незадовољство због таквог Иванковог поступка. Стога је, као прво, послао једног свог врло поузданог евнуха да наговори Иванка нека прекине свој устанак и нека се радије сети доброту коју су према њему показали Римљани, а затим му је одмах послао с војском његове рођаке. Да је поменути евнух био веран цару, Иванко би, без сумње, тада пао у руке Римљана, али како га је евнух обавестио о царевом завери, он је најпре утврдио нека места на Хему, а онда се повукао у планине. Римљани су настојали најпре да заузму градове и тврђаве на планини Хему, и већим су их делом, уз велике губитке, заузели. Том приликом је погинуо и један ваљани заповедник, Георгије Палеолог. Другим градовима и тврђавама загосподарили су а да се нису ни латили оружја. Иванко, који се био повукао у планине, као паметан човек и вешт у ратним стварима, мислио је само на то да се освети Римљанима, које је на крају поразио и једним вештим маневром заробио протостратора Манојла Камицу. Кад је Иванко видео да се срећа приклања Римљанима, решио је (јер се није усуђивао ући у борбу) да покуша са заседама, које је овако поставио Римљанима. Он је знао добро да у римском табору има веома мало животних намирница, да су Римљани веома похлепни и склони на грабеж, као и да изнад свега воле своје Римљане, те је стога наредио да се доведе у равницу много стоке коју су пратили неки Римљани, његови заробљеници, правећи се да то шаље на поклон у планину Хем кнезу Загорја Јовану, с којим је био у савезу против Римљана. Кад су Римљани видели толику стоку, обавестили су протостратора, који је попут лава или бесне тигрице излетео напоље са својим људима. И како није посумњао да је посредни прева-ра Бугарина, слободно је изашао у равницу, јашући на

Цар
препусти
Струмицу
Хрезу.

Иванко се
одметне од
цара и
постане
неограничени
господар
пловдивског
краја.

456

Потуче
Римљане.

Зароби
Манојла
Камицу.

Јован, кнез
Загорја.

Иванко
изврши покољ
Римљана.

једном коњу који није био бојни. Док су Римљани били забављени пленом, Иванко је искочио из заседа, опколио их, већи део посекао, и заробио протостратора. Уз охоливши се, дакле, овом победом, Бугарин је почео сувише бахато да пустоши цареве области. Цар је тада припремио јаку војску састављену од разних народа и лично кренуо против њега. Пошто је одржао смотру војске у Кипсели, ударио је пут Једрена. Боравећи ту неко време, био је много замишљен и није се могао решити шта да ради. Схватао је, наиме, да је савладати непријатеља била више него тешка ствар, јер је војска била тако престрашена да је скоро умирала чим би само чула да долази непријатељ. Стога реши да поново закључи мир с Иванком. Иванко је одлучно одбијао да пристане на мир, док му цар јавним исправама не уступи све градове и крајеве које је раније био заузео, и док му уз то не пошаље његову жену Ану с царским обележјима. На ове Иванкове захтеве цар је тешка срца пристао. И готово одмах донесе другу одлуку, недоличну и за једног владара варварина, а камоли за хришћанског цара. Чим је, наиме, био закључен поменути мир, цар је поручио Иванку да свакако жели да с њим разговара. И да би га лакше успео уверити, послао му је по свом зету Алексију Христово јеванђеље, с тим да се Алексије у његово име закуне на њега да га неће повредити ни нанети му било какву неугодност, већ да ће разговарати с њим о врло важним стварима. Осигуран овим његовим заклетвама, Иванко је пошао к њему, а овај га је сместа бацио у тамницу, користећи и криво примењујући ону изреку пророка: "Cum sancto, sanctus eris, etc." (Са светим бићеш свет, итд.). После овога злочина цар се лако домогао Иванкових градова и места, пославши у прогонство његовог брата Мица. Али следеће године Бугари су провалили у Тракију, спалили многа важна места, те се вратили кући пуни плена. И тада би, без сваке сумње, били допрли све до цариградских врата да их Руси, као пријатељи Римљана, нису у томе спречили. Међутим, бугарски краљ Јован (Калојан) одупро се Русима, и приметивши с њима веома крваву битку, поразио их и протерао из своје земље. Тада се је окренуо против Римљана и с лакоћом је заузео Констанцу, веома знаменити град на родопском подручју. Пошто је порушио његове зидине, шестог дана Велике недеље, пошао је пут Варне. Али видећи да су њени браниоци већим делом Латини, веома храбри људи, као и да се јуначки одупиру, направио је једну дрвену справу на четири точка, која је досезала до врха зидина, догурао је испод зидина и стао нападати и трећег дана је

Цар на превару ухвати
Иванку и баца
ја у тамницу.

Бугари похарају
Тракију.

Руси притекну у помоћ
Римљанима
против
Бугара.

Потуче их
бугарски краљ
Јован.

Јован
освоји град
Констанцу.

заузео град. Све које је ту заробио живе је закопао, а онда се, срушивши до темеља градске бедеме, вратио кући пун плена. Пошто је (како је речено) протостратор Манојло Камица био Иванков заробљеник, и како Манојло није могао наговорити цара да за његов откуп исплати Хрезу две стотине златних дуката, скоро у очајању, нагодио се с Хрезом, који је у пратњи Камице провалио у земље близу Просека, те је за кратко време потчинио Пелагонију и без већих тешкоћа освојио Прилеп. Затим су редом напали друге земље: преко Темпе продиру у Тесалију, заузимају села, дижу на побуну Грчку и, на крају, успевају да се Мореја одметне од Римљана. Кад је то видео цар, да би смирио Хрезу, дао му је за жену Ану, бившу жену Бугарина Иванка. Тиме је добио натраг Пелагонију и Прилеп. Тесалију је истргао доцније из руку Камице, којег је више пута поразио у борби. Затим је заузео Струмицу, где је скоро на превару ухватио Хрезу, те закључио мир с бугарским краљем Јованом. Овај је после почео да се свети другим народима који су му правили неприлике док је био у рату с Римљанима. Пошто је Римско Царство освојио Балдуин, много Грка је побегло Бугарину, настојећи да побуне народ против цара. Балдуин је запретио Бугарину да ће ударити на њега ако не протера Римљане из своје земље. Али је то Јована још више разбеснело. Зато је с изабраним четама тих Римљана, и с неким Власима, провалио у Тракију робећи и палећи све редом. Кад је Балдуин био о томе обавештен, сакупио је војску, коју је био поразделио на разна места, и повео је пут града Једрена. Кад се приметна битка на подручју Једрена, Бугарин, који је био поставио у заседе много Влаха, почео се намерно повлачити. Кад су Латини пошли напред, били су ухваћени у клопку и већим делом побијени. Цар Балдуин је био заробљен, а Делојко (Луј гроф од Блоа), кнез Пелеа, пао је у борби, док је Хенрик Дандоло, млетачки дужд, побегао с неколицином својих људи. Како је том приликом био тешко рањен, после кратког времена је умро. Осилевши се сада Бугари више него икад пре, јер су окусили раскоши и богатства Латина и заузели нека њихова места, одмах су кренули напред, не наилазећи ни на кога ко би им се супротставио. Тако заузеше, а да се скоро не латише оружја, неке трачке градове, а друге, пошто их силом заузеше, оробише и до темеља разрушише. И тако, пошто је Бугарин прошао пустошећи све до Солуна и Македоније, порушио је многа села, утврђења и градове и претворио све у скитску пустињу, како се обично каже. Заузео је такође град Сер, после веома крваве битке с тамошњим

Јованова
окрућност
по заузећу
Варне.

Хрез постане
господар
Пелагоније и
Прилепа.

458

Цар се
помири с
Бугарином
Јованом.

Балдуин
запрети
Бугарину.

Бугари
опустоше
Тракију.

Бугари
потуку цара
Балдуина.

Млетачки
дужд
Дандоло,
рањен од
Бугара.

Бугарин
Јован заузме
многа римска
места у
Тракији.

Потуче у боју
Латине.

Латинима. Ови су, уздајући се у своју ратну вештину, радо ступили с њима у борбу, и многе су их побили, али су на крају били савладани. Оне, пак, који су били побегли, док су настојали да се склопе у Сер, стигли су Бугари пре него што су успели да затворе градска врата, па су провалили унутра, ставили све под огањ и мач, те сравнили са земљом градске зидине. После тога Бугарин је освојио град Верију и многа друга места. Затим је напао Пловдив, где је поробио и порушио све. И јер су га некад били увредили тамошњи горштаци, понео се према њима крајње окрутно. Тако исто је радио и по целој Тракији, у којој су Бугари направили толико штете колико (како пише Никета) око људско није видело ни ухо чуло. Наиме, градови који су раније били тако знаменити и с великим бројем житеља, утврђена места, дивне ливаде, дивни вртови натапани потоцима, куће и високе мермерне палате украшене разним сликаријама, виногради крцати грождем и поља пуна жита, све је то изгледало празно и пусто, па је више личило на јазбину јежа и дивљих звери него на људска пребивалишта. И да не би остало ништа где ова ратоборна нација не би показала своју урођену суровост, кад би ухватили неког Римљанина који је у борби убио неког њиховог Бугарина, закопали би га живог с лешевима мртвих. Понекад, пак, кад би ухватили у рату неку истакнуту личност, закопали би је живу, а онда би узјали њеног коња и наоружали се њеним оружјем. Ту њихову суровост окусио је на властитој кожи, између осталих, цар Балдуин. Кад је био поражен (како рекосмо) у једном окршају, задржан је неко време у тамници у Трнову с тешким оковима на ногама. У то време побегао је Аспјет, који је био сужањ у Бугарској. То је било толико криво Јовану Бугарину да је одмах извукао из тамнице Балдуина и наредио да му се секиром одсеку ноге и руке, а затим га је бацио у једну долину где је, као храна птица и звери, трећег дана умро. То исто је учинио с неким римским заробљеницима, које је с истом окрутношћу, без обзира и без ганућа на њихов плач и на њихове молбе, дао све побити. Међу осталим и Константина Торникија, логотета дрома, који је после освајања Цариграда служио (мада против своје воље) Балдуину, с којим се није затекао кад је био заробљен у бици. Он се одважио да пође Бугарину, верујући да ће довољно ценити његов углед због многих посланстава која је раније обавио у Бугарској у име Римљана. Али та његова нада беше узалудна, јер од њега је дочекао само то да га је најпре секу на многим местима танкми оштрицама, а онда да на крају оставе незакопаног.

459
Освоји Верију
и Пловдив.

Бугарска
разарања у
Тракији.

Страшна
окрутност
Бугара.

Окрутна
смрт цара
Балдуина.

Бугарин убије
Константина
Торникија.

460

Видевши бугарски краљ Јован да Теодор Анђео, који је био заузео многе земље Римског Царства у Тракији и Македонији, с градом Солуном, највећим и најчувенијим од свих градова у Македонији, још увек пустоши и његове земље, позвао је у помоћ неке Влахе, те га је поразио и заробио. Пошто је наредио да му се ископају очи, задржао га је као сужња. Кад су, дакле, Римљани (како рекосмо) заузели град Цариград, на збору у Никеји изабрали су за цара Теодора Ласкара, а после њега Јована Дуку, његовог зета, и од тада су непрестано ратовали против Латина. Док је Јован Дука био заузет у овим ратовима, дошли су поклицари Бугарина с понудом за мир, а уједно с молбом да његов син Теодор узме за жену Јелину, кћерку бившег бугарског краља Асена. То се толико свидело цару, који је тада био нападнут од више непријатеља, да је одмах пристао на предлог Бугарина. С њим се састао на договор у Херсонесу, где је била обављена свадба Теодора и Јелине. Тада је епископ Трнова, који је до тога времена био подређен архиепископу Јустинијане Приме, био ослобођен те подређености. Пошто је после неког времена умро цар Јован, Бугарин је, чувши за његову смрт, одмах кренуо у рат, пустошећи непрестаним препадима градове и утврђења која су држали Римљани у Тракији, тако да је освојио многе тврђаве у близини Хема. То је исто радио и вероломни Михаило у Тесалији са суседним римским областима и градовима. У толиким тешкоћама и невољама, тадашњи цар Теодор, Јованов син, да би осигурао источне границе, обновио је и потврдио уговоре које је његов отац раније био закључио с Турцима. После тога, у пролеће, прешао је Хелеспонт, располагајући већим бројем људства него што је икад његов отац располагао, пошто је за овај рат сакупио не само оне који су били способни за војску већ и оне који су били одређени за лов. Овима је наредио да пусте псе и соколове, те да га прате у овом походу. Кад Бугарин чу за ове цареve припреме, клону духом. Видевши да се неће моћи огледати с непријатељем, с једне стране, зато што нема толико и тако добро наоружане војске, а с друге, зато што је цар тада био у цвету младости, пун жеље за славом и упоран у остваривању онога што је једанпут себи ставио у задатак, помисли је да је најбоље да закључи с њиме мир и обнови старе уговоре. Веровао је да ће се цар лако измирити с њиме, било зато што му је био зет, било зато што је цар желео да што пре пође против вероломника Михаила Тесалца, пре него што он заузме све. Стога посла поклицара цару, па још лакше него што је веровао закључи и утврди мир,

Бугари поту-
ку и заробе
Теодора
Анђела.

Јелина, кћи
Бугарина
Асена, уда се
за царевог
сина.

Бугари харају
Тракијом и
заузму многа
места на
Хему.

Цар Теодор
позове у
помоћ Турке.

461

Цар склопи
мир с
Бугарима.

Смрт краља
Јована.

Наследи га
Мицо, који је
био ожењен
Асеновом
сестром.

Трново,
престоница
бугарских
краљева.

Константин
Тих протера
Мица и заузме
бугарско
краљевство.

Ожени се
царевом
кћерком.

Султан
Азедин шаље
Константину
изасланике.

вративши претходно све тврђаве одузете Римљанима. Нешто касније Бугарин се упокојио услед једне ране на десној руци коју је задобио у неком окршају. Међутим, како није оставио мушког потомства, било је мало гуж е међу Бугарима око избора новог краља. Али су се на крају сложили и предали власт Мицу, који је имао за жену сестру покојног краља Асена. Мицо се одмах показао као нератоборан и лош ратник, па су га, мало-помало, његови људи почели презирати. У то време живео је међу Бугарима један веома истакнут и племенит човек по имену Константин Тих, човек веома паметан, а снагом тела био је далеко пред осталима. Видећи да бугарске ствари иду све горе, он је привукао на своју страну неке великаше и народ, те је био проглашен за краља Бугарске. Прва ствар коју је предузео било је ударање опсаде око Трнова, седишта бугарских владара. Пошто није могао одолети Константину, Мицо је био приморан да оде са женом и децом и да се повуче у Месемврију, веома утврђени град на обали Црног мора, а одатле се после преселио к цару у Никеју. Он је предао цару Месемврију, а у замену је добио од њега много имања близу Троје са Скамандром, поред других годишњих прихода. Пошто је, дакле, Константин заузео Бугарско Краљевство, послао је поклицара цару, обећавајући да ће му убудуће бити пријатељ и вечни савезник, али ако је вољан да му даде за жену једну од својих кћери. То је тражио не зато што му је требала жена (имао је још прву у кући и с њом много деце), већ је то тражио пре да не би изгледао нижи од својих претходника, који су имали у том краљевству неко веће право или зато што су били краљевског рода, или, можда, зато што су се ородили с краљевима и страним царевима. Постигавши од цара што је тражио, дошао је у Месемврију и ту се оженио царевом кћерком Теодором. Прву жену отпремио је Римљанима у Никеју да буде као талац његове пуне верности, а уједно залог његове постојане љубави према другој жени. Дакле, док је Константин владао у Бугарској, умро је римски цар, а његовог сина Јована ослепио је Михаило Палеолог, који је после заузео то царство. Константинова жена и Јованова сестра због тога је стално подстицала свог мужа да освети неправду учињену њеном брату. И у том часу, док је Бугарин сав у недоумици тражио прилику да удовољити жени, стижу поклицари султана Азедина, молећи га за помоћ против Римљана и обећавајући му велику своту новца ако буде учествовао у овом рату. То посланство веома је обрадовало Константина. Сакупио је голему војску, позвавши у помоћ још двадесет хиљада Влаха,

па је с њима провалио у Тракију да руши римска места. И како се цар такође налазио у Тракији против Тесалије, Бугарин се надао да ће га лако добити у руке. Али, мада су му све друге ствари добро пошле за руком, ова га је нада изневерила, јер је цар, пошто је био обавештен о доласку Бугара, побегао сам потајно у планине близу Ганија. Одатле се затим спустио на море и ту случајно затекао две латинске галије које су, на путу за Цариград, биле пристале да се снабдеју водом, те је на њима за два дана стигао у Цариград. Приметивши да је цар умакао, Бугари усиљеним маршем кренуше пут Еноса да одатле ослободе султана Азедина, који је у одсутности цара ту био заточен. Енос им је пао у руке а да нису употребили оружје, јер су им га предали тамошњи становници из страха да не буду уништени с градом ако пруже какав отпор. У овом рату Бугари су опустошили Тракију тако да се тада у њој једва могао видети во или орач. Али, пошто је нешто касније Константину умрла жена Теодора, цар Михаило Палеолог да би га привукао себи дао му је другу жену, Марију, кћер своје сестре Еулогије. Ова се доцније разљутила на свога ујака и побунила против њега мужа, Византинце и једренског патријарха Грегорија, једно, стога што јој није дао њен мираз, друго, што се, отишавши на Лионски сабор (1265) у време папе Гргура X, био сложио с Латинима у погледу верских догми. Стога, кад је умро, није му био приређен (каже Рафаел Волатеран) одговарајући погреб нити су грчки свештеници дозволили да се сахрани по обреду. Свему томе била је крива горе поменута Константинова жена Марија. За време Константиновог владања у Бугарској подигао је устанак Лахана, којег су (према Георгију Пахимеру) Бугари на свом језику звали Кордуква. Он се родио од оца пастира, а био је веома паметан човек. Окупивши, на име, око себе неке лопове и друге зликовце, проводио је дане с њима живећи од грабежи. За кратко време сакупио је велика богатства и саставио праву војску с којом је роббио Константинове области. Константин није нипошто хтео трпети толика пустошења, па је решио да се за то освети. Припремио је, дакле, све потребно за рат и заметнуо с њим битку у којој је изгубио не само краљевство него и живот. Добивши Лахана, преко сваког очекивања, поред краљевства, и Константинову жену, према њој је, због њеног претерано удобног живота, рђаво поступао. После, кад је минута јесен, решио је да из заседа нападне неке римске тврђаве, како би, слабећи римске снаге, сам постао јачи. Кад је то чуо цар, био је много утучен, јер му то није изгледала безазлена ствар.

Римски цар
побегне у
планине
близу Ганија.

Бугари осло-
боде султана
Азедина.

Након
смрти жене
Катарине,
Константин
се ожени
Маријом,
кћерком цара
Михаила.

463

Цар Михајло
Палеолог
сложи се с
Латинима
око верских
догми.

Грчки
свештеници
му одбију
сахрану по
обреду.

Након пораза
и погибије
Константин
ове, Лахана
заузме
краљевство.

Зло ваља
спречити у
почетку.

Јован Асен
о жени се
царевом
кћерком.

Татарски
владар Ногај
убије Лахану.

464

Краљује Јован
Асен.

Тертер
заузме
бугарско
краљевство.

Није га се бојао зато што је тада сматрао да га се треба бојати, већ зато што је видео да је веома брз и упоран у спровођењу онога што је себи ставио у задатак, па је говорио: "Ако тај случајно тако и даље повећава снаге, на крају га ни Римљани неће моћи савладати. Зато треба да они који желе живети без опасности предухитре зла која виде како им прете. И ако се сад лако може посећи корен биљке коју видимо да брзо расте, не сме се одлагати, нити треба чекати да се осветимо уз властиту погибељ кад се у почетку може уништити план непријатеља." Зато, будући да је иза Мица, потомка (како је речено) краља Асена који је умро у Троји из горе наведених разлога, остао један син, по имену Јован Асен, цар га је одмах позвао да протера из Бугарске насилника Лахану, те да преузме краљевство које му је по праву припадало. Пошто га је претходно оженио својом кћерком Иреном, упутио га је с јаком војском у Бугарску. Видећи тада Лахана да његове снаге нису довољне да му се одупре, обратио се за помоћ татарском господару Ногају. Међутим, Ногај га је, на царев захтев, убио на једној гозби. Добивши лако, уз сагласност Бугара, краљевство, Јован Асен је протерао из тога краљевства цареву сестричину и њеног сина Михаила, као и једну кћер, која је отишла у Цариград. Но, како се често дешава да многа и велика весеља прате исто толике боли и жалости, тако се тада десило и Асену. Био је, наиме, међу Бугарима неки племенити човек, и по својој мудрости и реткој храбрости веома славан, по имену Тертер. Желећи да живи с њим у миру и да га привуче себи, како би постао моћнији, Асен му је дао за жену једну своју сестру, пославши његову прву жену с децом у Никеју, а после тога почаствовао га је и дао му достојанство деспота. Али све то није било довољно да га одржи у чврстом пријатељству с Асеном, јер кад је Тертер приметио Асенову простодушност и лакоумност, за кратко време придобио је за себе целу војску и многе великаше. Све је то радио како би постао апсолутни господар тога краљевства. Обавештен о томе, Асен се претварао као да жели да посети свога таста, и поневши собом кришом сав накит и богатства бугарских краљева, провео је с тастом остали део живота. А Тертер је, како није било никога који би му се супротставио, заузео Бугарско Краљевство. Али не дуго. Био је приморан да уступи другима оно што је неправедно држао. Видећи, наиме, Ногај како му послови веома срећно иду за руком, окренуо се и против Бугарске. Проценивши тада Тертер да му се не може одупрети, било зато што је Ногај располагао великом војском,

било такође зато што је видео да га његови Бугари не воле, напустио је подухват и побегао у Једрене, где се после мало дана разболео од грознице и упокојио. Бугари су се, међутим, припремили да се врло срчано одупру Татарину, који се, сазнавши за ту њихову одлуку, повукао. Али, после Тертерове смрти, још увек је међу Бугарима било метежа. Стога им је цар упутио једног поклизара позивајући их да изаберу за свога краља Михаила, сина Марије и Константина, бившег бугарског краља. Обећао је, ако то учине, да ће им убудуће бити још наклоњенији. Но Бугари се нису могли никакo сложити, јер једни су пристајали уз цара, а други уз Светислава, првог великаша тога краљевства и човека веома искусног у ратовима. На крају, Марија се решила да посини Светислава, и то је учинила јавно у цркви, заогрнувши једним делом свога плашта Светислава, а другим свога сина Михаила. Добивши, дакле, Светислав краљевство, није могао стајати ни часа мирно. Увек је мислио на неки велики подухват. А да би што боље учврстио свој положај, оженио се Теодором, кћери цара Михаила, а дао за жену једну своју сестру Чаки, сину Татарина Ногаја. Кад је овај касније хтео да заузме Бугарско Краљевство, Светислав му је поставио замке, ухватио га и предао Јеврејима да га удаве у тамници. У то време су Персијанци пустошили Римско Царство на истоку. Стога је Светислав, на захтев и молбу цара, саставио војску од двадесет хиљада коњаника и шест хиљада пешака и упутио је под вођством свога Бугарина, Јована Херобоска Мацуката. Овај, потукавши се с Персијанцима, порази их и однесе веома часну победу. Али кад се враћао кући пун плена, сундари се с непријатељима у неким тешко проходним кланцима, где после јуначке борбе и покоља који направи међу непријатељима, паде на вечну своју славу. Чим се за ово сазнало у Бугарској, почели су се бунити против Светислава и говорити да је он крив за смрт толиких ваљаних ратника који су готово сами били довољни да бране Бугарску од било каквог напада туђинаца. Тада Светислав, посумњавши на патријарха Јоакима, наредио је да га стрмоглаве с неке стене. Али бог, који се увек брине за своје слуге, није дозволио да дуго остане некажњена ова Светислављева осиноност и неваљалство. Наиме, кад су Бугари, који су попут осталих Словена много поштовали свештена лица, видели толику безбожност свога краља, отворено су се стали одметати од њега. Константинова жена Марија, која је увек тражила прилику, која је (како се обично каже) душа људског деловања, да дигне на краљевски престо

Умре у
Хадријано-
полису.

465

Бугари након
многих
несугласица
предају
краљевство
Светиславу.

Светислав се
о жени царевом
кћерком.

Светислав
убије татарског
владара
Чаку.

Бугари
потуку
Персијанце.

Нападнути у
кланцу, погину
у великом
броју.

Патријарх
Јоаким
стрмоглавље
н са стене.

Прилика је
душа људског
деловања.

Краљ
Светослав
мучки убијен.
На престолу
га наследи
Михаило.
Михаилова
жена Неда
кћи Стефана
Немање.

престо сина Михаила, искористила је тада ту побуну Бугара. Она је после кратког времена мучки убила Светислава захваљујући кнезу Кефалоније, и уједно деспоту Етолије и Акарнаније, Светислављевом крвном рођаку. После тога Маријин син Михаило био је уз сагласност Бугара проглашен за бугарског краља. Овај, мада је имао код куће жену, кћерку српског краља Стефана Немање, по имену Неда или Недељка, желео је ипак да има још једну, која би била царског рода. И тако, отпустивши прву жену, узео је Теодору, бившу Светислављеву жену и сестру Андроника Палеолога Млађег, веома лепу жену, која је тада боравила у Трнову. Како је Андронику било криво што тако дуго живи његов стриц, Андроник Старији (јер је желео да што пре постане апсолутни господар царства), послао је поклизару Бугарину Михаилу да га придобије за себе и учини вечним пријатељем. На то се решио тим пре што му је било познато да Стефан Немања иде много наруку његовом стрицу Андронику против Михаила, којег је помагао Андроник Млађи, чију је сестру (како рекосмо) Бугарин имао за жену. Биле су прошле 23 године откако ову нису били видели њена мајка и њен брат. Стога су замолили њеног мужа да је доведе на неко место где би је могли видети. Удовољавајући њиховој жељи, Михаило је довео своју жену у Димотику, где су били, и од стране цара и од стране његове мајке, краљевски сачекани и даровани многим и богатим поклонима. Ту су се договорили и закључили да цар помогне Михаилу против српског краља, а он цару против његова стрица Андроника, а када потпуно савладају непријатеља, да Бугарин, као награду за своје напоре, добије неке градове у Романији. С таквом, дакле, одлуком Михаило се са жељом вратио кући. Али упркос томе, није одржао обећање ни уговор закључен с Андроником. Док се Андроник непрестано борио са својим стрицем, Михаило, подстакнут, можда, неком великом надом коју је био себи створио у глави, потајно је поручио Андронику Старијем да ће му доћи у помоћ ако пристане да закључи с њим пријатељство. Андроник Старији је сместа прихватио овај предлог који му је изгледао управо као с неба дошао. Зато су се непрестано могли видети поклизари које су измењала ова два владара, а који су долазили да утаначе мир. Пошто је Бугарин послао у помоћ Андронику добру војску, открило се, не знам како, да Бугари који су дошли у Цариград намеравају да заузму тај град. Због тога није било дозвољено никоме од њих, сем њиховом заповеднику, да уђе у град, па се војска утаборила десет миља далеко од Цариграда. Кад је, дакле,

Бугарин
Михаило и цар
Андроник
склопе савез
против краља
Србије.

Андроник Млађи био о томе обавештен, истог часа је упутио једног свог поклизара с много поклона и с још више обећања заповеднику Бугара, молећи га да оде и врати се кући, што је Бугарин одмах и учинио. Није прошло ни тридесет дана од када је Андроник протерао стрица и сам заузео цело Римско Царство, а Бугарин Михаило је провалио у Тракију да се бори против Римљана, јер је Михаило био решио да уз помоћ Влаха што пре удари на Димотику и Једрене. Сазнавши за то, цар је кренуо у Једрене, а затим је послао свога поклизара Бугарину да га пита зашто то ради. Он му је одговорио да тражи да му цар даде све оно што му је раније било обећано, јер (говораше) да је он хтео пружити помоћ његовом стрицу, Андроник Млађи не би успео да се домогне Римског Царства. Видећи ове њихове размирице и спорове, царева мајка и Бугаринова ташта посредовала је међу њима да би их помирила, а једном знатном свотом новца коју је поклонила зету ускладила је све. Следеће године српски краљ Стефан Немања припремио је своје чете да освети увреду коју је Бугарин Михаило нанео његовој кћери коју је био отпустио пошто је с њом имао децу. Кад је Бугарин био обавештен о тим припремама, упутио је молбу цару да с једне стране провали у Србију са својим четама, а он ће доћи са својим Бугарима с друге стране, тако да Немања не буде у стању да се одупре обојици. И тако, цар је припремио своје чете и све потребно за рат, те је у пролеће отишао у војни поход. Али видећи да се његова војска не може мерити с војском српског краља, утаборио се у Пелагонији и решио да ту чека да види шта ће урадити Бугарин, који је располагао већим бројем људи неголи он, јер је био сакупио дванаест хиљада Бугара и три хиљаде Влаха. С том војском провалио је у Србију преко северних делова планине Хема и стигао скоро до извора реке Струмице. Како му се нико није одупирао, четири је дана непрекидно пустошио све огњем и мачем. Али петог дана, са сунчевим зрацима, појавио се Немања с много људи, чије оружје се тако сијало да је готово засенило поглед. Кад су, дакле, војске приметиле битку, Немања, праћен једним одредом својих коњаника и с хиљаду и три стотине Немаца, храбрих и у оружју извежбаних људи, најпре је насрнуо на Михаилову заставу. Пошто ју је одузео без великих тешкоћа, окренуо се онда пут коњичког одреда где је био Михаило. У великом покољу који је ту направио, заробио је Михаила. Од осталог пак дела војске већина је ту изгинула, а они који су побегли, вратили су се кући напола голи. Смртно рањени Михаило остаде пуна три дана сасвим

Бугарин
Михаило хара
Тракијом.

Срби потуку
Бугаре.

у несвести, а четвртог дана, дошавши мало к себи, испустио је душу. После примљене вести о томе, цар се вратио кући, не пруживши помоћ ни једној страни и не претрпевши икакву штету. Следеће године, сазнавши да су код Бугара немири и да хоће да одузму краљевство жени и рођацима покојног Михаила, сакупио је војску и одмах напао неке градове и утврђења близу Хема. Заузео их је све скоро без тешкоћа, јер су му се становници сами предавали. Ту је између осталих градова заузео град Месемврију, која је у то време била у рукама Бугара. Како су у Бугарској били велики метежи и раздори, на крају, на захтев Стефана Немање, који је после пораза нанесеног Бугарима био постао готово господар у Бугарској, то краљевство је било предано Михаиловом рођеном брату Александру. Кад је, дакле, Александар преузео управу краљевства, саставио је јаку војску од Бугара и Влаха и провалио у суседне земље Римљана. Прогро је све до Једрена, покорио многа места, освојио затим нека утврђења и вратио се кући весео и пун плена. Јован Кантакузин, који је наследио у царству Андроника, није могао трпети таква пустошења својих земаља, па је сакупио војску од Римљана, те изненада напао бугарску земљу да би повратио утврђења на Хему која су се налазила у Александровим рукама. Наглим упадом у Бугарску све је похарао и заузео многа утврђења и из њих протерао посаде које је Александар оставио. Обавештен о томе, Александар је настојао путем поклисара да закључи мир с царем, говорећи да не доликује једном хришћанину да буде тако окрутан према припадницима исте вере кад се може бити и без тога и живети у миру, те окренути оружје против заједничког непријатеља. Цар му је одговорио да је право да они градови које су основали њихови преци буду потчињени Римљанима. С тим речима отпустио је Александровог поклисара. Што је брже могао, Александар је сакупио војску од осам хиљада Бугара и две хиљаде Влаха, па је с њом кренуо из Трнова. Петог дана стигао је у Русо Кастро, те се ту утаборио, јер је добио вест да се цар још налази у том месту. Мада је цар био уплашен доласком Бугара, који су располагали већим бројем ратника неголи он, ипак није сасвим клонуо духом, већ је сакупио војску на једно место и овакву јој беседу одржао: "Ево видите, браћо и непобедиви војници моји, морамо се борити у туђој земљи. Налазећи се далеко од отаџбине, не можемо се надати да ће нам стићи било каква помоћ. Стога, боримо се као да имамо одмах умрети и заћи као ово сунце. О нашим племенитим и великодушним делима

Михаила на престолу наследи Александар.

Александар опустоши и заузме римске поседе.

Цар уђе у Бугарску и нанесе тамо велике штете.

Беседа Јована Кантакузена војницима.

остављамо за сведока ову непријатељску земљу у којој ћемо се данас борити на живот и смрт; нека очи истих непријатеља сведоче о нашем јунаштву. Мноштво непријатеља не сме вас престрашити, јер знамо добро да су често велике војске биле побеђене од мање војске. И ми морамо гајити ову наду и упирати поглед у божанску доброту која је, између осталог, омогућила да Атињанин Темистокле с малом флотом потопа у Саламини готово све снаге Персијанаца. После њега Тебанац Епаминонда с незнатном војском задао је пораз великим и јаким војскама Лакедемоњана, најпре код Аликарта, а после код Леутре. У то време Спарта је изгубила такође Лисандра, а примила на велику срамоту оног великог Агесилаја који је бежао." Охрабрени, дакле, овим говором, Римљани с великим одушевљењем ступише у борбу с Бугарима. Ту се (међу осталим) храбро борио велики доместик Кантакузин, син ћесара и синовац Порфиригенита. Али како ни Бугари нису ништа заостајали у јунаштву, Римљани су почели бежати и склањати се у Русо Кастро. Пошто су живели под опсадом, почели су оскудевати у свему, а нарочито им је понестало зоби за коње, који су услед тога непрестано скапавали. Притиснут тако тешким невољама, цар је почео молитвом тражити божанску помоћ, јер у толикој његовој беди другог лека није било. То што су се Месемврија и многи други градови и утврђења (видевши пораз Римљана) прикључили Бугарима, деловало је на цара толико да је изгубио сваку наду у помоћ; тражити, пак, мир од Александра није се усуђивао, свестан колико је зла и штете нанео његовој земљи. Док је, дакле, био заокупљен таквим мислима, Александар се смиловао и понудио му мир, те га пустио слободна кући. При томе га је опоменуо да убудуће буде умеренији у својим делима, те да се сети да постоје четири годишња доба, као и да су понекад државе у једном часу доживљавале велике промене. После повратка кући, цар је настојао да закључи поменути мир с Бугарином. У ту сврху поклисари су уговорили да се успоставе родбинске везе, те да цар даде своју кћер за жену Александровом сину. Пошто су обојица били задовољни тиме, цар је повео деветогодишњу кћер у Једрене и удао је за поменутог Александровог сина, којем је било петнаест година. Александар се после повратка кући дао на посао око учвршћења свога краљевства. Као прво, протерао је из Бугарске Теодору Палеолог, жену бившег бугарског краља Михаила, с једним њеним сином од три године по имену Шишман. Кад је Теодора видела да му се не може одупрети, кренула је са својим сином копном у

Цар поражен од Бугара побегне.

470

Слопи мир с Бугарином.

Уда кћерку за Александровог сина.

Теодора
Палеолог,
протерана од
Александра,
склони се у
Дубровник са
својим сином
Шишманом.

Отаравиши
прву жену,
Александар се
о жени неком
Јеврејком.

471

Угри нападну
утврђење
Сребрник.

Александров
син Страци-
мир заробљен
и одведен у
Угарску.

Власи спале
Видин.

Дубровник. После кратког задржавања ту, прешла је у Апулију, а одатле се пребацила у Цариград, где је, са сином, који је (како неки кажу) имао надимак Цапина, завршила остали део живота. Ослобођен, дакле, мисли на Теодору и њена сина, Александар је управљао краљевством уз највећу мудрост и смиреност, делећи правду својим поданицима на велико њихово задовољство. С првом женом је имао два сина, Страцимира и једног другог. Мајка ове деце није се слагала са својим мужем, јер није била довољно паметна, и то је био разлог што је Александар узео другу, и то неку Јеврејку. Кад је ова једног дана дошла преда њ поводом неког спора, толико се свидела Бугарину да ју је по сваку цену хтео узети за жену. Зато ју је најпре покрстио и увео у палату, а затим је послао у једно место удаљено од њега, где ју је држао под добром стражом. С овом другом женом имао је два сина, Шишмана и Асена или Јасена. Да би осигурала својим синовима Бугарско Краљевство, њихова мајка вешто је отровала једног од својих пас-торака. Кад је то видео његов отац Александар, а како није могао поуздано установити да ли је она проузроковала његову смрт, да би заштитио другог његовог брата, Страцимира, послао га је с његовом мајком у Видин и предао му на управу тај град. Преузевши, дакле, управу у поменутом месту, Страцимир је почео ускраћивати послушност своме оцу. Али пошто га је отац сувише нежно волео, никада није ударио на њега, већ га је пуштао да ради шта хоће, трпећи чак да се назива царем. У то време, беше то 1351. године, да би казнио неке бунтовнике, угарски краљ Лудовик послао је с јаком војском у Босну палатинског кнеза Николу и Николу стригонског архиепископа. Проваливши у Босанско Краљевство, напали су утврђење Сребрник. Пошто га нису могли освојити, повукли су се с великим губицима. Ту је неко ноћу украо печат стригонског архиепископа, канцелара краља Лудовика, а онда га продао неким златарима. После кратког времена Лудовик је спремио знатну војску, па пошао и копном и водом против Страцимира, који га је био увредио. Пошто га је лако победио и заробио, повео га је са собом у Угарску. Неко време га је задржавао у тамници, у утврђењу Загребачке архиепископије, званом Гомнек, оставивши на управи Видина једног свог великаша с неколицином угарских војника да бране поменути град. Тада је влашки војвода Влајко, или зато што су поменути угарски војници плачкали његову земљу, или из неког другог разлога, дошао с много војске под Видин, заузео га и спалио (јер су се Угри повукли у неке оближње тврђаве).

Преселивши у своју земљу, с оне стране Дунава, сав народ који је затекао у Видину, дао се на освајање двеју тврђава у којима су били Угри. Но кад није могао ништа да уради, пошто су по свом положају били утврђени и пошто их је бранило четири стотине војника, међу којима је било шездесет ђеновљанских стрелаца, ставио их је под опсаду, и ту је остао док краљ Лудовик није лично дошао из Угарске да га нападне. Кад је Влајко видео да неће моћи одолети, вратио се у своју земљу. Али после су закључили мир, па је Влајко вратио у Видин све оне које је био преселио из тога места. У исто време Лудовик је пустио из тамнице Страцимира и повратио му Видин. Али је претходно тражио да му се закуне на верност, а за сваку сигурност задржао код себе готово као таоце две његове кћери, од којих је једна ускоро умрла, а друга, по имену Доротеја, удала се за тадашњег босанског бана Твртка, који је (како рекосмо) после узео титулу и краља Рашке. Кад се, дакле, Страцимир, после дванаест година сужањства у Угарској, вратио у Видин, тај је град за непуних пет година имао исто толико становника колико и раније. Управљао је својом државом с великом мудрошћу, а с Дубровчанима који су долазили у његову земљу поступао је веома љубазно. Мало после, 1363. године, умро је његов отац Александар. Како је он имао једну прекрасну кћерку из брака с Браидом, њу је био дао (како пише Лаоник у II. књизи) за жену Турчину Мурату. Оставио је иза себе три сина које је имао из брака с Јеврејком, тј. Шишмана, Асена и једног другог, с којима је њихов брат Страцимир водио рат. У то време дошли су у Бугарску и Турци, па кад су се Шишман и његова браћа с њима потукли, Асен је убијен у бици. После те битке Шишман је закључио мир с Турцима, признао их и пристао да им плаћа данак. Одатле су Турци више пута правили препаде све до Видина, робећи и пустошећи земљу, али нису могли освојити град. Кад су после прешли с оне стране Дунава, продрли су на подручје Влашке. Тада им је влашки војвода одузео лађе на којима су били прешли реку, ударио на њих и потукао их. Они, пак, који нису погинули у бици, како нису нашли лађе на којима су веровали да ће се моћи спасти, скакали су у воду да не падну у руке непријатељу, те су тако сви изгинули. Пошто су (како је речено) Александрови синови Страцимир и Шишман били у свађи због очеве баштине, јер млађи не хтеде да попусти старијем, Шишман је, кад је видео да се не може мерити са својим братом, позвао у помоћ турског султана Мурата, понудивши му велику своту новца. Мурат је с дванаест хиљада бораца

Страцимира
ослободио и
вратио му
његов посед.

472

Турчин Му-
рат бежаше
Страцими-
ров зет.

Асен падне у
бици.

Шишман
плаћа данак
Турцима.

Турчин
Мурат на
позив Алек-
сандрових
синова пређе
у Грчку.

Освоји град
Галипоље.

Заузме
Хадријанопољ.

До када је
Тракија има-
ла свога
краља.

Древне гра-
нице Тракије.

473

Мурат лиши
Шишмана
краљевства.

Турци заузму
бугарско
краљевство.

Треба
обратити
пажњу на
последиче
грађанских
ратова и
неслоге.

сместа прешао у Грчку и намерно продужавао рат што је више могао. И кад је видео да су два брата ослабила, да је очево благо потрошено, земља похарана, те да се неће више моћи користити летином, наједном је окренуо оружје против обојице и ускоро заузео град Галипоље, место као створено за турску државу, јер се налази на Пропонтиди, на морској обали, близу Хелеспонтског мореуза. А пошто је био створио план да заузме Грчку, наставио је да удара на њу, сматрајући да нема те силе која би му се могла одупрети. Ускоро, од 1363. до 1364. године, загосподарио је и градом Једреном и великим делом Романије (Ромеје). Романија је део Тракије и имала је свога краља све до године господње 48. После су је покорили Римљани и претворили у једну од својих провинција. Према старим писцима, имала је врло широке границе. С истока се, наиме, граничила Црним морем и сезала до Пропонтиде; с југа је била опасана Јегејским морем и реком Стримоном; са севера јој је била граница Истар, а са запада планине Пеоније с провинцијом данас званом Угарска, и река Сава. Људи веле да је у Тракију укључена једна и друга Мезија, што одговара данашњој Србији и Бугарском Краљевству. Турци су (како је речено) продрли све до Видина. Град нису могли освојити, али су одвукли велики плен. И кад је, на крају, Мурат лишио краља Шишмана царства, а уједно и живота, сасвим се угасило краљевство Бугара и прешло у руке Мурата. Учврстивши се овај у Једрену, правио је многе пљачкашке препаде по свим суседним местима. Овде имамо, заиста, најбољи пример до чега могу да доведу неслоге и грађански ратови. Бугаре, наиме, који су (према наводима Бјонда, Сабелика и Платине) бежаху најмоћнија нација, способна да скрши турску силу, док живљаху сложено, није никада могао победити не један, него сви непријатељи заједно. Али, када су се услед неслоге својих владара поделили, сасвим је пропало њихово царство које је некада тако цветало. Загосподаривши, дакле, Мурат Бугарском 1370. године, освојио је град Притур у Романији, те убио његовог војводу или како су га звали, деспота, Момчила Дена, некадашњег заповедника цара Стефана Немање, после чије смрти је био заузео нека места у Романији. Момчило се у свим својим делима показао као паметан човек и добар ратник. Кад је отишао у помоћ Бугарима, на крају је био од њих издан и убијен од Мурата, који је више пута с дивљењем говорио о његовом јунаштву.

К Р А Ј

ОРБИНИЈЕВ ПОПИС ВАЖНИЈИХ РЕЧИ (ИНДЕКС ПОЈМОВА)

У наставку је дат Орбинијев оригинални попис важнијих речи (индекс појмова). У њему су уз појмове бројевима означене стране у оригиналном Орбинијевом тексту, на којима се дати појам налази. Те стране су у овде приређеном издању на српском језику означене масним закошеним бројкама у узаним колонама на маргинама страница, које су обрађене тако да максимално подражавају изглед оригиналне Орбинијеве странице.

TAVOLA.

Ambasciadori Perafini ammazzati p
la strada. 387.
Ambasciadori Romani morti da Teu
ca. 150.
Amoar principe de gli Slavi combatte
con Dagoberto Rè di Francia. 36.
Amurate passa in Grecia, & espugna le
città di Callipoli, & Adrianopoli.
313. moro da Milosc Cobilich. 315.
Amurate 2. dimanda per moglie la fi
gliuola di Giorgio Despor. 325. fac
cecare i suoi cognati. 326. cerca d'ha
uere Giorgio nelle mani, & lo dima
da da Rausci. 327. 328. rende a Gior
gio i figliuoli. 331. gli moue la guer
ra. 337.
Andagilo da Slavi morto. 40.
Andrea Apostolo predica alli Russi.
90.
Andrea Sacchet accecato da' Balfi. 293.
Andretio, hoggidi Chiffa. 164.
Angelina figliuola di Siniffa. 271.
Angelo Teodoro Capitano Greco rot
to da' Bulgari. 460.
Angelo appare al Rè Vladimir. 322.
Anu, & Slavi tutt'vna natione. 10. rot
ti da Germano. 22. superati da Sla
ui. 17.
Annuati destrutto da Gallo greci, & ri
staurato da Elena Regina di Rasia.
251. manda aiuto a' Rausci. 285.
Antuarino mette in scompiglia l'esser
cito de' Greci. 228.
Antonio Fiaschi viene cò le galee nel
Golfo di Cataro. 300.
Apparato di gente fatto da' Romani
nell'impresa della Dalmazia. 452.
Ardei combattono co' Romani. 155.
guastano l'Italia. 456.
Arma di Bulgaria. 398. de Balfi. 186. di
Bosna. 344. di Chelmo. 390. del Con
te Lazaro. 311. di Croatia. 349. di Ni
colo d'Altomano. 281. del Rè Vuca
stino. 174. de' Duchi di S. Sabba. 380.
di Stefano Remagna. 242.
Arma antica di Stefano Cossaccia. 386.
Armata di Miroslau Duca di Rasia
rotta da' Rausci. 247.
Armata de gli Slavi potentissime. 77.
Arme de' Russi. 89.
Arme de gli Slavi. 18.
Arte diabolica della Regna laquinta.
236.
Artici hoggidi Arthiani. 16.

Artemia figliuola di Diocleriano. 177.
Asbado da gli Slavi rotto, & arso. 19.
Aseruio bruciato da' Saracini. 297.
arso da' Bulgari. 298.
Assigno figliuolo di Alessandro Rè
de Bulgari morto da' Turchi. 432.
Assio hoggi Vardari fiume. 432.
Attila fu luddiro de gli Slavi. 89.
Atinie rotto da' Dalmatini si ricontra
à Rausa vecchia. 164.
Auari sono Slavi. 203. assaltano l'Iliri
co. 129. fanno tributario l'Imperio
Romano. 129. ruinano. 40. Città.
130. chiamano il lor Rè Cogano.
129. doue habitarono. 130.
Auentino monte spianato. 118.
Augusta città espugnata da Slavi. 33.
Aurelio Imperadore fu Ilirico. 175.
Azarine Sultano manda l'Ambascia
dore a Costantino Rè de Bulgari. 462.

ingod. O B. 111. 112.

B Aiano Mago. 422.
Baila confine del Regno di Do
broslau. 230.
Baldasar Capitano del Duca d'Angiò
rotto da' Rausci. 192.
Baldonino Imp. rotto, & morto da' Bul
gari. 458.
Balla Signor di Zenta da' Rausci è am
messo alla nobiltà della lor Republi
ca. 287.
Balsa di Giorgio fugge con la madre
di Zenta. 294.
Balfi si sforzano d'imparonirsi di Ca
raro. 290. iustestano il territorio de'
Catarini. 302.
Bambalona hoggidi Durazzo. 211.
Bani magistrato de gli Slavi. 211.
Bano di Preualtrana cade nella groma
ra. 218.
Barbi di Croce genero del Conte An
drea. 391.
Barich Bano di Bosna guasta il territo
rio di Rausa. 347. rotto da' Rausci.
349. si fa lor tributario. 349.
Baroni di Bosna si leuano còtra Tuarc
co Bano. 357.
Baroni Francesi presi da' Rausci nelle
galee del Duca d'Angiò, & menati a
Marsiglia. 192.
Baroni Slavi ribellano da Chitomiclor
Principe. 37. scacciano li sacerdoti
Chri-

Christiani di Cantra. 77. tornano di nuovo alla religione Christiana. 38.
 Bar-Banik Castello ruinato da' Ra-
 dei. 390.
 Bafegh. 301.
 Basilide Castello fatto da Basilio Im-
 perator. 438.
 Basilio imperador combatte molto te-
 po con li Bulgari. 431. 433. annun-
 zia de' Bulgari morì nella giorno
 441.
 Bassari Slavi fanno guerra a' Daci, &
 Romani. 139. detroniscono l'Imperio
 Romano contra Mitridate. 133. pas-
 sano in Vngaria, & si fanno Christiani.
 133.
 Bataia primo Rè fra Bulgari nella Tra-
 cia. 403.
 Battone Capitano de' Dalmatini, &
 Peoni. 161.
 Belboch Idolo. 83.
 Belgrado edificato dal Rè Lodouico.
 204. viene in potere del Conte Laza-
 ro. 11. torna di nuovo a' gli Vngari.
 37.
 Bellico Bano di Croatia Alba. 214.
 Bello città fatta da Paulimiro. 217.
 Bellisaria si rallegra per la venuta de'
 gli Slavi in Italia. 16. scaccia gli Ostro-
 goti da Sicilia. 116.
 Benetta 301. 188.
 Bergar di Chelmo. 391.
 Bessi di Tracia non co' Greci. 175.
 combattono spesso co' Romani.
 345. patrono di Tracia. 345. occupa-
 no la Mesia superiore. 345. sono detti
 Bosnesi.
 Biagio de' Bobali Ambasciadore al Rè
 Vucafin. 277.
 Biagio Mararango Signor de' Mufac-
 chi. 259.
 Bilingo Slauo dilatat molto il suo Re-
 gno. 62.
 Biloslau principe de' gli Slavi. 67.
 Bilag primo Rè Christiano fra Slavi
 del mal Baltio. 84.
 Rife capagna tra Blagai & Mostar. 266.
 Bivanto edificato da Paulania. 186.
 Blagai detto da Blago. 384.
 Boas dragone d'epidauoro. 181.
 Bobali. 29. 187. 194. 196. 197. 198. 246.
 200. 247. 254. 305. 324. 349. 353.
 363. 367. 373.
 Bobouaz tradito da Radic Manicheo.

Bodena fortezza di Bulgaria, espugnata da Rasilio Imp. 437.
 Bodino stalfume il nome Imperiale. 231. rotto, & mädaro prigione a Costantinopoli. 233. liberato. 232. occupò il Regno di Raula. 233. fu guasta alla città di Raula. 191. 234. 32 decapitò i suoi parenti. 234. regnò 26. anni. 235.
 Boemino Vandalici, hanno origine da Czecho, 49. sono prodi in arme. 44. 50.
 Boemia occupata dalle donne. 50. fatta Christiana. 54.
 Bogdan Rasiliano. 267.
 Bogliari di Bulgaria. 414.
 Bona 197. 295.
 Borgo di Raula bruciato da Balga. 420.
 Borna Duca di Dalmatia. 44.
 Boruth successore del Rè Samo. 37.
 Bofco di Lomniza, & Rudnik molto forte. 262.
 Bofna nuvara da Haruoie Duca di Spalaro. 365. diuifa fra tre Rè. 367. quando primariamente fu infestata da Turchi. 365. depredata da Mäumette. 371. foggiorata da lui. 377.
 Bofna fiume, detto da' Bofnesi. 345.
 Bofnesi vengono da' Bessi popoli di Tracia. 343. rotti da gli Vngari. 360. danno rotta agli Turchi. 381. fuggono. 363. danno rotta a gli Vngari. 365. chiamano i Rè loro Stefani. 369. quando cominciarono hauere i Rè incoronati. 318.
 Braico Signor di Stagno morto da' Raulci. 393.
 Branna Alessio morto dal Corrado Cesare. 447.
 Branco Rasilaglich morto da VuK Hrana. 380.
 Branco Signor di Stagno morto a Cattaro. 393.
 Branislau decapitato dinnanzi a Raula. 224.
 Brazza Viola donata a' Raulci da Sigifmondo Imp. 166.
 Buda prefä da Perastini. 307. fondata da gli Egitij. 112.
 Bulco Rasiliano. 267.
 Buechia. 261. 266. 275. 301. 303.
 Bulgari nazione Slaua cleson di Scandinauia.

dinastia, 398. hanno origine da' Sac-
di, 405. da' Volga, 405. de' Bulgari,
407. 398. in che tempo penturano
nella Tracia, 399. ammazzano Agel-
mundo Rè de' Longobardi, 399. in-
fessano l'Illirico, 399. fanno Ichimio
Acumo Rè dell'Illirico, 399. assaltano
Teoderico Rè de' gli Ostrogomi,
400. sono ammazzati da' tradimento
da Dago berto Rè di Francia, 400. dan-
no rotta all'Imperadore Romano,
411. 416. 422. 429. 448. 449. 459. fan-
no tributario l'Imperio Romano,
403. sono assaliti da Giulianino Impe-
radore, 405. fanno pacefeco, è lo
riuscita dell'Imperio, 405. di nuo-
vo entrano in guerra con lui, & lo lu-
perano, 405. tagliano a pezzi, 310. mi-
la la Arabia, 408. effingono tutta la fi-
li per regia, 408. confumano gli Avari,
405. impatienti di ferirli ad altri, 410.
assaliti all'improvviso da' Romani,
410. espugnano Melembria, 415. co-
battono la città di Costantinopoli,
416. 422. ci ugnano Adriano poli,
412. 423. danno rotta a' Romani,
401. 412. 413. 418. 424. 424. 425. 429.
434. 435. 446. 448. 449. 450. 452. 456.
infestano la Pannonia imperiale, 418.
danno rotta a' gli Slavi di Pannonia,
419. scacciano i preti Latini, e abbrac-
ciano il rito Greco, 420. rotta da' gli
Vngari, 421. guastano le terre del-
l'imperio, 422. infestano la Tra-
cia, Macedonia, Grecia, & Pelopo-
nesso, 429. scortono l'Illirico, 429.
danno rotta a' Persiani, 455. fi fanno
patroni d'amendue le Mesie, 403. in-
fessano il Regno di Vngaria, 422. de-
predano la Tracia, 435. 457. 458. 459.
460. rotti da Foca Imperadore, 424.
mandano l'Ambasciadore al Princi-
pe di Tuncii, 424. assaltano la Gre-
cia, 425. 442. presentarsi dall'Impera-
dore, 426. assaliti all'improvviso nuo-
veno in gran numero, 430. rotti da'
Raffiani, 426. quindici mila di loro
accecati da Basilio Imp. 433. con le
scorterie arriano fin a Costantino-
poli, & danno terrore a tutto l'impe-
rio, 434. loggogai da' Romani, 437.
di nuovo si mettono in libera, 441.
traditi da Alufiano Rè vengono fot-
to l'Imperio Romano, 443. da capo

si mostrono in libertà 243. folio del
 Reuonno dell' Imperio Romano,
 443. tagliano a pezzi 57. mila Ro-
 mani, 450. occupano molti luoghi
 dell' Imperio, 429. 439. 448. 458. stan-
 no tutti Latini, 458. si pigliano
 Berca, & Filopoli, 458. occupano
 molti luoghi nell' Imo, 460. fanno
 pace con l' Imperadore, 460. habita-
 no presso a Rancana, 464. passano
 con Aizeo Chusa in Italia, 464. ab-
 bracciano la fede Christiana, 464.
 Bulgari, & Auari tutti una natione,
 466. i Bulgari si nuouo occupano
 Bulgari detti Comagi, 468. V. di otti
 Bulgaria antice, 468.
 Bulgaria occupata da Turchi, 473.
 Burgundioni Slau detti da Brogi, 127.
 Bunic, & Rombo succedono al padre
 nell' Imperio di Bulgaria, 427. morto
 da vn Bulgario, 428.
 Bufare Re de' Bulgari, 400.
 Buraia figliuolo d' Ortoar Re de' Bulga-
 ri Contragi 402.

C. Acano Rè de gli Anari manda l'Ambasciaduro alli Principi Slau, 59. scacciato del Regno dagli Slau, 34.
Caboga, Duca. 102.
Cadaloch Duca di Frigia, 42.
Cao Imp. fu Ilirico, 176.
Calafato traditore de' Raufici, 307.
Calamora Isola de' Raufici, 203.
Galestre Regina dell' Amazonie viene ad Alessandro M. con 300. mila Amazonie, 145.
Canali ruinati da Cosacchi, 385.
Capitani Romani, quali combattono con gli Scordaci, 156.
Caramuro Rè dell' Ilirico, 213.
Cardamo Rè de' Bulgari, 411.
Carattere nouo ritrouato da S. Giralamo, & da Cirillo, 157.
Carintia occupata da gli Slau, 32.
Carlo Magno combatte spesso in persona con gli Slau, 68. 69. 70. fa pace con Dragout Principe Slauo, 70. da gran fatica a debellare alcuni Slau, 70. 73. si sforza di conciliare a se gli Slau, & dona loro il pacife de' Saloni, 68.

TAVOLA

Carlo Tobia autore della città di Cro-
ia, 287. occupa l'Isola di Arcipela-
go, 288.
Carlo 4. Imperadore fece scriuer cò let-
tere d'oro il Privilegio, conceduto da
Alessandro Magno alla nazione Sla-
ua. 377. obligò nella Bolla d'oro gli
elettori dell'Imperio à instruire li lor
figliuoli nella lingua Slaua. 377.
Caro Imperadore Ilirico. 175
Carragine espugnata da' Vandali, 121.
dominata da' Romani, 335. anni,
121.
Castelli di Bulgaria s'arrendono all'im-
peradore Romano, 437.
Castelli di Scruia ruinata da' Romani,
441.
Castorea città di Marco Chraglieuich,
presa da Balsa, 290.
Catalogna, detta da Gothi Alani, 112.
Catalogo de' Principi de' Vuerli Sla-
ui, 62.
Catarini magnanimi, 201. soccorrono
la città di Raufa, 347. entrano in guer-
ra con Raufci, 302. mandano lega-
tee à retener le navi Raufci, 304.
prendono vna galea Raufci, 305. an
mazzano Dragmir Rè di Rassaia,
225. mandano gli Ambasciadori al
Rè Tuartco contra i Raufci, 302. tra
magliati da' Balfi Signori di Zenta,
302. fin'à che tempo stettero à diuo-
zione de' Rè di Rassaia, 299. confede-
rati dell'Imperio orientale, 299. spon-
taneamente si danno a' Venetiani,
307.
Catato hebbe diuersi nomi, 297. creb-
be dalle ruine di Rizzano, 299. espu-
gnato da Vutor Pisano, 299. di nuo-
uo si mette in libertà, 300. viene for-
to Tuartco Rè di Bosna, 319. assedia-
to, & còbatuto da' Raufci, 305. pro-
dusse molti honorati soggetti, 308.
Catato di Bosna, 298.
Catharina Regina di Bosna viene à Sta-
gno, 371. morrà Roma, 371.
Cauallaria Dalmatina fù di grande aiu-
to à Claudio Imp. 172.
Causa della sollevatione degli Slau di
di Pomerania contra il Christianes-
mo, 84.
Causa delle nemicitie de' Catarini con
Raufci, 301.
Causa della ruina di Vineta città de' gli

Slau, 76.
Causa della ruina de' gli Auari, 401.
Causa perche Mechmet Turco ab-
bacinò li figliuoli di Giorgio Des-
spot, 346.
Ceraua, 197. 301. 381.
Celedrago Principe de' gli Slau, 67.
Cerimonia solenne, che s'usa nella crea-
zione del Duca di Carintia, 38.
Cerimonia de' Vandali nel far la pace,
126.
Cesare grauemente ferito da gl' Il-
lij, 157. mada l'Ambasciadore a' Dal-
matini, 160.
Cesare Augusto si gloria di hauere su-
perato li Partini, 185.
Chainica Semla, 89.
Chami di Radoslan, 214.
Chasij, 447.
Chiesa Romana prega Iddio, che sia li-
berata dalla fiera de' Vadali, 154.
Chgliuc fortezza di Bosna presa da'
Turchi, 375.
Childibio morto da Slau 17.
ChirHelena moglie del Rè Milutino,
253.
Chitimir Principe Slauo 37.
Chys Capirano Vngaro morto da Ti-
homil, 315.
Ciclade sono Isole dell'Arcipelago,
214.
Ciaslau scaccia il padre del Regno,
214. annegato nel fiume con tutti i
suoi, 215.
Cilicia, hoggi di Caramania, 201.
Cinane Macedona condottrice de' gli
eserciti, 144.
Cirillo Apostolo de' gli Slau tradusse
nella lingua Slaui il nuouo, & il vec-
chio testamento, 45.
Cino Rè di Persia superato da Tomira
donna Slaui, 144.
Citta di Marco Chraglieuich, 290.
Città principali di Dalmatia, 164.
Clara Cararina moglie di Matteo de
Luccari Bano di Dalmatia, & Croa-
tia, 303.
Claudio Imp. fù Dalmatino, 172.
Clemente Ragnina, 198.
Clissa, anticamente Andriemio, 164.
Cocciaparo morto da' Bosnesi, 235.
Cognome antico de' gli Slau appòli
Greci, 19.
Colonie diuerse condotte da Trilap
Imp.

TAVOLA

Imp. nella Tracia, 586.
Colonie de' Russi condotte in Fian-
dra, 58.
Colonie de' gli Slau condotte nella Da-
cia, 41. in Polonia, & Boemia, 47.
Colonie diuerse condotte nella Dacia,
135.
Concilio fatto in Dalmia, 210.
Confine fra Zenta, & Rassaia, 292.
Confine fra Bosna, & Rassaia, 351.
Confine fra Cheimo, & Zenta, 393.
Confine fra Croatia, & Cheimo, 396.
Confini antichi di Tracia, 473.
Congregazione Melitense, 200.
Contra nigra, hoggi Corzula, 156.
Corfu espugnata da Demetrio Les-
gnano, 152.
Corso Idolo de' Russi, 90.
Corrado 2. Imperadore rotto da gli Sla-
ui, 74.
Consigliieri del Rè Dabiscia, 361.
Consigliieri di Stefano Imp. di Rassaia,
268.
Conuiti, & sacrificij de' Samoiedi, 18.
Costantia città espugnata da' Bulgari,
457.
Costantino Imperadore rotto da' Bul-
gari, 411.
Costantino Techo occupa il Regno di
Bulgaria, & si marita con la figliuola
dell'Imp. 461. 462.
Costantino Tornico morto da' Bulga-
ri, 459.
Costantino Nemagna Crocissio, & fe-
gato per mezzo dal suo fratello Vula
dislauo, 254.
Costantino, da Slau chiamato Cirillo,
conuerti li Bulgari, & Slau alla reli-
gione Christiana, 45. 209. trouò lo-
ro vn nouo carattere, 209.
Costaro cognato del Rè Bodino mor-
to appresso Raufa, 234.
Costara figliuola del Rè de' Bulgari la-
ua li piedi à gl'incarcerati, 222. si fa
monaca, 224.
Costaro Campo, 318.
Costantinopoli assediata da' Visigoti,
113.
Costume de' gli Slau di Turingia nel
sepelire li morti, 74.
Costume de' Sarmati, 8. delle donne lo-
ro, 51.
Coromanno Tedesco occupa il Re-
gno di Bosna, 330.

Gracius Bulgaro huomo militare, 435.
Crapalo Rè di Rassaia imperò gli Vngari,
& occupa gran parte di Bulgaria, 431.
Creani residuo del Rè Vultano, 102.
Cremona ruinata da Slau, 34.
Crepimir Rè tupe i Tedeschi, 211.
Chris Bulgaro, 307.
Croatia Alba altrimenti detta Dalmat-
ria inferiore, 211.
Croatia tutea, 211.
Croatia saccheggiata da' Bosnesi, 399.
Inggiogata da Paolo Bano, 395. oc-
cupata da gli Vngari, 396.
Crobati cioè Raghari, & Scruji, danno
rotta a' Bulgari, 426.
Crobati, & Scruji sono Sciti minori,
165. 178.
Croce, 391.
Croce di Curfilio, 229.
Croia città edificata da Carlo Tobia,
287.
Crudeltà de' gli Slau, 21.
Croftuaz prelo da' Turchi, 324.
Crunno Rè de' Bulgari fa uolere le cose
di Livdeuero Slauo, 412. bene col to-
schio di Nicetoro Imp. 414. chiama-
to da' Greci Drunc, 414.
Crunoslav morto da' Russi, 96.
Cryfo Bulgaro huomo militare ha la
Strumizza dall'Imperadore, 455. si
fa patrono di Pelagonia, & di Prilap,
417.
Cryfonico ristaurato da Ammirato, 317.
Cudregia, hoggi Ducato di S. Salla,
382.
Culien Bano di Bosna à che tempo vis-
se, 347. manda molti prelati al Pon-
tefice Romano, 310.
Curfilio Capirano Greco morto da
Dobroslauo, 238.
Curzola edificata da' Gindli popoli d'A-
sia, 156. dominata da' Raufci tre an-
ni, 366.
Curzolani superati da Ottauiano Im-
peradore con gran fatica, 162. assai-
ti da Costantino lo fanno prigioni,
& si mettono in libertà, 747.
Czechon trona gli Slau in Morauia, &
Sassonia, 47. si ferma in Boemia, 49.

D

Dabiscia Rè di Bosna cerca d'occu-
pare la città di Raufa, 351. 352.

marita con Zueriza Croata, 361. passa in Croazia con l'esercito, 370.
 Daci Slavi scacciano li Verli dal Danubio, 135. tagliano a pezzi gli eserciti Romani, 135. ne danno vinti, nelle pubbliche sciture adoprano la lingua, e carattere Slavo, 138.
 Dagoberto Rè di Francia combatte co' gli Slavi, 35. manda l'Ambasciadore a Samo Rè degli Slavi, 35. fa festa del suo esercito, & si azzuffa con gli Slavi, 35.
 Dal Principe degli Slavi va in aiuto di Haraldo Rè di Danimarca, 74.
 Dalmatia infestata da' Bulgari, 212. ruinata d' Ruffiani, 335. riuagliata d' Sassoni, 161. occupata da gli Slavi, 25. guastata da Liudeuico Slavo, distrutta da Saraceni, 235. divisa fra due Imperadori, viene sotto l'Imperio degli Ungari, 396.
 Dalmatini detti da Dalmio, 354. mai non sono a bastanza lodati, 159. sono reputati sempre guerrieri, 150. quando cominciarono guerreggiare co' Romani, 159. occupano il Regno di Macedonia, 162. danno terrore a' Romani, 161. danno rotta ad Annio, 161. tagliano a pezzi cinque legioni de' Romani, 162. lungo tempo combattono co' Sassoni, & con Enrico, 1. & Ottone 3. Imperadori, 162. occupano la Calabria, 164. fanno lungo tempo guerra a' Romani, 164. sempre celebri, 172. sono chiamati per la guardia di Roma, 172. sono posti alla guardia de' confini di Germania, 172. s'azzuffano co' Goti, 206. scacciano gli Ambasciadori Romani, 160. danno rotta a Mar. Figlio, & a Gabirio, 160. aiutano Marco Antonio contra i Marcomanii, 130. amici de' gli Avari, 130. sono di grande aiuto a' Claudio Imp. contra i Goti, 172. ci ferocemente de' soldati Romani, 172. volentieri combattono per lor Principe, 172. concorrono in Boemia, 49. nati alla libertà, 171. assaltano la Turingia, 162. ribellano da' Greci, & mandano gli Ambasciadori a' Carlo Magno Imp.
 Dambrouca moglie del Rè Marcislavo, 54.
 Damiano de' Giorgi consacre di Gio: P p p

gio Despor, 330.
 Damiano di Iuda s'ammazza da sua po-
 sta, 189.
 Dani rotti da gli Slavi, 66.
 Dania assalita da gli Slavi, 77.
 Daorsi Dalmatini inespugnabili, 156.
 Dardani dell'Illirico ributtano il se-
 gli eserciti Romani, 164. fanno vol-
 te guerre con Filippo Rè di Macedo-
 nia, 165. scacciano Demetrio Rè del
 Regno di Macedonia, 165. si dettan-
 no assai della musica, 165.
 Dauri Renesio Ambasciadore del Con-
 te Radoslavo impio per la strada,
 244.
 Ded Abbate de' Manichei Heretici di
 Bosnia, 354.
 Decabato Rè di Dacia, 135.
 Decio Imp. fu di Pannonia, 175. mor-
 to da' Goti, 109.
 Demetrio Lesignano, perche ribellò
 da Teuca Regina, 152. è fatto Rè d'una
 parte dell'Illirico, 153. s'acquisto
 nome celebre per mezzo dell'armi,
 154. rotto da' Romani fugge in Ma-
 cedonia, 154. morto da' Messenii, 154.
 Demiano Principe Slavo, 67.
 Deserzione della Rugia Isola de' gli
 Slavi, 76.
 Deserzione del lago di Meleda, 169.
 Deserzione di Suatoni Idolo, 77.
 Desinati Dalmatini inespugnabili, 156.
 Desso figliuolo di Vrosc si fa chiamar
 Bano, 214. amia li Catolici, & dona
 l'Isola di Meleda alli monaci, 245.
 Diana Illirica, 352.
 Dioclea metropoli di Croatia Rubea,
 311. luogo da incoronare i Rè, 312.
 distrutta da' Bulgari, 212.
 Diocleriano Imp. fu Dalmatino, 175.
 Divisione della Dalmatia, 41.
 Divisione del Regno di Dobroslau,
 230.
 Divisione del Regno di Hualmir, 220.
 Divisione del Regno di Preleimir, 19.
 Divisione del Regno di Sebestlavo,
 232.
 Divisione del Regno di Sueropolek,
 110.
 Dobre Rè de' Bulgari scorre la Tra-
 cia, 401. ruppeli Romani, 408. die-
 de nome a' Dobruca, 407.
 Dobroslau figliuolo del Rè Draghi-
 mir si riconcilia a' Ruffi, & si rima-
 nta, P p p

rita, 236. si fa patrone del Regno pa-
 terno, 226.
 Dobroslau 2. Rè, rotto da Coccia pa-
 ro, 235. accecato, 236.
 Dobronoi, & Stefano figliuoli di Voi-
 no auclenari da Nicolo Altomani-
 no, 283.
 Dobruca detta da Rè Dobre, 407.
 Dolciantin Rè de' Bulgari accecato in-
 festa la Grecia, 442.
 Domagna Bobal secretario maggiore
 di Scricano Bano di Bosnia, 353. si mo-
 stra molto fedele al suo Signore, 354.
 aiuta ad estirpare gli Heretici di Bo-
 sna, 354.
 Domenico Ragnina Cavaliere di S. Se-
 fano, 198.
 Donanek Trebiniese more fra tormen-
 ti, 231.
 Donne di Arduba di gran coraggio,
 145.
 Donne Boeme naturalmente bellico-
 se, 50.
 Donne Dardane credevano la sennità
 cosa molto ignominiosa, 145.
 Doune Peraftine molto oneste, & di
 animo vinle, 306.
 Donne Slave aiutano il Rè di Sueria
 contra i Dani, 144.
 Donne delle tre Isole Rausce molto
 belle, ma più honeste, 203.
 Dorotca Bulgara moglie del Rè Tuat
 co, 358.
 Dragas, & Costantino figliuoli di Zar-
 co, 278.
 Draghillo Rè accecato dal Rè Giorgi,
 28.
 Draghihna Rè, 239.
 Draghimir Rè di Ruffia morto da' Ca-
 tani, 235.
 Dragutin scaccia il suo padre del Re-
 gno & penuto si fa monaco, 252.
 Drasco Principe Slavo morto a' tradi-
 mento, 71.
 Dreualliani soggiogati da Olha Ruffi-
 sa, 91.
 Drieuosi è fra Scitari, & Modon, 296.
 Duc Principe Slavo soccorre Haraldo
 Rè di Danimarca, 74.
 Duca accecato dal suo suocero, 271.
 Duca, & Stefano figliuoli di Siniffa,
 270.
 Duca di Sassonia superato da gli Sla-
 ui, 68.

Ducato di S. Sava occupato da Tur-
 chi, 388.
 Due cole nobilissimi Meleda, 201.
 Dunauga Bulgara aucleno Nicolo Za-
 pma, 288.
 Durazzo recuperato da Rodino, 238.
 preso da' Bassi, 292.

E

Editto di Basilio Imp. contra i Bul-
 gari, 446.
 Editto di Valente Imp. contra gli Ala-
 ni, 132.
 Egini chiamavano tutti i Rè loro Fa-
 roni, 369.
 Elettori dell'Imperio sono tenuti a in-
 segnare li lor figliuoli la lingua Sla-
 va, 37.
 Elio Cernino poeta eccellentissimo,
 197.
 Elisabeta Vagara moglie del Rè Milu-
 tino, 253.
 Enchan Sangiaco cerca d'occupare il
 pacie de' Rausci, & è ributtato valo-
 rosamente da loro, 195.
 Enrico Dandolo Doge di Venezia mor-
 to da' Bulgari, 458.
 Epidaurò quando fu edificato, & de-
 strutto, 18.
 Epitafio di Catharina Regina di Bo-
 sna, 376.
 Errore d'alcuni Scrittori intorno le co-
 se di Ruffia, 185.
 Errore d'alcuni Greci intorno l'origine
 de' Paulichiani Heretici di Tracia,
 353.
 Errore di Cesare Capapana, 190.
 Errore di Cateo, 332.
 Errore del Ducale intorno l'origine
 di Ruffia, 216.
 Errore di Lamberto Sassnburgese, 93.
 Errore di Paolo Giouio, & di Lodouico
 Tubertone, 387.
 Errore di Reinero Reinero, 325.
 Errore del Sabellico, 110.
 Esercito di Miroslavo Imp. rotto da gli
 Slavi, 26.
 Esercito di Miroslavo rotto da' Raus-
 sci, 246.
 Etimologia del nome di Giaser, 6.
 Etimologia del nome de' Ruffi, 88.
 Etimologia del nome Slavo, 95.
 Etimologia del nome Vuelo, 109.
 Eubocar

TAVOLA.

Enbocar Principe Slavo, 36.
Eufebio Caraga Signore delle cose di Rausa, 20.
Eutichio Archimandrita Hertscharcha, 206.
F
Famiglia de Bobali s'oppona a luda Trianno, 187.
Famiglie de nobili di Rausa, che hanno hauuto origine da Cararo, 101.
Fati figliuola di l'astir Turco, & moglie di Achmat Cosiaccia, 206.
Fatto d'arme molto lagrimoso, 475.
Ferdulfo Duca di Friuli rotto da gli Slau, 37.
Fermissima amicizia tra pari, 14.
Fierazza de gli Scordisci dell'Illirico, 157.
Figliuola di Giorgio Despot non fece mai i figliuoli con Amurate suo marito, 325.
Figliuoli di Branislauo si riconciano a Rausa, 234.
Figliuoli di Branico occupano il Chelmo, & fanno residenza a Stagno, 391. ammazzano Zep Giupano, 391. guastano i confini di Rausa, 392.
Figliuoli di Comitopolo patroni del Regno di Bulgaria, 428.
Figliuolo del Re Orbatò diuidono il Regno paterno, 402.
Figliuoli di Stefano Cosiaccia diuidono lo stato paterno, 388.
Figliuole di Samuele Re assaltano la moglie del Re Vlastislauo, 431.
Figliuolo di Tomase Re di Bosnia moro a Meleda, 170.
Filippo Re di Macedonia spogliato della preda da Triballi, 166.
Finlandia habitata da gente Slava, 4.
Finni Slau ottimi arcieri, 134. attendono a gl'incantesimi, 135. combattono con Angrimo Sueno, 134.
Fionnia Isola assalita da gli Slau, 73.
Firentini chiamano per gouerno lor i Lucchesi, 190.
Foca Imp. cerca la pace da Bulgari, 421.
Focaccia fatta col mosto, 79.
Fortuna fugace, 14. aiuta gli audaci, 316.
Fotino heretico infetto con la sua dot-

trina i Bulgari, 420.
Francesi, 12 mila morti da gli Slau, 63.
Francesi, 50 mila morti da gli Slau, 72.
Francesi, 30 mila morti da gli Slau, 69.
Francesco Signor di Melara, 271.
Franci onde presero questo nome, 132.
Frati minori quando panneramente vennero in Bosnia, 512. predicano contra i Patarini heretici, 153. rizzano molti monasterij in Bosnia, 354.
Frigibego rotto, & preso viuo da Gioanni Hunniade, 338.
Frissa orientale inuestata da gli Slau, 77.
Fuggire in guerra non è lecito a gli Slau, 66.
G
Gabricelo da altri detto Radomir, Re de Bulgari morto a tradimento, 431.
Galca Rausa presa da Cararini, 105.
Galca Venetiana saluata da Rausa, 195.
Gaio Papa fu Dalmarino, 176.
Gelimir ultimo Re de Vandali, 122.
Gentio Re dell'Illirico preso da Romani, & relegato a Spolero, 135.
Gepidi confederati de gli Slau, 24.
Ghetaldi, 261.
Giacomo di Bona poeta molto eccellente, 197.
Gioanni Bulgaro si mostrò molto crudel nella presa di Vuarna, 457. fa pace con l'Imperadore di Giorgi, 458.
Gioanni batista Giorgio huomo letterato, 200.
Gioanni de Lucari Prior di Vutana, & Governatore di Belgradi, 190.
Gioanni Hunniade si mette a far vendetta de Turchi, 333. minaccia a Giorgio Despot, 334. rotto in Cossovo poggie, 335. fugge solo, 335. assalito da Rassinari, 335. fatto prigioniero da Giorgio Despot, 336. fa pace con lui, 336. 337. si moue contra i Turchi in fauor di Rassinari, 338.
Gioanni Papa fu Dalmarino, 176.
Giuanni Capistrano viene a ragionamento con Giorgio Despot, 391.
Gioanni Duca rotto, & preso dal Re Stefano, 252.
Gioanni cantacuzeno accecato dall'Imperio, 446.
Gioanni Gozzio oratore facondo, 197.
Gioanni Iasen Re di Bulgaria, 464.
Ppp 2 Giovanni

TAVOLA.

Gioanni Stoico Cardinale Rausa, 197.
Gioanni Paleologo leua la sposa al suo figliuolo Emanuelo, 384.
Giore di Buoso Protocustario del Re Dabiscia fu il primo, che fece la casa a Grauofo con pietra liscia, 384.
Giorgio Balza lascia la prima moglie, & si marita con Teodora, 283. viene a Rausa, 291.
Giorgio Benigno minorita, 197.
Giorgio Bisanti viene in aiuto de Rausa, 246.
Giorgi, 196. 197. 301. 303.
Giorgio Brancovich prigioniero a Costantinopoli, 320. fugge, & dal Turco è presentato, 320. viene a Rausa, 196. 328. succede nel dominio al Despot suo zio, 324. si fa tributario del Turco, 324. marita vna sua figliuola a Vldrico Conte di Cilia, & l'altra ad Amurate Turco, 324. 325. fugge in Vngaria, 226. viene in Anagni, 327. aiutato da Rausa, 328. si mostra loro sempre grato, 329. rinuesito dello Stato, 329. fa pace fra Vngari, & Turchi, 330. fauorisce li Turchi contra i Christiani, 331. vieta il passo a Scadarbo, 331. si mostra ingrato verso gli Vngari, 334. ha inuidia a Giovanni Hunniade, 334. da auiso ad Amurate delle cose de Christiani, 334. fa prigionie Giovanni Hunniade, 336. assalito da Frigibego, 337. viene a ragionamento con Giovanni Capistrano, 339. preso da Michele Zilugo, 340. rapalsi di questa vita, 340.
Giorgio Re di Rasia rotto da Goislauo, 137.
Giorgio Paleologo morto da Bulgari.
Giuolamo Dottore fu Slavo, 176. tradusse nella lingua Slava il vecchio, & nuovo testamento, 173. trouò il canone Slavo.
Gisalone Duca de gli Slau, 37.
Gismondo Malaresta si riconcilia a Rausa, & è fatto Generale di tutto lo Stato de Rausa, 195.
Giulienfi Slau sono gli ultimi nell'abbracciar il Christianesimo, 84.
Giulioir Deide Samoiedi, 97.
Giugno di Michele Bobali Senatore graue, 196.
Giustiniano Imp. fu Illirico, 175.
Giupana Isola, 202.

Giupani, 23.
Giuliano Imperadore fu Slavo, 176.
Giustiniano Imp. fu Slavo, 176.
Giustiniano 2. Imper. nega il tributo a Bulgari, 403. 12. scelta di vintimila Slau, 404. grato verso li Bulgari, 405.
Giupano di Seruia rompe li Romani, 319.
Giurag Caruauich Voicuoda di Giorgio Balza cade nella gioiata, 291.
Giurag Illich Signor di Zenta Superiore morto da Balza, 217.
Giurare è proibito a gli Slau, 83.
Giubidiag principe de gli Slau, 68.
Giubimir, 149.
Giubimir contrada, prima fu detta Tarouo, 249.
Giubimir Slavo diede nome a Lubeca Città del mar Pomeranico, 81.
Giutomi Giupano di Rasia ammazzato dalli suoi, 217.
Giutoni Signor di Chelmo huomo prode, 223. entra in stercoato con Goislano, 230.
Goico fratello del Re Marziano s'annegò nel fiume Mantia, 27.
Goislano morto a tradimento da Trobineli, 231.
Gondola, 275. 295. 363. 381.
Gothi sono veri Slau, 97.
Gothi, Bulgari, & Slau hanno vn istesso parlare, 208.
Gothi, Vandali, Visigothi, & Gepidi prima furono chiamati Sarmati, 97. hanno le medesime leggi, 97. hanno origine d'vna medesima nazione, 97.
Gothi saccheggiano l'Asia, Ponto, Macedonia, & la Grecia, 109. distruggono Auchialo 110. fanno gran strage in Bizantio, 110. habitano nella Tracia, 111. si diuidono in Visigothi, & Ostrogothi, 111. deuantano Arriani, 112. soggiogano l'Egitto, 106. si diuidono, & occupano la Scithia, 106. fin' a che tempo furono chiamati Scithi, 106. vengono in aiuto de Troiani, 106. tagliano a pezzi Sopirione, 107. depredano la Tracia, Macedonia, & l'Illirico, 106. assaltano Domitiano, Bassiano, & Caracalla Imperadori, 108.
Gouernatori delle Provincie di Stefano Imp. di Rasia, 347.
Gra.

TAVOLA.

Gradislauo decapitato dinnanzi la città di Raula, 234.
 Greci ammazati da' Ralsiani, 218, 226, rotti da Dobroslauo, 227, 229.
 Grecia spauertata per la presa di Fenice, 149.
 Gregorio Dottore nacque di Casa Frangipana, 369.
 Grubeffa Rè cade nella giornata.
 Guerra de' Marcomanni fu molto dannosa a' Romani, 140.
 Guerra fra Veneriani, & Slau di Narente quando cominciò, 28.
 Guerra de' Illirij fu di gran danno a' Romani, 162.
 Guerra del Rè Bodino con Raulci durò sette anni, 135.
 Guerra fra Raulci, & Raofau Paulouich 307.
 Guerra fra Raulci, & Nicolo d'Altomàno, 283.
 Guerreggiare non basta con gli Slau.
 Gurcho Idolo de' gli Slau di Prussia, 27.
 Gozze, 198, 261, 275, 278, 363, 383.

H

HAruoic Protoger di Bosna quãdo prele titolo del Duca, 364, entra in guerra con Sigifmundo Imp. inimico di Ofloia Rè di Bosna, 365.
 Habitatione de' Dardani Illirici 165, de' Finni Slau 134, de' gli Hirri, & Sciri, 134, de' Mesi Illirici, 165, de' Triballi, 167.
 Helena Francesc moglie di Stefano Rè di Ralsia ristauo la città d'Antuari, 251.
 Helena moglie di Stefano Imp. di Ralsia more disperata, 251.
 Hicela figliuola di Pietro Orfeolo Doge di Venetia si marita con Stefano figliuolo del Rè di Croatia, 360.
 Hoila, & Zigatone Ambasciadori Bulgari, 410.
 Heisibego scacciò i figliuoli di Stefano Cosaccia di lor stato, 188.
 Hunni sudditi de' Russi Slau, 98.
 Hunni rotti da' gli Slau, 37, scacciati di lor paese, 41.
 Huomini, che ammaliauano col solo sguardo, 167.
 Huomini di Raula famosi in arme, 196, letucati, 197.

Huomini uitiosi non possono quasi dire bene de' Virtuosi, 305.
 Hyrti Slau si fermano nell'Illirico, 174.

I

IAchobog Idolo de' gli Anti Slau, 19.
 Iachscia Narentano inimico de' Raulci, 366.
 Iagellone Duca di Lituania si battezza, 56 si marita con Heduuige Regina di Polonia, 56, destrugge gl'Idoli in Lituania, 57.
 Ianazo Cavaliere di Rodi morto dai Raulci, 193.
 Iapodi popoli dell'Illirico, 157.
 Iaquina moglie del Rè Bodino fa decapitare Branislauo, 234, fa accecare il Rè Vladimir, 234, presa a' Carari, & menata prigione a' Costantinopoli, 337.
 Iaromir Slauo Rè di Dania, 81.
 Iasen Rè de' Bulgari morto da Iuanco, 453.
 Iasen Magno Rè de' Bulgari tagliò à pezzi, 20, mila Arabi, 407.
 Idol de' Poloni, 53.
 Idoli de' Russi, 90, 92.
 Idolo de' gli Anti Slau, 19.
 Idolo, & colto de' gli Obgoriani Slau, 58.
 Ielec Castello di VuK Brancouich occupato da' Turchi, 320.
 Iellina figliuola del Rè Iasen si marita con figliuolo dell'Imperadore, 460.
 Ierina moglie di Giorgio Despot fu nipote del Rè Vucafcino, 276, causò la perdita di Samandria, 326, auelenata dal suo figliuolo Lazaro, 340.
 Igor Principe di Russia ammazato da Malditto Drenaliano, 91.
 Ilion fortezza di Troia bruciata da' Verli Slau, 128.
 Illirico coperto di huomini morti da' gli Slau, 20.
 Illirico cede Maurizio Imperadore à' gli Slau, 26, diuiso fra due Imperadori, 41, diuiso in dieci prouincie da' Romani, 177.
 Illirij detti da Illirio, 146, danno rotta all'esercito de' gli Erol, 148, bellicosi sopra tutti gli altri, 166, 171, occupano la città di Fenice, 149, danno rotta all'armata de' gli Erol, & Achei, 151.

TAVOLA.

151, militano sotto Alessandro Magno, 167, fanno alle frontiere di Germania, 172, militano in Italia sotto Belisario contra i Gothi, 171, quando cominciarono primieramente guerreggiare co' Romani, 119, fuggendo da' gli assalti de' gli Slau si ritirano a' l'Isola aiutano l'Imperio Romano ne' più maleguoli tempi, 171.
 Illirij Giouiatij, & Herculanij, 171.
 Illirio fiume, 374.
 Imperadore Romano per paura de' Bulgari fugge solo per li monti Gani, 462.
 Imprese de' Gothi, 105, de' gli Ostrogothi, 114, de' Visigothi, 119.
 Imperadori, che nacquero in Illirico, 175, 176.
 Integne de' Rè di Bulgaria, 428.
 Inventionedi Pietro, & Iasen, per eccitare i Bulgari contra i Romani, 444.
 Ioachimio Patriarca morto dal Rè Suetislau, 465.
 Ioppe recuperata da Corrado Cesare, 447.
 Isaac Bego morto da Nicolo Slauo, 366.
 Isola di mezzo, 202.
 Issa hoggi Lissa combattuta da Teuca Regina di Dalmazia, 153.
 Istria, & poi Slauonia, 25.
 Istiriani combattono co' Gothi, 21.
 Iuanco Bulgaro ammazò il Rè Iasen, 454, si marita con la sorella dell'Imperadore, 454, occupa Filipopoli, 455, dà rotta a' Romani, 455, fa pace con l'Imperadore, 456, preso da lui à tradimento, 456.
 Iuanisc Bano di Croatia morto crudelmente da Sigifmundo Imp. 360.
 Iuanisc figliuolo del Rè Vucafcino cade nella giornata, 292.
 Iuanze Bulgaro fa gran strage de' Romani, 438, è preso à tradimento, & acceccato da' Romani, 439.

L

LAda Slauo successore di Borna Duca di Dalmazia, 44.
 Lago di Me'eda, 199.
 Lagusta Isola de' Manici, 198.
 Lahane occupa il Regno di Bulgaria, 463, morto da Noga Tartaro, 463.
 Lausa, & hoggi Raula, 216.

Lazaro Conte di Ralsia occupa le terre di Vrosc Imp. 3, terro à tradimento da Nicolo d'Altomanno, 138, mada gli Ambasciadori al Rè Lodouico, 284, fa prigione Nicolo d'Altomanno, ciò fa accecare, 284, amico de' Raulci, 213, causò la rotta de' Christiani a' Costonopoglie, 178, preso, & decolorato da' Turchi, 318, giace in Raula, 318, tradito da VuK Brancouich, 319.
 Lazaro, 2, nepote del Despot morto da Mule Turco, 322.
 Lazaro, 3, figliuolo di Giorgio Despot succede nello stato al padre, 340, si marita con la figliuola di Toma Paleologo, 340, si fa tributario del Turco, 140, auelena la sua madre Ierina, 340, more disperato, 341.
 Lecho parte dal fratello, 49.
 Leger fa la residenza nel Golfo di Cattaro, 219.
 Leo Dalmata Santo, 177.
 Leina assalita, & presa da' Romani, 154, dominata da' Raulci tre anni, 366.
 Leggi de' gli Slau commendate, 83.
 Leone Imp. fu Bello, 175.
 Leonardo Aretino racque molte imprese de' Gothi, 119.
 Liburni detto da Liburnia città, combattuto co' Romani, 153, in marpagnaci, 159, s'impadroniscono di Corfù, 159.
 Libro de' gli Slau detto Merodio, 211.
 Lingua antica de' Vandali, 99.
 Lingua Macedona fu differente dalla Greca, 169.
 Lingua Slaua fu sempre nell'Illirico, 173, tenuta sempre in gran conto da' Principi antichi, 177.
 Lingua Tedesca quando primieramente fu inrodotta nella Dacia, 135.
 Lituani ostinati nel paganesimo, 54, spezano gl'Idoli, & abbracciano la fe de' Christiana, 55.
 Lucio Postumo Console primo de' Romani trionfo de' gli Illiri, 159.
 Lubit Rè de' gli Slau, 81.
 Liudeuio Slauo Signor di Pannonia ribella dall'Imperadore, & occupa molti luoghi dell'Imperio, 42, 43.
 Liouonia superata da Poloni, 52.
 Lodouico Pio Imperadore rotto da' gli Slau, 71, combatte due anni peroral.

TAVOLA

salmente con loro, & uenue gran di-
ni, 71 manda loro gli Ambasciadori,
72.
Rodouico 2. Imperad. fece molte guer-
re con gli Slau, 72.
Rodouico Imperadore di Vngaria mo-
ue l'armi contra Stefano Dusciano
Imp. di Rasia, 162. parlano insieme
al Danubio, 163. si marita con Eli-
zabetta Reine, 165.
Louiza moglie di Leget, 169.
Lebeca uita da Giubimir Slauo, 171.
Luoghi occupati da Alessandro M. col
valore de' Illiri, 168.
Luoghi posseduti dalli posteri di Giaset
6.
Luoghi occupati da gli Slau, & al pre-
sente habitati, 7.
Luoghi occupati da Corabi, 68.
Luoghi, che habueua Giorgio Despot
nel regno di Vngaria, 127.
Luoghi occupati da Stefano Duscian
Imp. di Rasia, 167.
Luccari famiglia de' nobili di Rausa, 196
201. 293. 304.

M

Macedoni sono Slau, 169.
Macore Bobali hebbe spirito pro-
feticco, 200.
Manichei heretici di Bosnia, 234.
Maso di Milose Cobilich appesa al se-
polcro d'Amurat, 318.
Manuelo Camyze fatto schiauo da Iu-
co Bulgaro, 416.
Mare Adriatico ha mille isole, 141.
Mare Venedico detto da' Venedi Slau,
60. chiamato da' Russi Vvaretzho-
ic, 91.
Madre di Vrosc, Imp. more disper-
ta, 272.
Marco Chraglicich figliuolo di Vuca-
sciuo R, tradito dalla sua moglie,
278. morto da vn Valaco, 279.
Marcomanni sono Slau, 137. scaccia-
uoli Boii da Boemia, 137. sono scac-
ciati da Vandali, 98. habitano in di-
uersi luoghi, 137. fanno guerra a Va-
lente, & a Marco Antonio Imperado-
re, 138. 139. occupano la Pannonia,
138. fanno tributario l'Imperio Ro-
mano, 140. fanno altra guerra a Ma-
simino Imp. 140. danno terrore all'I-
talia, 140. tremendi all'Imperio Ro-

mano, 141. aiutano Autelliano Imp.
contra i Gothi, 441.
Margarita Regina di Bosnia morta a Rau-
sa, 147.
Mara Regina di Bosnia fatta prigione da
Paolo Bano, 176. soccorsa da Rausci
176.
Marinari Rausci fieri nel combattere,
203.
Marino Drago Catarino viene in aiuto
di Rausa, 246.
Marino Dalmata fanto, 177.
Marino Martiano Principe di Rusan-
o, 384.
Marinod Reisti Capitan de' alle galie
Rausci scaccia il Presido di Haruo-
ic Duca di Spalato, & piglia il posses-
so di Brazza, Lefina, & Corzula, 196.
Marino di Giorgi prode in Arme, 196.
Marasco Marulich Antuarino viene in
aiuto di Rausa, 385.
Marpesia Regina dell'Amazzone, 143.
Marra barbuli Illeni chiamati etudio
Giouarij, & Erculiani, 171.
Mafarach Voieuoda di Stefano Despot
291.
Massageti sono Slau, 144.
Massimino 1. Imp. assoldo i Gothi 10.
S. Masimio Martirizato da Verlinel-
l'Ilirico, 118.
Matilde di sangue Boemo donna di gra-
coraggio, 52. donò alla Chiesa Ro-
mana il patrimonio di S. Pietro, 12.
Matrimonio fra Tedeschi, & Slau, &
ferma pace, 215.
Matrimonio fra Vngari, & Slau, & fer-
ma pace, 212.
Matteo Bobali huomo letterato, 197.
Matteo de Giorgi superò i Corsali del
Duca d'Angio, 192. ammesso alli no-
bili di Genoa, 192. fa pace fra i nobi-
li, & il popolo di Cataro, 303.
Mattheo di Luccari Rausco Bano di
Dalmatia, & Croatia, 196.
Matteo di Zricua morto da' Bosnesi, 143.
Maumette Turco preso dal Rè Toma-
sc, 370. occupa il Regno di Bosnia,
277.
Mauro Vetrani poeta Slauo eccellen-
te, 200.
Mechmet Principe di Rasia fatto pri-
gione dalla moglie di Lazaro De-
spota, 141.
Mechla burgo residenza de' Principi
Vucsl

TAVOLA

Vucsl, 61.
Medore solleva il popolo di Cataro
contra i nobili, 303.
Melanchileni Slau, 137.
Meleco Turco si fa Christiano con tut-
ti i suoi, 261.
Meleda Isola donata alli monaci da
Dessà Duca di Rasia, 199.
Menze, 256.
Mesi sempre bellicosi, 345.
Messembria espugnata da' Bulgari, 415.
Mirosloauo annegato in Balta, 220.
Mize Rè de' Bulgari scacciato del Re-
gno, 460.
Mladienno Bano di Croatia, 396.
Mnogasia Rè de' Vandali, 121.
Modo di tormentare trouato da gli Sla-
ui, 21.
Modo, che tengono gli Slau per sape-
re li secreti, 314.
Modo di disferare l'artiglieria trouato
da Maumette, 335.
Modo di far tale appo li Vardei Dalma-
tini, 155.
Moglena Città, hora detta Vodenà,
434.
Moglie di Vuladislauo Rè di Bulgaria
s'arrende all'Imperadore, 438.
Moglie di Lazaro Despot di Seruia
viene a Rausa, 340.
Moglie di Dabiscia Rè di Bosnia si fa
monaca, 61.
Molte genti fortissime superate da gli
Slau, 60.
Momcilo Deno morto da Amurato,
473.
Monasterio di Milesciuo rizzato dal
Rè Stefano, 252.
Monasterio de' frati minori rizzato a
Stragno, 354.
Monte Timoro, 438.
Morauia quando perdè il proprio Rè,
104. fatta Christiana, 451.
Morte crudele data a Iuanise Bano,
360.
Morte fine di tutti mali, 316.
Moro Vulasi, cioè neri Latini, 108.
Mosè il grande quando nacque, 180.
Mostar edificato da Radimoi Golt, 384.
Muijs Principe de' Narentani Slau, 128.
Mundo Gepido Signor di Srimo supe-
rò li Bulgari, 199.
Murtag Rè de' Bulgari nemico de' Chri-
stiani, 417. combatte spesso con l'el-

tercio di Lodouico Imp. 417. si fa
Christiano, 420.
Musc Turco rotto dal suo fratello Mu-
sloman, 322.

N
Narentani Slau superano Pietro
Gradenico Doge di Venetia,
28. danno rotta; & ammazzano Pie-
tro Candiano Doge, & danno terro-
re à Venetia, 30. guastano i confini
di Zara, 32. combattono, 170. anni
co' Venetiani per l'Imperio del ma-
re, 27. quando cominciarono guer-
reggiare co' Venetiani, 28. fanno tri-
butario l'Imperio Veneo, 27. sono
conueriti alla fede di Christo da Ciril-
lo, 32. passano con l'armata in Puglia
contra i Saraceni, 25. tremendi à tur-
ti Dalmatini, 28. vedendosi priuare
di tributo da capos'armato contra i
Venetiani, 31. tengono l'Imperio as-
soluto del mare Adriatico, 38. per
qual causa assaluanò li nauigh Vene-
tiani, 8.
Narona Castello preso da Rausci, 383.
Nazare Ilirico, 171.
Neda figliuola del Rè Vrosc fu mo-
glie di Michele Rè de' Bulgari, 257.
Nedieglo Rè de' Bulgari morto à tra-
dimento, 444.
Nemagna figliuolo di Dessà occupa il
Regno di Rasia, 246. confermato
nello stato di Seruia da Federico Im-
peradore, 240. prende titolo del Giu-
pato, 246. guasta il Breno, 246. s'az-
zusa euà l'Imperadore di Costanti-
nopoli, 248.
Nemagna, da altri detto Stefano Gra-
palo occupa gran parte di Bulgaria,
251. supera gli Vngari, 251.
Nicceta Partino ammiraglio dell'arma-
ta Imperiale mandato à soccorrere
la città di Rausa, 830. non
Nicesoro Imperadore morto da' Bul-
gari, 413.
Nicoliza Bulgaro viene in potere del-
l'Imperadore, 441.
Nicolò d'Altomanno auelenà i suoi cu-
gni, 269. 282. rotto dal Rè Vucafcio-
no, 275. cerca d'ammazzare à tradi-
mento il Conte Lazaro, 283. fa guer-
ra a' Rausci, 283. preso, & accettato
dal

TAVOLA.

dal Conte Lazaro, 284.
 Nicolo Bobali Capitano delle genti Raufce, 196. 246.
 Nicolo Buccia Protouestario di Stefano Imperadore è ammesso alla nobiltà di Raufa, 261. ha in dono dal Rè di Francia vn giglio, 166. cade in Col fouo poglie nella giornata, 275.
 Nicolo Saccher accecato da Balfi, 293.
 Nicolo di Gozze l'huomo letterato, 198.
 Nicolo Gozze lasciato al presidio di Veglia, 183.
 Nicolo Sceez Bano di Dalmazia, e Croazia, 396.
 Nicolo Slauo ammazzò Isaii Bego, 366.
 Nicolo Zapina si fa chiamare Imperadore de' Bulgari, 287. si marita con la sorella del Rè di Napoli, 287. cerca d'occupare il Regno di Rassa, & combattere con Balfi Signori di Zenta, 288. auelenato da Dunaua Bulgara, 288.
 Nicopoli cispugnata da Dolianin Rè di Bulgaria, 442.
 Nieffen bruciato dagli Slau, 77.
 Noaro hoggidi Saua fiume, 157.
 Nobili di Spalato scacciati dal popolo dalla Città, 362.
 Nomi varij del mar Baltico, 2.
 Nomi diuersi de gli Slau del mar Venedico, 60.
 Nome Slauo deprauato da alcuni Scrittori, 94.
 Non basta guerreggiare co' gli Slau, 85.
 Normanni sono Slau, 135. hanno origine da' Suedi, 104. posteri de' Marcomanni, 104. superano li Frigioni, 136. occupano la Neustria, 136. passa no in Inghilterra, 136. fanno tregua con Carlo Rè di Francia, 136. allestano la città di Parigi, 136. si fanno Christiani, 137.
 Nota la grandezza di gente Slaua, 89.
 Noua Zemglia trouata da' Russi, 94.
 Nouobardo occupato dal Conte Lazaro, 311. preso da' Turchi, 338.

O

O Bgonani Slau bellicosi, 57.
 Ocasione anima dell'autori, 465

Occupatori dello stato del Rè Vucafino, 278.
 Ohtida anticamente detta Dichnido, & Afcuride, 211. capo di Bulgaria, 435.
 Olchinio hora Dulcigno, 221.
 Olha Duchessa di Russia fa vendetta della morte del suo marito, 91. sotromette il paese de' Dreucliani, 91. si battezza, & muta il nome, 91.
 Onorio Cardinale mandato dal Papa in Dalmatia al Rè SueropeleK, 209.
 Opinione de gli Slau circa la fortuna, & religione, 14. 18.
 Opinioni diuersi intorno l'origine del nome Slauo, 95. 96.
 Opinioni varie sopra la morte del Conte Lazaro, 318.
 Oppiano Cilico, 201.
 Oratione de gli Ambasciadori Bosnesi al Papa, 372.
 Oratione de gli Ambasciadori Slau ad Alessandro Magno, 11.
 Oratione di Biloslau Capitano Slauo a' suoi soldati, 66.
 Oratione del Conte Lazaro a' suoi soldati, 315.
 Oratione del Rè Dolianin a' suoi Bulgari, 4. 2.
 Oratione di Dobroslauo Rè di Rassa a' suoi soldati, 228.
 Oratione di Eustachio a' Bulgari, 440.
 Oratione di Gelimir Rè de' Vandali a' Giustiniano Imp, 122.
 Oratione di Michele Bobali a' suoi soldati, 347.
 Oratione del Rè Vladimir a' i suoi, 221.
 Orbato Signor de' Bulgari Contragi, 401.
 Ordene dato da Teuca alli Capitani della sua armata, 148.
 Ordini, & leggi fatte dal Rè SueropeleK, 211.
 Ordulfo Duca di Sassonia combatte, 12. anni con gli Slau, 4.
 Origine de' Bulgari Onogodurfi, 401.
 Origine di casa Nemagna, 248.
 Origine della città di Cararo, 297.
 Origine del Duca Haruoie, 364.
 Origine dell'inimicitie de' Raufci, & Caratini, 301.
 Origine dell'inimicitie di Haruoie con Sigismondo Imp, 364.

O o o

Ori-

TAVOLA.

Origine dell'inimicitie de' Raufci con Stefano Duca di S. Saua, 383.
 Origine de' Patari heretici, 353.
 Origine della città di Raufa, 180.
 Ossign Castello preso da' Raufci, 383.
 Othoia Rè di Bosna si marita con la moglie di Haruoie, 366. cerca d'occupare la città di Sibenico, 366. fa guerra a' Raufci, 367. scacciato del Regno, 367. ricorre al Turco, 367. di nuouo rinuesuto del Regno, 368.
 Othoia Perafino Ambasciadore di Rao sau Paulouich, 307.
 Ostroillo entra nell'Illirico, & cade nella giornata, 207.
 Ottocharo de' Rugiani Slau sotromette l'Imperio d'Italia, 15.
 Ottocharo. 5. Rè di Boemia a quanto paese dominaua, 49. 50.
 Ostrogorhi, & loro imprefe, 114.
 Otione Imperadore rotto da gli Slau, 73.

P

P Acfe occupato da' Vandali, 68.
 Paese de' Scetiani nell'Illirico, 69.
 Paese di Sandagl Hrauch infestato da Turco Rè di Bosna, 368.
 Paisit Imp. de' Turchi amazzò festefo, 329.
 Palmota, 296.
 Palude labeate, hora lago di Scutari, 211.
 Paolo Bano di Croazia manda l'Ambasciadore a' Raufci, 395.
 Paolo Culich ribella dal Rè Tuartco, 356.
 Paolo Cunpor Barone Vngaro morto da Haruoie VuKich, 365.
 Paolo Diacono inimico del nome Slauo, 38.
 Paolo Radienouich Barone di Bosna morto a' tradimento, 366.
 Papa minaccia a Stefano Duscian Imp. di Ralsia, 261. minaccia a Venetia per conto de' Raufci, 385. si rallegra molto per la conuersione de' gli Slau della Dalmazia, 209.
 Partini bellicosi habitarono anticamente il paese posseduto hoggidi da' Raufci, 185. aiutano l'Imperio Romano, 185.
 Pasqual de' Resti Ambasciadore a Stefano Despot, 322.
 Pasqual di Sargo consigliere di Giorgio

Despot, 330.
 Patari heretici si fermano in Bosna, 352. hanno origine da Paterno, 351. passano in Tracia 353. mutano il nome, & si chiamano Paulichiani, 353. sono conuerti alla fede Catolica, 353.
 Patelo Idolo, 87.
 Paulumiro Bello viene a Graouosa, & rizza la rocca di Raufa, 216. dà rotta a Gliubomir Giupano, & a gli Vngari, 216. more di subita morte a Trebine, 217.
 Pelagio Ambasciadore a Torila, 117.
 Pena fra gli Slau contra gl'inhospitali, 83.
 Peoni Popoli dell'Illirico, fieri inimici del nome Romano, 158. danno rotta a' Romani, 158.
 Perafini prima chiamati Pertani, 306. hanno molti priuilegi da Diocletiano Imperadore, 306. vengono in aiuto de' Raufci, 347. ammazzano Tomalec VuKmirich cognato di Barich Bano di Bosna, 348. fanno uendetta contra Pietro Bolizza, 349. brasciano due galee Caratine, 349. si fanno patroni di Budua, 307. affaltano Stefano Cossaccia, 387.
 Persiani rotti da' Bulgari, 465.
 Petrislau Rè di Rassa, 220.
 Petrislauo figliuolo del Rè Radossauo nato a Roma, 225.
 Petumo Idolo de' Prussi, 87.
 Peucini Slau, 133.
 Pianure di Dalma, hora dette Hlieuno, 210.
 Pietro Benefa liberatore della patria, 188.
 Pietro Conte di Chelmo rotto da Stefano Giupano, 250.
 Pietro Rè de' Bulgari si marita co' la figliuola del Imperadore, 426.
 Pietro, & Isen Bulgari occitano li suoi contra i Romani, 444.
 Pietro more a tradimento, 454.
 Pietro Candiano Doge di Venetia rotto nell'armata da gli Slau, & morto, 30.
 Pietro Gradenico Doge di Venetia superato da Narentani Slau, 28.
 Pietro Soderini consaloniere di Firenze si riconera a Raufa, 195.
 Pinco Capitano de' Dalmatini, & Peoni, 167.

Pinco

TAVOLA

Pinto figliuolo del Rè Agrone, 148.
Pladica Rastiano, 268.
Poghze porto de' Raufci, 247.
Poloni sono Slavi, & hanno origine da
Lecho 41. confidanti nelle promesse.
95 mettono a ferro, e fuoco la Vala-
chia, 52 tardi conocono Christo, 52.
54. spezzano gl'Idoli, 54. naturalmente
te dati all'anime, 44.
Pomerania foggogara da Poloni, 52.
posseduta da gente Slaua auanti il na-
scimento di Christo, 61.
Pomorie significa paese lungo il ma-
re, 61.
Pompeo morto da' Gothi, 108.
Popoli varj di nazione Slaua, 97.
Popolo Cararino scaccia il magistrato
della Citrà, 300.
Polonia espugnata da gli Slau, 33.
Pouefco Raufco Signor di Budua,
306.
Pozza, 254. 301.
Predicatori de' Bulgari, 420.
Predicatori de' gli Slau di Carintia, 38.
Prelimir Rè si marita con la figliuola
del Bano di Rassa, 218.
Prepedigna maritue, 177.
Preslana maggiore edificata da Simco-
ne Bulgaro, 421. residenza de' Rè
Bulgari, 218.
Preualitana parte di Macedonia, 207.
Prialup personaggio nobile di Rassa,
267.
Pribislauo Rè morto da' Bosnesi, 213.
Prime sedi de' Vandali, 98.
Principi di Germania attendono à di-
stingere gli Slau, 77.
Principi dell'Illirico conspirano con-
tra Dobroslauo Rè, 227.
Principi de' Vuarli Slau, 62.
Priscina residenza di Vucafcino Rè,
270. occupata dal Conte Lazaro,
311.
Priscien patria di Giustiniano Imp. 68.
175. presa da' Turchi, 328.
Pritur città espugnata da Amurate, 473.
Priuilegio conceduto alla nazione Sla-
ua, da Alessandro Magno, 168. scrit-
to con lettere d'oro da Carlo, 4 Imp.
377.
Prochoto delitie de' Rè Bulgari, 439.
Procopio di Cesarea primo scrisse le
guerre de' gli Slau, 10.
Proda nelli, 251.

Prodezza d'un Slauo, 17.
Pronostico fatto à Michele Rè de' Bul-
gari, 258.
Promoustatio è il gran tesoriere, 266.
Proue Dio de' gli Slau. Aldenburgeti,
82.
Pronincia d' Elernano, 231.
Prusi fanno vita dura, 86.
Prussia habitata prima da' Gothi, & poi
da' gli Slau, 80. fatta Christiana, & la
lingua Tedesca vi si introduce, 88.

Q Vadi Slau sono tribu de' Marco-
manni, 137. assaltano la Pannonia
& si fermano nella Slesia, 140.
Quattro figliuoli del Rè Vucafcino, 88
Quattro Rè iniqui in Dalmazia, 208.
Quindici mila huomini morti da' gli
Slau, 20.

R

R Adagaso rotto à Fiesoli, 214.
Radic Sencouic Capitano del Rè
Ostioia 363. fatto morire da Raufci,
367.
Radic Principe de' gli Slau fece lunga
guerra à Lodouico Pio Imp. 72.
Radigali Dio de' gli Slau Oborriti, 82.
Radiuoi figliuolo del Rè Ostioia rotto
da Tuarco fugge à Rausa, 367. si ricò-
cilia con lui, 368.
Radiuoi fratello del Rè Tomasc mor-
to da Maumette, 376.
Radogost Veleouo di Bosna, 350.
Radomir Rè nemico de' Christiani, 208
Radomir Rè di Bulgaria morro à tradi-
mento, 213. 437.
Radomir Alano Rè di Gallitia, 133.
Radoslauo Rè scacciato dal figliuolo
del Regno, passa in Puglia, 214. si ma-
rita à Roma, 215.
Radoslauo 2. Rè more à Trebine, 232.
Radoslauo Conte si ricouera à Rausa,
245. favorito dall'Imp. 248.
Ragionamento del Rè di Bulgaria so-
pra la fama, 450.
Ragnina, 198. 253.
Rama di Bosna, 219.
Rasco, & poi tanto Sabba brufciato da'
Turchi, 249.
Rassia recuperata dal Rè Giorgi 237. af-
salita

Q 99 2 salita

TAVOLA

salita da Nemagna 246. depredata da
gli Vngari, 321. assalita da Amurate,
326. foggogara da Maumette, 343.
Rassiani perche son così detti, 89. fan-
no gran strage de' Greci, 218. 226.
Rausbona presa da gli Slau, 33.
RatKo Rè de' gli Slau, 72.
RatKo Duca di Friuli, 38.
Rausa hebbe origine delle ruine di Epi-
dauro, 180. prima detta Lausa 216. af-
fediata da' Saracini, 182. manda l'Amba-
sciadore à Costantinopoli, 183. co-
federata con l'Imperio Orientale, 186
màda capo delle genti vicine, 183. s'al-
larga, 191. confederata con la corona
di Vngaria, 300. assilo de' mortali,
194. foccorre molti Rè, & Signori nau-
fragi, 194. foccorre molti Rè, & signo-
ri naufragi, 194. nelle guerre de' Bosne-
si perde molti suoi nobili, 346. ha
molti huomini famosi, in arme, & in
lettere, 196. 197. assediata da Mirosla-
uo Duca di Rassa, 247. quantagen-
te può amare per terra, & quanta ar-
mata di nauì può fare, 203. quanto è
grande il suo territorio, 198.
Rausci habitano il paese de' Partini, 184.
Rausci sèpre liberi, 185. attendono al-
li traffichi del mare, alla richiesta del
l'Imperadore orientale passano con
l'armata in Puglia contra i Saracini
sono in lega co' Narentani, 182. per
qual causa mandarono l'Arcivesco-
uo con alcuni nobili a' Venetiani,
186. fedeli al Rè Tiescimur, 217. dan-
no rotta alle geti di Miroslauo Duca
di Rassa, 192. sono in lega co' Roberto
Guiscardo, 192. danno rotta al Bano
di Bosna, 192. mandano aiuto à Venetia-
ni, 192. foccorrono Pietro Rè d' Arago-
na & li Genovesi, 192. foccorrono la no-
biltà di Spalato, 193. scacciano il presi-
dio del Duca Haruoie da Brazza, Le-
sina, & Corzula, 193. comprano l'I-
sola di Lagosta dal Rè Crapalo, 198.
danno rotta all'armata di Miroslauo
Duca di Rassa, 247. aiutano Stefano
Cotromanno à pigliar il possello di
Bosna, 351. hanno guerra con Rè Mi-
luno, 253. hanno molti priuilegi da
Andronico Imp. 192. sono in guer-
ra co' li Sig. di Siagno, 192. danno rot-
ta à Balasfar Capitano delle galee
del Duca d'Angiò, 192. conducono

d'Italia, 1300. Tedeschi al Rè Vrofc,
257. lodati di fedeltà, 245. attendono
di pacificar Stefano Imp. di Rassa
con Stefano Bano di Bosna, 265. foc-
corrono Vrofc Imp. di Rassa, 271.
sono in guerra con Nicolo d'Alro-
manno, 283. fanno pace à Rassa, &
Carlo Tobia, 290.
Raufci danno rotta alle galee di Vula-
dislauo Rè di Napoli, 193. entrano
in guerra con Catarini, & guastano
loro il territorio, 300. 301. fanno pa-
ce, & foccorrono li nobili di Carato
contra il popolo, 303. da capo entra-
no in guerra con loro, & combatto-
no la loro Città, 304. grati à VuK
Branouich, 320. descendono nouo
bando contra i Turchi, 324. foccor-
rono Giorgio Despot di Rassa, & lo
menano con le galee à Scardona,
329. guerreggiano con Bosnesi tre
anni, & s'elinguono molte cattede à
Rausa, 346. molto grati verò li loro
benefattori, 349. aiutano il Conte La-
zaro contra Nicolo d'Altromanno,
358. fanno ruinare BarstaniK Cas-
tell, 359. annouerano fra i loro no-
bili Tomasc, che fù poi fatto Rè di
Bosna, 385. li Balfi Signori di Zenta,
293. coniprano la provincia di Pri-
morie dall'Ostioia Rè di Bosna, 362.
entrano in guerra con lui, & fanno
lega con gli Vngari, & con Haruoie
Duca di Spalato, 362. fanno pace co'
lui, 364. fanno morire Radic Sencou
Barone di Bosna, 367. ammettono
alla loro nobiltà Stefano Cossaccia
Duca di S. Sabba, 382. foccorrono
Stefano Cossaccia Duca di Sato Sab-
ba, 382. aiutano Stefano Tablanou-
ich nella promotione al Regno di
Bosna, 367. sono in guerra con Na-
rentani, 192. foccorrono Maria Regi-
na di Bosna, 376. combattono con
Raofau Paulouich, 193. 362. entra-
no in guerra con Stefano Cossaccia
Duca di S. Sabba, 383. li fanno la ra-
glia, 386. occupano l'Isola di Veglia,
383. combattono Almisà, & espugna-
no le Castella d'Ofign, 383. fanno pa-
ce con Cossaccia, & gli rendono l'I-
sola di Veglia, 386. combattono con
Raofau Paulouich per conto di Ca-
nali, 193. 362. sono in lega con li Prin-
cipi

cipi di Ponente, 193. hanno molte naui, & le mandano in aiuto del Rè Carolico, 193. ributtano valorosamente Enehan Sanguaco, 193.
 Rè di Dania morto nella giornata da gli Slau, 66.
 Rè di Dania si sforza a riuocar gli Slau alla fede di Christo 85.
 Rè de' Marcomanni, 141.
 Regno di Boemia occupato dalle donne, 50.
 Regno di Moravia quanto si stendeva in che tempo s'essinse, & da chi fu occupato, 45.
 Regno non ammette compagno, 442.
 Religione antica da' Lituani, 55. de' Samoidi, 57. de' gli Slau, 18. de' Vcrii, 128.
 Reliquie de' Goti doue andarono, 119.
 Rè posian Purchich Voicuoda de' Bosneci, 392.
 Risposta degna d'un vero cittadino, 330.
 Resti, 166. 396. 383.
 Risposta del Papa all'Ambasciadore Bosense, 374.
 Risposta di Giorgio Despot a' Giovanni Capistrano, 339.
 Risposta dell'Ambasciadore Turco a Stefano Rè di Bosnia, 372.
 Risposta superba de' Mesi dell'Illirico, 346.
 Romani mandano gli Ambasciadori a Teuca regina di Dalmazia, 150. ipogliano in via di 70. città dell'Illirico, 115. schifano di venire alle mani con Sarmati, 10. rotti da Ostrogothi cadono 200 mila, & mandano Pelagio Ambasciadore a Totila, 117. attendono di conciliare a se gli Illirij 171. recuperano l'insegne perdute, 24. combattono spesso infellicemente con gli Slau, 33. schifano d'azzuffarsi con Bulgari, 454. cedono amendue le Mesie a Bulgari rotti da gli Arabi, 404. renongo il regno di Bulgaria, 35. anni, 441. rotti da gli Slau, 23.
 Romano Rè de' Bulgari rotti da' Romani, 428.
 Rosa Castello ruinato da Saracini, 297.
 Rugiani Slau di grande autorità, 76. hanno il proprio Rè, 75. sono superati da Carlo Magno, 77. uengono al Cristianesimo, 77. tornano di nuovo al

paganesimo 77. rizzano il tempo a Suatouit Idolo, 78. non portano la barba, 78. fanno sacrificio d'un Chriuzano, 79. persecutano, 350. anni nel paganesimo, 79. sono superati da Valdemaro Rè di Dania, & da gli altri Principi Slau, 79.
 Rufina figliuola del Rè Vucascino fu moglie di Matteo Cantacuzino, 276.
 Russi Slau naturalmente bellicosi, 44. aiutano Pompeo contra Mitridate, 89. tagliano a pezzi le compagnie de' Romani, 89. ammazzano Agrippa consolare, 89. in compagnia de' Gothi guastano l'Europa, 89. con 15. mila uole assaltano l'imperio orientale, 89. fanno grandissima strage de' Tartari, 90. chiamano li gouerni de' Vadali, 90. abbracciano la fede Christiana, 91. vengono in aiuto de' Romani, 457. rotti da' Bulgari, 457. hanno diuersi nomi, 88. quando vennero, & si fermarono nell'Illirico, 89.

S

Sabino, o Subotin Rè de' Bulgari, 428.
 Sacerdoti Greci negano la sepoltura a Michele Imperadore, 462.
 Sala di Crunno bruciata da Niceforo Inip, 413.
 Salona residenza de' Rè di Dalmazia, 134. 106. liberata per mezzo delle donne, 145. Metropoli de' Croatia Alba, 211. distrutta da gli Vncrani Slau, 134. fu Colonia de' Romani, & si chiamò Martia Giulia, 134.
 Salonicchio si fa tribuario a Vgglicia, 273.
 Samandria presa da Maumette, 341.
 Samo Rè di Dania manda doni a Suatouit Idolo, 78.
 Samo Rè de' gli Rè de' gli Slau fece molte guerre con gli Imperadori, 34.
 Samoie di Slau dati a gli Augurij, 57. si fanno Christiani, 58.
 Samuele Rè de' Bulgari infesta la Dalmazia, 222. occupa molti luoghi de' Romani, 429. scorre la Tracia, Macedonia, Tessaglia, Peloponneso, & la Grecia, 429. dà rotta all'Imperadore, 429. espugna la città d'Adrianopoli, 432. rotti da' Romani, 430. marito

vna

vna sua figliuola ad Afote Taronita, & l'altra Vuadimir Rè di Russia, 430.
 Sandagl Hranich primo Voicuoda fra Bosneci, 393. s'azzuffa nella battaglia con gli Vngari, 364. viene in aiuto di Stefano Despot di Russia, 323. assaltato dal Rè Tuartco, 368. vendè la mira di Canali a' Raufei, 382.
 Saraca, 251.
 Sarca Bocma donna astuta, 50.
 Sarmati Slau sempre bellicosi, entrano nell'Illirico, 10.
 Sassoni rotti da gli Slau, 66. combattono molto tempo co' Dalmatini, 163.
 Sava fiume fra gli Vngari, & il Regno di Paulimit, 217.
 Sauiuo Bobali poeta famoso, 198.
 Scandarbegu guasta il paese di Giorgio Despot, 332.
 Scandinauia antica patria de' gli Slau, fornisce vari nomi, 1. officina delle genti, 2. è la famosa Tule, 3. molto abbondante delle cose necessarie per il vitto humano, 4.
 Scerdelaia successore del Rè Demetrio, 114.
 Scismano Rè de' Bulgari si fa tributario del Turco, 472. priuato da lui del Regno & della vita, 473.
 Scythia minore, 165. 178.
 Scopie residenza di Stefano Nemagna Inip, 267. espugnato da' Romani, 437.
 Scordisci dell'Illirico combattono co' Romani, 156. lungo tempo potentissimi, 157.
 Segefiani Illirij fanno guerra a' Romani, 157.
 Scrittori Bocmi, 49.
 Scrittori de' Dalmatini, e degli altri Illirij, 132.
 Scrittori Poloni, 49.
 Scrittori Russi, 90.
 Scutari residenza di Gentio Rè dell'Illirico, 155.
 Scyri Slau si fermano nell'Illirico, 103. 134.
 Sebestano Rè dà rotta a' Greci, 212.
 Sebesto Cratore fatto schiavo da' Bulgari, 452.
 Sedi antiche de' Bessi, o Bosneci, 345.
 Sedi de' gli Auari, 130.
 Sednich, 211.

Selemir Rè, 1267.
 Selechia Rè de' Bulgari sotromette li Tricatemij, & la Sicidia, 428.
 Senco di Mladien uicella da Tuartco Rè di Bosnia, & guasta il Contado di Chelimo, 182. 357. fuggo a' Raufa, 357. ammazzato da' Trebineti, 358.
 Sepoltura di Amurate morto da Milofc, 318.
 Serbeco, & Serbeco città de' Sorabi Slau, 68.
 Serena moglie di Diocletiano, 177.
 Seruifassalto il Regno di Bulgaria, 449.
 Serena fortezza di Samuele Bulgaro, 456.
 Sette nationi de' gli Slau, 403.
 Scueri Slau, 401.
 Sfendoslaui Principe di Russia depresso la Bulgaria, 427. rotto da' Romani, 428.
 Sialandaia assalita da gli Slau, 74.
 Sibenico fondata da' Salonitani, viene sotto il Rè Tuartco, 360.
 Sigismondo Inip. rotto da' Turchi si ricouera a' Raufa, & i Reperi Raufei fa Canaletti de' Rè Vngari, 194. condotto dallegalee Rande, 195.
 Siluestro Rè con la madre si ricouera a' Raufa, 212. chiamato al Regno perueno vendè a' Raufei tre Isole, 215.
 Simoa Fiori huomo prode in armi, 197.
 Simone Labasso Rè de' Bulgari fece Prislaua maggiore, 421. combatte gran tempo co' Romani, 421.
 Sinicone Nemagna primo Rè di Russia, 249. cerca d'impadronirsi di Cattaro, 299.
 Simonide moglie del Rè Vrosc, 216.
 Smilla fratello di Stefano Dufcizi si sforza d'occupare il Regno di Russia, 259. 270.
 Siponto hoggi di Manfredona, 214.
 Sirmiani rotti da Paulimiro Bello, 216.
 Sirmio Sede de' Gothi, 217.
 Sisman figliuolo di Michele Rè de' Bulgari, 258.
 Sito d'Adrianopoli, 443.
 Sito d'Ohrida, 437.
 Siua Dea de' gli Slau, 82.
 Slauenburg edificato da gli Slau, 11.
 Slau non ebbero li loro Scrittori, 4. possen di Giaser, 6. quando primamente

TAVOLA

zamente apparirono, 3. sempre guerrieri, 6. in chetempo partono di Scadinavia, 7. sottomettono la Sarmatia Europea, 7. efcono da Scadinavia sotto nome de' Gothi, 97. hanno origine da' Gothi, 7. diuifi in molti capi prendono vani nomi, 7. fono la più grande natione di tutte l'altre, 7. vengono da' Veneti, 10. combattono con Alessandro Magno, 11. danno rotta à Menedemo Capitano di Alessandro, 11. mandano, 20. Ambasciatori ad Alessandro, 12. non possono feruire ad altri, 13. mandano donadi Alessandro, 13. superano, 1. Rè di Media, & di Persia, 13. seruando la fede giurano, 14. passano in Egitto, 14. s'azzuffano con Alessandro, 15. partono di Sarmatia, 15. occupano la riu del mar Baltico, 15. 60. da' Germani sono chiamati Venden, 15. gente ferocissima, 15. occupano la riu del Danubio, 16. cercano d'impatronirli dell'Imperio Romano, 16. militano in Italia sotto Belisario, contra i Gothi, 16. molto atti per l'Indie, 16. acquistano molti luoghi per mezzo dell'armi, 17.

Slauj fanno grandissimo danno all'Imperio, 17. viuono nella popolare libertà, 17. non conoscono la fortuna, 17. vanno maggior parte pedoni alla guerra, 18. di lunga statura, 18. fan vita dura, 18. non sono scelerati, 18. hanno inueneratione li loro Sacerdoti, 19. guastano l'Illirico, 19. danno rotta a' Romani, & occupano molti lor prefidij, 19. 20. fanno grandissima strage de' Traci, e Illiri, 20. passano il Danubio, & si mostrano molto fieri, 21. cercano d'impatronirsi di Salonichio, 21. penetrano in Dalmatia, 22. subornati da Totila contra i Romani, 22. destruzione d'Europa, 22. s'impatroniscono dell'insigne di Costantino, 23. depredano Aftingo, 23. arriuano con le scorriere fina Longimura, 23. guastano l'Illirico, 24. empiono la terra di corpi morti, 24. scortono l'Istria, 24. depredano la Tracia, 25. superano gli Imperiali, 25. occupano la Macedonia, 25. depredano la Sicilia, 25. soccorrono gli Hunni, 26. scortono fin

al Bosforo Cimmerico, 26. danno rotta à Maurizio Imp. 26. fono rotti da Prisco, 26. regono l'Imperadore semprerinato, 27. passano con l'armata in Puglia, & danno rotta al Duca Brone, 27. assalti, & all'improviso, & rotta da Roaldo, 27. combattono co' Venetiani, 170. anni, & gli fanno tributarij, 27. 31. occupano la Pannonia superiore, Bacoaria, Suria, e Carintia, 32. espugnano le città di Posonia, Augusta, & Ratisbona, 33. ottimi zecieri, 33. occupano il Norico, 33. aiutano Agilulfo Rè de' Longobardi nell'impresa di Padoa, & di Roma, 33. infestano il Regno di Francia, 34. superati da Tefalione, 34. ruinano Cremona, 34. superano gli Anari, 34. tagliano a pezzi due mila Boi, 34. faccheggiano la Baiozia, 34. danno rotta à Garoualdo, & occupano l'Isbia, 34. guerreggiano con Dagoberto Rè di Francia, 35. danno guasto all'Italia, 36. vengono alla religione Christiana, 38. danno rotta à Ferdulfo Duca di Friuli, 37. infestano il paese del Duca Ratko, 38. si fanno patroni d'Inghilterra, 11. fono istimati giganti, 11. tagliano a pezzi le reliquie de' gli Anari, 41. potentissima natione, 69. infestano Mechelburg, & la Sassonia, 69. continuamente tengono armato Carlo Magno Imp. 70. 73. danno rotta al suo esercito, 68. bellicosi, 69. sempre infesta i Francesi, 69. impazienti dell'otio assaltano l'Inghilterra, 72. combattono lungo tempo con Arrigo Duca di Sassonia fanno guerra à Enrico, 1. & Ottone, 1. Imperadori, 60. 73. vanno in aiuto de' gli Italiani, 73. fono in guerra con Ottone, 3. Imperadore, 73. l'aiutano, 73. nati alla libertà, 73. potentissima natione, 75. ammazzano molta gente dell'Imperadore, 73. danno rotta à Contrado, 2. Imperadore, 74. soccorrono Harald Rè di Dania, 74.

Slauj assaltano la Sialandia, 74. fanno molte guerre col Rè di Ro'Kildia, 74. con mille cinquecento nauj assaltano l'Halandia, 74. danno rotta all'esercito di Frederico Imperadore, 74. di grande autorità, 74. ardono

Auden-

TAVOLA

Aldenburg, & infestano la Dania, & la Frisia, 77. confessano vn Dio solo, più potente de' gli altri, 82. hospitalissimi, 81. non ammettono la Croce, 84. spesso tornano al paganesimo, 84. conducono le Colonie nella Dacia, 41. perche depredauano il mare, 83. guastano fieramente il Regno di Francia, 3. tagliano a pezzi l'esercito del Rè Arnolfo, 44. occupano la Moravia, 44. molto tempo combattono con Francesi, Germani, & Sassoni, 45. dicono la messa nella lor propria lingua, 46. hanno due forti di Caratere, 46. antichissima natione di Germania, 9. cominciano pigliar le forze, 59. penetrano finagli vltimi termini del Oceano occidentale, 59. non fanno che cosa sia feto nel lor paese, 60. superano molte genti ferocissime, 60. da' Sassoni sono chiamati Vandalj, & dilatano l'Imperio loro, 60. hanno per diporto combattere co' Dani, 65. infestano la Turingia, Sassonia, Francia, & la Germania, 15. 65. 75. assaltano l'Acquitania, Britannia, Humberia, Olandia, & Sialandia, 65. cominciano pigliar forze etandio nella Germania interiore, 65. scacciano Alarico Rè de' Sueui, 65. occupano la Lusatia & la Slesia, 65. danno guasto alla Sassonia, 65. habitano nella Turingia, 65. danno rotta al Rè di Dania, & lo fanno schiauo, 74. 95. l'ammazzano, 66. si voltano contra i Francesi, 66. danno rotta à Dagoberto Rè di Francia, 67. entrano in Turingia, & fanno gran danni, 67. fanno pace con Carlo Magno Imp. & si voltano aiutano Carlo Magno contro la lor istessa natione, 1. 3. contra i Dani, 70. buttano à terra la fortezza di Hobbuochi, 71. si fanno patroni dell'Imperio Romano, 115. sotto Rè Otrocharo dominano, 115. anni in Italia, 115. occupano la Luria, 95. scacciano le reliquie de' Marcomanni, 44. in compagnia de' gli Arabi assaltano l'Imperio Romano, 404. assaltano la Bulgaria, 419. da Slaua, cioè Gloria, fono detti Slauj, 95. s'acquistano questo nome per mezzo del l'armi, 96. portano l'armi vittoriose in Europa, Asia, & Africa, 96.

Slauj di Lipna si battezzano, 174. Slauino Rumunense, 10. Slauomit Principe de' gli Slauj combatte con Lodouico, 3. Imp. 72. Slesia onde prete questo nome, 140. Smeldingi città presa da' gli Slauj, 71. Smirno città fatta dall'Amazone, 14. SoKo Castello di Raoula Paulouich, 382.

Solimano passa in Europa, espugna la città d'Adrianopoli, & trasporta la sua sedia da Bursa, 317.

Sneybrato Idolo de' gli Slauj di Prussia, 67.

Sorabi altrimenti detti Seruij infestano la Turingia, & la Sassonia, 67. doue prima habitarono, 63. occupano gran parte di Dalmatia, 67. hanno varij nomi presso gli autori, 68.

Sorgo, 166. 328. 330. 337.

Spalatin molto fedeli al lor Principe, 360.

Spalato si dà à Tuartco Rè di Bosna, 160. dominato dal Duca Haruole, 364. espugnato da' Venetiani, 307.

Srebarizza difesa da' Raufci, 322.

Strado, 53.

Stagno occupato da Iginio Croaro, 391. conquistato da' Raufci, 352.

Statua di Marzana Idolo portata con gran pompa, 53.

Statua di Suarouit strascinata, 70.

Stefano Guipano di Rassa amico de' Raufci, 350.

Stefano Iablanouich Rè di Bosna, 367.

Stefano Rè di Rassa fa venire i Tedeschi per cauar le miniere, 252.

Stefano prete, 249.

Stefano cieco Rè di Rassa fa guerra a' Raufci, 255. si marita con la figliuola d'Andronico Imp. 256. Itangolaro dal suo figliuolo, 259.

Stefano Dufcan Rè di Rassa conferma alli Raufci la compra di Stagno, & di Ponta, 265. apprezza gli huomini prodi in arme, 260. combatte spelioco' Greci, e da loro rotta, 263. occupa la maggior parte di Romania, Albania, & Epiro, 262. prende titolo dell'Imperadore, 262. assalito da' gli Vngari, 261. fa guerra à Stefano Bano di Bosna, 264. espugna il Castello d'Imora, & Noui, 265. vien da' Raufci, 266. perche si chiamò Dufcan, 261. Stefano

Stefano figliuolo del Conte Lazaro ha titolo del Despot, 320. entra con l' esercito in Zenia 309. si mostra ingrato, & molto crudele verso i Raufei, 329. more di subita morte, 334.
 Stefano Cotromano si ricouera a Raufi, 331. con aiuto de' Raufei è rinuestito dello stato di Bosna, 331. vendè a' Raufei Sragno con la Ponra, 332. soccorre gli Vngari contra i Tattari, 335. marita la sua figliuola a Lodouico Rè di Vngaria, 335. si difende valorosamente contra Stefano Imp. di Rasia, 354. abbraccia il rito Romano, 354.
 Stefano fratello di Lodouico Rè di Vngaria more, 364.
 Stefano Matamonte Signor di Monte negro, 294.
 Stefano Colliaccia succede nello stato di Herzegovina al suo zio Sandagl Hranich, 368. 382. aiutato da' Raufei, 382. si mostra loro ingrato, & infesta il territorio loro, 382. 384. mandal' Ambasciadore a' Veneriani contra i Raufei, 385. leva la sposa al suo figliuolo Vuladislauo, 384. fa pace con Raufei, 386. lascia Stefano suo figliuolo in gouerno d' Andrea di Sorgo, 387. annouerato da' Raufei con tutti i suoi figliuoli fra li loro nobili, 386. cerca che sia fatto Rettore di Raufi, 386. lascia la sua arma a' Raufei, 386. more a' Dracouiza, 388. & ebbe tre figli, 388.
 Stefano figliuolo del Duca di S. Sabba si fa Turco, 387.
 Stefano Rè di Bosna strangolò il suo padre Tomafo, 370. nega il tributo a' Maumette, 371. preso da lui, & decapitato sotto Blagaj, 375. 376.
 Sulicone Vandalò genero dell' Imperadore Romano ingiustamente condannato a morte, 125.
 Strado Boemo vecchio da Valasca, 51.
 Strage fatta da Maumette de' Baroni Bosnesi, 377.
 Strage fatta in Rasia de' Greci, 226.
 Strage in giufo de' gli Slauo fatta da Giustino Imp. 404.
 Stasimir Bulgaro Signor di Vidino menato prigione in Vngaria, 471.
 Stasimir di Balza Signor di Zenia ammesso alla nobiltà di Raufi, 293.

Stratagemme de' gli Slauo, 20.
 Strimone fiume, hoggi Strumiza, 114.
 Stroin K Priore de' Manichei Heretici di Bosna, 154.
 Strumiza Castello tradito da Dracmus Bulgato, 437.
 Suatouit Idolo de' gli Slauo, 78.
 Sueccan Castello di VuK Brancouich, preso da' Turchi, 320.
 Suedi, & Bulgari tutt' una nazione Slaua, 104.
 Suecno Rè di Dania rotto, & fatto schiavo da' gli Slauo, 74.
 Suemir Rè, 208.
 Suetolico Rè, 212.
 Suenslau Rè de' Bulgari si marita con la figliuola dell' Imperadore, 465. ammazzato a tradimento, 466.
 Suetopelk Rè di Dalmatia, chiamato da' gli Scrittori Suetopilo, si fa Christiano, 209.
 Suetorad Rè, 213.
 Sueulado Rè a' quattro pacse dominaua, 207. suffraganei dell' Arcueuico di Raufi, 247. superstitioni d' alcune donne Bosnesi, 354.
 Surbia diuisa in due prouincie, 211.
 Suringo Rè di Croazia si ricouera a' Trau, 360.
 Sufana Vergine, 177.

T

Tadeo Apostolo predicò alli Rusfi, 91.
 Tamberlanerotto da' Poloni, 52.
 Tarbagl Rè de' Bulgari acccò il proprio figliuolo per zelo della religione, 407. si fa monaco, 407.
 Tarnouo, hoggi di Giubomir, 249.
 Tarnouo città di monte Emo residenza de' Rè Bulgari, 453. 461.
 Tasouaz Principe de' Rusfi, 89.
 Telerico Rè de' Bulgari fugge a' Romani, 411.
 Felczia Rè de' Bulgari morto dalli suoi, 408.
 Tengillo Rè de' Finni Slauo, 135.
 Teodora figliuola d' Andronico Imp. moglie del Rè Milutin, 243.
 Teodora Paleologa si ricouera a' Raufi, 470.
 Teodoro Padiata soccorre la città di Cataro, 299.

R. R.

Teodoro

Teodoro Imp. si marita co' Isellina Bulgara, 450.
 Teodono Rè de' gli Ostrogoti procura l' ornamento d' Italia, 116.
 Terra del Rè Stefano, 213.
 Teter occupa il Regno di Bulgaria, 464.
 Tefiarchi de' gli Slauo, 60.
 Tessalonica, hora Salonichio, 208.
 Teislauo Rè de' gli Slauo si battezza, 10.
 Terra donna Slaua prode in armi, 144.
 Teuta Regina di Dalmatia, 144. fu matregna del Rè Pinea, 148. manda l' armata contra i Greci, 150. fa ammazzare gli Ambasciadori Romani, 150. rotta da' Romani si ricouera a' Rizzano, 153. 298. manda l' Ambasciadore a' Romani, & fa pace con loro, 153.
 Teutone Idolo de' gli Slauo Polabi, 81.
 Tihomil Slauo, 215.
 Tihomir Bulgaro Capitano de' Romani, & Rè di Bulgaria, 443. lapidato da' Bulgari, 442.
 Titolo del Duca di S. Sabba, 389.
 Titolo de' Principi di Ruffia, 93.
 Timoro monte di Bulgaria, 437.
 Tolimir Rè, 213.
 Tolomeo Alessandrino primo, pose in carta il nome Slauo, 94.
 Toma di Prilup ammazzato da Inico, 271.
 Tomafo Christich Rè di Bosna ammesso da' Raufei alli nobili loro, 385. si marita con Catharina Cosfaccia, 368. manda l' Ambasciadore al Papa, 368. scaccia li Manichei heretici del suo Regno, 396. fa prigione Maumette Rè de' Turchi, 396. strangolato dal suo figliuolo, 370.
 Tomafo Paleologo Despot di Magnesia si ricouera a' Raufi, 196.
 Tomira Regina Slaua, 106. 141.
 Tomislauo Rè combatte con gli Vngari, 212.
 Topliza, anticamente detta Tricornefi, donata a' Pasqual Sorgo da Giorgio Despot, 330.
 Tonila occupa molti luoghi d' Italia, 117. espugna l' isola di Cipro, & Candia, 218.
 Torio, Gorho, 206.
 Traci, Illiri, & Gothi, hanno vna medesima lingua, 146.

Traci posteri di Tiro, 146.
 Tracia spartita in cinquanta efferciti prouinciali, 146. fin' a che tempo hebbe il proprio Rè, 146. soggiogata da' Romani, 146. coperta di huomini morti da' gli Slauo, 20.
 Trau da chi fu fondato, 160. si dà al Rè Tuarco, 360. espugnato da' Venetiani, 307.
 Trebellio notato di adulatori, 110.
 Trepcia presa da' Turchi, 338.
 Triballi dell' Illirico danno rotta a' Filippo Rè di Macedonia, & combattono con Alessandro Magno suo figliuolo, 166.
 Tribuno Arcuefcouo di Raufi scomunicò il suo suffraganeo Velcouo di Cataro, 147.
 Tuardoslauo Rè, 213.
 Tuatco Bano di Bosna passa in Vngaria, 356. viene a' Raufi, 391. 398. è in coronato Rè di Bosna, & si fa chiamar Stefano Mirce, 358. si marita co' Dorotea Bulgara, 358. ricue in gratia il suo fratello Vuchich, 359. cerca hauere la città di Cataro, 359. in gratia verso i Raufei, 302. concede al cuni luoghi di Chelmo a' gli Vngari, 356. occupa tutto il Costado di Chelmo, 358.
 Tuarco Scurò succede a' Dabiscia nel Regno di Bosna, 367. scacciato del Regno da' Ottio Christich, 362.
 Tugemir Rè, 220.
 Turchi quando primieramente assalirono il Regno di Bosna, 365. pigliano forze nel Regno di Rasia, 278. tagliati a pezzi nel monte Emo, 310. molto costanti a tenere i secreti, 317. posti da Vulatco Vucouich, 304. 381.

V

Valasca donzella dominò sette anni in Boemia, 50.
 Valdequino, hoggi di Vinodol, 207.
 Valente Imperadore morto da' Visigoti, 112.
 Valentiniano Imp. morto da' gli Alani, 132.
 Valentiniano, Valentino, & Valente Imperadori furono Illirici, 175.
 Valentino de' Giorgi, Senatore, & Capitano delle genti Raufi, 101.

Vandali,

T A V O L A:

Vandali, de' Slauj entre vna natione, 48.
19. 97.
Vandali partono di Scandinauia, & fàno vn'anno nel viaggio per arriuate a Vistula, 120. fanno molto etandio nel tempo di Alessandro Magno, 120. assalti da Tiberio, & Druso, 120. conducono le Colonie al mar Baltico, 120. terrore di tutta la Germania, 121. habitano la Pannonia, 40. anni, 121. passano in Italia, 121. tengono la Bitinia 30. anni, 121. fanno pace con Valente Imp. 121. espugnano Cartagine, 121. si fanno patroni di Sicilia, 122. passano in Scotia, e in Britania, 122. s'impadroniscono di Roma, 122. superati da Giustiano Imp. 122. regnano, 200. anni in Africa, 123.
Vandalo fiume da chi preso questo nome, 120.
Vandalusia detta da' Vandali, 141.
Vardei Illirici guastatori d'Italia, 156. combattono con Romani, 155.
Vci, o Vnciani Slauj assaltano le Cohorti Romane, 153. ruinano la città di Salona, 134.
Vendetta di Dio contra Leget, 200.
Venedi Slauj grandissima gente, 16.
Veneria assediata da gli Slauj, 30. 31.
Veneriani pagano tributo a gli Slauj di Natente, 27. fortificano la Città con vna grossa catena, 29. 30. mandano l'Ambasciadore a Giorgio Despot, 295. cercano d'impadronirsi di Rausa, & Cataro, 302. combattono con Balfi per conto di Zenta, 295.
Verginidi Scandinauia vanno per voto ad Appollo Delio, 4.
Verli Slauj espugnano Bizantio, 129. danno guasto all'Asia, 428. ruinano l'ion fortezza di Troia, 138. si fermano al Danubio, 128. combattono nudi, 128. occupano la Liburnia, & Dalmazia, 128. superano i Longobardi, 128. si fanno Cristiani, 129.
Verlo città de' Verli, 62.
Verslano Principe Slauo permette, che si annunzi il Vangelo nel suo paese, 86.
Vficij nuovi creati da Stefano Imp. di Rasia, 162.
Vficij, quali teneuano li Romani nell'Illirico, 178.
Vficio delle fanciulle di Sarmatia, 51.
Vgliescia fratello del Rè Vucascino stesso diede rotta alli Turchi, 175. s'annegò nel fiume Mariza, 277.
Vicaria di Bosna, 354.
Vichimanno ammazzato da Misachia Slauo, 73.
Vidino bruciato da' Valachi, 471. arfo da Hunniade, 338.
Villa Rabbica, 214.
Vineta città de' gli Slauj del mar Venedico molto celebre, 76.
Virtù marauigliosa dell'orazione del Rè Vladimir, 221.
Visigothi, & loro imprese, 174.
Vilna donna Slaua soccorre col denaro Vladislauo Rè di Rasia, 254.
Vita Bobali Capirano dell'Armata Narentana, 29.
Vita di Cirillo Apostolo de' gli Slauj, 45.
Vita Bobali soccorre Vladislauo Rè di Rasia, 254.
Vitale Arciuefco di Rausa, 247.
Vngari rotti dal Rè Tomislauo, 12. entrano in Bosna, 214. occupano molti luoghi di quel Regno, 364. rotti da' Boinefi, 365. intellano la Tracia, 427.
Vnni furono sudditi de' gli Slauj, 86.
Voce di Cesare Augusto udita nel Senato, 161.
Volzo Bobali insieme con altri Rausci defendono Nouobardo contra i Turchi, 324.
Voihna Cesar occupa li luoghi di Romania, 269.
Voio Barone del Rè Vrofo fa molti danni a' Rausci, 281.
Voisau Voinouch Conte di Vfiz nemico de' Rausci, 282.
Volgere, e Dragone Capirani Bulgari danno rotta a' Romani, 401.
Volodomir introduce l'Idolatria in Russia, 92. manda diuersi Ambascia dori per conoscere la varietà delle religioni, 93. si battezza, & muta nome, 93.
Volzo Bobali nel interegno di Bosna fu causa di creare per Rè Stefano lablanouch, 367.
Volzo de' Bobali Capirano delle galee Rausceguasta il mercato di Narente, 197. 363. defende Nouobardo

Rit 2 contra

T A V O L A:

contra i Turchi, 324.
Voto di Radagalo, 114.
Vnza Signora di Sreimo rotta nella giornata, & fatta prigione dal Rè Crapalo, 351. liberata per mezzo de' Rausci, 252.
Vrofc figliuolo di Gliubomir, 249.
Vrofc Giapano di Rasia, 238.
Vrofc Rè di Seruia strangolato dal suo figliuolo, 259.
Vrofc figliuolo di Stefano Duscian si marita con Helena Valaca, 267. prende titolo dell'Imperadore, 268. non ammette buoni consigli, 63. dà titolo del Rè a Vucascino, 269. morto da lui, 271.
Vucascino Rè di Seruia nacque in Chelmo, 268. combatte con Nicolo d'Altomanno, 275. in compagnia di Vgliescia arde la Tracia, 276. rotto da' Turchi, 276. morto da Nicolo Harfoic, 277.
Vuchayto Dio de' Slauj di Prussia, 87.
VuK Brancovich amico de' Rausci, 270. si fa tributario del Turco, 313. morto da Balsa, 319.
VuK rotto da Giorgio, 321. morto da Musc Turco, 322.
VuK Hiana morto da' Rausciaglicchi, 321.
VuK nipote di Giorgio Despot di Rasia huomo prode, 341. ha in dono da Maria Rè di Vngaria vn Castello, 342.
Vuladan Rè si fa pace co' Bulgari, 208.
Vuladimir Rè morto a tradimento fa miracoli dopo la morte, 221.
Vuladimir 2. Rè auenenato da Isachina, 236.
Vuladislauo Cossaccia fugge dal padre a Rausa, 323. aiutato da Rausci, 384. si riconcilia col padre, 384. diuide lo

stato paterno con Vulatco suo fratello, 388. scacciato dello stato da Hessibergo, 388.
Vuladislauo Rè de' Bulgari morto da l'Angelo, 225.
Vuladislauo Dabiseich accecato da Tuatco Rè di Bosna, 357.
Vuladislauo Rè di Rasia aiutato da Vita de' Bobali, 254.
Vuladislauo gouernatore di Srebarina ammazzato dalli suoi, 323.
Vuladislauo Rè di Polonia rotto da' Turchi, & morto a Varna, 331.
Vuladislauo Rè cade di subita morte, 213.
Vuladislauo Zilugo morto da' Rasia, 339.
Vulatco Hrana Capirano di Tuatco Rè di Bosna, 318. 381.
Vulatco Cossaccia more in Arbe, 389.

Z

Z Acumie da gli Slauj detto Zahlinie, 350.
Zar Stiepan, cioè Imperadore Stefano, 299.
Zam assediata da' Venciani, 352.
Zarco Rassiano, 267.
Zarna fiume, 434.
Zarne Boch, 81.
Zaratini passano in Puglia, & generano tredici popoli, 159.
Zenta occupata da Balsa, 287. saccheggiata da' Turchi, 293.
Zenta inferiore occupata da' Venciani, 254.
ZiemenniK Idolo, 58.
Znicz Dio de' Litvani, 55.
Zoe Imperatrice rinocata dal figliuolo al palarzo, 473.
Zudomir Bano di Croazia, & Dalmazia, 346.

I L F I N E.

R E G I S T R O .

A, b, a†, ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ,
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn
Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz, Aaa Bbb
Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm
Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr.

Tutti sono duerni, eccettuando A, b, a†,
che sono fogli semplici.

IN PESARO,
Appresso Gierolamo Concordia,
M. DCI.

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

94(=163)"06/14"
94(497.11-89)"06/14"
930(497-89)"15/16"
93/94:929 Орбин М.

ОРБИН, Мавро, око 1563-1610

Краљевство Словена / Мавро Орбин ; [приредио и написао уводну студију
Драгољуб П. Антић]. - Београд : Ганеша клуб, 2016 (Пирот : Пи пресс). - , ε.
550 стр. : илустр. ; 25 cm

Превод дела: Il Regno degli Slavi / Mavro Orbini. - Тираж 1.000. - Стр.
7-88: Реална димензија Краљевства Словена Мавра Орбинија / Драгољуб П.
Антић. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Регистар.

ISBN 978-86-84371-57-9

1. Dr. up. stv. nasl.

а) Орбин, Мавро (око 1563-1610) б) Јужни Словени - Историја - Средњи
век с) Историографија - Јужнословенске земље - 16в-17в d) Српске
земље - Историја - Средњи век
COBISS.SR-ID 224976652